

Səyyad KƏRİMOV
Günəş VƏLİYEVƏ

İNZİBATİ İCRAAT HAQQINDA
AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QANUNU
KOMMENTARİYA

“Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı
Bakı–2006

İ (40) 2006

İ (40) 2006 **Səyyad Kərimov, Günəş Vəliyeva.** «İnzibati icraat haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Kommentariya. **“Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı.** Bakı, 2006, 464 səh.

İ $\frac{420.030.000 - 002}{h (062) - 2006}$ sifarişlə

© **“Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2006.**

Bu kitab Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin (GTZ) «Azərbaycanda məhkəmə və hüquq islahatlarının dəstəklənməsi» layihəsi və Niderlandda yerləşən Beynəlxalq Hüquqi Əməkdaşlıq Mərkəzi (CILC) tərəfindən çap olunmuşdur.

This book was published by the Project «Support to legal and judiciary reforms in Azerbaijan» of the German Agency for Technical Cooperation (GTZ) and the Center for International Legal Cooperation (CILC-Netherlands).

MÜNDƏRİCAT

ÖN SÖZ	11
Giriş	13
Qanunun məqsədi	20

I FƏSİL

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1. Qanunun müəyyən etdiyi qaydalar	23
Maddə 2. Qanunda istifadə olunmuş əsas anlayışlar	32
Maddə 2.0.1. İnzibati orqan	32
Maddə 2.0.2. İnzibati akt	44
Maddə 2.0.3. Maraqlı şəxs	61
Maddə 2.0.4. Ərizə	68
Maddə 2.0.5. İnzibati şikayət	73
Maddə 2.0.6. İnzibati icraat	77
Maddə 2.0.7. Diskresion səlahiyyətlər	83
Maddə 2.0.8. Qarşılıqlı etimad	98
Maddə 2.0.9. Aralıq inzibati akt	100
Maddə 2.0.10. Əlverişli inzibati akt	112
Maddə 2.0.11. Əlverişsiz (yükləyici) inzibati akt	105
Maddə 3. Qanunun tətbiq dairəsi	107
Maddə 4. Aidiyyət	110
Maddə 5. İnzibati orqanlar arasında qarşılıqlı hüquqi yardım	116
Maddə 6. Hüquqi yardımın şərtləri	119

Maddə 7. Hüquqi yardım göstərməkdən imtinanın əsasları	124
Maddə 8. Hüquqi yardımla bağlı xərclərin ödənilməsi	131
Maddə 9. Sənədlərin surətini rəsmi təsdiq etmək hüququ	133

II FƏSİL

ÜMUMİ PRİNSİPLƏR

Maddə 10. Hüquqi dövlətin ümumi prinsipləri	137
Maddə 11. Qanunçuluq prinsipi	139
Maddə 12. Bərabərlik prinsipi	142
Maddə 13. Etimad hüququnun qorunması prinsipi	145
Maddə 14. Diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi qaydası	148
Maddə 15. Formal tələblərdən sui-istifadənin qadağan olunması	153
Maddə 16. Hüququn tətbiq olunmasından imtinanın qadağan olunması	155
Maddə 17. Mütənasiblik prinsipi	157
Maddə 18. Çoxun azı ehtiva etməsi prinsipi	159
Maddə 19. Mötəbərlik prezumpsiyası	160

III FƏSİL

PROSEDUR PRİNSİPLƏR VƏ TƏMİNATLAR

Maddə 20. İnzibati orqana müraciət etmək hüququ	163
Maddə 21. İnzibati icraatda maraqlı şəxslərin iştirakı	165
Maddə 22. İşə baxılmasında qərəzsizlik	173
Maddə 23. İnzibati orqanlar tərəfindən məsləhətlərin və zəruri məlumatların verilməsi	176

Maddə 24. İşin hallarının obyektiv araşdırılması	178
Maddə 25. İnzibati icraat materialları ilə tanış olmaq hüququ	192
Maddə 26. Məzmununda qanunla qorunan hər hansı sirr olan sənədlərin və ya məlumatların məxfiliyinin təmin olunması	198
Maddə 27. İnzibati icraatın aparıldığı dil	201

IV FƏSİL

İNZİBATİ İCRAAT

Maddə 28. İnzibati icraatın başlanılması üçün əsaslar	204
Maddə 29. Ərizə və ya vəsatətlərin təqdim edilməsi	209
Maddə 30. Ərizənin forması və məzmunu	213
Maddə 31. Ərizə və ya vəsatətlərin qəbul edilməsi və qeydiyyatı alınması	217
Maddə 32. Əlavə sənədlərin və ya məlumatların tələb olunması	219
Maddə 33. Ərizənin səlahiyyətli inzibati orqana göndərilməsi ...	222
Maddə 34. Ərizənin baxılmamış saxlanması	225
Maddə 35. İnzibati icraatın təzələnməsi ilə bağlı təkrar ərizə ilə müraciət etmək üçün əsaslar	230
Maddə 36. İnzibati icraatda tərəflər və digər iştirakçılar	238
Maddə 37. İnzibati icraatda nümayəndəlik	246
Maddə 38. Maraqlı şəxsin inzibati icraatda vəkil vasitəsi ilə təmsil olunmaq hüququ	252
Maddə 39. Xərclər	255
Maddə 40. Sənədləri almaq üçün müvəkkil təyin etmək vəzifəsi	257
Maddə 41. Ekspert və ya mütəxəssisin təyin edilməsi	260

Maddə 42. Vəzifəli şəxsə etiraz etmək üçün əsaslar	263
Maddə 43. Ekspertə, mütəxəssisə və ya tərcüməçiyə etiraz etmək üçün əsaslar	267
Maddə 44. Etiraz haqqında ərizələrə baxılması və həll edilməsi qaydası	269
Maddə 45. İnzibati icraatda sübutlar	272
Maddə 46. Sübutların təqdim edilməsi və tələb edilməsi	277
Maddə 47. Sübutların qiymətləndirilməsi	280
Maddə 48. İnzibati icraatda müddətlərin hesablanması	283
Maddə 49. Müddətlərin uzadılması	287
Maddə 50. Müddətlərin bərpası	288
Maddə 51. İnzibati icraat haqqında xəbərdar etmək	293
Maddə 52. İnzibati icraatın müddəti	295

V FƏSİL

KOLLEGİAL İNZİBATİ ORQANDA İNZİBATİ İCRAAT

Maddə 53. Kollegial inzibati orqanda inzibati icraat qaydası	299
Maddə 54. Kollegial orqanın iclasının keçirilmə qaydası	302
Maddə 55. Kquorum	306
Maddə 56. Kollegial inzibati orqanın protokolu	308

VI FƏSİL

İNZİBATİ AKTLAR

Maddə 57. İnzibati aktın forması	311
Maddə 58. İnzibati akta dair ümumi tələblər	315
Maddə 59. Yazılı inzibati aktın rekvizitləri	318

Maddə 60. İnzibati aktda əlavə müddələrin (göstərişlərin) nəzərdə tutulması	322
Maddə 61. İnzibati aktın əsaslandırılması	331
Maddə 62. İnzibati aktın qəbul olunması haqqında məlumatın verilməsi	341
Maddə 63. İnzibati aktda olan aşkar səhvlərin düzəldilməsi	352
Maddə 64. İnzibati aktın hüquqi qüvvəsi və etibarlılığı	357
Maddə 65. İnzibati aktın etibarsız sayılması	366
Maddə 66. İnzibati icraat müddətində inzibati aktın qəbul edilməməsinin nəticələri	374
Maddə 67. Qanunsuz inzibati aktın ləğv olunması	375
Maddə 68. Qanuni inzibati aktın ləğv olunması	384
Maddə 69. İnzibati aktın bir hissəsinin etibarsız sayılması və ya ləğv edilməsi	391
Maddə 70. Sənədlərin qaytarılması	392

VII FƏSİL

İNZİBATI ŞİKAYƏTLƏR ÜZRƏ İCRAAT

Maddə 71. İnzibati aktdan şikayət vermək hüququ	395
Maddə 72. İnzibati şikayətin verilməsi qaydası	399
Maddə 73. İnzibati şikayətin verilməsi müddəti	403
Maddə 74. İnzibati şikayətin forması və məzmunu	408
Maddə 75. İnzibati şikayətin baxılmamış saxlanılmasının əsasları	410
Maddə 76. İnzibati şikayətin verilməsinin hüquqi nəticələri	413
Maddə 77. Məhkəmə qaydasında müvəqqəti xarakterli müdafiə	415

Maddə 78. İnzibati şikayətə baxılması müddəti	418
Maddə 79. İnzibati şikayətə baxılması qaydası	419
Maddə 80. İnzibati şikayət üzrə qərar qəbul edilməsi	423

VIII FƏSİL

İNZİBATİ AKTİN İCRA EDİLMƏSİ

Maddə 81. İnzibati aktların icra edilməsi qaydası	427
Maddə 82. Pul tələblərinin icra edilməsi	429
Maddə 83. Borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur edən inzibati aktların icra edilməsi	441
Maddə 84. İnzibati aktın borclunun (maraqlı şəxs) hesabına icra edilməsi	444
Maddə 85. İnzibati aktın icrasının cərimə vasitəsi ilə təmin edilməsi	442
Maddə 86. Bilavasitə məcburetmə	446
Maddə 87. Bələdiyyələr tərəfindən qəbul edilmiş inzibati aktların icra olunması qaydası	448
Maddə 88. Məcburi icra tədbirlərinin tətbiq edilməsi haqqında qərardan şikayət verilməsi	449

IX FƏSİL

MƏSULİYYƏT

Maddə 89. İnzibati orqanların məsuliyyəti	451
Maddə 90. İnzibati orqanların vəzifəli şəxslərinin məsuliyyəti ..	455
Maddə 91. Qanunun qüvvəyə minməsi	458

Abreviatura

AR AM	Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsi
CM	Cinayət Məcəlləsi
CPM	Cinayət Prosesual Məcəllə
FŞ	fiziki şəxs
FXH	faktiki xarakterli hərəkətlər
HŞ	hüquqi şəxs
İİ	İnzibati icraat
İİQ	«İnzibati icraat haqqında» AR Qanunu
İPM	İnzibati Prosesual Məcəllə
İİd	inzibati iddia
İA	inzibati akt
İO	inzibati orqan
İM	inzibati məhkəmə
İŞ	inzibati şikayət
İXM	İnzibati Xətalər Məcəlləsi
KİV.....	kütləvi informasiya vasitələri
KMQ	Konstitusiyə Məhkəməsinin qərarı
MPM	Mülki Prosesual Məcəllə
MM	Mülki Məcəllə
NK	Nazirlər Kabineti
MiM	Milli Məclis
MİV	məcburi icra vasitəsi
ƏM	ədalət mühakiməsi
ƏN	Ədliyyə Nazirliyi
i.ə	ilə əlaqədə
SN	Səhiyyə Nazirliyi
Şİ	şikayət instansiyası
ŞMV	şərti maliyyə vahidi
TQDK	Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası
QQA	qanun qüvvəli akt
b.q.o	bir qayda olaraq

ÖN SÖZ

2007-ci ildə qüvvəyə minəcək «İnzibati icraat haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu Azərbaycanın hüquq sisteminə yenilik yaradacaqdır. Bu qanunda inzibati orqanların və təndaşlarla münasibətindəki fəaliyyət formaları, eləcə də inzibati orqanların qərarlar qəbul edən zaman nəzərə almalı olduqları ümumi və prosedur prinsiplər, habelə inzibati orqanların ciddi şəkildə qanuna bağlı olması öz əksini tapmışdır. Bundan başqa, qanunda ilk dəfə olaraq inzibati orqanların qanunsuz qərarlarının yoxlanılması və onlara dəyişikliklər edilməsi məqsədi ilə vətəndaşlar üçün hüquqi müdafiə imkanları müəyyən edilmişdir. Bütün bunlar nəzərə alınmaqla Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyəti (GTZ) və Avropa Şurasının da iştirakı ilə işlənib hazırlanmış bu Qanun, hüquqi dövlətin müasir, effektiv və şəffaf inzibati orqanla bağlı tələblərinə cavab verir.

Bu kommentariya qanunun gələcəkdə təcübədə tətbiq ediləcək yeni müddəalarının başa düşülməsi üçün praktiki dəstək qismində çıxış edəcək və konkret halla bağlı qanundan istifadəni asanlaşdıracaqdır. Eyni zamanda bu kitab, inzibati orqan və məhkəmələrin işçiləri, habelə vəkillər üçün qanunun başa düşülməsini asanlaşdırmaqla yanaşı, universitetlərdə gənc hüquqşünasların hazırlanması zamanı mühüm informasiya mənbəyi qismində çıxış edəcəkdir. Azərbaycanda inzibati hüququn gələcəkdə köklü surətdə artacaq əhəmiyyətinə görə bu sahənin tez bir zamanda hüquq fakültələrinin tədris planlarına daxil edilməsi təqdirəlayiq hal olardı.

Kommentariyanın məsul müəllifi cənab Səyyad Kərimovdur. Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin «İnzibati və hərbi qanunvericilik» şöbəsinin müdir müavini kimi onun həm Azər-

baycanda həyata keçirilən inzibati hüquq islahatlarında, həm də bu qanunun yaranmasında xidmətləri böyükdür. Qanun layihəsinin müəllifi olduğuna görə orada nəzərdə tutulan müddəaların məzmununu, eləcə də onların məna və məqsədini daha yaxşı yalnız o, izah edə bilər. Kommentariyanın hazırlanmasında GTZ-in «Azərbaycanda məhkəmə və hüquq islahatlarının dəstəklənməsi» layihəsinin keçmiş əməkdaşı, gənc hüquqşünas xanım Günəş Vəliyeva da həmmüəllif kimi yaxından iştirak etmişdir.

Gördükləri bu böyük işə görə hər iki müəllifə dərin minnətdarlıq düşür. Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyəti (GTZ) komentariyanın hüquq tətbiqedənlər tərəfindən daim istifadə edilməsini arzu edir ki, bu da, şübhəsiz, inzibati hüquq islahatının uğurlu həyata keçirilməsinə öz töhfəsini verəcəkdir.

**Thomas HERRMANN,
Almaniya Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyəti
(GTZ) «Azərbaycanda məhkəmə və
hüquq islahatlarının dəstəklənməsi» layihəsinin rəhbəri**

Bakı, noyabr 2006-cı il

GİRİŞ

Dövlət-vətəndaş münasibətləri probleminin səmərəli həlli yollarının axtarışı tarixən dövlətçiliyin yaranması və inkişafına təsir edən önəmli amillərdən biri və bəlkə də birincisi olmuşdur. Əslində dövlətçiliyin inkişafı tarixi elə dövlət-vətəndaş münasibətlərinin inkişafı tarixidir. Dövlətçiliyin inkişafının erkən mərhələlərində fərdin hakimiyyətə təsir etmək imkanı onun sosial-sinfi mənsubiyyəti ilə müəyyən olunurdu. Cəmiyyətdə insanlar arasında mövcud olan sosial-sinfi bölgü fərdlərin hüquqi mövqelərindəki bərabərsizliyi şərtləndirirdi.

Formal hüquq bərabərliyinin elan olunması azadlığa, hüquqa və insan hüquqlarına doğru mühüm tarixi addım oldu və dövlətçiliyin inkişafında yeni mərhələyə-hüquqi dövlət quruculuğu mərhələsinə yol açdı.

Hüquqi dövlət doktrinası insan hüquqları ideyası ətrafında və məhz bu ideyanın gerçəkləşməsi naminə meydana gəlmişdir.

İnsan hüquq və azadlıqlarına xüsusi önəm verən müasir Qərb və Avropa dövlətləri hüquqi dövlət quruculuğu sahəsində əhəmiyyətli inkişafa nail olmuş, bu sahədə zəngin elmi-nəzəri biliklər sistemi və təcrübi potensial yarada bilmişlər. Postsovet məkanından çıxmış, Avropaya və dünyaya inteqrasiya etmək istəyən ölkələr, o cümlədən Azərbaycan həmin bilikləri və təcrübəni dərinədən öyrənməli, bu potensialdan səmərəli şəkildə istifadə etməlidir. Dövlət-vətəndaş münasibətlərinin qurulması ilə bağlı bəşəriyyətin yaratdığı zəngin tarixi irsdən bəhrələnmək, ondan yararlanmaq, müasir dünyanın inkişaf tendensiyalarını, dövlətçilik standartlarını nəzərə almaq bizim borcumuzdur.

Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra cəmiyyətin demokratikləşdirilməsi istiqamətində görüləsi nəzərdə

tutulan və bu istiqamətdə real olaraq görülən işlər bizdən əzəli və əbədi problemə, yəni vətəndaş-dövlət münasibətləri probleminə yeni yanaşma tələb edirdi. Bu da təbii idi. Çünki Sovetlər İttifaqı dağıldıqdan sonra köhnə münasibətlər sistemi iflasa uğramışdı, ictimai-siyasi kontekst dəyişmişdi, yeni faktiki situasiya yaranmışdı. 12 noyabr 1995-ci ildə yeni Konstitusiyasını qəbul edən Azərbaycan Respublikası hüquqi dövlət qurmaq niyyətini bəyan etməklə, bu mühüm problemə müasir yanaşma tərzinin labüd olduğunu bir daha ortaya qoydu. Bununla əlaqədar olaraq insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin olunması, dövlət idarəçilik orqanlarının fəaliyyətinin qanunauyğunluğu, həmin orqanların fəaliyyətinin və hərəkətlərinin vahid rəqlamentasiyası kimi hüquqi institutlar xüsusi əhəmiyyət kəsb etməyə başladı. Konstitusiyada elan edilmiş hüquq və azadlıqların günümüzün reallığına, həyatımızın faktına çevrilməsi üçün qeyd olunan problemləri hüquqi dövlət və vətəndaş cəmiyyəti müstəvisində həll etmək lazım gəlirdi.

Birincisi, vətəndaş-hakimiyyət münasibətləri çoxəsrlik tarixə malik olan siyasi-hüquqi fikrin aparıcı problemlərindən olmaqla yanaşı, nəinki nəzəri və fəlsəfi baxımdan maraq doğurur, eyni zamanda və ən əsası isə demokratik dövlət və cəmiyyət quruculuğu baxımından tətbiqi və təcrübi əhəmiyyətə malikdir. Çünki bu münasibətlər nəzərə alınmadan müasir cəmiyyətdə sivil ictimai və hüquqi qaydalar müəyyən etmək mümkün deyildir. İkincisi, müasir dünyanın demokratik kəsimində dövlət-vətəndaş münasibətlərində insan faktoruna daha çox önəm verilir, dövlət isə onun vətəndaş maraqlarını qorumalı və cəmiyyətdə ümumi rifahı təmin etməli olan, öz fəaliyyətində sosial aspektləri ön plana çəkən bir təsisat kimi nəzərdə tutulur. İdarəçilik fəaliyyəti hazırda ictimai və hüquq qaydasının qarantı olmaqdan daha çox əhali üçün rifah və xidmət mənbəyinə, sosial tələbata uyğun olaraq həyat şəraitinin yaxşılaşdırılması və infrastrukturun təşkili qayğısına qalan sosial fəaliyyətə çevrilir.

Problemə belə yanaşma tərzı hüquqı dövlətin təbiətindən və prinsiplərindən, vətəndaş cəmiyyətinin demokratik mahiyyətindən irəli gəlir. Dövlət orqanlarının idarəçilik fəaliyyəti ilə bağlı istifadə etdiyi üsul və qaydalar konstitusion prinsiplərə əsaslanmalı, hüquqı dövlətin tələblərinə və ədalətə cavab verməli, maraqlı şəxslərin mənafelərini mütləq nəzərə almalıdır.

Liberal-demokratik ölkələrin təcrübəsi də göstərir ki, dövlət orqanlarının və ya inzibati orqanların idarəçilik fəaliyyətinin vahid icraat qaydalarının müəyyən olunması hakimiyyətdən sui-istifadənin, vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının pozulmasının qarşısının alınmasında daha səmərəli təminat vasitəsidir. Hüquqı dövlətdə ümumi-hüquqı idarəçilik fəaliyyəti ilə bağlı icraat qaydalarının, qanunla nəzərdə tutulmuş qadağalarla, icazələrlə, qeydiyyatla və sairə bağlı səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi üzrə icraat qaydalarının tənzimlənməsi kimi çox mühüm məsələlərin inzibati orqanların hər biri tərəfindən ayrılıqda müəyyən olunması məqbul sayıla bilməz. Hər bir dövlət orqanı vətəndaşlarla münasibətlərini dəqiq və aydın şəkildə müəyyən olunmuş qaydalar əsasında qurmalıdır. Nəzərə almaq lazımdır ki, dövlət orqanının vətəndaşa qarşı davranışı həmin şəxsin bütövlükdə dövlətə qarşı münasibətinin formalaşmasına və bu münasibətin xarakterinə təsir edən faktordur. Dövlət orqanı öz davranışında məhz bu faktordan çıxış etməli və vətəndaşlarla qarşılıqlı inama və əməkdaşlığa əsaslanan münasibətlər qurmalıdır. Konstitusiya ənenələrinə malik demokratik ölkələrdə dövlət idarəçilik orqanları ilə vətəndaşlar arasında münasibətlərin bütün prosedur qaydaları inzibati icraat haqqında qanunlarla müəyyən olunur. Bu isə o deməkdir ki, heç bir dövlət orqanı, vəzifəli şəxs və dövlət qulluqçusu bu və ya digər məsələni qanunla müəyyən edilmiş qaydadan kənar, özünün şəxsi mülahizələri prizmasından həll edə bilməz.

Azərbaycan Respublikasında bu gün mövcud reallıq ondan ibarətdir ki, inzibati orqanlarda icraat qaydaları ayrı-ayrı qanun-

larda nəzərdə tutulmuş normalar və çoxsaylı normativ-hüquqi aktlar əsasında tənzimlənir və fraqmental xarakter daşıyır. Bu sahədə vahid qanun olmadığından müxtəlif dövlət orqanlarında icraat qaydaları da müxtəlifdir. Hər bir dövlət orqanı vətəndaşla münasibətlərinə dair özünün xüsusi qaydalarını müəyyən edir və əksər hallarda bu qaydalar dövlət orqanının deyil, vətəndaşların hərəkətlərini və davranışını nizama salır. Bundan əlavə, həmin qaydalar bəzən tez-tez dəyişir, demək olar ki, həmin qaydaların müəyyən olunduğu təlimatlar, əmrlər və sair sənədlər, bəzən heç dərc də olunmur və beləliklə, əhəlinin nəzərinə çatdırılmır. Vətəndaşın inzibati icraatla bağlı ərizələrin və digər formulyarların nümunələrini poçt rabitəsi və ya digər elektron rabitə kanalları vasitəsi ilə, habelə onu maraqlandıran müvafiq məlumatları telefon və ya başqa rabitə vasitəsi ilə alması mümkün deyil. Bunun üçün o, dövlət orqanına şəxsən gəlməli, bəzən növbəyə də durmalıdır və yalnız bundan sonra müvafiq dövlət orqanının əməkdaşı onun hansı sənədlərin təqdim olunması, necə doldurulması və sair bu kimi elementar suallarını cavablandırır. Ancaq nəzərə alınmalıdır ki, bu zaman şəxsin hərəkət azadlığı və öz vaxtı üzərində sərəncam vermək hüququ kimi elementar hüquq və azadlıqları pozulur, vətəndaş lüzumsuz vaxt və maliyyə məsrəflərinə məruz qalır. Bu baxımdan vətəndaş və dövlət arasında qarşılıqlı münasibətlərin daha demokratik, şəffaf və konstitusion təminatlara uyğun icraat qaydalarının müəyyən edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bu zaman həm də bütün dövlət orqanları üçün eyni cür və vahid qaydaların nəzərdə tutulması çox vacibdir. Yalnız belə olan halda dövlət orqanları tərəfindən vətəndaşlara münasibətdə bərabərlik və hüquqi təhlükəsizlik prinsiplərinə əməl olunmasını təmin etmək mümkündür.

Vətəndaş öz hüquq və mənafeləri baxımından dövlət orqanları tərəfindən idarəçilik fəaliyyəti ilə bağlı qəbul edilmiş qərarların əsaslılığını, səmərəliliyini və qanuniliyini təhlil et-

mək və qiymətləndirmək hüququna malikdir. Bununla əlaqədar olaraq dövlət bir tərəfdən, qanunsuz hərəkətlərə yol vermiş vəzifəli şəxslərin hüquqi məsuliyyətinin, digər tərəfdən isə vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının, qanuni mənafələrinin təmin olunması məqsədilə lazımi təşkilati-hüquqi mexanizmlər müəyyən etməlidir.

Vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin real təmin olunması məsələsi müasir hüquqi dövlətin əsas vəzifəsi sayılır. Hüquqi müdafiənin səmərəliliyi dövlət orqanları və vəzifəli şəxslər tərəfindən pozulmuş hüquq və azadlıqların bərpasına yönəlmiş hüquqi mexanizmlərdən-hüquqi forma və üsullardan birbaşa asılıdır.

Məhz konstitusiya prinsipləri əsasında nizama salınan icraat qaydalarının vahidliyi, şəffaflığı və sadəliyi vətəndaşları (şəxsləri) inzibati orqanların və vəzifəli şəxslərin özbaşınalığından, süründürməçiliyindən qoruya bilər. Digər tərəfdən də, belə vahid icraat prosedurları dövlət orqanlarının fəaliyyətində səmərəliliyin və faydalı iş əmsalının, idarəçilik funksiyalarının yerinə yetirilməsi ilə bağlı onların məsuliyyətinin artırılmasını təmin edərdi. İnzibati orqanların idarəçilik fəaliyyəti üzrə icraat qaydalarının vahid qanun səviyyəsində nizama salınmasının əhəmiyyəti bir çox demokratik hüquqi dövlətlərdə artıq çoxdan birmənalı şəkildə qəbul olunmuşdur.

Bu sahədə «İnzibati icraat haqqında» ümumi qanunun qəbul edilməsi dövlət – vətəndaş münasibətlərinin qurulmasında mövcud olan problemlərin həlli ilə bağlı zərurətin ifadəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Həmin Qanunun qəbulu hüquq qaydalarının daha mükəmməl tənzimlənməsinə və ən başlıcası isə bütün inzibati hüquq üçün hüquqi başlanğıcların, rəhbər istiqamətlərin müəyyən edilməsinə yönəlmişdir. Qanunvericinin məqsədi bütün idarəçilik orqanları üçün ümumi olan qanunu qəbul etməklə, bu sahədə hüquq vahidliyini təmin etməkdən ibarətdir. Bəzi müddəalar, məsələn, inzibati icraatda hüquqi dövlətin

prinsipləri ilk dəfə vahid qanun səviyyəsində müəyyən edilmişdir. Hüquqi dövlətin prinsipləri müasir sivil cəmiyyətin özülünü təşkil edir. Bu prinsiplərə riayət etmədən nə dövlətin iqtisadi inkişafına, nə də insanların ümumi rifahına nail olmaq mümkün deyildir.

Digər tərəfdən, bu Qanun inzibati idarəçiliyin sadələşdirilməsinə və rasionallaşdırmasına xidmət edir. Qanunun ən əsas əhəmiyyəti isə, şübhəsiz ki, inzibati icraatda hüquqları dəqiq və aydın təsbit edilən vətəndaşın mövqeyinin möhkəmlənməsində ifadə olunur. Vətəndaş artıq əmin ola bilər ki, istənilən sahədə dövlət idarəçilik orqanları ilə münasibətlərində onun həmin Qanunda təsbit edilmiş hüquqları minimal həddə təmin edilməlidir.

Roman-alman hüquq sisteminə daxil olan Azərbaycan Respublikasında qanun yaradıcılığı prosesində kodifikasiya mədəniyyətinə önəmli yer verilir. Bu Qanunun qəbul edilməsi zamanı da qanunverici həmin əhəmiyyətə sadıq qalmışdır. Amma bu Qanunun əsas məziyyəti Azərbaycan hüquq sistemində yalnız kodifikasiya əhəmələrinin zənginləşdirilməsində deyil, eyni zamanda yeni inzibati-hüquqi institutların təsbit edilməsində, hüquq terminologiyasına yeni anlayışların gətirilməsində və hüququn bir çox şifahi prinsiplərinin ilk dəfə olaraq qanun səviyyəsində konkret təsbit olunmasındadır.

Qanunun ilkin ictimai müzakirələri göstərdi ki, bütövlükdə bu Qanunun və onun ayrı-ayrı müddələrinin şərh edilməsinə böyük ehtiyac vardır. Bu səbəbdən də Qanunun müəllifləri onun nəzəri və təcrübi baxımdan şərh edilməsini zəruri hesab etdilər.

Bu kommentariyanı yazmaqda məqsəd həmin Qanunun fəlsəfəsini və konsepsiyasını, qanunvericiliyimizə gətirilmiş yeni hüquqi terminləri, yeni anlayışları izah etmək, inzibati orqanlarda çalışan (xüsusilə hüquqşünas olmayan) şəxsləri qanunun tətbiq edilməsi zamanı onun normalarını düzgün başa düşməyə və

təfsir etməyə istiqamətləndirmək olmuşdur. Vətəndaş cəmiyyətinin bütün sahələrinə təsir edən bu ümumi qanun müxtəlif xarakterli münasibətləri tənzimləyir. Təcrübə göstərir ki, ümumi qanunun yazılması zamanı deduktiv metoddan istifadə olunduğu üçün o, daha mücərrəd olur və bu səbəbdən də xüsusi qanunlarla müqayisədə dərk edilməsi nisbətən daha çətinidir. Bütün bunları nəzərə alaraq kommentariyanın yazılması zamanı mümkün qədər çoxlu konkret misallardan istifadə olunmuş və ayrı-ayrı normalar haqqında kazuuslar tərtib edilmişdir.

Bu kommentariya «İnzibati icraat haqqında» Qanunla bağlı hazırlanmış ilk kommentariyadır. Eyni zamanda bu kommentariya Azərbaycanda qanunların şərhilə bağlı mövcud təcrübəyə və ənənəyə yeni çalarlar gətirmiş, yeni yanaşma tərzi və yeni standartlar əsasında işlənib hazırlanmışdır. Bu baxımdan daha çox Avropa standartlarına əsaslanan həmin kommentariyanın hazırlanmasında Alman Texniki Əməkdaşlıq Cəmiyyətinin «Azərbaycanda məhkəmə və hüquq islahatları» layihəsinin rəhbəri cənab Thomas Herrmann, ekspertlər cənab V.Ellenberger, cənab Dr. Y.Deppe və Avropa Şurasının eksperti cənab V.Gerber müzakirələr zamanı təmsil etdikləri hüquq məktəblərinin nəzəri bazasından istifadə etməkdə müəlliflərə yardım göstərmiş, nəzəri və təcrübə biliklərinin mübadiləsi şəraitində kommentariyanın layihəsinin təkmilləşdirilməsində əvəzsiz rol oynamışlar. Kommentariyanın müəllifləri həmin şəxslərə çox böyük minnətdarlıq hissini ifadə etməyi özlərinə borc bilirlər.

QANUNUN MƏQSƏDİ

Bu Qanunun məqsədi inzibati orqanlar tərəfindən insan hüquq və azadlıqlarına əməl olunmasını təmin etməkdən və qanunun aliliyinə nail olmaqdan ibarətdir.

Bu Qanunu qəbul etməklə qanunverici iki məqsədə nail olmağı nəzərdə tutmuşdur. Birincisi, insan hüquq və azadlıqlarına əməl olunmasını təmin etmək və ikincisi, qanunun aliliyinə nail olmaq. Qeyd olunan məqsədlər istənilən hüquqi-demokratik dövlətin təmin etməli olduğu dəyərlər və prinsiplərdir.

İnsan hüquq və azadlıqlarına dair təminatlar bilavasitə II-a, yəni, II-ın məzmununa, formasına, normalarının təfsir olunmasına, II-ın həyata keçirilməsinə və təbii ki, qanunvericinin II-ı hansı səviyyədə və necə tənzimləməsinə müəyyən edici təsir göstərir. AR-nın Konstitusiyasının 71-ci maddəsinin I və II hissələrinə əsasən Konstitusiyada təsbit edilmiş insan və vətəndaş hüquqlarını və azadlıqlarını gözləmək və qorumaq qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının borcudur. İnsan hüquq və azadlıqları konsepsiyasına görə dövlət hakimiyyətinin həyata keçirilməsi zamanı insan hüquq və azadlıqlarına müdaxilə edildiyi hər bir halda dövlət tərəfindən həmin hüquq və azadlıqların həyata keçirilməsinə və səmərəli müdafiə olunmasını təmin edən **effektiv sistem** yaradılmalıdır. Bu cür yanaşma AR-nın KM-nin qərarlarında da öz ifadəsini tapmışdır. («Mülki Prosessual Məcəllənin 359-cu maddəsinin... müddəası Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin I hissəsinə, 26-cı maddəsinə, 60-cı maddəsinin I hissəsinə, **71-ci maddəsinin I və II hissələrinə**, həmçinin beynəlxalq

hüquqi aktların... normalarına zidd olmaqla **hüquqların tam və səmərəli həyata** keçirilməsində məhdudiyyət yara-dır», KMQ, 25 fevral 2003-cü il). Bu effektiv sistem isə dövlət orqanlarının zəruri olan təşkilatlanmasını və funk-sional fəaliyyətini, həmin orqanlarda inzibati icraatı və məhkəmə icraatını, o cümlədən inzibati məhkəmə icraatını ehtiva edir. Bu sistem, o cümlədən həmin sistemin tərkib hissəsi olan inzibati icraat hüquq və azadlıqlara mütənasib təşkil olunmalıdır. İnzibati orqan öz fəaliyyəti ilə hüquq və azadlıqlara hər hansı bir şəkildə müdaxilə etdiyi və ya edə biləcəyi və məhz bu baxımdan hüquq və azadlıqlarla bağlı təminatlara da əhəmiyyətli dərəcədə təsir etdiyi halda, hə-min hüquq və azadlıqlara əməl olunması tələblərinə cavab verən və həmçinin onların hüquqi müdafiəsini təmin etmək üçün yetərli olan icraat qaydaları müəyyən olunmalıdır. Ona görə də həmişə İİQ-un normaları **hüquq və azadlıqla-rın təminatı istiqamətində** təfsir və tətbiq olunmalıdır. Bu qayda AR Konstitusiyasının 25, 26, 32-ci və s. maddələrində nəzərdə tutulmuş maddi hüquqlarla yanaşı, eyni zaman-da 60, 61-ci və s. maddələrində nəzərdə tutulmuş proses-sual hüquqlara da aiddir.

Qanunun aliliyi prinsipi inzibati orqanların qanunverici-nin müəyyən etdiyi qaydalara tabe olmasını və həmin qaydalara uyğun hərəkət etməsini ehtiva edir. Eyni zaman-da qanunun aliliyi prinsip olaraq inzibati məhkəmələrin öz səlahiyyətləri çərçivəsində inzibati orqanların qanuna nə dərəcədə riayət etmələrini yoxlamaq imkanını nəzərdə tutur. Bu prinsip müəyyən edir ki, inzibati fəaliyyət mövcud qanunlara uyğun həyata keçirilməlidir və inzibati orqanların qəbul etdikləri qərarlar, həyata keçirdikləri təd-birlər qanunlara zidd olmamalıdır. Qanunun aliliyi prinsipi bütün dövlət idarəçilik sistemi üçün məhdudiyyətsiz və şərtsiz qüvvədədir. Bu müddəa AR Konstitusiyasının 7-ci

maddəsinin II hissəsinin birinci yarımcümləsindən irəli gəlir və ayrı-ayrı qanunlarda öz təsbitini tapır.

Qanunun aliliyi prinsipinin qanunverici tərəfindən inzibati icraata da şamil edilməsi əsas iki məqsədə xidmət edir. Bir tərəfdən, inzibati icraatda qanunu tətbiq edən orqan kimi çıxış edən inzibati orqanlar özləri də qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada norma yaradıcıları qismində çıxış edirlər. Bu zaman qanunun aliliyi prinsipinə əsasən, inzibati orqanlar tərəfindən daha yüksək hüquqi qüvvəyə malik olan normalara (Konstitusiyaya, referendumla qəbul edilmiş aktlara, Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrə və qanunlara) zidd və ya uyğun gəlməyən normaların qəbul edilməsi onların etibarsızlığı ilə nəticələnir. Digər tərəfdən, inzibati orqan hüququ tətbiq edən orqan kimi inzibati fəaliyyətin həyata keçirilməsi zamanı yalnız qanuna tabe olmalıdır.

I FƏSİL

ÜMUMİ MÜDDƏALAR

Maddə 1. Qanunun müəyyən etdiyi qaydalar

1.1. Bu Qanun inzibati aktların qəbul edilməsi, icra olunması və ya ləğv edilməsi ilə bağlı inzibati orqanlar tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyətin hüquqi əsaslarını, prinsiplərini və prosedur qaydalarını müəyyən edir.

1.2. Bu Qanunun müddəaları habelə inzibati orqanların fiziki və ya hüquqi şəxslərə münasibətdə faktiki xarakterli digər fəaliyyətinə (hərəkətlərinə) də şamil olunur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	3
1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	4
2. İnzibati orqanlar tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyət	5
2.1. İnzibati aktların qəbul edilməsi, icra olunması, ləğv edilməsi	7
2.2. Faktiki xarakterli hərəkətlər	8
2.2.1. FXH-lərin əlamətləri	8
2.2.1.1. Ümumi (publik) hüquq sahəsində həyata keçirilən tədbir	9
2.2.1.2. Dolayı (bilvasitə) təsir edən	10
2.2.1.3. Tənzimləmənin olmaması	10
2.2.1.4. Konkret hərəkət	11
2.2.2. FXH-lərin İA-lardan fərqləndirilməsi	12
2.2.2.1. Xəbərlər, məlumatlar, izahlar, xəbərdarlıqlar, mülhizələr, təkliflər	13
2.2.2.2. Şəhadətnamələr və sertifikatlar	14
2.2.2.3. Çıxarışlar və arayışlar	15
2.3. FXH-lərə qarşı müdafiə vasitələri	16

2.3.1. FXH qanunazidliyi	17
2.3.2. FXH-lər üçün analoji qaydanın tətbiqi	18
3. Daxili tədbirlər	19
4. İİQ-nun tətbiq olunmadığı sahələr	20

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında: İİQ-u qəbul etməklə, qanunverici İO-lar üçün vahid, ümumi icraat qaydaları və davranış standartları müəyyən edir. Və həmin Qanunun qüvvəyə mindiyi vaxtdan etibarən İO-ların qanunların icrasına yönəlmiş ümumi-hüquqi idarəçiliklə bağlı fəaliyyəti (inzibati fəaliyyəti) artıq bu Qanunla nəzərdə tutulmuş icraat qaydaları və davranış standartları çərçivəsində həyata keçirilməlidir. Yəni ümumi (publik) hüquq sahəsinə aid olan konkret məsələnin nizama salınması və həll edilməsi ilə bağlı iradənin formalaşması, həmin məsələyə dair qərarın (inzibati aktın) hazırlanması, yoxlanması və qəbul edilməsi, həmin qərarın qüvvəyə minməsi və icra olunması zamanı inzibati orqanlar həmin Qanuna əsaslanmalı və həmin Qanunda nəzərdə tutulmuş ümumi prinsipləri və prosedur təminatları rəhbər tutmalıdırlar.

2 1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: Bu Qanunun qəbuluna qədər inzibati orqanların fəaliyyətinin prosedur qaydalarını (inzibati icraatı) tənzimləyən normalar ayrı-ayrı qanunlarda nəzərdə tutulmuşdu, pərakəndə halda idi və fraqmental xarakter daşıyırdı. Bu sahədə vahid qanun olmadığından, müxtəlif inzibati orqanlarda icraat qaydaları da müxtəlif idi və əksər hallarda bu qaydalar inzibati orqanların deyil, fiziki və hüquqi şəxslərin davranışını nizama salırdı. Bu və ya digər şəxsə münasibətdə inzibati orqanların özünün davranışı isə, bir qayda olaraq, hüquqi tənzimləmədən kənarda qalırdı. Bu pərakəndəliyin və qeyri-müəyyənliyin aradan qaldırılmasına, demokratik, şəffaf, konstitusion prinsiplərə və təminatlara uyğun icraat qayda-

larının müəyyən edilməsinə bir ehtiyac vardı. Bu baxımdan dövlət-vətəndaş münasibətlərinin qurulmasında mövcud olan problemlərin həll edilməsi üçün AR-da İİQ-nın qəbul edilməsi zəruri və labüd idi. Yalnız bütün inzibati orqanlar üçün eyni cür və vahid icraat qaydaları, davranış standartlarının müəyyən edilməsi yolu ilə fiziki və hüquqi şəxslərə münasibətdə inzibati orqanlar tərəfindən bərabərlik və hüquqi təhlükəsizlik prinsiplərinə əməl olunmasını təmin etmək mümkündür. Bu Qanun bütövlükdə inzibati hüquq üçün hüquqi prinsiplər və prosedur təminatlar sisteminin müəyyən edilməsi, hüquq vahidliyinin təmin edilməsi baxımından çox önəmlidir. Bəzi müddəalar, məsələn inzibati icraatda hüquqi dövlətin prinsipləri ilk dəfə olaraq vahid qanun səviyyəsində müəyyən edilmişdir. Digər tərəfdən, bu Qanunu qəbul etməklə qanunverici özünü xüsusi qanunlarda inzibati icraatla bağlı normaların yenidən nəzərdə tutulması ilə bağlı əlavə yükəndən azad etmiş oldu. Bundan əlavə, İİQ inzibati idarəçiliyin sadələşdirilməsinə və rasionallaşdırılmasına xidmət edir. İİQ Qanunun ən əsas əhəmiyyəti isə, heç şübhəsiz ki, bu Qanunla hüquqları dəqiq və aydın təsbit edilmiş şəxsin inzibati icraatda mövqeyinin möhkəmlənməsində ifadə olunur. Dövlət orqanları ümumi (publik) hüquq sahəsinə aid olan hər hansı konkret məsələni həll edərkən ən azından şəxsin bu Qanunla təsbit olunmuş hüquqlarını təmin etməyə, şəxsə münasibətdə bu Qanunla nəzərdə tutulmuş prinsiplərə və prosedur təminatlara əməl etməyə borcludurlar.

1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Bu qanun inzibati orqanlar tərəfindən həyata keçirilən inzibati fəaliyyətə tətbiq edilir. Qanunun tətbiq dairəsinin müəyyən edilməsinin ən asan yolu İİQ-nun tətbiq olunmadığı sahələr istisna etməkdir. Bu sırada ilk növbədə konstitusiyaya hüququnun tətbiq olunduğu sahələr istisna edilməlidirlər. Bundan başqa fəaliyyəti xüsusi qanunla (və yaxud hüquqi qüvvəsinə görə daha üstün olan normativ aktla) tənzimlənən

inzibati orqanların fəaliyyətinə İİQ tətbiq olunmur. Ancaq fəaliyyəti xüsusi qanunla tənzimlənən inzibati orqanların fəaliyyəti ilə bağlı həmin xüsusi qanunlarda boşluqlar və yaxud tənzimlənməyən hallar olduqda, onda İİQ-da təsbit olunmuş ümumi müddəalar tətbiq olunur.

- 4 **2. İnzibati orqanlar tərəfindən həyata keçirilən fəaliyyət:** İİQ ancaq inzibati orqanların fəaliyyətini tənzimləyən qanundur. Amma İİQ inzibati orqanların mülki hüquqi qaydada həyata keçirdiyi fəaliyyətə şamil olunmur. Bu müddəanın qanunda nəzərdə tutulması bir daha təsdiq edir ki, bu Qanunun tətbiqi dairəsinin müəyyən olunmasında əsas meyar kimi **publik və xüsusi hüquq sahələrinin** fərqləndirilməsi çətinləşir.
- 5 Ənənəvi hüquq ədəbiyyatında ümumi (publik) və xüsusi hüquq sahələrinin fərqləndirilməsi zamanı müxtəlif hüquq nəzəriyyələrindən istifadə olunur. Bununla yanaşı qeyd etmək lazımdır ki, xüsusi hüquq sahəsi ilə publik hüquq sahəsinin fərqləndirilməsi zamanı yarana bilən mübahisələri qanunverici haqlı olaraq əvvəlcədən həll etmişdir. Çünki inzibati orqanların bütün fəaliyyəti deyil, məhz inzibati aktların verilməsi, icra olunması və ləğv edilməsi ilə bağlı fəaliyyəti (təbii ki, faktiki xarakterli hərəkətlərlə bağlı xüsusiyyət nəzərə alınmaqla) bu Qanunun tətbiq olunduğu dairə kimi müəyyən edilmişdir.
- 6 **2.1. İnzibati aktların qəbul edilməsi, icra olunması və ya ləğv edilməsi:** İA-ın anlayışı m.2.0.2-də verildiyindən, onunla bağlı bütün halların şərhini, həmin maddədə izah edilmişdir. Bu maddə ilə bağlı bir sıra suallar ön plana çıxır. Birincisi, onu qeyd etmək lazımdır ki, yalnız dövlətin suveren hüquqlarla (səlahiyyətlərlə) təchiz etdiyi idarəetmə subyektləri tərəfindən İA-lar qəbul edilə, icra oluna və ya ləğv edilə bilər. Burada, əlbəttə, bu cür səlahiyyətlərlə təchiz olunmuş fiziki və ya hüquqi şəxslərin də hüquqi statusu nəzərə alınmalıdır (bax m.2.0.1.).

İA-ın qəbul edilməsi: «Kredo» kredit təşkilatına lisenziyanın verilməsi; B-yə fərdi ev tikintisi ilə bağlı icazənin verilməsi; F aptek təşkilatına dərman vasitələrinin satışı ilə bağlı lisenziyanın verilməsi və s.

İA-ın icrası ilə bağlı: Qanunsuz aparılmış tikilinin sökülməsi haqqında qərarın icrası, tikinti layihələşdirmə işlərinin dayandırılması haqqında qərarın icrası və s.

İA-ın ləğv edilməsi ilə bağlı: B bankına verilmiş bank lisenziyasının ləğv edilməsi, vəkilin fəaliyyətinə xitam verilməsi və s.

2.2. Faktiki xarakterli hərəkətlər: İO-ın inzibati fəaliyyəti heç də hər zaman İA-ın qəbul edilməsi, icra edilməsi və ya ləğv edilməsi formasında həyata keçirilmir. Bəzən elə hallar olur ki, İO-ların hərəkətləri İA-la bağlı qanunvericiliklə müəyyən olunmuş ilkin şərtləri ödəmirlər. Bu baxımdan da onların İA kimi qəbul edilməsi istisna edilir. Bu cür faktiki xarakterli hərəkətlər sonsuz sayda, növdə və xarakterdə ola bilər. Məs: xəbərdarlıqlar, izahlar, məlumatların verilməsi, pulun ödənilməsi, xidməti binanı tikmə, peyvənd etmə və s.

2.2.1. FXH-lərin əlamətləri

2.2.1.1. Publik hüquq sahəsində həyata keçirilən: Hüquqi qiymətləndirmə zamanı hərəkətin inzibati hüquqi mənada FXH kimi qəbul edilməsi üçün İO-ın fəaliyyətinin publik hüquq sahəsində həyata keçirilməsi vacibdir. Faktiki hərəkət həmçinin mülki hüquq sahəsində də həyata keçirilə bilər, amma bu hərəkət İİQ anlamında faktiki hərəkət ilə səhv salınmamalıdır. FXH nəticəsində dəymiş ziyanın ödənilməsi inzibati hüquqi qaydada mümkündür. Bu hal da mülki hüquqi qaydada dəymiş ziyanın ödənilməsi halı ilə qarışdırılmamalıdır. Məs: əgər İO-ın vəzifəli şəxsi inzibati fəaliyyət çərçivəsində deyil, adi vətəndaş kimi faktiki hərəkət nəticəsində ziyan vurursa, onda bu zaman söhbət mülki hüquqi qaydada vurulmuş ziyanın əvəzinin ödənilməsindən gedə bilər.

Misal: B yerli icra hakimiyyətinin aparatında çalışan vəzifəli şəxsdir. O, yerli icra hakimiyyəti üçün yeni inzibati binanın tikintisi zamanı fəhlələrə göstəriş verir ki, binanın sağ tərəfinin quruluşunu dəyişdirsinlər. Rekonstruksiya zamanı təsadüfən yaxınlıqdan keçən V-nin ayağı zədələnir (inzibati hüquqi anlamda FXH).

Yerli icra hakimiyyəti aparatının vəzifəli şəxsi olan B öz bağ evinin təmirini həyata keçirərkən fəhləyə göstəriş verir ki, hasarın yerini dəyişdirsin. Hasarın sökülməsi zamanı qonşunun hovuzu zədələnir. Bu zaman qonşuya dəymiş ziyanın əvəzi mülki-hüquqi qayda-da ödənilməlidir (mülki hüquqi anlamda FXH).

- 9 **2.2.1.2. Dolayı təsir göstərən:** FXH İA-dan onunla fərqlənir ki, o, hüquqi deyil, faktiki nəticə yaradır. FXH-lər ilə heç bir tənzimləmə qaydası nəzərdə tutulmur, onlar ancaq tənzimləmə qaydasına bu və ya digər dərəcədə təsir edə bilər. Bu mənada «**kvazi tənzimləmə**»-dən danışmaq olar (zahiri, yalan, saxta tənzimləmə) tənzimləmə). Bilavasitə qadağanı və ya icazəni nəzərdə tutmadığına görə xəbərdarlıq, rəy, məlumat verilməsi, izahlar tənzimləmə qaydası, yəni İA deyildir. Onlar sadəcə olaraq İO-ın həyata keçirdiyi faktiki xarakterli hərəkətlərdir. Buna misal kimi çağırışları, konkret pul məbləğinin ödənilməsini, küçənin təmizlənməsini, inzibati binanın tikintisini, məlumatların verilməsi, yazılı aktların və məlumatların məhv edilməsi və s. də göstərmək olar. Faktiki hərəkətlər hüquqi nəticə yaradan inzibati aktlardan fərqli olaraq daha az əhəmiyyətə malik olsalar da, heç də demək olmaz ki, onların fiziki və ya hüquqi şəxslərə münasibətdə heç bir təsiri yoxdur. Onlar faktiki nəticə törətməklə, faktiki şəraiti dəyişdirə bilərlər. Elə bu baxımdan onlar hüquqi qiymətləndirilməyə məhkumdurlar.

Misal: B metroya girərkən polis heç bir əsas olmadan onun əşyasını götürür. B öz əşyasının geri qaytarılmasını tələb edir, lakin polis onun bu tələbinə məhəl qoymur. Polis bu halda FXH edir.

- 10 **2.2.1.3. Tənzimləmənin olmaması:** FXH-lərin daha bir əlaməti ondan ibarətdir ki, onlar tənzimləmə məzmununa

malik olurlar. Ən çox rast gəlinən faktiki xarakterli hərəkətlərə icra hakimiyyəti orqanlarının etdikləri **ünvansız (hamıya yönəlmiş) xəbərdarlıqlardır.**

Misal: Quş qripinin yayılması ilə əlaqədar Səhiyyə Nazirliyi xəbərdarlıq edir ki, ölkəyə idxal edilmiş məhsullar yoxlamadan keçilir, amma buna baxmayaraq, əhali özünü müdafiə etmək üçün idxal edilən toyuq əti və ondan hazırlanmış məmulatlardan mümkün qədər istifadə etməsinlər.

Və ya Səhiyyə Nazirliyi tərkibində orqanizm üçün zərərli maddələrin yüksək faizi olan spirtli məhsulların siyahısını açıqlayır.

Ümumiyyətlə, öz miqyasına, predmetinə, təciliyyəsinə görə faktiki xarakterli hərəkətlər müxtəlif formalara və məzmununa malik ola bilərlər. Bununla belə FXH ilə İO tənzimləmə qaydası müəyyən etməyi qarşıya məqsəd kimi qoymur. FXH-i həyata keçirməkdə məqsəd konkret nəticəni əldə etməkdir.

2.2.1.4. Konkret hərəkət: FXH-lər İA-ın verilməsi zamanı və ya İA ilə bağlı olmayan konkret əməllərdir. Məs: pulun verilməsi, küçənin təmizlənməsi və s. Bununla İO faktiki vəziyyəti dəyişdirir və bu hərəkəti həyata keçirməkdə məqsəd ancaq faktiki nəticəni əldə etməkdir. Bu konkret hərəkət ilə hüquqi vəziyyət birbaşa və ya dolay yolla dəyişə bilər. Konkret hərəkətin həyata keçirilməsi konstitusion hüquqların pozulmasına və vurulmuş ziyanın ödənilməsinə dair İİD-nin qaldırılmasına əsas ola bilər. **11**

2.2.2. FXH-lərin İA-lardan fərqləndirilməsi: FXH-lər İA-lardan fərqləndirmək üçün ən asan yol istisna yoludur. Qanunverici o, mövqedən çıxış edir ki, İO-ın publik hüquq sahəsindəki İA-a aid olmayan hərəkətləri FXH kimi başa düşülməlidir. Bu baxımdan bir çox Avropa ölkələrindən fərqli olaraq, bu qayda ilə Azərbaycan İO-ın fəaliyyətini sistemləşdirməyə imkan yaranır. **12**

2.2.2.1. Xəbərlər, məlumatlar, izahlar, xəbərdarlıqlar, müləhizələr, təkliflər: Bu formada İO-ın həyata keçirdiyi hərəkətlər FXH-lərdir. Bu cür hərəkətlər birbaşa tənzimlə- **13**

mənin olmaması ucbatından İA kimi xarakterizə oluna bilməzlər. Məs: İO hər hansı bir sənədin məzmununu izah edirsə, bununla o, nə birbaşa, nə də konklyudent heç bir **nizamasalma qaydası müəyyən etmir** və heç bir **məcbur edici iradəsini** ifadə etmir. Və ya İO əgər məlumat verirsə (A şəhərində yeni tikinti layihəsini planlaşdırılması haqqında) və ya təkliflər edirsə (B-nin sosial vəziyyətinin yenidən qiymətləndirilməsinə dair) bunlar FXH-lərdir.

- 14 2.2.2.2. Şəhadətnamələr və sertifikatlar:** Şəhadətnamələrin və sertifikatların verilməsi halları da bir qayda olaraq FXH-lərə aiddir. Amma əgər məs: imtahanı verməyən şagird şəhadətnaməsini almırsa, onda bu inzibati aktdır. Eyni ilə şəhadətnamənin verilməməsi haqqında rəsmi qərar artıq İA-dır. Bununla yanaşı müəyyən edici İA-ları arayışlardan və şəhadətnamələrdən fərqləndirmək lazımdır. Əgər hər hansı bir aktla İO müəyyən hüquq və vəzifələr müəyyən edirsə və o, bununla da İA formasında hərəkət edirsə, onda bu kimi aktlar İA kimi qiymətləndirilməlidir. Şəhadətnamənin İA olub-olmamasını müəyyən etmək üçün həmin şəhadətnamə və ya arayış ilə konkret tənzimləmə qaydasının nəzərdə tutulub-tutulmadığını müəyyənləşdirmək lazımdır. Əgər şəhadətnamə maraqlı şəxsin hüquqi vəziyyətində dəyişikliyə səbəb olursa, onda onlar İA kimi qiymətləndirilməlidir. Əksinə, əgər şəhadətnamə və ya arayış maraqlı şəxs üçün ancaq mövcud vəziyyəti və ya şəraiti təsdiqləmək üçün verilsə, bir çox hallarda bu elə belə də olur, onda FXH kimi qəbul edilməlidir.

Misal: Əgər Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi ölçmə vasitələrinin müqayisəli yoxlamasının müsbət nəticələrini yoxlama möhürü, yaxud yoxlama haqqında şəhadətnamə ilə təsdiq edirsə, bu zaman artıq konkret olaraq ölçmə vasitəsinin müqayisəli yoxlamasına dair nəticələr tənzimlənir və buna görə konkret halda şəhadətnamə İA-dır.

Əgər Əyarlar Palatası fiziki şəxsə qiymətli metallardan və qiymətli daşlardan zərgərlik və məişət məmulatları hazırlayan istehsalçısı kimi qeydiyyat şəhadətnaməsinin (bundan sonra şəhadətnamə) verilməsini həyata keçirirsə, bu şəhadətnamə icazə olduğu üçün,

yəni tənzimləmə qaydası olduğu üçün İA kimi qiymətləndirilməlidir.

2.2.2.3. Çıxarışlar və arayışlar: Müəyyən obyektin dövlət reyestrində olması haqqında arayışlar və ya subyektin konkret ərazidə olması haqqında arayışlar, dövlət reyestrində müxtəlif məzmunlu çıxarışlar da yeni hüquqi qayda müəyyən etmədiklərinə görə FXH kimi qəbul edilməlidirlər. 15

Misal: B Brüsseldə təcrübə keçmək imkanı qazanmışdır. Amma Belçikanın milli vizasını əldə etmək üçün o səfirliyə məhkumluğunun olmaması haqqında arayışı təqdim etməlidir. Bu halda DİN heç bir yeni qayda müəyyən etmir. DİN sadəcə olaraq B-nin həqiqətən də məhkumluğunun olmaması faktını təsdiqləyir.

2.3. FXH-lərə qarşı hüquqi müdafiə vasitələri: Qanunverici bu kimi xüsusiyyətləri nəzərə almaqla, İA-a qarşı olduğu kimi FXH-lərə qarşı da hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etmək imkanını açıq elan etmişdir. FXH-lərə qarşı ümumi iddia növlərindən: **FXH-in edilməsinə dair məcbureddici iddia, FXH-lə reallaşdırılmış nəticənin aradan qaldırılmasına yönəldilmiş mübahisələndirici iddiadan və mübahisələndirici və ya məcbureddici iddia ilə nəticəyə nail oluna bilməyən hallarda isə müəyyən edici iddianın qaldırılması mümkündür.** 16

2.3.1. FXH-in qanunazidliyi: İA-da olduğu kimi FXH-lər də qanunun tələblərinə uyğun olmadıqda, qanunazidd hərəkət kimi qiymətləndirilir. Bunun səbəbləri müxtəlif ola bilər. İO-ın hərəkəti həyata keçirmək üçün səlahiyyətinin olmaması, səlahiyyətin çərçivələrinə riayət olunmaması, hərəkətin qanunun məqsədlərinə zidd olması və s. (qanuna zidd hallar barəsində bax İA-ın qanunazidd olduğu hallar). 17

2.3.2. FXH-lər üçün analoji qaydanın tətbiqi: FXH-lər qeyd olunduğu kimi qanunverici İA-lar ilə eyni hüquqi səviyyəyə qoyur. Baxmayaraq ki, FXH-lər İİ-da İA-lar qədər 18

əhəmiyyətli deyillər, amma onlar çox halda maraqlı şəxslərin hüquqlarına müdaxiləyə səbəb ola bilərlər. Buna görə də FXH-lərə qarşı İA-lara münasibətdə tətbiq olunan bütün hüquqi müdafiə vasitələrindən, yəni İŞ, İİ istifadə oluna bilər. Təkcə müvəqqəti məhkəmə müdafiəsinin tətbiq edilməsi imkanı sual doğurur. Faktiki cəhətdən mümkünsüz olduğu üçün bu cür vasitədən istifadə istisna olunur. Çünki FXH-lər bir qayda olaraq aktiv və qısa müddətə davam edən olurlar və müvəqqəti məhkəmə müdafiəsinin hər hansı bir formada tətbiq edilməsi mümkün deyil.

19 3. Daxili tədbirlər: Fərqləndirilməsi vacib olardı ki, inzibati hüquqi tənzimləmədə daha bir vacib aspekt ondan ibarətdir ki, İO-ların elə hərəkətləri və aktları olur ki, onlar vətəndaşlara münasibətdə heç bir əhəmiyyətə malik olmur. Bu hərəkətlərə münasibətdə qəti olaraq İA və ya FXH qaydaları tətbiq etmək olmaz. Bu artıq dövlət quruculuğu hüququdur və inzibati idarəçilik sisteminin daxilində həyata keçirilən tədbirlərdir. Bu cür tədbirlər kənara (bax m.2.0.2.) heç bir təsir etmirlər.

20 4. İİQ-nun tətbiq olunmadığı sahələr: İİQ-nun tətbiq olunmadığı sahələr qanunverici tərəfindən xüsusi əhəmiyyətli münasibətlər hesab olunduğu üçün ayrıca bir normada geniş tənzimlənmişdir (bax m.3.2.).

Maddə 2. Qanunda istifadə olunmuş əsas anlayışlar

Qanunda istifadə olunmuş anlayışlar aşağıdakılardır:

Maddə 2.0.1. İnzibati orqan

İnzibati orqan – Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanları, onların yerli (struktur) və

digər qurumları, bələdiyyələr, habelə qanuna əsasən inzibati akt qəbul etmək səlahiyyəti verilmiş hər hansı hüquqi və ya fiziki şəxs.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. İnzibati orqanlar	4
2.1. İO-ların xüsusiyyətləri	6
2.2. Təşkilati cəhətdən nisbi müstəqillik	7
2.3. Digər şəxslərə təsir edən fəaliyyət	8
3. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanları	9
3.1. Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları	10
3.2. Yerli icra hakimiyyəti orqanları	12
3.3. Ərazi və struktur bölmələri	14
3.4. İkili tabelikdə olan orqanlar	15
4. Yerli özünüidarə (bələdiyyə) orqanları	17
5. İA qəbul etmək səlahiyyəti verilmiş hüquqi və ya fiziki şəxs	18
6. Məhkəmə və qanunverici hakimiyyətinin idarəetmə orqanları İO kimi	21
7. Səlahiyyət bölgüsü problemləri	29
8. Nəzarət orqanları	31

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: İnzibati orqan anlayışı İİQ qəbul edilənə qədər heç vaxt qanunvericilikdə birmənalı təsdiq edilməmişdi. Anlayışın verilməsi ilə İİQ üçün məlum orqanların dairəsini müəyyənləşdirmək mümkün oldu. İİQ İO üçün çox geniş anlayış nəzərdə tutur. Bununla da qanunla başqa qayda nəzərdə tutulmadığı halda dövlət suverenliyini həyata keçirən İO-lar tam siyahıda İİQ-nun tənzimləmə dairəsinə aid olur.

İO anlayışı İİ-da İA anlayışı qədər əhəmiyyətli anlayışdır. İA əgər hərəkətin obyektiv tərəfini təşkil edirsə, İO hərəkətin hansı subyektə mənsub olmasını müəyyən edir. Subyekt müəyyən olunmadan onun hərəkətlərinin araşdırılması mümkün deyil.

- 3 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Bu anlayış bütün İİ-da və İPM-də qüvvədədir. Əgər xüsusi normalar ilə İO-lar dairəsindən istisna edilməmişdirsə, şübhələrin mövcud olduğu halda orqan İO kimi qəbul edilir.
- 4 **2. İnzibati orqanlar:** Şübhəsiz ki, İİQ-da bu anlayış dövlət idarəetmə orqanlarının anlayışını ifadə edir. Əgər normativ hüquqi aktların istifadə etdikləri müxtəlif anlayışları, Məs: Konstitusiyanın 114.2-ci maddəsində «yuxarı icra orqanı» adı ilə NK-nin hüquqi statusunu müəyyən edir. «Dövlət qulluğu» haqqında AR qanununda NK-nin statusu yuxarı dövlət orqanı kimi göstərilir.
- 5 NK-nin müxtəlif qərarlarında (AR NK-nin 19 iyun 1992-ci il qərar Nr. 348 «mərkəzi idarəedici orqan», AR NK-nin 10 fevral 1994-ci il qərar Nr.58 «mərkəzi idarə orqanı») nazirliklərin statusunu müəyyən edən müxtəlif anlayışları görmək olar. Amma məsələn, AR-nın Prezidentinin 11 yanvar 1999-cu il Nr.72 Fərmanında nazirliyin statusu «mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı» kimi müəyyənləşdirilib. Bu və ya digər orqanın müxtəlif cür adlandırılması praktikada heç bir çətinlik yaratmır. Amma nəzəri cəhətdən mübahisələrə səbəb olur. İİQ-la qanunverici bu nisbi fərqli adları vahid ad altında qruplaşdırır. Bu isə inzibati hüquq üçün müəyyən mənada rahatlıq gətirir. Yenə də vurğulamaq lazımdır ki, dövlət orqanlarının **siyasi orqan** kimi qəbul edilməsi istisna edilmir. Amma bu zaman artıq onlar inzibati hüququn deyil, **konstitusiya hüququnun subyekt** olurlar. İnzibati orqanlar **bilavasitə suveren idarəetmə** orqanlarıdır. Onlar dövlət idarəçiliyini reallaşdırırlar. İİ geniş mənada başa düşülən İO anlayışını əsas kimi götürür və beləliklə İİ-da İO anlayışı ilə geniş mənada dövlət idarəçiliyini həyata keçirən istənilən orqan başa düşülür.
- 6 **2.1. İO-ların xüsusiyyətləri:** İİ-da maraqlı olan suallardan biri də odur ki, İO-nı digər dövlət orqanlarından fərqləndirən nədir. Artıq qeyd olunduğu kimi İO-lar idarəçilik

orqanı olmaqla dövlətin suveren səlahiyyətlərini konkret həyata keçirən orqan kimi çıxış edir. Amma dövlət orqanlarının hansı hallarda İO kimi qəbul edilməsini başa düşmək üçün ilk növbədə onların xüsusiyyətlərini aydınlaşdırmaq lazımdır. Hər hansı bir orqanın İİ-in subyektı olan İO kimi tanınması üçün o, bir sıra tələblərə cavab verməlidir. Bu iki şərt bir-biri ilə sıx bağlıdır və bir-birlərini tamamlayırlar.

2.2. Təşkilati cəhətdən nisbi müstəqillik: İlk növbədə 7
İO heç olmasa, hər hansı bir şəkildə təşkilati müstəqilliyə malik olmalıdır. Bunun ən əvvəl əhəmiyyəti ondadır ki, həmin inzibati orqan öz adından fəaliyyət göstərməli və hərəkətləri üçün cavabdehlik daşmalıdır. Vətəndaş isə bilməlidir ki, o, inzibati prosessual qaydada məhkəməyə müraciət edəcəyi halda cavabdeh kimi hansı subyekt prosesə cəlb olunacaq. Orqanın struktur hissələri, kollegiyaları, şuraları və s. məs: Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyinin Əhalinin kollegiyası və ya hüquq şöbəsi m.2.0.1 anlamında İO kimi başa düşülməyəcəklər. Çünki bu orqanların fəaliyyəti idarədaxili fəaliyyətin tərkib hissəsi olaraq kənara deyil, daxilə istiqamətlənmişdir. Onlar hər hansı bir İO-ın «tərkib hissəsi» kimi çıxış edirlər. Amma nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, elə vəziyyət ola bilər ki, başqa orqanın nəzdində/yanında yaradılmasına baxmayaraq qurumlar müəyyən məqsəd üçün və təşkilati baxımdan müstəqil yaradılsınlar. Məs: Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyi nəzdində Dövlət Əmək Müfəttişliyi konkret məqsədlə və təşkilati baxımdan müstəqil yaradılmışdır. Sonuncu ilə problem yaranacağı halda o, inzibati icratda və prosesdə müstəqil subyekt kimi qəbul ediləcək. Eyni hal müvəqqəti yaradılmış və İO-ın funksiyaları həvələ edilmiş orqanlara da aiddir.

2.3. Digər şəxslər/kənara təsir edən fəaliyyət: İO-ın 8
fəaliyyəti daxilə deyil, xaricə yönəlmiş olmalıdır. Hər han-

sı qurumun adətən mülki fəaliyyət həyata keçirməsinin (yəni, adi mülki hüquqi şəxsin İA qəbul etmək səlahiyyəti olduğu halda) onun İO kimi qiymətləndirilməsi üçün heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Əgər adətən mülki hüquqi fəaliyyət həyata keçirən hüquqi şəxs idarəçilik səlahiyyətləri ilə təchiz edilibsə və inzibati hüquq münasibətləri müstəvisində fəaliyyət göstəribsə, o, digər şəxslərə münasibətdə məcburi olan aktlar qəbul və icra edə bilər. Bu halda o, İO kimi çıxış edir.

9 3. İcra hakimiyyəti orqanları: İcra hakimiyyəti orqanları daha çox konstitusion hüquqi anlayışdır. Yəni icra hakimiyyəti orqanlarının təyinatı artıq Konstitusiyaya ilə müəyyən edilmişdir. Konstitusion hüquqi anlamda icra hakimiyyəti orqanları dedikdə, prezident başda olmaqla bütün icra hakimiyyəti budağına aid edilmiş orqanlar başa düşülür. İİQ-la nəzərdə tutulmuş icra orqanları isə daha geniş anlayışdır və onlar inzibati idarəçiliyi həyata keçirən bütün bilavasitə icraçı orqanları deməkdir. Bir daha təkrarlamaq yerinə düşərdi ki, bu orqanların konstitusion hüquqi statusu ilə onların inzibati hüquqi statusu qarışdırılmamalıdır. Çünki konstitusiyaya hüququnun tənzimlədiyi münasibətlərə inzibati hüquq müdaxilə etmir. Əgər icra hakimiyyəti orqanları konstitusion-hüquqi funksiyalarını həyata keçirirlərsə və konstitusiyaya hüququnun subyektləridirlərsə, onda bu orqanların həmin sahədəki fəaliyyəti konstitusiyaya hüququnun predmeti olacaq.

10 «İnzibati icraat haqqında» AR Qanununun tətbiq edilməsi barədə AR Prezidentinin 28 dekabr 2005-ci il tarixli fərmanına əsasən Qanunun 2.0.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş «Azərbaycan Respublikasının müvafiq icra hakimiyyəti orqanları»nın səlahiyyətlərini Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti, mərkəzi və yerli icra hakimiyyəti orqanları həyata keçirirlər. Bununla İO kimi prezidentin İO kimi qəbul edilməsi istisna edilir.

3.1. Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları: AR-nın mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları dedikdə, məlumdur ki, **bütün dövlət üçün səlahiyyətli və aidiyyəti olan** orqanlar başa düşülür. Bu orqanlara ən birinci Prezident olmaqla, yuxarı dövlət İdarəetmə orqanları olan NK, Nazirliklər (Maliyyə Nazirliyi, Təhsil Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyi, Səhiyyə Nazirliyi, İqtisadi İnkişaf Nazirliyi, Nəqliyyat Nazirliyi, Sənaye və Energetika Nazirliyi, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Gənclər və İdman Nazirliyi, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Rabitə və İnformasiya Texnologiyalar Nazirliyi, Ədliyyə Nazirliyi, Daxili İşlər Nazirliyi, Müdafiə Nazirliyi, Müdafiə Sənayesi Nazirliyi, Fövqəladə Hallar Nazirliyi, Müdafiə Sənayesi Nazirliyi, Milli Təhlükəsizlik Nazirliyi, Xarici İşlər Nazirliyi, Vergilər Nazirliyi, komitələr (Dövlət Əmlakının İdarə edilməsi üzrə Dövlət Komitəsi, Dövlət Statistika Komitəsi, Dövlət Gömrük Komitəsi, Prezident yanında Qiymətli Kağızlar üzrə Dövlət Komitəsi), agentliklər (Standartlaşdırma, Metrologiya və Patent üzrə Dövlət Agentliyi, Müəlliflik Hüquqları Agentliyi) daxildir. Həmçinin konsernlər əgər onlar idarəçilik fəaliyyəti həyata keçirirlərsə, onda bu sıraya daxil edirlər.

Bundan başqa NK yanında bir sıra müstəqil orqanlar vardır. Məs: NK yanında Daşınmaz Əmlakın Dövlət Reyestr Xidməti, Dövlət Sosial Müdafiə Fondu və s. Bu orqanlar da eyni qaydada İO kimi qəbul edirlər. Yetər ki, bu orqanlar yuxarıda verilmiş əlamətlərə malik olsun və funksiyaları həyata keçirsin. Auditorlar Palatası həmçinin İO kimi çıxış edir.

3.2. Yerli icra hakimiyyəti orqanları: Yerli icra hakimiyyəti orqanları dedikdə, ilk növbədə yerli icra hakimiyyəti orqanları başçıları başa düşülür. Yerli icra hakimiyyəti başçıları öz funksiyalarını həyata keçirmək üçün özünün aparatını təşkil edir. Ona görə icra başçısı aparatı hər hansı bir akt qəbul edərsə, həmin akt yerli icra başçısı (İO) tərə-

findən qəbul edilmiş akt kimi qiymətləndirilir. Şöbə və idarələr müstəqil İO deyillər. Onlar icra hakimiyyətinin tərkib hissəsidirlər.

Misal: A rayonun yerli icra aparatının məktublar və vətəndaşların qəbulu bölməsi vətəndaşı (V) qəbul etməkdən imtina edir. V bu hərəkətdən şikayət etmək istəyir, amma bilmir ki, şikayət ərizəsinə hansı İO-nı cavabdeh tərəf kimi qeyd etsin.

Bu zaman cavabdehlik daşıyan subyekt ayrıca hüquq bölməsi deyil (çünki hüquq bölməsi öz adından deyil, yerli icra hakimiyyəti adından çıxış edir), yerli icra hakimiyyəti olacaq. Eyni zamanda yerli icra hakimiyyəti başçısı yanında təşkil edilmiş Şura da müstəqil orqan deyil, məşvərətçi, yəni köməkçi statusa malikdir.

14 Eyni zamanda yerli icra hakimiyyəti orqanları normativ xarakterli aktlar da qəbul edirlər. Normativ xarakterli aktların da qəbul edilməsi zamanı yerli icra hakimiyyəti orqanları inzibati hüququn subyektini kimi çıxış edirlər.

15 **3.3. Ərazi və struktur bölmələri:** Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları öz funksiyalarını bilavasitə icra etmək üçün öz ərazi və struktur bölmələrini yaradırlar. Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanların yerli qurumları müxtəlif cür adlara bilirlər, amma hər bir halda onlar adətən müstəqil orqan kimi çıxış edirlər. Bu orqanlar Nazirliyin tərkib hissəsi olmaqla yanaşı, müstəqil olaraq öz adlarından çıxış edirlər və ona görə də onlar müstəqil orqan kimi qəbul edilirlər.

Misal: Nəsimi Rayon Məşğulluq İdarəsi. Bu İdarə Baş Məşğulluq İdarəsinə və Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiə Nazirliyinə tabedir. Baxmayaraq ki, bu orqan həmin orqanların tərkib hissəsidir, o, öz adından çıxış edir və inzibati şikayət zamanı müstəqil instansiya kimi çıxış edəcək.

16 **3.4. İkili tabelikdə olan orqanlar:** Mərkəzi orqanların müəyyən yerli strukturları vardır ki, onlar ikili tabelikdədir. Yəni təşkilati baxımdan müəyyən orqana, amma funk-

sional baxımdan isə digər orqana tabedirlər. Adətən ikinci orqan kimi yerli icra hakimiyyəti orqanları çıxış edir. Əslində İO kimi müəyyən edilmə üçün bunun heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Amma növbəti mərhələ kimi nəzarət instansiyasını axtarmalı olanda, mütləq bu cür İO-ların bu və ya digər sistemə aid edildiyini dəqiqləşdirmək zəruri olur.

Bu cür İO-lara Maliyyə, Təhsil, Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi və s. nazirliklərin yerli orqanları aiddir. Məs: məktəblər funksional cəhətdən Təhsil Nazirliyinə tabe olmalarına baxmayaraq, onun rəhbəri yerli icra hakimiyyəti başçısı tərəfindən təyin edilir. **17**

4. Bələdiyyə orqanları: İİQ-nun anlamında bələdiyyələr də İO kimi təsnif edilməlidir. Baxmayaraq ki, İO-ın dairəsinə aydınlaşdırarkən, biz qeyd etmişdik ki, İO dövlət idarəçiliyini həyata keçirən orqanlar kimi izah edilməlidir və bələdiyyələr isə qeyri-dövlət qurumları kimi qəbul edilir (Konstitusiyanın 146-cı maddəsi və s.). Amma bələdiyyələr bilavasitə yerli özünüidarəetməni həyata keçirirlər. Bu baxımdan bələdiyyələr idarəçiliyi həyata keçirən orqan olduqlarına görə və idarəçiliyi həyata keçirərkən vətəndaşlara münasibətdə suverenlik daşıyıcıları olduqlarına görə onlar İO kimi başa düşülməlidirlər. Yəni bələdiyyələrin müstəqilliyinin təmin olunması baxımından onların dövlət icra hakimiyyəti orqanları qrupundan çıxarılması daxili münasibətlərin (dövlət icra hakimiyyəti orqanları və bələdiyyələr arasında olan münasibətlər) aydınlaşdırılması kontekstindən maraqlıdır. Vətəndaş dövlət münasibətinə gəldikdə isə, maraqlı olan odur ki, bələdiyyə və vətəndaş bərabər tərəflər kimi çıxış etmirlər və vətəndaşa münasibətdə öz səlahiyyətlərinə əsaslanan bələdiyyə suveren idarəçiliyi həyata keçirən orqan kimi çıxış edir. Beləliklə, bələdiyyə İO-lar sistemində ən vacib rola malik olan orqanlardandır. **18**

Bələdiyyələrin inzibati hüquq münasibətlərində iştirakında bir xüsusiyyət nəzərə alınmalıdır ki, bu da kons- **19**

titusion-hüquqi normaların təsiri ilə bağlıdır. Konstitusiyanın m.130 III.5-hissəsinə görə bələdiyyələrin aktları ancaq AR KM tərəfindən yoxlanıla bilər. Amma 130-cu maddənin tələblərini nəzərə alsaq, onda görürük ki, konstitusion başlanğıclar AR KM-nə birbaşa müraciəti ancaq normativ xarakterli aktların Konstitusiyaya (və digər normativ xarakterli aktların öz aralarında) uyğunluğu məsələsini müəyyən etmək üçün nəzərdə tutur. Bələdiyyələrin aktları isə müxtəlif təbiətə malik ola bilər. Yəni bələdiyyələr həm normativ, həm də fərdi (individual) xarakterli aktlar verə bilərlər. Təbii ki, fərdi xarakterli aktlar İA kimi qiymətləndirilməli və heç bir halda hüquqi qüvvəsinə görə normativ (və ya normativ xarakterli) hüquqi akt kimi qəbul edilməməlidir. Bələdiyyələr konkret hadisə ilə bağlı hüquq tətbiq etmə səlahiyyətlərini həyata keçirərkən onların qəbul etdiyi xüsusi tətbiq aktları inzibati akt hesab edilməlidir. Aydın ki, KM-nin bütün fərdi xarakterli aktları barəsində şikayətləri birbaşa (yəni dövlət daxili digər hüquqi müdafiə vasitələri tükənmədən) qəbul etməsi hüquqi dövlətdə müəyyən olunmuş prinsiplərə uyğun deyil. Çünki vətəndaşa hər bir halda imkan verilməlidir ki, onun barəsində qəbul edilmiş fərdi akta qarşı müdafiə zamanı onun şikayəti mahiyyəti üzrə araşdırılsın. Konstitusion hüquqi məhkəmə araşdırma-sında isə, məlumdur ki, şikayət ancaq hüquqi cəhətdən araşdırılır. Deməli, həmçinin məqsədmüvafiqdir ki, bələdiyyələrin fərdi xarakterli aktlarından hüquqi müdafiə vasitələri tükəndikdən sonra (digər ilkin şərtlərin də ödənilməsi nəzərə alınmaqla) KM-nə müraciət edilsin.

- 20 5. İA qəbul etmək səlahiyyəti verilmiş hüquqi və ya fiziki şəxs:** İnzibati aktı qəbul etmək səlahiyyəti olan subyektlərin statusuna gəlincə onu qeyd etmək vacib olardı ki, bu status qanunverici tərəfindən təsdiq edilmiş yeni institutdur. Bu subyektlər iki xüsusiyyəti özlərində birləşdirirlər. Onlar adi mülki dövriyyə iştirakçılarıdır, yəni onlar normal halda dövlət idarəçilik sisteminin tərkib hissəsi ki-

mi çıxış etmirlər. Amma müəyyən fəaliyyətin həyata keçirilməsi ilə bağlı olaraq, onlara suveren hüquqlar və səlahiyyətlər verilir. Bununla belə inzibati hüququn subyekt kimi çıxış edən İA-ı qəbul etmək səlahiyyəti olan subyektlər inzibati hüquqda İO kimi qəbul edilirlər. Hər hansı bir İA-ın qəbul edilməsi suverenlik daşıyıcısının, dövlət hakimiyyəti orqanının səlahiyyəti olduğu üçün və bu səlahiyyətin bu sistemdən dövlət orqanları sistemindən kənara ötürülməsi sabit hüquqi əsaslara malik olmalıdır. «Ötürülmə» hərəkəti ən azından İA-la təsbit edilməlidir. Təbii ki, hər hansı bir daha üstün qüvvəli normativ hüquqi aktın mövcud olması kifayət edir və bu bərdə bir daha İA-ın qəbul edilməsi vacib deyil.

Misal: «Məşğulluq haqqında» AR Qanununun 14-cü maddəsinə görə hüquqi və fiziki şəxslər işə düzəltmədə vasitəçi kimi fəaliyyət göstərə bilərlər. Amma bunun üçün xüsusi razılıq (İA) alınmalıdır.

Bundan əlavə, mülki hüququn hüquqi şəxsi olan, ancaq 21 dövlət tərəfindən yaradılan müəyyən hüquqi şəxslər də vardır ki, onlar suveren səlahiyyətlər ötürülmüşdür. Məs: «Azal» şirkəti.

6. Qanunverici və məhkəmə hakimiyyəti orqanları: 22 İİQ-da göstərilir ki, İO kimi icra hakimiyyəti orqanları çıxış edir. Bununla qanunvericinin bu qanunda icra səlahiyyətlərini ön plana çıxarması diqqəti cəlb edir. Yəni İO-ların təyin olunması üçün **vəzifə və funksiyalar** əsas həlledici meyar kimi çıxış edir. İnzibati orqan kimi yalnız konstitusion hüquqi bölgədə icra hakimiyyəti orqanı kimi qəbul edilən orqan deyil, həmçinin inzibati fəaliyyəti həyata keçirən digər hakimiyyət budaqlarının orqanlarını da qəbul etmək lazımdır. Kifayət edir ki, onlar publik hüquq sahəsində inzibati fəaliyyəti həyata keçirsinlər.

Fəaliyyəti konstitusiyaya hüququ ilə tənzimlənən orqanlar 23 konkret halda inzibati hüququn subyekt kimi o zaman qəbul edilir ki, bu orqanlar **konstitusiyaya ilə müəyyən edil-**

miş funksiyalarını, yəni qanunvericilik funksiyalarını həyata keçirməsinlər. Məs: *Milli Məclis daxilində Milli Məclisin sədri parlamentdaxili qaydalarla bağlı hər hansı hərəkətləri həyata keçirirsə, onun statusu İO statusu kimi qiymətləndiriləcək.*

24 Məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının statusunun İO kimi qiymətləndirilməsi o zaman mümkündür ki, onların fəaliyyəti ƏM-nin həyata keçirilməsinə deyil, inzibati idarəçiliyin tənzimlənməsinə yönəlsin. Məs: *əgər məhkəmənin sədri iş bölgüsünün aparılması zamanı hər hansı qərar qəbul edirsə, əgər məhkəmə binası daxil olmanı qadağan edirsə və s.*

25 Bundan başqa, məhkəmə hakimiyyətinin özünüidarə orqanları da İO statusuna malikdirlər. Məs: Məhkəmə-Hüquq-Şurası hakimi səlahiyyətlərinin icrasına müvəqqəti buraxmır. Eyni qayda Ali Məhkəmənin Plenumunun bu məsələlərlə bağlı səlahiyyətinə də aiddir. Funksional fəaliyyətin həyata keçirilməsi əsas məsələdir. Bu o deməkdir ki, hər hansı orqanın hakimiyyətlər bölgüsündə icra hakimiyyəti budağına aid edilməsi həlledici faktor deyil. Bütün icra hakimiyyəti orqanları, konstitusiya hüququnun subyektli olmadığı halda inzibati hüququn subyektləridir. Eyni zamanda qanunverici və məhkəmə hakimiyyəti orqanları da uyğun olaraq qanunverici və ədalət mühakiməsini həyata keçirmədikləri halda inzibati hüququn subyektləri olurlar.

26 Misal: AR AM-nin 03 iyun 2004-cü il qərarı ilə təsdiqlənmişdir ki, AR AM-nin «x» vəzifəsində işləyən şəxsin hərəkəti ilə bağlı qaldırılmış iddia yolverilməzliyinə görə rədd edilmişdir. Yeni qanunvericiliyə görə X üçün dövlət qulluqçusu kimi inzibati hüquqi yol açıqdır.

27 Amma bu aspekt yeni inzibati hüquqda qəbul edilməzdir. Yəni hər bir halda vətəndaşını hüququ vardır ki, inzibati funksiyaları həyata keçirən İO-1 (ədalət mühakiməsini həyata keçirən orqanı deyil!) öz hərəkətləri üçün cavabdehlik daşmasını tələb etsin.

Məhkəmə daxili və parlamentdaxili qaydalar ilə bağlı xüsusi qanunvericiliklə normalar müəyyən olunmuşdursa, onda *lex specialis* kimi onlar üstün tətbiq olunmalıdırlar. 28

Nisbətən müstəqil orqanlar: Mərkəzi Seçki Komissiyası, Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası (əsasnaməsinə əsasən dövlət idarəetmə orqanı) Milli Bank (təlimatları), Vəkillər Kollegiyası və s. bu kimi orqanlar AR qanunvericiliyinə görə ya birbaşa prezidentə tabedirlər və ya heç kimə tabe deyillər. Bununla bu orqanlar müstəqil orqanlar kimi çıxış edirlər. Eyni zamanda onlar dövlət hakimiyyəti orqanları və dövlət idarəçiliyini həyata keçirən, suveren səlahiyyətlər ilə təchiz edilmiş orqanlar kimi qəbul edirlər. 29

7. Səlahiyyət bölgüsü problemləri: Ənənəvi hüquq ədəbiyyatından səlahiyyətlərin bölgüsü ilə bağlı mübahisələr barədə danışarkən ancaq konstitusion hüquqi yol müzakirə olunurdu. Digər hallarda isə onların səlahiyyət bölgüsü ilə bağlı problemlər idarəçilik orqanlarının daxili problemi kimi qiymətləndirilərək subordinasiya qaydasında həll edilir. Amma elə hallar mövcud olur ki, bu zaman səlahiyyət bölgüsü ilə bağlı yaranmış mübahisələrə nə konstitusion hüquqi yol açıq olur (çünki bu mübahisələr AR Konstitusiyasının 130-cu maddəsinin tənzimlədiyi dairəyə aid olmur), nə də subordinasiya qaydasında həll edilməsi mümkün olur (çünki vətəndaşlar bu səlahiyyət bölgüsü ilə bağlı yaranmış mübahisədən əziyyət çəkir və bundan əlavə orqanlardan bəziləri üçün subordinasiya qaydasında müraciət etmək üçün yol yoxdur). 30

Səlahiyyətlə bağlı mübahisələrin həlli yolu subordinasiya qaydasında həll yoludur. Məhkəmə qaydasında bu mübahisələrin həll edilməsi vasitəsi qanunvericilik ilə nəzərdə tutulmamışdır. 31

8. Nəzarət orqanları: Nəzarət orqanları sistemini aydınlaşdırmaq üçün adətən hər bir orqanın tabelilik qaydasında 32

hansı sistemə daxil olduğunu aydınlaşdırmaq lazımdır. Amma qeyd etmək lazımdır ki, nəzarət orqanları heç də tabelilik prinsipindən çıxış edərək təyin olunmur. Bəzi orqanlar var ki, onlar heç də yuxarı orqan deyillər, amma buna baxmayaraq onlar nəzarət instansiyası kimi çıxış edirlər.

- 33** Bundan başqa, bir sıra yerli orqanlar var ki, onlar ikili tabelilikdədirlər. Məs: poçt idarəsi, məktəb və s. Onların ikiliyi tabeliliyi özünü ancaq onda ifadə edir ki, onların rəhbərləri yerli icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən vəzifəyə təyin və azad edilir. Amma funksional baxımdan bu təşkilatlar müvafiq nazirliklərə tabedirlər. Bu kimi orqanların fəaliyyətini araşdırarkən, onların funksional təcəliyi maraqlıdır. Buna görə də, onların hər hansı bir aktını ancaq funksional baxımdan təbə olduqları qurum (konkret halda təbə olduqları nazirlik) yoxlaya bilər. Beləliklə, ikili tabelikdə olan yerli orqanların İA-larından vətəndaş inzibati qaydada şikayət etmək istəsə, onda o, həmin yerli orqanın funksional baxımdan təbə olduğu nazirliklərə müraciət etməlidir.
- 34** Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının aktlarından şikayət etmək istəyən vətəndaş isə, inzibati qaydada şikayəti üstün tutduğu halda, növbəti nəzarət instansiyası kimi ancaq prezidentə müraciət etməlidir.
- 35** Digər İO-lara gəlincə isə, mərkəzi nazirliklər üçün nəzarət instansiyası kimi NK çıxış edə bilər. Amma NK hər hansı bir məsələ ilə əlaqədar mahiyyəti üzrə qərar qəbul də bilmədiyinə görə, onun nəzarət instansiyası kimi rolu yoxdur. Nisbətən müstəqil orqanlarından bəziləri birbaşa prezidentə təbə olduqları halda, onlar üçün də növbəti instansiya kimi prezident çıxış edir.

Maddə 2.0.2. İnzibati akt

İnzibati akt inzibati orqan tərəfindən ümumi (publik) hüquq sahəsinə aid olan müəyyən (konkret) məsələni

nizama salmaq və ya həll etmək məqsədilə qəbul edilmiş və ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxs (şəxslər) üçün müəyyən hüquqi nəticələr yaradan qərar, sərəncam və ya digər növ hakimiyyət tədbiridir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	4
1.3. Tarixi inkişafı və motivləri	7
2. İA-ın funksiyaları	8
3. Konstitusion hüquqi problemlər	9
4. İA qəbul etməyə səlahiyyət verən əsaslar	10
4.1. Səlahiyyət və hüquqi təbiəti	11
4.2. Səlahiyyətin olması tələbi	12
5. İA maddi və formal mənada	13
6. İA-nın əlamətləri	16
6.1. Qərar, sərəncam və ya digər növ hakimiyyət tədbiri	17
6.2. İnzibati orqan	20
6.3. Nizamasalma	22
6.4. Publik hüquq sahəsində fəaliyyət	23
7. Özəl hüquq sahəsi ilə publik hüquq sahəsinin fərqləndirilməsi	27
8. Şəxslərə ünvanlanmış olan İA	28
8.1. Ümumi	28
8.2. Ünvanı şəxslər olan İA-ın prosessual xüsusiyyətləri	30
8.3. Ünvanı şəxslər olan İA-ların normativ hüquqi aktlardan fərqi.....	32
8.4. Şəxs yönümlü	33
8.5. Əşya yönümlü	34
8.6. Yol hərəkəti nişanları	35
8.6.1. Məlumat verilmə	38
8.6.2. Şikayət verilmə	39
8.6.3. Qüvvədə olmanın davamlılığı	40

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: İnzibati aktın anlayışı maddi və prosessual baxımdan əhəmiyyətə malik olmaqla, İnzibati Prosessual Məcəllənin iddianın növləri ilə **1**

bağlı müddəaları ilə sıx bağlıdır. Bu müddədə nəzərdə tutulmuş anlayış bilavasitə bütün inzibati icraatda qüvvədədir. Əvvəlki AR qanunvericiliyində inzibati icraatda qəbul edilən aktlar müxtəlif adlarla adlandırılırdı (qərar, əmr, sərəncam, göstəriş və s.) və onlar üçün ümumi olan anlayış mövcud deyildi. «İnzibati akt» anlayışı ilk dəfə olaraq ümumi əlamətləri nəzərdə tutmaqla, çoxsaylı qanunlar üçün əsas qaydanı müəyyən etdi.

2 İA idarəetmə orqanlarının ən mühüm fəaliyyət forması olmaqla, qanunun birbaşa icra edilməsidir. İnzibati hüququn maddi hissəsi demək olar ki, bütün hallarda aydın şəkildə hər hansı bir formada İA-ın verilməsi ilə bağlı münasibətləri tənzimləyir. Beləliklə, İO-nun fəaliyyəti birbaşa İA verməklə bağlı olur. Ona görə də İA inzibati hüququn mərkəzi anlayışdır. Bu norma müəyyən meyarları özündə ehtiva etməklə, inzibati hüququn bütün sahələri üçün vahid olan bir anlayış verir. Müəyyən bir tədbirin İA olub-olmaması inzibati hüququn maddi, icraat və prosessual hissəsi üçün əhəmiyyətlidir. Məhz bu anlayış imkan verir ki, inzibati aktın hüquqi qüvvəsi, etibarlılığı, icra edilməsi və s. məsələlər aydınlaşdırılsın. İA **sinqulyar «hüquq tətbiq etmək» aktı** olmaqla, ünvanlandığı şəxslərin hüquqi vəziyyətini, yəni onlar üçün nəyin məcburi, yolverilən və s. olmasını müəyyən edir. Bununla da, inzibati icraatın və prosesin digər mexanizmləri işə düşür.

3 İnzibati prosesdə çox vaxt İA-ın anlayışı hansı növ iddia-nın qaldırılması üçün əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də İA-ın leqal anlayışının nəzərdə tutulması prosessual hüquq üçün də çox əhəmiyyətlidir.

4 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Bu anlayış bilavasitə olaraq bütün maddi inzibati hüquq üçün qüvvədədir. Eyni zamanda İA-ın anlayışı İPM-i üçün çıxış norması olmaqla, böyük əhəmiyyətə malikdir. Qeyd etmək lazımdır ki, İA anlayışı bu nöqteyi-nəzərdən bütün inzibati hüquq üçün universal xarakterə malikdir.

1.3. Tarixi inkişafı və motivləri: İA-ın anlayışının qanunda dürüst verilməsi AR-sı qanunvericiliyi üçün yenilikdir. Yəni bu cür inzibati orqanların hansı hərəkətlərinin hansı ümumi ad altına gətirilməsi əvvəlki qanunvericiliyə görə mümkün deyildi. Anlayışın qəbul edilməsində qanunvericini bir sıra motivlər istiqamətləndirmişdir. Ən əvvəl bu inzibati orqanların hərəkətlərini müəyyən bir anlayış altında qruplaşdırmağa imkan verir. Bundan əlavə, inzibati orqanların özləri üçün müəyyənlik gətirir ki, onların hərəkətləri kimə istiqamətlənir və hərəkətin məzmunu və eyni zamanda hakimiyyət səlahiyyətlərinin reallaşdırılması onların özləri üzərinə hansı vəzifələri qoyur.

Anlayışın verilməsində qanunverici əsas meyarları cəmləşdirmişdir. Eyni meyarlar bir sıra Avropa dövlətlərinin inzibati hüququna görə də inzibati akt anlayışı üçün tərkib hissə hesab olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, verilən bu anlayış müəyyən mənada induktiv anlayışdır. Yəni qanunverici bu anlayışı verməklə İA-ın funksiyalarının reallaşması üçün vacib olan tipik əlamətləri sadalamağa çalışmışdır. İA anlayışının geniş mənada başa düşülməsi hüquqi müdafiə imkanlarının genişlənməsinə səbəb olur. İA-lar konlyudent hərəkətlərdə də ifadə oluna bilər.

Misal: polis əl işarəsi ilə küçədə yol hərəkəti qaydasını müəyyən edərsə və yaxud svetoforda qırmızı işıq yanarsa, onda bu İA-dır.

İnzibati icraatı şəffaflaşdırmaq və bununla da dövlət idarəetmə sistemində bürokratizmin qarşısını almaq bu qanunun qəbul edilməsi üçün vacib amillərdən olmuşdur.

2. İA-ın funksiyaları: İA-ın əhəmiyyətinin yaxşı başa düşülməsi üçün onun funksiyalarını aydınlaşdırmaq lazımdır. İA-ın anlayışı ilə qanunların icra edilməsi və idarəetmə aparatının vəzifələrinin, yəni funksiyalarının həyata keçirilməsi zamanı reallaşdırılan tədbirlər nəzərdə tutulur. Bu baxımdan İA-ın icraat, konkretləşdirmə, icra, prosessual və

hüquqi müdafiə funksiyalarını fərqləndirmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, bu funksiyalar heç də hamısı hər İA-da özünü büruzə vermir. Məs: müəyyənədicə İA-da icra funksiyası yoxdur, çünki məzmun etibarilə İA hər hansı bir hərəkəti etməyə yönəlmir. *İcraat funksiyası (İcraatın başa çatdırılması)* – bu funksiya onu nəzərdə tutur ki, inzibati akt inzibati icraata son qoyur. M.2.0.6-da inzibati icraatın anlayışını müqayisə et. *Konkretləşdirmə və sabitləşdirmə funksiyası* – qanunlar özü-özlüyündə mücərrəd halda qüvvədədirlər. Onların ayrı-ayrı hallara tətbiq edilməsi bilavasitə inzibati aktın verilməsi ilə konkretləşdirilir. Eyni zamanda inzibati aktın verilməsi qanunun tətbiqi üçün mövcud olan hüquqi əsası da konkretləşdirir. Məhz İA-ın verilməsi ilə vətəndaş üçün konkret hüquq və vəzifələr dəqiqləşdirilir və bununla da qanun icra edilir. Qeyd edilməsi vacib olardı ki, bu funksiya yalnız diskresion səlahiyyətlərin mövcud olduğu halda deyil, həmçinin adi tətbiqedicə inzibati aktların verilməsində də qüvvədədir. *Məs: vergi bəyannaməsinin verilməsinin tələb edilməsi*. Bəyannamənin verilməsi artıq qanunla müəyyən olunmuş tələbdir. Eyni xüsusiyyət xüsusi icazə tələb edən fəaliyyətin icazə almadan aparılması zamanı da verilən İA-a aiddir.

Misal: xüsusi icazə olmadan metropolitəndə reklam yayımının aparılması zamanı Metropoliten tərəfindən qadağan edilməsi.

- 9 Bu İA konkret fəaliyyətin həyata keçirilməsini qadağan edir. İnzibati aktın qanunu səhv konkretləşdirdiyi və bunun nəticəsi olaraq hüquqazidd olduğu hallarda da, bu qayda eynilə qüvvədə olur, yəni formal şəkildə inzibati akt hüquqi qüvvəyə malik olur. *İcra funksiyası* – İnzibati akt eyni zamanda icra sənədidir. Praktikada inzibati aktın əhəmiyyəti elə daha çox onun bu funksiyasında ifadə olunur. Amma İA-ın icrası üçün ilkin şərt kimi İA-ın mübahisələndirilməsi (məs: şəxs inzibati aktın icrasının dayandırılması haqqında məhkəmədən müvəqqəti məhkəmə müdafiə rejimi-

nin tətbiq olunmasına nail ola bilər) və ya dərhal icraya yönəldilməsidir. *İnzibati prosesual və hüquqi müdafiə funksiyası* – Bu funksiya imkan verir ki, inzibati prosesdə inzibati akta qarşı və ya inzibati aktın verilməsinə dair iddia qaldırılsın. İddia növlərinin seçilməsindən asılı olaraq, onlar üçün irəli sürülən ilkin şərtlər ödənilmiş olmalıdır. Hüquqi müdafiə funksiyası həmçinin öz ifadəsini onda tapır ki, müvafiq mərhələlərin uğurlu olmasından asılı olaraq xüsusi normalar əlverişli imkanlar nəzərdə tutur (Məs: m.77 çəkilmiş xərclərin ödənilməsi).

3. Konstitusion hüquqi problemlər: Hüquq institutu kimi İA konstitusiyaya hüququ və xüsusilə onun bütün hüquq sahələri üçün universal bir prinsip kimi müəyyən etdiyi hüquqi dövlət prinsipi ilə əlaqəlidir. İA xüsusi ilə inzibati orqanın qanunçuluq prinsipinə əsasən hərəkət etməsi üçün təminat kimi çıxış edir. İA-ın qanuna zidd olduğu hallarda belə, hüquqi qüvvəyə malik olması (müq.ət qanunsuz əlverişli İA) konstitusion prinsiplərə zidd təfsir edilməməli, əksinə, hüquqi dövlət prinsipinin tərkib hissəsi olan qanunçuluq prinsipinə riayət edilmə kimi başa düşülməlidir. **10**

4. İA-ı qəbul etməyə səlahiyyət verən əsaslar: İA vasi-təsi ilə İO vətəndaşlara münasibətdə məcburi olan qaydalar müəyyən edir. Hüquqi dövlətdə İO-ın vətəndaşlara münasibətdə üstün mövqeyə malik olması üçün həmişə qanuni əsaslar olmalıdır. Bu zaman qanun formal mənada qanun kimi başa düşülməlidir. Bu cür tələb eyni olaraq İİ-ın əsas prinsipi olan qanunçuluq prinsipinin də tələblərindən irəli gəlir (m.11). Nəzəriyyədə bunu parlament demokratiyası adlandırsalar da, bu sadəcə olaraq çəkirdirmə və tarazlaşdırma prinsipinin bir daha ifadəsidir və heç də parlamentin üstün mövqeyi demək deyil. **11**

4.1. Səlahiyyət və hüquqi təbiət: İA-ın verilməsi üçün səlahiyyət verən əsasların olub-olmaması İA-ın hüquqi təbiəti ilə bağlı sual üçün əhəmiyyətə malik deyil. Hər bir **12**

halda şübhə olduğu halda İO-ın İA vermək səlahiyyəti olduğu sahədə həyata keçirdiyi hər bir aktını İA kimi qiymətləndirmək lazımdır. Əgər səlahiyyət üçün əsaslar yoxdursa, onda bu İA etibarsızdır (m.65.1.2.).

13 4.2. Səlahiyyətin olması tələbi: İA-ın verilməsi üçün qanuni əsasın olması zəruriliyi qanunçuluq prinsipinin tələblərindən irəli gəlir. İİQ heç bir halda İO üçün İA-ı qəbul etmək səlahiyyəti verən ümumi norma nəzərdə tutmur. İA-ın verilməsi üçün qanuni əsas maddi inzibati qanunlarda xüsusi normalar formasında nəzərdə tutulur. Qeyd olunmalıdır ki, maddi qanunda İO tərəfindən müvafiq hüquqi qaydanı müəyyən etmək səlahiyyətinin müəyyənləşdirilməsi kifayətedici deyildir. Həmçinin tələb olunur ki, maddi qanun İO-ın məhz İA formasında hərəkət etməsi qaydasını da nəzərdə tutsun.

14 5. İA formal və maddi mənada: İA həm zahiri formasına görə, həm də məzmununa görə qiymətləndirilə bilər. İlk öncə onu qeyd etmək lazımdır ki, İA ən əvvəl zahiri formasına görə qiymətləndirilir («formal anlamda İA»). Hər hansı bir aktı biz birinci olaraq ona görə inzibati akt kimi qəbul edirik ki, o, (xarici) formasına görə inzibati akt olur. Lakin inzibati aktın üzərində sərəncam və ya qərar yazılması, əgər verilən akt heç bir tənziqləmə qaydası nəzərdə tutmursa, hələ onun inzibati akt olması demək deyil (yəni, «maddi anlamda İA» deyil). Əgər inzibati orqan ancaq informativ xarakterli, yəni məs: mövcud hadisəni xəbər vermək məqsədi ilə akt verirsə, onda verilmiş akt inzibati akt olmayacaq. Çünki faktiki olaraq inzibati orqan həyata keçirdiyi tədbir ilə heç nəyi tənziqləmir.

15 Ola bilər ki, inzibati akt məzmununa görə heç inzibati-hüquqi münasibətləri deyil, (əslində İA-la tənziqlənməsi mümkün olmayan) mülki-hüquqi münasibətləri tənziqləsin. Amma bununla konkret halda tənziqləmə qaydası nəzərdə tutulsun. Məsələn: Əgər icarə müqaviləsi çərçivəsində dəmiryol stansiyası ərazisində olan restoran sahibinə həmin

sahəni boşaltmaq barəsində akt ünvanlanırsa, onda o, xarici formasına görə İA olacaq. Əslində isə mülki-hüquqi münasibətlər olan icarə hüquq münasibətlərində həmin ərazini boşaltmaq üçün əsas kimi müqavilənin xitam edilməsi çıxış edə bilər. Ona görə də inzibati orqana məxsus olan ərazinin istifadə əsası hansı əsasla olmuşdursa, onun xitam edilməsi də icarəçinin həmin ərazini boşaltması üçün əsas olur. Burada artıq inzibati orqanın bu hərəkəti inzibati akt şəklində etməsinə icazəli olub-olmaması (bu məsələ artıq inzibati aktın hüquqa uyğunluğu məsələsidir) müzakirə olunmur.

Həlledici məsələ kimi inzibati orqanın **nə etmək istəyində olması və onu hansı hərəkət formasında** etməsidir. **16**
Eyni zamanda nəzərə almaq lazımdır ki, İO-nın hərəkətinin icazəli olub-olmaması artıq hüquqa uyğunluq şərtləri olduğundan İA anlayışının meyarları çərçivəsində müzakirə edilmir. İnzibati aktın *hüquqa uyğunluq şərtləri* çərçivəsində müzakirə edilməklə, bu sual mübahisələndirmə və məcburetmə iddialarının əsaslı olması məsələsinin predmetinə çevrilir. İO-nın əslində mülki hüquqi münasibəti İA ilə tənzimləmək səlahiyyəti olmadığına baxmayaraq öz iradə ifadəsini İA formasında rəsmiləşdirməsi (həmçinin həmin aktda hüquqi müdafiə vasitələri haqqında məlumat və s. nəzərdə tutulması) həmin aktı formal anlamda İA kimi qəbul etməyə əsas verir.

6. İA-ın əlamətləri: İA-ın əlamətlərini 4 qrupda birləşdirmək olar: inzibati orqan (tərəfindən qəbul edilən), hakimiyyət tədbiri, nizamasalma norması, hüquqi nəticələr törətmə (törədən). Bu elementlər İA-ın tərkib hissəsi kimi çıxış edirlər. **17**

6.1. Qərar, sərəncam və ya digər növ hakimiyyət tədbiri: M.2.0.1-ə qərar və sərəncam anlayışlarının daxil edilməsində məqsəd hakimiyyət tədbirlərinin növlərinə aid misallar göstərməkdir. Tədbir hər bir halda iradə ifadəsidir. Hakimiyyət tədbiri birtərəfli qaydada verilən iradə ifadəsi- **18**

dir. Bu cür tədbirlərə münasibətdə hər bir formada, yazılı, şifahi, rəsmi, jestlərlə və s. formada ifadə olunan iradə başa düşülür.

Misal: A yerli icra hakimiyyət orqanından fərdi tikinti aparmaq üçün icazə alır. Bu icazə mütləq yazılı şəkildə tərtib edilməlidir.

Yol polisi vətəndaşdan maşınını sağa sürməyi göstəriş verir. Bu zaman forma şifahidir.

Svetofor müvəqqəti olaraq işləmədiyi üçün yol polisi əl göstərişləri ilə küçədə nəqliyyat vasitələrinin hərəkəti üçün qaydanı müəyyən edir. Bu zaman forma jestlərlə ifadə olunur.

- 19** Hakimiyyət tədbiri dedikdə, ilk növbədə publik (ictimai) hüquq sahəsində həyata keçirilən tədbir başa düşülür. Bununla da özəl hüquq sahəsində həyata keçirilən iradə ifadəsi inzibati akt ilə həyata keçirilən iradə ifadəsindən fərqləndirilir. Ancaq onu da dəqiqləşdirmək vacibdir ki, bu qanunla nəzərdə tutulan hakimiyyət tədbirləri İO-ların bütün tədbirləri ehtiva etmir və nisbətən daha dar məna yükünə malikdirlər. İO-ların publik hüquq sahəsində həyata keçirdikləri hakimiyyət tədbirlərinin heç də hamısı İİQ-nu anlamında hakimiyyət tədbiri kimi başa düşülə bilməz. Həllədiçi meyar kimi o çıxış edir ki, iradə ifadəsinin əsası inzibati hüquqi olsun, onun sonrakı təsirinin inzibati hüquqi sahədə reallaşması burada əhəmiyyətli deyil. Hakimiyyət tədbiri inzibati hüquq sahəsində hüquqi qüvvəyə malik olan birtərəfli qaydada verilən iradə ifadəsidir. Hakimiyyət tədbiri o zaman inzibati hüquqi hakimiyyət tədbiri kimi təsnifləşdirilə bilər ki, **onu əsasında yazılmış və ya yazılmamış inzibati hüquqi norma** dayansın. Eyni zamanda konstitusion hüquqi hakimiyyət səlahiyyətlərinə malik olan hakimiyyət daşıyıcılarının aktları fərqləndirilməlidir. Çünki onların həyata keçirdikləri hakimiyyət tədbirləri artıq konstitusiyaya hüququnun predmetidir. Deməli, burada hakimiyyət tədbiri konstitusiyaya hüquqi hakimiyyət daşıyıcılarının hakimiyyət tədbirlərini çıxmaq şərti ilə inzibati hüquqi hakimiyyət daşıyıcıların hakimiyyət tədbirlərini nəzərdə tutu-

lur. Konstitution hüquqi tədbirlər bu sıradan istisna edilməlidirlər.

Misal: referendum keçirilməsi haqqında Respublika Prezidentin qərarı;

AR KM-nin hakimlərin vəzifəyə təyin edilməsi və s.

İnzibati akt ancaq birtərəfli qaydada verilən nizaməsalma **20** normasıdır. Birtərəflilik onda ifadə olunur ki, inzibati aktla iradə ifadə olunarkən digər tərəfin razılığı tələb olunmur. Yəni müqavilədən fərqli olaraq onun qüvvəyə minməsi üçün ikitərəfli iradəyə, konkret halda vətəndaşın qarşılıqlı razılığına ehtiyac yoxdur. Problemlər ancaq bəzi hallarda – inzibati aktlarda qarşılıqlı tərəfin hərəkəti də vacib olduğu hallarda (qarşı tərəfin iştirakı ilə qəbul edilən inzibati aktlar) yaranır.

Misal: A dövlət orqanının aparatı rəhbəri vəzifəsinə təyin olunur. Aktın qüvvəyə minməsi üçün A-nın həmin vəzifəyə başlamaq istəyində olmasını ifadə etməsi vacibdir.

Dəqiq olaraq fərqləndirmək lazımdır ki, bu kimi inzibati **21** aktlarda qarşı tərəfin razılığı tələb olunmasına baxmayaraq bu tədbirlər birtərəfli hakimiyyət tədbirləridir. Qarşı tərəf inzibati aktın daxili formalaşmasına heç bir təsir edə bilmir. Əks halda bu artıq müqavilə olardı.

Misal: tender münasibətləri qaydasında bağlanılan saziş birtərəfli hakimiyyəti tədbiri deyildir.

6.2. İnzibati orqan: İradə ifadəsi hər hansı bir İO tərəfindən verilmiş olmalıdır. İO-in anlayışı m.2.0.1-də verilmişdir. Bu anlayışdan da aydın olur ki, İO İA-ı verərkən hakimiyyət səlahiyyətlərinin daşıyıcısı kimi çıxış etməlidir. İO-lar təşkilati baxımdan dövlət idarəçiliyinə daxil olan qurumlar, idarələr olmalıdırlar. Bu baxımdan məs: müəssisənin ətraf mühitin mühafizəsi üçün ayrılmış mülki xidmət hissəsi İO kimi qəbul edilmir. Çünki bu qurum dövlət idarəçiliyinə daxil deyil və ya ona heç bir aidiyyəti yoxdur. **22**

- 23 İO-ın yaradılmasının hüquqazidd olub-olmamasının onun İO kimi qəbul edilməsi üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir. Əsas həlledici meyar kimi o çıxış edir ki, İO dövlət idarəçiliyinin tərkib hissəsinə aid edilir, onun fəaliyyəti isə inzibati idarəçiliyin həyata keçirilməsi kimi qəbul edilir. Əgər İO mülki hüquqi qaydada hər hansı bir hərəkəti həyata keçirirsə, onda bu İO m.2.0.1 anlamında İO kimi qəbul edilmir.
- 24 Eyni ilə qanunverici hakimiyyətinin həyata keçirən parlament və məhkəmə hakimiyyətinin reallaşdıran məhkəmələr də m.2.0.1 anlamında İO kimi qəbul edilməməlidirlər. Amma nəzərə alınmalıdır ki, əgər bu qurumların orqanları inzibati vəzifələri üzərilərinə götürürlərsə, onda onlar «İO» kimi müəyyən edilirlər. Məs: əgər məhkəmənin sədri məhkəmədaxili normalarla bağlı göstərişlər verirsə, və ya Milli Məclisin aparat rəhbəri parlament qaydalarla bağlı, parlamentə giriş-çıxış qaydalarını müəyyən edən qərar verirsə (bax), onda onlar bu maddədə müəyyən edilmiş mənada İO kimi qəbul edilirlər.
- 25 **6.3. Nizamasalma:** Ən qısa şəkildə ifadə olunsaydı, nizamasalma dedikdə, onda söhbət bilavasitə **hüquqi nəticələri müəyyən edən qaydadan** gedir. Nizamasalma İA-ın ən mühüm tərkib hissəsidir. Bu əlamət aydınlaşdırır ki, İA-ı verməklə onun ünvanlandığı şəxslər üçün məhz hüquqi nəticələr yaratmaq məqsədi güdülür. İA maraqlı şəxs üçün hüquq və vəzifələri konstitutiv (deklarativ deyil!) formada yaradır, ləğv edir və ya dəyişdirir və ya deklarativ formada müəyyən edir və bu müəyyənetmə ilə eyni zamanda maraqlı şəxs üçün əlavə hüquqi əsas yaradır. Suveren hakimiyyətin reallaşdırılması aktı kimi, məhz ona əsasən müəyyən olunur ki, maraqlı şəxslər nəyi etməli, nəyə dözməli və nəyi etməməlidirlər və ya onlar hansı statusa malikdirlər və ya malik ola bilərlər. Əgər İO-ın hər hansı bir hərəkətində tənzimləmə məqsədi olmazsa, onda İA-ın mövcudluğu istisna edilir. Faktiki xarakterli hərəkətlər (aktlar), heç

bir hüquqi təsiri olmayan izahları, məs: məlumatların verilməsi, xəbərdarlığın edilməsi, həmçinin hazırlıq xarakterli hərəkətlər heç bir tənzimləmə xarakteri olmadığından İA deyildirlər.

6.4. Publik hüquq sahəsində fəaliyyət. İO-ın anlayışında onun publik hüquq sahəsində fəaliyyət göstərməsi birbaşa verilməsə də, bu artıq «hakimiyyət orqanları» ifadəsi ilə ehtiva olunur. Təbii ki, hakimiyyət orqanlarının ərazi və struktur bölmələri də onlar ilə eyni sahədə, yəni publik hüquq sahəsində fəaliyyət göstərirlər. Bələdiyyələr yerli özünüidarə orqanları olmaqla, eyni zamanda idarəçilik sisteminin tərkib hissəsi kimi çıxış edirlər. Bundan başqa, inzibati akt səlahiyyətinə malik olan hüquqi və ya fiziki şəxs də inzibati orqanların sırasına daxil edirlər. Bir daha vurğulamaq lazımdır ki, inzibati akt ancaq və ancaq publik hüquq sahəsinə aid olan müəyyən məsələni nizama salmaq üçün qəbul edilir. Sonuncu arqument də bu şəxslərin də publik hüquq sahəsində fəaliyyət göstərməsini bir daha təsdiq edir.

Əgər inzibati orqan publik hüquq sahəsində deyil, özəl hüquq sahəsində fəaliyyət göstərsə, onda onun inzibati orqan kimi statusu əhəmiyyət kəsb etməyəcək və İİQ bu zaman tətbiq olunmayacaq.

Hər hansı bir fəaliyyətin publik hüquq sahəsinə və ya özəl hüquq sahəsinə aid olmasını müəyyən etmək inzibati hüquq üçün mühüm əhəmiyyətə malikdir. Burada həlledici meyar kimi inzibati fəaliyyətin xaricə yönəlməsidir. Əgər bələdiyyə qərara gəlsə ki, öz kompüter sistemini təzələsin, onda bu fəaliyyət inzibati hüquqi nöqtəyi-nəzərdən heç bir əhəmiyyət kəsb etməyəcək.

Ümumiyyətlə inzibati (idarəçilik) fəaliyyəti fərqləndirmək üçün Qərbi Avropa hüquq ədəbiyyatında iki növ yanaşma mövcuddur. İnzibati fəaliyyətin anlayışını **pozitiv** – anlayışın özünü verməklə, və neqativ – digər fəaliyyət növlərindən fərqləndirməklə vermək olar. Bu baxımdan neqativ fərqləndirmə nisbətən mükəmməl anlayış əldə etməyə imkan verir. Bu cür fərqləndirmə nəticəsində ilk dəfə inzibati fəaliyyət anlayışını Valter Yellinek vermişdir. «İnziba-

ti fəaliyyət dövlət və digər hakimiyyət daşıyıcıları tərəfindən hüquq müəyyənətmə (qanunverici) və məhkəmə hakimiyyətindən **kənar** həyata keçirilən hakimiyyət fəaliyyətidir.» Hər halda bu cür anlayışın da öz zəiflikləri var.

28 İnzibati fəaliyyət hər bir halda konstitusiya hüquqi fəaliyyətdən, yəni sırf konstitusiya hüququna əsasən həyata keçirilən fəaliyyətdən fərqləndirilməlidir. Məs: Parlamentin iclaslarının çağırılması, hökumət tədbirləri və s. inzibati fəaliyyət deyil. Bundan başqa, beynəlxalq hüquqla tənzimlənən münasibətlər də dövlətlərarası hüququn tənzimləmə predmeti olmaqla inzibati hüququn tənzimləmə dairəsinə daxil olmur.

29 Beləliklə, inzibati fəaliyyət:

- **Mülki hüquqi şəxslər (ayrı-ayrı şəxslərə inzibati akt vermək hüququnun verilməsi halları istisna olmaqla)**
- **Qanunverici və hökumət tərəfindən (konstitusiya hüquqi mənada)**
- **Beynəlxalq hüquqi əsaslara malik olan təşkilatlar**
- **Məhkəmələr tərəfindən həyata keçirilməyən fəaliyyət inzibati fəaliyyətdir.**

30 7. Özəl hüquq sahəsi ilə publik hüquq sahəsinin fərqləndirilməsi (İus publicum və İus Privatum): İO-ların özəl hüquq sahəsində həyata keçirdikləri hərəkətlər İA kimi qiymətləndirilə bilməz. Məs: alqı-satqı, kirayə, icarə və s. müqavilələr formasında həyata keçirilən fəaliyyət zamanı İO-ın hərəkətləri adi mülki hüquqi subyektin statusundan fərqlənmir və ona görə bu zaman İA-dan söhbət gedə bilməz.

Misal: Bələdiyyə onun mülkiyyətində olan boş binanı B firmasına kirayəyə verir.

8. Şəxslərə ünvanlanmış İA

8.1. Ümumi: Qeyd olunduğu kimi İA konkret individual **31** (fərdi) xarakter daşımaqla, konkret şəxsə ünvanlanır və konkret münasibəti tənzimləyir. Amma elə ola bilər ki, İO müəyyən münasibəti tənzimləmək üçün İA-ı müəyyən olmayan və ya dəqiq müəyyən olunması mümkün olmayan ünvanlara yönəldir. Bunu nəzərdə tutmaq üçün **qanunverici İA-ın eyni zamanda şəxslərə** (yəni bir qrupa) yönəli biləcəyi variantını da bilavasitə tənzimləmişdir. Bu cür akt İA olmaqla yanaşı, onun bir növünü təşkil edir. Bu cür İA hər bir maraqlı şəxsə münasibətdə fərdi İA-dır. Tipik misal kimi məsələn, yol nişanlarını göstərmək olar. Əgər parklanmanı qadağan edən yol nişanı quraşdırılmışdırsa, onda bu zaman eyni hərəkəti (konkret) etməmək, dairəsi müəyyən olmayan (bu parklanmaq istəyən istənilən şəxs ola bilər) şəxslər üçün qayda kimi müəyyən olunur. Yəni bu aktlar konkret amma ümumi İA kimi qiymətləndirilməlidirlər. **(Fərqləndir:** konkret-fərdi = İA; konkret-ümumi = şəxslərə ünvanlanmış İA; mücərrəd-ümumi = hüquq norması, yəni normativ akt kimi qiymətləndirilməlidir).

Misal: Şəhər icra hakimiyyəti elan edir ki, Nizami rayonu A küçəsində fərdi evdə yaşayanlar hamısı qar yağanda öz həyətlərinin qabağını təmizləsinlər, çünki qarın bu hissədə yığılması ümumi hərəkətə mane olur. Bu zaman şəhər icra hakimiyyəti tələb edir ki, o hər dəfə qar yağanda öz həyətlərinin qabağını təmizləsinlər.

Şəxslərə yönəlmiş İA-lar barəsində qanunvericiliklə baş **32** qa, xüsusi qaydalar müəyyənləşdirilməmişdirsə, onda İİQ-da nəzərdə tutulmuş fərdi İA-la bağlı normalar tətbiq olunur.

8.2. Ünvanı şəxslər olan İA-ın prosessual xüsusiyyətləri: Ünvanı şəxslər olan İA-lar da adi İA-lar kimi İŞ və mübahisələndirici iddialarla eyni qaydada mübahisələndirilir. Şikayətin və ya iddianın fərdi xarakter daşması ünvanlı şəxslər olan İA-lara münasibətdə də qüvvədə olur. Digər **33**

maraqlı şəxslər barəsində heç bir hüquqi nəticə törətmir. Ancaq əgər ünvanı şəxslər olan İA bu şikayət və ya iddia nəticəsində ləğv edilirsə, onda bu ləğvetmə digər maraqlı şəxslərə münasibətdə də qüvvədə olur.

34 Bax: Sonuncu haldan yeganə istisna kimi yol hərəkəti nişanları çıxış edir. Onların mübahisələndirilməsi nəticə digər maraqlı şəxslərə münasibətdə də qüvvədə olur. Yol hərəkəti nişanlarının hüquqi qüvvəsi ancaq ümumilikdə aradan qalxa və ya qalmaqda davam edə bilər.

35 8.3. Ünvanı şəxslər olan İA-ların normativ hüquqi aktlardan fərqi: Yəqin ki, İA-ın şəxslərə yönəlmiş olması, onların normativ hüquqi aktlarla qarışdırılması hallarına gətirib çıxara bilər. Ən birinci ondan başlamaq lazımdır ki, İA formasına görə İA olduğuna görə İA kimi başa düşülür. Əgər İO İA-lar tənzim edə bilmədiyi halda, bu münasibəti İA-lar tənzimləyirsə, onda bu İA-ın sonrakı etibarsızlığı üçün əsas olacaq. Amma ilkin mərhələdə o, İA kimi başa düşüləcək. Deməli ən birinci fərqləndirmə **forma** hesabına həyata keçirilir. Bundan başqa, normativ aktlar dəfələrlə tətbiq etmək üçün, ünvansız verilmiş qaydalardır (tənzimləmədir). Normativ hüquqi aktların xüsusiyyəti ondadır ki, onlar **ümumi-mücərrəddirlər**. Ancaq ünvanı şəxslər olan İA-lar isə daha konkret dirlər. Yəni, ya ümumi-konkret və ya fərdi-mücərrəddirlər.

36 8.4. Şəxs yönümlü: Həllinə yönəlmiş məsələnin məzmunundan asılı olaraq inzibati aktlar şəxs yönümlü, əşya yönümlü və qarışıq ola bilərlər. Şəxs yönümlü ünvanı şəxslər olan İA-larda konkret vəziyyətlə bağlı müəyyən qrup şəxslərin ümumi xüsusiyyətləri əsas götürərək onlar üçün davranış qaydası müəyyən edilir. Burada şəxslər ümumi xüsusiyyətlərinə görə müəyyən edildiyi üçün, məqsəd deməli konkret bir halın tənzimlənməsi olur. Məs: Polis meydançada dayanan şəxslərin meydanı tərk etmələri barədə əmri, stadionda yangından mühafizə qurğuları-

nın iş düşməsi ilə əlaqədar yangınsöndürənlərin stadiondakıları stadionu tərk etmələri barədə əmri və s.

8.5. Əşya yönümlü: Əşya yönümlü inzibati aktlar əşya 37 xarakterli məsələnin həlli ilə bağlı qəbul edilir. Bu inzibati aktların predmetini konkret əşyanın hüquqi tənzimləməsi təşkil edir. Bu cür inzibati aktlara məs: küçələrin müəyyən zonalar üzrə bölünməsinə göstərmək olar. Bu zaman küçənin (əşyanın) xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla o bu və ya digər zonaya aid edilir. Bu baxımdan bu cür aktların verilməsi zamanı dövlət və vətəndaş münasibətləri deyil, konkret **əşya ətrafında mövcud olan vəziyyət** həlledici faktor kimi çıxış edir. Bu cür aktlar ilə hər hansı bir əşyanın hüquqi vəziyyəti ilə əlaqədar qaydalar müəyyən və ya ləğv edilir. Məs: müəyyən meydana ad verilməsi, tarixi abidələrin qorunması məqsədi ilə onlara yaxın olan ərazilərdən keçən yollarda nəqliyyat vasitələrinin hərəkətinin məhdudlaşdırılması.

8.6. Yol hərəkəti nişanları: Yol hərəkəti göstəriciləri və 38 həmçinin digər yol hərəkəti nişanları (svetofor, yolların nişanlanması, yollarda məhdudiyət və icazə göstəricilər və s.) da müvafiq İO tərəfindən dövlət idarəçiliyinin həyata keçirilməsi qaydası olduğu üçün İA-dırlar. Onlar nəzəri cəhətdən DYP tərəfindən həyata keçirilməli olan hərəkətləri əvəz edirlər. Bu cür İA-lar əşya yönümlü olmaqla, **ünvanı şəxslər olan İA-lardır**. Bu cür yanaşma mübahisəli ola bilər ki, çünki bu cür aktlar ünvanlı və dəfələrlə tətbiq olunmaq üçün verildiyi üçün normativ qayda kimi qiymətləndirilməli olmalı idilər. Amma bu cür qiymətləndirmə səhv olardı. Çünki yol hərəkəti nişanları normativ qayda olsaydı onda, bu cür izah başqa problemlərə səbəb olardı. Yəni onların küçədə yerləşdirilməsindən əvvəl, onların qüvvəyə minməsi üçün bir sıra digər şərtlər lazım olardı.

Bir sıra hallar vardır ki, onlar fərdi yanaşmanı tələb edirlər. 39 **Məs: əgər supermarket öz meydançasında parklan-**

maq üçün göstərici yerləşdirmişdirsə, onda bu cür yol hərəkəti nişanı İA kimi qiymətləndirilməyəcək. Çünki bu göstərici dövlət idarəçiliyini həyata keçirən İO tərəfindən deyil, özəl hüququn subyektı olan supermarketin sahibi tərəfindən quraşdırılmışdır.

40 Yol hərəkəti nişanlarına münasibətdə İA-a dair qüvvədə olan normalar qüvvədədir. Bu o deməkdir ki, yol hərəkəti nişanına qarşı adi İA-na qarşı edildiyi kimi şikayət verilə və ya mübahisələndirici inzibati iddia qaldırıla bilər. Eyni zamanda yol hərəkəti nişanının quraşdırılması haqqında məcbureddi iddia da qaldırıla bilər. Yol hərəkəti nişanı barəsində məhkəmə qaydasında müvəqqəti müdafiənin tətbiq olunması istisna hallarda, məs: əgər vətəndaşa hətta qısa müddətə belə bu işarəyə tabe olmaq mümkünsüzdürsə, ola bilər.

41 **8.6.1. Məlumat verilmə:** Yol hərəkəti nişanlarının elan edilməsi, yəni onların hüquqi qüvvəyə malik olması üçün ilkin şərt kimi çıxış edən məlumat verilmə (bax m.62), onların küçədə bilavasitə quraşdırılması ilə baş verir. Onların quraşdırılması ilə yol hərəkəti iştirakçılarının hamısı üçün eyni qaydada nə isə müəyyən edilir, qadağan edilir və ya icazə verilir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu zaman «**göründüyü kimi**» **prinsipi** qüvvədədir. Bu prinsipə uyğun olaraq şəxsin etinasızlığı, laqeydliyi nəticəsində «görünən qaydanı» görməməsi onu məsuliyyətdən azad etmir. Məs: Yol hərəkəti iştirakçısı etinasızlığı nəticəsində yol hərəkəti nişanını görmür və bunu əsas götürərək ona nəyə görə tabe olmadığını izah edir. Bu cür əsaslandırma «göründüyü kimi» prinsipinin mahiyyətinə ziddir və bu baxımdan qəbul edilməzdir. Belə ki, bu zaman yol hərəkəti iştirakçısının yol hərəkəti nişanını görmək **imkanın olması**, İA-ın hüquqi qüvvəyə malik olmasını müəyyən etmək üçün həlledici meyardır. Bu imkandan yol hərəkəti iştirakçısının etinasızlıq göstərərək və ya qəsdən istifadə etməməsi heç nəyi dəyişmir.

8.6.2. Şikayət verilmə: Yol hərəkəti nişanları qeyd olunduğu kimi mübahisələndirici iddia və ya inzibati qaydada şikayət ilə mübahisələndirilə bilər. Bu zaman müddət axımının başlanması anı kimi, onun elan edildiyi, yəni quraşdırıldığı vaxt əsas götürülür. Bu qayda yol hərəkəti nişanını çox gec aşkar etmiş şəxslərə münasibətdə də qüvvədədir. 42

Misal: Öz rayonlarının Sarıxanlı küçəsində yol hərəkəti nişanı quraşdırıldıqdan bir il yarım sonra vətəndaş A bunu aşkar edir. Onun bu nişanı belə gec görməsinin səbəbi ondan ibarətdir ki, bu bir il yarım vaxt ərzində o, Sarıxanlı küçəsindən heç vaxt keçməmişdir. Belə bir halda vətəndaş A-nın artıq bu İA-a qarşı şikayət etməsi və ya həmin nişanın bu küçədə quraşdırılmasını mübahisələndirici iddia ilə mübahisələndirməsi mümkün deyil, çünki bu müddət artıq keçmişdir.

Qüvvədə olmanın davamlılığı: Yol hərəkəti nişanları bir qayda olaraq onlar yoldan götürülənədək qüvvədə olurlar. **Actus contrarius** (əksinə hərəkət) İA-ın hüquqi qüvvəsini ləğv edir. Burada bir problemlə qarşılaşırıq: Əgər yol hərəkəti nişanlarına münasibətdə «göründüyü kimi» prinsipi qüvvədədirsə, bəs yol hərəkəti nişanlarının amortizasiyası, qar yağması və s. səbəblərdən görünmədiyi və ya aydın görünmədiyi zaman onların hüquqi qüvvəsi qalmaqda davam edirmi? Hüquqi dövətdə mövcud olan prinsiplər yol vermirlər ki, həmin şəraitdə bütün mümkün vasitələrlə belə, anlaşıla bilməyən yol hərəkəti nişanları məcburilik qüvvəsinə malik olsunlar. 43

Maddə 2.0.3 Maraqlı şəxs

İnzibati aktın qəbul edilməsi və ya müvafiq hərəkətin edilməsi ilə bağlı inzibati orqana müraciət etmiş və ya barəsində inzibati akt qəbul edilmiş və ya müvafiq hərəkət (hərəkətsizlik) edilmiş şəxs və yaxud inzibati or-

qan tərəfindən qəbul edilməsi nəzərdə tutulan və ya qəbul edilmiş inzibati aktın və ya inzibati orqanın hərəkətinin hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraqlarına birbaşa təsir etdiyi və ya təsir edə biləcəyi və öz vəsatətinə əsasən və ya xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda inzibati orqanın təşəbbüsü ilə inzibati icraata cəlb edilən hər hansı fiziki və ya hüquqi şəxs;

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	2
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Anlayışlar	4
2.1. İştirakçılar və maraqlı tərəflər	4
2.2. İştirakçılar və üçüncü şəxslər	5
3. İlk iştirakçılar	6
3.1. Ərizəçi	6
3.2. Müqabil tərəf	8
4. Sonradan cəlb olunan iştirakçılar	11
4.1. Sonradan cəlb olunma	11
4.2. Sonradan cəlb olunmanın mənası və məqsədi	12
4.3. Konstitutiv təsiri	13
4.4. Cəlb olunma haqqında qərar	15
4.5. Adi cəlb olunma	18

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Bu müddəa sıx şəkildə İİQ-nun 36-cı maddəsi ilə, yəni İİ-da iştirakçılara aid olan norma ilə bağlıdır. Ona görə bu anlayış İİ-da iştirakçılığını tənzimləyən normalar üçün çıxış norması kimi qiymətləndirilə bilər. Bu norma ilə müəyyən olunur ki, hansı şəxslər avtomatik olaraq, yəni qanunla birbaşa müəyyən olunduğu üçün icraatın iştirakçısı olurlar və hansı şəxslər sonradan icraatın iştirakçısına çevrilirlər. Qeyd etmək vacib olardı ki, norma məzmun etibarilə mülki proses üçün müəyyən edilmiş normalardan çox da fərqlənmir. Amma hər halda mülki prosesdə müəyyən olunmuş anlayış İİ-da müəyyən olunmuş anlayışdan daha dardır və bu səbəbdən onunla tam üst-üstə düşmür. Qanunverici maraqlı şəxs an-

layışını ilk dəfə olaraq dəqiq definisiya edib. Maraqlı şəxs anlayışı inzibati orqan istisna olmaqla icraatda iştirak edən **bütün iştirakçıları ehtiva edir.**

1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: Vətəndaşın onun hüquqlarına təsir edən və təsir etməsi güman edilən icraatda iştirak etməsi hüququnu əldə etməsi müasir hüquqi dövlətin ən mühüm nailiyyətlərindəndir. Məhz vətəndaşın İİQ-da maraqlı şəxs kimi iştirakının təmin edilməsi bir daha təsdiqləyir ki, vətəndaş dövlət hakimiyyətinin reallaşdırılması zamanı bu hərəkətlər qarşısında obyekt deyil, əksinə, onunla hesablaşılmalı olan subyektdir. Maraqlı şəxs olaraq vətəndaş artıq müəyyən mənada qəbul ediləcək inzibati aktla ona təsir edə biləcək hüquqi nəticələr üçün hüquqi məsuliyyətin müəyyən qismini öz üzərinə götürür, çünki o, inzibati idarəçilik sistemi üçün tərəfdaş kimi çıxış edir. Vətəndaşın icraatda iştirakının maraqlı şəxs qismində təmin olunması onun hüquqi dövlətdə mövcud olan hüquqi vəziyyətinin konkretləşmiş bir formasıdır. Konstitusion hüquqlardan hər hansı birinin pozulduğu halda və ya belə bir ehtimalın olduğu halda, bu normaya görə (m. 36 i.ə.) həmin şəxsin iştirakı icraatda təmin olunmalıdır.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Maraqlı şəxslər üçün verilmiş bu anlayış ancaq İİQ üçün qüvvədə olan bir anlayışdır. Ayrı-ayrı qanunlarda maraqlı şəxslərin müəyyən olunması üçün digər normalar müəyyən edilə bilər. Amma İİQ-da nəzərdə tutulmuş maraqlı şəxs kateqoriyasının minimumları hər bir halda təmin edilməlidir. Maraqlı şəxslər barəsində digər qanunlarda boşluqlar olduğu halda İİQ-un normaları analogiya qaydasında tətbiq oluna bilər.

2. Anlayışlar

2.1. İştirakçılar və maraqlı şəxslər: İİQ-da maraqlı şəxslər anlayışı ilə yanaşı iştirakçılar anlayışından da istifa-

də olunur. Hər bir halda vurğulamaq lazımdır ki, maraqlı şəxs anlayışı iştirakçı anlayışından daha genişdir. Belə ki, maraqlı şəxs anlayışı özündə bütün iştirakçıları ehtiva etməklə yanaşı (inzibati orqan istisna olmaqla), həmçinin hüquqlarına və qanunla qorunan maraqlarına təsir edilməsi güman edilən hər bir kəsi də ifadə edir. Sonradan həmin şəxslər xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda inzibati orqanın təşəbbüsü ilə və ya onların özlərinin ərizəsinə əsasən icraatın iştirakçısına çevrilirlər.

- 5 **2.2. İştirakçılar və üçüncü şəxslər:** İİQ-da iştirakçılar anlayışı ilə yanaşı üçüncü şəxslər anlayışından da istifadə edilir. Üçüncü şəxslər hələ icraatda iştirakı təmin olunan və qanunla qorunan maraqlarına birbaşa və ya dolayı (ehtimal) şəkildə toxunulan və ya toxunula biləcək şəxslərdir. Bu şəxslər heç də maraqlı şəxs statusunu avtomatik əldə etmirlər. Onlar icraatın ilkin iştirakçıları deyillər və sonradan icraata cəlb olunurlar. Üçüncü şəxslərin özləri iki qrupa bölünürlər ki, bunların birincisini iştirakı məcburi olan üçüncü şəxslər və ikincisini isə iştirakı məcburi olmayan üçüncü şəxslər kimi müəyyən etmək olar.

3. İlkin iştirakçılar

- 6 **3.1. Ərizəçi:** Ərizəçi öz mənafeyi üçün İA-ın verilməsinə nail olmaq məqsədi ilə İO-a ərizə ilə bilavasitə özü və ya nümayəndəsi vasitəsilə müraciət edən şəxsdir. Ərizə ərizəçi tərəfindən əsaslandırılmalı və müəyyən olunmuş minimum meyarlara cavab verməlidir (bax m.36). Ərizəçi öz mənafeyi üçün, yəni özünün hüquqlarının və qanunla qorunan maraqlarının pozulması halları ilə bağlı müraciət etməlidir. Əgər qanunla başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, onun üçüncü şəxsin hüquqlarını və qanunla qorunan maraqlarını müdafiə etmək məqsədilə öz adından müraciət etməsi («**actio popularis**», yəni ictimaiyyətin/digərlərinin mənafeyi üçün müraciət etməsi) yolverilməzdir. Ərizəçinin

iştirakçı statusu əldə etməsi üçün onun ərizəsinin əsaslı və yolverilən olub-olmamasının əhəmiyyəti yoxdur. Kifayət edir ki, onun ərizəsi ərizə üçün müəyyən olunmuş minimum meyarlara cavab versin. Bu zaman inzibati orqana edilən bildirişləri, xəbərdarlıqları fərqləndirmək lazımdır. Çünki bu kimi yazılar ərizə kimi qiymətləndirilə bilməz ona görə də onların müəllifləri ərizəçi statusuna malik olmur. Bu kimi yazılar adətən vəzifəli şəxsin xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda onun təşəbbüsü ilə işin başlanmasına təkan ola bilər. Amma ərizənin müəllifi üçün heç bir hüquqi nəticə törətmir.

Ərizəçi statusunun bərqərar olması anı kimi **ərizənin ünvanı verildi** an qəbul edilir. Hesab olunur ki, bundan sonra inzibati orqan işə mahiyyəti üzrə baxmalıdır. Eyni qayda inzibati orqanın heç bir tədbir görmədiyi və yaxud faktiki olaraq icraatı daha gec başladığı və ya sonradan icraatı başlamaqdan imtina etdiyi hallarda da qüvvədə olur. Ərizəçinin statusu icraatın sona yetməsi ilə başa çatır.

3.2. Müqabil/qarşı tərəf: İİ kontradiktor xarakter daşmadığına görə müqabil, yəni ərizəçiyə əks mövqedə dayanan tərəf ancaq, ərizəyə əsasən İO-ın qərar qəbul edəcəyi təqdirdə üçüncü şəxsin hüquqi vəziyyəti pisləşdirildikdə, mövcud olur. Deməli İİ-da müqabil tərəf kimi ərizəçinin ərizəsinə əsasən qəbul ediləcək İA ilə

- hüquqlarına müdaxilə ediləcək və ya
- statusu hər hansı bir şəkildə dəyişiləcək və bununla da
- həmin İA ilə barəsində hüquq və vəzifələr müəyyən olunacaq şəxs başa düşüləcək. Bir qayda olaraq müqabil tərəf kimi ərizənin təmin olunacağı halda vəziyyəti pisləşdirilən şəxs nəzərdə tutulur.

Misal: vətəndaş A inzibati orqana tikilinin sökülməsi barəsində ərizə ilə müraciət edir. Buna qarşı olan qonşu müqabil tərəf kimi çıxış edir. Çünki o maraqlıdır ki, tikili sökülməsin. Qonşunun və ya A-nın haqlı olub-olmaması və ya İO-ın tikilini sökmək barəsində qəbul etdiyi qərarın əsaslı olub-olmaması indiki mərhələ, yəni

müqabil tərəfin statusunun müəyyən edilməsi mərhələsində əhəmiyyətli deyildir. Bu sual sonradan, yəni İI-in gedişində müəyyən olunmalıdır.

- 9 Müqabil tərəf ərizəçi üçün rəqib və ya ərizəsinə mane olan tərəf kimi çıxış edir. Çünki ərizəçinin qəbul edilməsini tələb etdiyi İA müqabil tərəf üçün yükləyici İA, yəni onun hüquqlarını məhdudlaşdıran əlverişsiz akt hesab olunur. Əgər ərizə konkret bir şəxsə və ya ən azından konkretləşdirilməsi mümkün olan şəxslərə qarşı yönəlməmişdirsə, onda icraatın gedişindən asılı olaraq, üçüncü şəxsin icraata cəlb olunması müqabil tərəf statusu ilə deyil, digər maraqlı şəxs statusu ilə həyata keçiriləcək. Hər bir halda qanunla müqabil tərəf ayrıca bir anlayış kimi fərqləndirilmir və onlar hər iki halda icraata digər maraqlı şəxs statusu ilə daxil edilirlər.
- 10 Ərizəçinin statusunda olduğundan fərqli olaraq, müqabil tərəf statusunun bərqərar olması anı kimi, ərizənin verilməsi deyil, İO-ın müqabil tərəfə qarşı yönəlmiş ərizə ilə bağlı İI-in başlanması haqqında **xəbərdarlığın və ya onun icraata cəlb olunması haqqında qərarın ona çatdığı vaxt götürülür**. Bu cür xəbərdarlıq formasız və ya konkludent də ola bilər. Məs: şifahi araşdırmaya dəvət olunma və ya onun ərizə barəsində öz mövqeyini bildirməsini tələb etmə.

4. Sonradan cəlb olunan iştirakçılar

- 11 **4.1. Sonradan cəlb olunma:** Sonradan cəlb olunan şəxslər icraatın ilkin iştirakçıları sırasına aid deyildirlər. Onlar İO tərəfindən ona görə icraata iştirakçı qismində cəlb olunurlar ki, onların hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraqlarına təsir etmək ehtimalı mövcud olur. Onların cəlb olunması İO-ın xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda bilavasitə İO-nı özünün təşəbbüsü ilə və ya həmin şəxsin öz vəsatətinə əsasən iştirakçı kimi icraata cəlb olunurlar.

4.2. Sonradan cəlb olunmanın mənası və məqsədi: 12

Sonradan cəlb olunmanın mənası ondadır ki, əvvəlcədən İİ-in iştirakçısı olmayan başqa şəxslər icraata iştirakçı kimi cəlb olunsun və bununla onlara öz hüquqlarını və qanunla qorunan maraqlarını müdafiə etmək imkanı verilsin. Eyni zamanda cəlb olunma ilə İO belə bir məqsədə nail olur ki, onun qəbul edəcəyi İA təsir dairəsini genişləndirir və cəlb olunmuş şəxslərə münasibətdə də hüquq və vəzifələr yara-dır. Bununla da gələcəkdə eyni predmet barəsində yenidən İİ açmağın və ya eyni predmet barəsində bir-birinə zidd ola biləcək İA-in qəbul edilməsinin qarşısı alınır. Bundan baş-qa, cəlb olunma buna İO-in özünün maraqlarına xidmət edir ki, İO işin hallarını özü üçün hərtərəfli aydınlaşdırsın və şəffaflıq şəraitində qərar qəbul etsin.

4.3. Konstitutiv təsiri: Maraqlı şəxs statusunun bərqərar 13 olması üçün **İO-in aktiv hərəkəti** tələb olunur. Yəni qəbul ediləcək İA-la şəxsin hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraqlarına təsir edilməsinin və ya belə bir ehtimalın olması hələ onun maraqlı şəxs statusunu əldə etməsi de-mək deyil. Onun maraqlı şəxs statusu əldə etməsi üçün xüsusi konstitutiv akt, yəni İO-in onu icraata cəlb etməsi (bu adətən yazılı və müəyyən formada tərtib olunmuş akt olur, amma istisnalar da ola bilər) lazımdır.

İnzibati icraata cəlb olunma anı beləliklə, İO-in həmin 14 şəxsi icraata cəlb olunması haqqında qərar qəbul etməsi ilə hesablanır. Cəlb olunmanın sonradan ləğv edilməsi hallar istisna olmaqla (yəni bu halda ləğv edilməklə onlar maraqlı şəxs statusunu itirirlər), icraata cəlb edilənlər bu statusu ic-raatın sona çatması ilə və əgər İİ-dan sonra İŞ verilmişsə, onda İŞ-lə bağlı icraat başa çatdıqda bu statusu itirirlər. İPM-ə əsasən sonradan məhkəmə araşdırmasına da cəlb oluna bilirlər.

4.4. Cəlb olunma haqqında qərar: Cəlb olunma haqqın- 15 da qərar icraatın gedişində İİ-ı apararıq İO tərəfindən xid-məti vəzifəsindən irəli gələn hallarda öz təşəbbüsü ilə və ya maraqlı şəxslərin vəsatəti ilə İA formasında qəbul edi-

lır. Bu q r rın qəbul edilməsi İP-də olduĐu kimi analoji qaydada İİ-da da icraat baŐa çatdırılan ana qədər, yəni iŐi həll edən q r r qəbul olunana qədər mümkündür.

16   nc  Ő xsın cəlb olunana qədər digər iŐtirak ılara münasibətdə dinlənilmə hüququnun təmin edilməsi sonradan cəlb olunan Ő xsl rin hüquqlarının pozulmasına səbəb olmur. Ona görə də 22.3.1-  istinad etməklə, İO digər iŐtirak ıların dinlənilmə hüququnun təmin edilməsindən imtina edilməsi yolverilməzdir.

17 Cəlb olunma haqqında q r r cəlb olunmanın **elan edildi-yi anda**, yəni cəlb olunan Ő xs  məlumat verildi-yi anda qüvvəyə minir. Cəlb olunma haqqında q r r icraatın gediŐində **istənilən vaxt**, əgər cəlb olunmanın ilkin Ő rtl rinin  d nilm miŐ olduĐu aŐkar olunarsa və ya sonradan bu Ő rtl r aradan qalxmıŐ olarsa, həmin cəlb olunan sonrakı iŐtirakı məqsədəmüvafiq olmazsa, onda İO tərəfindən l Đv edilə bilər.

18 4.5. Adi cəlb olunma: Adi cəlb olunma adətən İO üzərinə vəzifə kimi qoyulmur ki, o maraqlı Ő xs qismində kimi-s  cəlb etməlidir. Bu hallarda İO nisbətən qəbul etmək müstəqilliyinə malik olur (Cəlb olunma ilə baĐlı müddəa bax m.36.4).

Maddə 2.0.4.  riz 

Maraqlı Ő xsın inzibati aktın qəbul edilməsi və ya ona məxsus olan hər hansı hüququn həyata keçirilməsi ilə baĐlı olan inzibati orqana yazılı müraciəti;

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. �riz�nin �lam�tl�ri	3
2.1. İnzibati aktın qəbul edilməsi ilə baĐlı	4
2.2. Hər hansı bir hüququn həyata keçirilməsi ilə baĐlı	5
2.3. Yazılı müraciət	6

2.3.1.Maraqlı şəxsin müraciəti	7
2.3.2.Ərizə olmayan müraciətlərdən fərqi	8
3. Ərizə II-in başlanma səbəbi kimi m.28 i.ə	9
4. Ərizənin icraata qəbul edilməsi üçün ilkin şərtlər	10
4.1. Ərizə ilə müraciət üçün müəyyən olunmuş müddətlər	12
4.2. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müddətlər	14
4.3. İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətlər	15

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: Ərizənin anlayışında ərizə üçün müəyyən olunan şərtlər hamısı sadalanır. Bununla da ərizə kimi qəbul ediləcək yazılı müraciətin hansı məzmununda və formada (m.30 i.ə.) olması aydın ifadə olunur. Anlayış vətəndaşın digər müraciətlərindən ərizəni fərqləndirməyə imkan verir. **1**

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Bu anlayış bütün II üçün qüvvədədir. Amma İİQ-da nəzərdə tutulmuş bu qayda bütün maddi inzibati hüquq sahəsi üçün dəqiq qaydanı müəyyən etmir. Belə ki, əgər xüsusi qanunlarda ərizənin rekvizitləri ilə bağlı xüsusi qaydalar nəzərdə tutulmuşdursa, onda lex specialis kimi onlar tətbiq olunmalıdır. **2**

2. Ərizənin əlamətləri: Qanunverici ərizənin əlamətlərini dəqiq sadalamış və bununla hər hansı bir anlaşılmazlığın yaranmasının qarşısını almışdır. Ərizənin forması və məzmunu ilə bağlı xüsusi bir normanın (m.30) nəzərdə tutulmasında məqsəd, bu normanı tamamlamaq və vətəndaşın ərizənin tərtib edilməsi ilə bağlı işini yüngülləşdirməkdən ibarətdir. **3**

2.1. İnzibati aktın qəbul edilməsi ilə bağlı: Azərbaycan inzibati hüququ mərkəzi anlayış kimi İA-ı qəbul etdiyi üçün II-da müəyyən edilən qaydalar demək olar ki, İA-a münasibətdə formalaşır. Qanunverici eyni qaydanı ərizəyə münasibətdə də tətbiq edir. İlk növbədə ərizənin verilməsi **4**

ilə vətəndaş arzuladığı İA-ın qəbul edilməsinə nail olmaq istəyir. Beləliklə, ərizə (bax m.28) İİ-in predmetini müəyyən edir. Yəni icraatın başlanması üçün ərizə çıxış etdiyi halda, ərizə sonrakı mərhələ üçün icraatın nəyə görə davam etdiyini (İA-ın qəbul edilməsi) müəyyən edir. Yəni ərizəni verməkdə vətəndaşı hansı tələblər istiqamətləndirirsə (tələb də bir qayda olaraq İA-ın qəbul edilməsidir), həmin tələblər icraatın hansı həcmə malik olacağını müəyyən edir.

5 2.2. Hər hansı bir hüququn həyata keçirilməsi ilə bağlı:

Əslində İA-ın qəbul edilməsi zamanı hər hansı bir hüququn həyata keçirilməsi vətəndaşın yazılı müraciəti üçün əsas səbəb kimi çıxış edir. Actio popularis Azərbaycan hüququ üçün qəbul edilən deyil. İA-ın qəbul edilməsi istəyi ilə vətəndaşın İİ-ı başlamaq səlahiyyəti və deməli ərizə ilə müraciət etmək səlahiyyəti ancaq onun (**öz!**) hüquqlarının həyata keçirilməsi zamanı mövcud ola bilər. Amma qanunverici nəzərə almaq istəmişdir ki, elə hallar ola bilər ki, vətəndaşın tələbi ümumiyyətlə nəyinsə, tənzimlənməsi ilə bağlı olmaya bilər. Eyni ilə ola bilər ki, vətəndaş İO-dan ərizə ilə tələb/xahiş edə bilər ki, heç bir yeni qayda müəyyən etmədən qanunla təsdiqlənmiş hüququnu təmin etsin.

6 2.3. Yazılı müraciət: İİQ İA üçün məcburi forma müəyyən etdiyi kimi, ənənəvi yanaşmaya əsasən ərizə üçün də məcburi forma müəyyən etmişdir. Yazılı formanın əhəmiyyəti təbii ki, sonrakı mərhələ üçün vətəndaşın icraatda mövqeyini rahat müdafiə etməsi üçün şərait yaradır. Yəni bununla əminlik yaranır ki, vətəndaş yazılı müraciətdə öz istəyini əks etdirmişdir və buna İO-ın təsiri olmamışdır. Həmçinin sonradan İO-ın qəbul edəcəyi İA-da hər hansı bir kənarçıxmaların hüquqazidd olmağını nəzarət instansiyası və ya məhkəmə qarşısında daha rahat müəyyən etsin.

7 2.3.1. Maraqlı şəxslərin müraciəti: Anlayışda dəqiq olaraq «maraqlı şəxs» sözünün yazılı müraciət sözündən əvvəl verilməsi bir daha onu göstərir ki, İİ-ın başlanması

üçün əsas kimi çıxış edən ərizə ilə müraciət etmək üçün şəxs maraqlı şəxs statusuna, bir qədər də dəqiq ifadə olunarsa, hüquqlarına və ya qanunla qorunan mənafelərinə birbaşa təsir edilən və ya təsir edilə bilməsi ehtimal olunan şəxs statusuna malik olmalıdır. Əgər hər hansı bir yazılı müraciətdən və ya təvəqqüddən aydın görünürsə ki, şəxs öz hüquqları ilə bağlı deyil, başqasının hüquqlarının həyata keçirilməsi ilə bağlı müraciət edir (təbii ki nümayəndəliyə dair qaydalar qarışdırılmamalıdır), onda bu zaman m.2.0.4. anlamında ərizə nəzərdə tutulmur. Bu sadəcə olaraq şəxsin xahişi, təklifi, petisiyası kimi başa düşülməlidir. Əgər ərizə əsasında araşdırılacaq işin nə hüquqi, nə də faktiki cəhətdən ərizə ilə müraciət edən şəxsin hüquqlarına (həmçinin qanunla qorunan maraqlarına) hər hansı bir şəkildə aidiyyəti yoxdursa, onda ərizə yolverilməz kimi qiymətləndirilməli və əsassız olduğu üçün qəbulundan imtina etməlidir.

Misal: C və B vəkillər kollegiyasının üzvüdürlər. B vəkillər kollegiyasından xaric olunur. C öz adından kollegiyaya müraciət edir ki, o bu İA qarşı çıxır və V-yə qarşı qəbul edilmiş İA-in ləğv olunmasını tələb edir.

Qeyd etmək lazımdır ki, hər bir halda ərizənin qəbulundan imtina edilməsi İA formasında rəsmiləşdirilir. **8**

2.3.2. Ərizə olmayan müraciətlərdən fərqi: Bəzən elə olur ki, vətəndaş İO-a heç də ərizə olmayan yazı ilə müraciət edir. Bu cür müraciətlərdə təklif, məlumat və s. ifadə oluna bilər. Ərizə hər bir halda maraqlı şəxsin tələbini və ya xahişini nəzərdə tutmalıdır. Bu cür məzmunu malik olmayan müraciətlər ərizə kimi qiymətləndirilmir və icraatın başlanması üçün hüquqi əsas sayıla bilməzlər. **9**

3. Ərizə II-ın başlanma səbəbi kimi m.28 i.ə: Ərizə m.28-in tələblərinə cavab verdikdə, II-ın başlanma əsası kimi çıxış edir. Maraqlı şəxs ərizə vasitəsi ilə öz tələbini formal olaraq İO qarşısında elan edir. Yazının ümumiyyətlə ərizə kimi qiymətləndirilməsi üçün maraqlı şəxs m.28-in tələblərinə riayət etməlidir. **10**

11 4. Ərizənin qəbul edilməsi üçün ilkin şərtlər: Ümumi prinsiplərə görə İO ərizəni o zaman qəbul edir ki, müraciət edən (maraqlı) şəxs öz hüquqları ilə bağlı müraciət etsin. Başqa şəxslərin hüquqlarını (nümayəndə institutu ilə səhv salmaq olmaz! Çünki nümayəndə başqa şəxsin adından həmin şəxsin hüquqlarını müdafiə etmək üçün çıxış edir) öz adından müdafiə etmək üçün ərizə ilə müraciət edə bilməz. Əgər maraqlı şəxsin yazılı müraciətindən məlum olarsa ki, o, öz hüquqlarının deyil, başqa şəxslərin hüquqlarının və ya qanunla qorunan maraqlarının müdafiəsi üçün müraciət etmişdir.

12 Maraqlı şəxsin öz hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı müraciət etməsi ona görə ərizənin icraata qəbul edilməsi ilə başlayır.

13 4.1. Ərizənin verilməsi üçün müəyyən edilmiş müddətlər: Əgər normativ hüquqi aktlarda ərizə ilə müraciət etmək üçün müddətlər müəyyən edilmişdirsə, bu müddətlərin gözlənilməsi həmin ərizənin qəbul edilməsi üçün vacib olan ilkin şərt kimi çıxış edir.

14 Bu cür müddətlər ilə bağlı olan tələblər adətən **bu cür işlərin təbiətindən** irəli gəlir.

Misal: XİN-nə qulluğa qəbul məqsədilə Nazirin əmrinə uyğun olaraq rəsmi elanda 13.02.2006 tarixə qədər vətəndaşların müraciət etməsi müəyyən edilmişdir. Əgər hər hansı bir namizəd öz ərizəsini 15.02.2006 tarixdə vermişdirsə, o, qəbul edilməyəcək.

15 4.2. Qanunvericiliklə müəyyən edilmiş müddətlər: Konkret hal üçün ərizənin verilməsi müddətləri qanunla müəyyən edilir. Lakin bu cür müddətləri müəyyən edən normalar QQA-da da nəzərdə tutula bilər.

16 4.3. İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətlər: Bu müddətlər ilə bağlı qaydalar öz əsasını m.30.4-dən götürür. Belə ki, İO-ın ərizənin forması ilə bağlı qüsurların aradan qaldırılması üçün təyin etdiyi vaxt qanunla gözlənilməli

olan müddət hesab edilmir. Xüsusilə fərq özünü onda ifadə edir ki, bu cür müddətin ötürülməsi ərizənin qəbulundan imtinaya səbəb olmur. Sadəcə olaraq İO qüsurlara malik olan ərizəni qəbul etməlidir və bu da sonda inzibati işin maraqlı şəxsin ziyanına həll edilməsinə səbəb ola bilər. Amma maraqlı şəxsin hələ hüququ qalır ki, ərizəsində olan səhvləri inzibati şikayət zamanı düzəltsin və bununla da əvvəlki vəziyyətini bərpa etsin.

Maddə 2.0.5. İnzibati şikayət

Hüquqlarını və ya qanunla qorunan maraqlarını müdafiə etmək məqsədi ilə maraqlı şəxsin inzibati aktdan, inzibati aktın qəbul edilməsindən imtinadan və yaxud inzibati orqanın hərəkət və ya hərəkətsizliyindən subordinasiya baxımından yuxarı inzibati orqana yazılı müraciəti;

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. İş hüquqi müdafiə vasitəsi kimi	3
3. İş verilməsi üçün irəli sürülən ilkin şərtlər	6
4. İş-in geri götürülməsi	8
5. Şikayət vermək səlahiyyəti	10

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: AR-nın inzibati qanunvericiliyi şikayət anlayışında müraciət edilən orqandan asılı olaraq iki şikayət növünü nəzərdə tutur. Şikayətin bir növü olmaqla, İş vətəndaş və şikayət instansiyası arasında yaranan münasibətlərin əsası kimi çıxış edən müraciəti ehtiva edir. İnzibati iddia şikayətin digər növü olmaqla, vətəndaşla məhkəmə arasında yaranan münasibətlərin əsası kimi çıxış edən müraciətin formasıdır. İPM-də «inzibati id-

dia» anlayışının nəzərdə tutulması buna xidmət edir ki, texniki baxımdan fərqləndirmə daha asan olsun. Amma hər bir halda ümumi şəkildə məhkəməyə «şikayət edilməsi» kimi ifadə işlətmək səhv deyildir.

- 2 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Bu anlayış bütün İİ üçün qüvvədə olmaqla yanaşı, eyni zamanda İP üçün də qüvvədədir. Bundan əlavə, İŞ mülki prosessual əhəmiyyətə malik olduğu halda mülki prosesdə də eyni mənə daşımaqla qüvvədə olur.

- 3 **2. İŞ hüquq müdafiə vasitəsi kimi:** İŞ vətəndaşın istifadə etməsi üçün qanunla nəzərdə tutulan hüquqi müdafiə vasitəsi olmaqla, **devolyutiv** (latınca devolvere – keçmək) effektdə malikdir. Yəni şikayət instansiyası tərəfindən iş onun öz icraatına qəbul edilir, iş aşağıdan yuxarıya ötürülür və mahiyyəti üzrə yenidən həll edilir. Bir sıra dövlətlərdən fərqli olaraq AR qanunvericiliyinə əsasən İŞ verilməsi ilə suspensiv (dayandırıcı) effekt avtomatik olaraq işə düşür. Amma eyni zamanda bir sıra tələblər irəli sürməklə qanunverici (m.76.2.) suspensiv effektin işə düşməsi mümkünlüyünü də nəzərdə tutur. İŞ prosessual (yəni məhkəmə ilə yaranan) münasibətlə bağlı həyata keçirilən hərəkət olmasa da, onu müəyyən xüsusiyyətlərinə görə prosessual qaydada verilən şikayətlə müqayisə etmək olar. İŞ-lə bağlı müəyyən olunmuş formal normalar bu baxımdan prosessual hüququn müəyyən etdiyi normalar ilə oxşayırlar. Amma dəqiq deyilməlidir ki, İŞ-lə bağlı normalar ancaq İİQ-da nəzərdə tutulur. Bir qayda olaraq İŞ vətəndaşın məhkəməyə müraciəti üçün ilkin şərt rolunu oynamır.

Misal: N məktəbində işləyən müəllim rayon təhsil şöbəsinin çıxardığı qərar ilə razı deyil. Bu halda o, inzibati şikayət qaydasında Təhsil Nazirliyinə müraciət edə bilər. Amma eyni zamanda o, rayon təhsil şöbəsinin qərarından məhkəmə qaydasında inzibati iddia (mübahisələndirici) qaldıra bilər. Yəni, mütləq deyil ki, müəllim birinci Təhsil Nazirliyinə (şikayət instansiyasına) müraciət edib onun qərarını (İA) gözləsin və sonra məhkəməyə müraciət etsin.

Məhkəmədə başlanmış proses avtomatik olaraq şikayət instansiyasında başlanmış inzibati şikayət üzrə icraatın xitamına səbəb olur (m.72.2). Bu da işin iki orqanda eyni zamanda baxılmasının qarşısını alır və həmçinin prosesə qənaət prinsipindən irəli gəlir. 4

İŞ ancaq İA-a və ya FXH-ə qarşı, yəni onların yükləyici və ya əlverişli təsirinə qarşı yönələ bilər. Vətəndaşın subyektiv qiymətləndirməsinə əsasən hər hansı hərəkəti İA kimi qiymətləndirməsi İŞ kimi hüquqi müdafiə vasitəsindən istifadə etməsi üçün əsas deyildir. Ona görə də İA-ın hələ verilməsindən (qəbul edilməsindən və elan edilməsindən) əvvəl qaldırılmış İŞ yolverilməzdir. Hətta vətəndaşın ehtiyat etdiyi şübhələri sonradan özünü doğrultsa belə, İA qəbul edilməmişdən əvvəl İŞ verilə bilməz. 5

3. İŞ-in verilməsi üçün irəli sürülən ilkin şərtlər: İŞ-in verilməsi üçün ilkin şərtlərin təklikdə izahı bir qədər çətinlik törədir. Belə ki, bunun üçün mütləq VII fəslin normalarının tələblərini nəzərə almaq lazımdır. Bununla belə ümumi şəkildə aşağıdakı şərtlər yerinə yetirildikdə, İŞ yolverilən sayılır, yəni onun icraata qəbul edilməsi mümkündür. 6

- inzibati orqanların səlahiyyətinə aid olması,
- məsələnin inzibati hüquqi qaydada həll edilməli olması («inzibati hüquqi məsələ» bax m.2.0.6. inzibati icraatın predmeti),
- maraqlı şəxsin iştirakçı olmaq qabiliyyətinin olması,
- şikayətin düzgün verilməsi,
- şikayət instansiyasının səlahiyyətli olması (predmet və ərazi baxımdan),
- şikayətin məqsədli olması (yəni şikayət m.2.0.2. ilə nəzərdə tutulmuş İA barəsində olmalıdır),
- şikayət müddətinin gözlənilməsi,
- işin başqa qaydada icraatda olmaması,
- iş üzrə şikayət instansiyası tərəfindən artıq qəbul edilmiş qərarın olmaması,

– şikayət vermək hüququnun olması, hüquqi müdafiə ehtiyacının olması.

7 Şifahi və digər anlaşılan formada ifadə olunmuş İA-lar da əgər artıq İA qəbul edilmişdirsə, İŞ üçün əsas ola bilər. Bundan əlavə, əgər İA qəbul edilmiş, amma vətəndaşa təqdim olunmamışdırsa, bu sadəcə olaraq İŞ üçün müəyyən edilmiş müddətin axımının başlanmaması deməkdir və vətəndaşın şikayət üçün müddəti ötürməsi kimi başa düşülə bilməz (bax İA-ın qüvvəyə mindiyi andan m.64.1.). İA ancaq barəsində qəbul edilmiş şəxsə məlum olduğu (şəxsən verildiyi, elan edildiyi, poçtla göndərildiyi halda ona çatdığı və s.) anda hüquqi qüvvəyə minir. Bu hərəkətlər eyni qaydada digər maraqlı şəxslərə münasibətdə də həyata keçirilməlidir.

8 **4. İŞ-in geri götürülməsi:** İŞ istənilən vaxt geri götürülə bilər. Bu II-in ümumi prinsiplərindən irəli gəlir. Bunun üçün vətəndaş m.74.1-də müəyyən edilmiş formaya riayət etməklə müraciət etməlidir. Şikayətin geri götürülməsi üçün işi həll etmiş aşağı instansiyanın bu barədə razılığı tələb olunmur. Şikayətin geri götürülməsi ilə İŞ üzrə işə xitam verilir. Eyni zamanda İŞ-in verilməsi üçün yeni əsaslar meydana çıxarsa, onda şikayət üçün müəyyən olunmuş müddət ərzində yenidən İŞ verilməsi istisna edilmir.

9 Geri götürmə ən gec İŞ üzrə qərar qəbul edilənə qədər baş verə bilər. İnzibati hüquqda reformatio in peius (daha pis istiqamətdə dəyişmə) prinsipi mövcud deyildir. Yəni şikayət instansiyası mahiyyəti üzrə işə yenidən baxırsa, onda o, vətəndaşın daha da ziyanına olan qərar qəbul edə bilməz.

Misal: A-dan keçirdiyi mallara görə gömrük məntəqəsində 100 man. rüsum alırlar. A hesab edir ki, gömrükdə ondan lazım olduğundan daha çox rüsum alınmış. Buna görə həmin qərardan Gömrük Komitəsinə şikayət edir. Mərkəzi orqan hesablamalara görə belə bir nəticəyə gəlir ki, əslində rüsum 150 man. olmalı idi. Lakin bu

prinsip bizim qanunvericilikdə qüvvədə olmadığına görə mərkəzi orqanın səlahiyyəti yoxdur ki, həmin qərarı ləğv edərək vətəndaş üçün daha ağır olan bir qərar qəbul etsin.

5. Şikayət vermək səlahiyyəti: Şikayət vermək hüququna ilkin qərarın (İA) qəbul edilməsi və ya qəbul edilməsindən imtina edilməsi nəticəsində hüquqları və qanunla qorunan maraqları bu və ya digər dərəcədə pozulmuş şəxs malikdir. İlkin icraatda olduğu kimi, şikayət qaydasında icraatda da **actio popularis** (yəni başqalarının/ictimaiyyətin hüquqlarının müdafiəsi məqsədilə) – populyar şikayət yolverilməzdir. Şikayətin verilməsi zamanı vətəndaş öz şikayətini ancaq İA-ın qanunsuz olduğu ilə deyil, həm də onun məqsəduyğun olmadığı ilə də əsaslandırma bilər (bax m.79.3.). Bununla yanaşı nəzərə almaq lazımdır ki, heç də bütün şəxslər şikayət vermək hüququndan istifadə etmirlər. Bu zaman mütləq qanunla müəyyən edilmiş şəxslərin dairəsi nəzərə alınmalıdır. Bundan əlavə, şəxs şikayət instansiyasına müraciət etdiyi zaman hüquqi müdafiəyə ehtiyacı olmalıdır. Qərarı qəbul edən orqan bir qayda olaraq şikayət verən tərəf kimi çıxış edə bilməz.

Maddə 2.0.6. İnzibati icraat

Fiziki və ya hüquqi şəxslərin müraciəti əsasında və ya inzibati orqanların öz təşəbbüsü ilə inzibati aktın qəbul edilməsi, icra olunması, dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi, habelə inzibati şikayətlərə baxılması üzrə müvafiq inzibati orqanlar tərəfindən bu qanunla müəyyən olunmuş prosedur qaydalar daxilində həyata keçirilən fəaliyyət;

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. II-in anlayışı	3

3. İcraatın predmeti, başlanması və sona çatması	4
3.1. İİ-in predmeti	4
3.2. İİ-in başlanması	5
3.2.1. İO-in öz təşəbbüsü ilə	7
3.2.2. Fiziki və hüquqi şəxslərin müraciəti əsasında	9
3.3. İcraatın sona çatması	10
3.3.1. İİ-in İA-la başa çatması	11
3.3.2. İİ-in dayandırılması ilə sona çatması	12
4. Bir neçə icraatın üst-üstə düşməsi	13

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Bu norma bütün İİQ üçün bazis norma rolunu öz üzərinə götürür. 2.0.6. maddəsi inzibati icraatın leqal anlayışı olmaqla, bir daha onu təsdiqləyir ki, İİ bu Qanun çərçivəsində, yəni dar mənada başa düşülməlidir. Dar mənə dedikdə o nəzərdə tutulur ki, İİQ anlamında inzibati icraat dedikdə, ancaq kənara istiqamətlənmiş fəaliyyət, yəni bir qayda olaraq İA-ın verilməsi (FXH-lər İA-lara bərabər tutulduğundan onlar da ehtiva olunur), icra olunması dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi ilə bağlı olan fəaliyyət başa düşülür. Bununla müəyyən edilir ki, digərlərinə/kənara təsir etməyən fəaliyyət, məs: daxili tədbirlər, dövlət quruculuğu hüququ və s. İİQ-la tənzimlənmir. Deməli məqsədəuyğun olar ki, ancaq m.35-də nəzərdə tutulmuş tərəflər arasında yaranmış münasibətlər olduqda (bu münasibətlərdə isə mütləq bir tərəf kimi həmişə hüquqi və ya fiziki şəxs çıxış etməlidir) İİ-in mövcud olduğu qəbul edilsin.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Anlayış inzibati icraatın mənasını açıqlayır və bununla da İİQ-nun tətbiq dairəsini müəyyənləşdirir. Əgər digər xüsusi qanunlarda başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, onda onların üstün tətbiq olunma qüvvəsi vardır.

2. İİ-in anlayışı: Bu norma ilə müəyyən edilmiş anlayış ancaq İO-ların publik hüquq sahəsində olan fəaliyyətini eh-

tiva edir. Bununla bağlı ümumilikdə m.1 ilə müəyyən edilmiş qaydalar qüvvədə qalır. Bu anlayış inzibati icraatın dar mənada qəbul edilməsini təsdiqləyir. Yəni inzibati icraat kənara istiqamətlənmiş inzibati fəaliyyət deməkdir, bu fəaliyyət isə öz əksini bilavasitə İA-ların verilməsi, icra edilməsi, dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsində tapır.

3. İİ-in predmeti, başlanması və qurtarması

3.1. İİ-in predmeti: İİ-in predmeti ərizə ilə, həmçinin 4 İO-in vəzifə borcundan irəli gəlmiş hallarda onun təşəbbüsü ilə konkret işdə müvafiq qərar ilə müəyyən edilmiş **inzibati hüquqi məsələdir**. İnzibati hüquqi məsələ inzibati prosesdə olan mübahisə predmetinə uyğun gəlir. Əgər ərizə və ya müvafiq qərar ilə konkret iş üzrə inzibati hüquqi məsələ müəyyən olunmamışdırsa, onda İİ-in predmeti kimi **həll edilməli olan işdə mövcud bütün münasibətlər cəmi** qəbul edilir. Məs: əgər A şəhər planının tərtibatı həyata keçirilsə, onda bu zaman A şəhərində ayrı-ayrı məntəqələrin vəziyyəti deyil, bütün məntəqələrin (buraya yaşayış sahələri, müəssisələr və s. daxil ola bilər) hüquqi vəziyyəti, bütün maraqlı şəxslərin və s. bu barədə dəvət olunması, dinlənilməsi və s. onların tələblərinin araşdırılması, bu barədə qərar qəbul olunması və s. nəzərdə tutulur. Beləliklə, bu işdə inzibati hüquqi məsələyə bütün bu həll edilməli olan məsələlər daxildir.

Hər hansı bir məsələnin hansı aspektinin İİ-da araşdırılması, yəni İİ-in predmetinə aid olub olmaması sualını aydınlaşdırması üçün, birinci növbədə **maddi hüquq müəyyən edici meyar** kimi çıxış edir. Ancaq konkret maddi hüquq müəyyənləşdirildikdən sonra, bilmək olar ki, bu inzibati hüquqi məsələ hansı qaydada İİ-da həll edilməlidir, lazım olduğu halda paralel icraat açılmalıdırmı (məs: lisenziyanın verilməsi üçün başqa İO-nun yoxlanması və konkret vəziyyət ilə bağlı razılığını bildirməsi vacibdir) və bu məsələ üçün həmin İO səlahiyyətliymi.

6 İİ-in predmetinin müəyyənləşdirilməsi adətən iş üçün bir neçə İİ-in mövcudluğu tələb olunan hallarda xüsusilə çətin olur. Məs: yeyinti məhsulu istehsalı müəssisəsinin açılması üçün; tikintinin aparılması üçün icazə, sahibkarlığın həyata keçirilməsi üçün icazə və s. tələb olunur. Bu zaman müxtəlif İO-lar eyni iş üçün müxtəlif tənzimləmə məzmununa malik olan icazələr (İA) verməlidirlər. Belə olan halda hər bir **İO ancaq öz səlahiyyəti çərçivəsində müvafiq ilkin şərtləri yoxlamalı** və icazəni verməlidir. Buna görə də tikintiyə icazə verən İO ancaq tikintini aparılması qaydalarını yoxlamalı və ancaq bununla bağlı şərtlər yerinə yetirilmədikdə, İA qəbul etməkdən imtina etməlidir. Bunun əksinə olaraq ancaq sahibkarın şəxsi keyfiyyətlərinin uyğun gəlməməsi əsası ilə tikintinin aparılmasına icazə verməyindən imtina etməsi yolverilməzdir. Həmçinin yolverilməzdir ki, İO özünün icazə verməməsini başqa **İO-in icazə verməməsi ilə əsaslandırсын**. Təbii ki, bu zaman başqa icazənin (ümumi) tərkib hissəsi olan icazələr qarışdırılmamalıdır.

Misal: A dərman vasitələrinin istehsalı ilə bağlı lisenziya almaq üçün Səhiyyə Nazirliyinə müraciət edir. Səhiyyə Nazirliyi lisenziyanı vermək üçün A-ya dərmanların sertifikatlaşdırılmasının həyata keçirilməsi üçün Dövlət Standartlaşdırma və Metrologiya Mərkəzinə müraciət etməlidir. Dövlət Standartlaşdırma və Metrologiya Mərkəzi Səhiyyə Nazirliyinin verəcəyi icazəyə dair heç bir fikir bildirməməlidir. Onun səlahiyyətləri sertifikatlaşdırma ilə bitir.

7 **3.2. İnzibati icraatın başlanması:** İO-in öz təşəbbüsü ilə başlanılan İİ zamanı müəyyən xüsusiyyətlər vardır. Bu zaman İİ başlamamışdan İİ-in gedişini təmin etmək üçün bəzi hazırlıq tədbirləri görülməlidir. Bu cür hazırlıq tədbirləri hələ icraatın başlaması demək deyil. Ərizə və şikayət əsasında başlanılan işlərdə İİ-in başlanma anı kimi ərizənin və şikayətin qeydiyyatına alınması anı qəbul edilir (m.28.2). İİ-in başlanması ilə iştirakçılar (m.35) və digər maraqlı şəxslər (m.2.0.3.) arasında inzibati hüquqi münasibətlər yaranır. Bu o

deməkdir ki, bu andan etibarən iştirakçılar İİQ ilə təmin edilmiş icraat hüquqlarını (icraatın materialları ilə tanış olmaq, dinlənilmək və s. hüquqları) reallaşdırır və vəzifələrini yerinə yetirirlər. Ona görə icraatın başlanması anının müəyyənləşdirilməsi iştirakçıların statusu üçün, bundan əlavə, İİ-da müddətləri hesablanması üçün hüquqi cəhətdən əhəmiyyətə malikdir.

3.2.1. İO-ın öz təşəbbüsü ilə: İİ-ın başlanması bir qayda olaraq İO-ın öz təşəbbüsü ilə həyata keçirilməlidir. Yəni icraatın başlanması İO-ın həm səlahiyyəti həm də vəzifəsidir. Bu zaman həll ediləcək inzibati hüquqi məsələnin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq ilkin şərtlərin ödənilib ödənilməməsini yoxlamalı, İA-ın qəbul edilməsinə hazırlıq zəminində müvafiq hərəkətləri həyata keçirməlidir. Əhəmiyyətli olan odur ki, İO dəqiq müəyyən etsin ki, icraatın açılmasında məqsəd nədir və bu istiqamətdə tədbirlər həyata keçirməlidir. İcraatın açılması haqqında **formal qərarın qəbul edilməsi** vacib deyil. Qanunverici bu cür tələb irəli sürməmişdir (bax m.28.2) və bu cür yanaşma əs-lində onsuz da ləng hərəkət edən inzibati sistemin işinin tezləşdirilməsi deməkdir.

3.2.2. Fiziki və ya hüquqi şəxslərin müraciəti əsasında: Fiziki və hüquqi şəxslərin ərizələri əsasında İİ-ın başlanılması həmçinin iştirakçıların hüquqi statusunun dəqiqləşdirilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Şəxsin ərizə ilə müraciət etməsi halları üçün qanunverici müəyyən etmişdir ki, onun ərizəsi qeydiyyatı alındığı andan İİ başlanmış hesab edilməlidir. Yəni bununla qanunverici İO üçün fiziki və hüquqi şəxslərin müraciəti hallarında (İO-ın öz təşəbbüsü ilə İİ-ı başlanması hallarından fərqli olaraq səlahiyyəti və vəzifəsi deyil) İİ-ı başlamağı vəzifə kimi müəyyən etmişdir.

3.3. İnzibati icraatın sona çatması: İİ-ın sona çatması və ya qurtarması adı altında İİQ-da heç bir norma yoxdur. Amma qanun hər bir halda sona çatmanı müddətlə və ya

işin həll edilməsi ilə bağlayır. İİ anlayışı isə İA-ın qəbul edilməsi, icra olunması, dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi ilə məsələlərin baxılmasını nəzərdə tutur, yəni bu məsələlər həll edilməmiş icraatın qurtarmasını istisna edir. Deməli, anlayış özü, icraatın nə ilə qurtarmasını da nəzərdə tutur.

11 3.3.1. İA-ın qəbul edilməsi ilə başa çatması: İİ-ı başlamaqda məqsəd ondan ibarətdir ki, konkret publik hüquqi münasibət tənzimlənsin, yəni bu münasibət hansı qaydada tənzimlənməsi barəsində qərar qəbul edilsin. Heç də elə başa düşülməməlidir ki, ancaq maraqlı şəxsin tələbinin təmin olunduğu hallarda İA qəbul edilir. İA-ın qəbul edilməsindən imtina özü də İA-ın qəbul edilməsi ilə icraatın başa çatması deməkdir.

12 3.3.2. İİ-ın dayandırılması ilə sona çatması: İİQ nəzərdə tutur ki, normal halda icraatın nəticəsi kimi İA qəbul edilir, icra olunur, dəyişdirilir və ya ləğv edilir. Amma heç də bütün hallarda bu sadalanan hallar ilə icraatın sona çatması halları deyil. Ola bilər ki, ərizəçini öz ərizəsinin geri götürsün və İO-ın icraatın davam etdirmək üçün heç bir əsası qalmasın. Bu zaman İO icraata özü icraatın başlanılma əsasının yox olması əsaslandırması ilə son qoymalıdır.

13 4. Bir neçə icraatın üst-üstə düşməsi: Bəzən elə olur ki, xüsusi qanunlarda qoyulan tələblərə görə bir neçə icraatın açılması lazım olur. Bu zaman bir-birindən ayrı şəkildə bir neçə icraat açılır. Müxtəlif icraatlarda müxtəlif İO-ların yoxlama səlahiyyətlərinin həcmi və sərhədləri maddi qanunlarla müəyyənləşdirilir. Belə hallarda bir qayda olaraq icraatların paralelliyi prinsipi qüvvədə olur. Məs: hər hansı bir restoranın açılması üçün bir neçə icazələrin alınması şərtləri irəli sürülə bilər (yanğından mühafizə qaydalarına əməl olunması, sahibkarlıq, tikinti və s.). Əgər başqa qayda müəyyənləşdirilməmişdirsə, hər bir İO öz səlahiyyəti çər-

çivəsində yoxlamalar aparmalıdır. Hətta digər sahələrlə bağlı onun şübhələri olsa belə, səlahiyyətləri üçün heç bir əsas (norma) yoxdursa, onun bu cür yoxlama səlahiyyəti istisna edilir.

Maddə 2.0.7. Diskresion səlahiyyətlər

Qanunla inzibati orqana və ya vəzifəli şəxsə mümkün qanunauyğun qərarlardan birini seçmək hüququnun verilməsi;

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
1.3. Digər normalarla əlaqəsi haqqında	5
2. Diskresion səlahiyyətlərin konstitusion hüquqi baxımdan problemləri	6
3. Diskresion səlahiyyətlər	7
3.1. Diskresion	8
3.2. Diskresion səlahiyyət üçün əsaslar	10
3.3. Diskresion səlahiyyətləri verməkdə məqsəd	12
3.4. İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən (m.73.3.2. İPM)	13
3.5. Qarışıq (ikili) tərkiblər	14
4. İO-ın diskresion səlahiyyətlərinə dair ümumi məsələlər	15
4.1. Ümumi	15
4.2. Bərabər yanaşma prinsipi	17
4.3. İO-ın öz praktikasına bağlılığı	18
4.3.1. Daimi praktika	18
4.3.2. Hüquqi qüvvəsinə görə daha üstün NHA-lara uyğun yaradılmış praktika	21
4.4. Mütənasiblik	23
4.5. Diskresion səlahiyyətin sifir səviyyəsinə endirilməsi	24
4.5.1. Ümumi	24
4.5.2. Özünü məhdudlaşdırma	25
4.5.3. Mütənasiblik	26
4.6. Subyektiv hüquqlar	27
4.6.1. Düzgün qərar çıxarılmasına olan tələb (m.16.2) ..	27

4.6.2. Düzgün «götür-qoya» olan tələb	29
4.6.3. Diskresion səlahiyyətin səviyyəsinin əndirilməsinə olan tələblər	30
4.7. İcraat müddələrinin əhəmiyyəti	31
4.7.1. Ümumi	31
4.7.2. Qüsurlu əsaslandırmanın təsiri	32
4.7.2.1. Əsaslandırma vəzifəsinə dair tələblər	33
4.7.2.2. Əsaslandırmanın olmaması və ya onun qeyri-tam olması	34
5. Diskresion normaların xüsusiyyətləri	37
5.1. Diskresion səlahiyyət verən normalar	37
5.2. «Bilər» normaları	38
5.3. Məqsədli diskresion səlahiyyət müəyyən edən normalar ..	42
5.4. Açıq diskresion səlahiyyət	44
6. Öz qiymətləndirməsinə əsasən	45

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 **1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** 2.0.7. maddəsi İO-ın diskresion səlahiyyətləri həyata keçirdiyi halları, yəni müəyyən hüquq normalarına əsasən İO-ın öz qərarını öz mülahizəsinə əsaslanaraq qəbul etdiyi halları tənzimləyir. Bu qayda hüquqi dövlətdə mövcud olan prinsiplərə də uyğundur, çünki İO öz mülahizəsini özbaşına deyil, müəyyən qaydalara uyğun reallaşdırır. Onun mülahizəsi ilk növbədə ona verilən səlahiyyətin məqsədlərinə (m.14 i.ə.) uyğun olmalı və bundan əlavə, diskresion səlahiyyət üçün müəyyən edilmiş hüquqi tələblər çərçivəsində (**qanunauyğun**) həyata keçirilməli və onları aşmamalıdır.
- 2 Müddəanın məzmunundan «**öz qiymətləndirməsinə əsasən**» və ya «**planlaşdırma zamanı diskresion səlahiyyətlər**» kimi anlayışlara birbaşa izah vermək olmur. Amma bu müddəa üçün qüvvədə olan prinsiplər eyni ilə elə həmin anlayışlara da tətbiq olunur.
- 3 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa bir qayda olaraq İO-ın diskresion səlahiyyəti əsasında İA formasında həyata keçirdiyi bütün hərəkətlərinə münasi-

bətdə tətbiq olunur. Həmçinin bu müddəa İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən həyata keçirildiyi hərəkətlərə şamil edilir. Çünki hər bir halda prinsiplər eynidir.

İO-ın norma yaradıcılığında (konstitusion hüquqi baxımdan araşdırılan QQA təbii ki, buraya daxil deyildir) diskresion səlahiyyətlərə malik olması mübahisəli məsələdir. Amma hər bir halda burada da İO qəbul etdiyi normaları öz mülahizəsinə, yəni daha uyğun hesab etdiyi fikrə əsasən qəbul edir. Ona görə bu cür səlahiyyətlər norma yaradıcılığında olan diskresion səlahiyyət adlandırmaq olar. 4

1.3. Digər normalarla əlaqəsi: Bu anlayış özünün tətbiqi zamanı tək deyil, bilavasitə m.14, 12.3. ilə birgə tətbiq olunur və bundan əlavə, İPM (m.74) ilə sıx bağlıdır. M.2.0.7 diskresion səlahiyyətlərin əsası olduğu halda, İPM-in 74-cü maddəsi diskresion səlahiyyətlərin məhkəmə tərəfindən hansı həcmdə və necə yoxlanmasını müəyyən edən normadır. İkinci bir məsələ isə 74-cü maddədə diskresion səlahiyyətlərlə yanaşı, başqa bir anlayışın (m.74.2.2.) «İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən» həyata keçirdiyi səlahiyyətlərdən danışılır. Bu fərqləndirmə isə İİQ-da birbaşa göstərilməmişdir. 5

2. Diskresion səlahiyyətlərin konstitusion hüquqi baxımdan problemləri: Diskresion səlahiyyətlərin reallaşdırılması sonradan mübahisələrə səbəb olduqda, bəzən məhkəmənin həmin səlahiyyətləri yoxlamaqda imkanlar məhdud olur. Konstitusiyanın 60-cı maddəsi elan edir ki, hər bir şəxsin məhkəmədə müdafiəsi təmin olunmalıdır. Vətəndaş əgər özünün hüquqlarının pozulmuş olduğunu hesab edirsə, onda onun üçün məhkəmə yolu açıqdır. Amma bu zaman problem yaranır ki, məhkəmə tərəfindən İO-ın diskresion səlahiyyətləri hansı həddə qədər yoxlanıla bilər («yoxlanılma həddi»). İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən qərar qəbul etməsi, yəni işin faktiki hallarını müəy- 6

yən etməsi məhkəmə tərəfindən məhdud şəkildə yoxlanıla bilər. Əks halda bu qayda hakimiyyətlərin bölgüsü prinsipi-nə zidd olardı.

7 **3. Diskresion səlahiyyətlər:** İİ-da İO-ın mülahizəsi iki mərhələdə fərqləndirilməlidir. Birinci olaraq İO-ın tərkibə münasibətdə mülahizəsi, yəni «**İO-ın öz qiymətləndirmə-sinə əsasən**» hərəkəti və ikinci olaraq hüquqi nəticəyə münasibətdə mülahizəsi, yəni «**İO-ın diskresion səlahiyyə-tə əsasən seçim hüququnun olması**» fərqləndirilməlidir. Bəzən elə hallar olur ki, bu iki mərhələdə mövcud olan səlahiyyətlər eyni halda mövcud olur. Yəni işin faktiki hallarının müəyyən edilməsi zamanı İO qiymətləndirici səlahiyyətə malik olur, eyni zamanda işin hüquqi nəticələri ilə bağlı İO-a seçim səlahiyyəti verilir. Bu cür tərkiblərə birləşmiş tərkiblər deyirlər.

8 **3.1. Diskresion:** Diskresion o deməkdir ki, İO-ın fəaliy-yyəti qanunla birmənalı və dəqiq müəyyən edilmir və İO-a öz mülahizəsi əsasında hərəkət etmək imkanı verilir. İO bu zaman ancaq qanunun tətbiq edilməsini həyata keçirmir. Diskresion olaraq İO-a qanunla ona icazə verilmiş çərçivə-də müəyyən hüquqi nəticələri seçmək imkanı verilir. Ona görə də məhkəmələr ancaq **diskresion səhvini** olub-olma-masını yoxlaya bilərlər.

9 Qanunverici müəyyən edir ki, bəzən İO-a diskresion səlahiyyətlər verilir. Hər hansı bir səlahiyyətin diskresion olub-olmamağı təfsir məsələsidir. Amma hər bir halda il-kin mərhələdə hüquq normasının qrammatik quruluşu təfsir üçün çıxış nöqtəsi olmalıdır. Diskresion sözündən başqa «bilər», «səlahiyyətlidir» və s. sözləri normada diskresion səlahiyyətlərin təsbit olunmasını göstərir (mütləq deyil, bə-zən bu sözlərsiz də diskresion səlahiyyətin olduğu aydın olur). Bu cür sözlər adətən ona sirayət edir ki, İO bu hərə-kəti edə də bilər, etməyə də. Amma hər bir halda qramma-tik təfsir absurd səviyyəyə qədər tətbiq olunmamalı, nor-

manın sistemli, konstitusion normaların tələblərinə və qanunun məqsədlərinə (**ratio legis**) uyğun təfsir olunması ilə tamamlanmalıdır. Eyni zamanda əgər qanun ümumi şəkildə hər hansı bir sahənin tənzimləməsini İO-a həvalə edərsə, onda bunu da diskresion səlahiyyətlərin mövcud olması əsası kimi qəbul etmək olar.

3.2. Diskresion səlahiyyətlər üçün əsaslar: Qeyd **10** olunduğu kimi diskresion səlahiyyətin olması üçün qanun bu istiqamətdə İO-nı buna səlahiyyətləndirməli, yeni diskresion səlahiyyətlər üçün əsaslar müəyyən etməlidir.

Eyni zamanda elə hallar olur ki, qanunverici ilkin şərtlər müəyyən etmədən İO-a hərəkət etmək azadlığı verir. Bu zaman da diskresion səlahiyyətlərin mövcud olması aydındır. Lisenziyaların verilməsi, müəyyən ərazilərdə fəaliyyət üçün xüsusi icazələrin verilməsi və s. **11**

3.3. Diskresion səlahiyyətləri verməkdə məqsəd: Diskresion səlahiyyət heç də İO-ın özbaşınalığı deyil, qanunun ona səlahiyyət verdiyi, amma dəqiq göstərmədiyi halda öz mülahizəsinə uyğun olaraq, həmçinin qanunun və konstitusiyada elan edilmiş dəyərləri rəhbər tutmaqla hərəkət növünü seçməsi deməkdir. Tamamilə başqa sualdır ki, ümumiyyətlə konstitusion normalar qanunverici orqana müvafiq sahədə İO-a diskresion səlahiyyətləri müəyyən etməyə icazə verirmi. Amma bu sual artıq konstitusion-hüquqi problem olacaq və ona görə də konstitusiya hüququ çərçivəsində araşdırılmalıdır. Lakin nə qədər ki, konstitusiyanın normaları ilə bu məqsədləri qanunvericiyə müəyyən etməyə yol verilir, o, İO-a hansı sahələrdə və hansı məqsədlə diskresion səlahiyyət verdiyini müəyyən edir. Bununla da İO qanunvericiliklə müəyyən olunmuş məqsədə bağlı olur və diskresion səlahiyyəti həyata keçirərkən ona uyğun hərəkət edir. **12**

3.4. İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən: İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən hərəkət etdiyi hallar da diskresion səlahiyyətlərlə çox oxşar olmaqla, işin hallarının İO-ın **13**

mülahizəsinə əsasən müəyyənləşdirməsidir. Bununla qanunverici İO-a yol açır ki, İO özü müəyyən etsin ki, onun qərar qəbul etməsi üçün işin hansı halları müəyyənləşdirilməlidir və sonradan bu hallar məhkəmə tərəfindən hansı hədlərdə yoxlanıla bilər. Məsələn, qanunla dəqiq birbaşa İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən hərəkətinə yol verildiyi halda, məhkəmənin bu halları yoxlaması çox məhdud olur. Məhkəmə İO-ın ona verilmiş səlahiyyətləri aşdığı halda və ya hətta İO tərəfindən qiymətləndirmə həyata keçirildiyi halda, diskresion səlahiyyətlərin məqsədlərinə uyğun hərəkət etməmişdirsə, onda məhkəmə mübahisələndirici iddiaya əsasən İA-ı ləğv edə, məcburedici iddiaya əsasən isə İO-ın üzərinə işin hallarını yenidən qiymətləndirməyi vəzifə kimi müəyyənləşdirə bilər.

- 14 3.5. Qarışıq (ikili) tərkiblər:** Elə hallar olur ki, qanunverici İO-a həm işin hallarının araşdırılmasında öz mülahizəsinə uyğun hərəkət etmək hüququ verir, həm də işin həll edilməsi zamanı bir neçə qərardan hər hansı bir uyğun variantı seçmək hüququ verir. Yəni İO həm işin hallarını qiymətləndirmək, həm də diskresion səlahiyyətlərdən istifadə etmək imkanından istifadə edir. Bu cür hallarda söhbət qarışıq tərkiblərdən gedir. Bu zaman məhkəmənin yoxlaması zamanı bu cür tərkib diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi kimi qəbul ediləcək. Beləliklə, məhkəmə İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən həyata keçirdiyi hərəkətləri diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı rəhbər tutulmalı olan prinsiplər əsasında yoxlayır. Amma hər bir halda prosesin xeyrinə olar ki, məhkəmə bu zaman işin hallarının qiymətləndirilməsi tərəfini işin nəticəsinin müəyyənləşdirilməsi zamanı variantların seçilməsindən fərqləndirsin. Bu xüsusilə ona görə vacibdir ki, İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən hərəkət etməsi və diskresion səlahiyyətləri həyata keçirməsi müxtəlif meyarlara əsaslanır.

4. İO-ın diskresion səlahiyyətlərinə dair ümumi məsələlər

4.1. Ümumi: İO-a verilmiş diskresion səlahiyyətin məzmunu və sərhədləri hər bir hal üçün diskresion səlahiyyəti üçün əsas verən normalarda və bundan başqa isə həmin sahənin xüsusi prinsipləri, bununla yanaşı hüququn yazılı və yazılmamış prinsipləri əsasında müəyyənləşdirilir. Bu baxımdan konstitusion hüquqi prinsiplər və insan hüquq və azadlıqlarının təmin olunması kimi prinsipləri istiqamətverici qüvvə kimi qəbul edilməlidirlər. Amma yenə də qanunvericinin borcudur ki, həmişə və xüsusilə insan hüquq və azadlıqlarına müdaxilə olduqda, ən azından diskresion səlahiyyətin məzmununa və sərhədlərinə aid olan **önəmli məsələləri və prinsipləri qanunla** müəyyənləşdirsin (önəmlilik nəzəriyyəsi). **15**

Təbii ki, İİ-da diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı həmin **səlahiyyətləri verən əsaslarda** müəyyənləşdirilmiş məqsədlərdir. Bəzən olur ki, bu səlahiyyətə əsas verən normalarda məqsəd göstərilir. Bu zaman qanunun özünün ümumi məqsədi əsas götürülməlidir. Müasir qanunların əksəriyyətində məqsədin müəyyən edilməsi problem yaratmır. Amma əgər qanunda bu məqsəd də yoxdursa, onda artıq bu sual təfsir yolu ilə həll edilməlidir. **16**

4.2. Bərabər yanaşma prinsipi: Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı İO tərəfindən nəzərə alınmalı olan ən birinci məhdudiyət AR Konstitusiyasının 25-ci maddəsində göstərilmiş bərabərlik prinsipidir (eyni qayda m.12.1-də). Bununla hər kəsin icraatda bərabər yanaşılmaq hüququ təmin edilmişdir. Bu hüquq qarşısında İO vəzifə daşıyır. Bu norma İO üçün məcburi hüquqi qüvvəyə malikdir, ona görə də İO diskresion səlahiyyəti həyata keçirəndə onu rəhbər tutmalıdır. **17**

Misal: əgər şəhər icra hakimiyyəti müəyyən şəraitdə A partiya-sına mitinq həyata keçirməyə icazə vermirsə, həmin şəraitdə B par-

tiyasına icazə verməməlidir. Eyni qayda məs: ictimai televiziyalarda seçkiabağı təşviqat kampaniyasında ayrılan imkanların bərabərliyini və s. göstərmək olar.

4.3. İO-ın öz praktikasına bağlılığı

- 18 4.3.1. Daimi praktika:** İO-ın özbaşına daimi praktikasından kənara çıxması yolverilməzdir. M.13.1-də həmçinin müəyyən edilir ki, daimi praktikaya olan etimad qanunla qorunur. Daimi praktika o vaxta qədər qorunmalıdır ki, bu praktika səlahiyyət verən normalara uyğun olsun və konkret məsələ ilə bağlı ona söykənərək qərar qəbul olunacağı halda hüquqazidd nəticələrə gətirib çıxarmasın. Yəni hüquqazidd praktikaya bağlılıq ola bilməz.
- 19** Düzgün olar ki, konkret məsələ ilə bağlı səlahiyyətli İO-ın daimi praktikasından danışılın. Yəni səlahiyyəti olmayan İO-ın fəaliyyəti nəticəsində yaranmış inzibati praktika heç bir məcburilik qüvvəsinə malik deyil. Əgər hər hansı bir fiziki və ya hüquqi şəxs İO-ın daimi praktikasına inanmışdırsa, onda onun bu etimadı, gələcəkdə qərar qəbul edilərkən qiymətləndirmə və ya mülahizəyə əsaslanma zamanı nəzərə alınmalıdır.
- 20** Daimi praktikanın dəyişdirilməsi ancaq bunun üçün tutarlı əsaslar olduğu halda və ancaq **ex nunc** (əvvələ şamil edilməməklə) qüvvəyə malik olmaqla, həmçinin keçid dövrü üçün qaydalar nəzərdə tutmaqla baş verə bilər (m.12.4. cümlə 2).
- 21 4.3.2. Hüquqi qüvvəsinə görə daha üstün NHA-lara uyğun yaradılmış praktika:** Bərabər yanaşma **prinsipi İO-ın** sonrakı fəaliyyətini digər istiqamətlərdə də müəyyən edir. Yəni bir qayda olaraq daha üstün hüquqi qüvvəyə malik olan NHA-lara uyğun hərəkət edən İO-ın sonradan qəflətən onlara tabe olmaması fiziki və hüquqi şəxslər üçün fərqli nəticələr törədirsə, deməli, İO bərabər yanaşma prinsipini və eyni zamanda öz praktikasına bağlılığı pozur.

Misal: A litseyi həmişə dərs günlərinin müəyyən edilməsində TN-nin qərarlarını nəzərə alır. Amma TN-nin beşgünlük tədris həftəsinə keçilməsi ilə əlaqədar qərarını litseyin müdiri nəzərə almır və altıgünlük tədris həftəsi ilə işləməkdə davam edir.

Amma əgər kifayət qədər əsaslar varsa, onda İO üstün hüquqi qüvvəyə malik olan NHA-lardan kənara çıxa bilər. Əgər İO-ın həmin akta riayət etməsi son nəticədə hüquqazidd qərarın qəbul edilməsinə səbəb olursa, onda İO-ın əsası vardır ki, riayət etməkdən kənara çıxsın. Qeyd etmək lazımdır ki, NHA-ların öz aralarında ziddiyyət lex superior prinsipi ilə həll edilir. Bu zaman İO hüquqi qüvvəsinə görə daha üstün qüvvəli aktı əsas tutmaqla, daha aşağı qüvvəli akta tabe olmamağa haqlıdır. 22

Əgər qanunda və NHA-larda yeni bir müddə təsbit edilmişdirsə və İO bu müddəanın tətbiqinin birinci dəfə həyata keçirirsə, həmçinin bu icra yeni inzibati praktikanın yaranması üçün əsasdirsə, deməli, İO öz praktikasını dəyişdirməkdə haqlıdır. 23

4.4. Mütənasiblik: Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı daha bir məhdudiyyət kimi **mütənasiblik prinsipi** çıxış edir. Diskresion səlahiyyətə əsaslanaraq qəbul edilmiş qərar diskresion səlahiyyətin əsasları ilə nəzərdə tutulmuş məqsədə uyğun olmalıdır. Eyni zamanda diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı qərarın həmin məqsəd üçün **uyğun, zəruri və yararlı olması** nəzərə alınmalıdır. 24

4.5. Diskresion səlahiyyətin sıfır səviyyəyə endirilməsi

4.5.1. Ümumi: Bəzən elə hallar olur ki, hətta qanun bir-başə diskresion səlahiyyəti müəyyən etdikdə belə, digər normativ aktların nəzərə alınması və ya xüsusi şəraitin xüsusiyyətlərinin təsiri ilə **yalnız bir qərarın** qəbul edilməsi- 25

nə yol verilir. Əslində normativ hüquqi aktların nəzərə alınması vacib olduğu hallarda heç söhbət artıq diskresion səlahiyyətdən getmir, çünki qərarın hansı olması digər normativ aktlarda müəyyənləşdirmiş olur. Bu zaman İO artıq digər hallarda olduğu kimi ancaq qanunu icra etməyə borcudur. Müəyyən şəraitin xüsusiyyətləri nəzərə alındıqda isə, diskresion səlahiyyət tamamilə sıfır səviyyəsinə endirilmir, amma elə bu xüsusiyyətlər İO-ı məcbur edir ki, ancaq bir qərarı qəbul etsin. Digər qərarı seçəcəyi halda işin həlli zamanı diskresion səlahiyyət düzgün həyata keçirilməmiş olur (m.16.2.).

26 4.5.2. Özünü məhdudlaşdırma: Eyni qaydada diskresion səlahiyyətin sıfır səviyyəsinə endirilməsi İO-ın əvvəlcədən yaratdığı praktikaya bağlılığı nəticəsində də baş verə bilər. Bu cür bağlılıq Konstitusiyanın 25-ci maddəsində təsbit edilmiş bərabərlik prinsipinin tələblərindən irəli gəlir. İO ona görə də tutarlı əsasları olmadan öz əvvəlki praktikasından kənara çıxması məhdudlaşdırılır.

27 4.5.3. Mütənasiblik: Diskresion səlahiyyətin sıfır səviyyəsinə endirilməsi həmçinin o səbəbdən baş verə bilər ki, İO-ın digər alternativləri tətbiq ediləcəyi halda, bu qeyri-mütənasib və uyğun olmayan nəticələrə gətirib çıxarsın. Bunlar o hallardır ki, İO diskresion səlahiyyətin ona verdiyi alternativdən istifadə edəcəyi təqdirdə, maraqlı şəxs dözülməz şəkildə yüklənəcək. Bu elə başa düşülməməlidir ki, İO vətəndaşı yükləyən qərarı ümumiyyətlə qəbul edə bilməz. Bu cür yanaşma ilk növbədə daha mütənasib qərarın qəbul edilməsi imkanı olduğu halda, digər alternativlərdən imtinaya istiqamətləndirir. Əslində bu cür istiqamət artıq diskresion səlahiyyətin ona əsas verən normaların məqsəd və məzmununa riayət edilməsi halında mövcud olmuş olur.

4.6. Subyektiv hüquqlar

4.6.1. Düzgün qərar qəbul edilməsinə olan tələb 28
(m.16.2.): Hər hansı bir fərd onun düzgün qərarın qəbul edilməsinə hüququ olduğu üçün, diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməməsi **(m.16.2.)** haqqında şikayət edə bilər. Diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsinə olan bu cür hüquq ilk növbədə diskresion səlahiyyəti verən əsaslarda öz əksinin tapır. Eyni zamanda m.16.2-də diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsinə dair İO üçün vəzifə müəyyənləşdirilmişdir. Bundan əlavə, həmişə nəzərə alınmalıdır ki, diskresion səlahiyyəti verməkdə məqsəd fərdin maraqlarını daha effektiv qorumaqdır.

Maraqlı şəxsin diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsinə olan tələbinin mövcud olması üçün ilkin şərt kimi **diskresion səlahiyyət verən norma tərkibinin yerinə yetirilməsi** çıxış edir. Yəni, hüquqlarına toxunulan və ya toxunula bilən hər bir maraqlı şəxs o halda düzgün qərar qəbul edilməsi hüququna malik ola bilər ki, İO-ın diskresion səlahiyyətinə əsaslanaraq qərar qəbul etmək üçün obyektiv-hüquqi səlahiyyəti olsun. Hər hansı bir yükləyici tədbirdən söhbət gedirsə, məs: icazə verilməsindən imtina edilməsi, evin sökülməsi haqqında qərar və s., onda bilavasitə toxunulan hər bir maraqlı şəxs bir qayda olaraq tələb edə bilər ki, diskresion səlahiyyətdən düzgün istifadə edilsin. 29

4.6.2. Düzgün «götür-qoya» olan tələb: Diskresion səlahiyyəti həyata keçirərkən İO həmişə iki tərəfi nəzərə almalıdır; **qorunmalı olan maraqlar və maraqlı şəxsin hüququ.** Yəni əgər maraqlı şəxs öz hüquqlarının təminatını müdafiə edilən digər maraqlara qarşı qoyursa, onda tərəzinin hər iki gözünün ağırlığı İO tərəfindən çəkiyə qoyulmalıdır. Eyni qayda həmçinin planlaşdırılmanın həyata keçirilməsi zamanı, məs: şəhər planının müəyyənləşdirilməsində, təhsil planlaşdırılmasında və s. nəzərə alınmalıdır. Əgər hər hansı bir məktəbin yeni məktəb bazasına daxil edil- 30

məkdə ləğv edilməsi haqqında qərar qəbul edilirsə, onda həmin məktəbin ləğvinin **ümumi təhsilin inkişafına (qorunmalı olan maraqlar – cəmiyyətin inkişafı)** və həmin məktəblə bağlı olan şəxslərin, yəni həmin məktəb ləğv ediləcəyi halda hüquqlarına toxunulacaq maraqlı şəxslərin hüquqları (**maraqlı şəxsin hüquqları**) götür-qoy edilməlidir.

- 31 4.6.3. Diskresion səlahiyyətin səviyyəsinin endirilməsi-nə olan tələb:** Əgər diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsinə tələb mövcuddursa, onda diskresion səlahiyyətin sıfır səviyyəsinə endirilməsi hallarında bu tələb daha da güclü şəkildə mövcud olur. Bu hallar mövcud olduqda, maraqlı şəxs İO-ın diskresion səlahiyyətinin olmasına baxmayaraq konkret qərarın qəbul edilməsini tələb edə bilər.

4.7. İcraat müddələrinin əhəmiyyəti

- 32 4.7.1. Ümumi:** İİQ-nun normalarında diskresion səlahiyyət haqqında nəzərdə tutulmuş digər müddəalar, prinsiplər diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı xüsusi rol oynayırlar. Digər səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı olduğu kimi, diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı icraat haqqında normaların pozulması həmin səlahiyyətin həyata keçirilməsi ilə qəbul edilən İA-ın qanunsuz olması (m.67.1) və onun ləğv edilməsi (m.67.2) ilə nəticələnir. **Ümumilikdə icraat hüququ** diskresion səlahiyyətin və İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən işi həll etməsi zamanı bu cür səlahiyyətlərin düzgün həyata keçirilməsi üçün **qarantiya** kimi çıxış edir (m.14. m.16.2. i.ə.).
- 33** Xüsusi əhəmiyyəti əlbəttə ki, maraqlı şəxslərin müdafiəsinə xidmət edən icraatın ümumi prinsipləri və prosedur prinsiplər daşıyırlar. Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı İO-ın **qərəzsizliyinin** (m.22), tərəflərin **dinlənilmək hüququnun** təmin edilməsi (m.21.2) və ən əsası İA-ın **əsaslandırılması** (m.61) kimi tələblər İO tərəfindən

gözlənilməli və riayət olunmalıdır. Hər hansı bir İO-in icraatda hər hansı bir tərəfin xeyrinə təsiri icraatda yol verilmiş kobud səhv olmaqla nəinki tək-cə bərabərlik prinsipinin (m.12) pozulmasına, eyni zamanda elə m.2.0.7. və m.14-ün birbaşa pozulmasına səbəb olur.

4.7.2. Qüsurlu əsaslandırmanın təsiri: M.61-ə və ya digər hüquq normalarına əsasən əsaslandırma İO-in vəzifəsinə aid olduqda, İA-in əsaslandırılmaması artıq icraat pozuntularından xəbər verir. Bu cür vəziyyətin olması məhkəmə tərəfindən yoxlama zamanı digər araşdırmalar aparılmadan **diskresion səlahiyyətin qüsurlu həyata keçirilməsi xeyrinə çıxış edən dəlil kimi** qəbul edilməlidir. Yəni İO sonradan məhkəmə icraatında əsaslandırmanı hansı səbəbdən həyata keçirmədiyini sübut etməlidir. Bu o cür başa düşülməməlidir ki, İO istədiyi vaxt əsaslandırmadan imtina etməli və məhkəmə icraatını gözləməlidir.

Misal: İO «...» haqqında qərar qəbul edir. Çünki onun bu qərarı «...» normasına əsasən düzgündür. Amma İO onu heç bir əsas olmadan əsaslandırmır. a) İnzibati məhkəmə tərəfindən yoxlama zamanı əsaslandırmanı təqdim edir, amma bu əsaslandırmanı təqdim etmədiyi səbəbi izah etmir (hüquqi cəhətdən heç bir əhəmiyyəti yoxdur. İA qanunaziddir). b) Məhkəmə iclasında onun nəyə görə əsaslandırdığını izah edir və əsaslandırmanı təqdim edir (İA-ın qanunazidd olduğu istiqamətində çıxış edən dəlil təkzib edilmiş hesab olunur).

4.7.2.1. Əsaslandırma vəzifəsinə dair tələblər: Digər İA-larla müqayisədə diskresion səlahiyyətə əsaslanaraq qəbul edilmiş İA-larda əsaslandırma ona görə bu qədər vacib rol oynayır ki, sonradan mübahisə yaranacağı halda məhkəmədə yoxlamanın, yəni **məhkəmə araşdırmasının əsası** kimi əsaslandırma çıxış edir. Ona görə də diskresion səlahiyyət və öz qiymətləndirməsinə əsasən qəbul edilən İA-ın əsaslandırması formal olmamalı, konkret işin hallarını dəqiq əks etdirməli və qərarı çıxararkən İO-in hansı faktlara

və mülahizələrə (bu zaman daimi praktika nəzərə alınmalıdır!) əsaslandığını aydın şəkildə izah etməlidir.

- 37 **4.7.2.2. Əsaslandırmanın olmaması və ya onun qeyri-tam olması:** Əsaslandırmanın olmaması və ya qeyri-tam olması İA-ın qanunsuzluğuna səbəb olur. Adətən mübahisələndirmə zamanı elə əsaslandırmanın yoxluğu onun ləğv edilməsi üçün kifayət edən əsas kimi çıxış edir. Amma təbii ki, nəzərə almaq lazımdır ki, əsaslandırma vəzifəsindən azad edən hallar qanunla nəzərdə tutula bilər.

5. Diskresion normaların xüsusiyyətləri

- 38 **5.1. Diskresion səlahiyyət verən normalar:** Qanunçuluq prinsipi (m.11) tələb edir ki, İO həmçinin öz diskresion səlahiyyətindən, qanunun normalarının İO-nı bu cür səlahiyyətlərlə ilə təmin etdiyi halda istifadə etsin. Hər hansı bir normanın İO-nı diskresion səlahiyyət ilə təmin edib etməməsi məsələsi təfsir məsələsidir. Bu zaman normanın hərfi mənasından çıxış etmək lazımdır. Diskresion sözündən başqa «bilər», «səlahiyyətlidir», «səlahiyyəti vardır» ifadələrindən istifadə olunur.
- 39 **5.2 «Bilər»** normaları adətən onu göstərir ki, İO-ın diskresion səlahiyyəti vardır. Bu cür normalar iki aspektdən İO-a dayaq olur. Yəni hərəkət edəcəyi təqdirdə onun bu hərəkəti etməyə səlahiyyəti (bu səlahiyyət üçün əsası), hərəkət etməyəcəyi təqdirdə isə, onun bu cür hərəkətsizliyi etməyə icazəsi, hüququ vardır.

Misal: «Nəqliyyat haqqında» AR qanuna görə m.11.2-də göstərilir ki, Avtomobil yolları haqqında qanuna görə m.7. zəruri hallarda (1) bələdiyyə yolları müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada (2) bələdiyyələr tərəfindən ümumi istifadə üçün açıla bilər.

- 40 Qanunverici «zəruri hallarda» sözündən istifadə etməklə, eyni zamanda ümumi istifadədə olan yolların hansı məqsəd üçün istifadə olunduğunu da müəyyən edir. Bu mənada bələdiyyə üçün burada bir neçə məhdudiyət mövcuddur.

Misal: «Əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin hüquqi vəziyyəti haqqında» AR qanuna görə qanunvericiliyin tələbini pozan əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin AR-da olma müddətləri qısaltıla bilər (m.26).

5.3. Məqsədli diskresion səlahiyyət müəyyən edən normalar: Bu hallar o zaman olur ki, qanunverici İO-a hərəkətdə mülahizə azadlığı verməklə bərabər, ona istiqamət verməklə aşkar olaraq göstərir ki, diskresion səlahiyyətlər hansı məqsəd üçün və hansı istiqamətdə həyata keçirilməlidir (dəqiq məqsədə uyğun qərar qəbul edilməlidir). **41**

Misal: «Aviasiya haqqında» qanun 7.4. Zəruri hallarda, müvafiq icra hakimiyyəti orqanı **dövlət mənafeələrini nəzərə alaraq**, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarının təkliflərinə əsasən hava məkanının konkret hissələrinin mülki aviasiya üçün qadağan olunmuş və ya məhdudlaşdırılmış zona kimi **müəyyən edə bilər**.

5.4. Açıq diskresion səlahiyyət: Məqsədli diskresion səlahiyyətlərə nisbətən açıq diskresion səlahiyyətlərdə qanunverici nəinki İO üçün öz hərəkətlərində sərhədlər müəyyən etmir, əksinə, bir neçə münasib, məqsəduyğun və praktik həll yollarından istənilənini seçməkdə tam azadlıq verir. **42**

6. Öz qiymətləndirməsinə əsasən: Qeyd olunduğu kimi İPM məhkəmələrin diskresion səlahiyyətlərin düzgün həyata keçirilməsini yoxlamaq səlahiyyətləri nisbətən məhduddur. Amma diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsini yoxlamaq üçün məhkəmə hər hansı bir şəkildə İO-ın bu səlahiyyətlərinə müdaxilə etməli olur. **43**

İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən diskresion səlahiyyətini həyata keçirdiyi hallar həmişə işin faktiki halları ilə bağlı olur. Məs: «təhlükə olduğu hallarda İO yolları bağlı elan edir». Konkret halda təhlükənin nə olduğunu İO müəyyən edir. Faktiki halları müəyyən etdikdən sonra qanunun müəyyən etdiyi qaydaya uyğun qərar (nəticə) qəbul edir. **44**

45 Amma bəzən elə hallar olur ki, onların təkrarlanması mümkün olmur. **Təkrar olunması mümkün olmayan və ya faktiki vəziyyətin bərpa oluna bilməsi ehtimalı olmayan hallarda məhkəmə İO-ın qiymətləndirməsini yoxlamağı həyata keçirməkdə haqlı deyildir.** Bu kimi hallara ən çox aşağıdakılar aiddir:

- İmtahan gedişində qiymətləndirmə
- Fəaliyyət növünə yararlılığın qiymətləndirilməsi (dövlət qulluqçusunun işə yararlı olması və s.)
- Proqnoz verilməsi ilə bağlı qiymətləndirmələr

46 Sadalanan hallarda məhkəmə qiymətləndirmə mərhələsinə müdaxilə etmək səlahiyyətinə malik deyildir.

Məs: B bir neçə dəfədir ki, imtahanı verə bilmir. Üçüncü sınaqda da o kafi qiymətlə qiymətləndirilir. B hesab edir ki, professor ədalətsizdir və o, əslində «əla» ilə qiymətləndirilməli idi. Bu halda məhkəmə B-nin qiymətinin düzəldilməsinə müdaxilə etmək səlahiyyətinə malik deyildir.

47 Çünki həmin şəraitin (tələbənin imtahanda hövsələsizlik və ya əsəbilik göstərməsi və s.) və həmin şəxsi keyfiyyətlərin (o imtahanın suallarına sonradan hazırlaşma və ya əksinə, onları məhkəmə icraatına qədər unuda bilərdi) təkrarlanması mümkünsüz olduğu üçün, bu qərarın ədalətli qaydada yoxlanılması da faktiki cəhətdən mümkün deyildir.

Maddə 2.0.8. Qarşılıqlı etimad

İnzibati orqanla fiziki və ya hüquqi şəxs arasındakı qarşılıqlı münasibətlərdə müəyyən qanuni hərəkətlərə və ya inzibati praktikaya əsaslanan inam;

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1.Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2.Maddənin məzmununu haqqında	2
2. Qarşılıqlı etimad hüquqi sabitliyin əsası kimi	3

3. İnzibati praktikanın daimiliyinə olan qarşılıqlı etimad	4
4. İnformasiyaların verilməsi zamanı	5
5. Qanuni İA-ların ləğv edilməsi zamanı	6
6. Qanunsuz İA-ların verilməsi zamanı	7

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: Qarşılıqlı etimadın ayrıca prinsip kimi müəyyən edilməsinin əhəmiyyəti ondadır ki, bir daha qanunvericilikdə möhkəmləndirilir ki, bütün dövlət orqanları fəaliyyətlərini elə qurmalıdırlar ki, fiziki və hüquqi şəxslər öz mövqelərində kənar təsir ilə zəifləməsinlər. 1

1.2. Maddənin məzmunu haqqında: Qarşılıqlı etimadın qorunması prinsipi hüquqi dövlət prinsipinin tələblərindən yaranmışdır və onun tərkib hissədir. İİ-da onun xüsusi əhəmiyyəti nəzərə alındığı üçün qanunda müstəqil prinsip kimi öz yerini tapmışdır. Məzmununu isə onda ifadə edir ki, vətəndaş tərəfindən ifadə edilmiş etimad dövlət tərəfindən qorunmalıdır. 2

2. Qarşılıqlı etimad hüquqi sabitliyin əsası kimi: Qarşılıqlı etimad ilk növbədə vətəndaşın mövqeyinə xidmət etsə də, bununla yanaşı o, İO-ın fəaliyyətinin sabit olmasına da kömək edir. Buna görə də, qarşılıqlı etimad prinsipi digər ümumi və icraat prinsiplərinin, xüsusilə İO-nın praktikasının daimiliyinin təmin olunması, işin hallarının obyektiv araşdırılması və mütənasiblik prinsiplərinin təmin olunmasına xidmət edir. 3

3. İnzibati praktikanın daimiliyinə olan qarşılıqlı etimad: M.13-ün tələblərinə görə İO-lar fiziki və hüquqi şəxslərin onların praktikalarının daimiliyinə olan etimadlarını qorunmalı və buna görə də fəaliyyətlərini elə qurmalıdırlar ki, hüquqi və fiziki şəxslərin hüquqlarının effektiv həyata keçirilməsi İO-ın heç bir əsas olmadan dəyişən praktikası səbəbindən mümkünsüz olsun. 4

- 5 4. İnformasiyaların verilməsi zamanı:** Əgər fiziki və ya hüquqi şəxs İO-ın verdiyi informasiyaya, bəyanatlara inanaraq hərəkət etmişdirsə, onda onun etimadı qanunla qorunur. Əgər İO səhv olaraq şəxsə izah etmişdirsə ki, onun İŞ üçün müddətin axımı İA-ın qüvvəyə mindiyi vaxtdan bir həftə gec başlayır, onda həmin şəxsin əsası və hüququ vardır ki, keçmiş müddətin bərpa olunması barəsində tələb ilə müraciət etsin.
- 6 5. Qanuni İA-ların ləğv edilməsi zamanı:** Qanuni İA-ların ləğv edilməsi zamanı m.68 məhz maraqlı şəxslərin hüquqlarının və qanunla qorunan maraqlarının müdafiə edilməsi baxımından maraqlı şəxsin etimad hüququnu qanuni əlverişli İA-ın ləğv edilməsi üçün məhdudiyyət kimi müəyyən edir. Bu o deməkdir ki, etimad hüququ qanunvericinin nəzərdə tutduğu ən önəmli təminatlardandır (bax m.68).
- 7 6. Qanunsuz İA-ların verilməsi zamanı:** Qanunsuz əlverişli İA-ların ləğv edilməsi ilə də bağlı qanunverici maraqlı şəxsin etimad hüququnun qorunması üçün İO qarşısında məhdudiyyətlər müəyyən edir. Bu məhdudiyyətlər ona xidmət edir ki, İA qanunsuz olduğu halda belə əgər, maraqlı şəxs ona inanmışdırsa, onda onun etimad hüququ ən minimal qaydada olsa belə təmin edilsin.

Maddə 2.0.9. Aralıq inzibati akt

Konkret icraatın təşkili və həyata keçirilməsi ilə bağlı inzibati orqan tərəfindən qəbul edilən akt;

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Aralıq İA-ın adı İA-dan fərqi	3
2.1. İşin mahiyyəti üzrə qərarın qəbul edilməməsi	3
2.2. İşin təşkili və həyata keçirilməsi	4

3. İcraatın dayandırılması	5
4. İcraatın yenidən başlanması	6
5. Aralıq İA-a qarşı hüquqi müdafiə vasitəsi	7

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İİ-in həyata keçirilməsi zamanı İO-ın çoxsaylı hərəkətlər həyata keçirməsi lazım gəlir. Bu hərəkətlər müxtəlif xarakterli (texniki, maliyyə və s.) ola bilərlər. Bu zaman İO-ın həyata keçirdiyi hərəkətlər İİ-in birbaşa həll edilməsinə yönəlməsə də, bu məqsədə xidmət edir. Aralıq İA-ın anlayışının verilməsi bu baxımdan əhəmiyyətə malikdir ki, icraat boyu qəbul edilən digər aktların İA-lardan fərqləndirilməsi hüquqi müdafiə vasitələri, təminat suallarının həll edilməsi zamanı xüsusi əhəmiyyətə malikdir. 1

Konkret icraatın təşkili və həyata keçirilməsi dedikdə, qanunverici fərqləndirməyə çalışmışdır ki, icraatın təşkili və həyata keçirilməsi hələ icraatın özü barəsində qərarın qəbul edilməsi demək deyil. 2

2. Aralıq İA-ın adi İA-dan fərqi

2.1. İşin mahiyyəti üzrə qərarın qəbul edilməməsi: Aralıq İA-ın xüsusiyyətlərindən biri odur ki, bu qərarın qəbul edilməsi icraatın sonunda qəbul ediləcək İA-ın tərkib hissəsinə daxil olmur. Məs: müayinənin keçirilməsi gününün təyin edilməsi, ekspertin təyin edilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsi, şəxslərin dəvət edilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsi. İA isə özündə konkret icraatın həyata keçirilməsi nəticəsini ifadə edir. 3

2.2. İşin təşkili və həyata keçirilməsi: Aralıq İA-ların qəbul edilməsi İO-ın özü üçün rahatlıq yaradır. Bu zaman İA-ın digər bir xüsusiyyəti yəni işin təşkilinin və həyata keçirilməsi xüsusiyyəti, başqa sözlə deyilsə, icraatın planlaşdırılmasına xidmət etməsi xüsusiyyəti özünü göstərir. 4

- 5 **3. İcraatın dayandırılması:** İcraatın dayandırılması haqqında qərarın qəbul edilməsi ilk baxışdan müstəqil İA kimi də qiymətləndirilə bilər. Amma bu zaman başlanmış İİ-in məqsədinə nail olunma mövcud olmadığına görə bu cür qiymətləndirmə yanlış olardı.
- 6 **4. İcraatın yenidən başlanması:** İcraat hərəkətlərindən biri də dayandırılmış icraatın yenidən bərpa olunması haqqında qərarın qəbul edilməsidir. Bu cür aktlar da icraat hərəkətləri kimi qiymətləndirilməlidirlər. Çünki onlar da icraatın mahiyyəti üzrə qərarın qəbul edilməsini ifadə etmir.
- 7 **5. Aralıq İA-a qarşı hüquqi müdafiə vasitəsi:** İA-a qarşı müstəqil hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etməyə qanunvericiliklə yol verilmir. Bu cür yanaşma məqsədə müvafiqdir. Əks halda hakimiyyətlərin ayrılması prinsip pozulmuş olardı. Bundan başqa, İO-in işinin təşkili həddən artıq çətinləşər və maraqlı şəxslərə imkan yaranardı ki, İİ-1 sonsuz müddətə qədər uzatsınlar.

Maddə 2.0.10. Əlverişli inzibati akt

Maraqlı şəxsə hüquq verən və ya onun hüququnu təsdiq edən, yaxud onun üzərinə qoyulmuş vəzifəni (vəzifələri) götürən akt;

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	2
2. Anlayışı	3
3. Hüquqi cəhətdən əhəmiyyətli olan əlverişlilik	4
3.1. Hüquqlar, qanunla qorunan maraqlar	5
3.2. Müəyyən edilmiş qaydanın əlverişliliyi	6
4. Eyni zamanda həm əlverişli, həm də əlverişsiz olan İA-lar	7
5. Üçüncü şəxslərin hüquqlarına və qanunla qorunan maraqlarına təsir edən İA-lar	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Əlverişli İA fiziki 1
və ya hüquqi şəxsin vəziyyətini yüngülləşdirən və ya heç
dəyişdirməyən aktdır. Qanunvericiliyə ilk dəfə gətirilməsi-
nə baxmayaraq praktika üçün onlar heç də yenilik deyildir-
lər.

1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: Əlverişli İA-ın 2
anlayışının verilməsi bir sıra digər normaların ilkin şərtləri-
nin yoxlanılması zaman əhəmiyyətə malikdir. Xüsusilə
əlverişli qanuni və əlverişli qanunsuz İA-ların ləğv edilməsi
zamanı İA-ın əlverişli olub-olmamasını dəqiq müəyyənləş-
dirmək lazım gəlir. Bu baxımdan əlverişli İA-ın anlayışının
verilməsi bütün İİ üçün əhəmiyyətlidir.

2. Anlayış: İİQ əlverişli İA-ın anlayışını «hüquq verən, 3
hüququnu təsdiq edən və ya onu üzərinə qoyulmuş vəzifə-
ni götürən» akt kimi müəyyənləşdirir. Fiziki və hüququ
şəxslərin hüquqları konstitusiyaya ilə təsbit olunur, buna görə
«hüquq» bu kontekstdə vətəndaş hüquqları kimi deyil, hə-
min hüquqların bir ifadə forması olan «imkan» kimi başa
düşülməlidir. Yəni İO İA ilə vətəndaşa xeyir gətirən imka-
nı təşkil edir (əlverişli imkan). Təsdiq edən akt kimi bu
zaman həmçinin hər hansı bir hüququn məcburi qaydada
təsbit edilməsini müəyyən edən İA da qəbul edilməlidir.
Həmçinin əlverişli İA kimi «əlverişsiz vəziyyəti ləğv
edən» və bununla da «vətəndaşın üzərinə qoyulmuş vəzi-
fəni götürən» İA da qəbul edilməlidir.

3. Hüquqi cəhətdən əhəmiyyətli olan əlverişlilik: Əl- 4
verişlilik o zaman hüquqi əhəmiyyətli hesab olunur ki, o,
öz ifadəsini konkret hüquqda (konkret hüquqlar) və ya
qanunla qorunan maraqlarda tapsın. Yəni hüquqla qorun-
malı olan bütün «əlverişli mövqə» (hüquqlar və qanunla
qorunan maraqlar) hüquqi cəhətdən əhəmiyyətli sayılır.

- 5 **3.1. Hüquqlar, qanunla qorunan maraqlar:** Hüquqlar dedikdə, şəxsə məxsus olan bütün subyektiv hüquqlar (qü-sursuz qərarın qəbul edilməsinə olan hüquq da daxil ol-maqla) başa düşülür. Qanunla qorunan maraqlar sırasında şəxsin maraqları ola bilər. Məs: kreditor öz borcunun ödə-nilməsində maraqlıdır.
- 6 **3.2. Müəyyən edilmiş qaydanın əlverişliliyi:** Hər hansı bir qaydanın əlverişli olub-olmadığı hüquq sistemində əsas götürülən dəyərlərə, əsasən də konstitusion hüquqi dəyərlərə rəğmən müəyyən edilir. Bu meyarlar əsasında müəy-yən etmək mümkün olmadıqda isə, köməkçi meyar kimi maraqlı şəxsin özünün münasibətinə (onun qanunla qorunmalı olan maraqları və etimadına) əsasən müəyyən edilir. Sonuncu meyarla ən çox maraqlı şəxsin necə qəbul etməsindən asılı olaraq İA-ın əlverişli və ya əlverişsiz aktlara aid olduğu hallarda həlledici olur. Məs: hərbi qulluq keçmək üçün yararsız olma haqqında çıxarılmış qərar (eyni ilə alternativ hərbi xidmət keçmək hüququnun olmasının mümkünsüzlüyü haqqında qərar) vətəndaşın ona necə qəbul etməsindən asılıdır. Bu cür akt kim üçünsə əlverişli, kim üçün isə əlverişsiz ola bilər. Eyni hal məs: küçəyə ye-ni ad verilməsi halında da ola bilər. Yeni adı hər hansı bir sakin tərəfindən əlverişli, digəri isə əlverişsiz akt kimi qiymətləndirə bilər.
- 7 **4. Eyni zamanda həm əlverişli, həm də əlverişsiz olan İA-lar:** Əgər İA həm əlverişli, həm də əlverişsiz təsir (ikili təsire malik olan İA-lar) göstərsə, onda bir qayda olaraq bu cür akt əlverişli akt kimi qiymətləndirilir. Buna görə də həm əlverişli, həm də əlverişsiz olan İA-ın ləğv edilməsi (qüvvədən düşmüş elan edilməsi) əlverişli İA üçün irəli sürülmüş şərtlərə riayət edilməklə həyata keçirilməlidir. Tə-bii ki, İA-ın qismən və ancaq əlverişsiz hissələrinə münasi-bətdə ləğv edilirsə, bu şərtlər nəzərə alınmır.
- 8 **İkili təsirə malik olan İA-ın hansı hissəsinin, yəni əlve-rişli və ya əlverişsiz hissəsinin xüsusi çəkisinin daha çox**

olmasının əhəmiyyəti yoxdur. Həmçinin qeyd etmək lazımdır ki, həm İA o zaman ikili təsirə malik olan İA kimi qəbul edilir ki, onun əlverişli və əlverişsiz hissələri bir-bir ilə qırılmaz şəkildə bağlı olmalıdırlar və bu hissələr vahid İA-ı təşkil etməlidirlər.

5. Üçüncü şəxslərin hüquqlarına və qanunla qorunan maraqlarına təsir edən İA-lar: İkili təsirə malik olan İA-lar haqqında qaydalar eynilə üçüncü şəxslərin hüquqlarına və qanunla qorunan maraqlarına təsir edən İA-lara da tətbiq olunur. Bu cür İA-lara tipik misal kimi fərdi tikintiyə verilən icazəni və ya bu cür icazəni verməkdən imtina etməni göstərmək olar. Əgər qonşu İA-ın verilməsinə qarşıdırsa, onda İA-ın qəbul edilməsi onun üçün əlverişsiz şərait yaradacaq, ki bu da özü-özlüyündə onun üçün əlverişsiz İA-ın olması deməkdir. Əksinə, əgər İA-ın qəbul edilməsindən imtina edilsə, onda ərizəçi üçün əlverişsiz İA qəbul ediləcək.

Maddə 2.0.11. Əlverişsiz (yükləyici) inzibati akt

Maraqlı şəxsi hüququndan məhrum edən və ya onun hüququnu məhdudlaşdıran, yaxud onun üzərinə müəyyən vəzifə (vəzifələr) qoyan akt;

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Əlamətləri	2
2.1. Hüquqdan məhrum etmə	3
2.2. Hüququ məhdudlaşdırma	4
2.3. Vəzifə müəyyən etmə	5
3. Əlverişsizlik	6
4. Qanuni və ya qanunsuz əlverişsiz İA-ın ləğv olunması zamanı .	7

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Müddəa əlverişsiz (yükləyici) İA-ın qanuni anlayışını verir. Bununla da **1**

müəyyənləşdirir ki, hansı hallarda İA-ı əlverişsiz kimi qiymətləndirmək olar. Müddəanın bütün II üçün əhəmiyyətli-dir. **Xüsusilə qanuni və ya qanunsuz** İA-ların ləğv edilməsi zamanı qanunla İO-ın qarşısına qoyulan hansı vəzifələrin aydınlaşdırması üçün müddəanın düzgün başa düşülməsi və tətbiq olunması vacibdir.

- 2 **2. Əlamətləri:** Qeyd olunduğu kimi müddəa İA qanuni anlayışını nəzərdə tutur. Qanuni anlayışda əlverişsiz İA-ın əsas əlamətləri göstərilir. Bu əlamətlər hamısı bir yerdə və ya ayrı-ayrılıqda mövcud ola bilərlər. Kifayət edir ki, əlverişli İA-ın əlamətlərindən hər hansı biri burada olmasın.
- 3 **2.1. Hüquqdan məhrum etmə:** Əlamətlərdən biri və tez-tez rast gəlinəni maraqlı şəxsi hüquqdan məhrum etməkdir. Məs: şəxsin evinin sökülməsi haqqında qərar, müəyyən fəaliyyətlə məşğul olmaq imkanından (hüququndan) məhrum etmək və s.
- 4 **2.2. Hüququ məhdudlaşdırma:** Hüquq məhdudlaşdırılan İA-larda bir qədər fərqli olaraq müəyyən hüquqdan məhrum edilməsə də, həmin hüququ müəyyən məhdudiyyətlərlə həyata keçirmək qaydası müəyyən edilir.
- 5 **2.3. Vəzifə müəyyən etmə:** Vəzifə müəyyən etmə hüquqdan məhrum etmək halları qədər tez-tez rast gəlinən hallara aiddir. Məs: hüquqi şəxsə münasibətdə vəzifə müəyyən edilir ki, fəaliyyətinin ətraf mühitə ziyan vurmaması haqqında sənədləri hazırlayıb təqdim etsin.
- 6 **3. Əlverişsizlik:** Maraqlı şəxsə münasibətdə İA-ın əlverişsiz olub-olmamasını müəyyənləşdirmək qaydası əlverişli İA-da olduğu kimi aparılır. Bu zaman hüquq sistemində mövcud olan dəyərlər və fiziki və ya hüquqi şəxsin bu İA-a münasibəti əsas kimi götürülür. İA-ın qismən əlverişsiz olduğu halda yenə də əlverişli tərəfin xüsusi çəkisi ağırlıq təşkil edir. Başqa bir məsələdir ki, əgər əlverişsiz akt daha

ağır əlverişsiz akt ilə əvəz olunursa, onda ola bilər ki, və-təndaş əvvəlki İA-ı əlverişli kimi qiymətləndirsin.

4. Qanuni və ya qanunsuz əlverişsiz İA-ın ləğv olunması zamanı: Qanuni və ya qanunsuz olub-olmamasından asılı olmayaraq əlverişsiz İA-ın ləğv edilməsi zamanı İO qarşısında heç bir ilkin şərt müəyyən edilmir. Qanunverici bununla əlverişsiz İA-ın ləğv edilməsini İO üçün asanlaşdırır və vətəndaşın vəziyyətinin yaxşılaşdırılmasına xidmət etmiş olur.

Maddə 3. Qanunun tətbiq dairəsi

3.1. Bu Qanunun müddələri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən (təsnif) edilmiş orqanların fəaliyyətinə şamil olunur.

3.2. Bu Qanun inzibati orqanların:

3.2.1. cinayət təqibi üzrə cinayət-prosessual fəaliyyətinə;

3.2.2. inzibati xətalara dair işlər üzrə fəaliyyətinə şamil olunmur.

3.3. Azərbaycan Respublikasının xüsusi qanunları ilə bu Qanunda nəzərdə tutulmuş müddələri tamamlayan müddəalar və ya inzibati icraatla bağlı xüsusi qaydalar müəyyən oluna bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2. Normada məhdudiyətləri nəzərdə tutmaqda məqsəd	3
2. Qanunvericiliklə təsnif edilmiş orqanların fəaliyyəti	4
3. Qanunun tətbiq olunmadığı sahələr	5
3.1. Cinayət təqibi üzrə	5
3.2. İnzibati xətalara dair işlər üzrə	6
4. Qanunun məhdudiyətlərlə tətbiq olunduğu sahələr	7
4.1. Lex specialis.....	8
4.2. Xüsusi qanunvericiliyin tamamlayıcı funksiyaları (m.3.3.) ...	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 **1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında:** Bu norma ümumi şəkildə «İnzibati icraat haqqında» AR Qanununun tətbiq dairəsini müəyyən edir. Əslində qanunun tətbiq olunduğu dairə artıq m.1 ilə müəyyən edilir. Amma norma özündə məhdudiyətləri və göstərişləri nəzərdə tutmaqla bu dairəni dəqiqləşdirir.
- 2 Normanın əhəmiyyəti özünü ilk növbədə onda ifadə edir ki, qanunverici İİQ-nun hansı münasibətlərə və necə tətbiq olunacağını müəyyən edir. **Lex specialis** prinsipini eyni ilə rəhbər tutmaqla qanunda təsdiqlənir ki, xüsusi normalar daha üstün qüvvəyə malikdirlər. İİQ-nun tətbiq olunmamağa dairələri sadalamaqla isə, qanunverici dəqiq müəyyən edir ki, həmin sahələrdə hətta boşluqlar olarsa və ya ümumiyyətlə heç bir tənziqləmə norması olmazsa belə, İİQ tətbiqi heç bir halda bu münasibətlərə tətbiq olunmur.
- 3 **1.2. Normada məhdudiyətləri nəzərdə tutmaqda məqsəd:** Qanunun müəyyən münasibətlərə tətbiqinin istisna edilməsi və həmçinin müəyyən münasibətlərə həmin xüsusi qanunvericilik ilkin tətbiq olunma qüvvəsinə malik olmaqla, yəni ancaq xüsusi qanunvericilikdə boşluq olduğu halda İİQ-nun tətbiqinə icazə verilməsi ən əvvəl ondan irəli gəlir ki, qanunverici mövcud hüquqi vəziyyətin sabitliyini təmin etmək istəmişdir. Yəni münasibətlərin spesifikasiyinə nəzərə alan xüsusi qanunvericilik ilə tənziqlənən münasibətlərə müdaxilə etmək istəməmişdir. Qanunun tətbiq edilməsi dairəsindən istisnalar, yəni cinayət təqibi üzrə fəaliyyət və inzibati xətalar dair işlər üzrə fəaliyyət ən əsası **məhkəmələrin** (məhkəmə hakimiyyətinin) səlahiyyətlərinə müdaxilə olardı.
- 4 **2. Qanunvericiliklə təsnif edilmiş orqanların fəaliyyəti:** Qanunvericilikdə dövlət orqanlarının təsnifatına ancaq «Dövlət qulluğu haqqında» AR qanununda rast gəlmək olur. Amma təbii ki, bu cür təsnifat İO-lar üçün keçərli de-

yildir. Buna görə qəbul edilmişdir ki, İO-ların təsnifatını inzibati idarəçilik özü müəyyən etməlidir. «İnzibati icraat haqqında» AR Qanununun tətbiq edilməsi barədə AR Prezidentinin Fərmanının 1.4 bəndinə görə İnzibati orqanların təsnifatını NK hazırlamalıdır.

3. Qanunun tətbiq olunmadığı sahələr

3.1. Cinayət təqibi üzrə cinayət-prosessual fəaliyyət: 5
Cinayət təqibi cinayət hadisəsinin müəyyən edilməsi, cinayət qanunu ilə nəzərdə tutulmuş əməli törətmiş şəxsin ifşa olunması, ittiham irəli sürülməsi, bu ittihamın məhkəmədə müdafiə edilməsi, ona cəza təyin edilməsi, zəruri olduqda prosessual məcburiyyət tədbirlərinin təmin edilməsi məqsədilə həyata keçirilən cinayət-prosessual fəaliyyətdir (CPM m. 7.0.4). Bu fəaliyyət hüquq mühafizə orqanları və məhkəmə tərəfindən həyata keçirilir. Daha konkret bu orqanların adlarını sadalasaq, bu sırada təhqiqat orqanlarını (DİN, VN, MTN, Gömrük Komitəsi), prokurorluğu və məhkəmə orqanlarını göstərmək lazımdır. Bu orqanların fəaliyyəti cinayət prosessual qanunvericilik ilə tənzimlənir.

3.2. İnzibati xətalara dair işlər üzrə fəaliyyət: İXM 6
inzibati xətalara dair işlər üzrə bütün fəaliyyəti tənzimləyir. Demək olar ki, cinayət prosessual fəaliyyətlə bağlı qaydalar bu münasibətlərə dair də qüvvədədir.

4. Qanunun məhdudiyətlərlə tətbiq olunduğu sahələr: 7
Vergi, gömrük və s. sahələrə inzibati qanunvericilik məhdudiyətlər ilə tətbiq olunur.

4.1. Lex specialis: 8
Hüququn ümumi prinsiplərindən olan «lex specialis derogat legi generali» (xüsusi qanun ümumi qanundan üstündür) prinsipi inzibati hüquqda da qüvvədədir. Bunun nəzəri əsası münasibətlərin spesifikliyini nəzərə alınması ilə bağlıdır. Yəni müxtəlif münasibətlər iqtisadi, sosial və texniki baxımdan elə yanaşmanı tələb edə bilər ki, bunu ümumi qanunda nəzərdə tutmaq qeyri-mümkün

ola bilər. Ən ideal halda ümumi və xüsusi qanunla bir-birlərini tamamlamalıdırlar. Amma elə hallar olur ki, ümumi qanunda nəzərdə tutulmayan müddəalar öz əksini xüsusi qanunda tapırlar. Bu zaman artıq ümumi və xüsusi qanunların bir-birinə zidd olmasında deyil, fərqli qaydaların nəzərdə tutulmasından söhbət gedir. Məs: ümumi qanun nəzərdə tutmur ki, suların mühafizəsi ilə bağlı maraqlı şəxs daha qısa vaxt ərzində müraciət etməlidir. Daha qısa vaxtın müəyyənlişməsinə isə heç bir qadağa da müəyyən etmir. Bu halda xüsusi qanun müəyyən edir ki, konkret münasibətə hansı konkret qayda tətbiq edilməlidir. Buna görə də ilkin mərhələdə müəyyənlişdirmək vacibdir ki, eyni münasibətləri tənzimləyən ümumi və xüsusi qanunvericilikdə hansı fərqli qaydalar nəzərdə tutulub.

- 9 4.2. Xüsusi qanunvericiliyin tamamlayıcı funksiyaları:** M. 3.3-də «tamamlayıcı» sözünü işlətməkdə görünür qanunverici bir neçə məqsədi izləmişdir. Xüsusi qanunvericiliyin daha üstün qüvvəyə malik olduğunu istisna etmədən, qanunverici «lex posterior» prinsipinin də qüvvəsini azaltmaq istəməmişdir. Belə ki, ümumi tendensiya bundan ibarət olmalıdır ki, xüsusi qanunların icraat müddəaları İİQ-da olan icraat müddəalarına ziddiyyət təşkil etməməlidirlər. İİQ-da təmin edilmiş «minimum hüquqlar» xüsusi qanunlarda nəzərdə tutulmadıqda birbaşa tətbiq edilməlidirlər. Xüsusi qanunların daha geniş təminatlarından isə vətəndaşın hər bir halda istifadə etmək imkanı vardır.

Maddə 4. Aidiyyət

4.1. İnzibati orqanlar qanunla onların səlahiyyətlərinə aid edilmiş işlər üzrə inzibati icraatı həyata keçirirlər.

4.2. İnzibati orqan müraciətə baxılması ilə əlaqədar səlahiyyətli olub-olmamasını müstəqil şəkildə müəyyən etməyə borcludur.

4.3. İnzibati orqanlar arasında aidiyyət və ya səlahiyyətə bağlı mübahisələr müəyyən olunmuş qaydada subordinasiya baxımından yuxarı inzibati orqan və ya müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən yaradılmış komissiya tərəfindən həll edilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
1.3. Aidiyyət kateqoriyaları	4
1.3.1. Ərazi aidiyyəti	4
1.3.2. Predmet üzrə aidiyyət	5
1.3.3. İnstansiya üzrə aidiyyət	6
1.4. Aidiyyətin qanuna əsasən olması	7
1.5. Aidiyyəti müəyyən edən normaların məcburi xarakterə malik olması	8
2. Ərazi üzrə aidiyyətin tənzimlənməsi	9
2.1. Əşyanın olduğu yer üzrə	10
2.2. Fəaliyyətinin olduğu yer üzrə aidiyyət	11
2.3. Hüquqi və ya fiziki şəxslərin qeydiyyatı üzrə	12
3. Aidiyyət və səlahiyyətlərlə bağlı mübahisələr	13
3.1. İO-ın səlahiyyətli olmasını özünün müəyyən etməsi	13
3.2. Diskresion səlahiyyətlərə əsaslanan qərar	14
3.3. Yuxarı orqanın aidiyyəti müəyyən etməsi	15
3.4. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən həll edilməsi ..	16

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: M.4 İO-ların publik hüquq sahəsində həyata keçirdikləri fəaliyyət üçün aidiyyət məsələsini tənzimləyir. Aidiyyət haqqında İİQ-da başqa hissələrdə daha heç bir norma nəzərdə tutulmur. İO-ın aidiyyəti məsələsinin dəqiq tənzimlənməsi hüquqi sabitliyin qorunması istiqamətində təkcə ictimai maraqların təmin olunması baxımından deyil, eləcə də eyni zamanda İO-ın vəzifələrinin effektiv həyata keçirilməsi baxımından onun öz maraqlarına xidmət edir. İO-ın aidiyyətə dair normaları pozmaqla qəbul etdiyi İA qanunaziddir və bunun

nəticəsi olaraq etibarsızdır (m.65.1.2.). Beləliklə, qanuna əsasən maraqlı şəxsin aidiyyəti üzrə İO tərəfindən **qərar qəbul edilməsini tələb etmək hüququ** təsbit edilir. Aidiyyət haqqında mövcud qaydaların hətta tərəflərin razılığına görə dəyişdirilməsi yolverilməzdir.

- 2 Müddəa «aidiyyət» anlayışı ilə yanaşı, həmçinin «səlahiyyət» anlayışını da işlədir. Məzmun etibarilə aidiyyət səlahiyyətdən daha geniş anlayışdır. Aidiyyət özündə həm də səlahiyyətliliyi ehtiva edir. Səlahiyyət isə işə mahiyyəti üzrə baxılan zaman konkret məsələni həll etmək hüququnun olub-olmamasını ifadə edir. Amma hər bir halda bu iki anlayışlar bir-birlərinin mövcudluğunu şərtləndirirlər. Çünki səlahiyyətin olmaması avtomatik olaraq aidiyyətin də olmasını istisna edir.

- 3 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa ümumi İİQ-nun tətbiq dairəsi üçün qüvvədədir. Əgər xüsusi qanunlarda xüsusi, fərqli qaydalar müəyyən edilmişdirsə, onda onlar daha üstün qüvvəyə malikdirlər. Aidiyyət haqqında bu qaydalar həm birinci İO, həm də şikayət instansiyası İO-ı üçün qüvvədədirlər. Həmçinin bu qaydalar İA-ın icrası zamanı İO-lar üçün, İA-ın ləğv edilməsi zamanı İO-lar üçün qüvvədədirlər.

1.3. Aidiyyət kateqoriyaları

- 4 **1.3.1. Ərazi aidiyyəti:** Ərazi aidiyyəti İO-lar arasından məkan baxımından sərhədlərini müəyyən edən meyardır. Bu zaman səlahiyyəti müəyyən edən ilkin şərt əvvəlcədən İO-lar arasında qanunla (və ya QQA ilə) bölgünün (ərazi üzrə) həyata keçirilməsidir. Məs: Bələdiyyələrin torpaqları və ərazi bölgüsü haqqında qanun, Yerli icra hakimiyyətləri haqqında əsasnamə və s.
- 5 **1.3.2. Predmet üzrə aidiyyət:** Predmet üzrə aidiyyət İO-ın məzmun etibarilə hansı məsələ haqqında həll etmə səlahiyyətinə malik olmasıdır. Yəni İO-ın xarakter, mahiyyət

etibarilə hansı münasibətləri tənzimləmək səlahiyyəti vardır: tikinti sahəsi, sahibkarlıq, yanacaq, qaz energetika, sosial təminat və s. Məs: «Ölkədən getmək, ölkəyə gəlmək və pasportlar haqqında» AR qanununun tətbiqi haqqında Əsasnamə» predmet üzrə XİN, MTN və s. icra orqanlarının aidiyyətini müəyyən edir.

1.3.3. İnstansiya üzrə aidiyyət: İnstansiya üzrə aidiyyət predmet üzrə aidiyyətə çox bənzəyir, amma işin mahiyyətindən asılı olaraq İO-lara aid edilən vəzifələrin (eyni zamanda səlahiyyətlərin) iyerarxik bölgüsüdür. İO-lar öz sistemlərində müxtəlif səviyyələrdən ibarətdirlər. Əgər hər hansı bir vəzifə qanunla aşağı pillədə dayanan İO-a aid edilmişdirsə, yuxarı instansiya orqanı heç bir əsas olmadan onu öz aidiyyətinə qəbul edib, işi həll etməyə ixtiyar yoxdur. İnstansiya ilə bağlı aidiyyət adətən predmet aidiyyəti kimi izah edilir, çünki bu halda da işin mahiyyət üzrə tənzimlənməsi barəsində bölgüsündən söhbət gedir. 6

1.4. Aidiyyətin qanuna əsasən olması: Demokratik dövlətdə mövcud olan dəyərlərdən, xüsusilə hüquqi dövlətdə mövcud olan qaydalardan irəli gəlir ki, aidiyyət qanun (maddi mənada) ilə tənzimlənsin. Yəni vacibdir ki, vətəndaş bilsin ki, o, öz hüquqlarının müdafiəsi ilə bağlı kimə və haraya müraciət etməlidir. Aidiyyət məsələsi **İO-ların daxili məsələsi kimi qiymətləndirilə və ya daxili normativlərlə tənzimlənə bilməz.** İO onun səlahiyyətinə aid edilməmiş məsələlər ilə bağlı suverenlik daşıyıcısı kimi çıxış edə bilməz. Əks halda bu birbaşa **qanunçuluq prinsipinin pozulmasına** səbəb olur. 7

1.5. Aidiyyəti müəyyən edən normaların məcburi xarakterə malik olması: İO-ın fəaliyyətinin qanuna uyğun olması tələbinin yerinə yetirilməsi istiqamətində birinci şərt kimi aidiyyət çıxış edir. Bu tələb təkçə ərazi üzrə deyil, həm də predmet üzrə aidiyyətə aiddir. Aidiyyət haqqında normaların pozulması bir qayda olaraq qəbul olunmuş qərarın **qanunaziddliyi** deməkdir. Hər bir icraatda 8

səlahiyyətli olub-olmaması məsələsini, yəni aidiyyətini İO vəzifə borcuna əsasən öz təşəbbüsü ilə yoxlamalıdır. Həmçinin qeyd olunmalıdır ki, aidiyyət barəsində səlahiyyətlilik qərar qəbul ediləndə saxlanılmış olmalıdır. Əks halda bu eyni ilə qanunazidd qərarın qəbul edilməsi halı mövcud olacaq. Əgər müqayisə etsək, İİ-da olan aidiyyət mülki prosesdə olan mütləq aidiyyət institutuna uyğun gəlir. Bu o deməkdir ki, aidiyyət tərəflərin sazişi ilə dəyişə bilməz.

9 2. Ərazi üzrə aidiyyətin tənzimlənməsi: Ərazi üzrə aidiyyətin tənzimlənməsi məsələsi İİQ-da geniş tənzimlənməmişdir. Qanunverici bu mövqedən çıxış etmişdir ki, aidiyyət məsələləri MPM ilə geniş tənzimlənməmişdir. Elə İPM-də tənzimlənməmiş məsələlərin tənzimlənməsi üçün MPM-nin tətbiqi barəsində göstərişin də nəzərdə tutulması bu fikri təsdiqləyir. Ona görə ərazi üzrə aidiyyətin tənzimlənməsi zamanı MPM-nin qaydaları rəhbər tutulmalıdır və həmin prinsiplər əsasında aidiyyət müəyyən edirməlidir.

10 2.1. Əşyanın olduğu yer üzrə: Aidiyyətin əşyanın olduğu yer üzrə müəyyən edilməsi İİ icraat üçün tipik haldır. Bu zaman xüsusilə tez-tez rast gəlinən hallar daşınmaz əşya ilə bağlı olur. Məs: torpaq sahəsinin olduğu yer üzrə, müəssisənin olduğu yer üzrə, tikilinin və qurğunun olduğu yer üzrə, eyni zamanda mənzilin olduğu yer üzrə və s. (MPM 39.1). MM bu kimi əşyaların hüquqi statusunu daşınmaz əmlakın statusu ilə eyniləşdirdiyi üçün, həmçinin bu qaydalar reyestrə alınan gəmilərə də aiddir.

11 2.2. Fəaliyyətinin olduğu yer üzrə aidiyyət: Bu qayda sahibkarlığın həyata keçirildiyi yer üzrə aidiyyətin müəyyən edilməsi zamanı xüsusi əhəmiyyətə malik olur. Bu zaman qeyd etmək lazımdır ki, formasından asılı olmayaraq bütün təşkilati formalardan olan sahibkarlar nəzərdə tutulur.

12 2.3. Hüquqi və ya fiziki şəxslərin qeydiyyatı üzrə: Qeydiyyat AR-da olduğu yeri təyin etmək üçün mövcud

olan əsaslardan biridir. Qeydiyyatda olduğu yer dedikdə şəxsın olduğu yer və ya yaşayış yeri fərqləndirilir. Yaşayış yeri şəxsın olduğu yerdən fərqli olaraq nisbətən sabit davamlı hesab olunur. Fəaliyyət qabiliyyəti olmayan şəxslər üçün qeydiyyat üzrə yer onların valideynlərinin, qəyyumlarının və ya himayəçilərinin olduğu yer hesab olunur.

3. Aidiyyət və səlahiyyətlərlə bağlı mübahisələr: Abz.3 13
o hallar üçün nəzərdə tutulmuşdur ki, həmin hallarda İO aidiyyəti özü müəyyən edə bilmir, ya da müəyyən etmək istəmir və ya başqa səbəbdən aidiyyət məsələsi İO-ın özü tərəfindən müəyyən edilə bilmir. Bu zaman yaranmış mübahisələrə və ya şübhələrə son qoymaq üçün qanunverici iki alternativ qayda nəzərdə tutmuşdur. Bu qaydalar həm pozitiv, həm də neqativ aidiyyət və səlahiyyət mübahisələr üçün nəzərdə tutulur. **Pozitiv aidiyyət və səlahiyyət mübahisələri** dedikdə, bir neçə İO-ın işin onların aidiyyətinə aid olduğunu iqrar etdikləri hallar başa düşülür. **Neqativ aidiyyət** və səlahiyyət mübahisələri isə bir neçə İO-ın işin onların səlahiyyətlərinə aid olmadıqlarını iddia etdikləri zaman mövcud olur.

3.1. İO-ın səlahiyyətli olmasını özünün müəyyən etməsi: Abz.2-də İO-ın öz səlahiyyətini müəyyən etməsi kimi 14
qaydanın nəzərdə tutulması ona xidmət edir ki, əgər bir neçə İO məsələni öz icraatına götürürsə, onda o, özü məsuliyyət daşıyır. İO-ın hələ icraata başlayanda özünün səlahiyyətli olub-olmamasını yoxlamamağı, onun bütün sonrakı fəaliyyətini əhəmiyyətsiz edir. Çünki bir qayda olaraq onun qəbul edəcəyi İA qanunsuz olacaq və heç bir əhəmiyyətə malik olmayacaq. Deməli İO məcburi qaydada hələ icraata başlamamışdan işin onun aidiyyətinə aid olub-olmaması məsələsini aydınlaşdırmalıdır. Bu İO-ın **vəzifə borcudur.**

3.2. Yuxarı orqanın aidiyyəti müəyyən etməsi: İO-ın 15
səlahiyyətli olub-olmaması məsələsinin həll edilməsi za-

manı yuxarı orqan tərəfindən qəbul edilmiş qərar aşağı İO-lar üçün məcburidir. Bu zaman hüquqlarına toxunulan vətəndaş da, qəbul edilmiş bu qərarı son qərar qəbul edilməyi gözləmədən, bu aidiyyətin müəyyən edilməsi haqqında qərardan verilmiş İŞ və ya İİ qaydasında mübahisələndirə bilər. Yuxarı orqan dedikdə, bu zaman mübahisə yaranmış İO-lar üçün onlardan daha yuxarı, amma eyni zamanda ümumi olan orqan nəzərdə tutulur. Yəni məs: Təhsil Nazirliyi bu zaman sosial təminat şöbəsi və təhsil şöbəsi arasında yaranmış mübahisəni həll edə bilməz. Təhsil Nazirliyi məs: Abşeron rayon təhsil şöbəsi və Sumqayıt rayon şöbəsi arasında yaranan aidiyyət mübahisəsini və ya təhsil şöbəsi ilə litsey arasında yaranan səlahiyyət mübahisəsini və s. həll edə bilər.

16 3.3. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən həll edilməsi: Bəzən elə olur ki, İO-lar arasında yaranmış mübahisə zamanı İO-lar üçün ümumi yuxarı orqan mövcud olmur və ya ümumiyyətlə onlar üçün nəzarət orqanı olmur. Bu zaman mübahisələrin həll edilməsi üçün digər qayda nəzərdə tutulur. İcra hakimiyyəti orqanları üçün bu cür orqanlar kimi prezident və ya NK çıxış edir.

Maddə 5. İnzibati orqanlar arasında qarşılıqlı hüquqi yardım

5.1. İnzibati orqan öz səlahiyyətləri və imkanları daxilində digər inzibati orqana həmin orqanın müraciəti əsasında hüquqi yardım göstərməyə borcludur.

5.2. Subordinasiya baxımından təbəçilik münasibətlərində olan inzibati orqanların bir-birinə yardım etməsi qarşılıqlı hüquqi yardım sayılmır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1

1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	2
2. Hüquqi yardım	3
2.1. Anlayışı	3
2.2. Hüquqi yardım çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlər	4
3. Hüquqi yardım olmayan fəaliyyət (Abz.2)	6
3.1. Subordinasiya baxımından yuxarı orqanın tapşırığı	6
3.2. Öz vəzifələrinin həyata keçirilməsi	7
3.3. Qərarların icrası zamanı hüquqi yardım	8

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: İİQ-da qanunvericiliyimizdə ilk dəfə olaraq İO-ların öz aralarında hüquqi yardımın həyata keçirilməsi ilə bağlı dəqiq müddəalar nəzərdə tutulur. Bu müddəa öz əsasını AR Konstitusiyasının 7.IV maddəsindən götürür. Həmin maddədə deyilir: «Bu Konstitusiyanın müddəalarına əsasən qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri qarşılıqlı fəaliyyət göstərir».

1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: Hüquqi yardım İO-ın fəaliyyətinin effektivliyini təmin edən əsas institutlardan biridir. Müddəa bütün orqanlar arasında hüquqi yardımın həyata keçirilməsi üçün əsas norma rolunu üzərinə götürür.

2. Hüquqi yardım

2.1. Anlayışı: Hüquqi yardım müraciət edən İO-ın fəaliyyətinə kömək məqsədilə müraciət olunan İO-ın müraciət edən İO-ın əvəzinə hüquqi və ya faktiki xarakterli hərəkətləri həyata keçirməsidir. Yəni bu halda həmişə «yardımçı» xarakterli, «başqasının» icraatına münasibətdə subsidiar xarakterli hərəkətlər həyata keçirilir.

Məs: A polis idarəsi B polis idarəsindən xahiş edir ki, imtahanları keçirmək üçün ona bir neçə otaq versin. Səhiyyə Nazirliyi MTN-nə müəyyən göstəriciləri müəyyən etməkdə kömək edir. Nəqliyyat Nazirliyi Beynəlxalq uşaqlar gününün keçirilməsi ilə əlaqədar İdman və Gənclər Nazirliyinin keçirdiyi tədbirlər ilə bağlı B küçə-

sinə işləyən ictimai nəqliyyat vasitələri üçün xüsusi rejimi tətbiq edir və nəzarət edir.

4 2.2. Hüquqi yardım çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlər: Hüquqi yardım həmişə «başqa» İO-ın maraqları naminə və «başqa» İO üçün həyata keçirilir. M.5 çərçivəsində müxtəlif xarakterli tədbirlər məs: məlumatların verilməsi, müraciət edən İO-a aktlarla tanış olmaq imkanın təşkil edilməsi, aktların göndərilməsi, sənədlərin və sübut vasitələrinin təmin edilməsi və göndərilməsi, köməkçi heyətin təşkil edilməsi (yazı işlərinin aparılması, sürücünün verilməsi və s.), konkret hərəkətlərin edilməsi üçün bina və otaqların, yerlərin ayrılması, başqa İO üçün konkret icraat hərəkətlərinin həyata keçirilməsi, İA-ın ictimai qaydada elan edilməsi və s.

5 Hər hansı bir hüquqi yardım qaydasında həyata keçirilən hərəkətin maraqlı və ya üçüncü şəxslərin hüquqlarına müdaxilə ilə müşayiət olunması onların hüquqi yardım hərəkəti kimi təsnif edilməsinə qarşı dayanmır. Amma bu halda da qanunvericilik adi qaydada olduğu kimi, İO-ın müdaxilə xarakterli hərəkətləri üçün qanuni səlahiyyət əsaslarının olmasını tələb edir.

3. Hüquqi yardım olmayan fəaliyyət (Abz.2)

6 3.1. Subordinasiya baxımından yuxarı orqanın tapşırığı: Abz.2 subordinasiya münasibətlərində yardımın həyata keçirilməsini hüquqi yardım kimi qiymətləndirmir. Normanın mətnində «bir-birinə» sözü və eyni zamanda normanın özünün məqsədi və mahiyyətindən aydındır ki, yuxarı orqan aşağı orqana müraciət edə bilər. Aşağı orqanın yuxarı orqana müraciət etdiyi hal üçün hüquqi yardım haqqında ümumi müddəalar qüvvədə olacaq. Ancaq onu nəzərə almaq lazımdır ki, subordinasiya baxımdan yuxarı orqanın müraciəti hüquqi yardım sayılmır, çünki yuxarı orqan onsuz da hər bir halda aşağı orqana göstəriş vermək səlahiyyətinə

malikdir. Hüquqi yardım haqqında qaydalar yuxarı orqanın aşağı orqana göstəriş vermək səlahiyyəti olmadığı (məs: Təhsil Nazirliyi göstəriş verə bilməz ki, universitet proqramı onun müəyyən etdiyi kimi tutsun, çünki universitet bu sahədə müstəqil qərar qəbul etmək iqtidarındadır. Bu zaman Təhsil Nazirliyi universitetdən təhsil proqramı ilə bağlı məsələ ilə əlaqədar nə isə tələb edəcəyi halda hüquqi yardım haqqında qaydalar qüvvədədirlər) halda hüquqi yardım haqqında normalar tətbiq olunur.

3.2. Öz vəzifələrinin həyata keçirilməsi: Qeyd olunduğu kimi, hüquqi yardım başqa İO-ın vəzifələrinin həyata keçirilməsinə kömək edən tədbirlərin reallaşdırılması ilə bağlıdır. Əgər bu tədbirlər başqa İO üçün normativ aktla müəyyən olunduğundan həyata keçirilsə, onda bu vəzifələr İO tərəfindən müraciət olunmasa da belə yerinə yetirilməlidir. Bu zaman edilən müraciət hüquqi yardımın həyata keçirilməsi üçün edilən müraciət kimi deyil, sadəcə olaraq onların «öz» vəzifələrini həyata keçirməli olduğunu xatırladan müraciət kimi qiymətləndirilməlidir. Bu halda hüquqi yardım haqqında qaydalar tətbiq edilmir. 7

3.3. Qərarların icrası zamanı hüquqi yardım: Qərarlarının icrası ilə bağlı başqa İO-a müraciət etmə halları bir qayda olaraq qanunla müəyyənləşdirilmiş qaydalar olduğundan hüquqi yardım kimi qiymətləndirilmirlər. Çünki bir qayda olaraq icra orqanı (məhkəmə icraçıları, polis və s.) **qərarların icrasını öz vəzifəsi** kimi həyata keçirir. Hüquqi yardım zamanı isə başqa İO-ın vəzifəsi həyata keçirilir. Amma elə hallar ola bilər ki, qanunla müəyyən edilmiş hallar olmadıqda belə İO öz qərarının icrası üçü digər orqanlardan nə isə xahiş etmiş olsun. Bu zaman hüquqi yardım haqqında qaydalar tətbiq olunurlar. 8

Maddə 6. Hüquqi yardımın şərtləri

6.0. İnzibati orqan hüquqi yardım üçün aşağıdakı hallarda müraciət edə bilər:

6.0.1. hüquqi və faktiki xarakterli səbəblər üzündən hər hansı hərəkəti müstəqil həyata keçirmək iqtidarında olmadığı hallarda;

6.0.2. müəyyən məsələnin həll üçün ona məlum olmayan və özünün müstəqil olaraq müəyyən edə bilmədiyi faktlar tələb olunduğu hallarda;

6.0.3. müəyyən məsələnin həll üçün tələb olunan zəruri sənədlər və ya digər sübutlar hüquqi yardım üçün müraciət edilmiş müvafiq inzibati orqanın sərəncamında olduğu hallarda;

6.0.4. müəyyən məsələni müstəqil şəkildə həll etmək üçün tələb olunan zəruri xərclər, həmin məsələnin hüquqi yardım qaydasında digər inzibati orqan tərəfindən həll olunması üçün tələb olunan xərclərdən çox olduğu hallarda.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
1.3. Xarici dövlətlərin İO-larına hüquqi yardım	3
2. Hüquqi yardımı tələb etməyə səlahiyyət	4
2.1. Hüquqi yardımdan istifadə etmək haqqında qərar, icraat, forma	4
2.2. Hüquqi yardımı tələb etmək üçün tələb olunan ayrı-ayrı şərtlər	5
2.2.1. Hüquqi və ya faktiki səbəblər üzündən (m.6.0.1)	5
2.2.2. İO-ın özünün müəyyən edə bilmədiyi faktlar tələb olunduğu halda (m.6.0.2)	7
2.2.3. Sənədlər və ya sübutlar tələb olunduğu halda (m.6.0.3)	8
2.2.4. Çox xərclərə səbəb olduqda (m.6.0.4)	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1 1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: Hüquqi yardım ilə bağlı Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi İİQ qə-

bul edilənə qədər bu cür ətraflı tənzimləmə nəzərdə tutmurdu. Baxmayaraq ki, analoji qayda prosessual hüquqda məhkəmələr üçün müəyyən olunmuşdur (məhkəmə tapşırıqları), amma İO-ların özləri arasında bu cür münasibətlərin tənzimlənməsi İİQ qəbul olunana qədər mövcud olmamışdır. Hüquqi yardımın məqsədi ondan ibarətdir ki, İO-ların müstəqil fəaliyyəti onların bir-birindən təcrid olunmasına və bununla da onların öz vəzifələrini yerinə yetirməsi zamanı maneələrə səbəb olmasın. Çünki inzibati idarəçilik vahid sistem təşkil edir və hər bir halda vətəndaş qarşısında onların vahidliyi təmin olunmalıdır.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Hüquqi yardım ilə müddəalar bilavasitə İİQ-nun tətbiq olunduğu bütün münasibətlərə, yəni inzibati idarəçilik orqanlarının bütün publik hüquqi fəaliyyəti ilə bağlı tətbiq olunur. İO-ların özəl hüquqi fəaliyyətinə hüquqi yardım ilə bağlı müddəalar tətbiq olunmur. 2

1.3. Xarici dövlətlərin İO-larına hüquqi yardım: Xarici ölkələrin İO-larına hüquqi yardım ilə bağlı qaydalar dövlətlərarası razılaşmalar ilə müəyyənləşdirilir. Bu cür razılaşmalar olmadıqda isə, əgər dövlətlər arasında hüquqi münasibətlər mövcuddursa, XİN və onun nümayəndəliklər (müvafiq konsulluqlar və onların şöbələri) vasitəsi ilə hüquqi yardım həyata keçirilə bilər. 3

2. Hüquqi yardımı tələb etməyə səlahiyyət

2.1. Hüquqi yardımdan istifadə etmək haqqında qərar, icraat, forma: M.6 müraciət edən İO üçün səlahiyyət nəzərdə tutur ki, o müraciət etdiyi İO-dan hüquqi yardımın həyata keçirilməsini tələb etsin. Müraciət edilmiş İO bu zaman M.5.1-ə əsasən hüquqi yardımı həyata keçirməyə borcludur. Hüquqi yardımdan istifadə etmək istəyən İO öz qərarını istədiyi kimi formalaşdıra bilər. Qanunverici hüquqi yardım ilə bağlı müraciət üçün məcburi forma nəzərdə 4

tutmur. Buna görə bir qayda olaraq hüquqi yardım barəsində müraciət şifahi formada və ya telefonla da edilə bilər. Müraciətin yazılı olaraq əsaslandırılması adətən o zaman lazım olur ki, müraciət xüsusi qorunan məlumatların verilməsi və ya çox böyük məhdudiyyətlər müəyyənləşdirilmiş başqa hərəkətlər barəsində olsun.

2.2. Hüquqi yardımı tələb etmək üçün tələb olunan ayrı-ayrı şərtlər

- 5 2.2.1. Hüquqi və ya faktiki səbəblər üzündən:** M.6.0.1. o halları nəzərdə tutur ki, İO hüquqi və faktiki səbəblər üzündən özü həmin hərəkətləri həyata keçirmək iqtidarında olmadığına başqa İO-ın köməyinə müraciət edir. Hüquqi cəhətdən müstəqil olaraq həmin hərəkətləri həyata keçirməyin mümkünsüzlüyü o hallarda olur ki, həmin hallara müraciət edən İO hərəkəti etmək səlahiyyətində olmur, amma bu hərəkətin edilməsi onun vəzifəsinin bir hissəsini təşkil edir. Məs: sənədin autentikliyinə təsdiq edilməsi üçün İO onu verən orqandan xahiş edir ki, yoxlasın və sənədin həqiqiliyini müəyyən etsin. Normal halda sənədin həqiqi olub-olmamasını yoxlamaq onun səlahiyyəti deyil, amma konkret halda sənədin həqiqi olub-olmamasının müəyyənləşdirilməsi onun icraatı üçün əhəmiyyətlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, hüquqi yardım heç də səlahiyyətlərin genişləndirilməsi kimi qiymətləndirilməməlidir. Çünki hər bir halda İO öz vəzifəsini həyata keçirilməsi məqsədilə (yəni öz səlahiyyət dairəsi ilə bağlı) müraciət edir.
- 6** Faktiki səbəblərdən də müraciət edən orqan özünün həyata keçirməli olduğu hərəkətləri yerinə yetirmək iqtidarında olmaya bilər. Bu hallardan ən tez-tez rast gəlinənləri İO-ların texniki təchizatı ilə bağlı olur. Adətən həmin texniki vasitələrdən istifadə etməyən İO-a hər hansı bir konkret hal ilə bağlı həmin texniki vasitələrdən istifadə etmək və yeni zamanda həmin texniki vasitələri idarə edən

şəxslərin köməyi lazım olarsa, anlaşılındır ki, İO bunla müstəqil etmək iqtidarında ola bilməz. Bu zaman m.6.0.1. imkan yaradır ki, İO digər İO-ın köməyindən istifadə etsin və ya bu köməyi tələb etsin. Əgər İO bu cür texniki vasitələrə malikdirsə, amma bu texniki vasitələr konkret işdə istifadə olunacağı halda böyük xərclərə səbəb olacaqsas, bu halda artıq İO m.6.0.1-a görə deyil, m.6.0.4. əsasında müraciət etməlidir. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, bu müddəə heç də hər hansı bir İO-da davamlı olaraq heyət və ya texniki çatışmazlığın kompensasiyası kimi nəzərdə tutulmamışdır. Hüquqi yardım daimi xarakter daşımamalıdır.

2.2.2. İO-ın özünün müəyyən edə bilmədiyi faktlar tələb olduğu halda: M.6.0.2. İO-ın həll etməli olduğu məsələ ilə bağlı ona məlum olmayan və ya onun müəyyən edə bilmədiyi faktların aydınlaşdırılması lazım olanda, o, hüquqi yardım çərçivəsində həmin faktların aydınlaşdırılması üçün digər İO-a müraciət edə bilər. Bu cür halların qanunverici tərəfindən xüsusi qaydada nəzərdə tutulmasında məqsəd yəqin ki, m.6.0.1. ilə ehtiva edilməyən hallar üçün qaydanın müəyyənləşdirilməsidir. Bundan başqa, digər fərq ondan ibarətdir ki, m.6.0.2. konkret icraat hərəkətlərinin həyata keçirilməsi ilə bağlı olmaya da bilər. Məs: küçələrin genişləndirilməsini həyata keçirən və ya yeni yol hərəkəti nişanlarını müəyyənləşdirmək istəyən İO yol polisindən həmin küçədə baş verən yol qəza hadisələrinin sayının nə qədər olduğunu soruşur. Və yaxud yeni istehsal edilmiş dəzgahın istifadə qaydalarını bilməyən İO, bu cür dəzgahla artıq tanış olan digər İO-a onun üçün «texniki yardımın» həyata keçirilməsini xahiş edir. Bu zaman heç bir icraat hərəkətindən söhbət getmədiyinə görə m.6.0.1. tətbiq edilə bilməz. Bu halda m.6.0.2-nin tətbiq edilməsi üçün yol açılır.

8 2.2.3. Sənədlər və ya sübutlar tələb olunduğu halda:

M.6.0.3. sübut məqsədləri ilə istifadə olunacaq vasitələrin təminatı üçün İO-in müraciət etdiyi halları nəzərdə tutur. Bir qayda olaraq bu cür vasitələr digər İO-da saxlanılan (həm əsl, həm də surəti) sənədlər olur. Amma bununla yanaşı müxtəlif sənəd olmayan yazılar da ola bilər.

9 2.2.4. Çox xərclərə səbəb olduqda: M.6.0.4. o halları tənzimləyir ki, həmin hallarda hüquqi yardımdan istifadə etməklə İO hüquqi yardım göstərən İO-a nisbətən qeyri-mütənasib şəkildə çox xərcləri çəkməkdən azad olsun. Bu hallara İO həddən çox yol xərcləri və ya digər texniki xərclər də daşılmalı olduğu hallar da daxildir. Məs: «N» İO «K» dairəsindən xüsusi tədbirlərin nəticəsini öyrənməlidir. *Bunun üçün o, öz mütəxəssislərini 300 km yol qət etməyə məcbur etməlidir. Hüquqi yardım qaydasında onun hüququ vardır ki, o, müvafiq İO-dan hüquqi yardımın həyata keçirilməsini tələb etsin.*

Misal: «N» İO-a heç zaman yangınsöndürən maşın lazım olmur. Bu səbəbdən o bu texniki vasitəyə pul sərf etməmişdir. Amma şəhərdə idman yarışlarının başlanması zamanı N-ə həmin maşın heyəti ilə lazım olur.

Maddə 7. Hüquqi yardım göstərməkdən imtinanın əsasları

7.1. İnzibati orqan aşağıdakı hallarda hüquqi yardım göstərməkdən imtina edə bilər:

7.1.1. hüquqi yardım qaydasında tələb olunan tədbirlərin həyata keçirilməsi onun qanunvericiklə müəyyən olunmuş səlahiyyətlərinə aid olmadıqda;

7.1.2. hüquqi yardım qaydasında həyata keçirilməsi zəruri olan tədbirlər hüquqazidd olduqda;

7.1.3. hüquqi yardımın göstərilməsi onun öz funksional vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə əhəmiyyətli dərcədə mane olduqda;

7.1.4. hüquqi yardım qaydasında tələb olunan sənədlər və (və ya) məlumatlar qanunla qorunan bu və ya digər sirri təşkil etdikdə.

7.2. İnzibati orqan aşağıdakı hallarda hüquqi yardım göstərməyə borclu deyildir:

7.2.1. başqa inzibati orqan daha sadə üsulla və ya daha az məsrəflə hüquqi yardım göstərə bilərsə;

7.2.2. həmin inzibati orqan xahiş olunan yardıma müənasib olmayan, yalnız böyük məsrəf hesabına hüquqi yardım göstərə bilərsə.

7.3. İnzibati orqan hüquqi yardım göstərməkdən imtina etdiyi halda, ona həmin məqsədlə müraciət etmiş digər inzibati orqana müraciətin daxil olduğu gündən üç gün müddətində bu barədə yazılı məlumat verməlidir.

7.4. Müraciət edən inzibati orqan hüquqi yardımdan imtina ilə bağlı məsələyə baxılması barədə hüquqi yardım üçün müraciət olunmuş orqana münasibətdə nəzarət funksiyasını həyata keçirən yuxarı inzibati orqana müraciət edə bilər. Yuxarı inzibati orqan tərəfindən həmin məsələyə qısa müddət ərzində baxılır və qəti qərar qəbul edilir. Hüquqi yardımdan imtina əsassız hesab edildikdə, yuxarı inzibati orqan belə yardımın dərhal göstərilməsi barədə hüquqi yardım üçün müraciət olunmuş inzibati orqana müvafiq tapşırıq verir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Hüquqi yardımdan istifadə etməyə qadağa (m.7.1)	2
2.1. Qadağaların dəqiq tənzimlənməsi	2
2.2. Qadağa üçün ayrı-ayrı əsasları	3
2.2.1. Səlahiyyətlərinə aid olmama (m.7.1.1.)	3
2.2.2. Tədbirlər hüquqazidd olduqda (m.7.1.2)	5
2.2.3. Funksional vəzifələrin yerinə yetirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə mane olduqda (m.7.1.3.)	6

2.2.4. Qanunla qorunan bu və ya digər sirri təşkil etdikdə (7.1.4.)	7
3. Hüquqi yardım göstərməkdən imtina etmək imkanları (m.7.2.)	9
3.1. Ümumi, icraat, diskresion	9
3.2. İmtina əsasları	10
3.2.1. Başqa İO daha sadə və ya az məsrəflə yardım göstərə bilərsə (m.7.2.1)	10
3.2.2. İO mütənasib olmayan böyük məsrəf hesabına yardım göstərə bilərsə	11
4. İmtina olduğu halda yazılı məlumat (m.7.3)	12
5. Mübahisələr olduğu zamanı qərarın qəbul edilməsi (m.7.4) ...	13
5.1. Yuxarı orqan tərəfindən qərar qəbul edilməsi	13
5.2. Hüquqi müdafiə vasitələri	17

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Hüquqi yardımdan imtinanın əsaslarının ayrılıqda nəzərdə tutulması hüquqi yardım institutunun effektivliyini təmin etmək üçündür. Çünki bəzən elə hallar ola bilər ki, hüquqi yardım İO-ların fəaliyyət sistemində və ya ümumilikdə hüququn tətbiq olunmasına zidd işləyə bilər. Bunların hamısının qarşısını almaq üçün qanunverici 2 qrup əsasları fərqləndirir. Birinci qrup (m.7.1.) əslində hüquqi yardımdan istifadənin qadağalarını və ikinci qrup (m.7.2.) isə İO-ın fəaliyyət azadlığını müəyyən etməklə, hüquqi yardım göstərmək vəzifəsində azad edir (amma qadağa qoymur).

2 2. Hüquqi yardımdan istifadə etməyə qadağa (m.7.1)

2.1. Qadağaların dəqiq tənzimlənməsi: M.7.1 hüquqi yardım göstərməkdən imtina üçün səbəblərin dəqiq siyahısını göstərir. Siyahının dəqiq tənzimlənməsi ona xidmət edir ki, İO-ın hüquqi yardım institutunu tətbiq etməsindən imtina etməsi onun diskresion səlahiyyətinə deyil, qanunla müəyyən edilmiş qaydaya əsaslınsın.

2.2. Qadağa üçün ayrı-ayrı əsasları

2.2.1. Səlahiyyətlərinə aid olmama (m.7.1.1): Müraciət edilmiş İO-ın hüquqi yardım ilə bağlı həyata keçirilən tədbiri həyata keçirmək səlahiyyətinə malik olmaması müraciət edilən İO-ın imtina etməsi üçün əsasdır. Müraciət edilən İO konkret halda imtinanı həyata keçirməlidir və üçüncü şəxslər qarşısında imtina etmədiyinə görə səlahiyyəti olmadan keçirdiyi hərəkətə görə məsuliyyət daşıyır. 3

Bundan başqa, İO hüquqi yardımını həyata keçirərkən, hüquqi yardım ilə bağlı hərəkətləri etməyə **səlahiyyət əsaslarının** olub-olmadığını yoxlamalıdır. Məs: şahidin dindirilməsi mütləq buna qanuni səlahiyyət əsaslarının olmasını tələb edir. 4

2.2.2. Tədbirlər hüquqazidd olduqda (m.7.1.2): Tədbirlərin hüquqazidd olması müraciət edilən orqanın özü tərəfindən təyin edilməlidir. Müraciət edilmiş orqan hüquqi yardımın istənilən mərhələsində hüquqi yardım çərçivəsində həyata keçiriləcək hərəkətin hüquqazidd olduğunu aşkar etdikdə, hüquqi yardımdan imtina etməlidir. İmtina etmədiyi təqdirdə, bu hərəkəti üçün həmin müraciət edilən orqan ümumi əsaslar üzrə məsuliyyət daşıyır. 5

2.2.3. Funksional vəzifələrin yerinə yetirilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə maneə olduqda (7.1.3): M.7.1.3. anlamında İO-ın özünün funksional vəzifələrinin yerinə yetirməsinə əhəmiyyətli dərəcədə maneə o halda mövcuddur ki, hüquqi yardım yerinə yetiriləcəyi halda müraciət olunan İO personal və texniki təchizatı baxımından o dərəcədə yüklənəcək ki, hətta özünün **ən mühüm və təcili vəzifələrini** yerinə yetirmək iqtidarında olmasın. Məs: yardımı istəyən İO üçün çox həcmli statistik sorğunun aparılmasını təşkil etmək və s. Əgər İO-ın mühüm və təcili deyil, digər vəzifələrinə əhəmiyyətli olmayan dərəcədə maneə yaranarsa, onda bu m.7.1.3. bu vəziyyətə tətbiq olunmur. 6

- 7 **2.2.4. Qanunla qorunan bu və ya digər sirri təşkil etdikdə (7.1.4.):** Bu cür müddəanın ayrılıqda nəzərdə tutulması onunla bağlıdır ki, adətən İO-ların bir-birinə müraciəti çox hallarda informasiya alınması ilə bağlı olur. Bəzən isə elə hallar olur ki, informasiyanın digər İO-a verilməsi müəyyən şəxslərin hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraqlarına və ya dövlət və ya ictimai maraqlara ziyan vurur. Bu cür məlumatlar qanunla qorunur və bu cür məlumatların yayılması qanunla nəzərdə tutulmuş məsuliyyətə səbəb olur. Məs: dövlət sirri təşkil edən məlumatların yerli icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən DİN-dən istənilməsi, MTN-dən son ayda əks-kəşfiyyat göstəriciləri ilə bağlı sənədlərin sorğu edilməsi, dövlət müdafiə sifarişlərinin həcmi barəsində Müdafiə Sənayesi Nazirliyinə sorğu edilməsi və s. Dövlət sirri təşkil edən məlumatlar MiM tərəfindən müəyyən edilir və müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən onlarla işləmək haqqında qaydalar müəyyən edilir.
- 8 Bundan başqa, kommersiya sirri təşkil edən məlumatlar da qanunla qorunur. Konkret işlə bağlı İO-a hər hansı bir qanunla qorunan kommersiya sirri məlum olmuşdursa, digər İO-ın həmin məlumatları tələb etməsinə o, m.7.1.4-ə istinad etməklə imtina cavabı verə bilər (verməlidir).

3. Hüquqi yardım göstərməkdən imtina etmək imkanları (m.7.2.)

- 9 **3.1. Ümumi, icraat, diskresion:** M.7.2. m.7.1-dən fərqli olaraq İO-ın hüquqi yardım göstərməkdən imtina etmək barəsində hüquqlarını göstərir. Yəni bu hallar İO hüquqi yardım göstərməkdən imtina edə də bilər, həmçinin öz seçiminə əsasən göstərə də bilər. Bu müddəa amma İO-ı hüquqi yardımı göstərməyin vəzifə olması halından azad edir. Bu halların müəyyənləşdirilməsi zamanı bu mövqedən çıxış edilmişdir ki, idarəçiliyin sadələşdirilməsi, məqsədəmüvafiqliyi və həmçinin idarəçiliyə qənaət aspektlərindən İO-ı hüquqi yardımı həyata keçirməyə məcbur etmək qey-

ri-mütənasib olardı. M.7.2. ancaq iki halı sadalayır ki, bu hallarda İO öz mülahizəsinə əsasən təyin edə bilər ki, ö hüquqi yardımı edir və ya yox. Başqa cür ifadə olunsa, əgər m.7.1. İO-a imtina etməyi **vəzifə kimi müəyyən** edirsə, ikinci halda **imtina etmə** İO-ın hüququdur.

3.2. İmtina əsasları

3.2.1. Başqa İO daha sadə və ya az məsrəflə yardım göstərə bilərsə (7.2.1): Başqa İO-ın hüquqi yardımı həyata keçirməyə daha uyğun olması (**daha sadə üsulla və ya daha az məsrəflə**) İO-a hüquq verir ki, o hüquqi yardım göstərməkdən imtina etsin. Amma daha uyğun olma konkret halda dəqiq məlum olmalıdır, İO-ın qərarı ehtimallara əsaslanmamalıdır. **10**

3.2.2. İO mütənasib olmayan böyük məsrəf hesabına yardım göstərə bilərsə (7.2.2.): İO həmçinin m.7.2.2-yə əsasən o hallarda da hüquqi yardım göstərməkdən imtina edə bilər ki, həmin hallarda hüquqi yardımı həyata keçirmək üçün o, mütənasib olmayan böyük məsrəf xərcləmiş olsun. Bu zaman ilk müəyyən edilməsi olan sual «mütənasibliyin miqyasının» müəyyən edilməsi məsələsidir. Konkret müddəada mütənasib olmayan belə başa düşülməlidir ki, İO hüquqi yardımı edəcəyi halda **çəkəcəyi məsrəflər onun öz vəzifələrini lazımi qaydada yerinə yetirməsinə təhlükə və ya ağır yük** ola bilər. Bu halda da mütənasiblik qarşıya qoyulmuş məqsədə münasibətdə qiymətləndirilməlidir. Ona görə hüquqi yardımı həyata keçirməkdə nail olunması qarşıya qoyulmuş məqsəd ilə çəkilən xərclər arasında **açıq-aşkar uyğunsuzluq** olmamalıdır. **10**

4. İmtina olduğu halda yazılı məlumat: Ümumi prinsip bundan ibarətdir ki, əgər müraciət olunan İO müraciət etmiş İO-a imtina haqqında yazılı məlumat vermirsə, onda o, hüquqi yardımı yerinə yetirməyə hazırdır. Yazılı məlumat **12**

mütləq 3 gün müddətində verilməlidir. Müddətin axımı müraciətin daxil olduğu gündən (yazılı olduğu halda yazının daxil olduğu iş günündən) hesablanır.

5. Mübahisələr olduğu zamanı qərarın qəbul edilməsi (m.7.4.)

13 5.1. Yuxarı orqan tərəfindən qərar qəbul edilməsi:

M.7.4. hüquqi yardımdan imtina olduğu halda və müraciət edən orqanın bu qərar ilə razı olmadığı halda nəzarət funksiyasını həyata keçirən İO tərəfindən həmin mübahisənin həll edilməsi qaydasını nəzərdə tutur. Müddəa o hallara tətbiq olunur ki, hüquqi yardım həyata keçirmək vəzifəsi barədə iki İO arasında fikir ayrılığı mövcud olur və bu fikir ayrılığı heç bir vasitə ilə aradan götürülə bilmir, çıxış yolu kimi müraciət olunmuş İO-ın tabe olduğu İO-ın sualın həll edilməsinə cəlb edilməsi qalır.

Məs: məktəb binasından seçkilərin keçirilməsi üçün istifadə edilməsi məqsədilə müraciət edilir. Məktəbin müdiri isə hesab edir ki, məktəb binası buna uyğun gəlmir. Dairə seçki komissiyası yerli icra hakimiyyəti başçısına müraciət edir.

14 Heç də vacib deyildir ki, İO-lar yeni pilləni təmsil edən orqanlar olsun. Müxtəlif sahələrdən və pillələrdən olan İO-lar hüquqi yardımdan imtina ilə bağlı sualın həll edilməsi üçün müraciət olunan İO-ın yuxarı orqanına müraciət edə bilərlər.

15 Nəzarət orqanı konkret məsələ barəsində qəbul edir. Əgər imtina onun tərəfindən əsassız hesab edilirsə, onda o, sadəcə öz göstərişi ilə imtinanı aradan qaldırır, yəni müraciət olunan İO-a hüquqi yardımını yerinə yetirməyi tapşırıq kimi verir.

16 Hüquqi yardım haqqında müraciət və ya onun barəsində imtina İA hesab edilmədiyini kimi, nəzarət funksiyasını həyata keçirən İO-ın da mübahisə üzrə qəbul etdiyi qərar da

öz-özlüyündə heç bir İA deyildir. Ona görə də İA-da dair müddəalar ona tətbiq olunmur.

5.2. Hüquqi müdafiə vasitələri: İnzibati icarəçilik sistemi vahidlik prinsipinə əsaslandığı üçün İO-ların bir-birindən məhkəməyə müraciət etməsi qanunvericiliklə nəzərdə tutulmur. Məhkəmə mahiyyət etibarilə qərar qəbul etmək iqtidarında (inzibati məhkəməyə İO-ın fəaliyyətinin məqsədəməvafiqliyini yoxlamaq səlahiyyətinə malik deyildir) olmadığından, onun bu mübahisələrdə həll edən mövqeyində çıxış etməsi mümkünsüzdür. 17

Maddə 8. Hüquqi yardımla bağlı xərclərin ödənilməsi

Hüquqi yardımla bağlı müraciət etmiş orqan, belə yardımın göstərilməsi ilə əlaqədar çəkilmiş xərclər şərti maliyyə vahidinin 20 misindən yuxarı olduqda, həmin xərcləri ödəməlidir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Xərclərin ödənilməsi öhdəliyinin məhdudlaşdırılması	3
2.1. Heç bir inzibati rüsumun ödənilməməsi	3
2.2. Məsərəflər çox az olması	5
3. Hüquqi yardımdan əldə edilən gəlirlər	6

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa ümumi 1 şəkildə müraciət edən orqanın ümumiyyətlə hüquqi yardımın həyata keçirilməsi ilə bağlı çəkilmiş xərcləri ödəməli olub-olmadığını, ödəyəcəyi halda hansı həcmdə ödəməli olduğunu tənzimləyir. Bu münasibətlər sırf inzibati idarəçilik daxili tədbirlər ilə bağlıdır və vətəndaşlara münasibətdə heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Qarşılıqlı yardım zamanı müba-

hisələr ola biləcəyini nəzərə alaraq qanunverici o istiqamətə üstünlük vermişdir ki, hüquqi yardım ilə bağlı və ödəmə nisbətən məhdudlaşdırılsın.

- 2 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa ancaq İİQ-nun tətbiq olunduğu münasibətlərə dair hüquqi yardım ilə bağlı tətbiq olunur. Əgər xüsusi qanunvericilik ilə İO arasında hüquqi yardımın əvəzi ödənilmədən həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdursa, onda xüsusi normalar tətbiq edilir.

2. Xərclərin ödənilməsi öhdəliyinin məhdudlaşdırılması

- 3 **2.1. Heç bir inzibati rüsumun ödənilməməsi:** Hüquqi yardımla bağlı xərclərin ödənilməsi haqqında ayrıca müddəanın müəyyənləşdirilməsi ilk növbədə ona xidmət edir ki, müraciət edilmiş İO müraciəti hər hansı bir inzibati rüsumun alınmasını istisna edir.
- 4 Amma məs: hər hansı bir təsisatın istifadəsi ilə bağlı alınan rüsum, yəni həmin obyektin istifadə xərcləri inzibati rüsum formasında alınmasına baxmayaraq, bu halda m.8. anlamında xərclər kimi başa düşülməlidir. Məs: stadiondan istifadə zamanı xüsusi qurğular elektrik enerjisindən istifadəni nəzərdə tutur. Normal halda bu kimi xərclərin ödənilməsi üçün inzibati rüsumlar tutulduğuna baxmayaraq hüquqi yardım çərçivəsində istifadədə isə bu xərclərin əvəzi kimi məbləğ ödəniləcək.
- 5 **2.2. Məsərəflər çox az olması:** «Belə yardımın göstərilməsi ilə çəkilmiş xərclər şərti maliyyə vahidinin 20 misindən yuxarı olduqda» ifadəsini dəqiqliklə yazmaq, qanunverici bunu müəyyənləşdirmək istəmişdir ki, məsərəflərin az olması əvəz ödəmək öhdəliyini istisna edir. İnzibati idarəçiliyin sadələşdirilməsinə nail olmaq üçün qarşılıqlı şəkildə, az miqdarda xərclər olduğu halda əvəzləşdirmə aradan qaldırılır.

3. Hüquqi yardımdan əldə edilən gəlirlər: Hüquqi yardımdan əldə edilən gəlirlər hüquqi yardımı həyata keçirən İO-da qalır. Əldə edilən gəlirlərin xərclərin əvəzi kimi qiymətləndirilməsi də bu cür yanaşmanı doğruldur. Ola bilər ki, İO-lar arasında başqa qayda razılaşıdırılsın.

Maddə 9. Sənədlərin surətini rəsmi təsdiq etmək hüququ

9.1. İnzibati orqan, özü və ya ona tabe olan orqan tərəfindən qəbul edilmiş inzibati aktların və ya digər sənədlərin surətini təsdiq edə bilər.

9.2. İnzibati orqan tərəfindən müvafiq qaydada qəbul edilmiş inzibati aktların və ya digər sənədlərin təsdiqlənmiş surətləri rəsmi qüvvəyə malikdir.

9.3. Məzmunu dəyişdirilmiş və ya bütövlüyü pozulmuş sənədin təsdiq olunmasına yol verilmir.

9.4. Sənəd təsdiq edilərkən aşağıdakı məlumatları əks etdirən vərəq tərtib olunmalıdır:

9.4.1. sənədin dəqiq adı;

9.4.2. sənədin surətinin onun əsli ilə düz olması barədə qeyd;

9.4.3. sənədin təsdiq olunduğu tarix və yer;

9.4.4. məsul vəzifəli şəxsin imzası və inzibati orqanın möhürü.

9.5. Sənədin təsdiq olunmuş surətinin hər səhifəsi vəzifəli şəxs tərəfindən imza edilməli və möhür vurulmalıdır.

9.6. İnzibati aktın və ya digər sənədin surətinin təsdiq edilməsi faktı müvafiq inzibati orqanda müəyyən edilmiş qaydada qeydə alınmalıdır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	2
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Əhatə olunan sənədlər	4
3. Rəsmi təsdiq etmənin anlayışı	5
4. Rəsmi təsdiq etmək hüququnun hüquqi təbiəti	6
5. Rəsmi təsdiq etməyə olan qadağalar (m.9.3)	8
6. Rəsmi təsdiq etmənin formaları (m.9.4 və 9.5.)	8
6.1. Təsdiq etmə haqqında imza və möhür	8
6.2. Hər səhifənin təsdiqi	9
7. Təsdiq olunmuş sənəd ilə eyni hüquqi qüvvəyə malik olma (m.9.2.)	10

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** M.9 sənədlərin surətlərinin təsdiq edilməsi haqqında ümumi qaydaları nəzərdə tutur. Rəsmi təsdiqləmə ilə surətin sənədə tam uyğun gəlməsi faktı təsdiqlənir. Sənədin özünün düzgün olub-olmaması, yəni onun məzmunun nəyi ifadə etməsi təsdiqləmə üçün vacib deyildir. Təsdiqlənən ancaq təqdim edilmiş sənəd və onun surəti arasındakı müqayisəyə əsaslanan uyğunluqdur.
- 2 1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa İİQ-nun tətbiq olunduğu münasibətlər ilə bağlı bütün rəsmi təsdiqləmələrə münasibətdə tətbiq olunur. Bu müddəa ilə məs: inzibati idarəçilik daxili məs: bir İO-ın digər İO üçün hazırladığı təsdiqləməyə münasibətdə və ya hüquqi yardımın həyata keçirilməsi ilə bağlı verilmiş sənədin təsdiqlənməsi ilə bağlı (daxili **tədbirlər olduğu üçün**) münasibətlərə tətbiq olunmur.
- 3 2. Əhatə olunan sənədlər:** Müddəa istənilən formada İO tərəfindən qəbul edilən sənədlərin (surətçıxaran və ya çap maşının, əlyazmanın, kompüterin və ya faks aparatının və s. köməyindən istifadə ilə) surətinə münasibətdə tətbiq

olunur. Bu kimi sənədlər mütləq kənara istiqamətlənmiş tədbirin (daxili deyil!) nəticəsi kimi qəbul edilmiş olmalıdır. Surəti təsdiq etməkdə məqsəd həmin sənədin bir daha maraqlı şəxsi özünə və ya başqa İO-a təqdim etmək üçün lazım olmalıdır. Özəl (mülki hüquqi) sənədlərin təsdiqi üçün ancaq notarius səlahiyyətli orqan hesab edilə bilər. Buna görə bu kimi sənədlərə m.9. tətbiiq olunmur.

3. Rəsmi təsdiq etmənin anlayışı: Rəsmi təsdiq etmə m.9. anlamında sənədin əslinin onun surətinə uyğunluğunu İO-ın təsbit etməsidir. Rəsmi təsdiq etmə notariusun təsdiqləməsindən fərqləndirilməlidir. Notarius təsdiqləməsi rəsmi təsdiq etməyə münasibətdə daha universal xarakterə malikdir. 4

4. Rəsmi təsdiq etmək hüququnun hüquqi təbiəti: Rəsmi təsdiq etmə özü-özlüyündə İA deyil və heç bir yeni tənzimləmə müəyyən etmir. Amma rəsmi təsdiq etmə haqqında ərizə üzə qərarın qəbul edilməsi isə, artıq müstəqil icraat olduğu üçün rəsmi təsdiq etmədən imtina etmə haqqında qərar İA-dir. 5

5. Rəsmi təsdiq etməyə olan qadağalar (m.9.3): M.9.3. ona görə sənədin surətini təsdiqləməyə qadağa müəyyən edir ki, bu hallarda sənədin əslinin **sonradan saxtalaşdırılmasına dair şübhələr** mövcuddur. Təsdiq etmədən istifadə etməklə bu cür saxtalaşdırmaları gizlətmək məqsədi güdülə bilər. Bu cür şübhələrin yaranmasına əsas sənədin «məzmunun dəyişdirilməsi və ya bütövlüyü pozulmuş» olmasıdır. 6

Əgər m.9.3-də sadalanmış şərtlər mövcuddursa, onda İO rəsmi təsdiq etmə ərizəsinə imtina ilə cavab verməlidir. Bütövlüyün pozulması mütləq sənədin saxtalaşdırma məqsədilə edilmiş olmalıdır. Əgər işin konkret hallarından məlum olursa ki, baş vermiş pozulmuş hər hansı bir şəkildə sənədin saxtalaşdırılmasına xidmət edə bilməzdi, onda 7

m.9.3-də sadalanan hallar mövcud deyil. İO-ın saxtalaşdırmaya dair şübhələri əsaslı olmalıdır. Çünki hər bir halda sənədin surətini təsdiqləməkdən imtina edən İO öz qərarını əsaslandırmalıdır. Əsaslandırmada isə öz şübhələrini dəqiqliklə göstərməlidir.

6. Rəsmi təsdiq etmənin formaları (m.9.4. və m.9.5.)

- 8 6.1. Təsdiq etmə haqqında imza və möhür:** M.9.4 və 9.5-də rəsmi təsdiq etmənin forma və məzmunu nəzərdə tutulmuşdur. Bu müddəa təsdiq olunmuş surətinin düzgünlüyünün təmin edilməsinə xidmət edir. Təsdiq etmə haqqında imza və möhür sənədin hər səhifəsinə vurulmalıdır ki, sonradan surətin üzərində hər hansı bir dəyişikliklərin və ya əlavələrin edilməsini istisna edir.
- 9 6.2. Hər səhifənin təsdiqi:** Sənəd bir deyil, bir neçə səhifədən də ibarət ola bilər. Ona görə də hər səhifənin (sonunda) təsdiq olunmanı sübutu kimi imza qoyulmalı və möhür vurulmalıdır.
- 10 7. Təsdiq olunmuş sənəd ilə eyni hüquqi qüvvəyə malik olma (m.9.2.):** Rəsmi təsdiq olunmuş surətin hüquqi qüvvəsinə dair xüsusi müddəanın nəzərdə tutulması surətin sübut qüvvəsini müəyyən etməkdir. İİQ bu mövqedən çıxış edir ki, İO-ın təsdiqlədiyi surətə münasibətdə İA-a münasibətdə ifadə olunmuş eyni iradə ifadə olunur. Ona görə də sənədin surət olduğu əsasla onun daha az inandırıcı olmasını qəbul etmək düzgün olmazdı. Digər İO-lara və ya məhkəməyə təqdim olunacağı halda surət sənədin əslə kimi inandırıcılıq qüvvəsinə malik olur.

II FƏSİL

ÜMUMİ PRİNSİPLƏR

Maddə 10. Hüquqi dövlətin ümumi prinsipləri

10.1. Azərbaycan Respublikasında inzibati icraat Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasında və Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş prosessual təminatlar, habelə hüququn və hüquqi dövlətin hamılıqla qəbul olunmuş prinsipləri əsasında həyata keçirilir.

10.2. Hüququn və hüquqi dövlətin hamılıqla qəbul olunmuş prinsipləri inzibati orqanlar tərəfindən inzibati icraatın həyata keçirilməsi zamanı birbaşa tətbiq olunur.

10.3. Bu Qanunda nəzərdə tutulmuş prinsiplər digər prinsiplərin əhəmiyyətinin azaldılması kimi şərh oluna bilməz.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Prinsiplərin əhəmiyyəti	2
3. Hüququ dövlətin ümumi prinsipləri	3
3.1. Konstitusion hüquqi təminatlar	3
3.2. Beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş təminatlar	5
3.3. Hamılıqla qəbul edilmiş prinsiplər	6

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Müddəa bir daha **1** aydın olaraq təsbit edir ki, II hüquqi dövlətin ümumi prinsiplərinə riayət edilməklə həyata keçirilməlidir. IO II-da rəhbərliyi həyata keçirərkən həmin prinsipləri birbaşa həyata keçirməlidir. Eyni zamanda II fəsildə adı çəkilməyən hüquqi dövlətin ümumi prinsiplərinin əhəmiyyətinin

azaldılması yolverilməzdir. İO ona görə AR Konstitusiyası ilə müəyyən edilmiş təminatları İİ zamanı da qorumalıdır.

- 2 **2. Prinsiplərin əhəmiyyəti:** Prinsiplərin İİ üçün əhəmiyyəti sözsüz ki, onların konkret maddələr tətbiq olunduğu zamanı onların İO tərəfindən necə şərh edilməsi zamanı daha qabarıq şəkildə özünü büruzə verir. Prinsiplərə riayət olunmadan həyata keçirilmiş şərh, izah heç vaxt hüquqa uyğun ola bilməz. Xüsusilə nəzərə alınsa ki, İİ çərçivəsində İO diskresion səlahiyyətləri əsasında həyata keçirdiyi tədbirlər fiziki və hüquqi şəxslərin hüquqlarına müdaxilə ilə müşayiət oluna bilər, onda İO-ın öz mülahizələrini hansı prinsiplərlə əsaslandırması icraatın hüquqi dövlət ənənələrinə uyğun həyata keçirilməsi üçün həlledici əhəmiyyətə malik olduğunu aşkar etmiş olarıq.

3. Hüquq dövlətin ümumi prinsipləri

- 3 **3.1. Konstitusion hüquqi təminatlar:** İnzibati hüquq özü, mahiyyət etibarilə «konkretləşmiş konstitusiya» hüququdur. Bu iki münasibətlər qrupu özləri təbiət etibarilə eynidirlər. Sadəcə olaraq konstitusiya hüququ daha ümumi və dövlətin artıq siyasi subyekt olduğu məsələlərə də müdaxilə edir.

- 4 İnzibati icraatın həyata keçirilməsi üçün qaydaların hamısının qanunverici tərəfindən müəyyən edilməsi qeyri-mümkündür. Elə hallar olur ki, həmin halları qanunverici ya qəsdən, ya da qanunla tənzimləmənin qeyri-effektiv olması səbəbindən həmin hallar üçün qaydaların müəyyənləşdirilməsi səlahiyyətini İO-ın özünə ötürür. Bu zaman İO-ın «hərəkət zolağını» hüquqi dövlətin ümumi prinsipləri müəyyən edir. Bu prinsiplərin böyük bir qrupu öz əksini birbaşa Konstitusiyada tapmışdır. **İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunması, hüquqi dövlət və bunun da çərçivəsində qanunçuluq, hüquqi müdafiəyə təminat, hüquqi sabitliyin və etimad hüququnun qorunması,**

bərabərlik prinsipi və nəhayət demokratik dövlət prinsiplərini İO bütün icraat boyu birbaşa təmin etməlidir.

3.2. Beynəlxalq müqavilələrdə nəzərdə tutulmuş təminatlar: AR üçün məcburi hüquqi qüvvəyə malik olan beynəlxalq hüquqi normalar İİ-da da birbaşa qüvvədədir. Bunların sırasında ilk növbədə «Avropa İnsan hüquqlar xartiyasını» göstərmək lazımdır. 5

3.3. Hamılıqla qəbul edilmiş prinsiplər: Qanunda hüququn və hüquqi dövlətdə hamılıqla qəbul edilmiş prinsipləri təsbit etməklə, qanunverici orqan hüquq elminin ənənələrinə bir daha hörməti ifadə etmişdir. 6

Maddə 11. Qanunçuluq prinsipi

11.1. İnzibati orqanlar qanunun tələblərinə riayət etməyə borcludurlar.

11.2. İnzibati orqanlar yalnız qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda və qaydada şəxsin hüquq və azadlıqlarına müdaxilə edə bilirlər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. «Qanun»	2
3. Qanunun məcburilik qüvvəsi	6
4. Qanunun üstünlüyü	7
5. Qanuna tabelilik: «contra legem», «preater legem», «secundum legem»	8
6. Şəxsin hüquqlarına və azadlıqlarına müdaxilə ancaq qanun əsasında olur	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Hüquqi dövlətdə olan bazis prinsiplərdən ən vacibi inzibati idarəçilik üçün bilavasitə qüvvədə olan qanunçuluq prinsipidir. Bu prinsip İO-ların fəaliyyətini bilavasitə istiqamətləndirir, eyni zamanda bu fəaliyyət üçün əsas rolunu oynayır və fəaliyyətin çərçivələrini müəyyən edir. 1

- 2 **2. «Qanun»:** Qanun dedikdə, MiM tərəfindən oxunuşlardan keçməklə qəbul edilmiş normativ hüquqi akt nəzərdə tutulur. İİ-da bu anlayışın verilməsi qanunvericinin nisbətən sərt mövqeyindən xəbər verir. Çünki Azərbaycan hüququ məcburi hüquqi qüvvəyə malik olan bir sıra normativ aktları təsbit etmişdir.
- 3 İİ-a münasibətdə bütün qanunvericilik aktları deyil, məhz qanun təsbit edilmişdir. **Bu o deməkdir ki, qanun dedikdə, Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmiş normativ hüquqi akt başa düşülür.**
- 4 **Qanunçuluq ideyası** Avropada hələ XIX əsrin ikinci yarısında öz məzmununda dəyişikliklərə, daha doğrusu dəqiqləşdirmələrə məruz qalmışdı. Hələ Roma hüququ hüququn tənzimləmədiyi sahələr üçün «praeter legem» (qanundan kənar) anlayışını qəbul etmişdi. Bu qayda «contra legem» (qanuna zidd) fəaliyyət deyildi. Amma Avropa dövlətlərində hüquqi dövlət ideyası ilə birgə daha sərt «secundum legem» (yəni, qanuna zidd olmamaq kifayət etmirdi, qanuna uyğun hərəkət etmək) prinsipi də qəbul edildi. İnzibati idarəçiliyin fəaliyyətinin məhz secundum legem qaydasında həyata keçirilməsi qarşı tərəfin, yəni vətəndaşlarının etimad hüququnun qorunmasına xidmət edir.
- 5 AR Konstitusiyasının 7.I maddəsində hüquqi dövlətçilik prinsipi təsbit olunmuşdur. Bu prinsipin açıqlaması kimi AR-nın Konstitusiyasının 7.II maddəsinin tələblərinə görə dövlət hakimiyyəti daxili məsələlərdə hüquqla məhdudlaşır. Bu mənada dövlət hakimiyyətinin bir budağı olan icra hakimiyyəti də öz fəaliyyətində hüquqa bağlıdır. Bu prinsip bilavasitə inzibati hüquqda da qüvvədədir. Qanunçuluq prinsipi bu normanın təsiri altındadır, daha doğrusu bu prinsipdən əxz olunmuşdur. Ona görə də idarəçilik sistemi orqanları özbaşına şəxslərin hüquq və azadlıqların müdaxilə edə bilməzlər. Yəni onların hər hansı bir müdaxiləsi üçün hüquqi əsaslar olmalıdır. İİQ hüquqi dövlət prinsipi-

nin tərkib hissəsi olan, daha konkret təbiətə malik olan qanunçuluq prinsipinin təsbit etməklə, belə bir şərt irəli sürür ki, hüquqi əsaslar burada daha dar mənada qəbul edilməli, yəni qanuni əsaslar kimi başa düşülməlidir. Deməli İO-ların fəaliyyəti ancaq o zaman, qanunauyğun olar ki, onun fəaliyyəti zamanı səlahiyyətləri üçün qanuni əsaslar mövcud olsun.

3. Qanunun məcburilik qüvvəsi: Qanun tərəflərin iradəsindən asılı olmayaraq məcburi qüvvəyə malikdir. Konkret inzibati hüquqda qanununun məcburilik qüvvəsi qiymətləndirilərsə, onda məs: İO ilə maraqlı şəxsin razılaşmasına əsasən qanunun göstərişlərinə zidd getmək heç bir halda qəbul olunan deyildir. Qanunun məcburilik qüvvəsi birbaşa nəzərə alınmalıdır. 6

4. Qanunun üstünlüyü: Qanun milli qanunvericilik aktları sırasında Konstitusiya və konstitusiya qanunlarından sonra ən üstün qüvvəyə malikdir. Qanunverici məhz bu mövqedən çıxış edərək qanunun digər normativ aktlardan üstünlüyünə bir daha təsdiqləmişdir. Digər normativ aktlar ilə qanun arasında hər hansı bir ziddiyyət yarandıqda (lex superior prinsipi) qanunun aşağı qüvvəli qanunu «sındırmaq» qüvvəsi vardır. 7

5. Qanuna tabelilik: «Contra legem», «preater legem», «secundum legem»: Qanuna tabelilik özünü ilk növbədə onda ifadə edir ki, qanuna qarşı (zidd) heç bir hərəkət etmək olmaz. Amma Qanunçuluq ideyası hökm sürən icraatda bəzən ancaq zidd hərəkət etməmək qanunçuluq prinsipinin tam mənada reallaşdırılması demək olmur. Qanunçuluq prinsipinin tam reallaşması üçün inzibati idarəçilik öz fəaliyyətini qanun əsasında (secundum legem) həyata keçirməlidir. Qanunçuluq prinsipi tam mənada ancaq o zaman reallaşır ki, qanun inzibati orqanların fəaliyyətinin təkcə sərhədlərini deyil, fəaliyyətin əsaslarını və istiqamətlərini müəyyən etsin. 8

9 6. Şəxsin hüquqlarına və azadlıqlarına müdaxilə ancaq qanun əsasında: Şəxslərin hüquqlarına və azadlıqlarına müdaxiləyə ancaq qanun əsasında yol verilir. Qanun dedikdə, bu halda formal qanun, yəni parlamentdə oxunuşları keçməklə qəbul edilən normativ hüquqi akt başa düşülür. Şəxslərin hüquq və azadlıqlarının qorunması konstitusional dəyər olduğu üçün bu barədə normalara yanaşma da yüksək həssaslıq tələb edir. Vətəndaş onun hüquq və azadlıqlarına müdaxilə olması ehtimalını (yəni hansı sahədə İO-nun onun hüquq və azadlıqlarına müdaxilə etmək səlahiyyətinin olmasını) əvvəlcədən bilməlidir. Əks qaydanın mövcud olacağı halda hüquqi dövlətin digər ümumi prinsiplərinin də reallaşması təhlükə altında qalardı.

Maddə 12. Bərabərlik prinsipi

12.1. Hamı qanun və inzibati orqan qarşısında bərabərdir.

12.2. İnzibati orqan tərəfindən eyni mühüm faktiki hallara malik olan müxtəlif işlər üzrə müxtəlif qərarların qəbul edilməsi qadağandır.

12.3. İnzibati orqan tərəfindən fərqli mühüm hallara malik olan müxtəlif işlər üzrə eyni qərarların qəbul edilməsi qadağandır.

12.4. İnzibati orqan diskresion səlahiyyətləri eyni üsulla və eyni qaydada həyata keçirməyə borcludur. Bu müddəə diskresion səlahiyyətlərin icrası ilə bağlı mövcud inzibati praktikanın dəyişdirilməsini istisna etmir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Bərabərlik	2
2.1. Konstitusiyanın 25-ci maddəsi	2
2.2. II-da bərabərlik	5
3. İO-nun bərabərlik prinsipinə tabe olması	7
3.1. Eyni hallar üzrə	7

3.2. Müxtəlif hallar üzrə	8
4. Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı bərabərlik prinsipinin əhəmiyyəti	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Bərabərlik prinsipi hüquqi dövlətdə mövcud olan ən əsas prinsiplərdəndir. Hər bir icraatda bu prinsip bütün digər təminatlar qabaqlayan təminat kimi çıxış edir. Yəni icraatın qanunauyğun başlaması (qərəzsiz İO ilə təminat), davam etməsi (qarşı tərəflə müqayisədə eyni tədbir və vasitələrdən istifadə etmək imkanı) və başa çatması (qərarın heç bir təsir olmadan qəbul edilməsi) bu prinsip tam şəkildə reallaşdırılmadan mümkün deyildir. 1

2. Bərabərlik

2.1. Konstitusiyanın 25-ci maddəsi: Bərabərlik konstitusion təminat olmaqla özündə üç müxtəlif mərhələni ehtiva edir. Bunlardan **birincisi** İİQ-da bir daha təkrarlanan **qanun** və məhkəmə qarşısında bərabərlikdir. Ümumiyyətlə bərabərliyin nisbi anlayış olduğu nəzərə alınarsa, hüquqda faktiki bərabərlikdən danışmaq yersiz olardı. Amma hüquqi dövlətdə formal bərabərlik təmin edilməlidir. Formal bərabərlik isə elə qanun qarşısında bərabərlik deməkdir. Bu bərabərlik özündə hər kəsin eyni hüquq və azadlıqlara malik olması deməkdir. 2

İkinci mərhələ isə qadın və kişi bərabərliyi ilə bağlıdır. Qadın və ya kişinin hüquqi cəhətdən müxtəlif mövqelərə qoyulması qəti qadağandır. 3

Üçüncü mərhələ isə şəxsin mənsubiyyətindən asılı olaraq fərqləndirilməsinin yolverilməz olması ilə bağlı AR Konstitusiyasının 25-ci maddəsinin III bəndində verilən təminatdır. 4

2.2. İİ-da bərabərlik: İİQ-da bərabərlik nisbətən konkretləşdirilmiş formada təsbit olunmuşdur. Bu heç də o de- 5

mək deyildir ki, konstitusion hüquqi təminat daha mücər-rəd və İİ-da bərabərlik prinsipinin təminatı üçün daha az əhəmiyyətlidir. Amma bununla belə, İİ-ın konkret xüsusiyyətlərini nəzərə almaqla İİQ iki istiqamətdə fiziki və hüquqi şəxslərin bərabər statuslarını təsbit edir. Onlar qanun qarşısında və İO qarşısında bərabərdirlər.

- 6 İİ-da bərabərliyin eyni və müxtəlif zaman kəsiyində təmin edilməsi istiqamətində də ayrıca müddəalar müəyyən edilmişdir (m.12.2. və 12.3.).

3. İO-ın bərabərlik prinsipinə tabe olması

- 7 **3.1. Eyni hallar üzrə:** İİ-da bərabərliyin təmin edilməsi üçün çox konkret meyarlar müəyyən edilmişdir. İO-ın eyni hallar üzrə müxtəlif qərar qəbul etməsinə yol verilmir. Bu cür qayda ona xidmət edir ki, şəxslərin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq müxtəlif vaxtlarda, amma eyni tərkib üzrə müxtəlif qərarların qəbul edilməsi istisna edilsin.

Misal: B İO-dan xahiş edir ki, ona həyətində qaraj tikməyə icazə versin. İO bu xahişə pozitiv cavab verir. B-nin qonşusu A bu xahiş ilə müraciət edəndə isə, İO ona cavab verir ki, A öz həyətinə yolu maşın yolu kimi istifadə edə bilməz. A ilə B eyni həyətdə yaşamaqlarına baxmayaraq B maşın yolundan istifadə hüququna malik olduğu halda, A-ya bu hüquqda imtina edilir.

- 8 **3.2. Müxtəlif hallar üzrə:** Müxtəlif hallar üzrə eyni qərarın qəbul edilməsi də m.12.3-ə əsasən qadağandır. Bu qaydaya riayət edilməməsi, digər prinsiplərin etimad hüququn qorunması və mütənasiblik prinsipinin də pozulmasına səbəb olur.

- 9 **4. Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı bərabərlik prinsipinin əhəmiyyəti:** Diskresion səlahiyyətinin düzgün həyata keçirilməsinin ilkin şərti kimi bərabərlik prinsipinin tərkib hissəsi olan «bərabər yanaşma» prinsipi çıxış edir. Diskresion səlahiyyəti həyata keçirərkən İO qarşısında bərabərlik prinsipinə təmin etmək vəzifəsi daya-

nir. Diskresion səlahiyyət İO-a seçim verdiyi halda, İO öz seçimini maraqlı şəxsləri bərabərliyinə əsaslanaraq həyata keçirməlidir.

Maddə 13. Etimad hüququnun qorunması prinsipi

13.1. İnzibati orqanların inzibati praktikasına fiziki və ya hüquqi şəxslərin etimadı qanunla qorunur.

13.2. İnzibati orqan mövcud inzibati praktikaya uyğun hərəkət etməyə borcludur. Yalnız ictimai maraqların tələb etdiyi hallarda mövcud inzibati praktika yeni praktika ilə dəyişdirilə bilər. Yeni inzibati praktika davamlı olmalı və ümumi xarakter daşmalıdır.

13.3. Müəyyən inzibati aktın sonradan qəbul edilməsi və ya qəbul edilməməsi ilə bağlı səlahiyyətli inzibati orqanların vədlərinə, bəyanatlarına fiziki və ya hüquqi şəxslərin etimadı qanunla qorunur.

13.4. İnzibati orqanların bu Qanunun 13.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş vədləri və ya bəyanatları yalnız yazılı formada olduqda etibarlı təminat sayılır və şəxsin etimad hüququnun əsasını təşkil edir. Bu Qanunun 63-cü və 67-69-cu maddələri də təminatlara şamil olunur.

13.5. Fiziki və ya hüquqi şəxslərin etimadı qanunsuz hərəkətlərə əsaslanma bilməz.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Etimad hüququ	2
2.1. İO-in vədlərinə bəyanatlarına olan etimad	2
2.1.1. İA-in qəbul edilməsi və ya edilməməsi ilə bağlı ...	3
2.1.2. Yazılı formada (m.13.4.)	4
2.2. Qanuni və ya qanunsuz İA-in ləğv edilməsi zamanı etimadın qorunması	5
3. Daimi praktikaya olan etimad (m.13.2.)	6
4. Qanunsuz hərəkətlərə əsaslanan etimadın əhəmiyyətsizliyi	9

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Etimadın qorunması prinsipi ilk dəfə olaraq qanunverici tərəfindən müstəqil prinsip kimi müəyyən edilmişdir. Bununla da həm vətəndaş tərəfindən və həm də İO-lar tərəfindən onların qarşılıqlı münasibətləri mövcud olduğu halda, hansı prinsip üzərində baş qurulması bir daha təsdiqlənmişdir. Etimad hüququnun qorunması prinsipi «**bona fides**» prinsipindən törəmədir.

2. Etimad hüququ

2 2.1. İO-ın vədlərinə, bəyanatlarına olan etimad: Qanunverici etimad hüququnun qorunmasının xüsusi tərkib hissəsi kimi İO-ın verdiyi yazılı vədlərə və bəyanatlara olan etimadı göstərir. Bir halda ki, İO maraqlı şəxs ilə müqayisədə daha güclü mövqeyə malikdir və o, öz vədlərini və bəyanatlarını iradəsinə əsaslanaraq reallaşdırma bilər, onda o, əvvəlcədən hansı bəyanatları və vədləri verdiyini yaxşıca götür-qoy etməlidir. İO-ın verdiyi bəyanatlar və vədlər bir-birinə zidd olmamalı və bir-birini tamamlamalıdır. Bu imkan verir ki, vətəndaş buna əsasən öz mövqeyini və imkanlarını proqnozlaşdırsın və planlaşdırsın.

3 2.1.1. İA-ın qəbul edilməsi və ya edilməməsi ilə bağlı: İO-ın bəyanatları və vədləri mütləq konkret İİ ilə bağlı olmalıdır. Maraqlı şəxs hər bir halda bilməlidir ki, konkret hal ilə bağlı olduğundan bu bəyanatlar və vədlər onun hüquq və qanunla qorunan maraqları ilə bağlıdır.

4 2.1.2. Yazılı formada (m.13.4.): Bəyanat və vədin etibarlı təminat sayılması üçün onun yazılı formadan ifadə olunması vacibdir. Ancaq bu formadan tərtib olunduqda, vədlər və bəyanatlara İA-lara tətbiq olunan analoji qaydalar (m.63. və s.) tətbiq olunur.

5 2.2. Qanuni və ya qanunsuz İA-ın ləğv edilməsi zamanı etimadın qorunması: Qanuni və ya qanunsuz İA-ların

ləğv edilməsi zamanı etimad hüququnun qorunması xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bunu nəzərə alaraq qanuni və qanunsuz İA-ların ləğvi qaydalarında etimad hüququnun hansı mərhələdə və hansı səviyyədə nəzərə alınması dəqiq qanunla müəyyən edilmişdir (bax m.67 və m.68).

3. Daimi praktikaya olan etimad (m.13.2.): Vətəndaşın 6
İO-a etimadı ilk növbədə inzibati praktika ilə bağlı yaranır. Yəni İO-ın müstəqil hərəkət etdiyi «sərhədlər» etimadın yarandığı sahəni müəyyən edir. Ancaq qanunun icrasından söhbət getdiyi halda, ancaq maraqlı şəxsin qanuna olan etimadından danışmaq olar.

İO-ın praktikasi davamlı və ümumi xarakter daşmalıdır. 7
Maraqlı şəxsin etimad hüququ ancaq o halda təmin oluna bilər ki, İO-ın hərəkətlərinin gedişi əvvəlcədən bilinsin. İO ona görə də heç bir əsas olmadan öz praktikasını dəyişməməlidir. Maraqlı şəxs təxminən bilməlidir ki, onun işi inzibati praktikaya uyğun qaydada və həll edilmiş oxşar işlərə analoji qaydada həll ediləcək.

İO ancaq o zaman öz praktikasını dəyişə bilər ki, cəmiyyətdə 8
ümumi vəziyyət dəyişmiş olsun, yeni dəyərlər meydana gəlsin və bu səbəbdən ictimai maraqlı inzibati praktikanın dəyişməsinə tələb etsin. Praktikasını dəyişdirdiyi halda İO bunu nə üçün etdiyini əsaslandırmalı və gələcəkdə yeni praktikaya uyğun hərəkət etməlidir.

4. Qanunsuz hərəkətlərə əsaslanan etimadın əhəmiyyətsizliyi: 9
Əgər hər hansı bir tərəfi, yeni İO-ın və ya vətəndaşın hərəkətləri qanunsuzdursa, onda onlar vicdanlı hərəkət hesab olunmur və qanunla qorunmur.

Misal: A bilir ki, o, öz aptekində olan antisanitariyanın «nəzərə alınmaması üçün» müvafiq İO-a hər dəfə rüşvət verməklə işlərini qaydasına qoyur. Amma bir dəfə İO həmişəki qaydadan fərqli olaraq onun aptekini yoxlamaq istəyir. Bu halda A heç də, ona əsaslanma bilməz ki, hər dəfə o məsələni rüşvət vasitəsi ilə həll etmiş və buna etimad hüququ yaranmışdır. Çünki o bilir ki, rüşvət vermək qanunazidd hərəkətdir.

Maddə 14. Diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi qaydası

14.1. İnzibati orqan diskresion səlahiyyətlərini qanunla müəyyən olunmuş hədudlar daxilində (qanunla ona verilmiş səlahiyyətlər daxilində) həyata keçirməyə borcudur.

14.2. Diskresion səlahiyyətlər əsasında qəbul edilən qərarlar həmin səlahiyyətlərin məqsədinə uyğun olmalıdır.

14.3. Diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquq və azadlıqlarının əsassız məhdudlaşdırılmasına yönəldilmiş qərarlar qəbul oluna bilməz.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi	3
2.1. Məqsəd istiqamət müəyyənləşdirən göstəriş kimi	3
2.2. Diskresion səlahiyyəti verməkdə məqsəd	4
2.3. Nəzərə alınmalı olan təkliflər	6
2.4. Diskresion səlahiyyəti yönəldən inzibati hüquq normaları	7
2.5. Diskresion səlahiyyətin reallaşdırılması	10
2.5.1. İşin hallarının araşdırılması	10
2.5.2. Mücərrəd şərait olduqda qərarın qəbul edilməsi	11
2.5.3. Məqsədəzidd qərarın qəbul edilməsinin yolverilməzliyi	12
2.5.4. Tarazlaşdırma və ölçülmə	13
3. İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən qərar qəbul etməsi	14

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa II-ın ən əsas institutlarından biri olan diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi qaydasını tənzimləyir. Qanunverici də-

qiq olaraq müəyyən etmişdir ki, İO öz mülahizəsinə əsasən hərəkət edərkən, ona verilmiş səlahiyyətlərin məqsədinə uyğun hərəkət etməlidir.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: M.14 İO-ın 2
diskresion səlahiyyətini həyata keçirdiyi hallarda bütün İİ üçün qüvvədədir. Diskresion səlahiyyətlərin xüsusi qanunvericiliyə əsasən həyata keçirilməsi heç nəyi dəyişdirmir. Diskresion səlahiyyətin səlahiyyətin həyata keçirilməsi üçün ümumi qayda bu müddəə ilə müəyyən edilir.

2. Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi

2.1. Məqsəd istiqamət müəyyənləşdirən göstəriş kimi: 3
Diskresion səlahiyyətdən İO ancaq qanunun diskresion səlahiyyət üçün müəyyən etdiyi məqsəd çərçivəsində istifadə edə bilər. Yəni İO diskresion səlahiyyətinə əsaslanaraq qərar qəbul edərkən, qərarını qanunun müəyyən etdiyi məqsəd ilə əsaslandırılmalı və qanunun istədiyi məradə hərəkət etməlidir.

2.2. Diskresion səlahiyyəti verməkdə məqsəd: Adətən 4
diskresion səlahiyyəti verməkdə məqsəd elə diskresion səlahiyyətin əsası olan normanın özündə ifadə olunur. Amma bu məqsəd ümumi qanunda da ifadə oluna bilər. Əgər bu cür ümumi qanun da yoxdursa və əgər milli hüquqda bu barədə heç nə yoxdursa, AR tərəfdar çıxdığı beynəlxalq müqavilələr ilə də müəyyən edilə bilər. Təbii ki, milli hüquqda məqsəd özünü ilk növbədə m.12-dən irəli gələn insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatında göstərir. Haqlı olaraq qanunverici m.14.3-də bir daha Konstitusiyanın bu tələblərindən çıxış edərək insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatı üçün qayda nəzərdə tutur və bununla da Konstitusiyanın tələbini İİ-a münasibətdə konkret ifadə edir.

5 Diskresion səlahiyyəti verən əsaslarda diskresion səlahiyyəti verməkdə nəyin məqsəd olması təfsir məsələsidir.

Məs: «Yol hərəkəti haqqında» qanun müəyyən edir ki, (m.12.II) yol şəraiti hərəkət üçün ciddi təhlükə yaradarsa (**məqsəd**), yol hərəkəti təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə nəzarəti həyata keçirən orqan (**İO**) yol hərəkətinin müvəqqəti məhdudlaşdırılması və ya qadağan edilməsi haqqında qərarın (**İA**) qəbul edilməsi barədə gös-təriş verə bilər (**diskresion səlahiyyət**).

6 2.3. Nəzərə alınmalı olan təkliflər: Bəzən elə olur ki, qanunvericilikdə İO üçün məqsəddən fərqli olaraq, riayət olunması məcburi olmayan təkliflər nəzərdə tutulur. Bu hallarda İO nisbətən daha sərbəst olur. Amma nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, bu cür təkliflər çox zaman digər xüsusi sahələrin müdafiəsi (və ya təhlükə altında qoyulmaması) üçün verilən təkliflərdir. İO ilkin mərhələdə bu cür təklifləri nəzərə almasa, onda bu sonrakı çətinliklər üçün imkan yaranır. Məs: yolun çəkilişi zamanı, daha doğrusu yol xidmətinin təşkili zamanı («Avtomobil yolları haqqında qanun» m.26.1) avtomobil yolunu xidməti obyektlərlə təchiz edilməsi əməyin, qidalanmanın və istirahətin normal şəraitini təmin etmək məqsədləri ilə edilir. Amma, bundan əlavə, norma nəzərdə tutur ki, «imkan daxilində isə yol hərəkəti iştirakçılarının rabitə əlaqələrini təmin etmək məqsədi ilə» də istirahət meydanları və xüsusi dayanacaqlar yarada bilər (26.2). Bununla da qanun «imkan daxilində» sözü ilə İO təklif edir ki, bu şərti də nəzərə alsın, amma digər məqsədlərlə müqayisədə daha zəif məcburilik qüvvəsi müəyyən edir.

7 2.4. Diskresion səlahiyyətləri yönəldən inzibati normalar: İO-lar sistemindən qəbul edilmiş aktlar (heç də bütün QQA-lar başa düşülməməlidir) diskresion səlahiyyətin bütün İO-lar tərəfindən eyni cür həyata keçirilməsinə xidmət edir. Bu cür tələb ilk növbədə etimad hüququnun qorunmasının təmin edilməsi üçün inzibati praktikanın daimiliyini gözlənilməsindən irəli gəlir. İO diskresion səlahiyyət əsa-

sında qərar qəbul etməlidirsə, o, bir qayda olaraq praktikada qəbul edilmiş inzibati aktlara istiqamətlənməlidir. Amma təbii ki, bu o demək deyil ki, İO-ın heç cür mülahizəsinə əsaslanmaq səlahiyyəti yoxdur. Əgər konkret işin halları aid olduğu işlər qrupundan daha fərqli, özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdirsə və bu xüsusiyyətlər imkan vermirə ki, digər işlərdə qəbul edilən eyni qərar qəbul edilsin, onda İO qərarını əsaslandırmaqla, əvvəlki inzibati aktlardan fərqlənən qərar qəbul edə bilər.

Maraqlı şəxsin hər bir halda daimi inzibati praktikaya riayət edilməsini tələb etmək hüququ vardır. Bəzən elə olur ki, müəyyən hallar özləri yeni yanaşmanı və ya yeni həll qaydasını tələb edirlər. Əlbəttə ki, əgər İO ictimai maraqlar tələb etdiyi halda, öz praktikasını yeni praktika ilə əvəz edə bilər (m.13.2). 8

Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı mütləq səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı güdülən məqsədlərin bir-birinə münasibətdə götür-qoy edilməsi vacibdir. Diskresion səlahiyyətin məqsədi baxımından səlahiyyətin reallaşdırılması zamanı 2 mərhələdə fərqləndirilməlidir. Düzdür, real münasibətlərdə bu mərhələlər heç mövcud olmur, yəni eyni zamanda baş verirlər, amma bu cür fərqləndirmə İO üçün aydınlıq gətirməyə xidmət edir. Birinci mərhələ hər hansı bir **işin hallarının araşdırılmasıdır**. Bu mərhələdə diskresion səlahiyyətlərin məqsədlərinə uyğun olaraq o hallar araşdırılmalı, müəyyən edilməlidir ki, həmin hallar qərarın qəbul edilməsi üçün zəruri olsunlar. İkinci mərhələdə isə götür-qoy edilməlidir ki, lehinə və əleyhinə hallar qəbul ediləcək qərarın məqsədinə xidmət edirmi və onu əsaslandırırı. 9

2.5. Diskresion səlahiyyətin reallaşdırılması

2.5.1. İşin hallarının araşdırılması: Diskresion səlahiyyətin korrekt həyata keçirilməsi üçün ilkin şərt qərar qəbul 10

edilməsinə aid olan bütün halların tam və dəqiq müəyyən edilməsidir. Bir qayda olaraq diskresion səlahiyyətə əsaslanaraq qərar qəbul edən İO səlahiyyətin verilməsi məqsədlərinə uyğun olaraq qərar qəbul etməsini təmin etmək üçün **xidməti vəzifəsinə əsasən öz təşəbbüsü ilə** işin bütün hallarını müəyyən etməlidir. Hər bir halda işin hallarının yarımqıq və ya qeyri-dəqiq araşdırılması diskresion səlahiyyətin qüsurlu həyata keçirilməsinə səbəb olur.

11 2.5.2. Mücərrəd bir şəraitdə qərarın qəbul edilməsi:

Əgər işin halları İO-ın bütün cəhdlərinə və əziyyətlərinə baxmayaraq dəqiq müəyyən oluna bilmirsə və İO öz qərarında işin hallarının dəqiq müəyyən olunmadığına istinad edərək qərar qəbul edirsə, onda bir qayda olaraq bu qərar diskresion səlahiyyətin qüsurlu həyata keçirilməsi nəticəsi kimi qiymətləndirilə bilməz. Yəni İO bir qayda olaraq bu hallarda diskresion səlahiyyətini düzgün həyata keçirir. Bəzən elə ola bilər ki, bu zaman İO-ın qəbul etdiyi qərar sübut etmə yükünü (bax m.24) daşıyan tərəfin ziyanına olsun. Amma yenə də vurğulanmalıdır ki, İO ancaq bütün mümkün araşdırma imkanlarını tükəndirdikdən sonra mücərrəd şəraitin mövcud olduğuna istinad edərək qərar qəbul edə bilər.

12 2.5.3. Məqsədəzidd qərarın qəbul edilməsinin yolverilməzliyi:

İO diskresion səlahiyyətinə əsaslanaraq qərar qəbul etdikdə heç bir kənar təsiri və ya işə aid olmayan aspektləri nəzərə almamalıdır. Bu məs: diskresion səlahiyyətin verilməsində qanunla müəyyən edilən məqsəddən kənara çıxma hallarında baş verir. Ona görə hər bir diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı qərar qəbul edilməmişdən qabaq **mütləq diskresion səlahiyyətin məqsədi təhlil edilməlidir**. Bu məqsədin nəzərə alınmaması artıq özü-özlüyündə diskresion səlahiyyətin **düzgün həyata keçirilməməsinə** gətirib çıxarır.

2.5.4. Tarazlaşdırma və ölçülmə: İO diskresion səlahiyyətlə əsaslanaraq qərar qəbul edərkən işin bütün hallarını araşdırmalı və sonra onların hamısını bir müstəviyə gətirməlidir. Bundan sonra o qərarın bu və ya başqa cür qəbul edilməsinə «lehinə» və «əleyhinə» olan halları tərəziyə qoymalıdır. **13**

3. İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən qərar qəbul etməsi: İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən qərar qəbul etməsindən o hallarda danışılır ki, qanun İO-ı işin faktiki hallarının araşdırılması zamanı hüquqi anlayışların təfsir səlahiyyəti ilə təmin edir. Bu cür səlahiyyətin həyata keçirilməsi sonradan məhkəmə tərəfindən çox məhdud şəkildə yoxlanıla bilər. Azərbaycan inzibati prosessual hüququ artıq bu cür fərqləndirməni etmişdir (bax m. 2.0.7 və İPM). İşin faktiki hallarının müəyyən edilməsi texniki anlayış kimi İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən qərar qəbul etməsi, işin nəticəsinə münasibətdə İO-ın seçim səlahiyyətinin olması isə diskresion səlahiyyət anlayışı ilə ehtiva olunur. Diskresion səlahiyyətlərin izahından (bax m.2.0.7) görünməyən kimi hər iki səlahiyyət eyni prinsiplər və qaydalar əsasında həyata keçirilir və onlar üzərində eyni qaydada nəzarət həyata keçirilir. Yeganə fərq kimi məhkəmənin İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən qəbul etdiyi qərar yoxlamaq səlahiyyəti daha məhdud olur. **14**

İO öz qiymətləndirməsinə əsasən hərəkət etdiyi hallarda da diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsinə dair müəyyən edilmiş ümumi qayda analoji qaydada tətbiq olunur. **15**

Maddə 15. Formal tələblərdən sui-istifadənin qadağan olunması

15.1. Qanunla məcburi şərt kimi nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, yalnız formal tələblərə əməl

olunmasını təmin etmək məqsədi ilə inzibati orqanlar tərəfindən fiziki və hüquqi şəxslərin üzərinə bu və ya başqa öhdəliklərin qoyulması qadağandır.

15.2. Qanunda birbaşa nəzərdə tutulmadığı hallarda fiziki və ya hüquqi şəxslər tərəfindən formal tələblərə əməl olunmaması və ya lazımı qaydada əməl olunmaması inzibati orqanlar tərəfindən müvafiq qərarın qəbul olunmasından imtina üçün əsas ola bilməz.

15.3. İnzibati orqanlar fiziki və ya hüquqi şəxslər tərəfindən təqdim olunmuş sənədlərdə yazı və hesab zamanı yol verilmiş aşkar və düzəldilməsi mümkün olan səhvlərə görə həmin sənədləri qəbul etməkdən imtina edə bilməz.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Qanunla nəzərdə tutulmayan formal öhdəliklər	2
3. Formal tələblərə əməl olunmamasının əhəmiyyətsizliyi	3
4. Aşkar yazı və səhvlərin əhəmiyyətsizliyi	4

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Müddəa ilk növbədə ona xidmət edir ki, İO-ın həddən artıq formallığa yol vermələri nəticəsində maraqlı şəxslərə münasibətdə süründürməçilik yaranmasın. Belə ki, qanun dəqiq müəyyən edir ki, hansı formallıqlar vətəndaş tərəfindən yerinə yetirilməlidir. İO-ın öz mülahizəsinə əsasən bunu bir qədər də artırması yolverilməzdir.

2 2. Qanunla nəzərdə tutulmayan formal öhdəliklər: Formal tələb qeyd olunduğu kimi, ancaq qanunla (maddi qanun) məcburi şərt kimi nəzərdə tutulmadığı halda, İO tərəfindən maraqlı şəxs üçün tələb kimi irəli sürülə bilməz. Əks halda bu, İO-ın özbaşınalığına gətirib çıxarar, vətəndaş üçün isə bu, uzun süründürməçiliyə səbəb olardı.

3 3. Formal tələblərə əməl olunmamasının əhəmiyyətsizliyi: Qanunla riayət olunması məcburi şərt kimi nə-

zərdə tutulmayan formal tələblərə əməl olunmamasının işin mahiyyətinə heç bir təsiri olmamalıdır.

4. Aşkar yazı və səhvlərin əhəmiyyətsizliyi: İO-ların buraxdığı aşkar səhvləri düzəltmək hüququ olduğu kimi, qanunla maraqlı şəxsin də aşkar səhvlərə münasibətdə onları düzəltmək hüququ saxlanılır. Həmçinin bu hüquqa istinadən onun sənədlərinin aşkar səhvlər səbəbindən qəbul edilməməsi istisna edilir. **Məs:** A artıq bir neçə gündür ki, İO-a ərizə ilə müraciət etmişdir. İO isə bir neçə gündən sonra A-ya bildirir ki, onun ərizəsinə ümumiyyətlə baxılmamışdır, çünki o ərizədə öz atasının adını düzgün qeyd etməmişdir. A isə bildirir ki, digər sənədlərdən aydın görünür ki, onun atasının adı nədir. Bu halda İO-ın bu əsasla işdə süründürməçilik yaratmasına heç bir əsas yoxdur.

Maddə 16. Hüququn tətbiqindən imtinanın qadağan olunması

16.1. Fiziki və ya hüquqi şəxsə münasibətdə hər hansı hüquq normasını tətbiq etməli olan inzibati orqan, maraqlı şəxsin vəsatətinə əsasən və ya xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda öz təşəbbüsü ilə həmin normanı tətbiq etməyə borcludur.

16.2. Hüquq normasının tətbiqi inzibati orqanın diskresion səlahiyyətlərinə aid olduğu hallarda, maraqlı şəxs diskresion səlahiyyətlərin düzgün həyata keçirilməsini tələb etməkdə haqlıdır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat 1
2. Hüquq normasını tətbiq etmək vəzifəsi 2
3. Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi 3
 - 3.1. Diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsinə olan tələb 3
 - 3.2. Prinsipin düzgün həyata keçirilməməsinin nəticələri 4

- 1 **1. Maddə haqqında ümumi məlumat:** Hüququn tətbiq olunmasından imtinanın qadağan olunması prinsipi ümumi prinsip olmaqla, **iura novit curia** prinsipindən törəmə prinsipdir. Belə ki, məhkəmə hüququn tətbiqinə hər bir halda borclu olduğu kimi, İO-da eyni ilə inzibati icraatda hüququn tətbiqinə borcludur. Qanunverici bu mövqedən çıxış edir ki, İO hüququn nədən ibarət olduğunu və onun konkret münasibətlərə hansı norma tətbiq etdiyini bilir. İO hüququ tətbiq etməyə borclu olduğu deyildikdə, İO-ın **hüququ düzgün tətbiq etməsi vəzifəsi** başa düşülür.
- 2 **2. Hüquq normasını tətbiq etmək vəzifəsi:** Hüququn tətbiq olunması konkret halda təbii ki, hər hansı bir hüquq qaydasının tətbiq edilməsi deməkdir. Bu zaman İO bir qayda olaraq qanunu konkretləşdirməklə, onu icra edən subyekt kimi çıxış edir. İO-ın vəzifəsi qanunla müəyyənləşdirilir. İO sadəcə olaraq İA-ı qəbul edərkən konkret normanın tələblərini yerinə yetirir. İO bu vəzifəni bir qayda olaraq xidməti vəzifəsinə əsasən edir. Bununla yanaşı İO konkret normanı maraqlı şəxsin vəsatətinə əsasən də tətbiq edə bilər. Sonuncu hallarda maraqlı şəxsin vəsatəti olmasına baxmayaraq İO normanın tətbiq edilməli olduğunu xidməti vəzifəsinə əsasən yoxlamalıdır.

3. Diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi

- 3 **3.1. Diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsinə olan tələb:** Maraqlı şəxsin diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsinə olan tələbi, hüququn düzgün tətbiq edilməsi prinsipinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir.
- 4 **3.2. Prinsipin düzgün həyata keçirilməməsinin nəticələri:** Diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməməsi bir qayda olaraq, icraat nəticəsində qəbul edilmiş İA-ın etibarsızlığına səbəb olur.

Maddə 17. Mütənasiblik prinsipi

Fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqi statusuna (prinsipial hərəkət azadlığına) hər hansı müdaxiləni nəzərdə tutan tədbirlər inzibati orqanın güddüyü qanuni məqsədə mütənasib olmalı, həmin məqsədə çatmaq üçün öz məzmunu, yeri, vaxtı və əhatə etdiyi şəxslərin dairəsi baxımından zəruri və yararlı olmalıdır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Mütənasiblik	2
2.1. İcazə verilmiş məqsəd	3
2.2. İcazə verilmiş vasitə	4
2.3. Yararlılıq	5
2.4. Zərurilik	6
2.5. Uyğunluq (proporsionallıq)	7
3. Ayrı-ayrı hallarda təsiri	8

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Mütənasiblik prinsipi idarəçiliyin ümumi prinsiplərindəndir və birbaşa hüquqi dövlət prinsipinin tərkib hissəsi kimi qəbul edilməlidir. Bu prinsipin tətbiqi dövlət və vətəndaş arasındakı təcəvillik münasibətlərinin təbiətindən irəli gələn xüsusiyyətlərini tənzimləmək zərurətindən olmuşdur. Ona görə də bu prinsipin bütün hüquq sahələrində tətbiqi mümkündür. Prinsipin məqsədi dövlətin təcəvillik münasibətlərində tərəf olduğu halda vətəndaşların hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraqlarına müdaxilə zamanı vətəndaşın mövqeyini müdafiə etməyə xidmət edir. Hüquqi dövlətdə konstitusion göstəriş kimi mütənasiblik prinsipinə dövlət hakimiyyətinin bütün budaqları riayət etməlidirlər.

2. Mütənasiblik: Mütənasiblik özü anlayış kimi kifayət qədər çoxmənalı qəbul edilə bilər. Amma İİ-da ilk növbədə mütənasiblik özündə şəxslərin hüquqlarına müdaxilə edən dövlət tədbirinin yararlı, zəruri və uyğun olmasını eh-

tiva edir. Bu tələblərə cavab verməyən tədbir qanunaziddir və bu səbəbdən mübahisələndirilə və aradan qaldırıla bilər.

3 2.1. İcazə verilmiş məqsəd: Hər hansı bir tədbirin mü-tənasib olub-olmaması sualına cavab vermək üçün ilk növbədə həmin **tədbirin məqsədini** dəqiqləşdirmək və müəyyən etmək lazımdır. **Tədbirin məqsədi** özlüyündə tədbirin həmin məqsədə çatılmasında yararlı, zəruri və uyğun olduğu və ya olmadığını müəyyən etmək üçün çıxış nöqtəsidir. Buna görə ən əvvəl məqsədin özünün qanunla icazə verilmiş olub-olmadığını yoxlamaq lazımdır.

4 2.2. İcazə verilmiş vasitə: Vasitə tədbirin həyata keçirilməsi mərhələsində istifadə olunan bütün obyektləri və metodları, üsulları və s. ifadə edir. Məs: azyaşlı uşaqların küçələrin təmiz saxlanması məqsədilə məcburi iş çəlb olunmaları və s.

5 2.3. Yararlılıq: Tədbir o zaman məqsədə çatılması üçün yararlı olur ki, o, məqsədə çatmağa kauzal olaraq təsir edir və ya ən azından ona çatmağı təmin edir.

Məs: ətraf mühitə icazə verilmiş normadan artıq zərərli maddələr buraxan zavoddan zavodun bağlanması və ya zərərli maddələri zavod daxilində təmizləyici qurğuların qurulmasını tələb etmək yararlı tədbir olardı. Bunun əksinə olaraq zavoddan parklanmaq üçün ayrılmış meydançanı bağlamağı tələb etmək yararsız tədbir olardı.

6 2.4. Zərurilik: Tədbir o zaman zəruri olur ki, həmin tədbirdən daha yumşaq (mülayim) vasitə olmasın. Bu o zaman olur ki, məqsədə çatmaq üçün istifadə olunan tədbir eyni dərəcədə yararlı olsun amma maraqlı şəxsi daha az yükləyir. Məs: zavodun bağlanması bu halda yararlı olsa da, zəruri olmazdı. Çünki zavod daxilində təmizləyici qurğuların quraşdırılması (daha az yükləyən tədbir ilə) ilə məqsədə nail olmaq mümkündür.

2.5. Uyğunluq (proporsionallıq): Tədbir o zaman uyğun 7
olur ki, onun həyata keçirilməsi zamanı yaranan mənfi tə-
rəflər müsbət tərəfləri üstələməsin. Daha aydın ifadə olu-
narsa, uyğunluğun müəyyən edilməsi zamanı tədbirin xeyr
və zərəri «tərəzinin gözünü qoyulmalı», daha doğrusu gö-
tür-qoy edilməlidir. Bu götür-qoy zamanı hüquqi dəyərlər
və ilk növbədə konstitusion hüquq və azadlıqlar istiqamət-
verici qüvvələr kimi çıxış etməlidirlər.

3. Ayrı-ayrı hallada təsiri: İİ-da elə bir mərhələ yoxdur 8
ki, həmin mərhələdə mütənasiblik prinsipi işləməsin. Mü-
tənasiblik prinsipinin işləməsi qərar qəbul etmə mərhələ-
sində daha aşkar göründüyünə baxmayaraq, onun əsas işlə-
diyi mərhələ qərarı qəbul etməyə aparan yolda mövcud
olur.

Mütənasiblik prinsipinin gözlənilməsi tələbi bəzi mərhə- 9
lələrdə dəqiqliklə müəyyən edilmişdir. Diskresion səlahiy-
yətini həyata keçirilməsi zamanı mütənasiblik prinsipinə
əməl olunmaması diskresion səlahiyyətin qüsurlu həyata
keçirilməsindən xəbər verir. Məcburi icra tədbirlərinin hə-
yata keçirilməsi zamanı mütənasiblik prinsipinə əməl olun-
maması İO-ın hərəkətlərinin qanunaziddliyi deməkdir və
vətəndaşın buna qarşı hüquqi müdafiə vasitələrindən istifa-
də zamanı uğuruna işarədir.

Maddə 18. Çoxun azı ehtiva etməsi prinsipi

18.1. İnzibati orqan mənasına görə fiziki və ya hüquqi
şəxslər tərəfindən əvvəllər edilmiş başqa hərəkətlə eh-
tiva olunan (həmin hərəkətin həcminə daxil olan və ya
daxil ola bilən) hər hansı digər hərəkətin edilməsini tə-
ləb edə bilməz.

18.2. İnzibati orqanlar tərəfindən verilmiş arayışlar
və icazələr onların məqsədi ilə uzlaşan hissəvi arayışları
və icazələri ehtiva edir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Əvvəllər təqdim olunmuş hərəkətlər ehtiva olunan	2
3. Hissəvi arayışlar və icazələr	3
4. Müxtəlif təbiətli münasibətlərdə nəzərə alınmalı olan tələblər	4

1 1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Bu prinsip hələ qədim Romada hüququnda mövcud olmuş «in maiore minus» prinsipindən inkişaf etdirilmişdir. Bu prinsip AR qanunvericiliyi üçün yeni prinsip olmaqla yanaşı, onun inzibati icraat üçün əhəmiyyəti çoxdur.

2 2. Əvvəllər təqdim olunmuş hərəkətlər ehtiva olunan: Maraqlı şəxsin əvvəllər etdiyi hərəkətlər ilə əhatə olunan daha geniş məzmunlu hərəkətləri İO-ın həmin hərəkətin məzmununa daxil olan hərəkətləri yenidən tələb etməsini istisna edir. Bu zaman maraqlı şəxsin hüququ vardır ki, İO-ın bu tələbini yerinə yetirməsin.

3 3. Hissəvi arayışlar və icazələr: Hissəvi arayışlar və icazələr adətən ümumi sənədlərdən və icazələrdən çıxarış xarakteri daşıyırlar.

4 4. Müxtəlif təbiətli münasibətlərdə nəzərə alınmalı olan tələblər: Qeyd etmək lazımdır ki, heç bir halda müxtəlif münasibətləri tənzimləyən arayış və icazələri qarışdırmaq olmaz.

Maddə 19. Mötəbərlik prezumpsiyası

19.1. İnzibati icraat zamanı işin faktiki halları ilə əlaqədar fiziki və ya hüquqi şəxslər tərəfindən təqdim olunan sənədlər və dəlillər, onların həqiqətə uyğun olmadığı sübuta yetirilməyibsə, mötəbər hesab olunur. Fiziki və ya hüquqi şəxslərdən həmin sənədlərin və dəlillərin mötəbərliyini təsdiq edən əlavə sənədlərin və ya məlumatların tələb olunması qadağandır.

19.2. Təqdim olunmuş sənədlərin və dəlillərin mötəbərliyinə əsaslı şübhələr olduğu hallarda, inzibati orqan müstəqil şəkildə və öz hesabına onların mötəbərliyinin müəyyən edilməsi üçün tədbirlər görür.

1. Maddə haqqında məlumat	1
2. Təqdim olunanların mötəbərliyi	2
2.1. Sübutetmə yükü	3
2.2. Fiziki və ya hüquqi şəxslərin mövqeləri	4
3. Şübhələr mövcud olduğu halda İO-ın məsuliyyəti	5
3.1. Obyektiv araşdırma prinsipinin birbaşa tətbiqi	5
3.2. İO-ın öz təşəbbüsü	6

1. Maddə haqqında məlumat: Qanunvericilik səviyyəsində belə bir prezumpsiyanın müəyyən olunması İİ-da nisbətən zəif mövqeyə malik olan maraqlı şəxslərin bir qədər güclənməsinə xidmət edir. Bu prezumpsiya əslində obyektiv araşdırma prinsipi üçün çıxış normadır. Yəni İO hər bir halda icraat üzrə təqdim olunanların mötəbərliyinin müəyyən olunması və qətiləşdirilməsi üçün məsuliyyət daşıyır. **1**

2. Təqdim olunanların mötəbərliyi: Maraqlı şəxs tərəfindən təqdim olunanlar İO üçün həmişə yardımçı xarakter daşıyır. Yəni İO heç də təqdim olunanlar ilə kifayətlənməli deyildir. Amma İO maraqlı şəxsin təqdim etdiklərini, əgər bunun əksi sübut edilməmişdirsə, mötəbərli mənbə kimi qiymətləndirməlidir. Bu cür mühakimə məntiqidir. Xüsusilə maraqlı şəxsin təqdim etdiyi sənədlərə münasibətdə İO-ın hər hansı şübhələrinin yaranması maraqlı şəxsin həll etməli olduğu məsələ olmamalıdır. Çünki maraqlı şəxsin təqdim etdiyi sənəd bir qayda olaraq başqa İO tərəfindən verilmiş olur. Bu sənədin mötəbərli olmaması şübhəsi yarandıqda isə, İO özünün təhqiqatını aparmalıdır. **2**

2.1. Sübutetmə yükü: Mötəbərlik prezumpsiyası ilə bir daha İİ-da və İP-də təsbit edilmiş sübutetmə yükünün İO-ın üzərinə düşməsi prinsipi təsdiqlənir. İO İİ-da həmişə sübutetmə yükünü daşıyan tərəf kimi çıxış edir. Maraqlı **3**

şəxsin sübut və dəlillər əldə edilməsində təsiri zəif olduğu üçün bu cür yanaşma məqsədmüvafiq hesab edilməlidir.

- 4 **2.2. Fiziki və ya hüquqi şəxslərin mövqeləri:** Fiziki və ya hüquqi şəxslər öz istəklərindən asılı olaraq sübutetmə mərhələsində aktiv və ya passiv mövqeləri seçə bilərlər. Belə ki, onların sübutları təqdim etməyə hüquqları vardır, amma bu barədə onlar vəzifələr daşımır.

3. Şübhələr mövcud olduğu halda İO-ın məsuliyyəti

- 5 **3.1. Obyektiv araşdırma prinsipinin birbaşa tətbiqi:** İİ-ın aparıcı prinsipi kimi şübhəsiz ki, obyektiv araşdırma prinsipi çıxış edir. Çünki məhz bu prinsip İO-ın məsuliyyətini və onun icraatın hərəkətvericisi kimi çıxış etdiyini müəyyən edir. Bununla belə qanunverici mötəbərlik prezumpsiyasında bu mövqeyi bir daha təsdiqləməyi lazım bilmiş və maraqlı şəxsin təqdim etdiklərinə şübhə olduğu halda İO-ın özünün aktiv hərəkət etməsini müəyyən etmişdir.
- 6 **3.2. İO-ın öz təşəbbüsü:** Maraqlı şəxsin təqdim etdiklərinə şübhə olduğu halda, İO öz təşəbbüsü ilə şübhələrinin doğru olduğunu sübuta yetirməlidir. Əks halda onun şübhələri əsassız hesab edilir.

III FƏSİL

PROSEDUR PRİNSİPLƏR VƏ TƏMİNATLAR

Maddə 20. İnzibati orqana müraciət etmək hüququ

20.1. Hər bir şəxsin onun hüquq və qanuni maraqlarına bilavasitə aid olan məsələlərlə bağlı inzibati orqana müraciət etmək, vəsatət vermək və ya inzibati orqandan məlumat əldə etmək hüququ vardır.

20.2. Qanunda başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati orqan onun səlahiyyətlərinə aid olan məsələlər üzrə müraciətlərə baxmağa, həmin müraciətlər üzrə müvafiq qərar qəbul etməyə və ya məlumat verməyə bərcəldür.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Müraciət etmək	2
3. İO-ın müraciət etmək hüququ qarşısında daşdığı vəzifələr	3
3.1. Müraciətlər üzrə qərar qəbul etmək	4
3.2. Müraciətlər üzrə məlumat vermək	5

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Müddəa ümumi **1** şəkildə şəxslərin müraciət etmək hüququnu təsbit etməklə, İO-ların hərəkət etmək vəzifəsini müəyyən edir. Bundan əlavə, müddəa bir daha publik iddianın mümkünsüzlüyünü təsbit edir. Yəni hər bir şəxs ancaq öz hüquq və qanunla qorunan maraqları ilə bağlı İO-a müraciət edə bilər.

2. Müraciət etmək: Müraciət etmək dedikdə, maraqlı şəxsin İO-a yönələn istənilən xahişi, tələbi və ya sorğusu başa düşülür. Maraqlı şəxs müraciətini ərizə, vəsatət və ya adi məktub kimi ünvanlıya bilər. Kifayət edir ki, təqdim **2**

olunan yazının mahiyyətindən aydın olsun ki, maraqlı şəxs İO-dan nə isə istəyir. Bir qayda olaraq müraciət İA-ın qəbul edilməsi (icazənin verilməsi, qadağanın müəyyən olunması və s.) və ya FXH-in (arayıqların verilməsi, konkret hərəkətin həyata keçirilməsi və s.) həyata keçirilməsi ilə bağlı olur.

3 3. İO-ın müraciət etmək hüququ qarşısında daşdığı vəzifələr: Əgər barəsində müraciət edilmiş İA-ın qəbul edilməsi İO-ın səlahiyyətinə aid olduğu halda, o, öz vəzifə səlahiyyətlərinin həyata keçirilməsində passivlik göstərməkdə haqlı deyildir. İİ-ın digər mərhələlərində olduğu ki, **icraat qabağı** münasibətlər də İO-ın aktiv hərəkətləri ilə müşayiət olunur.

4 3.1. Müraciətlər üzrə qərar qəbul etmək: Əgər İO müraciətlərə baxmaldırsa, onda mütləq həmin müraciət üzrə qərar da qəbul etməlidir.

Məs: B ona yaşayış yerində qeydiyyatda olduğu haqqında arayış verilməsi barədə müraciət edir. Müvafiq orqan isə B-nin həmin sahədə qeydiyyatda olmadığı üçün arayışı təqdim etmir. Amma təqdim etməkdən imtina haqqında heç bir cavab bildirmir. Bu halda İO öz imtinası haqqında qərarını qəbul etməli və B-ni bu barədə məlumatlandırmalı və həmçinin B-nin hansı İO-a müraciət etməsi haqqında sualı barəsində məlumat verməlidir.

5 3.2. Müraciət etmək hüququnun pozulmasının nəticələri: Müraciət hüququnun İO tərəfindən təmin olunmaması icraatda baş verən pozuntu deməkdir. Baxmayaraq ki, bu mərhələdə icraatın formal olaraq başlanması baş vermir, amma bu mərhələdə İO və maraqlı şəxs arasında artıq qanunla tənzimlənmiş münasibətlər yaranır. Ona görə İO-ın müraciət ilə bağlı hərəkətsizliyi icraat pozuntusudur və İŞ və ya İİd vasitəsilə mübahisələndirilə bilər.

Maddə 21. İnzibati icraatda maraqlı şəxslərin iştirakı

21.1. Qanunda başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati orqan inzibati icraat barədə maraqlı şəxsə və ya onun nümayəndəsinə məlumat verməli və işdə onun iştirakını təmin etməlidir.

21.2. Qanunda başqa hallar nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati aktı qəbul etməzdən əvvəl inzibati orqan onun məzmunu, xüsusilə işin müəyyən edilmiş faktiki halları və həmin işlə bağlı nəzərdə tutulan tədbirlər haqqında maraqlı şəxslərə və ya onların nümayəndələrinə məlumat verməyə və bu barədə onların mülahizələrini dinləməyə borcludur.

21.3. İnzibati orqan aşağıdakı hallarda maraqlı şəxsləri və ya onların nümayəndələrini dinləməkdən imtina edə bilər:

21.3.1. maraqlı şəxslərin tələblərinin tam təmin olunduğu inzibati aktın qəbul edilməsi nəzərdə tutulduqda;

21.3.2. ictimai və ya dövlət maraqlarına ziyan vura biləcək təhlükənin qarşısının alınması və ya aradan qaldırılması ilə əlaqədar inzibati aktın dərhal qəbul olunması zərurəti yarandıqda;

21.3.3. dinləmənin keçirilməsi inzibati aktın qəbul edilməsi ilə bağlı müddətin buraxılmasına səbəb ola biləcəyi halda;

21.3.4. ümumi xarakterli sərəncamın və ya çoxlu sayda identik məzmunlu inzibati aktların və ya avtomatik qurğular vasitəsi ilə inzibati aktların qəbul edilməsi nəzərdə tutulduqda;

21.3.5. barəsində müstəqil şəkildə şikayət verilə bilməyən aralıq inzibati aktın qəbul edilməsi nəzərdə tutulduqda;

21.3.6. inzibati aktların məcburi qaydada icrası ilə bağlı tədbirlərin tətbiqi nəzərdə tutulduqda.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	4
2. Dinləmək vəzifəsi (m.21.1)	5
2.1. Anlayışı və məzmunu	5
2.2. Dinlənilmənin vacib elementləri	7
2.2.1. Məlumat vermək borcu	7
2.2.2. İşin materialları ilə tanış olmaq hüququ	8
2.2.3. İfadə verməyə tələbin olmaması	9
2.3. Dinlənilmək hüququ olan şəxslər	10
2.4. «Dinlənilməli olanlar»	11
2.5. Dinlənilmənin zamanı və forması	12
3. Dinləmə vəzifəsindən istisnalar (m.21.3)	14
3.1. Ümumi qayda	14
3.2. Maraqlı şəxsin tələblərinin tam təmin olunduğu hallarda	17
3.3. İA-ın dərhal qəbul olunmasına zərurət olduqda	18
3.4. Müddətin buraxılmasına səbəb olduqda	20
3.5. Ümumi xarakterli sərəncam və ya identik məzmunlu İA-lar	22
3.6. Aralıq İA	23
3.7. Məcburi icra ilə bağlı tədbirlərin tətbiqi zamanı	24
4. Dinləmək hüququnun təmin olunmamasının hüquqi nəticələri	25

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1** **1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** Qanunverici icraatın iştirakçılarının icraatda iştirakını təmin etməyi İO üçün vəzifə kimi müəyyən edir. Bununla yanaşı iştirakın təmin olunması icraatın mərkəzi normalarından olan dinlənilmək hüququnun təminatı kimi çıxış edir. Dinlənilmək maraqlı şəxsin hüququ olmaqla bərabər, həmçinin onun konstitusional hüquqlarının təminat vasitəsi və işin hallarının aydınlaşdırılması (bundan əlavə, həmçinin sübut vasitəsi) imkandır.
- 2** **Obyektiv hüquqi mənada** dinlənilmək hüququ düzgün qərarın qəbul edilməsinə xidmət edir və vətəndaşların İO qarşısında bərabərliyini təmin edir.

Müddəa dinlənilmək hüququndan dəqiq istisnalar siyahısı müəyyən edir. Bu istisnaların hər hansı bir formada artırılması yolverilməzdir. 3

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Müddəa İİQ-nun tətbiq olunduğu münasibətlərə birbaşa tətbiq olunur. Həmçinin hüquqi dövlət prinsipinin birbaşa təsiri altında formalaşmış bu müddəa, maraqlı şəxslərin hüquq və azadlıqlarına hər hansı bir formada müdaxilə ifadə edən publik-hüquqi fəaliyyətin həyata keçirildiyi, ancaq İİQ məhdudiyətlərlə tətbiq olunduğu münasibətlərə də tətbiq olunur. Çünki bu tələb artıq konstitusion hüquqi tələb kimi çıxış edir. 4

2. Dinləmək vəzifəsi

2.1. Anlayışı və məzmunu: M.21 anlamında dinləmək o deməkdir ki, iş üzrə qərar qəbul etmək səlahiyyəti olan İO (vəzifəli şəxs) maraqlı şəxslərə icraatın gedişi haqqında, qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olan faktlar və mümkün nəticələr barəsində öz fikirlərini söyləməyə imkan verir. Maraqlı şəxslər bu zaman icraatın gedişinə təsir göstərməyə imkan əldə edirlər, belə ki, İO qərarı qəbul edərkən onların da mülahizələrini mütləq olaraq nəzərə alır. İO maraqlı şəxsin söylədikləri ilə razılaşmadığı halda, ən azından qərarının əsaslandırmasında maraqlı şəxsin hansı fikri və ya mülahizəsi ilə niyə razılaşmadığını göstərməlidir. Heç də vacib deyildir ki, dinləməni İA-1 qəbul edən, yəni onun altından imza edən vəzifəli şəxs həyata keçirsin. Bunun kimin həyata keçirməsi daxili təşkilati məsələdir. Vacibdir ki, maraqlı şəxsin söylədiklərinin qərar qəbul edilərkən nəzərə alındığı təmin edilsin. 5

Dinlənilmək üçün imkan İO tərəfindən təşkil edilməlidir. Fərqləndirməz ki, vətəndaş ona verilmiş bu imkandan faktiki olaraq istifadə edir və ya etmir. Konkret halda maraqlı şəxs hətta dinlənilməkdən imtina da edə bilər. Bu zaman artıq İO-ın da dinləmə vəzifəsi sona yetmiş olur. İA-ın 6

qəbul edilməsinə qədər faktiki olaraq vətəndaşın dinlənilmək hüququndan istifadə etmək hüququ vardır və hər bir halda bu ana qədər İO maraqlı şəxsin dinlənilmək hüququna təminat yaratmalıdır.

2.2. Dinlənilmənin vacib elementləri

7 **2.2.1. Məlumat vermək borcu:** İş üzrə qəbul ediləcək qərar üçün əhəmiyyətli olan hallar barəsində fikir söyləmək imkanına malik olmaq üçün maraqlı şəxslər bilməlidirlər ki, ümumiyyətlə hansı hallar İO-a məlumdur. Deməli dinlənilmək hüququ özü-özlüyündə İO-ın məlumat vermək vəzifəsini qarşıya qoyur. İO «işin müəyyən edilmiş faktiki halları və həmin işlə bağlı nəzərdə tutulan tədbirlər haqqında maraqlı şəxslərə məlumat verməyə borcludur.» **İO eyni zamanda qəbul edəcəyi İA-ın məzmunu** barəsində də məlumat verməyə borcludur. Amma bu heç də o demək deyildir ki, İO əvvəlcədən dəqiqliklə maraqlı şəxsə məlumat verməlidir ki, o, iş üzrə hansı qərarı qəbul edəcək. İA-ın məzmunu barəsində məlumat dedikdə, işin hallarının İA-ın məzmununa hansı cür təsir göstərəcəyi mülahizələri ilə fikirləri bölüşmək nəzərdə tutulur. İO-ın qanunla ona təklif olunmuş bu qaydaya riayət etməsi həmçinin ona xidmət edir ki, maraqlı şəxs gələcəkdə hansı bir sürprizlərlə qarşılaşsın və işin hallarının İA-ın sonda bu məzmununda qəbul edilməsinə nə cür təsir etdiyini başa düşsün.

8 **2.2.2. İşin materialları ilə tanış olmaq hüququ:** Əgər icraat üzrə araşdırılmış və müəyyən edilmiş faktiki hallar, sübutlar və s. icraat üzrə aktlarda əks etdirilmişdirsə, onda maraqlı şəxsin işin materialları ilə tanış olması artıq məlumat vermək vəzifəsini yerinə yetirilməsi deməkdir. Amma bir qayda olaraq iş üzrə müəyyən edilmiş faktiki hallar bir qədər gec aktlarda əks olunduğu üçün, İO şifahi olaraq müəyyən edilmiş hallar barəsində maraqlı şəxslərə məlumat verməlidir. Bəzən isə elə hallar olur ki, onların

aktlarda əks etdirilməsi mümkündür, onda bu hallarda da İO dinlənilmə çərçivəsində maraqlı şəxslərə məlumat verməyə borcludur.

2.2.3. İfadə verməyə tələbin olmaması: İO bir qayda olaraq maraqlı şəxslərə ifadə verməyə tələb irəli sürə bilməz. Yəni İO-ın ifadə vermək təklifi heç bir halda tələb kimi başa düşülməməlidir. Maraqlı şəxs üçün dinlənilmə üçün İO tərəfindən müddət müəyyən edilməsi də ümumi qayda ola bilməz. *Məs: İO maraqlı şəxsə deyir ki, o, öz fikrini dərhal ifadə etməlidir, çünki növbəti həftələrlə onu qəbul etməyə İO-nun vaxtı olmayacaq.* Amma bu qaydada istisnalar ayrı-ayrı qərar qəbul edilməsi üçün müddətin keçməsi zamanı mövcud ola bilərlər. *Məs: iş üzrə sübutların toplanması zamanı konkret müəyyəninin keçirilməsini razılıq ifadə etməyən maraqlı şəxs, sübutun onun xeyrinə olacağından xəbərdar edildiyinə baxmayaraq heç bir fikir söyləmədiyi halda, başqa sübut növü ilə əvəz olunduğu zaman buna etiraz hüququnu itirir.*

2.3. Dinlənilmək hüququ olan şəxslər: M.21 ilk növbədə işdə iştirak edən şəxslərin dinlənilmək hüququnu təsbit edir. Bu şəxslər sırasında tərəf olmayan işə cəlb olunmuş üçüncü şəxslər və işdə iştirak edən şəxslərin nümayəndələri də vardır. İşdə iştirak edən şəxslər m.37 və m.38-ə uyğun olaraq icraatda nümayəndə və ya vəkil vasitəsilə təmsil oluna bilərlər. Eyni ilə İO-ın işdə iştirak edən şəxslər dinlənmək vəzifəsini onların nümayəndələrinə (vəkil) münasibətdə də yerinə yetirdikdə, vəzifə icra olunmuş hesab edilir (Bundan istisna hallar ancaq şəxsiyyət ilə qırılmaz bağlı olan hüquqla ilə bağlı olan hallardır).

2.4. «Dinlənilməli olanlar»: İO xüsusilə işin müəyyən edilmiş faktiki halları və həmin işlə bağlı nəzərdə tutulan tədbirlər haqqında maraqlı şəxsə məlumat verməlidir və onlar haqqında maraqlı şəxsin **fikirlərini, mülahizələrini, gətirdiyi sübutlar** barədə söylədiklərini dinləməlidir. Bun-

dan başqa, iş üzrə qəbul ediləcək İA-ın onun məzmunu haqqında məlumat verməklə yanaşı, İO maraqlı şəxsə imkan verməlidir ki, o, bu barədə öz ərizəsini və mülahizələrini ifadə etsin.

- 2.5. Dinlənilmənin zamanı və forması:** Dinlənilmənin vaxtı və yeri həmişə uyğun və yararlı olmalıdır. Dinlənilmənin vaxtının müəyyənləşdirilməsi İO-ın diskresion səlahiyyətidir. Heç də vacib deyildir ki, İO işin bütün hallarını araşdırdıqdan sonra maraqlı şəxsi dinləsin. Amma əgər dinləmədən sonra işin hər hansı yeni faktiki halları məlum olmuşsa, onda İO bu barədə maraqlı şəxsi məlumatlandırmalı və bu barədə maraqlı şəxsə öz fikrini bildirmək imkanını verməlidir. İO-ın dinləmənin vaxtını müəyyən etməsi zamanı onun maraqlı şəxs üçün uyğun olmasını nəzərə almalıdır. Maraqlı şəxsin öz fikrini formalaşdırması üçün ona mütənasib qaydada müddət müəyyən etməlidir. Vaxtın uyğun olması işin hallarından, onun həcmindən və mürəkkəbliyindən, maraqlı şəxsin bu cür işlər barəsində nə dərəcədə təcrübəli olmasından, onun məsləhətlərdən istifadə imkanlarından və s. asılıdır.

- Dinləmənin forması üçün qanunverici heç bir dəqiq qayda müəyyən etmir. Formanın (**yazılı, şifahi, xüsusi vasitələrdən istifadə etməklə və s.**) müəyyən edilməsi İO-ın diskresion səlahiyyətidir.

3. Dinləmə vəzifəsindən istisnalar

- 3.1. Ümumi qayda:** M.21.3. işdə iştirak edən şəxslərin (onların nümayəndələrinin) dinlənilməsini həyata keçirməməyi müəyyən etmək barəsində İO-ın diskresion səlahiyyətlərini təsbit edir. Bu hallar mövcud olduğu hallar İO tam və ya qismən dinləməni həyata keçirməkdən imtina edə bilərlər. Qanunverici tərəfindən istisna halları müəyyən edilərkən bir tərəfdən ictimai və dövlət maraqları, digər tərəfdən isə iştirakçıların öz maraqları nəzərə alınmışdır.

Dinləmədən imtina haqqında qərar qəbul edən İO bu

qərarını qəbul etdiyi son qərada mütləq əsaslandırılmalıdır. **15**
İmtina haqqında qərarın özü müstəqil xarakter daşımadığına görə ayrıca münahisələndirilə bilməz.

M.21.3. dinləmədən istisnaları dəqiq siyahı üzrə müəyyən edir. İO-ın özünün hər hansı bir yeni hal müəyyən etməsinə yol verilmir. **16**

3.2. Maraqlı şəxsin tələblərinin tam təmin olunduğu hallarda: M.21.3.1 o halları ehtiva edir ki, həmin hallarda **17**
İA maraqlı şəxsin öz təkliflərinə (ərizəsinə) uyğun qayda-da qəbul edilir. Bir qayda olaraq bu hallar ərizə üzrə başlanmış icraatlarda mövcud olur, amma İO tərəfindən onun təşəbbüsü ilə başlanmış icraatlarda da bu halın mövcud olması istisna edilmir. Bu cür qaydanın müəyyən edilməsində məqsəd təbii ki, icraata qənaətə xidmət edir, belə ki, İO artıq maraqlı şəxsin nə istədiyini onun ərizəsindən aydın görür və bu ərizə ilə tam razıdır, ona görə də dinləmə zamanı ərizədə göstərilənləri təkrarlamağa ehtiyac qalmır.

3.3. İA-ın dərhal qəbul olunmasına zərurət olduqda: M.21.3.2. icazə verir ki, İO işin hallarından asılı olaraq İA-ı **18**
dərhal qəbul etməli olduğu halda, yəni hər hansı bir formada qərarın qəbul edilməsini gecikdirməsi yolverilməz olduğu halda dinlənilməni həyata keçirməsin.

İA-ın qəbul edilməsinin zəruri olması tam həcmdə məhkəmə tərəfindən yoxlanıla bilər. Əsas hərəkətverici qüvvə kimi İO həmişə onu nəzərə almalıdır ki, əgər qərar həmin vaxt qəbul olunmasaydı, hansı nəticələrə səbəb ola bilərdi. Həqiqətən də qərarın dərhal qəbul olunmaması sonradan işin nəticəsi üzrə **İO-ın gecikməsinə** səbəb olması onun əvvəlcədən yoxlamalı olduğu tərəf olmalıdır. **19**

3.4. Müddətin buraxılmasına səbəb olduqda: M.21.3.3. dinlənilmək hüququndan imtina üçün daha bir istisna nəzərdə tutur. Bu istisnanın müəyyən edilməsi işin dinlənilmə ilə uzadılacağı halda, müddətin ötürülməsi təhlükəsi ilə izah olunur. Amma nəzərə almaq lazımdır ki, İO-ın özünün **20**

səhvi ucbatından müddətin əsassız ötürülməsi hallarında m.21.3.3. tətbiq olunmur.

- 21 İcraat üçün qısa müddət ancaq qanunla müəyyən edilə bilər. Qanunun göstərişlərinə əsasən İO-ın dinləməni həyata keçirməyə imkanı olmur.

- 22 **3.5. Ümumi xarakterli sərəncam və ya identik məzmunlu İA-lar:** M.21.3.4. İO-a icazə verir ki, şəxslərə münasibətdə qəbul edilmiş İA-lar (bax), yəni ümumi xarakterli sərəncamlar və ya avtomatik qurğuların vasitəsi ilə və ya çoxlu qayda identik məzmunlu İA-ların qəbul edilməsi zamanı dinləmədən imtina etsin. Müddəanın nəzərdə tutulması zərurətdən irəli gəlir. Çünki ünvanlandığı şəxslərin dairəsi həddən artıq geniş olduğu hallarda İA-ın toxunduğu şəxslərin hamısını dinləmək faktiki cəhətdən mümkün olmur. İİ-ın ümumi prinsipləri baxımından da bu cür qərarın qəbul edilməsi məqsədə müvafiqdir. Çünki bu cür İA-ın qəbul edilməsi zamanı fərdi münasibətlərin İA-ın qəbul edilməsinə təsiri olmur. Bu cür İA-lar daha çox hüquq sistemində qəbul edilmiş dəyərlərin mühafizəsi məqsədilə edilir. *Məs: tərkibində partlayıcı maddələr olan bütün satış müəssisələrin icazəsiz satışlarının qadağan olunması, küçəyə aşağı sürətli sistemin tətbiqi və s.*

- 23 **3.6. Aralıq İA:** M.21.3.5. İO-ın icraata qənaət prinsipinə riayət etməsi üçün belə bir imkan verir ki, aralıq İA-ların qəbulu zamanı maraqlı şəxsləri dinləməsin. Aralıq İA onsuz da müstəqil qaydada mübahisələndirilə bilmirlər və onlar ümumi prosesdə sadəcə olaraq ayrı-ayrı təşkilati və ya texniki məsələlərin həlli üçün qəbul edilir. Bu səbəbdən onların maraqlı şəxslərlə müzakirə edilməsi məqsədə müvafiq deyil. Bundan əlavə, onlar haqqında maraqlı şəxs onsuz da işin halları ilə tanış olarkən məlumat ala bilər.

- 24 **3.7. Məcburi icra ilə bağlı tədbirlərin tətbiqi zamanı:** M.21.3.6. məcburi icra tədbirlərin həyata keçirilməsi zamanı dinləmənin həyata keçirilməsinin zəruri olmadığını

müəyyən edir. Bu cür qaydanın təsbit edilməsi məcbur icranın effektivliyini təmin etməyə xidmət edir. Həm də bundan əlavə, məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi zamanı maraqlı şəxs ilə hər hansı bir müzakirə mənasızdır. Belə ki, həmin tədbirlər bilavasitə əsas icraatın (maraqlı şəxsin artıq dinlənmiş olduğu icraatda!) predmeti olmuş suallar ilə bağlı olur. Məcburi icra tədbirləri hər bir halda bu müddəə ilə bağlı olaraq geniş mənada qəbul edilməlidir.

4. Dinləmək hüququnun təmin olunmamasının hüquqi nəticələri: Əgər dinlənilmədən istisnalar halları mövcud deyildirsə, dinlənilmə hüququnun təmin olunmaması həmin icraat üzrə qəbul edilmiş İA-ın qanunazidd olması deməkdir. Məhkəmə yoxlaması zamanı hətta tərəf bu hüququnun pozulduğuna istinad etməsə belə, məhkəmə öz təşəbbüsü ilə İO-ın bu vəzifəsini yerinə yetirib yetirmədiyini yoxlamalıdır. Eyni zamanda qeyd etmək lazımdır ki, dinləmək hüququnun pozulması mütləq deyil, nisbi icraat pozuntusudur. Yəni İA-ın ləğv edilməsi o zaman baş verir ki, həmin səhv son qərarın qəbul edilməsinə təsir etmiş olsun.

Maddə 22. İşə baxılmasında qərəzsizlik

22.1. İnzibati orqanlar öz səlahiyyətlərini qərəzsiz olaraq həyata keçirməyə borcludurlar.

22.2. İşin nəticəsində maraqlı olan vəzifəli şəxs inzibati icraatda iştirak edə bilməz.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
1.3. M. 42, 43, 44 ilə əlaqəsi	4
2. Qərəzsizliyin təmin olunması	5
2.1. Qərəzlilik üçün əsasın olması	5

2.2. Ayrı-ayrı əsaslar	7
2.3. Şəxsi marağın olması (m.22.2.)	8
3. M.22-in pozulmasının nəticələri	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa ümumi norma kimi etiraz üçün normaların dəqiq tənzim etmədiyi halları da tənzimləyir. Bununla Konstitusiyaya ilə təsdiq edilmiş mövqə II-da da təmin edilir. Müddəanın məqsədi m.42 ilə qarşıya qoyulmuş məqsədi daşıyır və onun birbaşa tənzimləyə bilmədiyi halları tənzimləyir, yəni şəxsi, işə aid olmayan, xüsusi ilə də tərəfkeşliyin İO-ın fəaliyyətinə təsirini istisna etmək, bununla da vətəndaşın diskresion səlahiyyətin qüsursuz həyata keçirilməsinə olan hüququnun təmin etmək məqsədi daşıyır. Söhbət heç də institusional (orqan özü qərəzli ola bilməz) qərəzlilikdən deyil, konkret orqanın fəaliyyətini reallaşdıran vəzifəli şəxsin qərəzliliyinin istisna edilməsindən gedir.

2 Amma etiraz əsaslarından fərqli olaraq burada avtomatik olaraq vəzifəli şəxsin işdən kənarlaşdırılması baş vermir. Əksinə, onun qərəzliliyində əsasların olduğunu iddia edən tərəflərin tələbləri İO-da daxili yoxlama işlərinin aparılmasına səbəb olur. Yəni m.22 ilk növbədə İO-ın özünün üzərinə vəzifə qoyur ki, o, özünün qərəzsizliyini təmin etsin. Təbii ki, əgər İO özü müstəqil olaraq bunu etmirsə, onda maraqlı şəxsin hər bir halda şikayət mərhələsində bu səbəbdən qərarın qanunazidd olduğu iddia etmək imkanı qalır.

3 1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Göründüyü kimi m.22 o hallara tətbiq olunur ki, həmin hallar birbaşa m.42 ilə tənzimlənmişdir. Amma bununla yanaşı elə hallar da ola bilər ki, İO-ın rəhbəri, hətta m.42 tətbiq oluna biləcəyi hallarda belə, maraqlı şəxsin tələbini gözləmədən daxili tədbir hesabına həmin vəzifəli şəxsi məhz m.22-ə əsasən işdən kənarlaşdırın və eyni zamanda elə maraqlı şəxsin

həmin tələb ilə əldə etmək istədiyi məqsədə xidmət etmiş olsun. Kollegial orqanların fəaliyyətinə m.22 tətbiq olunmur.

1.3. M.42, 43 və 44 ilə əlaqəsi: M. 22 prosedur təminat olmaqla, m.42, 43 və 44 i.ə. tətbiq olunur. Qərəzliliyin hansı əsaslar üzrə mövcud olması və İO tərəfindən hansı təminatların həyata keçirilməsi bu müddəalarda dəqiq olaraq tənzimlənir. 4

2. Qərəzsizliyin təmin olunması

2.1. Qərəzlilik üçün əsasın olması: M.22 anlamında qərəzsizlik o zaman təmin olunur ki, qərəzlilik üçün heç bir əsas olmasın. Yəni **İO-ın öz hüquq və vəzifələrini bitərəf həyata keçirilməsinə mane olan hər hansı bir əsas** olmasın. İO-ın öz vəzifə səlahiyyətlərini bitərəf, bərabər əsaslarla və qərəzsiz həyata keçirəcəyinə səbəb olan əsasların müəyyən edilməsi obyektiv baxımdan mümkün olmalıdır. 5

Qərəzlilik əsasları həmişə **fərdi, konkret və obyektiv** olaraq mövcud olan əsas olmalıdır. İO-ın vətəndaşlığı, dini mənsubiyyəti, etnik mənşəyi və s. ümumi xüsusiyyətlərə hələ özü-özlüyündə qərəzlilik üçün əsas demək deyil. Mütləq işin halları ilə İO-ın qərəzli olması faktı arasında əlaqə-də olmalıdır. 6

2.2. Ayır-ayrı əsaslar: Qərəzlilik üçün əsaslar m.42-də sadalanmışdır. Bu əsaslar İP-də müəyyən edilən əsaslardan heç nə ilə fərqlənmir və analogi halları müəyyən edirlər. 7

2.3. Şəxsi marağın olması (m.22.2.): İO özü qurum olduğu üçün onun barəsində bilavasitə şəxsi münasibətdən və şəxsi maraqlardan söhbət gedə bilməz. M.22.2. dəqiq olaraq göstərir ki, İO-ın vəzifəli şəxsi işin nəticəsində maraqlı olmamalıdır. Çünki hər bir halda qərəzlilik **subyektiv münasibəti** ifadə edir. Subyektiv münasibət isə şəxsiyyət ilə bağlı olan faktordur. Ona görə vəzifəli şəxsin maraqlı 8

olması halının qərəzlilik əsası kimi qanunda konkret olaraq müəyyən edilir.

- 9 3. M.22-in pozulmasının nəticələri:** M.22-nin tələblərinin pozulması icraat pozuntusu deməkdir. Qərəzsizlik prinsipinə əməl etmədən həyata keçirilmiş hərəkətlər qanunazidd hərəkətlər hesab olunur və bu səbəbdən qəbul edilmiş İA ən yaxşı halda qanunsuz İA-dır.

Maddə 23. İnzibati orqan tərəfindən məsləhətlərin və zəruri məlumatların verilməsi

23.1. İnzibati orqan ərizə və ya vəsatətlərin verilməsində, ərizə və ya vəsatətdə buraxılmış səhvlərin aşkar edilməsində və onların aradan qaldırılmasında maraqlı şəxsə yardım etməyə, inzibati icraatda iştirak edən şəxsin malik olduğu hüquq və vəzifələri ona izah etməyə borcludur.

23.2. Fiziki və ya hüquqi şəxslərin müraciətinə əsasən müvafiq inzibati orqan ərizələrin və inzibati icraatla bağlı digər formulyarların (blankların) nümunələrini onlara verməyə, yaxud poçt rabitəsi və ya digər elektron rabitə kanalları vasitəsilə göndərməyə borcludur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Konstitusion hüquqi normaların təsir	2
2. Məsləhətlərin və zəruri məlumatların verilməsi	4
2.1. Ərizə və vəsatətlər ilə bağlı	4
2.2. İcraat hüquq və vəzifələri ilə bağlı	5
3. Məsləhət və məlumat vermək vəzifəsinin yerinə yetirilməməsinin hüquqi nəticələri	7

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa İO-in məlumat və məsləhət vermək vəzifəsini müəyyən etməklə, iştirakçılar qarşısında onun hansı hərəkətlər etməli olduğunu dəqiq tənzimləyir. Bu norma heç də iştirakçıların m.21 anlamında işin materialları ilə tanış olmaq baxımından **məlumat almaq tələbini** ifadə etmir. Əksinə, bu müddəa İO-in icraatı öz məsləhət və məlumatları ilə dəstəkləməsini (yardımını) təmin etmək məqsədi daşıyır. 1

1.2. Konstitusion hüquqi normaların təsiri: Hüquqi dövlətin ümumi prinsiplərindən irəli gəlir ki, İO maraqlı şəxslərin hüquqlarına toxuna biləcək hallar barəsində məlumat versin. İO yol verməməlidir ki, maraqlı şəxs ancaq özünün təcrübəsizliyi və ya məlumatsızlığı ucbatından İİ-da daha zəif mövqeyə malik olsun və ya tələbini ancaq bu səbəblərdən itirmiş olsun. Deməli bu qayda ilk növbədə AR Konstitusiyasının 12-ci maddəsinin (dövlətin məqsədi insan və vətəndaşların hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsidir) təsiri ilə formalaşmışdır. 2

Bundan əlavə, maraqlı şəxsin məlumatlı olması icraatın lazımi və uyğun qaydada aparılmasına və bununla da inzi-bati idarəçiliyin effektivliyinin təmin edilməsinə xidmət edir. 3

2. Məsləhətlərin və zəruri məlumatların verilməsi

2.1. Ərizə və vəsatətlər ilə bağlı: İO maraqlı şəxsə əgər maraqlı şəxsin buna ehtiyacı varsa, ərizə və vəsatətlərin verilməsində, yəni **ərizə və vəsatətin tərtib edilməsi və ya yazılmasında** kömək etməli, həmçinin artıq verilmiş olan ərizə və ya vəsatətlərdə buraxılmış səhvlərin aşkar edilməsində, yəni **düzəlişlərin edilməsində və ya tamamlamaqda, uyğunsuzluqların aydınlaşdırılmasında** yardım etməlidir və lazım olduğu halda ona bu barədə **məsləhətlər verməlidir**. 4

- 5 **2.2. İcraat hüquq və vəzifələri ilə bağlı:** İcraat hüquq və vəzifələrinin işdə iştirak edən şəxslərə izah edilməsi İO-ın daha bir vacib vəzifəsidir. İO heç bir halda hüquq məsləhətçisi kimi qiymətləndirilməməlidir. Yeganə olaraq inzibati icraatda iştirakçıların hüquq və vəzifələrinin izah edilməsi barəsində İO-ın funksiyaları hüquq məsləhətçisindən heç nə ilə fərqlənir.
- 6 İO-ın icraat iştirakçılarına onların icraatda malik olduqları hüquq və vəzifələrini izah etməsi sualı məhkəmə qaydasında tam yoxlanıla bilən sualdır.
- 7 **3. Məsləhət və məlumat vermək vəzifəsinin yerinə yetirilməməsinin hüquqi nəticələri:** İcraat hüquq və vəzifələrin izah edilməməsi və ya zəruri məlumatların maraqlı şəxslərə verilməməsi icraatda buraxılmış pozuntusu deməkdir. İcraat pozuntusu isə İA-ın qanunsuzluğuna gətirib çıxarır. Ona görə bu sual məhkəmə tərəfindən tam həcmdə yoxlanıla və ləğv edilə bilər.

Maddə 24. İşin hallarının obyektiv araşdırılması

24.1. İnzibati orqan inzibati icraat zamanı işin düzgün həlli üçün əhəmiyyət kəsb edən bütün faktiki halları hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırmağa borcludur.

24.2. İnzibati orqan maraqlı şəxslərin xeyrinə olan halların araşdırılmasından və nəzərə alınmasından imtina edə bilməz.

24.3. İnzibati icraat zamanı işin bütün hallarının araşdırılması inzibati orqanın xidməti vəzifəsindən irəli gəlir. Araşdırmanın üsulu və həcmi inzibati orqan tərəfindən müəyyən edilir. İnzibati orqan maraqlı şəxslərin izahatları ilə və təqdim etdiyi sübutlarla bağlı deyildir.

24.4. Təqdim olunmuş sübutlar yetərli olmadıqda, inzibati orqan öz təşəbbüsü ilə əlavə sübutlar toplamağa borcludur.

24.5. İnzibati orqan inzibati icraatda iştirak edən şəxslər tərəfindən təqdim olunmuş və baxılması onun səlahiyyət dairəsinə aid olan ərizə və ya vəsatətləri işə aid olmaması və ya əsassız olması səbəbindən qəbul etməkdən imtina edə bilməz.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Obyektiv araşdırma prinsipi	4
2.1. Məzmunu haqqında	4
2.2. İPM-nin m.11-ə münasibətdə	6
3. İşin hallarının araşdırılmasının həcmi	7
3.1. Prinsip	7
3.1.1. İcraatda diskresion səlahiyyət	7
3.1.2. Aydınlaşdırma vəzifəsi	8
3.1.3. Birgə iştirakın (m.46.1.) əhəmiyyəti	9
3.2. Qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olma	11
3.2.1. Prinsip	11
3.2.2. İştirakçıların izahatlarının və təqdim etdiklərinə bağlılığın olmaması	13
3.2.3. Preyudisial qərarların əhəmiyyəti	14
3.2.4. Diskresion səlahiyyətlərin mövcud olduğu zamanı qərarın qəbul edilməsi	15
3.3. Sübutlara ehtiyacın olması	16
3.3.1. Prinsip	16
3.3.2. Həmiyə bəlli olan və idarə üçün məlum olan hallar və faktlar	17
3.3.3. İştirakçıların kömək etməməsi	18
3.3.4. Hüquqi yardım	19
3.3.5. Ekspertlərin dəvət olunması.....	20
3.4. İşin hallarının kifayət qədər araşdırılmamasının nəticələri	21
3.4.1. İİ-in qüsurlu olması	21
3.4.2. Konkret icraat hərəkətlərinə qarşı hüquqi müdafiənin mümkünsüzlüyü	22
3.4.3. Vəzifə pozuntusu	23
4. İnzibati icraatda sübutetmə yükü	24
4.1. Formal və maddi sübutetmə yükü	24
4.2. Konstitusion prinsiplərin sübutetmə yükünə təsiri	27
4.3. Ayırı-ayrı hallar	29

5. Nəzərə almaq göstərişi (Abz.2)	30
5.1. Prinsip	30
5.2. Nəzərə almanın anlayışı	31
5.3. Nəzərə alma göstərişi və araşdırma vəzifəsi	32
6. Ərizələrin və ya vəsatətlərin qəbul edilməsindən imtinaya yolverilməzlik (Abz.5)	33
6.1. Prinsip	33
6.2. Ərizələr və vəsatətlər	35
6.3. Aidiyyət	36
6.4. Aidiyyət olmadıqda aidiyyəti üzrə göndərilmə	37

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Bu müddəa İO üzərinə vəzifə qoyur ki, o, işin hallarını öz xidməti vəzifəsindən irəli gələrək araşdırsın («obyektiv araşdırma» və ya «inkvizisiya maksiması»), bundan əlavə, m.24.5.-nin tələblərinə əsasən işə aid olub-olmamasından asılı olmayaraq İO tərəflərin təqdim etdiklərini qəbul etməyə borcludur. Bu müddəa İPM-nin m.11 ilə sıx bağlıdır və mahiyyət etibarilə ona tam uyğundur. M.24 də İPM-nin m.11 kimi hüquqi dövlət prinsipinin, həmçinin inzibati idarəçiliyin qanunçuluq prinsipinə əsasən həyata keçirilməsinin, ifadəsi kimi öz əksini tapmışdır. Eyni zamanda bu prinsip inzibati fəaliyyətin düzgünlüyünün, maraqlı şəxslərin hüquqlarının qorunmasına xidmət edir.

2 Abz.1 dəqiq müəyyən edir ki, işin hallarının aydınlaşdırılması üçün bilavasitə İO cavabdehlik daşıyır. İştirakçılar bu baxımdan abz.1-dən görüldüyü kimi işin hallarının araşdırılmasında birgə iştirakçı roluna malikdirlər. Bu qayda həm İO-ın xidməti vəzifəsində irəli gələn hallarda özünün təşəbbüsü ilə olan hallarda, həm də fiziki və ya hüquqi şəxslərin ərizəsinə əsasən başlanmış icraatda da qüvvədə olur. Amma bu o demək deyildir ki, iştirakçılar işin hallarının araşdırılmasında heç nə etməməlidirlər. Onların birgə iştirak vəzifəsi qüvvədə qalmaqda davam edir.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: M.24 bilavasitə ancaq İİQ-nun tətbiq olunduğu münasibətlərə tətbiq olunur. Digər normalara münasibətdə olduğu kimi, bu müddəaya münasibətdə də xüsusi qanunvericilikdə başqa qayda müəyyən olunmuşdursa, onda onlar daha üstün hüquqi qüvvəyə malikdirlər. 3

2. Obyektiv araşdırma prinsipi

2.1. Məzmunu haqqında: M. 24-ün məzmunundan aydın görüldüyü kimi obyektiv araşdırma prinsipi öz məzmununu onda ifadə edir ki, qərarın qəbul edilməsi üçün lazım olan araşdırmanın aparılması və faktların müəyyən edilməsi İO-ın vəzifəsidir və o, bütün bunlar üçün məsuliyyət daşıyır. Bu prinsip elə İİ-ın özünəməxsusluğunu müəyyən edir. Mülki prosesdə olan çəkişmə prinsipinin əksinə olaraq İO İİ-da tərəflərin gətirdikləri sübutlar, dəlillər və s. ilə kifayətlənməməlidir. İİ-da ictimai maraqların müdafiəsi İO-ın birinci vəzifəsi olduğu üçün, həmçinin İO-ın fəaliyyətinin qanunçuluq prinsipinin tələblərinə əsasən keçirilməsi tələb edir ki, İO işin taleyini tərəflərdən asılı etməsin. Yəni İİ-ı hərəkətə gətirən mülki prosesdən fərqli olaraq çəkişmə prinsipi deyil, inkvizisiya maksimasıdır. 4

İİ-da qüvvədə olan **dispozitivlik prinsipi** çəkişmə prinsipi ilə qarışdırılmamalıdır. Dispozitivlik prinsipi xüsusilə ərizə əsasında başlanan icraatlarda qüvvədədir. Belə ki, ərizəçi bu hallarda icraatın predmetini müəyyən etmək, ərizəsini istəyinə uyğun olaraq dəyişmək, icraatı istədiyi vaxt dayandırmaq, yəni ərizəsini geri götürmək hüququna malikdir. Dispozitivlik prinsipi bu kontekstdə başa düşülməlidir. 5

2.2. İPM-nin m.11-ə münasibətdə: Maddələrin mətninin bir-birinə çox oxşamasına baxmayaraq m.24 ilə İPM-nin 11-ci maddəsi arasında böyük fərqlər var. Əgər m.24 İO tərəfindən mövcud qanunlara uyğun, yəni «formal həqi- 6

qətə» uyğun qərarın qəbul edilməsinə xidmət edirsə, İPM-nin m.11 hüquqi müdafiə prosesidir. Əgər birinci halda norma bütün qərar qəbul etməyə təsir edirsə, ikinci halda söhbət onun yoxlanmasından gedir.

3. İşin hallarının araşdırılmasının üsulu və həcmi

- 7 **3.1. Prinsip: 3.1.1. İcraatda səlahiyyət:** Qanunverici belə bir mövqedən çıxış edir ki, İO özü müəyyən etməlidir ki, onun araşdırması hansı üsulla və hansı həcmdə həyata keçiriləcək. İO maraqlı şəxslərin gətirdikləri sübutlara, izahatlara, dəlillərə və s. bağlı deyildir. M.24.3. bilavasitə ona xidmət edir ki, İO-ın vəzifəsi aydınlaşdırın və icraata rəhbərliyin kim tərəfindən həyata keçirildiyi bir daha aydın göstərilsin. İşdə iştirak edən şəxslər işin faktiki hallarının araşdırılmasına kömək etməlidirlər (m.46.1), amma hər bir halda işin faktiki hallarının müəyyən edilməsinin həcmi və üsulu barəsində cavabdehliyi İO daşıyır.
- 8 **3.1.2. Aydınlaşdırma vəzifəsinin həcmi:** İşin halları barəsində faktlar və digər sübutlar o həcmdə araşdırılmalıdır ki, İİ-a son qoymaq üçün İO-ın əlində kifayət qədər əsas olsun və o bu əsaslarda əmin olsun. Bu məqsədlə İO m.45 ilə nəzərdə tutulan, yəni **hüquqi cəhətdən yol verilən və faktiki cəhətdən mümkün** və yararlı olan sübutlardan istifadə edir. İşin hallarının araşdırılması zamanı birinci qərarın qəbul edilməsi üçün **əhəmiyyətli olma (sübutların aid olması)**, ikinci sübutların həqiqiliyində **əmin olma (mötəbərlik)** və **və əldə olan məlumat vasitələrinə malik olma (sübut vasitələri)** kimi şərtlər vacibdir.
- 9 **3.1.3. Birgə iştirakın əhəmiyyəti:** Əgər qanunla başqa qayda müəyyən edilməyibsə, işdə iştirak edən maraqlı şəxslər İO qarşısında aydınlaşdırma gətirə biləcəkləri suallar barəsində izahlar verməli, məlumat verməlidirlər. Bu cür izahatlar adətən maraqlı şəxslərin öz maraqlarına xidmət edir.

Amma tərəflərin bu borcu yerinə yetirməməsi əslində **10** İO-ın buna qarşı tədbir görməsinə imkan vermir. Tərəflərin birgə iştirak vəzifəsinə əməl etməməsi, onların özlərinin vəziyyətinin pisləşməsinə xidmət edə bilər. Çünki onların birgə iştirak etməməsi işin hallarının aydınlaşdırılmamasına səbəb ola bilər. İşdə iştirak edən şəxs heç də belə bir hüquqdan məhrum olmur ki, İŞ və a II qaldırsın və işin bütün hallarının araşdırılmaması halı ilə özünü müdafiə etsin.

3.2. Qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olma

3.2.1. Prinsip: Hansı faktların və məlumatların qərarın **11** qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olması və elə bu səbəbdən də aydınlaşdırılmasının vacib olması sualına cavab maddi hüquqda axtarılmalıdır. Bu zaman təxminən aşağıdakı etaplar baş verir:

1. Normanın tapılması
2. Normanın ilkin şərtlərinin müəyyən edilməsi
3. Tövsif
4. Hüquqi nəticə

Maddi hüquqda müəyyən olunmuşdur ki, İO hansı şərtlər **12** daxilində hərəkət etməlidir. Bunun üçün ilk növbədə İO-ın əsasında duran norma aydınlaşdırılmalıdır. Nəzərə alınmalıdır ki, bu zaman qərarın qəbul edilməsində əsas götürülən həmin hüquq normasının dispozisiyasında irəli sürülmüş ilkin şərtlər həlledici rol oynayır. Sonradan İO işin hallarını həmin norma ilə tövsif edərkən həmin ilkin şərtlərin ödənilmiş olmasını yoxlamalıdır. İO-ın qəti bağlı olduğu işlərdə, yəni ancaq qanunun icrasının həyata keçirməli olduğu hallarda, adətən qərarların yenidən inzibati məhkəmələr tərəfindən yoxlanılması zamanı heç bir fərqlər yaranmamalıdır. Yox əgər İO hər hansı bir səviyyədə diskresion səlahiyyətlə təchiz edilmişdirsə, onda İO işin hallarını aydınlaşdırmaq ilə yanaşı öz diskresion səlahiyyətinin də səhvsiz həyata keçirilməsində əminlik yaratmalı və bu is-

tiqamətdə də aydınlaşdırma aparmalıdır. Bu zaman İO diskresion səlahiyyəti verən normanın məqsədlərinə uyğun hərəkət etdiyini sübut edən halları da aydınlaşdırmalıdır.

- 13 3.2.2. İştirakçıların izahatlarının və təqdim etdiklərinə bağlılığın olmaması:** İşdə iştirak edən şəxslərin işin hallarının barəsində izahatları və məlumatları bir qayda olaraq böyük rola malik olmurlar. İO II-ın bütün mərhələləri üçün cavabdehlik daşdığı kimi, sübutetmə mərhələsinin də düzgün aparılması üçün məsuliyyət daşıyır (bax mötəbərlik prinsipi).
- 14 3.2.3. Preyudisial qərarların əhəmiyyəti:** Ona görə də inzibati prosesdə olan preyudisial qüvvəyə malik olan qərarlara tabe olma II-da da qüvvəsindən qalır. Bu o deməkdir ki, İO işin halları barəsində qəbul edilmiş digər aktlara (məhkəmə qaydasında müəyyən edilmiş aktlara, başqa İO tərəfindən verilmiş və hüquqi qüvvəyə malik olan icazələrə) bağlıdır. Yəni İO üçün bu cür aktlar məcburi qüvvəyə malikdir və ya bu halların müəyyən edilməsindən İO azad edilmiş olur.
- 15 3.2.4. Diskresion səlahiyyətlərin mövcud olduğu zaman qərarın qəbul edilməsi:** Həmçinin diskresion səlahiyyətlərin və ya işin hallarının qiymətləndirilməsi səlahiyyətinin həyata keçirilməsi ilə müşayiət olunan icraatda da İO işin hallarını dəqiq və hərtərəfli araşdırmağa borcludur. Amma onu da nəzərə almaq lazımdır ki, əgər işin hallarının araşdırılmasında hər hansı bir şübhələr mövcuddursa, amma İO bu şübhələrin aydınlaşdırılmasını heç sonrakı araşdırmalar hesabına da həyata keçirə bilməzsə və ya bu cür şübhələrin dəqiqləşdirilməsini mütənasib olmayan böyük xərclər hesabına həyata keçirməli olduğu əsası ilə imtina edərsə və bunun əvəzinə qərarın qəbul edilməsi üçün əldə olan «xeyrinə» və «qarşı» faktları düzgün götür-qoy edərsə, onda vətəndaşın diskresion səlahiyyətinin düzgün həyata keçirilməsinə olan tələbi ödənilmiş olar.

3.3. Sübutlara ehtiyacın olması

3.3.1. Prinsip: Bir qayda olaraq İO boreludur ki, özünün hər hansı bir halın mövcud olması və ya olmaması barədə **özünün əminliyi** yaranana qədər sübutları, dəlilləri, faktları araşdırır. İşin halları barəsində əmiliyin yaranması zamanı İO-ın özü tərəfindən sübutların qiymətləndirilməsinin həyata keçirilməsi prinsipi qüvvədədir (m.47.1). Qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olan bütün halların araşdırılmasında yəqinliyin mövcud olmasına nail olmaq konkret haldan və ümumi şəraitdən asılıdır. Elə bu baxımdan məs: İO heç də tərəflərin gətirdikləri bütün dəlil və məlumatları onların həqiqi olub olmaması baxımından, əgər İO-da onların həqiqi olmasına dair heç bir şübhəsi yoxdursa, və ümumiyyətlə şübhələrin yaranması üçün əsas yoxdursa, onda onları yoxlamadan da qərarının əsasında qoya bilər.

3.3.2. Hamıya bəlli olan və idarə üçün məlum olan hallar və faktlar: MPM-də müəyyən edilmiş (m.82.1) qayda eyni ilə İİ-da da qüvvədədir. Bu o deməkdir ki, İİ-da hamıya bəlli olan halların və faktların sübut edilməsinə ehtiyac yoxdur. Hamıya bəlli olan hallar və faktlar dedikdə, cəmiyyətdə və ya müəyyən elm sahəsində dəqiqləşdirilmiş informasiya və biliklərdən və ya hamının çatımı (çıxış) olan ictimai informasiya vasitələrindən alınan məlumat nəzərdə tutulur.

3.3.3. İştirakçıların kömək etməməsi: Əgər iştirakçılar İO-a işin hallarının araşdırılmasında, buna imkanları olduğu və bu onlar üçün heç bir çətinlik olmadığı halda belə köməklik göstərmirlərsə, onda İO-ın ixtiyarı vardır ki, əldə olunan faktlar, dəlillər və sübutlar ilə məhdudlaşsın. Məs: maraqlı şəxsin işin halları barəsində məlumatı vardır, amma o, izahat verməkdən imtina edir, başqa misal kimi tərəfin müayinə aparılmasına imtina etməsini göstərmək olar.

- 19 **3.3.4. Hüquqi yardım (m.6 və s.):** İşin hallarının araşdırılması zamanı İO həmçinin hüquqi yardım institutu çərçivəsində digər İO-ların köməyindən də istifadə edə bilər. Bu cür yol bəzən məs: ekspertin dəvət olunması ilə bağlı xərclərə qənaət baxımından uyğundur. Çünki aidiyyəti üzrə müvafiq orqanın adətən özü konkret sahə ilə bağlı xüsusi biliklərlə bağlı məlumatlara və ya bu cür məlumatları asan qiymətləndirmə iqtidarında olan xüsusi mütəxəssisləri olur. Amma hər bir halda qərarı qəbul edən İO hüquqi yardım üçün müraciət etdiyi İO-ın **verdiyi məlumatı heç yoxlamadan** qəbul etməməli, əksinə, onun qərarının əsasında nəyə görə qoyduğunu əsaslandırmalıdır. Bu qayda ən əvvəl ondan irəli gəlir ki, İO qəbul etdiyi İA üçün məsuliyyət daşıyır və o, hüquqi yardımla bağlı digər İO-a müraciət etdikdə bu məsuliyyəti heç də digər orqana ötürmür.
- 20 **3.3.5. Ekspertlərin dəvət olunması:** Əgər İO işin hallarını araşdırarkən müəyyən hallar barəsində lazım olan ixtisas biliklərinə və ya həmin halların adı olduğu sahə ilə bağlı təcrübəyə malik deyilsə və həmin halın aydınlaşdırılması üçün digər vasitələrin köməyindən istifadə etmə imkanı istisna edilirsə (məs: hüquqi yardım və s.), onda İO ekspertlərin və ya mütəxəssislərin köməyindən istifadə edə bilər. Ən sadə məsələlərdə İO elə **telefonun** köməyindən istifadə etməklə də kifayətlənə bilər. Amma bu halda İO icraatın protokollaşdırılması zamanı mütləq qeyd etməlidir ki, rəyin müəllifi kimdir və nə vaxt, nə haqqında verilmişdir. Məs: neçə faizli məhlulun zərərverici olduğunu bilmək istəyən İO sadəcə olaraq həmin faizin neçə olduğu soruşmaq istəyir və ya aparılmış ekspertiza ilə bağlı bəzi əlavə suallar meydana çıxmışdır və bu zaman ekspertin və ya mütəxəssisin yenidən dəvət olunmasına ehtiyac yoxdur.

3.4. İşin hallarının kifayət qədər araşdırılmamasının nəticələri

3.4.1. İİ-in qüsurlu olması: Əgər İO işin hallarının araşdırılmasını həyata keçirmirsə, onda bu İİ-in qüsurlu həyata keçirilməsi deməkdir. İİ-in qüsurlu həyata keçirilməsi İİQ-nun müəyyən etdiyi qaydaların pozulması ilə müşayiət olunur. Deməli qəbul olunan qərarın qanunsuz olmasına gətirib çıxarır (m.67.1). Eyni qayda əgər İO qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olan sübut vasitələrindən istifadə etmərsə, və ya sübutların qəbul edilməsindən imtina edirsə, qüvvədə olur. **21**

3.4.2. Konkret icraat hərəkətlərinə qarşı hüquqi müdafiə vasitələrinə qarşı hüquqi müdafiənin mümkünsüzlüyü: İşin hallarının düzgün araşdırılmaması barəsində konkret İO-in hərəkətləri İP-də məhkəmə araşdırmasının predmeti ola bilməz. Maraqlı şəxslər məhkəmə qaydasında konkret hərəkətin, yəni işin hallarının araşdırılmasının tələbi ilə çıxış edib İO-ı bu hərəkəti etməyə məcbur edə bilməzlər. Hüquqi müdafiə İO-in qəbul etdiyi son qərara, İA-a qarşı istifadə edilməlidir. **22**

3.4.3. Vəzifə pozuntusu: İşin hallarının düzgün araşdırılmaması maraqlı şəxslər üçün məsrəflərə səbəb olursa, İO həmçinin vəzifə pozuntusu üçün də məsuliyyət daşıyır (MM m.1100 İİQ m.90 i.ə). **23**

4. İnzibati icraatda sübutetmə yükü

4.1. Formal və maddi sübutetmə yükü: İİQ sübutetmə yükü haqqında, yəni İO-in bütün mümkün olan bütün araşdırmalarına və cəhdlərinə baxmayaraq işin halları barədə aradan qaldırıla bilməyən şübhələr barədə sualın necə həll olunacağı barədə heç bir norma nəzərdə tutmur. Ona görə analogi qaydada inzibati prosesdə mövcud olan prinsiplər inzibati icraatda da qüvvədədir. **24**

- 25 Prinsip etibarilə İİ-da mülki prosesdən fərqli olaraq olduğu kimi **iqrar etmək yükü**¹ və **sübutetmə yükü yoxdur** (formal sübutetmə yükü). Əks halda bu norma işin hallarının obyektiv araşdırılması prinsipi ilə ziddiyyət təşkil edərdi. İİ-da formal sübutetmə ümumiyyətlə müzakirə obyektini deyil. Əsas müzakirəyə səbəb olan məsələ «non liquet» (yəni, aydınlıq mövcud olmayan) hallar üçün **maddi sübutetmə** yüküdür.
- 26 İİ-da İO işin hallarını araşdırarkən tərəfin təqdim etdiyi hallarla, faktlarla, sübutlarla kifayətlənmir. Amma müəyyən hallar olur ki, burada sübutetmə yükünün bölünməsi qanunverici tərəfindən müəyyən edilir. Bu zaman xüsusi normalarda təsbit olunmuş qaydalar həlledici əhəmiyyətə malikdirlər. Problematik hallar isə o zaman mövcud olur ki, qanunda və digər normativ aktlarda sübutetmə yükü ilə bağlı heç bir qayda nəzərdə tutulmur. Bu zaman artıq konstitusion hüquqi prinsiplər ön plana çıxır. Hüquqi dövlət və insan hüquq və azadlıqlarının qorunması prinsiplərinin bilavasitə tələblərindən çıxış edərək, aydın olmayan hallar üçün sübutetmə yükünün bölgüsü zamanı «Sübutetmə yükünü kimin üçün sərfəli nəticələrə səbəb olacağına asılı olaraq həmin tərəfin üstünə qoyulması» qaydası mövcud olur. Bu zaman daha bir sual ortaya çıxır ki, sərfəli nəticələr dedikdə nə nəzərdə tutulur.
- 27 **4.2. Konstitusion prinsiplərin sübutetmə yükünə təsiri:** Konstitusion hüquqi nöqtəyi-nəzərdən bu kimi halların xarakterinin müəyyən edilməsi zamanı hansı halların hüquq yaradıcı, hansı halların isə hüquq ləğvedici olması istiqamət verir. Bu zaman maddi hüquq normalarını təfsir edərkən ilk növbədə maddi tənzimləmənin məqsədini aydınlaşdırmaq lazımdır.

¹ İqrar etmək yükü dedikdə mülki prosesdə tərəfin özü üçün sərfəli olan normanın tətbiq olunmasına xidmət edəcək faktları iqrar etməsi yükü başa düşülür.

Konstitusion hüquqların qorunması ədalətin bərqərar olunması üçün ilkin əsas rolunu daşıyır. Vətəndaş və İO münasibətlərində də ən əvvəl konstitusion hüquqlar, konstitusiya ilə vətəndaş üçün müəyyən olunmuş mövqe və təminatlar nəzərə alınmalıdır. Hüquqyaradıcı və ya hüquq ləğv edici halların müəyyən edilməsi üçün daha bir fərq kimi adətən «**Qayda**» və qaydadan «**İstisna**» sualının aydınlaşdırılmasıdır. **28**

4.3. Ayrı-ayrı hallar: Ərizə üzrə başlanan icraatlarda ərizə verənin İO-dan hər hansı İA-1 qəbul etməsini xahiş və ya tələb etdiyi halda, əgər işin halları İO tərəfindən dəqiq müəyyən edilə bilmirsə, sübutetmə yükü ərizə verənin üzərinə düşür. Yəni həmin hüququn ona məxsus olması və ya onun tələbinin haqlı olması əsasları ərizə verən tərəfindən sübut edilməlidir. Əgər ərizə verən maddi hüquqa əsasən bu tələbə malikdirsə, yəni onun tələbinə qanun haqq verirsə, onda əgər hüquq ləğvedici istisna yoxdursa, onda İO İA qəbul etməlidir. Eyni ilə əks qayda mövcud olur. **29**

5. Nəzərə almaq göstərişi (Abz.2)

5.1. Prinsip: Abz.2 bir daha İO üçün aydınlaşdırır ki, o, qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olan işin bütün hallarını araşdırmalıdır. Əhəmiyyətlik özünü bu və ya digər hüquq normasının tətbiq edilməsi üçün ilkin şərtlərin və ya diskresion səlahiyyətdən istifadə üçün qanunla irəli sürülmüş şərtlərin ödənilib ödənilməməsi məsələsini həll etməkdə lazımlılıqda ifadə edir. Bu qayda sübutların, faktların və dəlillərin icraata maraqlı şəxs tərəfindən təqdim edilməsi və ya İO-ın özünün araşdırmasında asılı olmayaraq qüvvədədir. Ona görə İO heç maraqlı şəxslərin özləri tərəfindən **təqdim olunmadığı halda da onların xeyrinə olan halları nəzərə almağa borcludurlar**. Bu eyni zamanda m.46.2 cümlə 2-də də uyğunluq təşkil edir. İO öz vəzifə borcunu yerinə yetirməli tərəfin təqdim etdiyi **30**

halları hər bir halda nəzərə almalı, eyni zamanda onun bunu etmək imkanı olmadığı hala eyni ilə vəzifə borcunu yerinə yetirməli və həmin halları özü aydınlaşdırmalıdır.

31 5.2. Nəzərə almanın anlayışı: Qanunverici araşdırma sözü ilə yanaşı «nəzərə alma» sözünü də istifadə etmişdir. Nəzərə alma bu kontekstdə o deməkdir ki, İİ-da həmin hallar öz obyektiv hüquqi əhəmiyyətinə uyğun olaraq qərar qəbul edilməsi zamanı istifadə edilməlidir. Qərar qəbul edilməsi zamanı onların nə dərəcədə qərara təsir edib etməməsi o halların hüquqi dəyərindən asılıdır. Hüquqi dəyər isə tətbiq olunan maddi hüquqa əsasən müəyyən edilir. Əgər İO diskresion səlahiyyətindən istifadə edərsə, onda mütləq İO bütün halları «götür-qoy» etməli və diskresion səlahiyyətin məqsədinin nəzərə alınmasıdır.

32 5.3. Nəzərə alma göstərişi və araşdırma vəzifəsi: Nəzərə alma göstərişi bilavasitə araşdırılan hallara istiqamətlənir. Haqlı olaraq müddədə ilkin olaraq «araşdırılan» sözü işlədilmişdir. Araşdırma isə İO-ın artıq abz.1-ə əsasən xidməti vəzifəsidir. Bu baxımdan abz.2 əhəmiyyətə malik olmur. Amma elə hallar olur ki, İO onu ancaq xidməti vəzifəsinə əsasən aydınlaşdırmağa borclu deyil. Həmin hallar əsasən maraqlı şəxslərin izahatları ilə bağlı olur. Bu halları nəzərə alaraq qanunverici ayrıca abz.2-də nəzərə almaq haqqında göstəriş müəyyən etmişdir.

6. Ərizələrin və ya vəsatətlərin qəbul edilməsindən imtinaya yolverilməzlik (Abz.5)

33 6.1. Prinsip: Abz.5 İO üçün belə bir vəzifə müəyyən edir ki, əsaslılığından və ya yolverilən (işə adi olması) olub olmasından asılı olmayaraq bütün ərizələrin və ya vəsatətləri qəbul etsin. Digər abzaslarla müqayisədə abz.5-in hüquqi cəhətdən mühümlüyü ondadır ki, İO üçün ərizə və ya vəsatətlərin iş üzrə qərarın qəbul edilməsində əhəmiyyətli olmadığı hallarda da onları qəbul etmək vəzifəsi

müəyyənləşdirir. Eyni zamanda abz.5 işin hallarının **lazımı qaydada protokollaşdırılmasına** da xidmət edir, ki sonuncu da öz növbəsində effektiv hüquqi müdafiə üçün (xüsusilə məhkəmədə) praktiki olaraq ilkin şərt rolunu oynayır.

Həmçinin abz.5 qarşı tərəf üçün belə bir hüquq təsbit edir ki, o (maraqlı şəxs) hər bir halda öz ərizə və vəsatətlərini İO-a təqdim edə bilər. Müddət müəyyən edilmiş hallarda ərizə və vəsatətlərin vaxtında çatdırılması üçün gecə **poçt qutularının** yaradılması yaxşı olardı. Bu cür qutular bir neçə İO üçün eyni yerdə də yaradıla bilər. Kifayət edir ki, vətəndaş üçün aydın olsun ki, onun ərizə və vəsatətləri ünvanına çatacaq. Şifahi vəsatətlər isə İO-ın iş vaxtı verilməlidir. İO bu halda borcludur ki, maraqlı şəxsə münasib imkan yaratsın ki, öz vəsatətini şifahi tam çatdırsın.

6.2. Ərizələr və vəsatətlər: Abz.5 ilə müəyyən edilmiş vəzifə təkcə formal ərizələrə deyil, həmçinin icraatın gedişi ilə bağlı olan və ya bitmiş, yaxud hələ başlamamış icraatla bağlı vəsatətlərə də aid edilir. Əgər icraat bitmişdirsə, və vəsatətin hüquqi müdafiə ilə heç bir əlaqəsi yoxdursa, onda İO mütləq yoxlamalıdır ki, vəsatət İA-ın ləğv edilməsinə, geri çağırılmasına yönəlmişdirmi.

6.3. Aidiyyət: Ərizə və vəsatətlərin yoxlama vəzifəsi bir qayda olaraq həmin ərizə və vəsatətlər İO-ın səlahiyyət dairəsinə aid olduqda mövcud olur. Əgər ərizə onun səlahiyyət dairəsinə aid deyildirsə, onda səlahiyyətli orqana göndərilmə institutu işə düşür. Əgər ərizə onun səlahiyyətinə aiddirsə, onda İO yoxlamalıdır ki, ərizə və ya vəsatətdə irəli sürülən tələb, xahiş nədən ibarətdir.

6.4. Aidiyyət olmadıqda aidiyyəti üzrə göndərilmə: Qanunvericinin yeni yanaşması vətəndaşın mövqeyini xüsusilə yüngülləşdirmişdir. Çünki mübahisəsiz olaraq ümumi qaydada aidiyyəti üzrə göndərilmə m.33-də təsbit edilmişdir. Bununla da səlahiyyətli İO-a göndərilmənin vəzifə

kimi maddi qanunlarda təsbit edilib edilməsindən asılı olmayaraq mövcud olması dəqiqləşdirilmişdir. Bu cür yanaşma inzibati idarəçiliyin vahidliyinin təmin edilməsi və eyni zamanda etimadın qorunması ilə əsaslandırılır.

Maddə 25 İnzibati icraat materialları ilə tanış olmaq hüququ

25.1. Qanunla nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, maraqlı şəxslər həm icraat zamanı, həm də icraatdan sonra inzibati icraat materialları ilə tanış olmaq və ya icraatla bağlı məlumat almaq hüququna malikdirlər.

25.2. Qanunla başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati icraatla bağlı məlumatlar başqa şəxslərə yalnız maraqlı şəxslərin razılığı əsasında verilə bilər.

25.3. İnzibati orqan müraciət daxil olduğu gündən 3 gün müddətində müvafiq məlumatları verməlidir.

25.4. İnzibati orqan məzmununda qanunla qorunan hər hansı sirr olan sənədlərdən maraqlı şəxslərin ziyanına istifadə edə bilməz.

25.5. Məzmununda qanunla qorunan hər hansı sirr olan sənədin tanış olmaq üçün təqdim edilməsindən imtina olunduğu hallarda, inzibati orqan qanunla qorunan maraqlara ziyan vurmada, həmin sənədin məzmunu haqqında maraqlı şəxsə mümkün qədər dolğun məlumat verməyə borcludur.

25.6. Maraqlı şəxslər inzibati icraat materialları ilə həmin icraatın həyata keçirildiyi inzibati orqanda tanış ola bilərlər.

25.7. Müstəsna hallarda maraqlı şəxslər, yazılı müraciət əsasında, inzibati icraat materialları ilə digər inzibati orqanda, habelə Azərbaycan Respublikasının xaricdəki diplomatik nümayəndəliyində tanış ola bilərlər.

25.8. Maraqlı şəxsin inzibati icraatla bağlı sənədlərin və digər materialların surətlərini əldə etmək hüququ vardır.

25.9. Sənədlərin və digər materialların surətlərinin çıxarılması və poçt rabitəsi ilə göndərilməsi üçün Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş qaydada haqq müəyyən oluna bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Materiallar ilə tanış olmaq hüququ	3
2.1. Tanış olmaq hüququnun anlayışı və predmeti	3
2.2. Materiallar ilə tanış olmaq hüququnun mövcud olmadığı hallar (m.25.4)	5
2.3. Tanış olmaq hüququ olan şəxslərin dairəsi	6
2.3.1. Maraqlı şəxslər (m.25.1)	6
2.3.2. Başqa şəxslər (m.25.2)	7
3. İcraatın materialların ilə tanış olmanın yeri və forması (m.25.6. və m.26.7.)	8
3.1. Tanış olmanın yeri	8
3.2. Tanış olmanın forması	9
3.3. Surətlərin və çıxarışların edilməsinə yolverilən hallar (26.8)	10
4. İcraatın materialları ilə tanış olmaq hüququnun pozulmasının hüquqi nəticələri və hüquqi müdafiə vasitələr	11
4.1. İcraatda yol verilən səhvlər/pozuntular	11
4.2. Tanış olmağa icazə verilməməsinə qarşı hüquqi müdafiə vasitələri	12

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Bu müddəa işdə **1** iştirak edən şəxslərin İİ (m.2.0.6) zamanı işin materialları ilə tanış olmaq hüququnu təsbit edir və bununla da iştirakçıların bu hüququnu həyata keçirilməsinə olan tələbinin təminatını İO-ın mülahizəsindən asılı etməyi istisna edir.

M.25.4-də qanunla qorunan sirlə bağlı maraqlı şəxsin xeyrinə işin materialları ilə tanış olmaq təminatına məhdudiyət müəyyənləşdirilmişdir.

- 2 1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa bilavasitə İI zamanı, yəni icraat qurtarana qədər materiallar ilə tanış olmaq ilə bağlı münasibətlərə tətbiq olunur. Mübahisə yarana bilər ki, icraat qurtardıqdan sonra, işdə iştirak edən şəxslərin buna hüquqları mövcud olmaqda davam edirmi. İcraat bitdikdən sonra, hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə edəcəyi halda fərqli qaydalar mövcud olur. İş üzrə icraat zamanı İI-dakı təminatlar tam şəkildə qüvvədə olduğu üçün işdə iştirak edən şəxslərin işin materialları ilə tanış olmaq hüququ saxlanılır. İİd qaydasında hüquqi müdafiə vasitəsindən istifadə etdiyi halda isə, onun bu hüququ İPM-də nəzərdə tutulan qaydalardan irəli gəlir.

2. Materiallar ilə tanış olmaq hüququ

- 3 2.1. Tanış olmaq hüququnun anlayışı və predmeti:** Tanış olmaq hüququ özünü işdə iştirak edən şəxslərin hüquqlarının və ya qanunla qorunan maraqlarının müdafiəsi və ya daha effektiv həyata keçirilməsi üçün zəruri olduğu halda, İO tərəfindən tərtib və qəbul edilən aktlar, həmçinin İO-ın icraatla bağlı hüquqi yardım qaydasında digər İO-lardan və ya məhkəmədən əldə etdiyi aktlar ilə **istədikləri zaman tanış olmaq imkanında** ifadə edir. Ona görə maraqlı şəxsə dolayı aidiyyəti olan sənədlər ilə onun tanış olmaq hüququ yoxdur. Məs: dövlət qulluqçusu mövqeyinə müsabiqədə iştirak edən namizəd digər namizədlərin nəticələri ilə tanış olmağı tələb edə, və ya maraqlı şəxs öz işinə bənzəyən başqa işin materiallarını bu əsasla tələb edə bilməz.
- 4 Materiallar** anlayışına gəldikdə, onu demək lazımdır ki, bu işə aid olan bütün aktları əhatə edir. Buraya ərizələr, müraciətlər, ekspertizanın nəticələri, qeydlər, çıxarışlar və

s. bütün icraata aid olan yazılı və ya başqa obyektiv formada ifadə olunmuş (foto, xəritə, film, səs yazıları, mikrosxemlər və s.) materiallar daxildir.

2.2. Materiallar ilə tanış olmaq hüququnun mövcud olmadığı hallar (m.25.4): Qanunverici icraatın materiallar ilə tanış olma hüququna yalnız bir məhdudiyət nəzərdə tutmuşdur. Tanış olma hüququnu təmin etməkdən ancaq o zaman imtina edilə bilər ki, qanunla qorunan sirr olan sənədlər ilə tanış olmaq tələb edilsin. Bu isə sənədlərin aid olduğu maraqlı şəxslərin hüquqlarına müdaxilə demək olduğundan, bu cür müdaxilənin konkret halda əsası olmadığı halda bu cür məlumatların yayılması qadağan edilir. 5

2.4. Tanış olmaq hüququ olan şəxslərin dairəsi

2.4.1. Maraqlı şəxslər (m.25.1): İcraat materialları ilə tanış olma hüququna işdə iştirak edən şəxslərin iki qrupu fərqləndirilməlidir. Bunlar İİ-in tərəfləri və digər iştirakçılardır. İcraatın materialları ilə təbii ilk növbədə bilavasitə icraatın özündə iştirak edən, yəni barəsində İA qəbul edilən maraqlı şəxslərdir. Bu şəxslər İO-in İİ-a cəlb etməli olduğu deyil, faktiki olaraq cəlb etmiş olduğu şəxslərdir. 6

2.4.1. Başqa şəxslər (m.25.2.): Bundan başqa, m.25.2. işdə iştirak etməyən başqa şəxslərin də materiallar ilə tanış olma imkanını müəyyən edir. Onların materiallar ilə tanış olmaq imkanının olub-olmayacağını İO öz diskresion səlahiyyətinə əsasən və ancaq materialın aid olduğu maraqlı şəxsin razılığı ilə müəyyən edilir. Yəni İO diskresion səlahiyyətini həyata keçirərkən başqasının qorunmalı olan maraqlarını (konkret halda sirr olmasını) öz diskresion səlahiyyətini həyata keçirərkən ilkin şərt kimi nəzərə almalıdır. 7

3. İcraatın materialların ilə tanış olmanın yeri və forması

8 **3.1. Tanış olmanın yeri:** Materiallar ilə tanış olma elə yerdə baş verməlidir ki, maraqlı şəxs zaman, şərait və digər hallar etibarilə aktların məzmunundan məlumat ala bilsin. Bu isə bir qayda olaraq İO-da, yəni İO-ın yerləşdiyi bina və daha konkret deyilsə, İİ-1 apararıq İO-ın yerləşdiyi **iş otaqlarında** həyata keçirilməlidir. M. 26.7. amma bu ümumi qaydadarıq İO-ın diskresion səlahiyyəti əsasında müəyyən edilən istisna hallar nəzərdə tutur. Belə ki, şəxsin müraciəti əsasında materiallar ilə tanış olma digər İO-larda və ya respublikamızın xaricdəki nümayəndəliklərində də həyata keçirilə bilər. Bu zaman hüquqi yardım çərçivəsində İO müvafiq digər orqana və ya diplomatik nümayəndəliyə göndərə bilər ki, maraqlı şəxs orada materiallar ilə tanış olsun.

Misal: şəxs işi ilə əlaqədar olaraq uzun müddətli xarici səfərdədir. Yol xərcləri həddən çox baha başa gəldiyinə görə, o, İO-dan xahiş edə bilər ki, aktlarla ona diplomatik nümayəndəlikdə tanış olmağa icazə versin.

9 **3.2. Tanış olmanın forması:** Tanış olmanın forması İO tərəfindən müəyyən edilir. İO birinci növbədə maraqlı şəxslərin mövqeyini, daha sonra isə özünün mövqeyini nəzərə alaraq həmin formanı seçə bilər. Məs: işin materialları ilə tanışlığın kifayət qədər uzun müddət götürəcəyini bilən İO tərəfin İO gəlib onlarla orada tanış olmasını məqsədə müvafiq hesab etmir. Buna görə də o, həmin aktları poçt ilə maraqlı şəxsə göndərir və tanış olmaq üçün bir neçə gün vaxt ayırır. Eyni ilə İO materialları maraqlı şəxsin vəkilinə (onun məsləhətxanasına və ya oturduğu başqa idarəyə) göndərə və ya özü gətirə bilər. **Hər bir halda tanış olmanın formasının müəyyən edilməsi də** İO-ın diskresion səlahiyyətinə aiddir.

3.3. Surətlərin və çıxarışların edilməsinə yol verilən hallar (m.26.8): Sənədlərin surətlərinin çıxarılması və ya çıxarışların edilməsi kimi qayda m.26.8 ilə dəqiq tənzimlənmişdir. Bu o deməkdir ki, adi surətin çıxarılması və ya çıxarışların edilməsinə İO etiraz edə bilməz. İO amma surətlərin və çıxarışların xərclərini çəkməyə borclu deyildir. Diskresion səlahiyyətlərinə əsaslanaraq İO materialların surətinin çıxarılması (eyni zamanda surətlərin poçt ilə göndərilməsi zamanı da poçt xərcləri də daxil olmaqla) zaman çəkdiyi xərclərin müqabilində haqq müəyyən edə bilər. Maraqlı şəxsin həmin haqqı çəkməyə razı olmadığı halda İO onun maddi vəziyyətini nəzərə alaraq bu qaydadan fərqli qaydalar müəyyən edə bilər.

4. İcraatın materialları ilə tanış olmaq hüququnun pozulmasının hüquqi nəticələri və hüquqi müdafiə vasitələr

4.1. İcraatda yol verilən səhvlər/pozuntular: İcraat materialları ilə tanış olmaq hüququndan istifadəyə və diskresion səlahiyyətlərin (materiallar ilə tanış olma yeri və vaxtı, materialların göndərilməsi və s.) qüsursuz icrasına olan tələbə etiraz etmək icraatda yol verilən səhvlərdən xəbər verir. Əgər maraqlı şəxslər özlərinin bu hüquqlar haqqında məlumatlandırılmamışdırlarsa, bu eyni zamanda **m.20-nin yəni müraciət etmək hüququnun da pozulması** deməkdir. Bu cür icraatda yol verilən pozuntu bir qayda olaraq İA-ın etibarsızlığına deyil, qanunsuzluğuna gətirib çıxarır. Diskresion səlahiyyətin qüsurlu həyata keçirilməsi nəticəsində icraat materialları ilə tanış olmaq hüququnun pozulması qanunsuz qərarın çıxarılmasına və bununla İO-ın məsuliyyətinə gətirib çıxarır ki, maraqlı şəxs bu zaman ona **vurulmuş ziyanın əvəzini** m.89-a əsasən İO-dan tələb edə bilər.

12 4.2. Tanış olmağa icazə verilməməsinə qarşı hüquqi müdafiə vasitələri: İcraatın materialları ilə tanış olmaq hüququna etiraz etmək özü-özlüyündə İA-dır və buna görə də İA üçün müəyyən olunmuş ümumi qaydaya görə əsaslandırılmalıdır. Müstəqil qaydada mübahisələndirmək bir qayda olaraq mümkündür.

Maddə 26. Məzmununda qanunla qorunan hər hansı sirr olan sənədlərin və ya məlumatların məxfiliyinin təmin olunması

Ərizəçi məzmununda onun ailə və şəxsi həyatına aid sirr olan, habelə peşə və ya kommersiya sirri olan sənədlərin və ya məlumatların məxfiliyinin təmin olunmasını inzibati orqandan tələb etmək hüququna malikdir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Məxfiliyin təmin olunmasına tələb	4
2.1. SIRR olan sənədlər və ya məlumatlar	4
2.2. SIRR olan sənədlərin və ya məlumatların açıqlanması	5
3. Məxfiliyin təmin olunmasını təmin etmək vəzifəsinin pozulmasının nəticələri	6

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1 1.1. Məzmunu haqqında: Müddəa ümumi şəkildə **İştirakçılara** aid sirr olan faktlar, hallar və s. barəsində sənədlərin və məlumatların məxfi saxlanılmasına olan hüququ tənzimləyir. Onların sirr olması hüquq normalarına və hüquqi dəyərlərə əsasən müəyyən edilir. İştirakçıların bu hüququ Konstitusiyanın 32-ci maddəsinin təsiri altında formalaşmışdır. Şəxsi toxunulmazlıq hüququ hər bir kəsə öz ailə və şəxsi sirrini saxlamaq hüququnu da təmin edir.

Eyni zamanda bu müddəa İO və vətəndaş arasında **2**
etimada əsaslanan münasibətlərin yaranmasına və bununla
da İO və vətəndaşın qarşılıqlı yardımına, məsələni birgə
həll etməyə çalışmağa və bununla da **inzibati idarəçiliyin**
səmərəliliyinin artmasına xidmət edir.

1.2. Tətbiq dairəsi haqqında: Bu müddəa bütün İİ ər- **3**
zində İİ-da iştirak edən şəxslər üçün qüvvədədir. Qanunve-
rici orqan ərizəçi sözünü istifadə etməklə, daha dəqiq ifadə
etmək istəmişdir ki, sənəd və məlumatlar ilə bağlılığı olan
şəxsi ifadə etsin. Müddəa İİ bitənədək qüvvədə olur.

2. Məxfiliyin təmin olunmasına tələb

2.1. SIRR olan sənədlər və ya məlumatlar: SIRR olan sən- **4**
dədlər və ya məlumatlar dedikdə, məhdud şəxslər dairəsi-
nə bəlli olan faktlar, şərait və ya hallar barəsində və onla-
rın məxfi saxlanılmasında sirrini aid olduğu şəxsin **qanunla**
qorunan marağı olduğu sənədlər və məlumatlar başa dü-
şülür. Bu cür məlumatlar və sənədlərin «aid olmayan» di-
gər şəxslərə açıqlanması sirrini aid olduğu şəxsin qanunla
qorunan maraqlarına və ya konstitusion hüquqi dəyərlər
baxımından digər maraqlarına (nüfuz, ləyaqət, şəxsiyyət və
s.) toxuna bilər. SIRR olan sənədlər bir neçə müxtəlif sahəni
əhatə edə bilərlər. Bunlardan ən vacibi ailə və ya şəxsi
həyata aid olan sirrini nəzərdə tutan sənədlər və məlumatlar-
dır. Buraya məs: övladlığa götürmə və ya boşanma haqqın-
da sənədlər, vəsiyyətnamə, töhmət və ya məhkumluq haq-
qında sənədlər və s. aiddir. SIRR olan digər qrup sənədlər
iqtisadi və ya təsərrüfat fəaliyyəti (**«peşə və kommersiya**
sirrini») ilə əlaqədar olan sənədlər məs: nou-hau sənədləri,
yeni texniki üsulların tətbiqi ilə əlaqədar sənədlər, gəlirlə-
rin kalkulyasiyası, müəssisənin bazar strategiyası haqqında
sənədlər, alıcıların siyahısı barəsində məlumatlar və s. aid-
dir. Bu kimi sənədlərin və ya məlumatların qorunmasında
maraqlı şəxslərin iqtisadi maraqları daha çox üstünlük təş-

kil edir. Kommersiya sirri də qanunla qorunan obyektlər sırasına aid olduğu üçün maraqlı şəxs onların qorunmasını da İO-dan tələb edə bilər. Kommersiya sirri hüquqi və fiziki şəxslərin texnoloji, istehsal, idarəetmə, maliyyə və başqa fəaliyyəti ilə bağlı olan məlumatlardır.

5 2.2. Sırr olan sənədlərin və ya məlumatların açıqlanması: Açıqlanma dedikdə, sırr olan sənədlərin və ya məlumatların onların məlum olduğu məhdud dairəyə daxil olmayan şəxslərə çatdırılması başa düşülür. Heç də vacib deyildir ki, vəzifəli şəxs ancaq öz vəzifə başında olduğu zaman bu açıqlamanı həyata keçirsin. Onun bu açıqlamanı özəl qaydada, yəni məs: öz dostlarının yanında etməsi də m.26-nın tələblərinin pozulması deməkdir. Həmçinin vəzifəli şəxsin açıqlamanı qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan etməsinin bu vəzifə pozuntusunun baş vermiş hesab edilməsi üçün heç bir əhəmiyyəti yoxdur.

6 3. Məxfiliyin təmin olunmasını təmin etmək vəzifəsinin pozulmasının nəticələri: Məxfiliyin İO tərəfindən təmin edilməsi vəzifəsinin yerinə yetirilib yetirilməməsi sualı məhkəmə tərəfindən tam həcmdə yoxlanıla bilər. Məxfiliyin pozulması ilə həyata keçirmiş icraat zamanı çox zaman yoxlanılmalı olan suallardan biri də qərəzsizliyin olub-olmamasıdır.

7 Məxfiliyin pozulması nəticəsində vurulmuş ziyanı da maraqlı şəxs tam həcmdə tələb edə bilər. Ziyana həm vurulmuş faktiki ziyan (nəticələrin aradan qaldırılması), həm də əldən çıxmış fayda daxildir.

8 Məxfiliyin pozulması CM-nin 156, 175, 202-ci maddələrindən hər hansı birinin və ya bir neçəsinin tərkibi mövcud olduğu halda, cinayət məsuliyyətinə də səbəb ola bilər.

Maddə 27. İnzibati icraatın aparıldığı dil

27.1. İnzibati icraat Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində və ya müəyyən ərazi əhalisinin əksəriyyətinin dilində aparılır.

27.2. İnzibati icraatda iştirak edən və icraatın aparıldığı dili bilməyən şəxslərə tərcüməçinin xidmətindən istifadə etmək hüququ izah və təmin edilir.

27.3. İnzibati icraatda iştirak edən şəxslərə sənədlər və məlumatlar icraatın aparıldığı dildə verilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
1.3. Konstitusiya hüququ	4
2. İcraatın aparıldığı dil	5
2.1. Prinsip	5
2.2. Başqa dildən istifadə olunması	6
2.2.1 Tərcümənin təmin olunması barəsində İO vəzifəsi	7
2.2.2 Xərc məsələləri	8

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Bu müddəa AR Konstitusiyasının 127-ci maddəsinin təsiri altındadır. Birinci növbədə müddəa Azərbaycan dilini rəsmi dil kimi müəyyən edir. Bundan başqa, respublikamızda olan etnik azlıqların hüquqlarının təminatı məqsədilə bəzi ərazilərdə əhalinin əksəriyyətinin danışdığı dil də icraat dili ola bilər. 1

Müddəa həmçinin icraatın aktlarına münasibətdə də təminatları nəzərdə tutur. İİQ tərcüməçinin dəvət olunması qaydası və s. qaydaları nəzərdə tutmur. Amma bu cür tələb artıq hüquqi müdafiənin təminatı hüququndan irəli gələn şərtlərdir. Bu səbəbdən İO bu tələblərə İİ daxilində də riayət etməlidir. 2

- 3 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** M.27 bütün İİ zamanı, İŞ üzrə icraat da daxil olmaqla, İİ-ın aparılması ilə bağlı münasibətlərə birbaşa tətbiq olunur. Müddəanın əsas ideyası ondan ibarətdir ki, Azərbaycan dilinin icraat dili olduğu bir daha vurğulansın və icraatın hər hansı bir başqa dildə aparılması (məs: vəzifəli şəxsin rus dilini daha yaxşı bilməsi hələ ona əsas vermir ki, icraatı rus dilində aparsın) isə ancaq əksəriyyətin iradəsindən asılı olmalıdır.
- 4 **1.3. Konstitusiyaya hüququ:** Müddəa qeyd olunduğu kimi konstitusion normaların təsiri altındadır. M.21 («...dövlət dili Azərbaycan dilidir.») və m.127.X-nun analogi qaydada təsiri ilə m.27 formalaşmışdır. İPM-də müəyyən edilmiş dil ilə bağlı məhkəmə icraatının aparılması qaydaları analogi qaydada İİ-da da tətbiq olunur.

2. İcraatın aparıldığı dil

- 5 **2.1. Prinsip:** M.27 anlamında icraatın aparıldığı dil dedikdə, İO-ın verdiyi xəbərlərin, qərarları, izahların və həmçinin bütövlükdə icraat aktlarının aparıldığı dil başa düşülür. İO bütünlükdə İİ-ın materiallarını Azərbaycan dilində aparmalıdır. Ancaq Azərbaycan dilində tərtib olunmuş sənədlər hüquqi qüvvəyə minir və müddətlərin axımına səbəb olur.
- 6 **2.2. Başqa dildən istifadə olunması:** Başqa dildən istifadə olunması İO-ın öz mülahizəsinə əsaslanaraq qəbul etdiyi qərardır. Amma bu zaman İO konstitusion tələbləri nəzərə almalı və onlara zidd hərəkət etməməlidir. Bu tələblərin nəzərə alınmaması maraqlı şəxslərin dinlənilmə hüququnun pozulmasına və bununla da icraatın pozuntularla aparılmasına səbəb ola bilər.
- 7 **2.2.1. Tərcümənin təmin olunması barəsində İO vəzifəsi:** İİ-ın başlanması ilə İO-ın vəzifələri də tam həcmdə icra edilməlidir. İİ-ın iştirakçılarından hər hansı birinin ic-

raatın dilini başa düşməməsi və ya bu səbəbdən icraatında materialları ilə tanış ola bilməməsi İO-ın II-da pozuntuya yol verməsi deməkdir.

2.2.2. Xərc məsələləri: Xərçi tərcümədən istifadə edən tərəf özü daşıyır. Bu zaman İO tərəfin maliyyə vəziyyətini nəzərə almaqla, İO-ın öz hesabına da tərcümənin aparılmasını təşkil edə bilər. **8**

IV FƏSİL

İNZİBATİ İCRAAT

Maddə 28. İnzibati icraatın başlanılması üçün əsaslar

28.1. İnzibati icraatın başlanılması üçün əsaslar aşağıdakılardır:

28.1.1. fiziki və ya hüquqi şəxsin ərizəsi;

28.1.2. inzibati orqanın təşəbbüsü və ya qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati orqanın inzibati aktı qəbul etmək vəzifəsi;

28.1.3. inzibati aktdan şikayət verildiyi halda, inzibati şikayət.

28.2. Bu Qanunun 28.1.1-ci və 28.1.3-cü maddələrində nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati icraat müvafiq olaraq ərizənin və ya şikayətin qeydiyyata alındığı andan başlanır.

28.3. Bu Qanunun 28.1.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati icraat maraqlı şəxsə icraat haqqında məlumat verildiyi və ya maraqlı şəxsə münasibətdə ilk prosesual hərəkətin həyata keçirildiyi andan başlanır.

28.4. Bu Qanunun 28.1.1-ci və 28.1.2-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə inzibati icraat bu fəsildə müəyyən olunmuş qaydalara uyğun olaraq aparılır.

28.5. Bu Qanunun 28.1.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar üzrə inzibati icraat bu qanunun VII fəsilində müəyyən edilmiş xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla bu fəsildə müəyyən olunmuş qaydalara uyğun həyata keçirilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	2
1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	4
2. İcraatın fiziki və ya hüquqi şəxsin ərizəsinə əsasən başlanması (m. 28.1.1)	5
2.1. Ərizənin verilməsinin zəruriliyi	5
2.2. Ərizənin verilməsi qəbul edilməsi və qeydiyyatı arasında asılılıq	8
2.3. M. 29, 30, 31-i tələblərinin gözlənilməsi	9
3. İcraatın İO-ın təşəbbüsü ilə başlanması (m. 28.1.2)	10
3.1. Xidmətilik prinsipi	10
3.2. İO-ın təşəbbüsü və FŞ-in və ya HŞ-in ərizə ilə müraciət etmək səlahiyyətinin paralelliyi prinsipi	11
4. İA-ı qəbul etmək vəzifəsindən irəli gələn hallarda icraatın başlanması	12
5. İİ-in başlanma anı	13
5.1. Qeydiyyatdan keçmə anı (m.28.2.)	13
5.2. İcraat haqqında məlumat və ya ilk prosessual hərəkət (m.28.3)	14

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa m.2.0.6-nı **1** daha da konkret, yəni onun başlanması mərhələsini tənzimləyir. Normanın tələblərindən aydın olur ki, İİ-ı başlamaq üçün əsaslar ərizə, İO-ın öz təşəbbüsü və İŞ-dir və həmin əsasların qeydiyyatı alınması anı müddətin başlanması üçün həlledici əhəmiyyət daşıyır.

1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: Normanın məzmunu İİ-da İO-ın ən əvvəlki mərhələdə daşdığı vəzifələrə münasibətdə əhəmiyyəti böyükdür. İO şəxslərin ərizəsinə əsasən və ya öz vəzifə borcunu yerinə yetirməklə öz təşəbbüsü ilə işi başlayır. İŞ öz hüquqi əhəmiyyətinə görə şəxslərin ərizəsindən fərqlənir. Bununla belə İİ-da növbəti mərhələ kimi qiymətləndirildiyinə görə qanunverici onu ayrıca bir əsas kimi göstərmişdir. **2**

- 3 **Xidmətilik prinsipi və obyektiv araşdırma prinsipi** qanunda dəqiq fərqləndirilmişdir. İlkin prinsip işin ilkin mərhələ barəsində qərar qəbul etmək səlahiyyətini müəyyənləşdirirsə, obyektiv araşdırma prinsipi artıq başlanmış İİ-da İO-ın işin hallarını yoxlaması qaydasını müəyyən edir.
- 4 **1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa İİQ-nun tətbiq olunduğu bütün münasibətlərə tətbiq olunur. Həmçinin xüsusi qanunların tətbiq olunduğu münasibətlərə də, əgər qanunla hər hansı bir məhdudiyət müəyyən olunmamışdırsa tətbiq olunur.

2. İcraatın fiziki və ya hüquqi şəxsin ərizəsinə əsasən başlanması (m.28.1.1)

- 5 **2.1. Ərizənin verilməsi zəruriliyi:** M.28.1.1-də nəzərdə tutulmuş hallarda İİ-ın İO-ın təşəbbüsü ilə başlanılması istisna edilir. Bu cür qayda ondan irəli gəlir ki, inzibati hüququn maddi hissəsində, yəni ayrı-ayrı qanunlarda (maddi mənada) ərizənin olması icraatın başlanması üçün ilkin və həlledici şərt kimi müəyyən edilir. Məs: meşəqırma biletinin verilməsi, dərman məhsullarının satışı üçün icazənin verilməsi və s. Bu cür icraatları **sırf ərizə icraatları** adlandırmaq olar. Yəni bu cür icraatlarda İO-ın təşəbbüsü sıfır səviyyəsinə endirilir. Belə icraatlara lisenziya alınması ilə bağlı açılan bütün İİ-ları misal kimi göstərmək olar. Ərizənin verilməsinin zəruriliyi ola bilər ki, heç qanunda birbaşa ərizə sözü ilə göstərilməsin, amma normanın mətninin təfsirindən və məzmunundan aydın olsun ki, bu kimi icraatlarda ərizənin verilməsi zəruridir. Məs: qanunda göstərilirsə ki, bu fəaliyyət üçün lisenziyanın alınması lazımdır, bu artıq ərizənin məcburiliyinə sürən normadır.
- 6 Ümumiyyətlə əsas qayda kimi qəbul etmək olardı ki, ayrı-ayrı şəxslərin fəaliyyəti ilə bağlı **maraq hərəkətverici qüvvə** kimi çıxış etdikdə, həmin icraat bir qayda olaraq ərizə icraatı olur. Əksinə əgər ictimai mənafeələr üstünlük

təşkil edirlərsə, onda bu icraatın daha çox İO-ın təşəbbüsü ilə başlanılması güman edilir. Məs: ətraf mühitə zərər və ya təhlükə törədilməsi halları olduqda, iqtisadiyyatın istiqamətlənməsi tələb olunduğu hallarda və s. (bax m.29).

Müəyyən dövr üçün qəbul edilmiş İA-lara münasibətdə: Müəyyən zaman kəsiyi üçün qəbul edilmiş İA-lar (məs: lisenziya verildikdə) olduqda, əgər qanunvericiliklə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, yeni İA-ın verilməsi üçün yenidən ərizənin verilməsi zəruridir. **7**

2.2. Ərizənin verilməsi qəbul edilməsi və qeydiyyatı arasında asılılıq: M.31-in tələblərinə əsasən ərizəni qəbul edən İO ərizəni həmin gün qeydiyyatda almalıdır. Eyni daman da ərizəni qəbul edən İO buna öz mövqeyini 3 gün ərzində bildirməlidir. Bununla da ərizəçi dəqiq olaraq əmin olur ki, onun müraciəti əsasında icraat başlanmışdır. **8**

2.3. M. 29, 30, 31-i tələblərinin gözlənilməsi: Ərizənin hüquqi cəhətdən əhəmiyyətli olması üçün ərizənin forması, məzmunu və təqdim olunması qaydalarına ərizəçi tərəfindən əməl olunmalıdır. Əks halda bu ona gətirib çıxarır ki, İO ərizəni lazım olan formaya salınana qədər icraatın başlanmasını təxirə salsın. **9**

3. İcraatın İO-ın təşəbbüsü ilə başlanması (28.1.2)

3.1. Xidmətilik prinsipi: M.28.1.2. mülki prosesdən fərqli olaraq inzibati icraatda icraatın başlanmasını İO-ın diskresion səlahiyyətindən də asılı edir (**xidmətilik prinsipi və ya rəsmilik maksiması**). Bu səlahiyyət İO-a imkan verir ki, o, icraatın predmetini və onun nə vaxt başlanması və nə vaxt qurtarması haqqında müstəqil qərar qəbul etsin. Hər bir halda İI-ın maraqlı şəxsin təşəbbüsü ilə başlanma halları İO-ın təşəbbüsü ilə başlanan halları say etibarilə üstələyir. Bunun bir başqa səbəbi də İO-ın təşəbbüsünün maraqlı şəxsin təşəbbüsünü istisna etməməsidir. **10**

- 11 **3.2. İO-ın təşəbbüsü və FŞ-in və ya HŞ-in ərizə ilə müraciət etmək səlahiyyətinin paralelliği prinsipi:** İO inzibati icraatı öz təşəbbüsü ilə başladığında belə, bu maraqlı şəxsin paralel olaraq ərizə ilə müraciət etmək hüququnu istisna etmir. Bu zaman maraqlı şəxsin ərizəsi icraata əlavə olunur. Maraqlı şəxsin əlavə tələbləri varsa, (məs: İO tərəfində öz təşəbbüsü ilə yoxlanması olmayan hallar) onlar müvafiq olaraq sonrakı mərhələdə nəzərə alınmalıdırlar.
- 12 **4. İA-ı qəbul etmək vəzifəsindən irəli gələn hallarda icraatın başlanması:** İO heç də həmişə İİ-ı başlamağa dair diskresion səlahiyyətini həyata keçirmir. Bəzən elə hallar olur ki, qanun dəqiq olaraq İO-a konkret məsələyə dair qərar qəbul etməyi vəzifə kimi tapşırır. Bu halda artıq söhbət İO-ın təşəbbüsündən deyil, qanunları icra etmək vəzifəsindən gedir.

5. İİ-ın başlanma anı

- 13 **5.1. Qeydiyyatdan keçmə anı:** İİ-ın başlanma anının dəqiq müəyyən edilməsi müddətlərin axımının başlaması və bitməsi, həmçinin hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadəyə dair müddətlərin hesablanması üçün həlledici əhəmiyyətə malikdir. Fiziki və ya hüquqi şəxsləri ərizəsi ilə başlayan İİ-da icraatın başlanma anı kimi ərizənin qeydiyyatdan keçməsi anı göstərilir. Ərizə şəxsən təqdim oluna (bu halda ərizənin təqdim olunduğu gün ilə qeydiyyatdan keçdiyi an üst-üstə düşür) və ya poçt və ya elektron üsul ilə (bu halda poçtun İO-da çatdığı gün ilə qeydiyyat günü üst-üstə düşür) göndərilə bilər. Hər bir halda qeydiyyatı vaxtında aparmaq İO-ın vəzifəsi hesab olunur (m.31.).
- 14 **5.2. İcraat haqqında məlumat və ya ilk prosesual hərəkət:** İİ İO-ın təşəbbüsü ilə başladığında, təbii ki, maraqlı şəxslər bu barədə xəbərdar olurlar. Ona görə bu hallarda bir qədər fərqli qayda nəzərdə tutulmuşdur. Məntiqidir ki,

müddətlərin axımının başlanması üçün icraatın iştirakçısı bu bərdə məlumatlı olmalıdır. Ona görə də qanunverici orqan belə bir mövqedən çıxış etmişdir ki, İO bu zaman iki seçimdən birini istifadə etsin. İO öz seçiminə əsasən icraatın başlanması haqqında məlumatı maraqlı şəxsə çatdırmaqla (məlumat verilmə ilə bağlı sübut etmə yükü İO-ın üzərinə düşür) və ya bunu etmədən maraqlı şəxsə ilk prosessual hərəkəti həyata keçirməklə (bu halda bir qayda olaraq icraatın başlanma anı daha gec olur) icraatı başlaya bilər.

Maddə 29. Ərizə və ya vəsatətlərin təqdim edilməsi

29.1. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, ərizə maraqlı şəxs tərəfindən həmin ərizədə qaldırılmış məsələ ilə əlaqədar inzibati akt qəbul etmək səlahiyyətinə malik olan müvafiq inzibati orqana şəxsən təqdim olunur və ya poçt rabitəsi vasitəsilə, yaxud elektron üsulla göndərilir.

29.2. Maraqlı şəxs tərəfindən vəsatət müvafiq inzibati orqana bu Qanunun 29.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada yazılı formada təqdim olunur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2. Maddənin məzmunu haqqında	2
1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Təqdim edilmə	4
2.1. Anlayışı	4
2.2. Maraqlı şəxs tərəfindən	5
2.3. Yazılı formanın məcburiliyi	6
3. Ərizənin təqdim edilməsinin hüquqi təsiri	7
3.1. Ərizənin verilməsinin təsiri	7
3.2. İcraatın predmetinin müəyyən edilməsi	8

3.3. İcraat münasibətlərinin yaranması	9
3.4. Ərizə qərarın qəbul edilməsi üçün maddi əsas kimi	10
3.5. Ərizə olmamasının təsiri	11
3.6. Hüquqi müdafiə	12

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 **1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında:** Müddəa bütün İİ üçün ərizə və vəsatətlərin verilməsi qaydasını və formasını müəyyən edir. Bununla da ərizəçi dəqiq olaraq bilir ki, onun ərizə və vəsatətlərinin İO tərəfindən nəzərə alınması üçün o, hansı qaydada «hərəkət etməlidir». Bundan başqa, İO-ın özü üçün də bu müddəa ilə dəqiq aydın olur ki, bu qaydada və formada təqdim olunmuş ərizə və vəsatətlərin qəbul edilməsindən imtina edə bilməz.
- 2 **1.2. Maddənin məzmunu haqqında:** Ərizənin tərtib edilməsi hələ heç nə demək deyil. Ərizə ən əvvəl İO-a təqdim edilməlidir. Çünki hətta İO maraqlı şifahi olaraq şəxsi dinləsə və şikayətini eşitsə belə, bu ərizənin təqdim edilməsi kimi başa düşülmür. AR inzibati hüquq qanunvericiliyi konklyudent ərizənin verilməsini qəbul etmir.
- 3 **1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa İİQ-nun tətbiq olunduğu bütün sahələrdə qüvvədədir. Bundan əlavə, digər müraciətlər formasına münasibətdə də analoji qaydada tətbiq edilməsi mümkündür.

2. Təqdim edilmə

- 4 **2.1. Anlayışı:** Maddənin adı ümumi olaraq ərizə və vəsatətlərin İO-a çatdırılmasını **təqdim olunma** adlandırır. Deməli, təqdim olunma ərizə və ya vəsatət barəsində İO-a məlumat vermək kimi başa düşülməlidir. Amma özü-özlüyündə təqdim olunma 3 fərqli qaydanı nəzərdə tutur: şəxсэн təqdim etmə, poçt rabitəsi vasitəsi ilə və elektron üsulla göndərmə.

2.2. Maraqlı şəxs tərəfindən: Təqdim edilmə o zaman **5**
hüquqi cəhətdən əhəmiyyətli hesab edilir ki, ərizə və ya
vəsətət aid olduğu şəxs tərəfindən təqdim edilsin. Bu şərt
ondan irəli gəlir ki, Azərbaycan hüquq sistemi «actio
popularis», yəni başqasının hüquq və qanunla qorunan
maraqlarının müdafiəsi və ya həyata keçirilməsi ilə bağlı
ərizə və ya müraciətlərin qəbul edilməsi yolverilməzdir.
Nümayəndənin ərizəni təqdim etməsi maraqlı şəxsin ərizə-
ni təqdim etməsinə bərabər tutulur. Maraqlı şəxsin ərizəni
şəxsən, poçt rabitəsi vasitəsilə və ya elektron üsulla təqdim
edə bilər.

2.3. Yazılı formanın məcburiliyi: Bundan başqa, təqdim **6**
edilmənin hüquqi cəhətdən etibarlı olması üçün daha bir
şərt kimi ərizə və ya vəsatətlərin yazılı formada təqdim
edilməsi vacibdir. Bununla da şifahi və ya telefonla edilmiş
müraciətlərin icraatın başlanması və ya qurtarması üçün
hər hansı əhəmiyyət kəsb etməsi istisna edilir.

3. Ərizənin təqdim edilməsinin hüquqi təsiri

3.1. Ərizənin verilməsinin təsiri: İİ-da ərizənin rolu **7**
təxminən məhkəmə prosesində iddia ilə müqayisə oluna
bilir və o, sözsüz ki, iddianın daşdığı funksiyanı daşıyır.
Ərizə nəinki İİ-ın başlanması üçün əsasdır, eyni zamanda
o, (xüsusilə ərizə özü veriləcək İA-ın tərkib hissəsi olduğu
qanunvericiliklə nəzərdə tutulduğu hallarda) icraatın yolve-
rilməsi üçün, yəni işin mahiyyət üzrə həll olunması üçün
ilkin şərtidir.

3.2. İcraatın predmetinin müəyyənləşdirilməsi: Ərizə **8**
həmçinin icraatın predmetini və onun məqsədini müəyyən
edir. İcraatın predmeti bu kontekstdə dar başa düşülməmə-
lidir. Məqsəd isə bundan ibarətdir ki, vətəndaş özü müəy-
yən edir ki, onun ərizəsinə əsasən hansı hallar nəzərə
alınmalıdır, hansı yox. Əgər vətəndaşın özünün istəyi ilə
onun üçün müsbət olan hallar ərizədə əks etdirilməmişdir-

sə, bu icraatın sonunda qəbul ediləcək qərara təsir etsə, belə İO vətəndaşın ərizəsinə əsasən işi həll edir.

Misal: B hərbi xidmətin alternativ xidmət ilə əvəz edilməsi haqqında ərizə ilə müraciət edir. Ərizəsində isə o, hərbi xidmətdən azad olmaq üçün qanunla nəzərdə tutulmuş əsaslara malik olduğu halda belə, onları ərizədə göstərmir. Bu halda İO B-nin hərbi xidmətdən azad olunması üçün göstərdiyi əsasları araşdıracaq. B-nin dini mənsubiyyətinin hərbi xidmətdən azad olunması üçün əsas kimi çıxış etməsini göstərməməsini İO yoxlaya bilmir, çünki B bu faktı öz ərizəsində göstərmir.

9 3.3. İcraat münasibətlərinin yaranması: Ərizənin təqdim edilməsi ilk növbədə ona səbəb olur ki, ərizəni verən tərəf ilə, ərizənin təqdim edildiyi İO arasında m.36-a əsasən icraat münasibətləri yaranır və bununla ərizəçi ərizə ilə başlanılmış İİ-in iştirakçısına çevrilir. Eyni qayda bu ərizə ilə hüquqlarına toxunulan və ya toxunula bilən müqabil tərəfə münasibətdə də qüvvədədir. Bundan başqa, ərizənin müəyyən İO-a təqdim edilməsi və icraatın başlanılması o deməkdir ki, bundan sonra eyni iş üzrə başqa İO-a müraciət edilməsi istisna edilir. İcraat münasibətləri özünü daha sonra onda ifadə edir ki, hər hansı bir İA-ın qəbul edilməsinə dair verilmiş ərizə artıq həmin İA-ın qəbul edilməsinə və ya ən azından İA-ın qəbul edilib edilməməsi barəsində hər hansı bir qərarın müəyyən edilməsinə **olan tələbinin** sübutudur və sonrakı hüquqi müdafiə vasitələri zamanı həmin iş üzrə qərarın qəbul edilməsində də, hələ də ilkin sərt rolunu oynamaqda davam edir.

10 3.4. Ərizə qərarın qəbul edilməsi üçün maddi əsas kimi: Bir qayda olaraq ərizə maddi hüquq münasibətlərində hər hansı bir tələbin, yəni hər hansı hüququn konkret olaraq reallaşdırılması tələbinin yaranması üçün əsas kimi çıxış edir.

Misal: ərizə verməklə (müsbət cavab olduqda) alternativ xidmət keçmək istəyən şəxsin möhlət almağa hüququ yaranır.

Şəxsin fərdi tikintiyə icazə verilməsinə dair müraciət etməsi ilə (müsbət cavab olduqda), tikintini aparmaq hüququ yaranır.

3.5. Ərizənin olmamasının təsiri: Ərizə icraatında əgər 11
ərizə yoxdursa və ya ərizə verənin həqiqi iradəsini ifadə etmədiyinə görə ərizə verən tərəfindən ərizə ləğv edilmişdirsə, onda icraatın başlanması və ya davam etdirilməsi yolverilməzdir. İO-ın bu şərti nəzərə almadan icraatı davam etdirərək qəbul etdiyi İA qanunsuz olacaqdır (m.67.1). Əgər qanunla ərizə icraatı ilə yanaşı İO-ın icraatı xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda öz təşəbbüsü ilə başlaması alternativini də nəzərdə tutulmuşdursa, onda bu halda artıq başqa qayda qüvvədə olacaqdır. Ona görə də, həmişə İO nəzərdə tutmalıdır ki, ərizə ilə başlanılan icraatlarda ərizə geri götürülərkən və ya icraata ərizə verən tərəfindən son qoyularkən, onun eyni icraatı xidməti vəzifəsinə əsasən yoxlamalıdır. İO-ın bu cür səlahiyyətlə (eyni zamanda vəzifə ilə) təchiz olunmaması, onun icraatın sonrakı taleyini həll etmək imkanını istisna edir.

3.6. Hüquqi müdafiə: Nə qədər ki, qanun icraatın 12
başlanması üçün ilkin şərt kimi ərizənin verilməsini müəyyən edir, maraqlı şəxsin İO-dan tələb etmək hüququ vardır ki, o, istəyəndə qədər, daha doğrusu o, ərizəsini təqdim etməyəndə qədər İO icraata başlamasın. Maraqlı şəxs bu tələbini məhkəmə qaydasında da müdafiə edə bilər. Əgər hər hansı bir icraat başlanmışsa və sonradan məlum olmuşsa ki, icraatın davam etdirilməsi üçün ərizənin verilməsi vacibdir, maraqlı şəxs isə bu cür ərizəni vermir və ya verməkdən imtina edir, onda icraat dayandırılmalıdır.

Maddə 30. Ərizənin forması və məzmunu

30.1. Ərizə yazılı formada tərtib olunmalıdır.

30.2. Ərizədə aşağıdakı məlumatlar göstərilməlidir:

30.2.1. ərizəçinin müraciət etdiyi inzibati orqanın adı;

30.2.2. ərizəçi fiziki şəxs olduqda onun soyadı, adı, atasının adı və ünvanı, şəxsiyyətini təsdiq edən sənəd haqqında məlumatlar;

30.2.3. ərizə hüquqi şəxsin adından verildikdə onun adı və hüquqi ünvanı;

30.2.4. tələbin qısa məzmunu;

30.2.5. ərizənin tərtib edildiyi tarix və ərizəçinin imzası;

30.2.6. hüquqi şəxsin rəhbərinin və ya nümayəndəsinin imzası və hüquqi şəxsin möhürü;

30.2.7. ərizəyə əlavə edilmiş sənədlərin siyahısı.

30.3. Təqdim olunması qanunla nəzərdə tutulmuş bütün sənədlər ərizəyə qoşma kimi əlavə olunur.

30.4. Ərizə bu maddədə nəzərdə tutulmuş tələblərə cavab vermədikdə, inzibati orqan ərizədə həmin tələblərə uyğun olaraq düzəlişlərin edilməsi üçün qısa müddət təyin edir və formal tələblərə əməl olunmamasının hüquqi nəticələrini ərizəçiyə izah edir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Formanın məcburiliyi	4
2.1. Yazılı forma	4
2.2. Blanklardan istifadə	5
3. Ərizənin məzmunu (m.30.2.)	6
3.1. Ərizənin minimum məzmunu	6
3.2. Ərizənin təfsiri	8
4. Ərizəyə qoşma kimi əlavə olunan sənədlər (m.30.3.)	9
5. İnzibati orqanın izah etmək vəzifəsi (m.30.4.)	10

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında: İİQ ərizəni İİ üçün çox əhəmiyyətli institut kimi qəbul etdiyi üçün onun tən-

zimplənməsini bir neçə normada nəzərdə tutmuşdur. Qanunverici orqan İİ-da ərizənin hərəkətverici müraciət olduğunu nəzərə alaraq onun dəqiq olaraq necə tərtib olunmasını, təqdim olunmasını və bu formaya riayət olunmadığı hallarda İO-ın hansı vəzifə daşdığını müəyyən edir.

Ərizə qayda müəyyən etməyi üçün onun etibarlılığından danışmaq da yersizdir. Ərizə müəyyən edilmiş forma və məzmunu malik olmadıqda belə onun əhəmiyyətsiz olduğunu demək olmaz. İO hər bir halda, yəni ərizə müəyyən edilmiş forma və məzmunu uyğun olmadıqda belə, ərizəni qəbul etməyə borcludur (m.31.1.).

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Əgər xüsusi qanunvericilik ilə başqa qayda nəzərdə tutulmayıbsa, bütün İİ üçün m.30 ilə müəyyən edilmiş forma və məzmun üçün qayda qüvvədədir.

2. Formanın məcburiliyi

2.1. Yazılı forma: Yazılı forma ərizə üçün məcburi forma kimi müəyyən edilmişdir. Bu o deməkdir ki, ancaq yazılı müraciət İO üçün hüquqi əhəmiyyətə malik olur. Yazılı forma özündə elektron variantda tərtib olunmuş ərizə formasını da ehtiva edir.

2.2. Blanklardan istifadə: Bir çox hallarda İO-lara müraciəti asanlaşdırmaq üçün İO-lar ərizə forması kimi xüsusi blanklardan istifadə edirlər. Bu cür blanklar ərizəçinin yazı işini, İO-ın isə həmi ərizəni yoxlamaq üzrə işini asanlaşdırır. Amma bu cür blankların tətbiq olunması zamanı blanklar ərizəçiyə pulsuz təqdim edilməlidir. İO blank formasını təklif etməkdə, ərizəçinin işini çətinləşdirmək məqsədi izləməməlidir.

3. Ərizənin məzmunu (m.30.2.)

3.1. Ərizənin minimum məzmunu və əsaslandırılması: İİQ dəqiq olaraq ərizənin minimum məzmununu, yəni əri-

zənin ən azından hansı məzmunu malik olduğunu müəyyən edir. Təbii ki, ərizənin məzmunu onun aid olduğu predmetin təbiətindən irəli gəlir. Amma bununla yanaşı ərizənin tərtib olunması zamanı formallıqlara (rekvizitlər və s.) dair qaydalara da əməl olunmalıdır.

7 Ərizənin əsaslandırılması irəli sürülən tələbin qısa məzmununu izah edir. Bununla ərizəçi demək istəyir ki, o, nəyə görə İO-a müraciət edir. Ona görə ərizənin əsaslandırılması ilkin mərhələdə əhəmiyyət kəsb etməsə də, sonrakı mərhələ üçün həlledici olduğu üçün düzgün və uyğun qaydada həyata keçirilməlidir.

8 **3.2. Ərizənin təfsiri:** Ərizənin təfsiri İO tərəfindən hüququn ümumi prinsipləri əsasında həyata keçirilməlidir. Yəni ilk növbədə ərizəçinin müraciətinin məqsəd və iddialarından çıxış edilərək təfsir edilməlidir. Amma əgər ərizənin məzmunu ilə bağlı hər hansı şübhələr yaranarsa, onda İO m.32-ə əsasən maraqlı şəxsdən əlavə məlumat və sənədlərlə aydınlaşdırılmanın aparılmasını tələb edə bilər.

9 **4. Ərizəyə qoşma kimi əlavə olunan sənədlər (m.30.3):** Adətən mövcud vəziyyətin və ya tələbin izahı üçün tək bir ərizə kifayət etmir. Bu hallarda lazım olur ki, maraqlı şəxs ərizəyə başqa sənədləri və məlumatları da əlavə etsin. Ərizəyə qoşma kimi əlavə edilən sənədlərə dair m.30.3. ümumi qaydanı müəyyən edir. İlk növbədə nəzərə almaq lazımdır ki, qanunla nəzərdə tutulmamış sənədlərin ərizəçidən tələb edilməsi yolverilməzdir.

10 **5. İnzibati orqanın izah etmək vəzifəsi (m.30.4):** M.30.4. m.23.i.ə. maraqlı şəxsin mövqeyini müdafiə edir. Bununla da ərizəçinin məlumatsızlığı ucbatından II-ı başlamaq şansını itirməsini istisna edilir. İO borcludur ki, ərizəçiyə ərizəsində olan səhvləri izah etsin və onları aradan qaldırmaq üçün müddət təyin edir. Eyni zamanda bu müddət ərzində düzəlişlərin həyata keçirilməməsi zamanı əri-

zənin baxılmamış saxlanması (m.34) haqqında xəbərdarlıq edir.

Maddə 31. Ərizə və ya vəsatətlərin qəbul edilməsi və qeydiyyatata alınması

31.1. İnzibati orqan ərizəçi tərəfindən şəxsən təqdim olunmuş və ya poçt rabitəsi vasitəsilə daxil olmuş ərizəni qəbul etməli və həmin gün qeydiyyatata almalıdır.

31.2. İnzibati orqan ərizənin qəbul edildiyi gündən ən gec üç gün müddətində ərizənin qeydiyyat tarixi və nömrəsi haqqında ərizəçiyə arayış verməyə və ya göndərməyə borcludur.

31.3. İnzibati orqan vəsatəti qəbul etməyə və icraat materiallarına əlavə etməyə borcludur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Qeydiyyat	2
2.1. Anlayışı	3
2.2. Hüquqi qüvvəsi	4
3. Qəbuletmənin və qeydiyyatın asılılığı	5
3.1. Qəbul edilən sənədin qeydiyyatata alınmamasının nəticələri	6
3.2. İO-ın qeydiyyat aparılması üçün məsuliyyət prinsipi	7
4. Vəsatətin işin materiallarına əlavə edilməsi vəzifəsi	8

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Müddəa ümumi **1** şəkildə ərizə və vəsatətlərin qeydiyyatata alınması haqqında qaydaları və İO-ın buna dair vəzifəsini müəyyən edir. Ərizənin qəbul edilməsi, qeydiyyatı və bu iki mərhələnin icraatın başlamasına təsiri baxımından müddəanın rolu çox zəruridir.

2. Qeydiyyat

2.1. Anlayışı: Qeydiyyat dedikdə, İO-ın ərizə və ya **2** vəsatəti müəyyən olunmuş qaydada protokollaşdırması

başla düşülmür. İO-ın daxili qaydalarından asılı olaraq qeydiyyatla müxtəlif qaydada aparıla bilər. Məs: qeydiyyat dəftərinə daxil edilmə, ərizələr kitabına daxil edilmə və s. Qeydiyyatı İO daxilində kimin etməsi (məktublar və ərizələr şöbəsi və ya ümumi şöbə və s.) hüquqi cəhətdən əhəmiyyətli deyil. Bu məsələ İO-ın «daxili» məsələsidir.

3 2.2. Hüquqi qüvvəsi: Qeydiyyat icraatın başlaması və bununla da tərəflərin hüquq və vəzifələrinin işə düşməsi deməkdir. Ancaq icraat başladıqdan sonra maraqlı şəxs İO-dan, İO isə maraqlı şəxsdən nə isə tələb edə bilər.

4 3. Qəbuletmənin və qeydiyyatın asılılığı: Qeydiyyat qeyd olunduğu kimi İO-ın daxili işidir və bu mərhələyə maraqlı şəxs heç cür müdaxilə edə bilmir və bilməz. Ərizənin İO tərəfindən qəbul edilməsi ilə onun qeydiyyatdan keçməsi ehtimal olunur. Başqa sözlə, əgər İO səhlənkarlıq göstərərək qeydiyyatı vaxtında aparmırsa, bu onun İO daxilində qaydalara riayət etməməsinə işarədir. Ərizənin qəbul edilib qeydiyyatdan gecikdirilmə ilə keçirilməsi ümumi müəyyən olunmuş icraat müddətinə, yəni müddətin axımının başlanmasına təsir etmir.

5 3.1. Qəbul edilən sənədin qeydiyyatla alınmamasının nəticələri: Qəbul edilən sənədlərin və ya vəsatətlərin qeydiyyatla alınmaması və bunun nəticəsində icraatın gedişinə hər hansı bir formada təsirin olması İO-ın icraatda yol verdiyi pozuntudan xəbər verir. İcraat pozuntusu isə öz növbəsində maraqlı şəxsə hüquq verir ki, bu icraat pozuntusuna qarşı hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etsin.

6 3.2. İO-ın qeydiyyatla aparılması üçün məsuliyyət prinsipi: Qeydiyyatın aparılması və onun düzgün üçün İO məsuliyyət daşıyır. Hər hansı bir uyğunsuzluqların onun təqsiri üzündən baş vermədiyini o, sübut etməyə borcludur.

7 4. Vəsatətin işin materiallarına əlavə edilməsi vəzifəsi: Analoji qaydada vəsatətlərin işin materiallarına daxil edil-

məsi və vaxtında protokollaşdırılması barəsində İO vəzifə daşıyır. Vəsətətlərin vaxtında icraat materiallarına daxil edilməsi vacibdir. İO-ın vəsatəti qəbul etməkdən imtina etməsi bir qayda olaraq istisna edilir.

Maddə 32. Əlavə sənədlərin və ya məlumatların tələb olunması

32.1. İnzibati orqan 3 gün müddətində ərizənin bu Qanunun 30-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş tələblərə uyğunluğunu yoxlayır.

32.2. Ərizəçi qanun və digər normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulan və işin həlli üçün zəruri olan sənədləri və ya məlumatları təqdim etmədiyi halda, inzibati orqan əlavə sənədlərin və ya məlumatların təqdim olunmasını tələb edə bilər.

32.3. İnzibati orqan ərizəçidən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulduğundan əlavə hər hansı digər sənəd və ya məlumat tələb edə bilməz.

32.4. Qanunda başqa müddət nəzərdə tutulmamışdırsa, əlavə sənədlərin və ya məlumatların təqdim edilməsi üçün inzibati orqan tərəfindən təyin edilən müddət 15 gündən çox olmamalıdır.

32.5. Qanunda başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, bu Qanunun 32.4-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş müddətdə əlavə sənədlər və ya məlumatlar inzibati orqana təqdim olunmadıqda, ərizəyə baxılması ilə bağlı müddətin axımı dayandırılır.

32.6. Əlavə sənədlərin və ya məlumatların inzibati orqana təqdim olunduğu andan müddətin axımı bərpa olunur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Sənədlərin və ya məlumatların verilməsi zamanı irəli sürülən tələblər	4
2.1. Qanunvericiliyin tələbləri	4
2.1.1. M.30-un həlledici olması	5
2.1.2. Qanunvericilik ilə nəzərdə tutulmuş digər tələblər	5
2.2. İO-ın tələbləri	6
3. Sənədlərin və ya məlumatların təqdim edilməməsinin müddətə təsiri	7
4. Əlavə sənədlərin və məlumatların təqdim olunmasının hüquqi təsiri	8

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** Norma ümumi olaraq İO-ın İİ üzrə tədbirləri təmin etməsinə dair qaydaları müəyyən edir. İO hər bir mərhələdə olduğu kimi İİ-ın başlanması mərhələsində də icra və nəzarət orqanı kimi çıxış edir. O, işin materiallarının komplekt olmasına dair vəzifə daşıyır. Bu səbəbdən qanunda İO-ın vəzifələri müəyyən edilməklə yanaşı, onun həmin vəzifələri yerinə yetirməsi üçün təminatlar da müəyyən edilir.
- 2** İO İİ-da axtaran, araşdıran mövqe tutduğuna görə aydındır ki, İO maraqlı şəxsdən özünün əldə edə biləcəyi sənədləri və ya məlumatları tələb edə bilməz. İO ancaq o sənədləri və ya məlumatları maraqlı şəxsdən tələb edir ki, onların təqdim edilməsi maraqlı şəxsin iradəsindən asılı olsun. Əks halda İO özünün həyata keçirməli olduğu vəzifələri maraqlı şəxsin üzərinə qoymuş olardı.
- 3 1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa İIQ-nın tətbiq olunduğu bütün münasibətlərə tətbiq edilir. Əgər xüsusi qanunvericilik ilə başqa qayda nəzərdə tutulmuşdursa, xüsusi qanunun üstünlüyü prinsipi qüvvədə olur.

2. Sənədlərin və ya məlumatların verilməsi zamanı irəli sürülən tələblər

2.1. Qanunvericiliyin tələbləri: Qanunvericilik ilə sənədlərin və məlumatların təqdim olunmasında 2 mərhələ fərqləndirilir. Birinci mərhələ bütün icraatlar üçün eyni olan ərizələr, sənədlər və s. üçün müəyyən edilən ümumi qaydadır. Bu qayda İİQ-da nəzərdə tutulmuşdur və bu tələblərin maraqlı şəxslər tərəfindən yerinə yetirilməli, İO isə bunun üzərində nəzarəti həyata keçirməlidir. 4

2.1.1. M.30-un həlledici olması: M. 30-un tələblərini hər bir halda yerinə yetirməlidir. Bu tələblər tam yerinə yetirildiyi halda m.32-nin tətbiq olunması ehtimalı aradan qalxır. Amma bununla belə vətəndaşın mövqeyi ilə İO-ın mövqeyi üst-üstə düşməyən hallar da ola bilər. Bu hallarda əlavə sənədlərin və məlumatların nə üçün tələb olunduğunu İO maraqlı şəxsə izah etməlidir. 5

2.1.2. Qanunvericilik ilə nəzərdə tutulmuş digər tələblər: Hər bir icraatın özünə məxsus xüsusiyyətləri mövcuddur. İİQ İİ-in ancaq ümumi qaydalarını nəzərdə tutur. Konkret inzibati hüquqi məsələlər isə konkret maddi qanunların əsasında həll edilir. Münasibətin tənzimləndiyi konkret maddi qanunda icraatın xüsusiyyətləri ilə bağlı xüsusi göstərişlər nəzərdə tutula bilər. Bu halları maraqlı şəxs əvvəlcədən bilməyə də bilər. İO konkret icraatda hansı qanunvericilik ilə hansı əlavə sənəd və s. tələb olunduğunu izah etməyə dair vəzifə daşıyır. 6

2.2. İO-ın tələbləri: Bəzən elə hallar olur ki, konkret icraata tələb olunan sənədlər qanunvericilik səviyyəsində deyil, inzibati idarəçiliyin özünün müəyyən etdiyi ümumi qaydalar və ya sabit inzibati praktikaya əsasən müəyyən edilir. Bu hallarda maraqlı şəxs İO-ın tələblərini yerinə yetirməlidir. Əgər qanunverici konkret icraatla bağlı dəqiq siyahını müəyyən etmişdirsə, onda İO-ın bu siyahıdan əlavə sənəd və ya məlumat tələb etməsi yolverilməzdir. 7

- 8 **3. Sənədlərin və ya məlumatların təqdim edilməməsinin müddətə təsiri:** Bir qayda olaraq maraqlı şəxsdən əlavə sənədlərin və ya məlumatların tələb edilməsi icraatın müddətinin axımına təsir etmir. Amma nəzərə alaraq ki, İIQ II-in tam dövrü üçün dəqiq müddət (m.52) müəyyən edir və bu müddət ərzində İO işin mahiyyəti üzrə qərar qəbul etməlidir, qanunverici orqan İO-in vəziyyətini ağırlaşdırmamaq üçün 15 gün ərzində maraqlı şəxsin əlavə sənədi və ya məlumatı təqdim etməməsi halı üçün müddətin dayandırılması qaydasını müəyyən etmişdir. 15 gün müddət vətəndaşın müvafiq sənədi almaq və ya malik olduğu məlumatı çatdırmaq üçün kifayət edən müddətdir. Həmçinin bu müddətə maraqlı şəxs tərəfindən əməl olunması maraqlı şəxsin qəsdən olaraq icraatı uzatmasının qarşısını alır.
- 9 **4. Əlavə sənədlərin və məlumatların təqdim olunmasının hüquqi təsiri:** Əlavə sənədlərin və ya məlumatların təqdim edilməməsi icraatın İO-in öz mülahizəsinə əsasən bitməsi demək deyildir. İO bu halda daha çox maraqlı şəxsin hərəkətinə bağlıdır. Həmin hərəkətin həyata keçirilməsi ilə İO icraatı bərpa etmək vəzifəsi daşır.

Maddə 33. Ərizənin səlahiyyətli inzibati orqana göndərilməsi

33.1. Ərizəyə baxılması və həmin ərizə üzrə müvafiq inzibati aktın qəbul edilməsi başqa inzibati orqanın səlahiyyətlərinə aid olduğu halda, ərizəçinin müraciət etdiyi inzibati orqan ərizənin daxil olduğu vaxtdan ən gec 10 gün müddətində ərizəni və ona əlavə olunmuş sənədləri səlahiyyətli inzibati orqana göndərməlidir.

33.2. Ərizə və ona əlavə edilmiş sənədlərin səlahiyyətli inzibati orqana göndərilməsi barədə ərizəçiyə 6 gün müddətində yazılı şəkildə əsaslandırılmış məlumat verilməlidir.

33.3. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində birbaşa nəzərdə tutulmamışdırsa, ərizəni müvafiq səlahiyyətli orqana göndərən inzibati orqan tərəfindən ərizənin mahiyyəti üzrə hər hansı rəy verilməsi yolverilməzdir.

33.4. Bu Qanunun 33.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda ərizə qanunla müəyyən olunmuş müddətdə təqdim olunmuşdursa, ərizənin təqdim edilməsi ilə bağlı müddətə maraqlı şəxs tərəfindən əməl olunmuş sayılır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Ərizənin səlahiyyətli İO-a göndərilməsi	3
2.1. Müddətin gözlənilməsi	4
2.2. Müvafiq inzibati orqan	5
2.3. Ərizə üzrə rəy verilməsinin yolverilməzliyi	6
3. Ərizənin göndərilməsi haqqında vətəndaşa məlumat verilməsi	7
4. Ərizənin göndərilməməsi üçün məsuliyyətin İO-ın üzərinə düşməsi	8

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Qanunverici hər bir halda vətəndaşın mövqeyinin möhkəmləndirilməsi istiqamətində normaların qəbul edilməsi tərəfdarı kimi çıxış edir. Bunun müqabilində inzibati idarəçilik vətəndaş qarşısında daha çox öhdəliklər daşıyır. Beləliklə, bütün İO-lar üçün belə bir öhdəlik müəyyən edilir ki, ərizənin aidiyyəti üzrə göndərilmədiyi hallarda, onlar ərizəni aidiyyəti üzrə, yəni səlahiyyətli orqana göndərməlidirlər. Bunun üçün qanuni əsas rolunu m.33 oynayır. Bu normanın məqsədi müdafiəyə ehtiyacı olan vətəndaşı, həmin müdafiə ilə təmin etməkdir. Eyni zamanda «inzibati idarəçiliyin vahidliyi»

prinsipi də bu normanın köməyi ilə praktikada tam reallaşır.

- 2 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** M.33 İİQ-nun tətbiq olunduğu bütün münasibətlərə tətbiq olunur. Bu o deməkdir ki, xüsusi qanunlarda İO-ın bu cür öhdəliyinin müəyyən olunub olunmamasının əhəmiyyəti yoxdur.
- 3 **2. Ərizənin səlahiyyətli orqana göndərilməsi:** Ərizənin səlahiyyətli İO-a göndərilməsi ayrı-ayrı qanunlarda nəzərdə tutulur. Amma bütün İİ üçün İO-larda münasibətdə bu vəzifənin müəyyən edilməsi Azərbaycan qanunvericiliyi üçün novelladır. Bununla da İO daha ümumi bir vəzifəsi müəyyən edilmiş olur. Qanunverici tərəfindən bu cür mövqeyin tutulması onunla bağlıdır ki, İO inzibati idarəçiliyin ən yaxşı «bilicisidir». Yəni konkret məsələnin hansı İO-ın səlahiyyətli olduğunu müəyyən etmək ərizə təqdim olunan İO üçün «məlum olan faktdır». Həmçinin bu mövqe onunla izah olunur ki, maraqlı şəxsə münasibətdə İO-lar sistemi inzibati idarəçilik olaraq vahid qurum kimi qiymətləndirilir.
- 4 **2.1. Müddətin gözlənilməsi:** Maraqlı şəxsin hüquqlarının və qanuni maraqlarının müdafiəsini sula altında qoy-mamaq üçün İO mümkün qədər tez ərizə və sənədləri səlahiyyətli orqana göndərməlidir. Göndərilmə maksimum 10 gün ərzində baş verməlidir.
- 5 **2.2. Müvafiq inzibati orqan:** Müraciət edilən İO bunun qayğısına qalmalıdır ki, ərizəyə mahiyyəti üzrə baxmalı olan müvafiq orqan müəyyən edilsin. İnzibati idarəçiliyin vahidliyi prinsipindən irəli gələn qanunverici orqan İO-ların səlahiyyət bölgüsü ilə bağlı sualın onların özləri tərəfindən (nəzarət orqanı tərəfindən, tabe olduqları orqan tərəfindən) müəyyən edilməsi vəzifəsini də müəyyən edir. Səlahiyyətli İO ərizəni qəbul etməyə borcludur.
- 6 **2.3. Ərizə üzrə rəy verilməsinin yolverilməzliyi:** Müraciət edilən orqanın hər hansı bir formada ərizənin məzmu-

nu ilə tanışlığın nəticəsində müəyyən bir qənaətə gəlməsi, heç də o demək deyildir ki, həmin İO bu barədə səlahiyyətli İO-a göstərişlər, rəy və ya məsləhət verə bilər. Daha doğrusu onun ərizə ilə bərabər öz mülahizələrini də səlahiyyətli orqana göndərməsi hüquqi cəhətdən heç bir əhəmiyyət kəsb etmir.

3. Ərizənin göndərilməsi haqqında vətəndaşa məlumat verilməsi: 7
Ərizə ilə müraciət edilmiş orqan başqa İO-ın səlahiyyətli olduğu qənaətinə gələrsə, ərizəni və ona aid sənədləri müvafiq İO-na göndərməklə bərabər, digər bir vəzifəni də yerinə yetirməlidir. Müraciət edilmiş İO ərizə ilə müraciət etmiş şəxsə bu barədə məlumat verməlidir. Məlumat vermə təkcə ərizənin digər orqana göndərilməsi barəsində xəbərdarlıq kimi deyil, yazılı şəkildə və əsaslandırılmış məzmununda edilməlidir.

4. Ərizənin göndərilməməsi üçün məsuliyyətin İO-ın üzərinə düşməsi: 8
Ərizənin səlahiyyətli İO-a göndərilməməsi və ya gecikdirilməsi ilə əlaqədar bütün məsuliyyət ərizə ilə müraciət edilən İO-ın üzərinə düşür. Həmçinin lazımi qaydada göndərilmənin təsdiq edilməsi ilə bağlı sübutetmə yükü mübahisə olduğu halda ərizə ilə müraciət edilən İO-ın üzərinə düşür.

Maddə 34. Ərizənin baxılmamış saxlanması

34.1. Ərizə səlahiyyətli inzibati orqan tərəfindən aşağıdakı hallarda baxılmamış saxlanıla bilər:

34.1.1. bu Qanunun 35.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, ərizə vermiş şəxs (şəxslər) barəsində və ərizədə göstərilmiş həmin əsaslar üzrə həmin inzibati orqan və ya müvafiq yuxarı inzibati

orqan tərəfindən əvvəllər qərar qəbul olunduğu müəyyən edildikdə;

34.1.2. həmin iş üzrə qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə qərarı olduqda;

34.1.3. bu Qanunun 30-cu maddəsində nəzərdə tutulmuş tələblərə əməl olunmadıqda.

34.2. Ərizənin baxılmamış saxlanılması barədə inzibati orqan tərəfindən inzibati akt formasında qərar qəbul edilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. M.74 ilə əlaqədə	3
2. Baxılmamış saxlama	4
2.1. Baxılmamış saxlama institutunun m.259 MPM-də təsbiti	4
2.2. M.34.1.1. və m.34.1.2	5
2.2.1. Əsaslandırmanın vacib olmaması	7
2.2.2. Digər halların nəzərə alınması	8
2.3. M.34.1.3. xüsusi hal kimi	9
2.3.1. Müvafiq təlimatlandırmanın vacibliyi	10
2.3.2. Maraqlı şəxsin yenidən müraciət hüququnun itirilməməsi	11
3. Baxılmamış saxlama haqqında qərarın forması	12
3.1. İA forması	12
3.2. İA barəsində tətbiq olunan normaların analoji qaydada tətbiq olunması	13

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında: İİ-da baxılmamış saxlanılma institutu inzibati və mülki prosədə ərizənin baxılmamış saxlanılması institutları ilə eyniləşdirilməməlidir. Baxılmamış saxlanılma bir qayda olaraq bu məsələnin üzərinə bir daha qayıtmaq imkanının olmamasına işarədir. Bununla belə İİ-da baxılmamış saxlanılmanın xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır.

Baxılmamış saxlanılma üçün əsaslar qanunda dəqiq siyahı (numerus clausus) üzrə müəyyən edilmişdir. Bu o deməkdir ki, İO hər hansı başqa bir qanunda göstərilməmiş əsasla şikayətin baxılmamış saxlanılması haqqında qərar qəbul edə bilməz. 2

1.2. M.74 ilə əlaqədə: Formal tələblər m.74-də dəqiqliklə sadalanmışdır. Bundan əlavə, m.74 bu tələblərə riayət etməyən maraqlı şəxsə daha bir imkan (m.74.5.) nəzərdə tutulmuşdur ki, həmin qüsurları aradan qaldırsın. Amma bu müddət ərzində də qüsurları aradan qaldırmayan və ya ən azından bu qüsurları aradan qaldırmağa cəhd göstərmirsə, onda bu İO- a əsas verir ki, şikayəti baxılmamış saxlasın. Amma m.75.1.1 şikayətin baxılmamış saxlanması üçün digər əsaslardan fərqli olaraq işin bir daha təzələnməsi ehtimalını istisna etmir. Sonradan m.74-ün tələbləri yerinə yetirildikdə İŞ təzələnə, daha doğrusu yenidən İŞ verilə bilər. 3

2. Baxılmamış saxlama

2.1. Baxılmamış saxlama institutunun MPM m.259-da təsbiti: Baxılmamış saxlama institutu prosessual hüquqda geniş tətbiq olunan institutdur. Mülki prosesdə baxılmamış saxlama əsasları kimi müxtəlif əsaslar müəyyən edilmişdir. Onlardan bəziləri (məs: MPM 259.0.12 və m.34.1.3, iddia ərizəsinin nöqsanları və inzibati icraatda ərizənin nöqsanları) İİQ-da göstərilən əsaslara analogi qaydadır. Ümumi prinsip kimi göstərilir ki, baxılmamış saxlama əsaslar aradan qalxdıqdan sonra iddiaçının yenidən məhkəməyə müraciət etmək hüququ vardır. İİ-da isə baxılmamış saxlama haqqında qərar heç də maraqlı şəxsin yenidən müraciət etməsini müəyyən etmir. 4

2.2. M.34.1.1. və m.34.1.2: M.34.1.1. və m.34.1.2. ilə nəzərdə tutulmuş hallarda maraqlı şəxsin yenidən ərizə ilə müraciət etməsi istisna edilir. 5

Misal: A onun evinin yerləşdiyi küçənin sürət rejiminin dəyişdirilməsinə etiraz edir. Onun ərizəsi icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən araşdırıldıqdan sonra, ona izah olunur ki, rejimin dəyişdirilməsi əsaslandırılmış və haqlı qərardır, buna görə də onun ərizəsi təmin oluna bilməz. A amma 3 ay müddətdən sonra qərara gəlir ki, eyni ərizə ilə DİN-ə müraciət etsin. Bu halda onun ərizəsi m.34.1.1 əsasında baxılmamış saxlanıla bilər (təbii ki, əgər m.35 müdaxilə etmərsə).

- 6** Eyni qayda məhkəmə tərəfindən həll edilmiş inzibati məsələlərə də aiddir. Əgər məhkəmənin qərarı varsa, həmin predmet üzrə işi İO-ın təzələməyə səlahiyyəti yoxdur.
- 7** **2.2.1. Əsaslandırmanın vacib olmaması:** Ərizənin m.34.1.1. və 34.1.2. əsasları ilə baxılmamış saxlanılması İO-ın qəbul etdiyi İA ilə rəsmiləşdirilir. İA-a aid irəli sürülmüş tələblərdən biri də İA-ın əsaslandırılmış olmasıdır. Amma bu hallar üçün İO-ın adi qaydada əsaslandırmanı həyata keçirməsinə ehtiyac qalmır. Bu aktlarda əsaslandırmanı müvafiq müddətə və əvvəl qəbul edilmiş qərara (İO-ın və ya şikayət instansiyasının, məhkəmənin müvafiq qərarına) istinad kifayət edir.
- 8** **2.2.2. Digər halların nəzərə alınması:** İA-ın baxılmamış saxlanması m. 34.1.1. ilə əsaslandırıldıqda, İO mütləq işin yeni hallarının olub-olmadığını nəzərə almalıdır. Bu halların olduğunu m.35.2-yə əsasən İO öz vəzifə borcuna uyğun olaraq yoxlamalıdır.
- 9** **2.3. M.34.1.3. xüsusi hal kimi:** İO maraqlı şəxsin müraciətinin qanunla müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilməsi üçün müvafiq tədbirlər görməlidir. M.34.1.3. İO-ın lazım olan bütün tədbirləri həyata keçirməsinə baxmayaraq maraqlı şəxsin etinasızlığına qarşı həyata keçirilən tədbir kimi qiymətləndirilməlidir.
- 10** Misal: A ərizə ilə müraciət edir. Ərizənin rekvizitləri şəxsin təqdim etdikləri digər sənədlər ilə uyğun gəlmir. İO maraqlı şəxsə müddət təyin edir ki, o müvafiq sənədləri və ya ərizəni düzəltsin.

A İO-nın məsləhətlərinə və tələblərinə məhəl qoymur. İO-nın ikinci dəfə təyin etdiyi müddəti də müxtəlif bəhanələrlə nəzərə almır. Bu halda İO-nın səlahiyyəti vardır ki, m.34.1.3-ü tətbiq etsin.

Bununla belə m.34.1.3. mülki prosesdə olduğu kimi maraqlı şəxsin ərizə ilə yenidən müraciət etməsi hüququnu istisna etmir. **11**

2.3.1. Müvafiq təlimatlandırmanın vacibliyi: İO m.34.1.3. əsası ilə ərizəni baxılmamış saxladıqda, o, mütləq maraqlı şəxsi baxılmamış saxlanılma haqqında qərarda, ərizəsinin hansı səbəbdən baxılmamış saxlanıldığı barədə təlimatlandırılmalıdır. **12**

2.3.2. Maraqlı şəxsin yenidən müraciət hüququnun itirilməməsi: Maraqlı şəxs m.34.1.3. ilə nəzərdə tutulmuş halları aradan qaldırıdıqdan sonra, yenidən ərizə ilə İO-a müraciət edə bilər. **13**

2. Baxılmamış saxlama haqqında qərarın forması

3.1. İA forması: İO baxılmamış saxlanılma haqqında qərarı İA formasında tərtib etməlidir. İA qanunla müəyyən olunmuş qaydada maraqlı şəxsə təqdim olunmalıdır. Ancaq bu halda baxılmamış saxlama haqqında qərar qüvvəyə minir. Elə hallar ola bilər ki, maraqlı şəxs həll edilmiş eyni predmet ilə bağlı saysız ərizələr ilə müraciət etsin. Bu zaman İO-ın hər dəfə baxılmamış saxlama haqqında qərar təqdim etməsi qaydası aradan qalxmış olur. Çünki maraqlı şəxs bu halda hüquqdan sui-istifadə etmiş olur. **14**

3.2. İA barəsində tətbiq olunan normaların analoji qaydada tətbiq olunması: Baxılmamış saxlama haqqında İA-a m.34 ilə nəzərdə tutulmuş qaydalar nəzərə alınmaqla İA üçün müəyyən edilmiş ümumi qaydalar tətbiq olunur. **15**

Maddə 35. İnzibati icraatın təzələnməsi ilə bağlı təkrar ərizə ilə müraciət etmək üçün əsaslar

35.1. Maraqlı şəxs şikayət verilə bilməyən inzibati aktın ləğv olunması və ya dəyişdirilməsi ilə bağlı aşağıdakı hallarda təkrar ərizə ilə inzibati orqana müraciət edə bilər:

35.1.1. inzibati aktın qəbul olunması üçün əsas olmuş faktiki və ya hüquqi hallar maraqlı şəxsin xeyrinə dəyişdikdə;

35.1.2. maraqlı şəxs üçün daha əlverişli inzibati aktın qəbuluna səbəb ola bilən yeni sübutlar aşkar olunduqda;

35.1.3. inzibati aktın aldatma, hədə-qorxu və ya digər qanunsuz hərəkətlər nəticəsində qəbul edildiyi və ya inzibati orqanı təmsil edən şəxsin icraatın gedişatında cinayət törətdiyi qanuni qüvvəyə minmiş məhkəmə aktı ilə müəyyən olunduqda.

35.2. Bu Qanunun 35.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati orqan təkrar ərizəni yoxlamağa və ərizə ilə bağlı müvafiq qərar qəbul etməyə borcludur.

35.3. Ərizə yalnız o halda qəbul edilir ki, maraqlı şəxs icraatı təzələmək üçün bu Qanunun 35.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş bu və ya digər əsasın əvvəlki icraat zamanı təqdim edilməsinin ondan asılı olmayan səbəblərə görə mümkün olmadığını əsaslandırсын.

35.4. Ərizə 3 ay müddətində təqdim olunmalıdır. Müddətin axını icraatı təzələmək üçün əsas olan halların maraqlı şəxsə məlum olduğu gündən başlanır.

35.5. İnzibati icraatı təzələmək üçün təkrar ərizə ilə müraciət etmək imkanı verən əsaslar ərizədə qeyd olunmalıdır. Həmin əsaslar ərizədə qeyd olunmadığı halda, inzibati orqan ərizənin baxılmamış saxlanması haqqında inzibati akt qəbul edir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. İcraatın təzələnməsi	3
2.1. Anlayış	3
2.2. Ərizənin verilməsinin zəruriliyi	5
2.3. Pılləli icraat	7
2.4. İşin mahiyyəti üzrə yeni qərarın qəbul edilməsi	9
3. İşin təzələnməsi üçün əsaslar	13
3.1. Ümumi	13
3.2. Faktiki və ya hüquqi halların dəyişməsi (m.35.1.1.)	14
3.2.1. Faktiki halın dəyişməsi	17
3.2.2. Hüquqi halların dəyişməsi	17
3.3. Yeni sübutlar aşkar olunduqda (m.35.1.2.)	18
3.4. İA-ın hüquqazidd hərəkətlər nəticəsində qəbul olunduğu məhkəmə aktı il müəyyən olunduqda (m.35.1.3.)	21
4. Əvvəlki icraat zamanı təqdim edilməsinin mümkünsüz olması (m.35.3)	22
5. Ərizə üçün müəyyən olunmuş müddət (m.35.4.)	23
5.1. Ərizə vermək hüququnun məhdudlaşdırılması	23
5.2. Müddətin axımının başlanması	24
6. Qanuni və ya qanunsuz İA-ın ləğv edilməsindən fərqli xüsusiyyətlər	25
6.1. Paralellik prinsipi	25
6.2. Təzələnmənin üstünlüyü prinsipi	26

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa m.67 və 1 m.68 ilə yanaşı mübahisələndirilə bilməyən İA-ın ləğv edilməsi üçün yeni və maraqlı şəxs üçün daha rahat imkan açır. M. 64-də ifadə olunmuş «başqa səbəbə görə qüvvədən düşmüş hesab edilmə» məhz işin təzələnməsi ilə müşayiət olunan halları ifadə edir. Konkret sadalanmış hallarda maraqlı şəxs heç bir hüquqi müdafiə vasitəsindən istifadə etmədən onun ziyanına olan İA-a yenidən baxılması tələb etsin. Bu halda qanunverici İA-ın hüquqi qüvvə-

sinə son qoyulmasını tam olaraq maraqlı şəxsin ərizəsindən asılı edir.

- 2 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Bu müddəa bilavasitə İİQ-a əsasən qəbul edilmiş İA-ın hamısına münasibətdə tətbiq olunur. Həmçinin üçüncü şəxslərin hüquqların təsir edən İA-lar da təzələnmə üzrə icraatın predmeti ola bilərlər.

2. İcraatın təzələnməsi

- 3 **2.1. Anlayış:** İİ-in təzələnməsi o deməkdir ki, İO artıq mübahisələndirilə bilməyən İA üzrə bağlanmış icraatı və işi mahiyyət üzrə yenidən yoxlamaq və lazım olduğu halda fərqli (yəni İA-ın ləğv edilməsi ilə), yeni qərarın qəbul edilməsi üçün yenidən açır. M.35 ümumi hüquqi müdafiə vasitələrindən fərqli qaydada maraqlı şəxsə artıq bitmiş işə yenidən müdaxilə etmək hüquqi verir.
- 4 M.67 və ya m.68-ə əsasən İA-ın ləğv edilməsi ilə m.35-ə əsasən İA-ın ləğv edilməsi halları qarışdırılmamalıdır. Çünki institutlar tamamilə fərqli mexanizmlər təklif edirlər. İcraatın təzələnməsi zamanı İA-ın ləğv edilməsi **maraqlı şəxsin təşəbbüsü (ərizəsi)** olursa, digər hallarda bu təşəbbüs İO tərəfindən də gələ bilər.
- 5 **2.2. Ərizənin verilməsinin zəruriliyi:** İcraatın təzələnməsi ancaq maraqlı şəxsin icraatı əsasında baş verə bilər. İşin təzələnməsi barəsində ərizə ilə müraciət etmək hüququ İA-ın qəbul edilməsi ilə hüquqlarına toxunulan istənilən maraqlı şəxsə məxsusdur.
- 6 Maraqlı şəxs ərizəni qanunla göstərilmiş şərtlərə uyğun qaydada, yəni ilin təzələnməsi haqqında tələbi ifadə edən müraciəti qanunla müəyyən edilmiş 3 ay müddət ərzində təqdim etməlidir. Ərizədə izah edilmiş tələb icraatın predmetini müəyyən edir. Nə İO-ın, nə də daha sonra məhkəmənin icraatın predmetini ərizədə yazılandan kənara çıx-

maqla müəyyən etməyə səlahiyyəti yoxdur. Ərizə icraatın yeganə əsası kimi çıxış edir.

2.3. Pİlləli icraat: İcraatın təzələnməsi zamanı ərizə üzrə pilləli qaydada qərar qəbul edilir (Bax. pilləli icraat II anlayışı). Yəni İO iş üzrə qərar qəbul etmək üçün köhnə icraata yenidən baxmalıdır. Xüsusilə İO əvvəlki icraatın bütün iştirakçılarını yenidən işə cəlb etməli və onlara dinlənilmək hüququnu təmin etməlidir. M.35-ə əsasən ərizəçinin tələbi İA-ın ləğv edilməsinə və ya dəyişdirilməsinə yönəlmişdir. Bu barədə qərar qəbul etmək istəyən İO birinci növbədə yoxlamalıdır ki, əvvəlki icraatda işə yenidən baxılması üçün əsaslar varmı. Yalnız bundan sonra ərizə üzrə qərar qəbul edilə bilər. 7

İşin təzələnməsi üzrə icraat iki pillədən ibarətdir: **Birinci pillədə** yoxlanılır ki, artıq mübahisələndirilə bilməyən İA-ın qəbul edilməsinə gətirib çıxaran icraat ümumiyyətlə m.35-ə əsasən təzələnə bilərmi. **İkinci pillədə** isə, əgər icraat təzələnə bilərsə, maddi hüququn əsasında iş mahiyyət üzrə həll edilir və yeni İA qəbul edilir və ya İA dəyişdirilir. 8

2.4. İşin mahiyyəti üzrə yeni qərarın qəbul edilməsi: Birinci pillədə ancaq yoxlanılır ki, m.35 ilə icraatın təzələnməsi üçün müəyyən edilmiş ilkin şərtlər (ərizənin əsaslı və yolverilən olması) ödənilibmi və həqiqətən də m.35-ə əsasən yeni icraat açıla bilərmi. 9

İcraatın təzələnməsi haqqında ərizənin yolverilən olması o deməkdir ki, verilmiş ərizə İO-da belə bir əminlik vardır ki, ərizə özü və ərizədə **göstərilən əsaslar icraat üzrə fərqli qərar qəbul etməyə imkan** verəcək. Ərizənin yolverilən olması üçün şərt kimi ərizəçinin işin fərqli qaydada həllində **maraqlı** olmasıdır. Yəni İA-ın əvvəlki qaydada qalması onun hüquq və qanunla qorunan maraqlarına toxunmalıdır. Ərizə artıq **şikayət verilə bilməyən İA** barəsində verilməlidir. Əgər İA barəsində digər hüquqi 10

müdafiə institutlarından istifadə oluna bilərsə, onda işi təzələmək haqqında maraqlı şəxsin ərizəsi **İŞ kimi** qiymətləndirilməlidir və **İŞ** üzrə icraat açılmalıdır.

- 11** Ərizənin əsaslı olması ərizəçinin ərizədə icraatın təzələnməsi üçün göstərdiyi əsaslardan asılıdır. Ərizəçi icraatın təzələnməsi əsaslarının göstərilməsi barəsində vəzifə daşıyan subyektdir (m.35.5 c.1). Yəni **İO** ərizənin əsaslı olmasını heç də qulluq mövqeyinə görə öz təşəbbüsü əsasında yoxlamır. Ərizənin dar və ya geniş mənada təfsir olunmasında dairə **İO**-ın heç bir diskresion səlahiyyəti yoxdur. Ərizəçi **İO** qərar qəbul edənə qədər ərizəsini dəyişə və ya geri götürə bilər.
- 12** Əgər **İO** ərizənin yolverilən və əsaslı olmasını yoxlayaraq icraatın təzələnməsi haqqında ərizəni pozitiv cavablandırarsa, o, dərhal işi mahiyyət üzrə həll etmə mərhələsinə keçməlidir. Amma əgər o, icraatın təzələnməsi üçün ərizənin qanunla müəyyən edilmiş şərtlərə cavab vermədiyini müəyyənləşdirirsə, onda o, öz imtina cavabını mütləq m.61-ə əsasən əsaslandırılmalıdır.

3. İşin təzələnməsi üçün əsaslar

- 13** **3.1. Ümumi:** İcraatın təzələnməsi üçün əsaslar qanunda dəqiq siyahısı göstərilən hallardır. **İO** ancaq qanunda göstərilən halları ərizə üzrə yoxlamalıdır. Bu o deməkdir ki, əgər icraatın təzələnməsi barəsində ərizədə qanunda göstərilməyən hallar göstərilmişdirsə, **İO** onları yoxlamağa borclu deyildir.
- 14** **3.2. Faktiki və ya hüquqi halların dəyişməsi (m.35.1.1.):** M.35.1.1. maraqlı şəxs hüquq verir ki, artıq bitmiş işin faktiki və ya hüquqi hallarının dəyişməsi halında icraatın təzələnməsi barəsində müraciət etsin. Faktiki və hüquqi hallar sonradan, yəni **İA** qəbul edildikdən sonra maraqlı şəxsin xeyrinə dəyişmiş olmalıdır.

Ərizə ancaq qüvvədə qalmaqda davam edən və hələ də 15
ərizəçi üçün hüquqi nəticələr yaradan İA-ın ləğv edilməsi
və ya dəyişdirilməsi barəsində verilə bilər. Hər hansı bir
konkret məsələni həll etmiş və artıq heç bir qayda müəy-
yən etməyə İA barəsində icraatın təzələnməsi praktiki cəhət-
dən mümkün deyildir. Ona görə ancaq qüvvəsi hələ də
maraqlı şəxs üçün nəticələr törədən İA-lardan danışmaq
olur.

Misal: alternativ hərbi xidmət keçməsinə icazə verilməsi haq-
qında müraciət etmiş maraqlı şəxsin ərizəsinə imtina cavabı veril-
mişdirsə, hüquqi halların dəyişməsi zamanı maraqlı şəxs ərizə ilə
işin təzələnməsini tələb edə bilər.

Çünki həmin imtina hələ də onun üçün hüquqi nəticələr 16
yaradır. Amma əgər o, hərbi xidməti keçib qurtarmışdırsa,
onda artıq həmin İA öz işləmə qüvvəsini, yəni qayda
müəyyən etmək qüvvəsini itirir. Bu halda işin təzələnməsi
ərizəsi ilə müraciət etmək mümkün deyildir. Eyni qayda
məs: *tikintiyə icazə verilməsi haqqında edilmiş müraciətə
də aid ola bilər. İO isə bu ərizəni o əsasla rədd edir ki, ti-
kintinin layihəsi baş plana uyğun gəlmir. Sonradan baş
planda dəyişikliklər olur. Bu halda həmin şəxsin təqdim et-
diyi tikinti layihəsini dəyişdirmədən yenidən təqdim edə və
icraatın təzələnməsini tələb edə bilər.*

M.35.1.1-ə əsasən dəyişdirilmiş və ya ləğv edilmiş İA 17
faktiki və ya hüquqi halın **dəyişdiyi vaxtdan** qüvvəyə mi-
nir. Əgər hüquqi hallar geriyə şamil olunmaq qabiliyyətinə
malikdirsə, onda **geriyə şamil olunduğu vaxtdan** hüquqi
nəticələrə səbəb olur.

3.2.1. Faktiki halın dəyişməsi: Faktiki halların dəyişmə- 18
si o zaman baş verir ki, qərarın qəbul edilməsi zamanı
onun əsasında dayanan faktlar dəyişsin. Faktların dəyişmə-
si o deməkdir ki, İO qərarı qəbul edərkən bildiyi faktlar və
ya hallar barəsində daha yeni, başqa xüsusiyyətlər barəsin-
də məlumat alır. Bəzən elə olur ki, hüquqi halların dəyiş-

məsi özü faktiki halların da dəyişməsinə gətirib çıxarır. Bu zaman onların fərqləndirilməsi praktiki cəhətdən böyük əhəmiyyət kəsb etmir. İnzibati praktikanın dəyişməsi heç də işin faktiki hallarının dəyişməsi demək deyildir.

19 3.2.2. Hüquqi halların dəyişməsi: Hüquqi halların dəyişməsi o deməkdir ki, İA qəbul edildikdən sonra maddi hüquq əhəmiyyətli dərəcədə dəyişmiş olsun. İA-ın başqa icraat qaydasında qəbul edilməsinə səbəb olan icraat normalarının dəyişməsi özü-özlüyündə heç nəyi dəyişmir. Çünki prosesual normalar kimi icraat normaları da İA-ın qəbul edildiyi an üçün qüvvədədirlər. Eyni zamanda məhkəmə praktikasının və ya inzibati praktikanın dəyişməsi hüquqi halların dəyişməsi kimi başa düşülə bilməz. Bu hallar olduqda ancaq m.67 və 68-ə əsasən diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsi tələbi ilə çıxış etmək olar. Bunun əksinə olaraq ümumi qəbul olunmuş **hüquqi düşüncənin** dəyişməsi artıq hüquqi halların dəyişməsi deməkdir. Müəyyən bir **normanın öz qüvvəsini itirməsi** də hüquqi halların dəyişməsi kimi qəbul edilməlidir.

20 3.3. Yeni sübutlar aşkar olunduqda (m.35.1.2.): Maraqlı şəxsin sübut təqdim etməkdə çətinlikləri olduğuna görə zərərinə İA qəbul edildiyi hallarda m.35.1.2. imkan yaradır ki, maraqlı şəxs işin təzələnməsi tələbi ilə İO-a yenidən müraciət etsin. Maraqlı şəxs işin onun xeyrinə həllinə səbəb olaraq yeni sübutlar aşkar və əldə edir. Sübutlar dedikdə, konkret halın mövcud olduğunu və ya olmadığını təsdiqləyən vasitələr başa düşülür. M.45.2.7. onu deməyə əsas verir ki, m.45-də sadalanan sübut vasitələri siyahısı bitmir və onlardan da fərqli sübut vasitələrindən istifadə oluna bilər.

21 Yeni sübutlar dedikdə burada iki halı fərqləndirmək lazımdır. Elə ola bilər ki, həqiqətən də maraqlı şəxs sübutu sonradan əldə etsin və İA-ın qəbul edildiyi an bu sübut vasitəsi ümumiyyətlə mövcud olmasın. Məs: ancaq müəyyən

yaşdan sonra həyata keçirilməsi mümkün olan ekspertizanın nəticəsini, maraqlı şəxs həmin yaşı olduğdan sonra həyata keçirir və faktiki cəhətdən bu sübut yeni olur. Amma elə ola bilər ki, sübut növü İA-ın qəbul edildiyi vaxt mövcud olmuş olsun. Maraqlı şəxs isə özündən asılı olmayan səbəblərdən həmin sübut növünü əldə edə bilməsin. Bu həmin halları əhatə edir ki, maraqlı şəxs təqsiri olmadan onu vaxtında icraata daxil edə bilməmiş və ya ümumiyyətlə bu sübut vasitəsinin mövcud olduğundan məlumatı olmamış olsun.

3.4. İA-ın hüquqazidd hərəkətlər nəticəsində qəbul olunduğu məhkəmə aktı ilə müəyyən olunduqda (m.35.1.3): M.35.1.3. mürəkkəb tərkib təşkil etməklə, İO-ın cinayət və ya başqa xarakterli hüquqazidd hərəkətlərinin əvvəlki icraatın gedişinə təsir etdiyi halları aradan qaldırmaq məqsədilə müəyyən edilmiş normadır. İO-ı təmsil edən şəxsin icraatın gedişində cinayət törətdiyi; xüsusilə aldatma, hədə-qorxu və ya digər qanunsuz hərəkətlər nəticəsində (cinayət olması heç də vacib deyildir) məhkəmə qərarı ilə müəyyən edilməlidir. Yəni İO-ın bu cür qanun pozuntularına yol verdiyini maraqlı şəxsin iddia etməsi hələ, işi təzələmək üçün əsas vermir.

4. Əvvəlki icraat zamanı təqdim edilməsinin mümkünsüz olması (m.35.3): Maraqlı şəxs yalnız o halda ərizə ilə müraciət edə bilər ki, o, bu və ya digər əsasın İŞ üzrə icraat da daxil olmaqla, əvvəlki icraat zamanı təqdim edilməsinin ondan asılı olmayan səbəblərə görə mümkün olmadığını əsaslandırсын.

5. Ərizə üçün müəyyən olunmuş müddət (m.35.4.)

5.1. Ərizə vermək hüququnun məhdudlaşdırılması: M.35.4-ə əsasən maraqlı şəxs ancaq icraatı təzələmək üçün əsasların ona məlum olduğu vaxtdan 3 müddətində öz tələbi ilə müraciət edə bilər. Müddətin gözlənilməsi ərizə-

nin yolverilən olması üçün yerinə yetirilməsi vacib olan ilkin şərtlərdən biridir. Bu müddətin təqsirsiz olaraq ötürülməsi halları üçün müddətin bərpa olunması ümumi əsaslar üzrə (m.50) mümkündür.

- 25 5.2. Müddətin axımının başlanması:** Müddətin axımının başlanması anı kimi maraqlı şəxsin icraatı təzələmək üçün mövcud olan əsas barəsində pozitiv olaraq məlumat əldə etməsi və bu əsasın icraatın təzələnməsi əsası olduğunu başa düşməsi vacibdir. Əgər icraatı təzələmək üçün bir neçə əsas vardırırsa, ona hər bir əsas üçün müddət axımı hər bir əsas üçün fərdi qaydada baş verir. Əgər maraqlı şəxsin nümayəndə və ya vəkilləri əsas haqqında məlumat almışdırlarsa, onların məlumat əldə etməsi maraqlı şəxsin məlumat əldə etməsinə bərabər tutulur.

6. Qanuni və ya qanunsuz İA-ın ləğv edilməsindən fərqli xüsusiyyətlər

- 26 6.1. Paralellik prinsipi:** Qanuni və ya qanunsuz İA-ların ləğv edilməsi haqqında qaydaların fərqli olduğunu nəzərə alaraq qanunverici həmin icraatların icraatın təzələnməsi institutu ilə yanaşı tətbiq edilməsinə dair heç bir qadağa müəyyən etməmişdir. Amma bununla belə hər iki icraatın yanaşı olması İO-ların əlavə iş itkisinə səbəb olur.
- 27 6.2. Təzələnmənin üstünlüyü prinsipi:** İcraatın təzələnməsi İO üçün daha əlverişli olduğu üçün və maraqlı şəxsin məhz işi təzələmək barəsində ərizə ilə müraciət etdiyi üçün təcrübədə daha çox icraatın təzələnməsi üstünlük təşkil edir.

Maddə 36. İnzibati icraatda digər iştirakçılar

36.1. Aşağıdakı şəxslər inzibati icraatın iştirakçıları sayılırlar:

36.1.1. inzibati icraatı həyata keçirən və müvafiq inzibati aktı qəbul etməli olan inzibati orqan;

36.1.2. barələrində inzibati aktın qəbul edilməsi nəzərdə tutulan və ya inzibati aktın qəbul edilməsi haqqında ərizə ilə müraciət etmiş fiziki və ya hüquqi şəxslər;

36.1.3. inzibati orqan tərəfindən iştirakçı kimi icraata cəlb olunmuş fiziki və ya hüquqi şəxslər.

36.2. Yalnız yetkinlik yaşına çatmış və tam fəaliyyət qabiliyyəti olan şəxslər ərizə ilə müraciət etmək və inzibati icraatda digər prosessual hərəkətləri həyata keçirmək hüququna malikdirlər.

36.3. Qəbul olunması nəzərdə tutulan inzibati aktın digər fiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqlarına və qanunla qorunan maraqlarına birbaşa təsir edəcəyi güman olunduğu hallarda, inzibati orqan həmin şəxslərin üçüncü (maraqlı) şəxs qismində icraatda iştirakını təmin etməyə borcludur.

36.4. Qəbul olunması nəzərdə tutulan inzibati akt üçüncü şəxslərin qanunla qorunan maraqlarına toxunacağı halda, inzibati orqan onları öz təşəbbüsü ilə və ya həmin şəxslərin vəsatətinə əsasən iştirakçı kimi icraata cəlb edə bilər.

36.5. İcraata iştirakçı kimi cəlb olunan üçüncü şəxslər icraat iştirakçılarının malik olduğu bütün hüquq və vəzifələrə malikdirlər. İştirakı məcburi olan üçüncü şəxs icraata cəlb olunduğu halda, icraatın sonunda qəbul olunmuş akt ona münasibətdə də etibarlı olur və onun üçün hüquq və vəzifələr yaradır.

36.6. İnzibati icraatda maddi hüququn hüquqi varisliklə bağlı müddəaları tətbiq edilir. İştirakçının şəxsiyyəti ilə birbaşa bağlı olan hüquqların hüquqi varislik qaydasında keçməsinə yol verilmir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. İştirakın təmin edilməsinin (cəlb olunmanın) məcburi olduğu hallar	2
2.1. İlk şərtləri	3
2.2. Ayrı-ayrı hallar	5
3. Adi cəlb olunma	6
3.1. İlk şərtləri	7
3.2. Hüquqi müdafiə vasitələri	8
3.2.1. Cəlb olunmaya qarşı hüquqi müdafiə vasitələri	8
3.2.2. Cəlb olunmadan imtina olunmasına qarşı hüquqi müdafiə vasitələri	9
4. İİ-da hüquqi varislik	10
4.1. Ümumi prinsip	10
4.1.1. Şəxsiyyətlə qırılmaz bağlı olan hüquqlarla bağlı hüquq varisliyinin olmaması	11
4.1.2. Digər hüquqlarla bağlı hüquq varisliyinin qaydası	12
4.2. Hüquq varisliyinin İİ-da hüquqi və faktiki nəticələri	13
4.2.1. Maddi hüquqi qaydada hüquqi varislik mövcud olduğu hallarda	13
4.2.1.1. Universal hüquq varisliyi	14
4.2.1.2. Sinqulyar hüquq varisliyi	16
4.2.2. Maddi hüquqi qaydada varislik mövcud olmadığı hallar	17

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Prosesual qanunvericilikdən fərqli olaraq İİQ hüquq varisliyi bərəsində qaydaları ümumi şəkildə tənzimləyir. Bu həmçinin universal hüquq varisliyi (vərəsəlik, mülkiyyətin keçməsi və s. hallarda), həm də sinqulyar hüquq varisliyi (hər hansı bir müqavilə əsasında bir hüququn keçməsi ilə) hallarına aiddir. Buna görə də İİ-da hüquqi varislik məsələləri müvafiq maddi hüququn qaydalarının diktəsi altında həll edilir. Yəni İA-da **aksessorluq prinsipi** qüvvədədir: əgər maddi hüquq varisliyinə yol verirsə, onda İİ-da da hüquq varisliyi qəbul edilir.

2 2. İştirakın təmin olunmasının məcburi olduğu hallar: M.36.3.-ə görə İO müəyyən hallarda icraatda müəyyən

şəxslərin iştirakını təmin etməyə borcludur. Bir qayda olaraq bu hallar İO-ın vəzifə daşdığı hallardır. Amma elə bu hallarda da üçüncü şəxslərin vəsatəti ilə onu icraata cəlb olunması həyata keçirilə bilər.

2.1. İlk şərtlər: İştirakın təmin olunmasının məcburi olduğu hallarda ikin şərt kimi «qanunla qorunan maraqlara birbaşa təsirin» olmasıdır. Eyni zamanda bu hallarda qanunverici İO-ın diskresion səlahiyyətlərini məhdudlaşdırır, daha dəqiq deyilsə, diskresion səlahiyyət üçün heç bir yer qoymur. **Birbaşa təsirin** olması o deməkdir ki, gedən icraatda qəbul ediləcək İA bilavasitə üçüncü şəxsə münasibətdə **hüquqlar yaratsın, hüquqlarını ləğv etsin və ya dəyişdirsin**. Yəni icraat üçüncü şəxsə münasibətdə hüquqformalaşdırıcı təsirə malik olsun. Belə bir şəraitdə İO-ı diskresion səlahiyyətləri sıfır səviyyəsinə enmiş olur və o, üçüncü şəxsə icraata cəlb etməyə borclu olur.

Eyni zamanda nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, iştirakın təmin olunmasının məcburi olduğu hallar təkcə tərəfin üçüncü şəxs barəsində qəbul edilmiş əlverişli İA-ın ləğv edilməsi tələbi ilə çıxış etdiyi hallarda deyil, həmçinin tərəfin üçüncü şəxs barəsində əlverişsiz İA qəbul edilməsinə dair tələbi olduqda da qüvvədədir. İİ-da hər bir halda birbaşa təsirin olduğu gümanı varsa, yəni təhlükə varsa ki, üçüncü şəxs barəsində hər hansı bir İA qəbul edilə bilər, onda iştirak təmin olunmalıdır. Cəlb olunmanın məqsədi elə ondadır ki, üçüncü şəxs imkan verilsin ki, o, icraatda müəyyən İA-ın qəbul edilməsinə və ya onun qəbul edilməsinin yolverilməsinə təsir edə bilsin.

2.2. Ayrı-ayrı hallar: İştirakın təmin edilməsinin məcburi olduğu hallarda tərəf məcburi şəkildə üçüncü şəxsə təsir edən tələblərdə çıxış etməlidir.

Misal: Tikintiyə icazə verilməsi ilə müraciət edən şəxs qonşuların iştirakı təmin edilməlidir.

7 **3. Adi cəlbolunma:** 36.4.-cü maddəyə görə maraqlarına toxunacağı halda İO həmin şəxsləri icraata cəlb edə bilər. Yəni bu o deməkdir ki, həmin şəxslərin icraata cəlb edilib edilməməsi İO-in **diskresion səlahiyyətlərinə (bax 2.0.7.)** aiddir. Adi cəlbolunma imkan verir ki, cəlbolunanın qanunla qorunan maraqları təmin olunsun və bu yolla gələcəkdə yarana biləcək çətinliklərdən və mübahisələrdən qaçmağa imkan yaranır. Bu həmçinin mütənasiblik və formal tələblərdən sui-istifadə olunmasından qadağan olunması prinsiplərindən irəli gəlir. Yəni İO mümkün qədər icraata qənaət etməlidir. Eyni zamanda cəlbolunma ona xidmət edir ki, icraatda işin halları daha tez və daha asan aydınlaşdırılsın və qəbul olunmuş qərar daha anlaşılan, şəffaf və qəbul edilən olsun. Əgər üçüncü şəxs cəlbolunma haqqında vəsatət qaldırırsa, onda bu onun subyektiv hüququdur və bu hüququna əsasən onun cəlbolunma haqqında düzgün qərar qəbul edilməsini tələb etmək hüququ vardır.

8 **3.1. İlkin şərtlər:** Cəlbolunmanın ilkin şərti kimi «qəbul olunması nəzərdə tutulan İA qanunla qorunan maraqlara toxunması» çıxış edir. Belə bir toxunma imkanın olması kifayət edir. Qanunla qorunan maraqların müəyyən olunması ədəbiyyatda müxtəlif şəkildə edilir. Maraqların maddi hüquqla müəyyən olunduğunu nəzərə alsaq onda, qanunla qorunan maraq kimi, **maddi hüquqla qorunan mövqe kimi** qəbul etmək olar. Kifayət etmir ki, üçüncü şəxs özünün sosial, iqtisadi və s. xarakterli maraqlarına toxunulduğunu iddia etsin. Vacibdir ki, onun həmin maraqları qanunla (geniş mənada) qorunsun və ya qanunla qorunan mövqeyindən irəli gəlsin.

3.2. Hüquqi müdafiə vasitələri

9 **3.2.1. Cəlb olunmaya qarşı hüquqi müdafiə vasitələri:** Cəlbolunmaya qarşı üçüncü şəxs İŞ və ya mübahisələndirici iddia ilə müdafiə oluna bilər. Cəlbolunma icraat xarak-

terli İA-dır və o icraatın tərkib hissəsini təşkil edir. Amma üçüncü şəxs onə qarşı müdafiə olunması üçün heç də işin mahiyyət üzrə həll olunmasını gözləməsi vacib deyil. Çünki haqsız olaraq icraata cəlb olunmuş şəxsin icraatda iştirakının davam etməsi onun əlavə yüklənməsinə səbəb olur. Buna görə də heç bir məhdudiyət olmadan üçüncü şəxs onun üçün açıq elan edilən hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə edə bilər. Cəlb olunmaya qarşı haqlı olaraq edilən etirazın təmin olunması həmin üçüncü şəxsin «qeyri-iştirakçı» hüquqi statusu alması ilə nəticələnir.

3.2.2. Cəlb olunmadan imtina olunmasına qarşı hüquqi müdafiə vasitələri: Özünün cəlb olunması barəsində vəsatət qaldıran üçüncü şəxsin vəsatəti təmin olunmadıqda, üçüncü şəxs İO-ın bu qərarına qarşı İŞ qaydasında müraciət edə və ya məcburedici iddia qaldıra bilər. Məcburedici iddia üçüncü şəxsə münasibətdə əlverişli İA-ın qəbul edilməsinə məcbur etməyə yönəlir. Amma hər bir halda bu iddia o zaman uğura malik ola bilər ki, bu hallarda İO-ın diskresion səlahiyyətləri sıfır səviyyəsində olmalıdır.

4. İİ-da hüquqi vərəsəlik

4.1. Ümumi prinsip: Prosesual hüquqdan fərqli olaraq İİ-da işin artıq icraatda olduğu hallarda tərəflərdən birinin yerinə kimin gələcəyi barədə xüsusi normalar deyil, ümumi müddəalar nəzərdə tutulur. Bu qayda həm universal (vərəsəlik, əmlakın özgəninkiləşdirilməsi ilə bağlı olan müqavilələr, hüquqi şəxslərin birləşməsi və s.), həm də sinqulyar hüquq varisliyi (ayrı-ayrı müqavilələrə münasibətdə) üçün eynidir. İcraatda hüquq varisliyi maddi hüquqda hüquqi vəziyyət nəzərə alınmaqla müəyyən olunur. Beləliklə, İİ-da hüquq varisliyində **aksesorluq (asılılıq) prinsipi** qüvvədədir. Yəni ancaq maddi hüquqda hüquq varisliyi mövcud olduğu halda, İİ-da da hüquq varisliyi mövcud ola bilər. Əgər bu barədə qanunla xüsusi normalar

müəyyən olunmamışdırsa, onda hüququn ümumi prinsipləri qüvvədə olurlar. Hüquq varisliyi şəxsiyyət ilə qırılmaz bağlı olan hüquqlar barəsində mümkün deyil. Bir qayda olaraq hüquq varisliyinin mümkünlüyü üçün ilkin şərtlər ödənilmiş olmalıdır.

12 4.1.1. Şəxsiyyətlə qırılmaz bağlı olan hüquqlarda hüquq varisliyinin olmaması: Şəxsiyyətlə qırılmaz bağlı olan hüquqların hüquq varisliyi qaydasında keçməsi mümkün deyil. Eyni qayda mülki hüquqda da qüvvədədir. Amma İİ-da bu daha kəskin fərqləndirilməlidir. Məs: Sürücülük vəsiqəsi, silahı saxlamaq hüququ verən sənəd, müəyyən icazə tələb edən fəaliyyətlə məşğul olmaq üçün verilmiş icazə, müəyyən vəzifəyə təyin olunma və s.

13 4.1.2. Digər hüquqlarla bağlı hüquq varisliyinin qaydası: Şəxsiyyətlə qırılmaz bağlı olmayan digər hüquqlarda hüquq varisliyinin mövcud olmasının müəyyən edilməsi sualı ortaya çıxır. Bu zaman nəinki əşya ilə bağlı olan hüquqlar məs: müəyyən sahədə tikinti aparılması üçün icazənin aparılması, həmçinin şəxsiyyətlə bağlı olan (şəxsiyyətlə qırılmaz bağlı olan deyil!) hüquqlar da məs: rüsumların ödənilməsi də hüquq varisliyinin predmeti kimi çıxış edə bilər. Universal vərəsəlik haqqında qayda MM-nin 1133 i.ə 1151-ci maddəsi ilə müəyyən olunmuşdur. Bundan başqa, bir sıra başqa qanunlarda vərəsəliklə bağlı xüsusi normalar nəzərdə tutulmuşdur.

4.2. Hüquq varisliyinin İİ-da hüquqi və faktiki nəticələri

14 4.2.1. Maddi hüquqi qaydada hüquqi varislik mövcud olduğu hallarda: Əgər maddi hüquqda hüquq varisliyinin mövcud olması üçün bütün ilkin şərtlər ödənilmişdirsə və maddi hüquqda hüquq varisliyi sübut olunmuşdursa, onda varisin İİ-da sıradan çıxan iştirakçının hüquqi statusunu avtomatik tutub-tutmayacağı sualı yaranır. Sual iki aspekt-

dən maraqlıdır: varis öz sələfinin statusunu əldə etməsi üçün konstitutiv şəkildə cəlb olunmalıdır, yoxsa həmin varis ilə yeni İİ başlamaq lazımdır. Bu sualı cavablandırmaq üçün icraatın ümumi prinsipləri köməyə gəlir.

4.2.1.1. Universal hüquq varisliyi: MPM-nin 52-ci maddəsinə görə hüquq varisi prosesə daxil olduqda, onun əvəz etdiyi şəxs üçün məcburi olan bütün hərəkətlər onun üçün də məcburidir. Yəni MPM-nin 58 i.ə. 254-cü maddəsinə görə hüquq varisinin icraata daxil olması icraatın xitamına deyil, ancaq dayandırılmasına səbəb olur. Deməli, icraatın tələblərinə görə hüquq varisi öz sələfinin yerinə icraata daxil olur və onun daxil olması özü ilə icraata heç bir dəyişiklik gətirmir, yəni icraat harada dayandırılmışdırsa, oradan da davam etdirilməyə başlayır. Amma əgər hüquq varisliyi maddi hüquqda da hər hansı bir mübahisələrə səbəb olursa onda bu barədə, mülki qaydada araşdırılma bitənə, yəni həqiqi hüquq varisi müəyyən oluna qədər icraat dayandırılır. **15**

Bundan başqa, hüquq varisi icraata daxil olarkən nəzərə almaq lazımdır ki, burada söhbət hansı icraatdan gedir. Əgər icraatın tərəfin ərizəsinə əsasın başlamışdırsa, onda daxil olan hüquqi varis, birbaşa öz iradə ifadəsini göstərməlidir ki, o, icraatı davam etdirmək, yəni ərizədəki tələbləri müdafiə etmək niyyətindədir. Əgər ağlabatan vaxt çərçivəsində o, bunu etmirsə və icraatda maraqlı olduğu göstərmirsə, onda İO icraatın başa çatması haqqında qərar qəbul edə bilər. Amma əgər icraat İO-ın xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda onun təşəbbüsü ilə başlamışdırsa, onda hüquq varisinin işin davam etdirilməsində maraqlı olub-olmaması heç bir hüquqi əhəmiyyət kəsb etmir. **16**

4.2.1.2. Sinqulyar hüquq varisliyi: Sinqulyar hüquq varisliyində hüquq varisinin avtomatik olaraq icraata daxil olması mübahisəlidir. Sinqulyar hüquq varisinin icraatın iştirakçısına çevrilməsi müxtəlif səbəblərdən ola bilər: Məs: öz torpaq sahəsinin yanında olan tikilinin sökülməsini tələb **17**

edən qonşu sonradan öz torpaq sahəsini satır. Təzə gələn ev sahibi sinqulyar hüquq varisi kimi çıxış edir. Onu icraata daxil olması ondan asılıdır. Belə olan halda hüquq varisinin maraqları İO-ın hüquq varisliyi ilə bağlı qaydanı diskresion səlahiyyətləri çərçivəsində həll etməsi ehtimalı qalmır. Çünki hüquq varisini maraqları tələb edir ki, İO II-ı davam etdirdirsin.

- 18 4.2.2. Maddi hüquqi qaydada varislik mövcud olmadığı hallar:** Əgər icraatın predmeti kimi şəxsiyyətlə qırılmaz bağlı olan hüquqlar çıxış edirlərsə, onda hüquq varisliyi istisna edilir. Məs: sürücülük vəsiqəsi, müəyyən fəaliyyətlə məşğul olmaq üçün sahibkara verilmiş lisenziya və s. ilə bağlı II ərizəçinin (və ya tərəfin) sıradan çıxması ilə sona yetir. Bir daha vurğulamaq lazımdır ki, icraatın ərizəyə əsasən və ya İO-ın xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda onun vəsatətinə əsasən başlanmasının bu hallarda heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Kifayət edir ki, II şəxsiyyətlə qırılmaz bağlı olan hüquqlar barəsində olsun və bu hüquqların sahibi hər hansı şəkildə (ölüm, dəyişmə və s.) icraatdan getsin. Belə hallarda hüquq varisliyi olmur və bu səbəbdən də, yəni artıq həll edilməli olan məsələnin aradan qalxması ilə icraat sona yetir.

Maddə 37. İnzibati icraatda nümayəndəlik

37.1. Fiziki və ya hüquqi (maraqlı) şəxs inzibati icraatda şəxsən iştirak edə bilər və yaxud nümayəndə vəsiyyəti ilə təmsil oluna bilər.

37.2. Şəxsin inzibati icraatda şəxsən iştirakı onu həmin iş üzrə nümayəndə ilə təmsil olunmaq hüququndan məhrum etmir.

37.3. Nümayəndənin səlahiyyətləri Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyinə uyğun olaraq rəsmiləşdirilmiş etibarnamə ilə təsdiq olunur. Nümayəndə təmsil

etdiyi şəxsin adından icraatla bağlı bütün prosessual hərəkətləri yerinə yetirmək hüququna malikdir.

37.4. Fəaliyyət qabiliyyəti olmayan və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətli sayılmış fiziki şəxsləri inzibati icraatda onların qanuni nümayəndələri təmsil edirlər. Qanuni nümayəndələr inzibati orqana öz səlahiyyətlərini təsdiq edən sənədi təqdim etməlidirlər.

37.5. Qanuni nümayəndələr icraatda iştirak etməyi nümayəndə qisminə seçdikləri başqa şəxsə tapşıra bilərlər.

37.6. Nümayəndə təmsil etdiyi şəxsin maraqlarını vicdanla müdafiə etməyə borcludur.

37.7. İnzibati orqan inzibati icraatda həmin orqanın rəhbəri, onun müavini və ya həmin orqanın rəhbəri tərəfindən təyin olunmuş digər vəzifəli şəxs vasitəsi ilə təmsil olunur.

37.8. Qanunda başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati orqan inzibati icraatla bağlı bütün məsələlər üzrə nümayəndəyə müraciət edir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Tərəflərin nümayəndə vasitəsilə təmsil olunması	3
2.1. Nümayəndə	3
2.1.1. Bir qayda olaraq bütün prosessual hərəkətləri yerinə yetirmək hüququnun olması (m.37.3. c.2) ...	5
2.1.2. Nümayəndənin şəxsiyyəti	6
2.2. Təmsil olunmanın ümumi qaydası	8
2.2.1. Etibarnamə (37.3. c.1)	8
2.2.2. Şəxsi iştirak nümayəndənin iştirakını istisna etmir	10
2.2.3. Maraqları vicdanla müdafiə etmək	12
3. Tərəflərin qanuni nümayəndələr vasitəsilə təmsil olunması ...	13
3.1. Qanuni nümayəndələr	13
3.2. Qanuni nümayəndəliyi təsdiq edən sənəd	15

3.3. Qanuni nümayəndələrin başqa nümayəndələrin köməyindən istifadəsi	16
4. İO-ın təmsilçiliyi	17
4.1. Rəhbər	17
4.2. Müavin	18
4.3. Rəhbərin təyin etdiyi başqa vəzifəli şəxs	19

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 **1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** Müddəa İİ-da maraqlı şəxslərin nümayəndə vasitəsi ilə təmsil olunması qaydalarını tənzimləyir və İO-ın təmsil olunmasını qaydalarını müəyyən edir. Prosesual hüquqda olduğu kimi icraatda da qanunverici nümayəndənin köməyindən istifadəni mümkün və bəzi hallarda lazım hesab edir. Bununla yanaşı icraatda sərbəst təmsilçilik üçün heç bir məcburi qayda müəyyən edilməmişdir. Nümayəndənin köməyindən istifadə maraqlı şəxsin öz seçimindən asılıdır.
- 2 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa İİQ-nun tətbiq olunduğu bütün münasibətlərə tətbiq olunur. Nümayəndə ilə təmsil olunmaq hüququ birbaşa konstitusion normaların təsiri altında formalaşdığı üçün hər hansı bir başqa qanunla bu təminatların məhdudlaşdırılması yolverilməzdir. Xüsusi qanunlarda nümayəndə ilə iştiraka dair heç bir norma nəzərdə tutulmadığı halda belə İİQ-nın normaları birbaşa tətbiq olunur.

2. Tərəflərin nümayəndə vasitəsilə təmsil olunması

- 3 **2.1. Nümayəndə:** Nümayəndə maraqlı şəxsin etibarnamə əsasında hüquqlarının həyata keçirilməsi və qanunla qorunan maraqlarının müdafiəsi üçün seçdiyi şəxsdir. O bir qayda olaraq maraqlı şəxsin yerinə onun icraatda həyata keçirə biləcəyi bütün hərəkətləri məs: izahatlar vermək, ərizələr ifadə etmək, ərizənin geriye götürülməsini həyata

keçirmək və s. yerinə yetirə bilər. Amma bu qaydadan istisnalar etibarnamədə nəzərdə tutula bilər.

Nümayəndənin hərəkətləri maraqlı şəxsin **öz adından** 4 həyata keçirilmiş kimi qəbul edilir və **onun üçün birbaşa** hüquqi nəticələr yaradır. Nümayəndənin iştirakı maraqlı şəxsin özünün iştirakını istisna etməsə də, maraqlı şəxs öz istəyi ilə icraatda şəxsən iştirakdan ümumiyyətlə imtina edə bilər, çünki nümayəndənin tək iştirakı da icraatda maraqlı şəxsin iradəsinin ifadə olunması üçün kifayət edir.

2.1.1 Bir qayda olaraq bütün prosessual hərəkətləri yerinə yetirmək hüququnun olması (m.37.3. c.2): İİQ 5 nümayəndə və maraqlı şəxsin «xarici münasibətlərini» tənzimləyir. Maraqlı şəxs və nümayəndə arasında olan «daxili münasibətlərin» necə qurulması hər iki tərəfində iradəsində asılıdır və bu İİQ üçün araşdırma obyektidir. Nümayəndəlik və təmsilçilikdən vurulmuş ziyan ilə bağlı MM-nin müddələrinin tətbiq olunması İİ daxilində müzakirə edilmir.

2.1.2. Nümayəndənin şəxsiyyəti: Nümayəndə kimi tək-cə 6 vəkil statusuna malik olan deyil, tam fəaliyyət qabiliyyəti olan istənilən fiziki şəxs çıxış edə bilər. Əgər icraatın xüsusiyyətləri ilə əlaqədar qanunla hər hansı bir başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, nümayəndənin vətəndaşlığı da onun nümayəndə ola bilməsi üçün heç bir əhəmiyyət kəsb etmir.

Hər hansı bir fiziki şəxsin nümayəndə kimi iştirakının istisna edilməsi qanunun göstərişlərinə əsasən baş verir. Ona görə də belə məsələlər üzrə İO-ın diskresion səlahiyyətə malik olması mümkün deyildir. 7

2.2. Təmsil olunmanın ümumi qaydası

2.2.1. Etibarnamə (37.3. c.1): İO-ın tələbinə əsasən nümayəndə öz təmsilçilik səlahiyyətlərini təsdiq edən sənədi, 8 yəni etibarnaməni təqdim etməlidir. Etibarnamə yazılı tərə-

tib olunmalı və İO qarşısında təqdim olunmalıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, notarial qaydada təsdiqlənmiş etibarnamə keçərli forma olsa da, İO qarşısında etibarnamənin notarial qaydada təsdiqlənməsi heç də vacib deyildir. Təbii ki, nümayəndənin təqdim etdiyi yazılı etibarnamənin həqiqiliyində İO-da şübhələr olduğu halda İO nümayəndədən onun səlahiyyətlərini təsdiq edən digər sübut tələb edə bilər. Amma nümayəndənin düzgünlüyündə əmin olan İO heç də notarial sənədi təqdim etməyə borclu deyildir.

- 9 Etibarnaməyə xitam verilməsi MM-də nəzərdə tutulmuş ümumi əsaslarla baş verir. Amma bu halda maraqlı şəxs borcludur ki, nümayəndəliyin bitməsi haqqında ərizəni (yazılı və ya şifahi) İO-a təqdim etsin. İO üçün nümayəndəliyin bitməsi maraqlı şəxsin həmin ərizəni təqdim etməsi anı ilə baş verir.
- 10 **2.2.2. Şəxsi iştirak nümayəndənin iştirakını istisna etmə:** Nümayəndənin təyin edilməsi ilə heç də təmsil olunan maraqlı şəxsin özünün iştirakını, yəni icraata dair fikirlərini, izahatlarını ifadə etməsi məhdudlaşdırılmır. Hətta məs: İO m.21.2-yə əsasən İO məlumatları nümayəndənin əvəzinə maraqlı şəxsin özünə çatdıra bilər.
- 11 İcraatda həm maraqlı şəxsin, həm də nümayəndənin eyni faktiki hal barəsində fikirləri **bir-birinə ziddiyyət təşkil edərsə, onda həmin ərizələr eyni şəxs tərəfindən verilmiş ərizələr kimi qəbul edilir.** Şəxsin ərizələri isə bir-birinə ziddiyyət təşkil edərsə, onda sonda verilən ərizə maraqlı şəxsin həqiqi iradəsi kimi qəbul edilir. Çünki hesab olunur ki, sonradan yeni məzmunlu ərizə verməklə, maraqlı şəxs səhv vermiş olduğu iradə ifadəsini düzəltmək istəyir.
- 12 **2.2.3. Maraqları vicdanla müdafiə etmək:** İİQ maraqlı şəxsin və onun nümayəndəsinin qarşılıqlı münasibətlərini tənzimləmədiyinə baxmayaraq, maraqlı şəxsin mövqeyini müdafiə etmək üçün bu normanı xüsusi olaraq təsbit etmişdir.

3. Tərəflərin qanuni nümayəndələr vasitəsilə təmsil olunması: Sərbəst nümayəndəlikdən fərqli olaraq qanunvericilik qanuni nümayəndəlik institutundan istifadəni də nəzərdə tutur. Eyni zamanda qanuni nümayəndəlik sərbəst təmsilçilikdən fərqli olaraq məcburi qaydalara tabe olur. Qanuni nümayəndəlik fəaliyyət qabiliyyəti olmayan və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətli sayılmış şəxslər icraatda iştirakçı olduğu halda işləyən instituta çevrilir və bu zaman qanuni nümayəndəlik institutu məcburi olaraq təmin olunmalıdır. Bu şəxslərin qanuni nümayəndələr olmadan iştirak etməsi icraat pozuntusu deməkdir.

3.1. Qanuni nümayəndələr: Qanuni nümayəndələr qismində valideynlər, himayəçilər və qəyyumlar çıxış edirlər. Qəyyumluq və ya himayəçilik funksiyalarını müvafiq təşkilatlar (tərbiyə və ya müalicə müəssisəsi və s.) həyata keçirdiyi hallarda, müvafiq təşkilat fəaliyyət qabiliyyəti olmayan və ya məhdud fəaliyyət qabiliyyətli şəxs üçün konkret təmsilçiliyi həyata keçirən şəxsi təyin etməlidir.

3.2. Qanuni nümayəndəliyi təsdiq edən sənəd: Qanuni nümayəndəliyi təsdiq edən şəxs valideynlərə münasibətdə şəxsiyyəti təsdiq edən sənəddir. Himayəçilər və qəyyumlar isə qəyyumluq və ya himayəçiliyin təyin olunması üzrə himayəçilik və qəyyumluq orqanlarının müvafiq aktının surətini təqdim etməlidirlər. Sənədlərin mötəbər olması İO-
n mülahizəsinə əsasən müəyyən edilir. Müəyyən şübhələri olduğu halda İO qəyyumluq və ya himayəçiliyi təsdiq edən sənəddən əlavə sübutları təqdim etməyi tələb edə bilər.

3.3. Qanuni nümayəndələrin başqa nümayəndələrin köməyindən istifadəsi: Qanuni nümayəndələrin icraatda məcburi iştirakının təmin edilməsi hələ o demək deyildir ki, qanuni nümayəndələr maraqlı şəxsin hüquqlarını və qanunla qorunan maraqlarını professional qaydada həyata keçirə və müdafiə edə bilər. Buna görə də qanunverici qanu-

ni nümayəndələrə maraqlı şəxsin yerinə nümayəndəni cəlb etmək imkanını dəqiq olaraq müəyyənləşdirir.

4. İO-ın təmsilçiliyi

- 17 **4.1. Rəhbər:** İO-ın adından heç bir sənəd tələb olunmadan rəhbər mövqeyi tutan vəzifə şəxs çıxış edə bilər. İO-ın rəhbəri bir qayda olaraq ümumilikdə İO-ın hərəkətləri üçün məsuliyyət daşıyan şəxs hesab olunduğuna görə onun müstəqil qaydada təmsilçiliyi həyata keçirməsi məntiqlidir.
- 18 **4.2. Müavin:** Əksər hallarda İO-ın rəhbəri birbaşa təmsilçilik funksiyalarını faktiki səbəblərdən həyata keçirmək iqtidarında olmur. Bu hallarda bir qayda olaraq rəhbərin təmsilçilik barəsində funksiyalarını onun müavini həyata keçirir. İO-ın rəhbərinin bir neçə müavini olduğu halda, konkret məsələlər ilə bağlı predmet üzrə səlahiyyət bölgüsü müəyyənləşdirilə bilər. Amma bu kimi qaydalar İO-ın daxili işi olduğuna görə İİQ bu münasibətlərə müdaxilə etmir.
- 19 **4.3. Rəhbərin təyin etdiyi başqa vəzifəli şəxs:** Adətən işin halları tələb etdiyi zaman İO-ın rəhbəri müvafiq işlə bağlı İO-da çalışan mütəxəssisi konkret olaraq icraatda İO-ı təmsil etməyə təyin edir.

Misal: ətraf mühitin mühafizəsi məsələsi ilə bağlı rayon icra hakimiyyətində çalışan sırası B rəhbərin müavinlərindən daha çox məlumatlıdır, çünki o 15 ilə yaxın, ətraf mühitin mühafizəsinin təkmilləşdirilməsi üzrə islahatlara dair layihələrdə iştirak edib. Bu səbəbdən o rayonun təbii quruluşu ilə yaxından tanışdır və iş üzrə daha təcrübəlidir.

Maddə 38. Maraqlı şəxsin inzibati icraatda vəkili vəsi- təsi ilə təmsil olunmaq hüququ

38.1. Maraqlı şəxsin inzibati icraatda vəkillə təmsil olunmaq və vəkilin yardımından istifadə etmək hüququ vardır.

38.2. İnzibati icraatda vəkil qismində Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada fəaliyyət göstərən vəkillər iştirak edə bilərlər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Vəkillə təmsil olunmaq hüququ	3
2.1. Konstitusiyanın 61.I maddəsinin birbaşa tətbiqi	3
2.2. Vəkil nümayəndəliyin bir forması kimi	5
3. AR qanunvericiliyinə görə vəkil institutu	6
4. Vəkil ilə təmsil olunmaq hüququnun təmin olunması	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: M.38 m.37-yə **1**
münasibətdə xüsusi halı tənziqləməklə, m.37 ilə birgə tətbiq olunur. Qanunverici orqan icraatda daha peşəkar mövqeyi ilə seçilən subyektin hüquqi vəziyyətini təsbit etməklə yanaşı, eyni zamanda Konstitusiyanın 61-ci maddəsinin bilavasitə tətbiqi üçün konkret qanuni əsaslar müəyyən etmişdir.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: M.38 vəkilin **2**
iştirak etdiyi və ya iştirak etməsi zəruri olduğu hallarda İİQ-nun tətbiq olunduğu bütün münasibətlərə tətbiq edilir. Konstitusion müddəanın təsiri ilə təsbit edilmiş bu norma birbaşa tətbiq olunur. Ona görə maraqlı şəxsin bu cür hüququn təmin edilməsində hər hansı məhdudiyətin yaradılması icraat pozuntusu deməkdir.

2. Vəkillə təmsil olunmaq hüququ

2.1. Konstitusiyanın 61.I maddəsinin birbaşa tətbiqi: **3**
Konstitusiyanın 61.I maddəsi elan edir ki, «hər kəsin yüksək keyfiyyətli hüquqi yardım almaq hüququ vardır». Yüksək keyfiyyətli hüquqi yardımı edə bilən şəxs qismində bir qayda olaraq vəkil qəbul edilir.

- 4 İO-lar ona görə ilk növbədə öz hərəkətlərinin istiqamət müəyyən edicisi kimi Konstitusiyanın normalarını qəbul etməlidirlər.
- 5 **2.2. Vəkil nümayəndəliyin bir forması kimi:** Vəkil İİ-da nümayəndənin həyata keçirdiyi bütün hüquq və vəzifələrə malikdir. Onu nümayəndədən fərqləndirən yeganə xüsusiyyət onun peşəkarlığının daha yüksək səviyyədə olması ehtimalıdır. Nəzərə alınsa ki, İİ-da bir sıra məsələlərdə mürəkkəblik o səviyyədə ola bilər ki, bunu öhdəsindən məs: ali hüquq təhsili olmayan şəxs gələ bilməz, onda bu hallarda vəkilin iştirakı zərurətə çevrilir.
- 6 **3. AR qanunvericiliyinə görə vəkil institutu:** «Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» AR qanununun (28.12.1999) 4-cü maddəsinə görə Vəkillər Kollegiyası üzvlüyünə müəyyən edilmiş qaydada qəbul edilmiş və vəkil andı içmiş şəxs vəkillik fəaliyyətini həyata keçirə bilər.
- 7 **Vəkil** olmaq üçün qanunla bir neçə ilkin şərt müəyyən edilir ki, bunu ödəmiş olan şəxs üzvlüyə öz namizədliyini də irəli sürə bilər. Bu şərtlərə; ali hüquq təhsili, hüquqşünas ixtisası üzrə 3 ildən az olmayaraq iş stajı (və ya elmi pedaqoji təhsil müəssisələrində hüquq sahəsində 3 ildən az olmayan müddətdə fəaliyyət), İxtisas Komissiyasında peşə yararlılığının müəyyən edilməsi məqsədilə ixtisas imtahanını müvəffəqiyyətlə vermiş olma aiddir. Bundan başqa, bir sıra şəxslər vardır ki, onların vəkil kimi fəaliyyətə başlaması üçün güzəştli şərtlər (məs: ixtisas imtahanını verməkdən azda edilmə) müəyyən edilmişdir. Bu sıraya hüquq elmlərə doktoru dərəcəsi olanlar, AR KM-nin hakimləri, apellyasiya və kassasiya məhkəmələrinin sədri vəzifəsində çalışmış şəxslər daxildir.
- 8 Vəkillərin qərəzsizliyinin təmin edilməsi üçün onların dövlət orqanlarına aidiyyəti ümumiyyətlə istisna edilir («Vəkillər və vəkillik fəaliyyəti haqqında» qanun, m.8 IV). Dövlət orqanlarına aidiyyət və vəkillik statusunun birləşdirilməsi yolverilməzdir.

4. Vəkil ilə təmsil olunmaq hüququnun təmin olunması: İO-ın vəkilin təmin olunması ilə bağlı vəzifəsi vəkili icraata buraxması, daha doğrusu onu iştirakçının təmsilçisi kimi qəbul etməsi ilə bitir. Heç də elə qəbul edilməməlidir ki, İO iştirakçıya pulsuz vəkili təmin etməyə borcludur. Pulsuz hüquqi yardımın təmin edilməsi tələbi ancaq cəna-yət icraatı ilə bağlıdır və heç bir halda bu İİ-a aid edilmə-məlidir.

Maddə 39. Xərclər

39.1. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati icraatla bağlı xərclər müvafiq inzibati orqanın hesabına ödənilir.

39.2. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati icraatla bağlı maraqlı şəxsin və ya onu təmsil edən nümayəndə-nin çəkdiyi xərclər, habelə nümayəndəlik haqqı maraqlı şəxsin hesabına ödənilir.

39.3. İnzibati şikayət təmin olunduğu hallarda, ic-raatla bağlı xərclər müvafiq inzibati orqanın hesabına ödənilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. İİ-nin xərclərinin İO-ın üzərinə düşməsi	2
3. Maraqlı şəxsin və ya onu təmsil edən nümayəndənin çəkdiyi xərclərin ödənilməsi	3
3.1. Ümumi qayda	3
3.2. Maraqlı şəxsin çəkdiyi ümumi xərclər	4
3.3. Nümayəndə ilə bağlanmış mülki hüquqi müqavilə əsasında yaranmış xərclər	5
3.4. AR qanunvericiliyi ilə başqa qayda nəzərdə tutulmuşdursa	6
4. İş ilə bağlı icraat xərclərinin İO-ın üzərinə düşməsi	7

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İİ-da ən mühüm suallardan biri də icraat xərcləri ilə bağlıdır. Çünki hər bir halda inzibati icraatın həyata keçirilməsi müəyyən məsrəfləri tələb edir. Vətəndaşın dövlətdən müəyyən xidmətlərin həyata keçirilməsini tələb etmək hüququ bir qayda olaraq o zaman yaranır ki, vətəndaş dövlətə müvafiq rüsumu ödəmiş olsun (məs: notariuslara, dövlət reyestrindən çıxarışlara görə müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına və s.)

2 2. İİ-nin xərclərinin İO-ın üzərinə düşməsi: İİ digər icraatlardan, xüsusilə məhkəmə icraatından onunla fərqlənir ki, burada xərclərin əsas daşıyıcısı kimi tərəflər çıxış etmir. Burada həm icraçı, həm də məsrəfləri daşıyan İO-dır.

3. Maraqlı şəxsin və ya onu təmsil edən nümayəndənin çəkdiyi xərclərin ödənilməsi

3 3.1. Ümumi qayda: İİ-da bir qayda olaraq mülki prosesual hüquqda olduğu kimi nümayəndənin köməyindən istifadə tərəfin öz təşəbbüsü ilə edilir. Buna görə də İO-ın hər hansı bir şəkildə müdaxiləsi yersiz olur.

4 3.2. Maraqlı şəxsin çəkdiyi ümumi xərclər: Maraqlı şəxsin çəkdiyi xərclər müxtəlif kateqoriyadan ola bilər. Bu məs: yol, poçt və s. maliyyə xərcləri ola bilər. Bunların hansının İİ-la bağlı olması və ya «onsuz da» yaranacaq (yəni İİ olmadan belə) xərclər olmasını İO müəyyən edir.

5 3.3. Nümayəndə ilə bağlanmış mülki hüquqi müqavilə əsasında yaranmış xərclər: Nümayəndə ilə maraqlı şəxs arasında yaranmış münasibətlərin əsası kimi mülki hüquqi müqavilə çıxış edir.

6 3.4. AR qanunvericiliyi ilə başqa qayda nəzərdə tutulmuşdursa: Əgər qanunvericilik ilə nümayəndənin xərclərinin ödənilməsində hər hansı güzəştlər nəzərdə tutulmuşdursa, maraqlı şəxs onlardan istifadə edə bilər.

4. İŞ ilə bağlı icraat xərclərinin İO-ın üzərinə düşməsi: İş-in təmin olunduğu hallarda icraat ilə bağlı xərclərin ödənilməsi İO-ın üzərinə düşür. Müvafiq İO dedikdə, bu zaman işi düzgün araşdırmayan İO nəzərdə tutulur.

Maddə 40. Sənədləri almaq üçün müvəkkil təyin etmək vəzifəsi

40.1. İnzibati icraatda iştirak edən və Azərbaycan Respublikasında daimi yaşayış yeri olmayan maraqlı şəxs inzibati orqanın bu barədə onu xəbərdar etdiyi gündən üç gün müddətində Azərbaycan Respublikasında yaşayış yeri üzrə qeydiyyatda olan fəaliyyət qabiliyyətli şəxsi inzibati icraatla bağlı həmin maraqlı şəxsə ünvanlanan sənədləri almaq üçün müvəkkil təyin etməlidir. İnzibati orqan maraqlı şəxs üçün nəzərdə tutulan bütün sənədləri həmin müvəkkilə göndərməyə borcludur.

40.2. Şəxs bu Qanunun 40.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş tələbə əməl etmədiyi halda, inzibati orqan həmin şəxs tərəfindən sənədlərin alınmamasına görə məsuliyyət daşımır və bu, qanunla nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, inzibati aktın etibarsız sayılması üçün əsas ola bilməz.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Müvəkkil təyin edilməsinin tələb edilməsi (m.40.1.c.1.)	3
2.1. İlk şərtlər	3
2.2. Diskresion səlahiyyət	4
2.3. Müddətin müəyyən edilməsi	6
2.4. Tələbin yerinə yetirilməsi	7
3. İO-ın tələbinə əmək edilməməsinin hüquqi nəticələri (m.40.2)	8

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 **1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** Müddəa İO-a imkan verir ki, icraatı sadələşdirmək və icraatın süründürməçiliklərdən azad qaydada davam etməsi üçün, daimi yaşayış yeri olmayan maraqlı şəxsdən tələb etsin ki, ona ünvanlanan sənədləri qəbul etmək, İA-ın qəbul edilməsi haqqında məlumatın verilməsi (m.62), icraat haqqında xəbərdar etmək (m.51) və s. üçün müvəkkil təyin etsin. Müvəkkil dəvət edilmə, sənədlərin çatdırılması, şifahi xəbərdarlıqlar və s. barəsində maraqlı şəxsin nümayəndəsi kimi çıxış edir və müvəkkilə çatdırılma maraqlı şəxsə çatdırılmaya bərabər tutulur və buna görə də müddətlərin axımının başlanmasına səbəb olur.
- 2 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa İİQ-nun tətbiq olunduğu bütün münasibətlərə tətbiq olunur. Xüsusi qanunvericilikdə analoji müddəaların nəzərdə tutulmaması, bu müddəanın birbaşa tətbiq edilməsinə heç bir maneçilik törətmir.

2. Müvəkkil təyin edilməsinin tələb edilməsi (m.40.1.c.1.)

- 3 **2.1. İlkin şərtlər:** Müvəkkil təyin edilməsi haqqında tələb m.36.1.2. və 36.1.3. anlamında İİ-nin iştirakçılarını ehtiva edən maraqlı şəxsə münasibətdə irəli sürülə bilər. Həmçinin daha bir ilkin şərt kimi maraqlı şəxsin dövlət daxilində daimi yaşayış yerinə malik olmaması, hüquqi şəxs olduğu halda işə daimi qeydiyyat (fəaliyyət) yerinin olmaması çıxış edir.
- 4 **2.2. Diskresion səlahiyyət:** Müvəkkil təyin edilməsi haqqında tələb özü-özlüyündə İA-dır. Bu İA maraqlı şəxs üçün müəyyən məhdudiyət yarada biləcəyi üçün onun maraqlı şəxs tərəfindən mübahisələndirilməsi istisna edilmir.

Amma hər bir halda müvəkkil təyin edilməsi tələbinin irəli sürülməsi haqqında qərarı İO öz diskresion səlahiyyətinə əsasən qəbul edir. Diskresion səlahiyyətini həyata keçirərkən İO qərarının əsasında bunları nəzərə almalıdır: şəxsin icraatın gedişində daimi yaşayış yeri məlum deyildir, onun m.37 və ya m.38 əsasında təmsilçisi yoxdur. Ancaq bu qanuni əsaslar ödənilmiş olduğu halda İO-ın müvəkkil təyin edilməsi haqqında tələbini İA formasında qəbul etməsi diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsi deməkdir. 5

2.3. Müddətin müəyyən edilməsi: Müvəkkil təyin etmək vəzifəsi İO-ın vaxt təyin etməsi onun mülahizəsinə əsasən təyin edilən vaxtda deyil, qanuni müddət ərzində yəni, 3 gün ərzində həyata keçirilməlidir. 6

2.4. Tələbin yerinə yetirilməsi: Müvəkkilin təyin edilməsi vəzifəsinin yerinə yetirilməsi o deməkdir ki, maraqlı şəxs müvəkkilə aid olan bütün rekvizitləri (adı, фамилиясы, yaşadığı ünvan və s.) və məlumatları İO-a çatdırsın. Məs: maraqlı şəxsin təkcə «sənədləri aşağıdakı ünvana göndərin» deməsi, hələ müvəkkilin təyin edilməsi demək deyildir. Həmçinin vacibdir ki, təyin edilən müvəkkil icraatda iştirak etmək qabiliyyətli (fəaliyyət qabiliyyətli) olsun. 7

3. İO-ın tələbinə əmək edilməməsinin hüquqi nəticələri: Əgər İO müvəkkilin təyin edilməsi haqqında tələbini maraqlı şəxsə çatdırmışdırsa (xəbərdar etmişdirsə), onda maraqlı şəxs müvəkkili təyin etməyə borcludur. Əgər maraqlı şəxs 3 gün müddətində müvəkkili təyin etmirsə, onda m.40.2-də nəzərdə tutulmuş hüquqi nəticələr baş verə bilər. M.40.2-nin tətbiq edilməsi üçün daha bir şərt kimi o da çıxış edir ki, maraqlı şəxs m.40.2-nin təsiri, yəni müvəkkil təyin etməyəcəyi halda hansı hüquqi nəticələrin baş verəcəyi barəsində xəbərdar edilmiş olsun. 8

Maddə 41. Ekspert və ya mütəxəssisin təyin edilməsi

41.1. İnzibati icraat zamanı iş üzrə faktiki hallarla bağlı sualları izah etmək üçün inzibati orqan maraqlı şəxslərin vəsatəti və ya öz təşəbbüsü ilə ekspertiza təyin edə bilər.

41.2. İnzibati orqan ekspertizanın təyin olunması haqqında qərar qəbul edir və həmin qərarla ekspert rəyinin tələb olunduğu sualların dairəsini (ekspert araşdırmasının predmetini) müəyyənləşdirir.

41.3. Maraqlı şəxslər ekspertiza zamanı araşdırılmalı olan əlavə sualları və bu suallarla bağlı əlavə sənədləri inzibati orqana təqdim etməkdə haqlıdırlar. İnzibati orqan maraqlı şəxslərin təklif etdikləri sualların rədd edilməsini əsaslandırmağa borcludur.

41.4. Ekspertiza inzibati orqanın qərarına əsasən Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş müvafiq qurumların ekspertləri və ya mütəxəssisləri tərəfindən keçirilir.

41.5. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində başqa müddət nəzərdə tutulmamışdırsa, ekspert inzibati orqan tərəfindən təyin olunmuş müddət ərzində tədqiqat üzrə rəy təqdim etməyə borcludur.

41.6. İnzibati orqanın və ya maraqlı şəxsin tələb etdiyi hallarda ekspert və ya mütəxəssis rəylə bağlı əlavə izahat verməyə borcludur.

41.7. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, ekspertizanın keçirilməsi, ekspertin və ya mütəxəssisin haqqının ödənilməsi ilə bağlı xərclər inzibati orqanın hesabına ödənilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat 1
2. Ekspertin və mütəxəssisin anlayışı 2

3. Ekspertin təyin olunması qaydası	3
3.1. Zərurət	3
3.2. İO-ın öz təşəbbüsü və maraqlı şəxsin vəsatəti əsasında	4
4. Ekspertin və ya mütəxəssisin seçilməsi	5
5. Ekspertə verilən tapşırığın yerinə yetirilməsi	6
5.1. Ekspertə və ya mütəxəssisə verilən sualların müəyyən edilməsi	7
5.2. Rəyin hazırlanması üçün müddət	9
6. Çəkilən xərclərin İO tərəfindən daşınması (m.41.7)	10

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Müddəa İİ-da **1** ehtiyac olduğu halda ekspert və ya mütəxəssisin təyin edilməsi haqqında, həmçinin ekspertizanın həyata keçirilməsi zamanı riayət olunması vacib olan şərtlər haqqında qaydaları nəzərdə tutur. İO-ın və maraqlı şəxsin ekspertizanın həyata keçirilməsi zamanı rolları qanunvericilikdə dəqiq olaraq bölüşdürülmüşdür və İO maraqlı şəxslərə sualların tərtib edilməsi zamanı iştirak hüququnu təmin etməyə borcludur.

2. Ekspertin və mütəxəssisin anlayışı: Ekspertlər və ya **2** mütəxəssislər xüsusi biliklərə malik olan və İO-a konkret halın araşdırılmasında həmin xüsusi bilikləri tətbiq etməklə qərar çıxarmaqda rəy verməklə kömək edən şəxslərdir. İİ-da cinayət prosesindən fərqli olaraq ənənəvi «kömək etmək» və «rəy vermək» qabiliyyətli funksiyaları üzrə ekspert və mütəxəssis arasında fərqləndirmə İİ üçün qayda deyildir.

3. Ekspertin təyin olunması qaydası

3.1. Zərurət: İO o zaman eksperti dəvət etməlidir ki, **3** İO-da konkret işin halları ilə bağlı xüsusi biliklərə malik olan şəxs olmasın və konkret məsələnin aydınlaşdırılması üçün xüsusi biliklərə məxsus olan ekspertə ehtiyac olsun. Yəni konkret məsələnin həlli üçün İO-ın öz daxilində müvafiq ixtisas biliklərinə malik olan şəxs olmasın. Əgər

İO (vəzifəli şəxs) hesab edirsə, ki, müvafiq ixtisas biliklərinə malikdir, onda maraqlı şəxsin ekspertiza təyin etmək barəsində vəsatətini nəyə görə təmin etmədiyini əsaslandırmağa borcludur (m.41.3.c.2-yə analoji qaydada).

4 3.2. İO-ın öz təşəbbüsü və ya maraqlı şəxsin vəsatəti əsasında: Ekspertin və ya mütəxəssisin təyin edilməsi təşəbbüskarları kimi İO və ya maraqlı şəxs çıxış edə bilər. Bununla belə onların təyin edilməsi haqqında qərarı İO çıxarır və icra edir.

5 4. Ekspertin və ya mütəxəssisin seçilməsi: Ekspert və ya mütəxəssis qərəzsiz şəxslər olmalıdır (m.43). Bundan əlavə, onlar müvafiq ixtisas biliklərinə malik olan şəxslər olmalıdırlar. Bundan əlavə, ekspert və ya mütəxəssisə etimadın təmin edilməsi üçün qanunvericiliklə başqa bir şərt, onların müvafiq qurumlara (ekspert müəssisələri və ya institutları) aid olması müəyyən edilmişdir.

6 5. Ekspertə verilən tapşırığın yerinə yetirilməsi: Ekspert və ya mütəxəssis suveren hüquqları həyata keçirən subyekt kimi çıxış etdiyi üçün onların öz vəzifələrini səhv həyata keçirməsi dövlətə qarşı vurulmuş ziyanın ödənilməsi ilə bağlı tələbin yaranmasına səbəb olur.

7 5.1. Ekspertə və ya mütəxəssisə verilən sualların müəyyən edilməsi: Ekspertə və ya mütəxəssisə verilən sualların dairəsinin müəyyən edilməsi İO-ın vəzifəsidir. Obektiv araşdırma prinsipinin qüvvədə olduğu İİ-da İO müəyyən edir ki, İA-ın qəbul edilməsi üçün vacib olan hansı faktiki və ya hüquqi hallar dəqiq olaraq aydınlaşdırılmalıdır.

8 Maraqlı şəxsin də öz növbəsində hüququ vardır ki, özü üçün sərfəli olan halların aydınlaşdırılması tələbi ilə çıxış etsin. İO-dan tələb etsin ki, onu maraqlandıran sualları da araşdırılmalı olan sualların siyahısına əlavə etsin.

5.2. Rəyin hazırlanması üçün müddət: Rəyin hazırlanması üçün müddət İO-ın diskresion səlahiyyətinə əsasən təyin edilir. Konkret işin hallarından asılı olaraq İO əqlabatan müddət təyin edir. Əgər xüsusi qanunvericilikdə ekspertizanın həyata konkret müddət nəzərdə tutulmuşdursa, onda İO müddətin təyin edilməsində diskresion səlahiyyətindən istifadə etmir və qanuni müddətlərin ekspert və ya mütəxəssis tərəfindən gözlənilməsi barəsində xəbərdar edir. **9**

6. Çəkilən xərclərin İO tərəfindən daşınması (m.41.7): **10** M.39 i.ə. m.41.7 müəyyən edir ki, ekspertizanın keçirilməsi, həmçinin ekspertin və ya mütəxəssisin haqqının ödənilməsi ilə bağlı xərclər İO tərəfindən çəkilir. Bununla belə bu qaydada istisnalar xüsusi qanunvericilik ilə nəzərdə tutula bilər.

Maddə 42. Vəzifəli şəxsə etiraz etmək üçün əsaslar

42.1. İnzibati orqanın mənafeyini təmsil edən vəzifəli şəxsi:

42.1.1. həmin işin nəticəsində şəxsən maraqlı olduqda;

42.1.2. işdə iştirak edən maraqlı şəxs və ya onun nümayəndəsi ilə qohumluq əlaqəsindədirsə və ya əvvəllər qohumluq əlaqəsində olmuşdursa;

42.1.3. işdə iştirak edən maraqlı şəxsin nümayəndəsi olduqda;

42.1.4. özü və ya ailə üzvləri maraqlı şəxsə məxsus müəssisənin aksiyaları və ya nizamnamə kapitalına sahib olduqda;

42.1.5. onun obyektivliyinə və ya qərəzsizliyinə şübhə doğuran yetərli başqa əsaslar olduqda, inzibati icraatda iştirak edə bilməz.

42.2. Bu Qanunun 42.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar olduqda, vəzifəli şəxs özü-özünə etiraz etməyə bərcəldur.

42.3. Maraqlı şəxs bu Qanunun 42.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar olduqda, işə baxan vəzifəli şəxsə, işə kollegial qaydada baxıldıqda işə kollegiyanın istənilən üzvünə etiraz edə bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. M.41.1-ə əsasən etiraz üçün əsaslar	3
3. Ayrı-ayrı əsaslar	5
3.1. İşin nəticəsində şəxsən maraqlı olma	6
3.2. Qohumluq əlaqəsi	7
3.3. Nümayəndəsi olduqda	8
3.4. Müəssisənin aksiyalarına və ya nizamnamə kapitalına sahib olduqda	9
3.5. Obyektivliyə və ya qərəzsizliyə şübhə doğuran digər əsaslar olduqda	10
4. Kollegial orqana münasibətdə xüsusi qayda (m.42.3 m.53.2 i.ə)	11
5. Qaydaya riayət olunmamasının nəticələri	12

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa formal etiraz əsaslarına sadalamaqla m.43 və 44 (həmçinin ümumi prinsipi müəyyən edən m.22) ilə birlikdə qərəzlilik səbəblərinə görə şəxslərin icraatda iştirakını istisna etməyə xidmət edir. Norma II-in vəzifələrinin optimal şəkildə reallaşması maraqlarını izləməklə bərabər, vətəndaşı işə aid olmayan təsirlərdən müdafiə etmək və bununla da hüquqi dövətdə mövcud olan prinsiplərə uyğun icraatın aparılmasını təmin etmək kimi məqsədlər daşıyır. Bu cür qayda nəinki tərəfkeşliyi, həmçinin tərəfkeşliyin hər hansı bir ehtimalını istisna edir. M.42-nin şərtləri mövcud olduqda vəzi-

fəli şəxs artıq qanuna əsasən icraatda iştirak edə bilməz. Bunun üçün hər hansı bir qərarın qəbul edilməsi vacib deyil.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Norma istisna olmadan bütün İİ üçün qüvvədədir. Bununla da İO İİ-da özünün işdəki qərəzsizliyini təmin etmək üçün cavabdehliyi daşıyan birinci və yeganə subyekt olur. 2

2. M.41.1-ə əsasən etiraz üçün əsaslar: Abz.1-də sadalanmış hallar olduqda, İİ-da baş vermiş yolverilməz icraat tədbirləri ilə icraatın sonunda gəlinən nəticə arasında **səbəbli əlaqənin** olması deyil, **qəti şəkildə** vəzifəli şəxsin qərəzli olması ehtimal olunur. Abz.1-ə əsasən «İO-ı təmsil edən» dedikdə, vəzifəli şəxs anlayışı geniş mənada başa düşülməlidir. Bu o deməkdir ki, etiraz təkcə İO-da rəhbər vəzifələr tutan vəzifəli şəxslərə qarşı deyil, həmçinin İO-ı təmsil edə biləcək digər şəxslərə də şamil olunur. Buraya katib, tərcüməçi, mütəxəssis (bu barədə bax m.43) və eyni zamanda İO-ın iş ilə bağlı göstərişlərinə bağlı olduğu nəzarət orqanı da ola bilər. 3

İcraatda passiv mövqe tutan texniki heyətin vəzifəli şəxs kimi qiymətləndirilməsi qəbul edilən deyil. Məs: yazı-pozu işini aparan köməkçilər, İO-a poçt xidməti göstərən şəxslər, xidməti maşının sürücüsü və s. Bir qayda olaraq hesab olunur ki, onlar neytral institut kimi fəaliyyət göstərirlər. Amma əgər istisna hallar onların hərəkətləri İİ-in sonunda qəbul edilən qərara hər hansı bir şəkildə təsir edirsə, onların hərəkətləri üçün məsuliyyət İO-ın üzərinə düşür. 4

3. Ayrı-ayrı əsaslar: Abz.1 ilk növbədə iştirakçılara münasibətdə yaxın əlaqə və ya icraatın predmetinə münasibətdə hər hansı mövqeyə malik olma səbəblərindən müəyyən qrup şəxslərin icraatdan çıxarılmasını tələb edir. Sadalama nisbətən dəqiqdir. (bax m.3.5) 5

- 6 **3.1. İşin nəticəsində şəxsən maraqlı olma:** İşin nəticəsində ancaq o şəxslər maraqlı ola bilər ki, o, İİ-da bilavasitə iştirakçı, yəni maraqlı şəxs statusuna malik olan şəxs olsun (ərizəçi, müqabil tərəf, cəlb edilmiş üçüncü şəxs). Eyni qayda iştirakçısının statusuna bərabər mövqə tutan (nümayəndə, vəkil, müvəkkil) şəxslərə də aiddir. İştirakçı anlayışı m.36 anlamında qəbul edilməlidir.
- 7 **3.2. Qohumluq əlaqəsi:** M.42.1.2. iştirakçılar ilə qohumluq əlaqəsində olan vəzifəli şəxsin icraatda iştirakını istisna edir. Qohumluq əlaqəsində olan şəxslərin dairəsi qanunla dəqiq müəyyənləşdirilməmişdir. Buna görə də, qohum dedikdə inzibati icraatda prosessual hüquqda qəbul edilən şəxslərə analoji qaydada qəbul edilir. Buraya valideynlər, uşaqlar, ər və arvad, bacı qardaş və s. aiddir.
- 8 **3.3. Nümayəndəsi olduqda:** M.42.1.3. qanun və ya müqavilə əsasında iştirakçıların nümayəndəsi olduqda, iştirakı istisna edilən şəxslərin dairəsini müəyyənləşdirir. Qanun əsasında nümayəndə dedikdə, xüsusi normalar əsasında müəyyən şəxslərin maraqlarını təmsil etməyi və ya qorumağı üzərinə götürən şəxslər başa düşülür. Məs: qəyyumlar, himayəçilər və s.
- 9 **3.4. Müəssisənin aksiyalarına və ya nizamnamə kapitalına sahib olduqda:** Heç də vacib deyildir ki, vəzifəli şəxs şəxsi əlaqələr zəminində qərəzli çıxış etsin. Bir çox hallarda (subvensiyaların verilməsi, tenderlərin keçirilməsi və s.) vəzifəli şəxsin maddi maraqları onun qərəzliliyinin səbəbi kimi çıxış edir. Bu qərəzlilikdən maraqlı şəxsləri müdafiə etmək üçün qanunvericilikdə daha bir qərəzlilik əsası müəyyən edilmişdir.
- 10 **3.5. Obyektivliyə və ya qərəzsizliyə şübhə doğuran digər əsaslar olduqda:** Ola bilər ki, vəzifəli şəxsin qanunda dəqiq sadalanmayan digər səbəblərdən qərəzliliyi üçün əsas yaransın. Bu hallarda da maraqlı şəxsin vəzifəli şəxsə etiraz etməyə əsası mövcud olur.

Məs: A bilir ki, İO-ın rəhbəri uzun illər B ilə qonşu olub. Onların münasibətləri həddən artıq yaxşıdır. Böyük yəqinliklə İO-nın rəhbəri qərarın B-nin xeyrinə çıxarılmasına təsir edəcək. Bu halda A-nın etirazı əsaslandırılmışdır və o, m. 42.1.4-ə əsasən öz etirazını irəli sürə bilər.

4. Kollegial orqana münasibətdə xüsusi qayda: Vəzifəli şəxsin qərəzliliyi üçün qanunla müəyyən edilmiş əsaslar kollegial orqanın üzvlərinə münasibətdə də eyni ilə tətbiq olunur. **M.53.2. i.ə.** m.42.3-ə əsasən qərəzlilik sualına kollegial orqan özü baxaraq qərar çıxarır. Bununla da kollegial orqanın rəhbərinin qərəzlilik məsələsinə baxmaq hüququ istisna edilir. **11**

5. Qaydaya riayət olunmamasının nəticələri: Qərəzsizlik barəsində müəyyən edilmiş qaydalara riayət olunmaması inzibati icraatın pozuntularla həyata keçirilməsi və bu icraat nəticəsində qəbul edilmiş İA-ın etibarsızlığı deməkdir. **12**

Maddə 43. Ekspertə, mütəxəssisə və ya tərcüməçiə etiraz etmək üçün əsaslar

43.1. Bu Qanunun 42.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar olduqda ekspertin, mütəxəssisin və ya tərcüməçinin inzibati icraatda iştirakına yol verilmir.

43.2. Ekspert və ya mütəxəssis habelə aşağıdakı hallarda inzibati icraatda iştirak edə bilməz:

43.2.1. işdə iştirak edən şəxslərdən və ya onların nümayəndələrindən xidməti və ya sair cəhətdən asılı olduqda;

43.2.2. inzibati icraatın başlanılması üçün əsas olmuş materiallar üzrə təftiş apardıqda və ya həmin materiallardan inzibati icraatda istifadə olunduqda.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Etiraz üçün digər əsaslar	2
2.1. Xidməti və sair asılılıq (m.43.2.1.)	2
2.2. Materiallar üzrə təftiş apardıqda və ya həmin materiallardan istifadə olunduqda (m.43.2.2.)	3
3. Qaydaya riayət olunmamasının hüquqi nəticələri	4

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Ekspertə, mütəxəssisə və ya tərcüməçiyə etiraz əsasları vəzifəli şəxs üçün müəyyən edilmiş əsaslardan fərqlənmədiyi üçün qanunverici ümumi əsaslar ilə bağlı m.43.1-də göndərici norma nəzərə tutmaqla kifayətlənmişdir. Amma bu əsaslardan başqa ekspert və ya mütəxəssisin fəaliyyətlərinin xüsusiyyətlərini nəzərə almaqda m.43-də daha iki əlavə etiraz əsası nəzərdə tutulmuşdur.

2. Etiraz üçün digər əsaslar

2 2.1. Xidməti və sair asılılıq (m.43.2.1.): Ekspert, mütəxəssisə və ya tərcüməçinin işdə iştirakını istisna edən əsaslardan biri də onların işdə iştirak edən şəxslər və ya onların nümayəndələri ilə asılılıq münasibətlərində olmasıdır. Asılılıq münasibətləri özünü müxtəlif formada bürüzə verə bilər. Bura məs: əmək münasibətlərində olma, mütəmadi ödənişlərin keçirilməsi ilə bağlı olan uzun müddətli mülki hüquqi müqavilə münasibətlərində olma və s. aiddir. Xidməti asılılıq dedikdə, tabeçilik münasibətlərində olan şəxslərin asılılığı başa düşülür.

3 2.2. Materiallar üzrə təftiş apardıqda və ya həmin materiallardan istifadə olunduqda (43.2.2.): Ekspertin və ya mütəxəssisin peşə fəaliyyətini nəzərə alaraq m.43.2.2-də daha bir əsas onların qərəzli olması üçün səbəb kimi göstərilmişdir. Belə ki, müəyyən ixtisas sahibləri mülki hüquqi əsaslarla iştirakçının fəaliyyətini təftiş edən şəxslər kimi çıxış edə bilərlər. Bu hallarda ekspertin və ya mütəxəssisin işin halları barəsində əvvəlcədən məlumatı olduğu üçün

onun tam bitərəfliyini təmin etmək ehtimalı sıfır səviyyəsinə enir. Yəni məs: müəssisənin fəaliyyətini əvvəlcə təftiş etmiş auditorun yeni bir nəticəyə gəlməsi ehtimalı azdır.

3. Qaydaya riayət olunmamasının hüquqi nəticələri: 4
Qərəzsizlik ilə bağlı müddəalara riayət olunmaması icraat pozuntusuna işarədir və bu icraat nəticəsində qəbul edilmiş İA-ın etibarsızlığı deməkdir.

Maddə 44. Etiraz haqqında ərizələrə baxılması və həll edilməsi qaydası

44.1. Vəzifəli şəxsin özü-özünə etiraz etməsi və ya vəzifəli şəxsə etiraz etmə haqqında ərizə iş üzrə inzibati akt qəbul olunana qədər yazılı formada verilməli və əsaslandırılmalıdır.

44.2. Etiraz haqqında ərizəyə etirazın verildiyi vaxtdan ən gec bir gün müddətində baxılmalıdır.

44.3. Etiraz haqqında ərizəyə etiraz edilən vəzifəli şəxsin birbaşa rəhbəri və ya həmin inzibati orqanın rəhbəri tərəfindən baxılır və müvafiq qərar qəbul edilir. İnzibati orqanın rəhbərinə etiraz haqqında ərizəyə müvafiq nəzarət orqanı tərəfindən baxılır və qərar qəbul edilir.

44.4. Kollegial orqanın üzvünə etiraz haqqında ərizəyə etiraz edilən vəzifəli şəxsin iştirakı olmadan kollegial orqanın üzvləri tərəfindən baxılır və bu barədə səs çoxluğu ilə müvafiq qərar qəbul edilir.

44.5 İnzibati orqan etirazla bağlı qərar barədə maraqlı şəxsə bu Qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada məlumat verməlidir.

44.6. Etirazla bağlı qərardan bu Qanunla müəyyən olunmuş qaydada şikayət verilə bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Etiraza baxılması qaydası	3
2.1. Etirazın forması və əsaslandırılması	4
2.2. Etiraz haqqında ərizəyə baxan subyekt	5
2.3. Baxılma müddəti	6
2.4. Kollegial orqanın üzvünə edilən etiraza baxılmasının xüsusiyyətləri	7
2.5. Çıxarılan qərar haqqında maraqlı şəxsə məlumat verilməsi	8
3. Etiraz ilə bağlı qərardan şikayət verilməsi	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** Müddəa m. 42-yə münasibətdə əlaqəli norma olmaqla, həmin müddədə sadalanmış əsaslar olduğu halda, etiraz barəsində ərizəyə necə baxılması və həll edilməsi qaydalarını müəyyən edir. M.43-də sadalanmış əsaslar barəsində m.44-ün tətbiqi istisna olunur, belə ki, ekspertlərin, mütəxəssislərin və tərcüməçilərin qərəzli olub-olmamasını İO (vəzifəli şəxs) özü həll edir.
- 2 1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Norma İİQ-nun tətbiq olunduğu bütün münasibətlərə tətbiq olunur.

2. Etiraza baxılması qaydası

- 3 2.1. Etirazın forması və əsaslandırılması:** Vəzifəli şəxsə etiraz üçün əsaslar mövcud olduğu halda, vəzifəli şəxs öz təşəbbüsü ilə icraatda öz iştirakından imtina etməlidir. Amma onu da nəzərə almaq lazımdır ki, vəzifəli şəxs icraatdan iştirakını istisna edə bilməz. Çünki hər bir halda iş təşkilatı cəhətdən elə qurulmalıdır ki, onun əvəz edən vəzifəli şəxs olsun və onun icraatdan istisna edilməsi icraatın mahiyyət üzə gedişinə təsir etməsin. **Bundan əlavə,** elə hallar olur ki, bu hallarda vəzifəli şəxs hərəkət etməli

olduğu halda, hərəkətsizliyə yol verir və qərəzlilik əsaslarının olmasına baxmayaraq icraatda iştirakını davam etdirir. Bu hallarda mütləq «kənardan» müdaxilənin olmasını təmin etməyə ehtiyac vardır.

Etiraz iki formada; İO-ın öz təşəbbüsü və ya maraqlı şəxsin ərizəsi əsasında qaldırıla bilər. Hər iki halda müraciət yazılı formada tərtib edilməlidir. Bundan əlavə, konkret olaraq qərəzlilik üçün əsaslar göstərilməli və konkret iş ilə bağlı əlaqələndirilməli, yəni müraciət əsaslandırılmalıdır. 4

2.2. Etiraz haqqında ərizəyə baxan subyekt: Qanunverici bu cür idarəçilik səlahiyyətini vəzifəli şəxsin bilavasitə rəhbərinə və ya İO-ın rəhbərinə və rəhbərə etiraz olduğu halda, nəzarət orqanına həvalə etmişdir. 5

2.3. Baxılma müddəti: Etiraz haqqında ərizəyə çox qısa müddət ərzində baxılıb həll edilməlidir. İşin hallarından asılı olaraq bu vaxt 15 dəqiqə və ya daha çox müddət tələb edə bilər. Bununla belə bu müddət bir iş gününü aşmamalıdır. 6

2.4. Kollegial orqanın üzvünə edilən etiraza baxılmasının xüsusiyyətləri: Kollegial orqanın fəaliyyətinin xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq, bu orqanlarda qərəzlilik sualının həll edilməsi İO-ın rəhbərinə həvalə edilməmişdir. Kollegial İO-ın üzvlərindən hər hansı birinin qərəzli olması ehtimal olunduqda, bu məsələ orqanının üzvlərinin səsverməsi nəticəsinə əsasən həll edilir. 7

2.5. Çıxarılan qərar haqqında maraqlı şəxsə məlumat verilməsi: Qanuna əsasən maraqlı şəxsin etiraz ilə bağlı qərardan şikayət vermək hüququnun təsbit edilməsi, bunu tələb edir ki, maraqlı şəxs öz ərizəsi əsasında qərəzlilik məsələsini qaldırıqda, onun tələbinin təmin edilib edilməməsi haqqında məlumat alsın. Məlumat verilməyə İA barəsində məlumat verilmə haqqında qaydalar tətbiq edilir. 8

- 9 **3. Etiraz ilə bağlı qərardan şikayət verilməsi:** Etiraz ilə bağlı qərardan müstəqil qaydada şikayət vermək olar. Etiraz ilə bağlı qəbul edilmiş qərar aralıq İA kimi qiymətləndirilməməlidir. Qanunverici tərəfindən bu cür qaydanın seçilməsi bu səbəbdən edilmişdir ki, qərəzli şəxsin icraatda iştirakı bütün icraatı əhəmiyyətsiz edir. Ona görə də bu sual müstəqil qaydada həll edilmək qabiliyyətinə malikdir.

Maddə 45. İnzibati icraatda sübutlar

45.1. İnzibati orqan işin faktiki hallarının müəyyən olunması üçün yararlı və zəruri hesab etdiyi sübutları müstəqil şəkildə toplayır və nəzərə alır.

45.2. İnzibati icraat zamanı inzibati orqan tərəfindən aşağıdakı sübutetmə vasitələrindən:

45.2.1. sənədlərdən;

45.2.2. tərəflərin və işdə iştirak edən üçüncü şəxslərin izahatlarından;

45.2.3. şahid ifadələrindən;

45.2.4. müvafiq müayinələrin aparılmasından;

45.2.5. ekspert rəylərindən;

45.2.6. hüquqi yardım qaydasında digər inzibati orqanlar tərəfindən təqdim olunmuş arayışlardan;

45.2.7. işin düzgün həlli üçün əhəmiyyət kəsb edən digər sübutlardan istifadə oluna bilər.

45.3. Qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlardan istifadə olunmasına yol verilmir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Sübutlar	2
2.1. Sübutların müstəqil toplanması və nəzərə alınması	3
2.2. İşin hallarının müəyyən olunması üçün yararlı və zəruri olma	4
3. Sübutetmə vasitələri	5
3.1. Sənədlər (m.45.2.1.)	5

3.2. Tərəflərin və işdə iştirak edən üçüncü şəxslərin izahatlarından (m.45.2.2.)	6
3.3. Şahid ifadələrindən (m.45.2.3.)	8
3.4. Müvafiq müayinələrin aparılmasından (m.45.2.4.)	10
3.5. Ekspert rəylərindən (m.45.2.5.)	11
3.6. Hüquqi yardım qaydasında digər inzibati orqanlar tərəfindən təqdim olunmuş arayışlardan (m.45.2.6.)	13
3.7. İşin düzgün həlli üçün əhəmiyyət kəsb edən digər sübutlardan (m.45.2.7.)	14
4. Qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlar (m.45.3.)	15

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İşin hallarının obyektiv araşdırılması (m.24) prinsipinə izah verərkən qeyd olunmuşdu ki, iş üzrə sübutların toplanması ilə bağlı vəzifə və məsuliyyət İO-ın üzərinə düşür. M.44 bu vəzifənin necə həyata keçirilməsini daha detallaşdırılmış şəkildə tənzimləyir. Həmçinin hansı sübutların istifadə olunmasını müəyyən edən qadağa (a.bz.4) da bu müddəə də öz əksini tapmışdır. Amma hər bir halda nəzərə almaq lazımdır ki, İİ-da sübutların toplanması icraatın müstəqil bir hissəsi deyil, işin hallarının araşdırılmasının (m.24) tərkib hissəsi kimi çıxış edir.

2. Sübutlar: Sübut hər hansı **bir ehtimalın və ya iddia edilən fikrin** təsdiqlənməsi üçün istifadə olunan vasitəsidir. Sübutların İİ-da rolu İP-də olduğundan fərqlidir. Əgər İP-də tərəflər sübutları hakimdə əminlik yaratmaq üçün gətirirlərsə, İİ-da İO özündə əminlik yaratmaq üçün, daha doğrusu işin hallarının obyektiv araşdırılmasında əmin olması üçün istifadə edilir. Düzdür, maraqlı şəxs də gətirdiyi sübut vasitələri ilə İO-ı (məhkəmədə hakimə olan münasibətə analogi qaydada) inandırmağa çalışır. Amma bu daha çox köməkçi hərəkətlər kimi qiymətləndirilməlidir. Sübutların toplanması və onların mötəbərliyində əmin olmaq İO-ın özünün həyata keçirdiyi hərəkətlərin nəticəsi olmalıdır.

- 3 2.1. Sübutların müstəqil toplanması və nəzərə alınması:** İO obyektiv araşdırma prinsipini rəhbər tutmaqla, iş üzrə qərarın qəbul edilməsinə hansı sübutların lazım olması və toplanılan sübutlardan hansının nəzərə alınaraq qərarın əsasında qoyulması sualını müstəqil şəkildə həll edir. İO-ın müstəqil hərəkət etmə azadlığına malik olması onunla izah olunur ki, İO icraatın idarəçisi kimi çıxış edir və sübutların kifayət qədər araşdırılmaması məhz onun məsuliyyətinə səbəb olur.
- 4 2.2. İşin hallarının müəyyən olunması üçün yararlı və zəruri olma:** İşin hallarının müəyyən olunması üçün hansı sübutların yararlı və zəruri olması maddi hüquq normaların əsasında müəyyən edilir. İO o sübut vasitələrindən istifadə etməlidir ki, onların köməyi ilə konkret hallar barəsində öz əminliyini təmin edə bilsin.

3. Sübut etmə vasitələri

- 5 3.1. Sənədlər (m.45.2.1):** Sənədlərin birmənalı anlayışı prosessual qanunvericilikdə verilmir. Bununla belə MPM sənədlərin müəyyən xüsusiyyətlərini müəyyən edir. Sənədlər ilk növbədə yazılı sübutlardır və bundan əlavə, onlar işin halları barədə məlumatı ifadə edirlər. Sənədləri iki qrupa bölmək olar: dövlət orqanları tərəfindən verilmiş (mülkiyyət, nikah, doğum şəhadətnaməsi, şəxsiyyət vəsiqəsi, pasport, VÖEN, həmçinin notariuslar tərəfindən tərtib edilmiş və təsdiqlənmiş sənədlər və s.) və özəl şəxslərin tərtib etdikləri (vəsiyyətnamə, qiymətli kağız, hüquqi şəxsin təsis sənədləri, çek və s.). Hər iki hal üçün ümumi xüsusiyyətlər ondan ibarətdir ki, **onları verən (qəbul edən) məlum olmalı** və konkret halın məzmunu ifadə edən **əşyalaşmış yazılı** (elektron) şəkildə mövcud olan obyekt olmalıdırlar.
- 6 3.2. Tərəflərin və işdə iştirak edən üçüncü şəxslərin izahatlarından (m.45.2.2.):** İşdə iştirak edən şəxslərin

izahatları da sübut vasitəsi kimi xidmət edir. M.45.2.2. mütləq m.21.2. anlamında «dinlənilmək hüququnun təmin edilməsi» institutundan fərqləndirilməlidir. İşdə iştirak edən şəxslərin izahatları daha çox informativ xarakter daşıyır və daha çox İO-ın yönəltdiyi suallara cavab olur.

İşdə iştirak edən şəxslərin işin nəticəsində maraqlı olduğunu nəzərə alaraq, İO-ın nə dərəcədə bu izahatlara inanması sual doğura bilər. Hər bir halda İO işdə iştirak edən şəxslərə xəbərdarlıq etməlidir ki, onlar həqiqəti söyləməlidirlər. Amma bununla belə prosesdən fərqli olaraq iştirakçıların yalan söyləmələri hər hansı bir məsuliyyətə səbəb olmur. Təbii ki, İA-ın qəbul edilməsinə cinayət yolu ilə nail olma məs: dələduzluq, saxtalaşdırma və s. cinayət əməlləri ilə müşayiət olunan hallarda ümumi əsaslarla məsuliyyət yaranır. 7

3.3. Şahid ifadələrindən (m.45.2.3.): Şahidlər dedikdə o şəxslər başa düşülür ki, onlar başqa şəxslərə aid olan hər hansı bir işdən özlərinin qavraması nəticələrinə əsasən hər hansı bir hal və ya fakt haqqında məlumat verə bilərlər. Prosesdə olduğu kimi İİ-da da ancaq işdə iştirak etməyən şəxslər şahid kimi ifadə verə bilərlər. Buna görə işdə tərəf olanlar və ya hər hansı bir orqana daxil olan (İO-ın nümayəndəsi və s.) şəxslər icraatda şahid kimi çıxış edə bilməzlər. 8

Şahidlər İO tərəfindən ya şifahi qaydada dindirilə bilər, ya da onların ifadələri yazılı sorğu əsasında alınə bilər. Şahidlərin ifadə verməkdən imtina etmək hüququ prosesdə olduğu kimi İİ-da da qüvvədədir. 9

3.4. Müvafiq müayinələrin aparılmasından (m.45.2.4.): Müayinələrin aparılması qanunvericiliklə qadağan olmayan hallarda və tərəflərin razılığı ilə həyata keçirilir. 10

3.5. Ekspert rəylərindən (m.45.2.5.): Ekspertlər xüsusi biliklərə malik olan və İO-a konkret halın araşdırılmasında həmin xüsusi bilikləri tətbiq etməklə qərar çıxarmaqda kö- 11

mək edən şəxslərdir. İO o zaman ekspertı dəvət etməlidir ki, İO-da konkret işin halları ilə bağlı xüsusi biliklərə malik olan şəxs olmasın və konkret məsələnin aydınlaşdırılması üçün xüsusi biliklərə məxsus olan ekspertə ehtiyac olsun.

12 Ekspertin seçilməsi zamanı qərəzsizlik prinsipinin şərtlərinə əməl edilməlidir. Yəni etiraz edilmək üçün əsaslar olan şəxslər (m.43 m.42 i.ə) ekspert kimi təyin edilə bilməzlər.

13 **3.6. Hüquqi yardım qaydasında digər inzibati orqanlar tərəfindən təqdim olunmuş arayışlardan (m.45.2.6.):** Hüquqi yardım qaydasında əldə edilən sübut növü kimi arayışlar göstərilmişdir. Arayışlar üçün hər hansı bir forma müəyyən edilməmişdir. Ona görə də arayışlar həm yazılı, həm də şifahi formada alına bilər. Arayışın predmeti müxtəlif hallar barəsində məs: reyestrə daxil edilmə haqqında, qeydiyyatda olma və s. haqqında ola bilər.

14 **3.7. İşin düzgün həlli üçün əhəmiyyət kəsb edən digər sübutlardan (m.45.2.7.):** M.45-də sadalanan konkret sübut növlərinin siyahısı tam deyildir. Ola bilər ki, elə sübut vasitələri olsun ki, onlar konkret bu sadalanmış qruplara daxil olmasınlar, amma bununla belə qərarın qəbul edilməsində sübut növü kimi xidmət etsinlər. Məs: arayışlar təkcə hüquqi yardım qaydasında deyil, mülki şəxslərdən də alına bilər. **Bu halda sübut növü m.45.2.7. əsasında sübut kimi qəbul ediləcək.**

15 **4. Qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlar:** Qanunla qadağana edilmiş üsul və vasitələrlə əldə edilmiş sübut vasitələrindən İİ-da istifadə etmək yolverilməzdir. Məs: gizli səsyazma vasitələrindən istifadə və ya şəxsi hüquqların pozulması ilə əldə edilmiş digər sübutlar məs: seçki hüququnun gizliliyinin təmin olunması hüququnun pozulması ilə əldə edilmiş sübutlar, yazışma sirlərinin qorunması hüququnun pozulması ilə əldə edilmiş sübutlar və s.

Maddə 46. Sübutların təqdim edilməsi və tələb olunması

46.1. İnzibati icraatda iştirak edən şəxslər işin bütün faktiki hallarının müəyyən edilməsinə kömək etməyə, iş üçün əhəmiyyət kəsb edən və onlara məlum olan faktlar barədə məlumat verməyə, özlərində olan zəruri sübutları təqdim etməyə borcludurlar.

46.2. İşdə iştirak edən şəxsin zəruri sübutları müstəqil əldə etmək imkanı olmadıqda, o, həmin sübutları tələb etmək barədə vəsatətlə inzibati orqana müraciət edir. Vəsatətdə sübutların iş üçün əhəmiyyətli əlamətləri və olduğu yer göstərməlidir. İnzibati orqan həmin sübutları tələb etməyə və onların təqdim olunmasını təmin etməyə borcludur.

46.3. Maraqlı şəxsdən işdə olan sənədin məzmununun həqiqiliyi barədə sübut tələb olunması qadağandır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat 1
2. Tərəflərin kömək etmək borcu 2
3. Vəsatətlə İO-a müraciət etmə 3
 - 3.1. Vəsatətlə müraciət etmə 3
 - 3.2. Vəsatətin əsaslandırılması 4
 - 3.3. İO-ın vəsatəti araşdırmaq vəzifəsi 5
4. Sənədin həqiqiliyi prezumpsiyası 6

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Ərizə üzrə başlanılması II zamanı bir qayda olaraq sübutetmənin ağırlığı daha çox tərəflərin üzərinə düşür. Çünki bu zaman tərəf əlindən gələni edir ki, öz tələbinin, ərizəsinin əsaslı olduğunu İO-da sübut etməklə, onun İO tərəfindən təmin edilməsinə nail olsun. **1**

2. Tərəflərin kömək etmək borcu: Tərəflərin İO-a kömək etmək borcu İO-ın işin hallarının müəyyənləşdirməsi vəzifəsi ilə sıx bağlıdır. Bəzən elə olur ki, işin hallarının **2**

müəyyənləşdirilməsi tərəflərin iradəsindən asılı olur. Tərəflər ilə bu halların aydınlaşdırılmasına kömək etməkdən imtina etdikdə, İO-ın həmin halı aydınlaşdırmaq vəzifəsi də aradan qalxmış olur. Məs: şəxsin müayinədən imtina etməsi. Eyni hal həmçinin şəxsin köməkdən imtina etdiyi halda, həmin halın başqa vasitələrlə müəyyən edilməsi qeyri-mütənasib xərclərə səbəb olduqda da mövcud olur.

3. Vəsətətlə İO-a müraciət etmə

- 3 **3.1. Vəsətətlə müraciət etmə:** M. 24.5. İO-ın üzərinə vəzifə qoyur ki, o, ərizə və ya vəsatətləri onların **işə aid olmaması və ya əsassız olması** səbəbindən onları qəbul etməkdən imtina edə bilməz. Bu vəzifə davam edən, bitmiş və ya gələcəkdə başlayacaq icraata aid olan bütün vəsatətlərə və o cümlədən müstəqil əldə edilməsi mümkün olmayan sübutların İO tərəfindən onların tələb edilməsinə dair vəsatətlərə də aiddir. Heç də vacib deyildir ki, vəsatət formal yazılı şəkildə verilmiş olsun. Ola bilər ki, vəsatət şifahi şəkildə verilmiş olsun. Amma İO hər bir halda onu lazımı qaydada protokola salmalıdır. Belə ki, bu sonra hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə zamanı effektiv məhkəmə müdafiəsinin təmin olunmasının ilkin şərtlərindən biri kimi çıxış edir.
- 4 **3.2. Vəsətətin əsaslandırılması:** Maraqlı şəxs İO-ın konkret vəsatətin təmin etməsinə nail olmaq məqsədilə öz vəsatətini əsaslandırmalıdır ki, konkret sübutun əldə edilməsi işin hallarına nə dərəcədə aiddir və işin hallarının müəyyənləşdirilməsinə necə xidmət edə bilər. Bundan əlavə, maraqlı şəxs sübutun konkret olaraq harada olduğunu göstərməlidir. Məs: müvafiq ərazi üzrə İO və ya hər hansı təşkilat və ya fiziki şəxs və s.
- 5 **3.3. İO-ın vəsatəti araşdırmaq vəzifəsi:** M. 46.2. c.3 eyni zamanda İO-ın sübutların tələb olunması barədə vəsatəti qəbul etməyi müəyyən etməklə kifayətlənmir və bu

vəsətətin araşdırılmasını göstərilən sübutların tələb və təmin olunmasını həyata keçirməyi də vəzifə kimi İO-ın üzərinə qoyur.

4. Sənədin həqiqiliyi prezumpsiyası: Publik hüquqi anlamda sənədlər artıq qeyd olunduğu kimi İO-ların kənara yönəlmiş qaydada (yəni bütün digər şəxslər üçün hüquqi nəticə yaratmaqla) konkret hüquq münasibətinin və ya hüquqi statusun mövcud olmasını yazılı şəkildə təsdiq etməsidir. Bu baxımdan haqlı olaraq qanunverici sənədlərin həqiqiliyini təsdiq etməyi də tərəfin üzərinə qoymağı qanunla təsbit etməyi inzibati idarəçilik sisteminin vahidliyi prinsipi ilə bir araya sığmaz olduğu üçün yolverilməz hesab etmişdir. İO-ın başqa İO-ın verdiyi sənəd barəsində hər hansı bir şübhələri varsa, bu şübhələrə son qoymaq üçün o özü aktiv hərəkət etməlidir (müvafiq orqana sorğu göndərmək, hüquqi yardım qaydasında həmin sənədin surətinin təqdim edilməsini tələb etmək və s.).

Bu müddəanın özəl sənədlərə aid edilməsi bir qədər sual doğurur. Bəzi sənədlərin verilməsi özəl müəssisələr tərəfindən də həyata keçirilə bilər (özəl ali və orta təhsil müəssisələri, özəl banklar tərəfindən və s.).

Məs: B-nin müsabiqə zamanı özəl universitetin təqdim etdiyi diplomunun saxta olduğunu iddia edən DİN müvafiq müsabiqəyə buraxılmanı qadağan edir. Bu halda heç bir əsas olmadan diplomun saxtılığı iddia edilə bilməz. Bu halda DİN borcludur ki, ya Təhsil Nazirliyindən, ya da müvafiq universitetdən təsdiqi tələb etsin. Ancaq bunda sonra müsabiqəyə bu əsasla buraxılma qadağan edilə bilər.

Bu hallarda sənədlərin publik hüquqi anlamda sənədlərdən heç bir fərqi olmur. Amma elə hallar da ola bilər ki, bu sənədlər məs: hüquqi şəxsə aid olan sənədlər və ya şəxsin özəl klinikada müalicə keçmiş olması barədə sənədlər və s. ola bilər. Bu sənədlərin «sənəd» kimi qiymətləndirilməsi sual doğura bilər. Amma bununla belə qanunveri-

cinin sənədlər arasında heç bir fərq qoymadığını nəzərə alaraq bu cür sənədlərin də m.46.3. anlamında qəbul edilməsi daha düzgündür. Bu hallarda sənədlərin təsdiqi əslində İO-lar arası münasibətlər ilə təmin edilə bilmir. Ona görə İO bu sənədlərə münasibətdə şübhəli olduqda, onların digər vasitələrlə yoxlanmasını təmin etməlidir.

Maddə 47. Sübutların qiymətləndirilməsi

47.1. İnzibati orqan sübutlara iş üçün əhəmiyyət kəsb edən bütün faktiki və hüquqi hallara müvafiq olaraq qiymət verir.

47.2. Maraqlı şəxslərin arzusu ilə inzibati orqan qəbul edəcəyi inzibati aktı əsaslandırmaq istədiyi bütün faktlar, dəlillər və ya sübutlar barədə, habelə inzibati aktın qəbulu üçün təklif etdiyi hüquqi əsas barədə, habelə inzibati aktın qəbulu üçün təklif etdiyi hüquqi əsas barədə onlara izahat və ya şərh verməyə borcludur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Sübutlara azad qiymət vermək prinsipi	2
2.1. Sübutetmə qaydalarını sərt bağlılığın olmaması	3
2.2. Yaranan əminliyin həlledici olması	5
2.3. Sübutları araşdırmaqdan imtina etmək	6
3. İzah vermək vəzifəsi	7
4.1. Maraqlı şəxsin tələbi ilə	7
4.2. İA və onun əsaslandırılması barəsində izahat və ya şərh ...	8

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İP-dən fərqli olaraq İİ üçün sübutetmə prosesinin qeyri-formallığı prinsipi qüvvədədir. İşin hansı hallarının icraat üçün əhəmiyyətli olması sualını İO öz diskresion səlahiyyətinə əsasən müəyyən edir. Yəni İP-dən fərqli olaraq tərəflər deyil, İO işin hallarının müəyyənləşdirilməsində aparıcı rolu öz üzərinə götürür.

2. Sübutlara azad qiymət vermək prinsipi: Sübutların qiymətləndirilməsi azadlığının birbaşa İİQ-da ifadə edilməsinə baxmayaraq bu prinsip işin hallarının obyektiv araşdırılması prinsipindən yaranan bir prinsipdir. Obyektiv araşdırma prinsipinin bütün İİ üçün qüvvədə olması ümumi qəbul olunmuş qaydadır. 2

2.1. Sübutetmə qaydalarını sərt bağlılığın olmaması: Sübutlara azad qiymət vermə prinsipi müəyyən edir ki, İO qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olan halların və onların qarşılıqlı əlaqəsinin aydınlaşdırılması, eyni zamanda onların qiymətləndirilməsi və müqayisəsi zamanı sübutetmə qaydalarına sərt qaydada bağlı deyildir. Onun mövqeyi prosessual hüquqda hakimindən mövqeyindən daha azaddır. Bu qayda nəinki sübutetmənin nəticələri, həmçinin aktların məzmunu, iştirakçıların izahatları və onlar barəsində şəxsi təəssürat və ya başqa İO-lardan əldə edilmiş məlumatların məzmunu və sairə də aiddir. İO bütün nəzərə alınmalı olan arqumentləri müxtəlif nəzər nöqtələrindən **ancaq daxili əminlik əsasında** icraatın hansı nəticəyə gətirib çıxaracağını təhlil etməklə məntiqin ümumi prinsiplər və ümumi qəbul olunmuş təcrübi normalar əsasında qiymətləndirməlidir. Məs: ola bilər ki, konkret işin hallarından asılı olaraq İO-a tərəfin izahatı şahidin ifadəsindən daha inandırıcı təsir etsin, baxmayaraq ki, bir qayda olaraq şahidin ifadəsi daha inandırıcı mənbə kimi çıxış edir. 3

Cinayət prosessual qaydada müəyyən edilmiş hallar İO müvafiq hesab etdiyi halda, öz qərarın əsasında qoya bilər və cinayət prosessual qiymətləndirməni şübhəsiz qəbul edə bilər. 4

2.2. Yaranan əminliyin həlledici olması: Əgər qanun İO-da sübutların qiymətləndirilməsi barəsində dəqiq qaydalar müəyyən etmərsə, onda sübutların qiymətləndirilməsi zamanı İO-da yaranmış şəxsi əminliyin rolu həlledici olur. **Mütləq yəqinlik** İİ-da heç də vacib deyil. İO nəzərə alma- 5

lıdır ki, onun bu əminliyi həmçinin kənarda heç kəsdə şübhə yaratmayan əsaslara uyğun formalaşmalıdır.

- 6 **2.3. Sübutları araşdırmaqdan imtina etmək:** İO sübutları araşdırmaqdan ancaq o zaman imtina edə bilər ki, onlar **yolverilməz**, işin mahiyyəti üçün **yersiz və ya əhəmiyyətsiz** olsunlar. Bundan əlavə, əgər faktın həqiqiliyi və ya halın dəqiq müəyyənləşdirilmiş olması barəsində İO-da əminlik yaranarsa, onda əlavə sübutların araşdırılmasından imtina edə bilər. Çünki bu hallarda əlavə sübutların araşdırılması artıq əlavə xərclərin yaranmasından başqa heç nəyə gətirib çıxarmır.

3. İzah vermək vəzifəsi

- 7 **3.1. Maraqlı şəxsin tələbi ilə:** Bir qayda olaraq İO İA-ı qəbul edərkən, elə hərəkət etməlidir ki, maraqlı şəxs üçün son nəticə qeyri-adi təəccübə səbəb olmasın. Amma bununla belə İO öz təşəbbüsü ilə ayrılıqda işin hallarının və qərarın əsasında dayanan sübutların izahını verməyə borclu deyildir. Bu cür vəzifə ancaq maraqlı şəxsin tələbi ilə yaranır. Maraqlı şəxs qərarın əsasında dayanan faktiki hallar və bu halları konkret norma altında nə üçün tövsif etdiyi barədə izahat və ya şərh almaq hüququna malikdir. İO maraqlı şəxsin bu hüququnu təmin etməyə borcludur.

- 8 **3.2. İA və onun əsaslandırılması barəsində izahat və ya şərh:** İzah və ya şərh vermək vəzifəsi İO-ın izahı tələb etmək hüququnun təminatı kimi çıxış edir. İO ilk növbədə bu vəzifəni ona görə həyata keçirməlidir ki, bu sonradan yarana biləcək anlaşılmazlıqların qarşısını alır. Maraqlı şəxs bu yolla məlumat əldə edir ki, İA-la razılaşmadığı halda belə onun qanunauyğunluğuna heç bir şübhə yoxdur. Bundan əlavə, maraqlı şəxs hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etdiyi halda o dəqiq bilir ki, İA-ın əsaslandırılması zamanı İO-ın istifadə etdiyi hansı faktlar, dəlillər və ya sü-

butlar barəsində etiraz edə bilər və buna qarşı hansı tədbirlər görülməlidir.

Maddə 48. İnzibati icraatda müddətlərin hesablanması

48.1. İnzibati icraatla bağlı hərəkətlər bu Qanunla və Azərbaycan Respublikasının başqa qanunları ilə müəyyən edilmiş müddətlərdə həyata keçirilir.

48.2. Qanunla müəyyən olunmuş müddətin axını müddətin başlanğıcının təyin edildiyi təqvim tarixindən və ya hadisənin baş verməsindən sonrakı gündən başlanır.

48.3. Müddətlər qanunla müəyyən edilmədiyi hallarda, onlar inzibati orqan tərəfindən təyin edilir.

48.4. İnzibati orqan tərəfindən təyin edilmiş müddətin axını həmin orqanın maraqlı şəxsi bu barədə məlumatlandırdığı andan və yaxud Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində nəzərdə tutulmuş hallarda müvafiq məlumatın rəsmi elan olunduğu andan başlanır.

48.5. Müddətlər təqvim günləri ilə hesablanır.

48.6. Müddətin son günü qeyri-iş gününə düşərsə, növbəti iş günü müddətin qurtardığı gün hesab olunur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Müddətlər	3
2.1. Qanuni və İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətlər	3
2.2. Maddi hüquqi və icraat müddətləri	6
3. Müddətlərin hesablanmasına dair qaydalar	7
3.1. Müddətin başlanması (m.48.2.)	8
3.2. Müddətin bitməsi	11
4. Müddətin İO tərəfindən müəyyən edilməsi (m.48.4.)	13
4.1. Prinsip	13
4.2. Müddətin rəsmi elan olunması	14
5. Hüquqi müdafiə vasitələri	15

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 **1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** Müddəa İİ üçün əhəmiyyətli olduğu hallarda müddətin hesablanması qaydasını müəyyən edir. Eyni zamanda norma müddətlərin hesablanması qaydası ilə bağlı mövcud qanunvericilikdəki normalara (xüsusilə MM-yə) uyğun qaydaları nəzərdə tutur.
- 2 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa İİQ-nun tətbiq olunduğu bütün münasibətlərə tətbiq olunur. Eyni zamanda bu norma İİQ-nun məhdudiyətlərlə tətbiq olunduğu münasibətlərə də analogiya qaydasında da tətbiq oluna bilər.

2. Müddətlər

- 3 **2.1. Qanuni və İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətlər:** Müddətin leqal anlayışı İİQ-da verilməmişdir. Bu qanun anlamında müddət dedikdə, İO və işdə iştirak edənlərin müvafiq icraat hərəkətlərini həyata keçirmək üçün **malik olduqları müəyyən zaman kəsiyi** başa düşülür. Əsas şərt odur ki, hamıya məlum olsun ki, müddətin başlanma anı (məs: 02.02.2006) və sona çatma anı nə vaxtdır.
- 4 Müddətlərin qanunvericiliyimizə müxtəlif növləri məlumdur. İİ-da bunlardan ikisi qanunla müəyyən edilmiş və İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətlər daha əhəmiyyətlidir. Qanunla müəyyən edilmiş müddətlər o müddətlərdir ki, onlar dəqiq olaraq normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulurlar və onların kimsə tərəfindən müəyyənləşdirilməsi yolverilməzdir. Bu zaman fərq etmir, qanun konkret olaraq zaman kəsiyini (məs: vergi bəyannaməsi hər il aprel ayının 1-də təqdim edilməlidir) müəyyən edir, yaxud da müddətin başlanma və ya sona yetmə anını müəyyən edir (məs: qərarın təqdim olunduğu andan 1 ay müddətində İŞ verilə bilər). Qanuni müddətlər nə İO-ın orqanının və nə də digər

iştirakçıların iradəsindən asılı deyildirlər. Düzdür İO müddəti dayandıra bilər, amma bu hər bir halda müddətin özü-nün müəyyənləşdirilməsi demək deyildir. Eyni zamanda əgər qanun istisna nəzərdə tutmursa, İO qanuni müddətlər uzatmaq hüququna malik olmur.

İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətlər qanunla müəyyən edilmiş müddətlərdən fərqli olaraq İO-ın özü tərəfindən müəyyən edilirlər və buna görə də onların dəyişdirilməsi, uzadılması İO-ın səlahiyyətində qalır. **5**

2.2. Maddi hüquqi və icraat müddətləri: Maddi hüquqi müddətlər ilə icraat müddətləri arasında fərqləndirmə elə prosesual hüquqda olduğu kimi aparılır. İcraat müddətlər konkret icraatın gedişindən gözlənilməli olan müddətlərdir. Adətən bu cür müddətlərin müəyyənləşdirilməsi İO-ın iradəsindən asılı olur. Maddi hüquqi müddətlər isə ancaq qanuni əsaslara görə müəyyən edilə bilər və burada İO-ın hər hansı müdaxiləsi ancaq qanunun özünün icazə verdiyi hallarda mümkün ola bilər. **6**

3. Müddətlərin hesablanmasına dair qaydalar: Müddətlər təqvim günləri ilə hesablanır. Qanunda «təxirəsəlinməz» və ya «dərhal» sözlərinin işlədilməsi özü-özlüyündə müddətin müəyyən edilməsi demək deyildir. Bu sözlər o deməkdir ki, İO müvafiq hərəkəti təqsirli olaraq (qəsdən və ya ehtiyatsızlıqdan) təxirə salmadan həyata keçirsin. **7**

3.1. Müddətin başlanması (m.48.2.): Müddətin başlanması ilə bağlı m.48.2 iki fərqli halı nəzərdə tutur; a) əgər müddətin başlanması müəyyən hadisənin baş verməsi ilə bağlanırsa, onda hadisənin baş verdiyi gün müddətin üzərinə hesablanmır, b) əgər müddətin başlanması konkret tarix ilə müəyyən edilirsə, onda həmin gündən başlayaraq müddət hesablanır. **8**

Bununla da, məs: Hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə zamanı İA haqqında məlumat verildiyi gün, etirazlar edil- **9**

məsi ilə bağlı konkret hərəkət barəsində məlumat çatdığı gün və s. müddətin hesablanması zamanı nəzərə alınmır.

- 10** Xüsusi hal kimi qeyd etmək lazımdır ki, **insan yaşının** müəyyən edilməsi zamanı onun doğum günü müddətin üzərinə hesablanır. Yəni, doğum günü (ondan sonrakı gün deyil) artıq yaşın tamam olması günü kimi qəbul edilir.
- 11** **3.2. Müddətin bitməsi:** Müddətin bitməsini bilmək üçün yuxarıda qeyd olunan müddətin başlanması anını dəqiq müəyyən etmək lazımdır. Əgər müddətin başlanması hadisənin baş verməsi anı ilə baş verirsə, onda ondan sonrakı gündən başlayaraq müddətin sonuncu günü müddət sona yetir. Məs: İA ayın 17-si təqdim edilmişdirsə, onda növbəti ayın 18-i İŞ üçün qanunla müəyyən edilmiş şikayət müddəti bitir.
- 12** Müddətin son günü istirahət və ya bayram gününə düşərsə, onda ondan sonrakı ilk iş günü müddətin bitməsi günü kimi qəbul edilir.

4. Müddətin İO tərəfindən müəyyən edilməsi (m.48.4)

- 13** **4.1. Prinsip:** İİQ müddətin İO tərəfindən müəyyən edilməsi barəsində qaydaları nəzərdə tutur. İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətin axını onun müəyyən edilməsi barəsindən məlumatın maraqlı şəxsə çatdırıldığı gündə başlayır.
- 14** **4.3. Müddətin rəsmi elan olunması:** Müvafiq hallarda müddətin başlanması şərti kimi İO-ın müəyyən etdiyi müddəti rəsmi olaraq elan etməsi çıxış edir. Bu qaydaya riayət edilməməsi müddətin axımının başlanmamasına səbəb olur və maraqlı şəxslər üçün heç bir hüquqi nəticə yaratmır.
- 15** **5. Hüquqi müdafiə vasitələri:** Müddətin həddən artıq qısa müəyyən edilməsi (məs: hər hansı bir pozuntunun aradan qaldırılması üçün maraqlı şəxsə münasibətdə təyin

edilmiş vaxtın çox qısa olması) və ya həddən artıq uzun müddət müəyyən edilməsi əsası ilə İA-dan ayrı hüquqi müdafiə vasitələrindən (İŞ və İİ) istifadə mümkün deyildir. Şikayət və ya iddia mütləq son akta qarşı yönəlmiş olmalıdır. Əsaslandırılmada isə müddətin təyin edilməsi zamanı (ki, bu da ancaq İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətə münasibətdə ola bilər) mütənasiblik prinsipinin tələblərinin pozulduğunu göstərmək olar.

Maddə 49. Müddətlərin uzadılması

49.1. İnzibati orqan tərəfindən təyin edilmiş müddətlər maraqlı şəxsin ərizəsi üzrə həmin orqan tərəfindən uzadıla bilər.

49.2. İnzibati orqan təyin edilmiş müddətə əməl olunmamasının nəticələri barədə maraqlı şəxsləri xəbərdar etməyə borcludur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat 1
2. İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətin uzadılması 2
 - 2.1. Diskresion səlahiyyət 2
 - 2.2. Diskresion səlahiyyətə əsasən qəbul edilən qərarı3
3. Xəbərdar edilmə 5

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Müddətlərin uzadılması imkanını qanunverici ancaq İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətlərə münasibətdə yol vermişdir. Əgər qanun özü bu yol vermirsə, qanunla müəyyən edilmiş müddətlərin İO tərəfindən uzadılması mümkün deyildir. Əgər müddət maraqlı şəxs tərəfindən onun təqsiri olmadan ötürülmüşdürsə, onda m.49 deyil, m.50 tətbiq olunur və burada artıq söhbət müddətlərin bərpasından gedir. **1**

2. İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətin uzadılması

- 2 **2.1. Diskresion səlahiyyət:** İO tərəfindən müəyyən edilmiş müddətin uzadılması qanunla başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, İO-ın diskresion səlahiyyəti (m.49.1 «uzadıla bilər») əsasında həll edilir. Maraqlı şəxsin hüququ vardır ki, diskresion səlahiyyətin düzgün həyata keçirilməsini tələb etsin.
- 3 **2.2. Diskresion səlahiyyətə əsasən qəbul edilən qərar:** Nəzərə almaq lazımdır ki, İO tərəfindən müddətin uzadılması qanunla müəyyən edilmiş müddətlərin bərpası institutuna analogi institutdur. Ona görə də diskresion səlahiyyətinin həyata keçirərkən İO nəzərə almalıdır ki, uzadılma ilə bağlı irəli sürülən şərtlər qanunla müəyyən edilmiş müddətlərin bərpa edilməsi ilə bağlı qanunla irəli sürülən şərtlərdən **sərt olmamalıdır**. Əgər maraqlı şəxs tərəfindən İO-ın müəyyən etdiyi müddətin buraxılmasına səbəb, qanunla müəyyən edilən müddətin buraxılması zamanı, onun bərpası üçün əsas ola bilərdisə, belə halda artıq **diskresion səlahiyyətin sıfır səviyyəyə enməsi** mövcuddur və bu zaman İO uzadılma haqqında qərar qəbul etməyə borcludur.
- 4 Müddətin uzadılması İO-ın diskresion səlahiyyəti olduğu üçün, uzadılma haqqında qərar m.60 anlamında İA-da əlavə müddəalarda nəzərdə tutula bilər.
- 5 **3. Xəbərdar edilmə:** İO icraatın gedişi haqqında maraqlı şəxslər məlumatlı saxlamalı olduğu ki, maraqlı şəxsin ərizəsi əsasında müddətin uzadılması sualını həll edərkən də gəldiyi nəticə barəsində onları xəbərdar etməyə borcludur.

Maddə 50. Müddətlərin bərpası

50.1. İnzibati orqan qanunla müəyyən edilmiş müddətin buraxılmasının səbəbini üzrlü hesab edərsə, maraqlı şəxsin ərizəsinə əsasən buraxılmış müddəti bərpa edir.

50.2. Maraqlı şəxs bu Qanunun 50.1-ci maddəsində göstərilmiş səbəblər aradan qalxdığı vaxtdan ən gec 10 gün müddətində buraxılmış müddətin bərpa olunmasına dair yazılı ərizə ilə inzibati orqana müraciət etməlidir. Ərizəyə müddətin buraxılması səbəbinin üzrlü olduğunu təsdiq edən sənədlər əlavə olunmalıdır.

50.3. İnzibati orqan buraxılmış müddətin bərpa olunmasına dair ərizəyə 5 gün müddətində baxır.

50.4. Müddətin bərpası haqqında ərizənin verilməsi ilə eyni vaxtda müddəti buraxılmış hərəkət də edilməlidir (ərizə, şikayət verilməli, sənədlər təqdim edilməli və s.)

50.5. Qanunla birbaşa qadağan olunmuş hallarda buraxılmış müddətin bərpasına yol verilmir.

50.6. Buraxılmış müddətin bərpa olunmasından imtina edilməsi haqqında inzibati orqanın qərarından maraqlı şəxslər bu Qanunla nəzərdə tutulmuş qaydada şikayət verə bilərlər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Müddəti bərpa edilməsi	4
2.1. Müddətin buraxılması	4
2.2. Üzrlü səbəbin olması	6
2.3. Ayrı-ayrı hallar	8
3. Bərpa edilmənin formal şərtləri	10
3.1. Müddətin bərpa edilməsi haqqında ərizə	10
3.2. 10 günlük müddətin gözlənilməsi	11
3.3. Müddətin buraxılması səbəbinin göstərilməsi	12
4. Bərpa edilmə haqqında qərar	13
5. Qanunla bərpası qadağan edilmiş müddətlər	14

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa qanunla **1**
müəyyən edilmiş müddətlərin, yəni barəsində İO-ın qərar

vermək səlahiyyəti olmayan müddətlərin buraxılması hallarında bərpa edilməsi qaydasını tənzimləyir. Bu müddətlər normativ hüquqi aktlarda nəzərdə tutulmuş müddətlərdir.

2 Buraxılmış müddətin bərpa edilməsi ədalətli icraatın və icraatda dinlənilmə hüququnun təmin edilməsi baxımından hüquqi dövltədə icraata və prosesə münasibətdə mövcud olan əsas tələblərdən biridir.

3 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa maddi hüquqi müddətlər də daxil olmaqla, bütün qanunla müəyyən edilmiş müddətlərlə bağlı İIQ-nun tətbiq olunduğu münasibətlərə tətbiq olunur. Müddəa dispozitiv xarakter daşıyan və tərəflərin iradəsində asılı olan müqavilə müddətlərinə tətbiq olunmur.

2. Müddətin bərpa edilməsi

4 **2.1. Müddətin buraxılması:** Bərpa edilmə üçün ilkin şərt kimi həqiqətən də qanunla müəyyən edilmiş müddətin buraxılmasını müəyyən etmək çıxış edir. Ona görə də İO öz xidməti borcuna əsasən həmişə öz təşəbbüsü ilə yoxlamalıdır ki, həqiqətən də müddət buraxılmışdır. Öz növbəsində bu zaman yoxlanılmalıdır ki, həqiqətən də müddətin axımı başlanmışdır (lazımi qaydada məlumat verilməsi və s.). Bu mərhələdə müddətin hansı səbəbdən buraxılmasının əhəmiyyəti yoxdur.

5 Əgər bu şərtlərin yoxlanılması İO üçün böyük çətinliklərə törədirsə və ya müəyyən edilmə ümumiyyətlə mümkün deyildirsə, onda İO onları yoxlamaqdan imtina edə və müddətin bərpası haqqında qərar çıxara bilər. Yəni, müddətin buraxılması ilə bağlı İO-da dəqiq müəyyənləşdirmələr mümkün olmadıqda və ya hər hansı şübhələrə olduqda, onlar maraqlı şəxsin xeyrinə həll edilməlidir.

6 **2.2. Üzrlü səbəbin olması:** Maraqlı şəxs mütləq müvafiq hərəkəti keçirməməsini **özündən asılı olmayan maneçiliklə** qarşılaşdığı ilə əsaslandırılmalıdır. Ola bilər ki, bu mane-

çilik müddətin bitməsindən sonra aradan qalxsin. Belə də ola bilər ki, müddətin bitməsindən əvvəl aradan qalxsin, amma bununla belə maraqlı şəxsin müvafiq hərəkət həyata keçirmək üçün kifayət qədər vaxtı olmasın (məs: cəmin 4 gün müddəti qaldığı üçün). Hər iki halda müddətin buraxılması üçün üzrlü səbəb mövcuddur.

Heç də vacib deyildir ki, maneçilik bilavasitə kənar qüvvələrin təsiri ilə yaransın. Savadsızlıq, Azərbaycan dilini bilməmə də maneçilik kimi çıxış edə bilər. Amma bu kimi hallarda İO mütləq təqsirlilik sualını yoxlamalıdır. Amma bir qayda olaraq maneçilik kənar qüvvələrin təsiri ilə baş verir ki, bunlar da prosesdə olan analoji hallardır. **7**

2.3 Ayrı-ayrı hallar: Adi məktub göndərişlərində maraqlı şəxs məktubun adətən çatdığı vaxta güman edir. Amma elə ola bilər ki, məktubun ünvanı çatmadığı barədə maraqlı şəxsə heç bir məlumat olmasın və ya onda olan məlumat həqiqətə uyğun olmasın. Eyni zamanda məktubun İO-a aid sahəyə (İO-ın poçt qutusu) keçdikdən sonra, hər hansı bir səbəbdən onların poçt qutusunu yoxlamaması müddətin keçməsi kimi qəbul edilməməlidir. Bu halda heç maraqlı şəxsin ərizə ilə müraciət etməsinə ehtiyac yaranmır. **8**

Maraqlı şəxsin xəstələnməsi üzrlü səbəb hesab olunur. Bununla belə maraqlı şəxsin özünü qəsdən xəstələndirməsi artıq bu səbəbin üzrlü olmasını aradan qaldırır. **9**

3. Bərpa edilmənin formal şərtləri

3.1. Müddətin bərpa edilməsi haqqında ərizə: M.50.2-yə görə maraqlı şəxs müddətin buraxılmasına səbəb olmuş əsaslar aradan qalxdıqdan sonra 10 gün müddətində ərizə ilə İO-a müddətin bərpa edilməsi haqqında müraciət etməlidir. Bu müddət ərzində maraqlı şəxs buraxılmış müddət ərzində etməli olduğu hərəkəti də etməlidir. Müddəti buraxılmış hərəkətin ərizə ilə eyni zamanda edilməsi vacib il- **10**

kin şərtidir. Əks halda ərizənin qəbul edilməsi mənasız olduğu üçün, heç onun qəbul edilməsinə də yol verilmir.

11 3.2. 10 günlük müddətin gözlənilməsi: Ərizənin verilməsi üçün müəyyən edilmiş 10 günlük müddətin axımı müddətin buraxılması səbəblərinin aradan qalxdığını **bildiyi və ya bilməli olduğu** andan başlayır. Əgər müddətin buraxılmasına bir neçə səbəb varsa, onda onların axırının aradan qalxması ilə müddətin axımı başlayır. 10 günlük müddət barəsində maraqlı şəxsinə xəbərdar olması II-da bir o qədər əhəmiyyət kəsb etmir. Sanki maraqlı şəxsə sadəcə olaraq ona normal hərəkət etməyə mane olan səbəblərə aradan qalxdıqdan sonra davam edən 10 gün ərzində əvvəlki hərəkətləri etməyə bir daha imkan açılır. Əgər bu müddət ərzində o heç bir hərəkət etmirsə, bu artıq onun bərpa haqqında ərizə ilə müraciət hüququnun itirilməsinə səbəb olur.

12 3.3. Müddətin buraxılması səbəbinin göstərilməsi: Müddətin buraxılması səbəbi müddətin bərpa edilməsi sualı üzrə qərar çıxarılma qədər göstərilməlidir. Çünki İO müddətin bərpa edilməsi haqqında qərarı çıxararkən **müddətin nə vaxt başlanması və bitməsi anını müəyyən etməli, müddətin buraxılması səbəblərini göstərməli və onların nə zaman aradan qalxdığını, səbəblərin aradan qalxması ilə maraqlı şəxsin vaxtında ərizə ilə müddətin bərpa edilməsi haqqında müraciət etməsi və buraxılmış müddətdə etməli olduğu hərəkəti eyni zamanda yerinə yetirdiyini** qeyd etməlidir.

13 4. Bərpa edilmə haqqında qərar: Müddətin bərpa edilməsi haqqında ərizə buraxılmış müddət ərzində həyata keçirilməli olan hərəkət barəsində qərar vermək səlahiyyətinə malik olan İO-a verilməlidir. Buraxılmış müddətini bərpa edilməsi haqqında qərar **İA formasında** çıxarılır. Buna görə bərpa edilmə haqqında qərar qəbul edilməmişdən əvvəl işin iştirakçılara dinlənilmə hüququ təmin edilməlidir.

Bu İA aralıq İA-dır və ancaq əsas İA ilə birgə mübahisələndirilə bilər.

5. Qanunla bərpası qadağan edilmiş müddətlər: Bəzi 14 qanunla müddətlərin bərpası barəsində qadağalar nəzərdə tutur. Bu cür qadağalar həmin qaydaların məqsəd və mahiyyətindən irəli gəlir. Belə ki, bu hallarda müddətin bərpa edilməsi qeyri mütənasib xərclərə və digər şəxslərin hüquqlarının və ya qanunla qorunan maraqlarının pozulmasına səbəb olur. Məs: seçki hüququnda bu cür istisnalar nəzərdə tutulur.

Maddə 51. İnzibati icraat haqqında xəbərdar etmək

51.1. İnzibati orqan inzibati icraatda iştirak edən şəxsləri, zəruri hallarda isə şahidləri, ekspertləri, tərcüməçiləri və digər orqanların nümayəndələrini inzibati icraatla bağlı iclasın vaxtı və yeri haqqında xəbərdar etməyə borcludur.

51.2. Bu Qanunun 51.1-ci maddəsində göstərilən şəxslərə müvafiq məlumatın çatdırılması məqsədilə inzibati orqan müxtəlif rabitə vasitələrindən istifadə edə bilər.

51.3. Bildiriş inzibati icraatda iştirak edən şəxs tərəfindən göstərilən ünvana göndərilir.

51.4. Bildiriş işdə iştirak edən şəxsə və ya onu nümayəndəsinə, habelə vətəndaşın onunla birgə yaşayan yaxın qohumlarına verilir.

51.5. İnzibati icraatla bağlı iclasa vaxtında gəlmək və iş üzrə hazırlaşmaq üçün işdə iştirak edən şəxslərin sərəncamında kifayət qədər vaxt olmalıdır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Xəbərdar etmə	2
2.1. Xəbərdar etmə vəzifəsi	2

2.2. Xəbər dar edilməli olan şəxslər	3
2.3. Xəbər dar etmənin formaları	4
2.3.1. Müxtəlif rabitə vasitələrindən istifadə	5
2.3.2. Bildirişin göndərilməsi	6
2.4. Kifayət qədər müddətin verilməsi	7
3. Xəbər dar etməməyin hüquqi nəticələri	8

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İO bütün İİ-in qanuna uyğun gedişi üçün məsuliyyət daşdığına görə, o, həmçinin iştirakçıların da icraat haqqında kifayət **qədər məlumatlı olması barəsində də** məsuliyyəti daşıyan subyekt kimi çıxış edir. İO bu vəzifəni yerinə yetirməklə, əslində öz funksional qabiliyyətini təmin edir. Çünki ancaq bu yolla icraatın iştirakçılarının icraatda İO-na işin hallarını müəyyən etməkdə kömək etmələrinə (m.46.1.) nail ola bilərlər.

2. Xəbər dar etmə

2 2.1. Xəbər dar etmə vəzifəsi: Xəbər dar etmə hər hansı bir hadisə və ya hərəkət barəsində **əvvəlcədən məlumat verməyə** bərabər tutulur. İO-in vəzifəsi onun aktiv hərəkətlərində ifadə olunur.

3 2.2. Xəbər dar edilməli olan şəxslər: İO icraatın halları barəsində icraatın bütün iştirakçılara (işdə iştirak edən şəxslər – tərəflər, işdə iştirak edən üçüncü şəxslər, digər şəxslərə – şahid, ekspert, tərcüməçi və ya digər orqanların nümayəndələrinə) xəbər dar etməlidir.

4 2.3. Xəbər dar etmənin formaları: Xəbər dar etmənin formaları dəqiq olaraq sadalanmamışdır. Bununla belə onların adları ümumiləşdirilmiş şəkildə çəkilmişdir. Bu formaları iki qrupda birləşdirmək olar; rabitə vasitələrindən istifadə ilə və ya bildirin göndərilməsi ilə.

5 2.3.1. Müxtəlif rabitə vasitələrindən istifadə: Müxtəlif rabitə vasitələri dedikdə, maraqlı şəxsin çatımı olduğu istə-

nilən məlumat qəbul etmə vasitələri başa düşülür. Buraya poçt, telefon, telefaks və s. vasitələr aiddir.

2.3.2. Bildirişin göndərilməsi: Bildiriş II-da iştirak edən şəxslərə göndərilməlidir. İcraatın digər iştirakçılarında bildirişin göndərilməsinə heç bir qadağa olmasa da, belə bir vəzifə qanunla müəyyən edilməmişdir. **6**

2.4. Kifayət qədər müddətin verilməsi: İO xəbərdar etmə vəzifəsini yerinə yetirərkən, nəzərə alınmalıdır ki, maraqlı şəxsin müvafiq icraat hərəkətini həyata keçirmək üçün kifayət qədər vaxtı olsun. Bu zaman maraqlı şəxsin yaşadığı yer, İO-a gəlməsi tezliyi, müxtəlif nəqliyyata vasitələrindən istifadə imkanları, həmçinin onun təcrübəliliyi və s. bu kimi fərdi meyarlar əqlabətən şəkildə nəzərə alınmalıdır. **7**

3. Xəbərdar etməməyin hüquqi nəticələri: İO-ın xəbərdar etmə vəzifəsinin yerinə yetirməməsi icraat pozuntusunun baş verməsi deməkdir. Xəbərdar etməmə kimi icraat pozuntusu bir qayda olaraq İO-ın icraatı davam etdirmək imkanını məhdudlaşdırır və öz növbəsində icraatın normal qaydada davam etdirilməsinə mane olur. Amma bununla belə əgər İO maraqlı şəxsin iştirakının təminatı üçün heç bir tədbir görmürsə və icraatı onun iştirakı olmadan davam etdirsə, bu qəbul edilən İA-ın qanunsuzluğu deməkdir. **8**

Maddə 52. İnzibati icraatın müddəti

52.1. Səlahiyyətli inzibati orqanda ərizənin və ya müraciətin qeydiyyatı alındığı vaxtdan ən gec 30 gün müddətində həmin inzibati orqan inzibati aktın qəbul edilməsi və ya onun qəbul edilməsindən imtina olunması haqqında qərar qəbul edir.

52.2. Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunları ilə bu Qanunun 52.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müddətdən az və ya çox müddət müəyyən oluna bilər.

52.3. İnzibati icraat üzrə əhəmiyyət kəsb edən halların müəyyən olunması üçün bu Qanunun 52.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müddətdən daha artıq müddət tələb olunduğu hallarda, inzibati icraatın müddəti inzibati orqan tərəfindən hər dəfə 30 gün olmaqla iki dəfə uzadıla bilər. İnzibati orqan tərəfindən müddətin uzadılması barədə maraqlı şəxsə məlumat verilir.

52.4. Bu Qanunun 52.3-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda müddətin uzadılmasına səbəb olan hallar inzibati orqan tərəfindən inzibati aktda əsaslandırılmalıdır.

52.5. İnzibati aktın qəbul edilməsi də daxil olmaqla hər bir halda inzibati icraatın ümumi müddəti 90 gündən çox ola bilməz.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Ümumi müddət	2
3. Ümumi qaydadan istisnalar	3
3.1. AR qanunları ilə nəzərdə tutulmuş müddət	4
3.2. Tələb olunduğu halda uzadılma	5
4. Yekun müddət	6
5. Müddətə riayət olunmamasının nəticələri	7

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Bir çox dövlətlərin inzibati hüquq sahəsində mövcud olan təcrübəsindən fərqli olaraq qanunverici İO-ların konkret iş üzrə fəaliyyətini müddət çərçivələri ilə də məhdudlaşdırır. Bu cür tənzimləmədə məqsəd bürokratik süründürməçiliyin qarşısını almaq və vətəndaşa hüquqlarının və qanunla qorunan maraqlarının müdafiəsi istiqamətində başqa vasitədən (məhkəmə müdafiəsindən) istifadə etmək imkanının verilməsidir.

2. Ümumi müddət: İnzibati icraat üçün ümumi müddət 30 gün müəyyən edilmişdir. Müddətin axımı müraciətin qeydiyyatı alındığı gün (m.31.1.) başlayır və müraciət üzrə qərar (qərar dedikdə həm müraciət üzrə qərarın qəbul edilməsi, həm də qərar qəbul etməkdən imtina haqqında qərar başa düşülür) qəbul edildiyi gün başa çatır. 2

3. Ümumi qaydadan istisnalar: Konkret halda asılı olaraq inzibati icraatın xüsusiyyətlərini qanunverici orqan ümumi müddət bərsində fərqli qaydaların mümkünlüyünü təsbit etmişdir. İnzibati icraatın xüsusiyyətləri xüsusi qanunlarda daha dəqiqliklə nəzərdə tutulduğu üçün müddətlə bağlı qaydalarda da lex specialis prinsipi qüvvədədir. İnzibati məsələnin həddən artıq mürəkkəb olduğu hallarda İO əlavə vaxtın verilməsi zəruridir, əksinə, konkret işin xüsusiyyətləri dərhal müdaxilə zəruri olduğu və məsələ üzrə qərarın qəbul edilməsi uzun müddət tələb etmədiyi hallarda 30 günlük müddətin gözlənilməsi yersiz olardı. 3

3.1. AR qanunları ilə nəzərdə tutulmuş müddət: Müddətlər ilə bağlı müxtəlif qanunlarda normalara rast gəlmək olar. Bu müddətlər 30 gündən az və ya çox ola bilər. 4

3.2. Tələb olunduğu halda uzadılma: Cəmiyyətin müxtəlif sahələrində elə münasibətlər olur ki, onlar kompleks tənzimləndiklərindən bu münasibətlər üzrə qərar qəbul etmək üçün bir neçə digər İO-ın qərarlarını gözləmək lazım gəlir. Bu zaman artıq işin faktiki xüsusiyyətləri imkan vermir ki, İO öz işini 30 günlük müddət ərzində yerinə yetirsin. Bəzən həmin hallar üçün xüsusi qanunvericilik ilə də daha uzun müddət müəyyən edilməmiş olur, daha doğrusu xüsusi qanunvericilik müddət bərsində ümumiyyətlə heç bir norma nəzərdə tutmur. Bu cür halları nəzərə alaraq İİQ-da ümumi əsaslar üzrə icraatın müddətini uzadılma imkanı nəzərdə tutulmuşdur. İO əsaslandırmaqla icraatın müddətini tələb olunduğu hallarda 2 dəfə 30 günlük müddətə uzada bilər. 5

- 6 **4. Yekun müddət:** Yekun müddət hər bir halda 90 günlük müddəti aşmamalıdır. Bu müddət ərzində İO öz araşdırmasını tamamlamalı və iş üzrə qərarını qəbul etməlidir.
- 7 **5. Müddətə riayət olunmamasının nəticələri:** M.52.1 üzrə 30 günlük müddətin, AR qanunları ilə nəzərdə tutulmuş konkret müddətlərin və ya tələb olunduğu hallarda m.52.3. üzrə uzadılma olduğu halda 90 günlük müddətin başa çatması ilə İO icraata son qoymalıdır. Onun bu vəzifəsini həyata keçirməməsi icraat pozuntusu deməkdir. İO öz hərəkətsizliyi ilə icraat haqqında qanunla müəyyən edilmiş qaydaları pozur. Bu halda maraqlı şəxsin hüququ yaranır ki, İO-ın üzərinə konkret iş üzrə qərar qəbul etməsi vəzifəsini məhkəmə qaydasında tələb etsin (məcbureddici iddia).

V FƏSİL

KOLLEGIAL İNZİBATİ ORQANDA İNZİBATİ İCRAAT

Maddə 53. Kollegial inzibati orqanda inzibati icraat qaydası

53.1. Qanunda başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, kollegial inzibati orqanda icraat bu fəslin müddəaları nəzərə alınmaqla həyata keçirilir.

53.2. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, kollegial orqana təqdim olunmuş ərizəyə dair qərar yalnız kollegial orqan tərəfindən qəbul edilir.

53.3. Bu Qanunun 53.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qayda, ərizənin həmin kollegial orqanın rəhbər vəzifəli şəxsi tərəfindən aidiyyəti üzrə müvafiq inzibati orqana göndərilməsi və ya ərizənin baxılmamış saxlanması hallarına şamil olunmur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Kollegial orqanlar	3
2.1. Kollegial orqanın anlayışı	3
2.2. Kollegial orqanlara misallar	4
4. Kollegial orqanın İİ-da fəaliyyəti	5
5. Qaydalar	6
5.1. Ərizə üzrə qərarın qəbul edilməsi (m.53.2.)	7
5.2. Ərizənin aidiyyət üzrə göndərilməsi və ya baxılmamış saxlanması (m.53.3.)	8

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 **1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** M.53 kollegial orqanda inzibati icraatı İİ-in xüsusi forması kimi fərqləndirir. Həmçinin 53-56-cı maddələrin tətbiq dairəsini müəyyən edir. Kollegial orqanların fəaliyyəti ilə bağlı çoxsaylı xüsusi qanunvericilik aktları mövcuddur. M.53-56-da nəzərdə tutulan müddəalar xüsusi müddəaları tamamlayır və müəyyən mənada sistemləşdirir. Bununla da kollegial orqanın qərar (İA) qəbul edən orqan kimi çıxış etdiyi hallara münasibətdə xüsusi şərtlər irəli sürülür. Kollegial orqanın qəbul etdiyi qərarla ancaq bir vəzifəli şəxsin «iradəsi» ifadə olunmadığı üçün kollegial orqanın iştirakı ilə olan inzibati icraat bir qədər başqa məcrada inkişaf edir.
- 2 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa İİ-da kollegial orqanların İA-ın müəllifi olduğu hallarda yaranan münasibətlərə tətbiq olunur. Kollegial orqanın İA qəbul edən orqan olmadığı hallarda isə bir istisna hal kimi icraatqabağı münasibətlərə (ərizənin aidiyyəti üzrə göndərilməsi) tətbiq olunur.

2. Kollegial orqanlar

- 3 **2.1. Kollegial orqanın anlayışı:** V Fəsil anlamında kollegial orqan dedikdə, bir neçə şəxsdən (ən azı 3 nəfər) ibarət olan və **kollegiallıq prinsipinə** əsasən iradə ifadəsini formalaşdıran orqanlar başa düşülür. Bu anlayış təkcə son qərarı qəbul etmək səlahiyyətinə malik olan kollegial orqanları deyil, həmçinin məsləhət, yardımçı funksiyaları daşıyan və son qərarı qəbul edən İO-a hər hansı bir formada təsir göstərən, kömək edən kollegial orqanları da ehtiva edir. Kollegial orqanın hansı məqsədə xidmət etməsi bu qrupa aid edilmə zamanı heç bir əhəmiyyətə malik olmur.
- 4 Kollegial orqanın əsas xüsusiyyəti onun davamlı və təşkilati formasına dair minimum tələblərin mövcud olmasıdır: şəxslər çoxluğunun hər hansı bir məsələni bir yerdə

müzakirə etməsi hələ onların kollegial orqan olması demək deyil. M.55.2-dən aydın olur ki, kollegial İO-ın üzvlərinin minimum sayı 3 nəfər olmalıdır. Kollegial orqanın yaradılması bir qayda olaraq qanuna əsaslanır. Amma kollegial İO-ın qanun əsasında yaradılması heç də vacib şərt deyildir, belə ki inzibati idarəçiliyin vahidliyi prinsipindən çıxış edilsə, onda inzibati idarəçilik tərəfindən müəyyən sahədə kollegial orqanın idarəçiliyinin müəyyən edilməsi məntiqlidir. Deməli kollegial İO-lar inzibati göstərişlər əsasında da yaradıla bilər.

2.2. Kollegial orqanlara misallar: Kollegial orqanlara misal kimi imtahan komissiyalarını, seçki komissiyalarını, vəkillər və s. peşə üzrə birliklər və kollegiyalar, yoxlama komissiyaları (tikintini qəbul etmə komissiyaları), TQDK və s. 5

3. Kollegial orqanın İİ-da fəaliyyəti: 53-56-cı maddələr əgər xüsusi qanunvericilik ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, bütün kollegial İO-ların fəaliyyətinə şamil edilir. Kollegial orqanın İO-ların ümumi xüsusiyyətinə aid olan kənara/digər şəxslərə yönələn fəaliyyəti həyata keçirməsi heç də vacib deyil. Kifayət edir ki, kollegial orqan hər hansı digər İO-ın qərarına təsir edən, dəstəkləyən hər hansı bir fəaliyyəti göstərsin. Kollegial orqanın fəaliyyəti **hazırlıq, məsləhət, amma həmçinin qərar qəbul etmək** xarakterinə malik ola bilər. Amma bu fəaliyyət hər bir halda İİ-a aid olmalı, yəni İA-ın qəbul edilməsi, icra edilməsi, dəyişdirilməsi və ya ləğv edilməsi ilə bağlı icraatla əlaqəli olmalıdır. 6

4. Qaydalar: Kollegial İO-ın qərar qəbul etməsi ilə bağlı qaydalar subsidiar xarakter daşıyır. Yəni xüsusi qanunvericilik ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, bu qanunda nəzərdə tutulmuş qaydalar qüvvədə olur. Kollegial orqanın qərar qəbul etməsi ilə bağlı formal icraat nəzərdə tutan İİQ 7

ümumi qaydadan iki istisna nəzərdə tutur. Ərizə üzrə qərar qəbul edilməsi isə formal icraatı nəzərdə tutur.

8 4.1. Ərizə üzrə qərarın qəbul edilməsi (m.53.2): M.53-56 bütövlükdə ərizə üzrə qərar qəbul edilməsi qaydalarını nəzərdə tutur. Aydınır ki, bu icraat protokollaşdırmanı da özünə daxil edən formal bir icraatdır.

9 4.2. Ərizənin aidiyyət üzrə göndərilməsi və ya baxılmamış saxlanması: M.53.3-ün birinci yarımcümləsi m.33 i.ə. tətbiq olunur. M.33-ün tələblərindən görüldüyü kimi ərizənin mahiyyəti üzrə həll etmək səlahiyyəti olmayan İO dərhal ərizənin səlahiyyətli orqana göndərilməsi məsələsini həll etməlidir. Bu hərəkətin çevik yerinə yetirilməsini və zərurətini nəzərə alaraq qanunverici bu məsələ ilə bağlı formal icraatdan imtina etmişdir. Bu istisnanın nəzərdə tutulmasında başqa əsas kimi ərizənin aidiyyəti üzrə göndərilməsinin texniki məsələ olmasıdır. Bu texniki məsələnin həll edilməsi zamanı mahiyyət üzrə qərar qəbul edilmir.

Maddə 54. Kollegial orqanın iclasının keçirilmə qaydası

54.1. Kollegial orqanın iclasını bu orqanın rəhbər vəzifəli şəxsi, o, olmadıqda isə qanunvericiliyə müvafiq şəkildə iclasın sədri seçilmiş şəxs açır və bağlı elan edir.

54.2. İclasın sədri iclası cari gündəliyə müvafiq olaraq aparır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. İclasın aparılma qaydası	3
2.1. İclasın sədrinin müəyyən edilməsi	4
2.2. İclasın sədrinin ümumi vəzifələri	5
2.3. İclasa dəvət	6

2.4. İclasın açılması	7
2.5. İclasın aparılması	8
2.6. İclasın bağlanması	10
3. Kollegial orqanın üzvlərinin müdafiə vasitələri	13

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: M.54 xüsusi qanunvericilik qaydalarının üstünlüyünə heç bir xələl gətirmədən, ümumi olaraq kollegial orqanın sədrinin keçirilən icaslarda vəzifə və səlahiyyətlərini müəyyən edir. Bu müddəaya əsasən kollegial orqanın sədri (rəhbər vəzifəli şəxsi) kollegial orqanın icaslarının gedişinin, keçirilməsinin qaydaya uyğun keçirilməsinin qayğısına qalmalıdır. Bu vəzifənin yerinə yetirilməsinin təmin edilməsi üçün müvafiq səlahiyyətlərə olan şəxs iclasda hər dəfə olmalıdır. Bu səbəbdən müddəa sədr (rəhbər vəzifəli şəxsin simasında) olmadığı halda onun müvəqqəti seçilməsi qaydasını da nəzərdə tutur.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Müddəa İİQ-nun tətbiq olunduğu münasibətlərdə kollegial İO-lar iştirak etdiyi halda tətbiq olunur. Kollegial orqanların fəaliyyət qaydasını tənzimləyən xüsusi qanunlarda başqa qayda nəzərdə tutulmuşdursa, xüsusi normalar daha üstün qüvvəyə malikdirlər.

2. İclasın aparılma qaydası

2.1. İclasın sədrinin müəyyən edilməsi: Bir qayda olaraq hər hansı bir İO-ın icaslarının aparılması vəzifəsi həmin orqanın rəhbərinin üzərinə düşür. İO-ın rəhbər vəzifəli şəxsinin həmçinin bir qayda olaraq müavini, yəni əvəzləyicisi olur ki, rəhbərin qısa və ya uzunmüddətli qaib olduğu hallarda onun bu vəzifəsini öz üzərinə götürür.

Bəzən elə hallar olur ki, qanunla yaradılmış kollegial İO-ların icasları üçün «əvvəlcədən müəyyən edilmiş» sədr

olmur. Bu hallarda qanunvericilik müxtəlif yollar təklif edir. Buraya kollegial orqanın üzvləri tərəfindən seçilmə, rəhbər vəzifəli şəxs tərəfindən təyin edilmə, ümumi illik tərtib olunmuş növbəyə əsasən və s. (bax.). Əgər seçilmə yolu ilə sədr müəyyən edilirsə, onda hər bir halda birinci bir neçə dəqiqə üçün kiminsə iclası idarə etməsinə ehtiyac yaranır. Bu halda sədr seçilənə qədər iclası iclas iştirakçılarından ən yaşlısı aparır.

5 2.2. İclasın sədrinin ümumi vəzifələri: Sədrin vəzifələri təkcə m.54-dən deyil, bir sıra digər maddələrdən məs: 42.3 i.ə. 44.4.-dən, həmçinin kollegial İO-ın özünün əsasnaməsindən, ayrı-ayrı İO-lar üçün xüsusi qanunlardan irəli gəlir.

6 2.3. İclasa dəvət: İclasa dəvət etmə qaydaları barəsində İİQ heç bir norma nəzərdə tutmur. Ona görə də əgər dəvət etmə ilə bağlı xüsusi qanunlarda müvafiq tədbirlər nəzərdə tutulmamışdırsa, onda bu qaydaları müəyyən etmək kollegiyanın öz səlahiyyətində qalır. Yəni kollegial orqan öz **əsasnaməsində** bu qaydaları nəzərdə tutmalıdır. İclasın keçirilməsi ilə bağlı texniki məsələlərin kollegial orqanın **sədrinin** (rəhbər vəzifəli şəxs və ya onun təyin etdiyi şəxs) vəzifəsi olduğu üçün dəvət etmə ilə bağlı vəzifənin həyata keçirilməsi məsuliyyəti də onun üzərinə düşür. Hər iki halda dəvət etmə ilə də bağlı **hüquqi dövlətin ümumi prinsipləri** qüvvədə olur.

7 2.4. İclasın açılması: İclasın başlaması ilə bağlı İİQ heç bir formal hərəkət müəyyən etmir. İclas adı giriş sözləri (məs: İclas açıq elan olunur və s.) ilə və ya konklyudent hərəkət (iclasın gündəliyində olan ilkin məsələyə keçməklə və ya müvafiq sənədlərin üzvlərə paylanması ilə və s.) açıq elan edilə bilər. Kifayət edir ki, kollegiyanın üzvləri iclasını başlanmasını heç bir şübhə olmadan dərk edə bilsinlər.

8 2.5. İclasın aparılması: İclasın aparılması, yəni idarə edilməsi iclasın gedişinə təsir edən bütün tədbirləri, göstə-

rişləri və s. məs: üzvlərin uyğun qaydada dəvət olunmasını, kvorumun təmin edildiyini, iclasın gündəliyini müəyyən etmək, üzvlərə çıxış üçün söz vermək və s. əhatə edir. Amma icraatın mahiyyətinə aid olan və bununla da kollegiyanın səlahiyyəti sayılan məsələlər üzrə tədbirlər (məs: sübutların tələb edilməsi və ya araşdırılması, üzvlərin qərəzsizlik məsələsinin həll edilməsi və s.) iclasın aparılması ilə bağlı həyata keçirilən tədbir deyildir.

İclasın aparılmasına eyni zamanda icraat üzrə qərarın qəbul edilməsi üçün əhəmiyyətli olan bütün halların iclasda müzakirəyə çıxarılmasına nəzarət etmək (yönəltmək), üzvlərin qərar ilə bağlı yaranan bütün suallarını vermək və bu barədə öz fikirlərin söyləmək imkanı yaratmaq vəzifəsi də aiddir. **9**

2.6. İclasın bağlanması: İclasın bağlanması müzakirələrin, məsləhətləşmələrin bitdiyini bildirən formal aktdır. İclasın açılması kimi onun bağlanması da konklyudent hərəkətlə baş verə bilər. İclasın bağlanmasına ancaq o zaman yol verilir ki, müzakirəyə çıxarılmış məsələ kifayət qədər müzakirə olunmuş olsun. Maraqlı şəxslərin iştirakı ilə gədən icraatda isə dinlənmək hüququ təmin olunduqdan sonra iclasın bağlanmasına yol verilir. **10**

İclasın bağlanması ifadəsi özündə iclasın təxirə salınması ilə bağlanması və ya müvəqqəti dayandırılması vəziyyətlərini də ehtiva edir. **11**

3. Kollegial orqanın üzvlərinin müdafiə vasitələri: Qanunda birbaşa nəzərdə tutulmamışdır ki, üzvlər sədrin hərəkətlərinə qarşı hansı vasitələrdən istifadə edə bilərlər. Ona görə də onların müdafiə vasitələri xüsusi qanunvericiliyin üzvlərə münasibətdə nəzərdə tutduğu müdafiə vasitələri təminatından asılıdır. **12**

Maddə 55. Kvorum

55.1. Kollegial inzibati orqanın iclasına onun bütün üzvləri dəvət olunur.

55.2. Kollegial inzibati orqan onun üzvlərinin ən azı yarısı (üç nəfərdən az olmamaq şərtilə) iclasda iştirak etdiyi hallarda qərar qəbul etmək səlahiyyətinə malikdir.

55.3. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, kollegial inzibati orqanın qərarı, iclasda iştirak edən üzvlərin yarısından çoxu həmin qərarın lehinə səs verdikdə qəbul edilmiş sayılır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Kvorum	3
2.1. Qərar qəbul etmək qabiliyyəti/kvorum anlayışı (Abz.2)	3
2.2. Lazımı qaydada dəvət olunma	6
2.3. Dəvət olunmanın forması	8
3. Qərarın qəbul edilməsi forması	9
3.1. Şifahilik prinsipi	9
3.2. Qərar qəbul etmənin digər formaları	10

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** Müddəa ümumi şəkildə kollegial orqanın qərar qəbul etmək qabiliyyətinə malik olma halını tənzimləyir. Kvorumun olması heç bir başqa şərt ilə deyil, məhz minimum say ilə müəyyən olunur. Maddə kvorumun olması üçün, həmçinin qərarın qəbul edilməsi üçün tələb olunan səslərin minimum sayını müəyyən edir.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: M.55 m.53 2
anlamında kollegial orqan kimi qəbul edilən bütün orqanların fəaliyyətində kvorum ilə bağlı münasibətlərə tətbiq olunur. Xüsusi qanunlarda kvorum ilə bağlı digər qaydalar nəzərdə tutulmuşdursa, onlar daha üstün hüquqi qüvvəyə malikdirlər.

2. Kvorum

2.1. Qərar qəbul etmək qabiliyyəti/kvorum anlayışı 3
(Abz.2): Kvorum dedikdə m.55.2-nin tələblərinin ödənilmiş olması başa düşülür. Kvorum tək-cə qərarın qəbul edilməsi anında deyil, iclasın lap başlanma mərhələsində, həmçinin bütün məsləhətləşmələr və müzakirələr boyu, yəni bütün iclasın gedişi zamanı təmin edilmiş olmalıdır.

Kvorumun təmin edilməsi üçün üzvlərin dəyişmədən təmin edilməsi vacibdir. Yəni bir üzvün digəri ilə əvəz edilməsi ilə minimum sayın təmin edilməsi yolverilməzdir. 4

Kvorumun təmin edilməsi üçün üzvlərin ən azı yarısının iştirakı vacibdir. İştirakçıların lazımı qaydada dəvət olunması onların iştirakı üçün vacib şərtidir. Kvorumun təmin edilməsi şərtlərinin yerinə yetirilmiş olmasının yoxlanması iclasın sədrinin vəzifəsidir. Yəni iştirakçıların etirazının olub olmasında asılı olmayaraq kvorum təmin edilməlidir. 5

2.2. Lazımi qaydada dəvət olunma: Kvorumun təmin edilməsi üçün üzvlər iclasa lazımi qaydada dəvət olunmalıdırlar. Üzvlərin əvvəlcədən təsadüfən iclasın yeri və vaxtı haqqında məlumat alması və yaxud onlardan hər hansı birinin iclasa gəlmək həvəsində olmadığını elan etməsinin heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Bütün üzvlərə lazımi qaydada dəvət olunmalıdırlar. 6

Amma əgər bütün üzvlər iclasın yeri və vaxtı haqqında məlumatlıdırlarsa, onda dəvət olunmanı məhz həmin ümumqəbul olunmuş qayda əvəz edir. 7

- 8 **2.3. Dəvət olunmanın forması:** Dəvət olunmanın forması ilə bağlı əgər qanunla və ya daxili qaydalar ilə xüsusi forma nəzərdə tutulmamışdırsa, dəvət olunma şifahi də həyata keçirilə bilər.

3. Qərarın qəbul edilməsi forması

- 9 **3.1. Şifahilik prinsipi:** İİQ kollegial orqanın qərarının qəbul edilməsi üçün şifahi icraat formasını, yəni iclasda səsvermə yolu ilə qəbul edilməsini nəzərdə tutur. Bu cür qaydanın məqbul olması ilk növbədə m.55.2-də üzvlərin şəxsi iştirakı tələbindən və m.55.3-də üzvlərin qərara münasibətdə səsvermə hüququnun təmin edilməsi tələbindən irəli gəlir. Yəni iştirakçıların öz fikirlərini ifadə etmək və müzakirədə iştirak etmək imkanının təmin edilməsi tələbinin qanunverici tərəfindən müəyyən edilməsi qərarın qəbul edilməsinin şifahilik prinsipinə əsasən həyata keçirilməsindən irəli gəlir.
- 10 **3.3. Qərar qəbul etmənin digər formaları:** Əgər qanunvericilikdə heç bir qadağa müəyyən edilməmişdirsə, onda qərarın qəbul edilməsinin digər formalarından məs: yazılı qərar qəbul etmə forması və ya konfrans iclas (hər hansı bir səbəbdən üzvlərdən biri bilavasitə həmin otaqda iştirak edə bilmir, amma elektron cihazlar (kamera, telefon və s.) vasitəsilə) formasında da qərar qəbul edilə bilər.

Maddə 56. Kollegial inzibati orqanın protokolu

56.1. Kollegial inzibati orqanın iclası haqqında aşağıdakı məlumatları özündə əks etdirən protokol tərtib olunur:

- 56.1.1. kollegial inzibati orqanın adı barədə;**
- 56.1.2. iclasın keçirildiyi vaxt və yer barədə;**
- 56.1.3. iclasın sədri və üzvləri haqqında;**

56.1.4. müzakirənin predmeti barədə;

56.1.5. qəbul edilmiş qərar barədə.

56.2. İclasın protokolu iclasın sədri və katibi tərəfindən imzalanır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Protokol	3
2.1. Protokollaşdırma vəzifəsi	3
2.2. Minimal şərtlər	4
2.3. Protokolun məzmunu barəsində fikir ayrılıqları	5

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa kollegial orqanın hər iclası haqqında protokol tərtib olunması qaydasını müəyyən edir. Protokol ilk növbədə sübut məqsədi daşıyır. Özü-özlüyündə amma protokol iclas nəticəsində qəbul edilmiş qərarın (İA-ın) hüquqi qüvvəsinə birbaşa heç bir təsir göstərmir. Amma bununla belə protokol həmin **İA-ın tərkib hissəsi** sayılır və buna görə də iştirakçılar tərəfindən oxuna (işin materialları ilə tanış olmaq hüququ m.25) bilər. **1**

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: M.56 xüsusi qanunvericilik ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, onda m.53 anlamında kollegial orqanların bütün iclaslarına münasibətdə tətbiq olunur. **2**

2. Protokol

2.1. Protokollaşdırma vəzifəsi: M.56.1. protokol tərtib etmək vəzifəsi müəyyən edir. Protokolun tərtib edilməsi və həmçinin onun məzmununa dair tələblərin yerinə yetirilməsi məsuliyyəti **iclasın sədrinin** üzərinə (m.54 m.56.2. i.ə.) düşür. O, iclasın katibinə yəni məlumatları protokolda **3**

əks etdirməsinə dair göstərişlər verməli və s. hərəkətlər etməli, yəni katibin bütün formal şərtləri yerinə yetirməsinə nəzarət etməlidir. Kollegial orqanın ayrı-ayrı üzvləri də müvafiq məsələnin protokola daxil edilməsini tələb edə bilərlər. Əgər iclasın katibi bu tələbə etiraz edərsə, onda səsvermə yolu ilə kollegial orqan özü bu tələb qərar qəbul edir.

4 2.2. Minimal şərtlər: M.56.1. protokolun minimum məzmunu üçün verilənləri nəzərdə tutur. Buraya ən vacib məlumatlar; subyekt, yer və vaxt, predmet və nəticə barəsində məlumatlar daxil edilmişdir. Protokol heç də iclası kəlməkəlməsinə (sözbəsöz) əks etdirməməlidir. Protokol nəticəvi xarakter daşmalıdır. Amma hər bir halda minimum şərtlərə riayət etməklə, əlavə məlumatların da protokola salınması bir çox hallarda məqsədemüvafiq də ola bilər.

5 2.3. Protokolun məzmunu barəsində fikir ayrılıqları: Əgər iclasın sədri və katibi arasında protokolun məzmunu barəsində fikir ayrılığı yaranırsa, onda düzgün məzmun barəsində kollegial orqan özü qərar qəbul edir. Həmçinin protokola əlavələr və düzəlişlər edilməsi barəsində sual barəsində qərar qəbul etmək də kollegial orqanını səlahiyyətində qalır.

VI FƏSİL

İNZİBATİ AKTLAR

Maddə 57. İnzibati aktın forması

57.1. Qanunda başqa forma nəzərdə tutulmamışdırsa və ya başqa formaya yol verilmirsə, inzibati akt yazılı formada qəbul edilir.

57.2. Yazılı inzibati akt icraatı həyata keçirən inzibati orqanın müvafiq vəzifəli şəxsi və ya kollegial inzibati orqanın vəzifəli şəxslərindən biri tərəfindən tərtib olunur. İnzibati akt inzibati orqanın müvafiq inzibati orqanın vəzifəli şəxsi tərəfindən və ya kollegial inzibati orqanın üzvləri tərəfindən imzalanır.

57.3. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə birbaşa nəzərdə tutulmuş hallarda, habelə dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan vura biləcək təhlükənin qarşısının alınması və ya aradan qaldırılması ilə əlaqədar təxirəsalınmaz hallarda inzibati akt şifahi və ya digər anlaşılan formada (başə düşülən digər formada) qəbul edilə bilər.

57.4. Bu Qanunun 57.3-cü maddəsinə əsasən şifahi və ya digər anlaşılan formada (başə düşülən digər formada) qəbul edilmiş inzibati akt aşağıdakı hallarda elan olunduğu vaxtdan 5 gün müddətində yazılı formada təsbit olunmalıdır:

57.4.1. inzibati akt ünvanlandığı şəxsin və ya digər maraqlı şəxsin hüquq və qanunla qorunan maraqlarını məhdudlaşdırdıqda (əlverişsiz inzibati aktın qəbul edildiyi hallarda);

57.4.2. inzibati orqan inzibati aktı yazılı formada qəbul edəcəyini vəd etdikdə;

57.4.3. qanunla birbaşa nəzərdə tutulduqda.

57.5. Qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati akt işıq, səs siqnalları və işarələri, təsvirlər formasında və yaxud digər formalarda qəbul edilə bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Forma	3
3. Formanın məcburiliyi prinsipi	4
3.1. Forma məcburiliyi	4
3.2. Şifahi İA-ların mümkünlüyü	5
4. Formaya dair tələblər (m.57.2.)	6
4.1. Normanın məzmunu	6
4.2. İO-ın tanına bilinməsi (m.57.2. c.1)	7
4.3. İmza və adın əks etdirilməsi (m.57.2.c.2)	8
5. Qəbul edilmiş İA-ın sonradan yazılı təsbit olunması (m.57.4.)	9
6. Formaya əməl olunmamasının hüquqi nəticələri	12

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Müddəa İA-ın formasına dair tələbləri nəzərdə tutur. İA-ın yazılı əsaslandırılmasına və hüquqi müdafiə vasitələri barəsində təlimatlandırılmaya dair tələblərə münasibətdə bu norma çıxış norması kimi müəyyən edilmişdir.

2 Forma ilə bağlı tələblər ilk növbədə hüquqi sabitliyə və aydınlığa xidmət edir. Forma İA-ın ünvanlandığı şəxsə elan edilməsi üçün konkret vasitə kimi və bununla da İA-ın hüquqi qüvvəyə malik olması üçün ilkin şərt kimi çıxış edir.

3 2. Forma: Forma dedikdə, fikrin müxtəlif vasitələrlə maddiləşmiş şəkildə ifadə edilməsi başa düşülür. Yazılı forma fikrin informasiya daşıyıcısı üzərində müxtəlif yazı işarələrinin köməyi ilə oxuna bilən vəziyyətdə ifadə edilməsi deməkdir. Bu forma teleqram, telefaks, teleməktub, planlar, diaqramlar və s. kimi yazılı formaları da ehtiva edir.

3. Formanın məcburiliyi prinsipi

3.1. Forma məcburiliyi: İİQ İA üçün formanın məcburiliyini təsdiq edir. Ümumi qaydaya əsasən bu forma **yazılı forma** olmalıdır (m.57.1). Amma bu heç də o demək deyildir ki, İİQ və digər qanunlar yazılı formadan başqa formaları qəbul etmirlər. Sadəcə olaraq **formanın məcburiliyi prinsipi** dedikdə, bu başa düşülməlidir ki, İA-ın hansı formada tərtib olunması qaydasının müəyyən edilməsi İO-ın **diskresion səlahiyyəti deyildir.** 4

3.2. Şifahi İA-ların mümkünlüyü: Əgər qanunla İA-ın şifahi formada qəbul edilməsi nəzərdə tutulmuşdursa, onda onun bu formadan qəbul edilməsi məqbuldur. Bu kimi İA-lara ən tipik misal kimi yol polisi əməkdaşının **küçə qaydaları** ilə bağlı verdiyi şifahi göstərişləri göstərmək olar. 5

4. Formaya dair tələblər (m.57.2.)

4.1. Normanın məzmunu: M.57.2. yazılı İA-ın tərtib edilməsi zamanı onun məzmunu ilə bağlı bir sıra tələblər müəyyən edir. Bu tələblər m.59 (yazılı İA-ın rekvizitləri) ilə əlaqəli şəkildə tətbiq olunmalıdır. Bu qayda həm əvvəlcədən yazılı formada tərtib edilməli olan İA-lara, həm də sonradan yazılı formada təsbit edilməli olan şifahi İA-lara da aiddir. İA-ın şifahi qəbul edilə bilməsi, heç də bu tələblərin ona aid olmaması kimi başa düşülməməlidir. 6

4.2. İO-ın tanına bilinməsi (m.57.2.c.1): İA-ın konkret vəzifəli şəxs tərəfindən tərtib edilməsi tələbi, yəni İA-ın konkret olaraq hansı orqan tərəfindən verilməsi bir tərəfdən hüquqi sabitliyə və aydınlığa xidmət edir, digər tərəfdən isə hüquqi müdafiə vasitəsindən istifadə zamanı ilkin İA-nın təyin edilməsi zamanı yarana biləcək çətinliklərin qarşısını alır. İA-ın hansı İO (vəzifəli şəxs) tərəfindən qəbul edilməsi İA-ın özündən (başlıqda, kağızın rekvizitlərindən, möhürdən və s.) bilinməlidir. İO-ın məs: poçt mö- 7

hüründən hansı İO olmasının bilinməsi kifayət etmir. Həmçinin İA-1 qəbul edən İO-ın kimliyi barəsində təzadlı, bir-birinə uyğun gəlməyən ifadələrin işlədilməsinə yol verilmir.

- 8 4.3. İmza və adın əks etdirilməsi (m.57.2.c.2):** Bir qayda olaraq İO (vəzifəli şəxs) İA-ın sonunda onun düzgünlüyünü öz adı və imzası ilə təsdiq edir. Bu cür təsdiq hüquqi sabitliyə xidmət edir. İO-ın İA-1 imzalaması o deməkdir ki, o, artıq öz qərarında əmindir və kağız üzərində ifadə edilmiş fikir onun gəldiyi son nəticədir, qətidir. İmza həmçinin sübut funksiyası da daşıyır. Belə ki, gələcəkdə İA-1 qəbul etmiş vəzifəli şəxsin identifikasiyası məsələsi qalxarsa, imza eyniləşdirmə obyektini kimi çıxış edir.
- 9 5. Şifahi qəbul edilmiş İA-ın sonradan yazılı təsbit olunması (m.57.4.):** M.57.4. maraqlı şəxslərə hüquq verir ki, **onların hüquqları və ya qanunla qorunan maraqları məhdudlaşdırıldıqda**, İO-dan İA-ın yazılı təsbit olunmasını tələb etsinlər. Bu tələb ancaq şifahi formada qəbul edilən İA-lara aiddir. Digər formalarda (səs, işıq və s.) qəbul edilən İA-lara bu qaydanın tətbiq edilməsi əqləbatan deyildir.
- 10** Həmçinin İO-ın yazılı formada təsbit etməyə vəd verdiyi hallarda da sonradan yazılı forma məcburi hesab edilir. Bu tələb m.13-ün tələbləri ilə də üst-üstə düşür.
- 11** İA-ın yazılı formada təsbit edilməsi heç də İA-ın **yeni-dən qəbul edilməsi** kimi qiymətləndirilməməlidir. Yazılı formada təsbit edilmə sübut kimi xidmət edir. Əgər sonradan yazılı formada təsbit edilmiş İA şifahi İA-dan məzmununa görə fərqlənirsə, onda bu akt müstəqil İA kimi qiymətləndirilməlidir. Maraqlı şəxsin tələbi əsasında m.67 və 68 əsasında həmin İA-a yenidən baxıla bilər.
- 12 6. Formaya əməl olunmamasının hüquqi nəticələri:** İA-ın qəbul edilməsi zamanı forma ilə bağlı tələblərə İO

tərəfindən əməl edilməməsi m. 65.1.3 (rəsmi sənəd formasında qəbul edilə bilən İA-ın bu formaya riayət olunmadan qəbul edilməsi) və ya m.65.1.1. (naməlum orqan tərəfindən qəbul edilməsi) İA-ın etibarsızlığına səbəb olur.

Maddə 58. İnzibati akta dair ümumi tələblər

58.1. İnzibati akt Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, bu Qanuna və digər əlaqədar hüquq normalarına uyğun qəbul edilməlidir.

58.2. İnzibati akt məzmun baxımından kifayət qədər aydın və anlaşılmalıdır.

58.3. İnzibati aktda onun ünvanlandığı hüquqi və ya fiziki şəxslər, nizama saldığı və ya həll etdiyi məsələlər dəqiq göstərilməlidir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. İA-ın qanunvericiliyə uyğun qəbul edilməsi göstərişi	3
2.1. Konstitusiyaya uyğunluq	3
2.2. Bu Qanuna uyğunluq	4
2.3. Digər əlaqədar hüquq normalarına uyğunluq	5
3. Kifayət qədər aydın və anlaşılıqlı olma qaydası	6
3.1. Prinsip	6
3.2. İA-ın məzmununa münasibətdə aydın və anlaşılıqlı olma tələbi	7
4. Aydınlıq və anlaşılıqlıq barədə normaya əməl edilməməsinin nəticələri	8
5. Dəqiqlik	9
5.1. Maraqlı şəxslərə münasibətdə aydın və anlaşılıqlı olma	9
5.2. Nizama saldığı və ya həll etdiyi məsələlər	10

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa İA-ın tərtib edilməsi zamanı İO tərəfindən hansı tələblərə riayət **1**

edilməsini müəyyən edir. Baxmayaraq ki, qanunverici İA-ın müəyyənədicisi meyarları kimi onun forması ilə bağlı tələbləri önə çəkir, amma onun məzmununu ilə bağlı da bir neçə tələblərin İO tərəfindən yerinə yetirilməsini ayrıca formada təsbit edir. Məzmunla bağlı tələblər iki istiqamətdə; qanunvericiliyə uyğunluq baxımından mükəmməl olması və fikrin bitmiş ifadə olunması baxımından (aydın, anlaşılıqlı və dəqiq) qruplaşdırılmışdır.

- 2 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Müddəa bütün İİQ-nın tətbiq olunduğu dairədə qəbul edilən bütün İA-lara tətbiq olunur.

2. İA-ın qanunvericiliyə uyğun qəbul edilməsi göstərişi

- 3 **2.1. Konstitusiyaya uyğunluq:** Hətta İİQ-da ayrılıqda xüsusi bir norma kimi təsbit edilməmiş olsaydı belə, Konstitusiyanın bütün qanunvericilik sisteminin əsasında dayandığını və onun birbaşa tətbiq edilmə qüvvəsinə malik olduğu nəzərə alınaraq bütün qəbul edilən İA-ların ona uyğun qəbul edilməsi labüd bir hal olardı. Bununla da belə qanunda onun ayırıcı norma kimi təsbit edilməsi sıralamanın tamlığını təmin etmək məqsədi daşımışdır.
- 4 **2.2. Bu Qanuna uyğunluq:** Bu Qanuna uyğunluq dedikdə, İnzibati İcraat haqqında qanunun nəzərdə tutduğu şərtlərə uyğunluq başa düşülür. Konkret sahədən asılı olmayaraq öz ümumilik xüsusiyyətinə görə İnzibati İcraat haqqında qanun universal xarakter daşıyır. İnzibati icraat münasibətlərinin mövcud olduğu bütün sahələrdə icraat hüquqlarının ən azından ümumi qanunda nəzərdə tutulmuş təminatları özünü göstərməlidir.
- 5 **2.3. Digər əlaqədar hüquq normalarına uyğunluq:** Əlaqədar hüquq normaları dedikdə, konkret olaraq icraat zamanı tətbiq edilməli olan bütün qanunvericilik aktları nə-

zərdə tutulur. Bu aktlara həm qanun, həm də qanun qüvvəli aktlar da daxildir.

3. Kifayət qədər aydın və anlaşılıqlı olma qaydası

3.1. Prinsip: Kifayət qədər aydın və anlaşılıqlı olma o deməkdir ki, İA ilə qəbul edilən qaydanın məzmunu m.36 anlamında icraatın bütün iştirakçıları, xüsusilə İA-ın ünvanlandığı şəxslər üçün tam, şərtsiz və birmənalı şəkildə müəyyən olmalıdır ki, onlar öz hərəkətlərini hansı istiqamətə yönəltməlidirlər və İA-ın icrasını həyata keçirən İO-lar heç bir əlavə izah olmadan başa düşmək iqtidarında olmalıdırlar ki, icra tədbirlərinin əsasında hansı məzmun dayanır. 6

3.2. İA-ın məzmununa münasibətdə aydın və anlaşılıqlı olma tələbi: Kifayət qədər aydın və anlaşılıqlı olma qaydası İA-ın məzmununa dair qüvvədədir. İA formasında olmayan digər aktların (məs: faktiki xarakterli hərəkətlər) aydın və anlaşılıqlı olması məqsədə müvafiq hesab edilsə də, hər bir halda onlar münasibətdə qanunla birbaşa aydınlıq və anlaşılıqlı tələbi irəli sürülmür. İA-ın məzmunu məlumdur ki, özündə hər hansı bir nizamasalma qaydasını nəzərdə tutur, deməli, aydınlıq və anlaşılıqlı tələb kimi qaydaya münasibətdə tətbiq olunur. 7

4. Aydınlıq və anlaşılıqlıq barədə normaya əməl edilməməsinin nəticələri: M.58.2-nin tələblərinin pozulması ilə qəbul edilmiş İA ancaq o halda qanunazidd hesab edilir ki, onun məzmunu başa düşmək ümumiyyətlə mümkün olmasın. Amma hər hansı bir cümlənin və ya elmi terminlərin başa düşülməməsi zamanı hər zaman iştirakçı İO-dan tələb edə bilər ki, qəbul edilmiş İA-a dair izahat versin. İA-da m.63 anlamında aşkar səhvlərin düzəldilməsi aydınlıq və anlaşılıqlı müddəası ilə bağlanılmamalıdır. Bu cür hallarda İA qanuna uyğundur. 8

5. Dəqiqlik

- 9 5.1. Maraqlı şəxslərə münasibətdə aydın və anlaşıqlı olma:** İA-da mütləq barəsində nəzərdə tutulduğu şəxslərin adlarını, soyadlarını, atalarının adlarını, ünvanı, lazım olduğu hallarda onların anadan olma tarixi və yeri haqqında məlumat göstərməlidir. Bəzi hallarda (İA-ın ünvanlandığı şəxslərin dairəsi qeyri-müəyyən olduqda) İA-ın ünvanlandığı şəxslər ümumi əlamətlərinə görə identifikasiya ediləməlidirlər. Amma bu hallada da heç bir şəxsə İA-ın kimə ünvanlandığı barəsində şübhələr yaranmamalıdır.
- 10 5.2. Nizama saldığı və ya həll etdiyi məsələlər:** İA-da nəzərdə tutulmuş qaydaya və ya qaydalara münasibətdə aydınlıq və anlaşıqlı tələbi irəli sürülməklə yanaşı, dəqiqlik tələbi də irəli sürülmüşdür. Bu o deməkdir ki, qaydaların sıralaması İA-da dəqiq göstərməlidir. Qaydanın qüvvəyə minmə tarixi, qaydaya riayət olunmadığı hallarda nəticələr, icra edilməli olan İA-larda icra orqanın adı, onun həyata keçirməli olduğu tədbirlər və s. dəqiq olmalıdır ki, sonradan qanuna uyğun olmayan hərəkətlərin baş verə biləcəyi ehtimalı aradan qalxmış olsun.

Maddə 59. Yazılı inzibati aktın rekvizitləri

59.1. Yazılı inzibati aktda aşağıdakı məlumatlar əks olunmalıdır:

59.1.1. inzibati aktı qəbul etmiş orqanın adı;

59.1.2. inzibati aktın ünvanlandığı hüquqi şəxsin adı və hüquqi ünvanı və ya fiziki şəxsin adı, atasının adı, soyadı və ünvanı;

59.1.3. inzibati aktın adı, qəbul olunma tarixi və yeri, qeydiyyat nömrəsi;

59.1.4. inzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqanın məsul vəzifəli şəxsinin və ya kollegial inzibati orqanın üzvlərinin soyadı, adı və imzası;

59.1.5. həmin akta qarşı mümkün hüquqi müdafiə vasitələri, bu hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə müddəti və bununla bağlı maraqlı şəxsin şikayət (iddia) verə biləcəyi orqan (orqanlar, o cümlədən məhkəmə) haqqında məlumat;

59.1.6. inzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqanın möhürü.

59.2. İnzibati akt texniki (avtomat) qurğuların köməyi ilə qəbul edildikdə, həmin aktda vəzifəli şəxsin imzasının və inzibati orqanın möhürünün olmaması mümkündür.

59.3. İnzibati aktın məzmunu müxtəlif kod işarələri ilə ifadə oluna bilər. Belə hallarda inzibati aktın ünvanlandığı şəxsin onun məzmununu birmənalı şəkildə başa düşməsi üçün həmin akta müvafiq izahat əlavə edilməlidir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Yazılı İA-ın rekvizitləri	2
2.1. İA-ı qəbul edən İO-ın adı	2
2.2. İA-ın ünvanlandığı şəxs	3
2.3. İA-ın adı, tarixi, yeri, qeydiyyat nömrəsi	4
2.4. Məsul vəzifəli şəxsin adı, soyadı və imzası	5
2.5. Hüquqi müdafiə vasitələri	6
3. Avtomat qurğuların köməyi ilə qəbul edilmiş İA	7
4. Kod işarələri ilə ifadə olunmuş İA	8
5. M.59-un tələblərinin pozulmasının nəticələri	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İO İA ilə maraqlı şəxslər üçün konkret vəzifələr və imtiyazlar yarada bilər. Qanunverici onun qayğısına qalmışdır ki, İO-ın bu zaman həyata keçirdiyi hərəkətlər müəyyən çərçivələrə salınsın. Ən təsirli çərçivələrdən biri elə İA tərtib olunarkən İO-ın riyəət etməli olduğu qaydalardır. **1**

2. Yazılı İA-ın rekvizitləri

- 2 2.1. İA-ı qəbul edən İO-ın adı:** Yazılı İA-ın ən vacib rekvizitlərindən biri onu qəbul edən İO-ın dəqiq adının İA-da əks etdirilməsidir. İA-a baxan kimi onu qəbul edən İO-ın hansı orqan olmasının məlum olması ilk növbədə hüquqi sabitliyə xidmət edir. Bundan əlavə, İA-ə qəbul edən orqanın məlum olmadığı zamanı maraqlı şəxs hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə mümkünsüz olur. Maraqlı şəxsin şikayətini kimin qərarına qarşı yönəltdiyini müəyyən etmək olmur (bax m.57.2).
- 3 2.2. İA-ın ünvanlandığı şəxs:** İA-ın vacib rekvizitlərindən digəri İA-ın ünvanlandığı subyektin dəqiq olaraq ifadə olunmasıdır. İA-ın məzmunundan dəqiq aydın olmalıdır ki, İA kimin üçün vəzifələrə yaradır, kimin vəzifələrini ləğv edir və ya kimə imtiyazlar müəyyən edir. İA-ın ünvanlandığı fiziki şəxsin adı, soyadı, atasının adı və ünvanı (yaşadığı və ya daimi olduğu yer) tam yazıldıqda, İA-ın rekvizit barəsində qaydaya düzgün riayət edilmiş olur. Hüquqi şəxsə münasibətdə də eyni qaydada, hüquqi şəxsin tam adı (hüquqi formasının da qeyd edilməsi daxil olmaqla), hüquqi ünvanı İA-da dəqiq göstərilməlidir.
- 4 2.3. İA-ın adı, tarixi, yeri, qeydiyyat nömrəsi:** İA-ın adlandırılması İO daxilində formalaşmış təcrübəyə əsasən həyata keçirilir. Ola bilər ki, bir İO qısa adlandırmaya «İCAZƏ» və ya uzun «Abşeron rayonu, Saray qəsəbəsi, Gəraylı küç.-də yaşayan. N.N-ə tikinti aparılmasına icazə verilməsi haqqında» yazılmasına üstünlük versin. Adlandırmanın hansı cür aparılması İO-ın diskresion səlahiyyəti-dir. Amma İO bu səlahiyyəti həyata keçirərkən nəzərə almalıdır ki, adlandırma İA-ın aydınlılığı prinsipinə uyğun olsun. Yəni İA-ın adı ilə onun məzmunu bir-birinə uyğun olmalıdır.
- 5 2.4. Məsul vəzifəli şəxsin adı, soyadı və imzası:** İA-ı qəbul edən orqanın adından əlavə, həmin orqanın məsul

vəzifəli şəxsinin adı, soyadı və imzasının vacib rekvizit kimi müəyyən edilməsi bu məqsədlə edilmişdir ki,

2.5. Hüquqi müdafiə vasitələri: İA-ın ən vacib rekvizitlərindən biri də, İİ-in ümumi prinsiplərindən irəli gələn hüquqi müdafiə vasitələri haqqında məlumatın İA-ın məzmununda nəzərdə tutulması ilə əlaqədardır. Hüquqi müdafiə vasitələrini nəzərdə tutmayan İA-ın verilməsi ilə İO özü üçün çətinliklər yaratmış olur. Belə ki, bu cür aktlardan İŞ müddəti İA-ın qüvvəyə mindiyi andan 6 ay müddətinə qədər uzanır. 6

3. Avtomat qurğuların köməyi ilə qəbul edilmiş İA: M.59.2. avtomat qurğuların köməyi ilə qəbul edilmiş İA-lara münasibətdə formaya dair daha asanlaşdırılmış tələblər müəyyən edir. Belə ki, avtomat qurğuların köməyi ilə qəbul edilmiş İA-larda İO-ın vəzifəli şəxsinin imzası və İO-ın möhürünün olması tələbi aradan qalxmış olur. Bu cür istisnanın nəzərdə tutulması texnikanın inkişafı və həcmli məlumatların ancaq avtomat qurğuların köməyi və tezliyi ilə işlənməsi mümkün olduğu ilə əlaqədardır. Avtomat qurğuların köməyi ilə qəbul edilmiş İA-lar həqiqətən də İO-ın müdaxiləsi olmadan edilməlidir. Əgər İO qəbul edilmiş İA-ı surət çıxaran qurğunun köməyi ilə sadəcə olaraq İA-ların sürətlərini artırırsa, bu heç də avtomat qurğunun köməyi ilə qəbul edilmiş İA kimi qiymətləndirilməməlidir. 7

4. Kod işarələri ilə ifadə olunmuş İA: Xüsusi kodlardan istifadə həmçinin xüsusi biliklərin olmasını tələb edir. Bu kodların oxunması ya xüsusi qurğuların, ya da adi qaydada baş verə bilər. Qanunverici bu zaman İA-ın qəbul edilməsi barəsində nəzərə alınmalı olan prinsipləri (aydın olması və s.) rəhbər tutaraq bu cür İA-lara münasibətdə də, onun ünvanlandığı şəxs üçün aydın olmasını nəzərdə tutur. Yəni İA-ın ünvanlandığı şəxsin İA-ın məzmununu başa düşməsi üçün vasitələri və bilikləri olmalıdır. Əks halda İO qanunun tələblərinə zidd getmiş olur. 8

9 5. M.59-un tələblərinin pozulmasının nəticələri: M.59-un tələblərinin pozulması İA-ın qanunaziddliyinə və ya əhəmiyyətsizliyinə səbəb olur. Belə ki, əgər İA-ın hansı İO tərəfindən qəbul edilməsi məlum deyildirsə, bu bir-mənəli olaraq İA-ın etibarsızlığı deməkdir.

Maddə 60. İnzibati aktda əlavə müddələrin (göstərişlərin) nəzərdə tutulması

60.1. Qəbul edilməsi tələb olunan inzibati aktda Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş hallarda və ya inzibati aktın qanuni şərtlərinin həyata keçirilməsini təmin etmək məqsədilə əlavə müddəalar nəzərdə tutula bilər.

60.2. İnzibati orqan tərəfindən diskresion səlahiyyətlər əsasında qəbul edilmiş inzibati aktda:

60.1.2. həmin aktla nəzərdə tutulmuş hər hansı imtiyazın və ya vəzifənin (öhdəliyin) qüvvəyə minməsi və ya qüvvədən düşməsi vaxtını və ya qüvvədə olma müddətini;

60.2.2. hər hansı imtiyazın və ya vəzifənin (öhdəliyin) qüvvəyə minməsi və ya qüvvədən düşməsi vaxtının gələcəkdə hər hansı hadisənin baş verməsindən asılı olduğunu;

60.2.3. həmin aktın ləğv edilməsi hüququnun saxlanılması haqqında qeydləri;

60.2.4. maraqlı şəxsin müəyyən hərəkətlər etməsini və müəyyən hərəkətlərə yol verməsini və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməsini (öhdəliyin icrası şərtlərini) və ya öhdəliyin icrası ilə bağlı şərtlərin dəyişdirilməsini və ya yeni şərtlərin əlavə edilməsini müəyyən edən əlavə müddəalar nəzərdə tutula bilər.

60.3. Əlavə müddəalar inzibati aktın məqsədlərinə uyğun olmalıdır. Əlavə müddələrdən yalnız inzibati aktla birlikdə şikayət verilə bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Rəhbər istiqamətlər	1
1.2. Əlavə müddələrin nəzərdə tutulmasında məqsəd	2
1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
1.4. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	4
1.5. Xüsusi qanunların üstünlüyü	5
2. Əlavə müddələrin anlayışı	6
2.1. Əsas müddəalar ilə əlavə müddələrin fərqləndirilməsi	6
2.2. Məzmun müddələrindən fərqləndirmə	7
2.3. İstinadlardan fərqləndirmə	8
3. Forma və icraat	11
3.1. Aksessorluq (asılılıq)	11
3.2. İfadəlilik	12
3.3. Eyni zamanda qəbul olunma	13
4. Əlavə müddələrin növləri	14
4.1. Ümumi	14
4.1.1. «Numerus clausus» (dəqiq siyahı) qaydasının olmaması	14
4.1.2. Maddi məzmunun mühüm rol oynaması	15
4.2. İA-ın ləğv edilməsi hüququnun saxlanılması (m.60.2.3.) ..	16
4.2.1. Ümumi	16
4.2.2. İA-ın ləğv edilməsi hüququnu saxlanılması barədə qeydə yol verilməsi	20
4.3. Öhdəlik müəyyənətmə	21
4.3.1. Ümumi	21
4.3.2. Hüquqi təbiəti	23
4.3.3. Misallar	24

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Rəhbər istiqamətlər: Bu müddəa İA-da əlavə göstərişlərin müəyyən edilməsinə yol verilməsini və eyni zamanda Abz.2-də ən mühüm əlavə göstərişlərə definitiv izah verir. Hüquqi cəhətdən qiymətləndirilmə aparıldıqda, aşkar görünür ki, burada maddi hüquqi müddələrdən söh-

bət gedir. Sadəcə olaraq bu müddəalar icraatın aparılmasına mahiyyət etibarilə o qədər təsir edirlər ki, bu səbəbdən də onlar İİQ-a əlavə tənzimləmə materiyası kimi daxil edilmişdirlər. Bununla da İİ əlavə praktiki imkanlarla təmin edilmişdir. Müddəa prinsip etibarilə İA-ın qəbul edilməsinə aid olan normalarla harmoniyada qüvvədədir. Eyni qayda həm adi İA-larda (abz.1), həm də İO-ın diskresion səlahiyyətinə əsaslanaraq qəbul etdiyi (abz.2) İA-lara aiddir.

2 1.2. Əlavə müddəaların nəzərdə tutulmasında məqsəd: Əlavə müddəaların nəzərdə tutulmasında ilkin məqsəd əsas İA-da müəyyən edilmiş əsas qaydanı konkret işin hallarına, özəlliklərinə uyğunlaşdırmaqdır. Xüsusilə konkret işdə ictimai maraqların və üçüncü şəxslərin hüquqlarının qorunması tələbinə, həmçinin qəbul ediləcək İA-la toxunulacaq hüquqlar mütənasiblik prinsipinin tələbləri nəzərə alınmalı olduğu halda əlavə göstərişlərin əhəmiyyəti daha da artır. Konkret halda əgər məs: hər hansı bir icazə (İA) verilsə, onda bu əlavə müddəalar, məhz bu İA-a qarşı duran, yəni onunla toqquşa bilən **ictimai maraqların, üçüncü şəxslərin hüquqlarının və ya qanunla qorunan digər maraqların təminatına** xidmət edirlər.

3 1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: M.60 bilavasitə olaraq əlavə müddəaların İİQ-nın tətbiq olunduğu dairəyə tətbiq olunduğu tənzimləyir. Əlavə müddəaların müəyyən edilməsi üçün ilkin şərt kimi m.2.0.2. anlamında İA-ın qəbul edilməsidir. Yəni əlavə müddəaların verilməsinə İO-ın o zaman səlahiyyəti çatır ki, əsas İA qəbul edilsin və bundan sonra (daha doğrusu bununla yanaşı) əlavə müddəalar müəyyən edilsin.

4 1.4. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: Qanunun mətnindən görüldüyü kimi əlavə müddəalar əsas qaydaya əlavə qaydalar rolunu öz üzərinə götürürlər. Əlavə müddəalar inzibati praktikada, xüsusilə sahibkarlıq fəaliyyəti, eyni zamanda tikinti işləri üçün icazələrin verilməsi zamanı xüsusi

əhəmiyyətə malik olurlar. Eyni zamanda bu cür müddəalar İO-a imkan verir ki, geniş səlahiyyətlər verən icazələrdə müəyyən məhdudiyətlər yaratsın. Həmçinin qarşı tərəfin maraqlarına xidmət edir. Çünki İO onun icazə verilməsinə olan tələbini (xahişini) «yox vermərəm» cavabı ilə deyil, «verirəm, amma...» cavabı ilə təmin edir. Beləliklə qanunverici imkan yaradır ki, vətəndaşların maraqlarına uyğun elastik inzibati idarəçilik sistemi mövcud olsun.

1.5. Xüsusi qaydaların üstünlüyü: Xüsusi qanunlarda əlavə göstərişlərin müəyyən edilməsi barəsində saysız hesabsız normalar vardır. Həmçinin bu qanunlar dəqiq olaraq müəyyən edilir ki, (ətraf mühitin hüquqi vəziyyətinin tənzimlənməsi, kənd təsərrüfatı məhsulları və s. xüsusiləşmiş sahələr) hansı şərtlər altında əlavə şərtlər müəyyən edilə bilər və bəzən isə onların müəyyən edilməsi qadağan edilə bilər (qalmağa icazənin verilməsi). 5

2. Əlavə müddələrin anlayışı

2.1. Əsas müddəalar ilə əlavə müddələrin fərqləndirilməsi: Əlavə müddəalar abz.2-də sadalanmaqla və onların mühüm tiplərinə anlayış verilməklə izah edilmişdir. Əlavə müddəalar dedikdə, əsas İA-a aid olan və ona əlavə olan qaydalardır. Deməli bu iki qaydalar arasında **mütləq aksesorluq** mövcuddur, yəni əlavə müddəa İA-ın tərkib hissəsi olmasa da belə ondan tam asılı olaraq müəyyən edilir. Amma məzmununa gəldikdə qeyd etmək lazımdır ki, əlavə müddəalar həm əsas İA münasibətdə tamamlayıcı, həm də nisbətən müstəqil ola bilərlər. Əgər əsas İA-la nəzərdə tutulmuş imtiyazın qüvvəyə minməsi üçün şərtlərin (təxirəsalıcı və ya ləğvedici) müəyyən edilməsi və ya imtiyazın müəyyən müddətə müəyyənləşdirməsi, həmçinin İA-ın ləğv edilməsi bilavasitə əsas İA-ın məzmununu əks etdirirsə, m.60.2.4-ün hallarında, yəni konkret hərəkətlərin edilib edilməməsi haqqında icazə və qadağalar heç əsas İA-ın 6

məzmunu ilə birbaşa əlaqədə olmaya, yəni tamamlamaya bilər və bununla da məzmun etibarilə müstəqil hüquq və vəzifələr yarada bilər. Məs: əcnəbi vətəndaşa ölkə daxilində qalmağa icazə verilir. Amma bununla yanaşı müəyyən fəaliyyətlə məşğul olmaq qadağan edilir.

7 **2.2. Məzmun müddəalarından fərqləndirmə:** Əgər İA vətəndaşın ərizə ilə tələb etdiyindən fərqli qaydalarla qəbul edilirsə, onda bu qaydalar m.60 anlamında əlavə müddəalar kimi başa düşülməməlidir. Məs: vətəndaş üçmərtəbəli evin tikintisinə icazə almaq istəyir. İO isə onun ərizəsini təmin edərək göstərir ki, ona ancaq ikimərtəbəli evin tikintisinə icazə verir. Məzmun müddəaları adətən İA-ın qəbul edilməsi haqqında verilmiş ərizə ilə bağlı olur. Yəni ondan kənara çıxmaları müəyyən edir. Amma əlavə müddəalar isə, həmin ərizəyə əlavələr kimi çıxış edir.

8 **2.3. İstinadlardan fərqləndirmə:** Əgər İO artıq **qanunda (maddi mənada) öz təsdiqini tapmış məhdudiyyətlərə** İA-da hər hansı bir istinad verirsə, onda **hüquqi cəhətdən yeni bir qayda** yaradılmağına görə (ancaq xəbər vermək üçün edilir) əlavə müddəalar kimi qiymətləndirilə bilməz. Məs: Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən immiqrant statusu verilərkən, həmin İA-da qeyd edilir ki, dini təbliğat aparması qadağandır. Bundan başqa, elə qanunun özündən irəli gələ bilər ki, İA müddətlidir (ki, bu da həmin aktla verilmiş hüquqların müddətliliyini göstərir), bu zaman bu cür müddəa m.60.2.1. anlamında başa düşülməməlidir. Eyni zamanda mülki hüquqla və ya digər hüquq sahələri ilə müəyyən edilmiş qaydalara riayət etmək haqqında müddəalar da əlavə müddəalar deyil.

9 Təbii ki, əgər İO-da qanunda nəzərdə tutulmuş qaydanı daraltmaq və ya genişləndirmək səlahiyyətinə malikdirsə, onda artıq onun bu qaydanı konkret işin hallarını nəzərə almaqla tətbiq edirsə, bu artıq əlavə müddəa kimi qiymətləndirilməlidir. Çünki bu zaman artıq yeni, hüquqi cəhət-

dən əhəmiyyətə malik olan qayda müəyyən edilir. Bax. qanun daha az şərtlər irəli sürdüyü halda müvafiq icra hakimiyyəti orqanına səlahiyyət verilir ki, bu şərtləri daha da sərtləşdirsin və ya yumşaltsın.

Əslində əgər qanun İA-ın müddətliliyini, həmin aktın ləğv edilməsi üçün hüququ müəyyən edirsə, onda m.60-ın köməyinə ehtiyac qalmır. Məs: əcnəbinin əmək fəaliyyəti üçün fərdi icazənin verilməsi qaydalarına əsasən əcnəbiyə verilən icazənin müddəti 1 ildir. Belə bir halda İO-ın bu qaydanı İA-da əlavə müddə qaydasında təkrarlaması səhv olmasa da, hüquqi cəhətdən heç bir yeni qayda yaratmır və qanuna istinad xarakteri daşıyır. **10**

3. Forma və icraat

3.1. Aksessorluq: m.60 İA üçün forma barəsində heç bir qayda müəyyən etmir. Əlavə müddəalar üçün **formaya dair qaydalar** İA üçün müəyyən edilmiş qaydalar tətbiq edilir. İA üçün bir qayda olaraq tətbiq edilən forma yazılı formadır. Deməli eyni qayda əlavə müddəalar üçün də qüvvədədir. Amma hər bir halda əgər İA başqa formada qəbul edilirsə, aksessorluq qaydasının burada da işləməsinə nəzərə alaraq eyni formada əlavə müddəalar da verilməlidir. Eynilə İA-ın qəbul edilməsi zamanı qanunla müəyyən edilmiş digər şərtlər əlavə müddələrdə də riayət olunmalıdır. Buraya aydınlıq və anlaşıqlı olma (m.58.2), əsaslandırma (m.61) və s. dair tələblər İA-ın qəbul edilməsində olduğu kimi nəzərə alınmalıdır. **11**

3.2. İfadəlilik: Əlavə müddələrə münasibətdə həmişə onların dəqiq qaydanın ifadə olunması tələbi mövcuddur. Yəni heç vaxt konklyudent və ya susmaqla əlavə müddə müəyyən edilə bilməz. Hər bir halda bu İO-ın vəzifəsidir ki, nəzərdə tutulan qaydanı aydın, anlaşıqlı, dəqiq və ziddiyətsiz ifadə etsin. Hər hansı bir anlaşılmazlıq İO-ın yükünə hesablanır. Əgər hər hansı bir əlavə müddə bir neçə va- **12**

riantda təfsirə rahat imkan yaradırsa, onda İO özü məsuliyyət daşımalıdır ki, qarşı tərəfin (ünvanlanmış şəxsin və maraqlı şəxslərin) etimadı nəzərə alınsın.

- 13 13 3.3. Eyni zamanda qəbul olunma:** Əgər başqa qayda müəyyən olunmamışdırsa, onda əlavə müddəalar əsas İA-la birgə, yəni eyni zamanda qəbul edilmiş sayılır. Qanunverici hətta bunu m. 60.1-də «qəbul edilməsi tələb olunan İA-da...» və m. 60.2-də daha dəqiq göstərməyə «diskresion səlahiyyətlər əsasında qəbul edilmiş İA-da:...» lazım bilmişdir.

4. Əlavə müddələrin növləri

4.1. Ümumi

- 14 4.1.1. Numerus clausus qaydasının olmaması:** M.60 əlavə müddələrin mənasını açmaqla, yanaşı m.60.2-də də konkret olaraq ən mühüm əlavə müddələrin anlayışını verir. Amma bu mühüm müddəalar hələ əlavə müddələrin hamısı demək deyil. Bu barədə elmi mübahisənin açılmasının heç bir əhəmiyyəti də yoxdur. Çünki sayıla bilməyən müxtəlif qanunlarda, həmçinin praktikada əlavə müddələrin mövcud olan növləri, o qədər müxtəlifliklərə malik ola bilər ki, onları qruplaşdırmaq çətindir.

- 15 4.1.2. Maddi məzmunun mühüm rol oynaması:** Hər hansı bir qaydanın əlavə müddəa adı altına gətirilməsi üçün müddətliklik, şərtlilik və s. kimi **xarici təsvir deyil, qaydanın maddi məzmunudur.** Ola bilər ki, İİQ-a qədər qəbul olunmuş digər qanunlardakı qanun terminologiyası İİQ-nun dili ilə tam üst-üstə düşməsin. Bu zaman həmin qanunlara uyğun qəbul edilən İA-larda nəyin əsas, nəyin isə əlavə müddəa olmasını müəyyənləşdirməsi ancaq məzmunun araşdırılması ilə əldə edilə bilər. Bəzən elə olur ki, İO əlavə şərtləri, müddətliliyi əsas İA-a fərqləndirilməsi mümkün olmayan şəkildə etsin. Bu zaman onun əlavə müddəa olub-olmaması artıq təfsir məsələsidir. Amma hər

bir halda o halda təfsir edilməlidir ki, bu maraqlı şəxslər daha az yükləsin.

4.2. İA-ın ləğv edilməsi hüququnun saxlanması (m.60.2.3.)

4.2.1. Ümumi: İA-ın ləğv edilməsi hüququnun saxlanması barədə qeyd-şərtin edilməsi İO-ın qəbul etdiyi İA-ı m.68.2.1-də nəzərdə tutulmuş qaydada ləğv etməsi və bununla da İA-ın etibarlılığına son qoyması səlahiyyəti ilə təmin edir. Bu vaxta qədər İA tam mətni ilə qüvvədə qalır. Özü-özlüyündə bu cür qeyd İA-ın etibarlılığına və ya qüvvəsinə təsir etmir. **16**

İA-ın ləğv edilməsi (özü müstəqil şəkildə mübahisələndirilə bilən) yeni İA-ın qəbul edilməsi ilə baş verir. Bu yeni İA-la əvvəlki İA ləğv edilir, qismən ləğv edilmə zamanı isə yeni İA-la ona dəyişiklik edilir. Bir qayda olaraq ləğv edilmə barəsində qeyd gələcək üçün qüvvədədir. **17**

M.60.2.3. ancaq o zaman tətbiq olunur ki, artıq qanunla İA-ın ləğv edilməsi və ya başqa cür dəyişdirilməsi üçün qaydalar nəzərdə tutulmasın. Hətta m.68.2.1-in özündə bu cür hüququn qanunla və ya İA-da nəzərə tutulduğu hallar arasında fərqləndirmə aparılır. Əgər İA-ın ləğv edilməsi haqqında norma hər hansı qanundan (maddi mənada) irəli gəlsə, onda heç əsas İA-da ləğv etmək hüququnun saxlanması barədə qeydin edilməsinin hüquqi cəhətdən heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Əgər İA buna baxmayaraq, qanunun müddəasının təkrarlayırsa, bu ancaq deklarativ xarakterə malik olur. Ancaq yuxarıda qeyd olunduğu kimi (bax. m.60 Sn.8) yeni bir qayda müəyyən edilirsə, onda bu artıq əlavə müddəa kimi qiymətləndirilməlidir. **18**

Bəzi İA-lar vardır ki, onlarda öz məzmunlarına görə açıq-aşkar ləğv edilmə hüququnun saxlanılmasına ehtiyac qalmır. Belə ki, həmin İA-ın tətbiq edilməsi üçün nəzərdə **19**

tutulmuş halın (şəraitin) aradan qalxması ilə İA özü etibarlılığını itirir.

- 20 4.2.2. İA-ın ləğv edilməsi hüququnu saxlanılması barədə qeydə yol verilməsi:** Ləğv etmək barəsində hüququn saxlanılma ya qanunla yolverilən hallarda (m. 60.1), xüsusilə əsas İA-ın tələblərinə xidmət etmək üçün və ya bu cür qeyd barəsində qərar çıxarmaq İO-ın diskresion səlahiyyətində olduğu hallarda (m. 60.2) mümkündür. Sonuncu hallarda hər zaman diskresion səlahiyyətə aid olan tələblər, düzgün «götür-qoya» riayət etməklə müəyyən edilməlidir. Əks halda bu cür qayda özbaşına fəaliyyət kimi qiymətləndirilməlidir.

4.3. Öhdəlik müəyyənətmə: M.60.2.4

- 21 4.3.1. Ümumi:** Öhdəlik müəyyənətmə əsas İA-la bağlı olan, amma suverenin İA-dan müstəqil qaydada müəyyən etdiyi göstərişdir. Bu cür öhdəliklər İA-ın tərkib hissəsi deyillər və əsas İA-ın hüquqi qüvvəsinə və etibarlılığına heç bir təsir göstərmir. Öhdəliklər müəyyən **hərəkəti etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətlərdən çəkinməyə** istiqamətlənmiş olurlar. *Məs: şəhər içərisində restoran açmaq üçün icazədə əlavə olaraq belə bir öhdəlik nəzərdə tutulur ki, saat 23.00-dan sonra musiqi ilə ətraf əhali narahat edilməsin.*
- 22** Öhdəliklərin müəyyən edilməsi zamanı üçüncü şəxslərin hüquqları o zaman müstəqil şəkildə təsdiqlənə bilər ki, bu zaman üçüncü şəxsin hüquqlarının (yəni təkcə, ictimai maraqların deyil) müdafiəsi əsas İA-da da nəzərdə tutulub. Konkret işdə bu cür halın mövcud olub-olmamağı həmin İA-ın məzmunundan müəyyən edilə bilər. Əlavə müddəalar ilə üçüncü şəxslərin hüquqları əsaslandırılı və ya konkretləşdirilə bilər. Əgər bu edilmirsə, onda üçüncü şəxsin hüququ vardır ki, adi qaydada İO-a bunun nəzərdə tutulma-

sı barədə ərizə ilə müraciət etsin və ya İO-a qarşı məcbur edici iddia qaldırsın.

4.3.2. Hüquqi təbiəti: Öhdəliklərin hüquqi təbiəti bir qədər mübahisə yarada bilər. Çünki əlavə müddəalar sırasında onlar İA-a münasibətdə ən çox müstəqilliyə malik olan göstərişlərdir. Bu isə bəzən onların müstəqil İA kimi qiymətləndirilməsinə səbəb ola bilər. Amma yaddan çıxarmaq olmaz ki, bu cür öhdəliklər müstəqil hüquq və vəzifələr yaratsalar da belə, onlar əsas İA-da müəyyən edilmiş qaydadan kənar da heç əhəmiyyətə malik deyillər. Yəni əsas İA olmasa, onların da mövcudluğuna ehtiyac qalmır. Deməli, öhdəlik müəyyən etmə ilə əsas İA arasındakı aksesori buraxılış burada da mövcuddur. Digər əlavə müddələrdə olduğu kimi öhdəlik müəyyən etmə də İA-ın hüquqi qüvvəsini itirməsi ilə öz hüquqi qüvvəsini və etibarlılığını itirir. 23

4.3.3 Misallar: Bina tikintisinə verilmiş icazəyə əlavə kimi, icazə verilmiş sahibkar qarşısında belə bir öhdəlik müəyyən edilə bilər ki, o, maşınların parklanması üçün meydançanın girişini binanın sağ tərəfindən qoymasın, çünki gələn il üçün sağ tərəfdəki küçədə yeni məktəbin açılışı gözlənilir (**müəyyən hərəkəti etməmək barəsində** qayda). Meşə qırma biletində göstərilir ki, müəyyən növ ağacların bərpası həyata keçirilsin (**müəyyən hərəkəti etmək barəsində**). Bələdiyyə tərəfindən subvensiya verilmiş müəssisə qarşısına əlavə öhdəlik kimi müəyyən edilir ki, növbəti bir ay ərzində bir neçə dəfə yoxlama keçirilərsə, buna etiraz etməsinlər (**müəyyən hərəkətlərə dözmək** haqqında qayda). 24

Maddə 61. İnzibati aktın əsaslandırılması

61.1. Yazılı və ya yazılı formada təsbit olunmuş inzibati akt yazılı şəkildə əsaslandırılmalıdır.

61.2. Əsaslandırma zamanı işin faktiki və hüquqi halları və bu halları təsdiq edən və ya rədd edən sübutlar, habelə inzibati akt qəbul edilərkən istinad olunan qanunlar və digər normativ-hüquqi aktlar göstərməlidir.

61.3. İnzibati akt diskresion səlahiyyətlər daxilində qəbul edildiyi halda, inzibati orqan öz mülahizələrini dəqiq və aydın şəkildə əsaslandırmalıdır.

61.4. İnzibati orqan qəbul etdiyi aktı yalnız icraat zamanı tədqiq olunmuş faktlar və sübutlarla əsaslandırmağa borcludur.

61.5. Aşağıdakı hallarda inzibati aktın əsaslandırılması tələb olunmur:

61.5.1. inzibati orqan tərəfindən maraqlı şəxsin ərizəsi təmin olunduqda və ya maraqlı şəxsə münasibətdə əlverişli inzibati akt qəbul edildikdə;

61.5.2. inzibati orqan tərəfindən çoxlu sayda analoji inzibati aktlar qəbul edildikdə və ya inzibati aktlar texniki (avtomat) qurğuların köməyi ilə qəbul edildikdə və hər belə inzibati aktı əsaslandırmağa ehtiyac olmadıqda;

61.5.3. inzibati orqan tərəfindən qəbul edilmiş ümumi xarakterli sərəncam əşkar surətdə qeyri-müəyyən sayda şəxsə elan olunduqda və ya kütləvi informasiya vasitələrində dərc olunduqda;

61.5.4. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş digər hallarda.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1.Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Əsaslandırmanın funksiyaları	3
1.3. Maddənin konstitusion-hüquqi əhəmiyyəti haqqında	4
1.4. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	5
1.4.1. Bilavasitə tətbiq olunması	5
1.4.2. Xüsusi normalar	7

2. Əsaslandırma vəzifəsinin məzmunu	8
2.1. Əsaslandırmanın forması	8
2.2. Mühüm hüquqi və faktiki halları (m.61.2.)	10
2.3. Diskresion səlahiyyətlərə əsaslanaraq İA qəbul edildiyi hallarda əsaslandırma (m.61.3.)	12
2.3.1. Diskresion səlahiyyətlərə münasibətdə əsaslandırma	12
2.3.2. Seçim hüququ əsasında qəbul edilən qərarlar	14
2.3.3. Öz qiymətləndirməsinə əsasən qəbul edilmiş qərarlar	15
3. Əsaslandırma vəzifəsindən istisnalar (m.61.5)	16
3.1. Ümumi qayda	19
3.2. Ərizə təmin olunduğu hallarda (m.61.5.1.)	21
3.3. Çox sayda analogi İA-ların və ya texniki qurğuların köməyi ilə İA-ların qəbul edildiyi hallarda əsaslandırmağa ehtiyac olmadıqda (m.61.5.2.)	22
3.4. Qeyri müəyyən sayda şəxslərə ünvanlanmış ümumi xarakterli sərəncam (m.61.1.3)	24
3.5. Xüsusi normalar (m.61.1.4)	25
3.6. Əsaslandırma vəzifəsinin yerinə yeterilməməsinin nəticələri	26

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Norma yazılı və ya yazılı formada təsbit olunmuş İA-ların əsaslandırılması vəzifəsinə və İA-ın əsaslandırılmasının məzmununu müəyyən edir. Amma Abz.2-də bu cür əsaslandırma vəzifəsindən istisnalar nəzərdə tutulmuşdur. M.61 formal əsaslandırma vəzifəsinə, yəni icraatda İA-ın korrekt əsaslandırılması üçün nəzərə alınmalı olan tələbləri nəzərdə tutur.

Bu cür tələblər adətən İO-1 onu məhz həmin qərarı çıxarmağa sövq edən mühüm faktiki və hüquqi əsaslar göstərilmiş olduqda ödənilmiş hesab olunur. Əhəmiyyətli olan odur ki, qərarın əsasında dayanan əsaslandırma ilə faktiki əsaslar üst-üstə düşsün. Əsaslandırmanın İO tərəfindən həyata keçirilməməsi heç də həmişə o demək deyil ki, İO məs: öz diskresion səlahiyyətindən qüsurlu istifadə edib və

ya işin bütün hallarını səhv araşdırıb. Amma hər bir halda bu cür əsaslandırmanın olmamağı dəlil kimi ona xidmət edir ki, İO kifayət qədər «götür-qoy» etməyib və buna görə artıq icraat qaydalarına zidd (ki bu da son nəticədə İA-ın qanunaziddliyinə gətirib çıxarır) hərəkət edib.

- 3 1.2. Əsaslandırmanın funksiyaları:** Əsaslandırma vəzifəsi ilk növbədə **hüquqi müdafiə və qəbul edilməyə xidmət** funksiyasını daşıyır. Belə ki, məhz onun vasitəsi ilə iştirakçılara imkan verir ki, onlar məlumat alsınlar ki, İO bu qərarı qəbul edərkən hansı nöqtəyi-nəzərdən çıxış etmişdir. Bununla İO onları inandırmağa müvəffəq olur ki, o, özbaşına qərar qəbul etməmişdir. Eyni zamanda İO əsaslandırma ilə iştirakçılara imkan yaradır ki, onlar sonradan bu qərara qarşı hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə edəcəkləri halda, onlar da nələrə qarşı çıxdıqlarını dəqiq ifadə edə bilsinlər və hüquqlarını effektiv şəkildə müdafiə etsinlər. Əlbəttə ki, əsaslandırma həm də vətəndaş üçün sanki, onun tələblərinə olan bir izahlı cavabdır. Yəni İO nədəsə vətəndaşa imtina etmək barədə qərar çıxarmışsa, o vətəndaşa suverenin əmrini elan etməklə kifayətlənmir. Hüquqi dövlətdə mövcud olan prinsiplər tələb edir ki, İO hərəkət edərkən vətəndaşa tabeliyində olan şəxs kimi deyil, tərəfdaş kimi baxsın. Eyni zamanda əsaslandırmanın **nəzarət** funksiyası vardır ki. Özünə nəzarəti də ifadə edən (məs: yerli icra başçısı hüquq şöbəsinin müdirinin hazırladığı qərarı əsaslandırmanı oxumaqla nəzarət edən bilər) nəzarət funksiyası xüsusilə qərarın sonrakı instansiyalarda, yəni nəzarət instansiyasında və ya məhkəmədə həmin qərarın yoxlanması zamanı nəzarətin asanlaşdırmasına xidmət edir.

- 4 1.3. Konstitusion hüquqi əhəmiyyəti haqqında:** Hüquqi dövlətdə olan hər bir icraatda əsaslandırma vəzifə kimi qərar çıxanın qarşısında dayanır. İstər İO, istərsə də məhkəmə eyni qaydaya tabedir. Konstitusiyanın hüquqi dövlət (AR Konstitusiyasının 8-ci maddəsi) prinsipini dövlətçiliyin əsasında qoyduğun nəzərdən qaçırmasaq, elə əsaslandırma

tələbinin də konstitusiyadan irəli gəldiyini mübahisəsiz qəbul etmək olar. Eyni zamanda əsaslandırma insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təminatı (AR Konstitusiyasının 12-ci maddəsi) üçün xidmət edir.

1.4. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında

1.4.1. Bilavasitə tətbiq olunması: M.61 bütün yazılı (həmçinin elektron yazılı formada) qəbul edilən bütün İA-lara bütün İİ zamanı tətbiq olunur. Şifahi İA-lar bu qaydadan fərqli olaraq heç bir əsaslandırma nəzərdə tutmurlar. Eyni zamanda müxtəlif hərəkətlər (məs: yol patrul xidmətçisinin əl hərəkəti ilə müəyyən edilən qayda) barəsində də faktiki baxımdan hər hansı bir əsaslandırmadan mümkündür.

Kollegial orqan tərəfindən də qəbul edilmiş qərar da bu müddəanın tənzipləmə dairəsinə daxildir. Əgər qanunla və ya digər normativ akt ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, əsaslandırmanın həyata keçirilməsi üçün məsuliyyəti kollegial orqanını sədri daşıyır.

1.4.2. Xüsusi normalar: İİ-da qüvvədə olan xüsusi normaların üstün qüvvəyə malik olması prinsipi əsaslandırma ilə bağlı normaya münasibətdə nəzərə alınır. Buna görə də əsaslandırma ilə bağlı və ya əsaslandırmadan azad etmə ilə bağlı xüsusi qanunlarda nəzərdə tutulmuş qaydalar birinci tətbiq olunur. Xüsusi qanunlarda əsaslandırmanın məhdudlaşdırılması, sərtləşdirilməsi və ya ümumiyyətlə istisna edilməsi haqqında qaydalar müəyyən edilə bilər.

2. Əsaslandırma vəzifəsinin məzmunu

2.1. Əsaslandırmanın forması: Əsaslandırma ancaq yazılı formada qəbul edilən İA-a münasibətdə qüvvədə olur. Eyni zamanda əsaslandırma vəzifəsi elektron variantda tərtib olunmuş İA-lara da aiddir. Elektron variantda tərtib

edilmiş İA üçün də onun əsaslandırması üçün xüsusi «təchizat» vacibdir.

9 Yazılı formada əsaslandırma özündə həmçinin planları, **sxemləri, başqa İA-lardan çıxarışları** da ehtiva edir. Amma məs: disket formasında mövcud olan informasiyanın yazılı forma kimi qəbul edilməsi mümkün deyil. Çünki maraqlı şəxsə həmin disketdən konkret məlumatı almaq üçün xüsusi texniki vasitələrdən istifadə etməsi lazımdır. Həmçinin İO-ın şifahi qaydada və ya telefon vasitəsilə verədiyi izahlar, apardığı danışıqlar heç bir halda əsaslandırma kimi qəbul edilə bilməz.

10 2.2. Mühüm hüquqi və faktiki hallar (m.61.2): M.61.2-nin tələblərinə görə əsaslandırma İO-ın İA-ı qəbul edərkən işin hansı hüquqi və faktiki hallarından çıxış etdiyini aydın ifadə etməyə xidmət edir. İşin hallarının hamının əsaslandırılmada əks etdirilməsi vacib olmasa da, qərarın əsasında dayanan, yəni qərarı qəbul edilməsində əhəmiyyətli olan bütün hüquqi və faktiki hallar əsaslandırılmada öz əksini tapmalıdır. İO dəqiq göstərməlidir ki, o, qərarı qəbul edərkən hansı «lehinə» və «əleyhinə» sübutları götür-qoy etmiş və onun bu nəticəyə gəlməsinə səbəb kimi nələr çıxış etmişdir. Eyni zamanda İO dəqiq göstərməlidir ki, qərarın əsasında hansı hüquq norması (qanun və ya digər normativ hüquqi aktın konkret normaları) dayanır.

11 Vacibdir ki, əsaslandırma işin konkret hallarına münasibətdə qurulsun, hər hansı bir ümumi formal düşüncələrin ifadə olunması və ya mücərrəd fikirlərin yazılması yolverilməzdir. Maraqlı şəxs əsaslandırmanı oxuduqda, ona aydın olmalıdır ki, həmin İA-a qarşı hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə edəcəyi təqdirdə, hansı hallar onun xeyrinə və ya ziyana işləyəcək.

2.3. Diskresion səlahiyyətlərə əsaslanaraq İA qəbul edildiyi hallarda əsaslandırma (m.61.3)

2.3.1. Diskresion səlahiyyətlərə münasibətdə əsaslandırma: Əsaslandırmaya aid olan qaydalar eynilə diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı da qüvvədə olur. Əminliklə demək olar ki, diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı əsaslandırmaya dair şərtlər daha sərt (61.3. cümlənin II yarısı, «dəqiq və aydın» əsaslandırma) xarakter daşıyır. **12**

Əsaslandırmadan aydın olmalıdır ki, İO diskresion səlahiyyətdən istifadə edib və istifadə etdiyi vaxt maraqlı şəxsin maraqları nəzərə alıb və onları «götür qoy» etmişdir, öz seçimini edərkən hansı faktiki halları nəzərə almış və hansı hüquqi qaydaları rəhbər tutmuşdur. Ən birinci növbədə maraqlı şəxs əsaslandırmadan başa düşməlidir ki, İO dərk edib ki, onun iş ilə bağlı diskresion səlahiyyəti vardır və o, bu diskresion səlahiyyətindən istifadə edir, diskresion səlahiyyətin qanunla ona hansı həddə qədər verildiyini bilir və diskresion səlahiyyətindən qanunauyğun şəkildə istifadə edir. Ancaq belə olduğu halda maraqlı şəxs hüquqi müdafiədən istifadə edəcəyi halda, onun şikayətini nə dərəcədə uğura malik olacağı barədə mühakimə yürüdə bilər. İO-ın diskresion səlahiyyəti nə qədər geniş olsa, bir o qədər İO İA-da əsaslandırmanı ətraflı, dəqiq və aydın etməlidir. **13**

2.3.2. Seçim hüququ əsasında qəbul edilən qərarlar: Maddi normalarda İO-na bir neçə hərəkət və ya bir neçə şəxs arasında seçim hüququ verirsə, İO onlardan hansı birini nə üçün seçdiyini əsaslandırmalıdır. Bəzən elə hallar olur ki, diskresion səlahiyyətlər ilə İO-ın «öz qiymətləndirməsinə əsasən» qəbul etdiyi qərarlarda (ikili tərkiblər Bax.) iki səlahiyyət üst-üstə düşür. Məs: dövlət qulluqçusu mövqeyinə müsabiqə zamanı namizədlərin qabiliyyətinin yoxlanması məs: onların şəxsi keyfiyyətlərinin tutacaqlar mövqeyə uyğunluğu və ixtisas biliklərinin kifayət qədər ol- **14**

ması, və bir neçə namizəddən hansının nə üçün (hansı əsaslandırma ilə) seçildiyi əsaslandırılmalıdır. Eyni hal məs: hərbi xidmətə çağırılan şəxslərin dairəsinin müəyyən-ləşdirilməsi zamanı, onların bəzilərinin hərbi xidmətə hələ çağırılmamağı, əksinə, digərlərinin isə həmin dövrdə hərbi xidmətə cəlb olunması əsaslandırılmalıdır. Başqa bir misal kimi, məs: Təhsil Nazirliyinin universitetlərin fakültələrinin azaldılması zamanı qəbul etdiyi qərarında, müsabiqədə iştirak edən universitetlərdən hansının bu hüquqa malik olmasını müəyyənləşdirməsi zamanı öz qərarını əsaslandırılmalıdır.

- 15 2.3.3. Öz qiymətləndirməsinə əsasən qəbul edilmiş qərarlar:** Diskresion səlahiyyətlər daxilində fərqləndirilən «öz qiymətləndirməsinə» əsasən qəbul edilmiş qərarlarda da əsaslandırmaya münasibətdə diskresion səlahiyyətlərin həyata keçirilməsi zamanı qüvvədə olan prinsiplər və qaydalar qüvvədədir. Yəni İO siyasi, iqtisadi və ya pedaqoji qiymətləndirməsinə əsasən (bax) qərar qəbul etdikdə, onun nə üçün belə qiymətləndirmə həyata keçirdiyi əsaslandırılmalıdır.

3. Əsaslandırma vəzifəsindən istisnalar (m.61.5)

- 16 3.1. Ümumi qayda:** M.65.5. İO-a öz vəzifələrini həyata keçirərkən onun fəaliyyətinin sadələşdirməsinə imkan yaradır, daha doğrusu İO müəyyən hallarda əsaslandırma vəzifəsində tam və ya qismən azad edilir. Bu abzasda nəzərdə tutulmuş əsaslandırmadan istisnalar ilk növbədə «**inzibati idarəçilikdə qənaət**» prinsipinin tələblərindən və maraqlarından irəli gəlir. Amma eyni zamanda bu cür istisnaların çox uzağa getməməsi üçün qanun əsaslandırma vəzifəsindən istisnaları dəqiq siyahı üzrə nəzərdə tutur. Konkret halın bu istisnaya aid olub olmamağını müəyyən etmək İO-ın diskresion səlahiyyətidir. Amma əsaslandırma vəzifəsindən istisnadan istifadə etmək özü İA olmadığı

üçün (bu aralıq icraat aktıdır), bu istisnadan nəyə görə istifadə etdiyini İO əsaslandırmağa deyil.

Əsaslandırma vəzifəsinin hüquqi dövlətdə böyük əhəmiyyətə malik olduğunu nəzərə alaraq hər bir halda m.61.5-də nəzərdə tutulmuş bəndlər dar təfsir olunmalıdır. Ona görə də əsaslandırma vəzifəsindən istisnalar İŞ üzrə icraatda tətbiq edilə bilməz. İŞ üzrə qərar qəbul edən İO hər bir halda öz qərarının əsaslarını göstərməli və səbəbini İŞ üzrə qəbul etdiyi qərar ilə birlikdə maraqlı şəxsə (şikayətçiyyə) təqdim etməlidir. **17**

Heç bir halda işin təcili olmasını əsas gətirməklə, İO əsaslandırma vəzifəsini həyata keçirməkdən imtina edə bilməz. Bu hallarda belə, İA yazılı formada tərtib etmək, imkanı olan İO onun əsaslandırmasını da həyata keçirməlidir. **18**

3.2. Ərizə təmin olunduğu hallarda (m.61.5.1): Əgər İO maraqlı şəxsin ərizəsində nəzərdə tutulmuş tələblər tam şəkildə təmin edirsə, yəni maraqlı şəxsin bütün izahlarına və təkliflərinə riayət edirsə, bu işə üçüncü şəxslərin hüquqlarına hər hansı bir şəkildə toxunmursa, onda bir qayda olaraq qəbul edilmiş İA-ın əsasları haqqında məlumatda heç kimin marağı olmur. Amma bu o demək deyildir ki, İA-ın əsaslandırılmasından istisnadan istifadə etmək xüsusi şəraitdən irəli gələn hallarda, açıq-aşkar qüsurlu hərəkət olur. **19**

Məs: İO bilir ki, maraqlı şəxs tələbini ərizədə mexaniki olaraq səhv ifadə etmişdir və o, ərizədə olanı əsas götürür.

Eyni zamanda əgər maraqlı şəxs münasibətdə əlverişli İA qəbul edilirsə və maraqlı şəxs İA-ın qəbul edilməsi ilə tam razıdırsa, bu işə üçüncü şəxslərin hüquqlarına hər hansı bir şəkildə müdaxilə və ya təsir etmərsə, onda İO əsaslandırma vəzifəsindən azad olur. **20**

3.3. Çox sayda analoji İA-ların və ya texniki qurğuların köməyi ilə İA-ların qəbul edildiyi hallarda əsaslan- **21**

dırmağa ehtiyac olmaması (m..61.5.2.): Əsaslandırma vəzifəsindən azad olma hallarından biri də çoxlu sayda İA-lar qəbul edildikdə, və ya İA-lar texniki (avtomat) qurğuların köməyi ilə qəbul edildikdə və ayrılıqda əsaslandırmaya ehtiyac olmadıqda mövcud olur. İA-ların çoxlu sayda olması və onların texniki qurğulardan istifadə etməklə qəbul edilməsi əsaslandırma vəzifəsindən azad olmaq üçün kifayət etmir. Bunun üçün qeyd olunduğu kimi konkret işin halları/xüsusiyyətləri ayrılıqda əsaslandırmanı tələb etməməlidir.

22 İA-ı ayrılıqda əsaslandırmağa ehtiyac olmadıqda dedikdə, m.61.5.1. və 61.5.3-də nəzərdə tutulmuş halların mövcud olması deməkdir. Bu o deməkdir ki, maraqlı şəxsin maraqları nəzərə alınmadır və onun İA-ı başa düşməsi və ya onunla razılaşması üçün əlavə izaha ehtiyacı olmamalıdır.

23 «Çox sayda» dedikdə, heç də İA-ların eyni zamanda qəbul edilməsi vacib deyil, kifayət edir ki, onlar mütəmadi olaraq qəbul edilsin. «**Analoji**» **İA-lar** dedikdə, ən çox formulyar şəkildə verilən İA-lar nəzərdə tutulur ki, onlar yeni məzmunu və formaya malik olurlar, dəyişən ancaq ünvanlandığı şəxslər olur. Məs: vergi bəyannaməsini təqdim etmək barəsində tələb, Bax. Əgər İA-ın məzmunu hər hansı bir şəkildə müstəqil yeni məzmunu malik olursa, arıq onları analoji İA-lar kimi qiymətləndirmək olmaz.

24 3.4. Qeyri müəyyən sayda şəxslərə ünvanlanmış ümumi xarakterli sərəncam: Şəxslərə ünvanlanmış İA-ların izahında görüldüyü kimi (Bax), bəzi İA-ların verilməsi zamanı onlara əsaslandırmanın əlavə edilməsi İA-ın özü-nün forması baxımından mümkünsüz olur. Məs: yol hərəkəti nişanı və s. Həmçinin kütləvi informasiya vasitələrində dərc edilən İA-larda əsaslandırmanın lazımsız olduğu, yəni izaha ehtiyacın olmadığı açıq-aydın görüldüyü hallar da m.65.5.3-ün təsiri altına düşür.

3.5. Xüsusi normalar (m.61.1.4): M.61.1.4. inzibati ic- 25
raatda qüvvədə olan lex specialis prinsipini bir daha təsdiq
edir. Xüsusi qanunda İA-ın əsaslandırılmasından istisnalar
müəyyən edildiyi hallarda, İO onun əsaslandırılmamaqda
haqlıdır. Bu kimi hallara həmçinin İO tərəfindən gizli
saxlanılmalı olan informasiyalardan istifadə olunduğu
hallarda, İO onları İA-ın əsaslandırmasında göstərsin.

3.6. Əsaslandırma vəzifəsinin yerinə yetirilməməsinin 26
nəticələri: İA-ın m.61-in tələblərinə uyğun qaydada əsas-
landırılmaması həmin İA-ın qanunaziddliyinə gətirib çıxarır
(etibarsızlığına deyil). Eyni zamanda diskresion səlahiyyət-
lərdən istifadə zamanı onun əsaslandırılmaması, diskresion
səlahiyyətin qüsurlu həyata keçirilməsi və bununla da İA-
ın qanunazidd olması deməkdir.

Müddətlərin axımının başlanması üçün əsaslandırma- 27
nın olub-olmasının heç bir hüquqi əhəmiyyəti yoxdur.
Amma müddətin bərpa olunması (m.73.3 və ya İPM bax)
üçün maraqlı şəxsin əsaslandırmanın olmadığını səbəb ki-
mi gətirməsi, onun haqlı olduğu halda, müddətin bərpası
üçün əsas kimi çıxış edə bilər.

Məs: maraqlı şəxs əsaslandırma olmadığından İA-ın hansı əsas-
larla qanunazidd olduğunu anlamır və İŞ və ya İİ-nin böyük eh-
timalla uğurla nəticələncəyində əmin olmur. Vəkil axtarışında isə
kifayət qədər vaxt itirir. Bu zaman əsaslandırmanın olmaması müd-
dətin bərpa edilməsi üçün əsas kimi çıxış edə bilər.

Maddə 62. İnzibati aktın qəbul olunması haqqında məlumat verilməsi

**62.1. İnzibati orqan inzibati aktın qəbul edilməsi haq-
qında maraqlı şəxslərə və ya onların nümayəndələrinə
rəsmi məlumat verməyə borcludur. Rəsmi məlumat in-
zibati aktın maraqlı şəxslərə birbaşa elan edilməsi, təq-
dim olunması və ya dərc edilməsi yolu ilə verilir.**

62.2. Poçt rabitəsi vasitəsi ilə ölkə daxilində göndərilmiş inzibati akt, onun poçta təqdim edildiyi gündən 5 gün keçdikdən sonra, elektron üsulla göndərilmiş inzibati akt isə göndərildiyi gündən 3 gün keçdikdən sonra maraqlı şəxsə təqdim olunmuş hesab olunur.

62.3. Bu Qanunun 62.2-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qayda maraqlı şəxsin inzibati aktı almadığı və ya gec aldığı hallara şamil olunmur. Maraqlı şəxs inzibati aktı almadığını və ya gec aldığı iddia etdiyi hallarda, aktı ona təqdim olunması faktını və müddətini sübut etmək vəzifəsi inzibati orqanın üzərinə qoyulur.

62.4. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş hallarda yazılı inzibati akt kütləvi informasiya vasitələrində dərc olunur. İnzibati akt dərc edildiyi gündən 10 gün keçdikdən sonra elan olunmuş sayılır.

62.5. Yazılı inzibati aktın kütləvi informasiya vasitələrində dərc olunması qaydası müvafiq inzibati orqan tərəfindən müəyyən edilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Konstitusion-hüquqi aspektlər	2
1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. «Rəsmi məlumat verilmə» institutu	4
2.1. «Məlumat verilmə» anlayışı	4
2.1.1. Məlumat vermək İO-ın iradə ifadəsi kimi	5
2.1.2. Məqsədli olaraq İO-ın özü tərəfindən məlumat vermə	5
2.1.3. İO-ın nümayəndələri	6
2.1.4. Təqdim edilmə	8
2.1.5. Üçüncü şəxslərə və üçüncü şəxslər vasitəsilə məlumat verilmə	9
2.2. Məlumat verilmənin formaları	11
2.3. Rəsmi məlumat verilmə anı	12
2.3.1. Şifahi İA-larda	14

2.3.2. Yazılı İA-larda.....	15
2.3.3. Elektron məlumat verilməyə 16	16
2.4. Rəsmi məlumat verilmənin təsiri	17
2.5. «Qəbul edilmə» anlayışı	18
2.6. Rəsmi məlumat verilmənin sübut edilməsi (m.62.3)	19
2.7. Qüsurlu məlumat verilmənin hüquqi nəticələri	22
3. KİV vasitəsi ilə məlumat verilmənin yol verildiyi	
hallar (m.62.4)	25
3.1. Ümumi	25
3.2. Qanunvericiliklə nəzərdə tutulduğu zaman	
yolverilən hallar	26
3.3. Ünvanı qeyri-müəyyən şəxslər olduğu	
hallarda yolverilən hallar	27
3.4. Yol hərəkəti nişanları	28
4. KİV vasitəsilə məlumat verilmənin forması	29
5. Göndərilmə ilə məlumat verilmə	30

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: M.62 maraqlı şəxslərə İA-ın qəbul edilməsi haqqında məlumatın verilməsi qaydasını tənzimləyir. Məlumat verilmə təkcə İO-ın vəzifəsi deyil, həmçinin m.64.1.-ə əsasən İA-ın hüquqi qüvvəsi və etibarlılığı üçün də ilkin şərtidir. Bu xüsusiyyətinə görə **məlumat verilmə** İİ-ın mərkəzi institutudur. Yalnız İA-ın qəbul edilməsi haqqında məlumatın maraqlı şəxsə verilməsi anında İA hüquqi təsirə malik olur, bu ana qədər İA sadəcə olaraq İO-ın daxili tədbiri kimi qəbul edilir. Hüquqi qüvvənin müəyyən etmək xüsusiyyətindən başqa, məlumatın verilməsi şikayət və iddia müddətlərinin axımının başlanması anını da müəyyən edir.

1.2. Konstitusion-hüquqi aspektlər: İA-ın qəbul edilməsi haqqında maraqlı şəxslərə məlumat verilməsi tələbi və ancaq məlumat verilmə anında İA-ın hüquqi qüvvəyə minməsi şərti hüquqi dövlət prinsipinin və hüquqi müdafiənin təmin edilməsi kimi konstitusion normaların bilavasitə təsiri altında müəyyən edilmişdir. İnzibati idarəçiliyin öz fəaliyyətini «gizli şəkildə» həyata keçirməsi bu

konstitusion prinsiplərə zidd və insan və vətəndaş hüquqlarının təminatında ən böyük maneə olardı.

- 3 1.3. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** M.62 icraatın başa çatdığı zaman qəbul edilmiş İA-lara, amma eyni zamanda icraat zamanı qəbul edilən aralıq İA-na (məs: icraata dəvət olunma) da şamil edilir. Əgər xüsusi qanunlarda məlumat verilmə haqqında ayrıca qaydalar nəzərdə tutulursa, onda həmin qaydalar lex specialis kimi üstün hüquqi qüvvəyə malikdirlər.

2. «Rəsmi məlumat verilmə» institutu

- 4 2.1. «Məlumat verilmə» anlayışı:** Məlumat verilmənin leqal anlayışı bu Qanunda verilmir, amma buna baxmayaraq m.62.1 c.2 dəqiq olaraq «birbaşa elan edilmə, təqdim olunma və ya dərc edilmə yolu ilə» qaydasını müəyyən etməklə, İA-ın formalarından asılı olaraq məlumat verilmənin izahını qismən verir. Məlumat vermək bu baxımdan İA-ın açıqlanmasından (müəlliflik hüququnda əsərin açıqlanması institutu ilə müqayisə oluna bilər) başqa bir şey deyildir.

2.1.1. Məlumat vermək İO-ın iradəsinin ifadəsi kimi

- 5 2.1.1.1. Məqsədli qaydada İO-ın özü tərəfindən məlumat vermə:** Məlumat verilmənin İA-ın özünün formasından və ünvanlandığı şəxslərin dairəsindən asılı olaraq müəyyən edilən bütün növləri mütləq İO-ın həmin İA-ı açıqlamaq, yəni məlumat vermək iradəsinin ifadəsi olmalıdır. İA-ın hər hansı bir təsadüfdən maraqlı şəxsə məlum olması, hələ İA-ın hüquqi qüvvə əldə etməsi üçün əhəmiyyət kəsb etmir. Eyni ilə hər hansı bir üçüncü şəxs İO-ın xəbəri olmadan maraqlı şəxsə İA-ın qəbul edildiyi haqqında məlumat verirsə (hətta həqiqət olsa da belə), bu da İA-ın açıqlanması, yəni onun barəsindən məlumat verilməsi demək deyil. Eyni ilə yazılı şəkildə qəbul edilmiş İA-ın te-

lefon ilə elan edilməsi halı da hələ İA barəsində məlumat verilməsi və onun hüquqi qüvvəyə minməsi demək deyil. Çünki ola bilər ki, hətta hazır tərtib olunmuş İA barəsində İO-da elan etmək (məlumat vermə) əminliyi olmasın. Bu cür iradəni ifadə etməyə əmin olana qədər İO İA-da hər hansı bir dəyişiklik etməkdə haqlıdır. Buna görə İO-ın məlumat verilmə zaman öz iradəsini ifadə etməsi vacibdir.

2.1.1.2. İO-ın nümayəndələri: İO-ın məlumat vermək iradəsini onun konkret nümayəndələri ifadə edir. Heç də vacib deyildir ki, mütləq olaraq həmin nümayəndə İO-ın rəhbəri olsun. Bu həmin orqanı təmsil etmək səlahiyyəti olan digər vəzifəli şəxslər (məs: əgər daxili qayda ilə müəyyən edilmişdirsə, universitetin rektoru məzuniyyətdə və ya ezamiyyətdə olduğu halda müvafiq məsələlər ilə bağlı universiteti İ prorektor təmsil edir) **və ya konkret** məsələ ilə bağlı təmsil etmək səlahiyyəti verilmiş adi işçilər ola bilər. Əsas həlledici amil odur ki, həmin nümayəndə İO-ı **kənara/başqalarına münasibətdə təmsil etmək** səlahiyyəti olsun. İO daxilində iş bölgüsünün necə aparıldığı maraqlı şəxslər üçün heç bir keyfiyyət dəyişikliyinə səbəb olmur. Bəzən elə sahələr olur ki, həmin İO daxilində səlahiyyət bölgüləri qanunla müəyyən edilir. Bu halda artıq qanunla müəyyən edilmiş qaydalar rəhbər tutulur.

Açıq-aydın İO-ı təmsil etmək səlahiyyəti olmayan şəxsin İA-ı təqdim etməsi, məs: otağı yığışdıran xadimə vəzifəli şəxsin stolunun üstündən götürək İA-ı maraqlı şəxsə verir. Bu hüquqi cəhətdən heç bir əhəmiyyət kəsb etmir.

2.1.2. Təqdim edilmə: Təqdim edilmə dedikdə, İA-ın bilavasitə maraqlı şəxsin özünə çatdırılması başa düşülür. Bu o deməkdir ki, İA maraqlı şəxsin səlahiyyətinə, birbaşa sahibliyinə keçir.

2.1.3. Üçüncü şəxslərə və üçüncü şəxslər vasitəsilə məlumat verilmə: Heç də vacib deyildir ki, İO (onun vəzifəli şəxsi) şəxsən İA-ı təqdim etsin. İA həmçinin digər

İO-ın və ya üçüncü şəxsin köməyindən istifadə etməklə də İA-ı təqdim edə bilər.

10 Bunun əksinə olaraq maraqlı şəxsin nümayəndəsi, vəkili olmayan üçüncü şəxslərə İA-ın təqdim edilməsi heç bir hüquqi əhəmiyyətə malik olmur.

11 **2.2. Məlumat verilmənin formaları:** Məlumat verilmə m.62.1-dən göründüyü kimi ümumi anlayışdır. O, özündə müxtəlif məlumat vermə formalarını (birbaşa elan etmək, təqdim etmək və ya dərc etmək) ehtiva edir. Əgər qanunla başqa qayda müəyyən olunmamışdırsa, onda formaların hansından istifadə edilməsi İO-ın diskresion səlahiyyətidir. Məs: seçimindən asılı olaraq İO İA-ın xüsusiyyətlərindən asılı olaraq məktub kimi tərtib edə sonra onu poçtla təqdim edə və ya şəxsən çatdırıb bilər. Bundan başqa, İO elektron üsulla göndərə və ya konkludent hərəkəti ilə İA haqqında məlumat verə bilər.

12 İO məlumat verilmənin formasını seçərkən, onu nəzərə almalıdır ki, hansı formada istifadə maraqlı şəxslərin İA-dan lazımı qaydada məlumat almaq imkanı verir. Əgər yazılı şəkildə qəbul edilmiş İA bir neçə şəxsə ünvanlansa və məlumdursa ki, həmin şəxslərdən birinə təqdim etmə, həmçinin digərlərinin də o İA haqqında məlumat almaq imkanını təmin edəcək, onda məlumat verilməsi uyğun qaydada həyata keçirilmiş hesab olunur. Məs: Miting keçirilməsi ilə bağlı «Yaşillıq müdafiəçiləri» QHT və A, B partiyaları birgə qaydada şəhər icra hakimiyyətinə müraciət edirlər. Şəhər icra hakimiyyəti başçısı mitinqin keçirilməsinə icazə verir. İcazə qərar formasında tərtib edilir. Bu zaman heç də vacib deyil ki, icazə hamıya ayrı-ayrılıqda çatdırılsın. Kifayət edir ki, müraciət edənlərdən birinə bu barədə rəsmi qaydada məlumat verilsin.

13 **2.3. Rəsmi məlumat verilmə anı:** Bir qayda olaraq məlumat verilmə anı kimi İA-ın «çatdığı» an hesab olunur. Bu anın müəyyən olunması məhkəmə icraatı zamanı bəzən çə-

tinliklər törədir. Çünki məhz bu an hüquqi müddətlərin axımının başlanmasını müəyyən edən andır. Bu cür çətinliklərin aradan qaldırılması üçün yazılı və elektron İA-ların çətdirilməsi ilə bağlı xüsusi qanunlarda daha dəqiq normalar nəzərdə tutulur. (Bax). Əgər bir neçə şəxsə təqdim edilmə nəzərdə tutulmuşdursa, onda İA birinci şəxsə təqdim olunma ilə öz hüquqi qüvvəsini əldə edir. Digər şəxslərə münasibətdə hüquqi müddətlərin axımı onlara təqdim etmə ilə başlamasına baxmayaraq, onlar üçün də artıq bu İA məcburi hüquqi qüvvəyə malik olur.

Məs: İA A, B və K barəsində qəbul edilmişdir. May ayının 4-ü İA A-ya təqdim olunur. B və K-ya isə İA may ayının 10-da çətdirilir. B və K-ya münasibətdə şikayət üçün müddətin axımı may ayının 10-dan başlayacaq. Amma may ayının 4-dən başlayaraq İA artıq qəbul edilmiş hesab edilir. Çünki A-ya təqdim edilmək ilə İA artıq İO-nın «daxili tədbirləri» çərçivəsindən kənara çıxıb.

2.3.1. Şifahi İA-larda: Şifahi İA-larda, yəni təxirəsalınmaz hallarda şifahi verilən aktlarda və ya əl hərəkətləri, siqnallar ilə verilən İA barəsindən məlumat vermə də şifahi baş verir. Bu cür İA-lar ancaq maraqlı şəxsin iştirakı olduqda, yəni şəxsə birbaşa elan edilə bilər. Şəxsin iştirakı olmadan onun barəsində şifahi İA-ın elan edilməsi, ona münasibətdə hələ heç nəyi dəyişmir. **14**

2.3.2. Yazılı İA-larda: Yazılı İA-ın təqdim edilməsi üçün bir qayda olaraq m.62.2-də nəzərdə tutulmuş norma tətbiq olunur. Poçt rabitəsi vasitəsilə ölkə daxilində göndərilmiş İA 5 gün keçdikdən sonra təqdim olunmuş hesab olunur. Ünvan qutularına məktubun salınması ilə Bax. **15**

2.3.3. Elektron məlumat verilmədə: Elektron üsulla göndərilmiş İA üçün İİQ 3 günlük müddət müəyyən edir. Bu müddət keçdikdən sonra İA təqdim olunmuş hesab olunur. Elektron üsulla göndərmək o zaman uyğun forma (diskresion səlahiyyətin qüsursuz həyata keçirilməsi) kimi qəbul edilir ki, İA-ın ünvanlandığı şəxs elektron üsulla **16**

göndərilmiş İA barəsində məlumat almaq üçün xüsusi elektron vasitələrə malik olsun. *Bu barədə məs: əgər əvvəlcədən həmin şəxslə yazışma həmişə elektron üsulla aparılmışdırsa və ya onun özü hər hansı bir səbəbdən (məs: yaşayış ünvanını dəyişmək ehtimalı olduğu halda, dəqiqliklə elektron ünvanı olduğu kimi qalır) elektron üsulla İA-ı göndərməyi xahiş edir.*

17 2.4. Rəsmi məlumat verilmənin təsiri: Qəbul edilmiş İA maraqlı şəxsə təqdim edilmədən əvvəl hüquqi cəhətdən ümumiyyətlə mövcud sayılmır, yəni hələ heç bir İA qəbul edilməmişdir. İA İO-ın özü üçün də ancaq təqdim edilmədən sonra hüquqi bağlılıq yaradır. Ona görə də təqdim edilməyə qədər İO İA-ı hər bir vaxt dəyişə və ya ümumiyyətlə onu qəbul etmədən imtina edə bilər. Amma hər bir halda hüquqi mövcud olma mərhələsi ilə hüquqi bağlılıq yaratmaq mərhələsi arasında fərqləndirmə aparılmalıdır. Xüsusilə bir neçə maraqlı şəxsə çatdırılma zamanı, hüquqi mövcudluq birinci şəxsə çatdırılma ilə başlayırsa, hüquqi bağlılıq ayrı-ayrı şəxsə münasibətdə individualdır. Yəni fərdi çatdırılma baş verdikdə, hüquqi bağlılıq da həmin fərd üçün yaranır.

18 2.5. «Qəbul edilmə» anlayışı: İA-ın təqdim edilməsi (məlumat verilməsi) anlayışından İA-ın qəbul edilməsi anlayışı fərqləndirilməlidir. Qəbul edilmə anlayışı bir neçə müddədə işlədilmişdir. Bəzən hətta müddədən aydın olur ki, İA-ın qəbul edilməsi ilə İİ başa çatır. Əslində İA-ın qəbul edilməsi icraat hüquqi mənada heç bir təsir göstərmir. Şifahi İA-larda (səs, signal, hərəkət) qəbul edilmə ilə məlumat verilmə zaman etibarilə üst-üstə düşə bilərlər.

19 2.6. Rəsmi məlumat verilmənin sübut edilməsi (m.62.3): Hər hansı bir İA-ın təqdim edilməsi barəsində mübahisə mövcuddursa, onda İO rəsmi məlumat verilmənin sübut edilməsi vəzifəsi İO-ın üzərinə düşür. İO m.45-ə əsasən yol verilən bütün sübut vasitələri ilə sübutetməni

həyata keçirə bilər. Sübutların qiymətləndirilməsi zamanı İA-ın ünvanlandığı şəxslərin də izahatları və onların izahatlarının nə dərəcədə inandırıcı olması nəzərə alınır. İzahatın inandırıcılığının müəyyən edilməsi zamanı baş vermiş hadisənin adətən baş verən hallardan nə dərəcədə fərqlənməsi kimi faktor böyük rol oynayır.

Əgər İO-ın araşdırması və m.45 və s. hesabına kifayət qədər lehinə sübut etməsi heç bir dəqiq nəticəyə gətirib çıxarmırsa, onda İO maraqlı şəxsin İA-ı gec alması (və ya ümumiyyətlə almaması) haqqına izahatını həqiqət kimi qəbul etməlidir. **20**

Əgər İO təqdim edilməni sübut edə bilmirsə və bu qüsuru aradan qaldırmaq mümkün deyildirsə, onda yeganə vasitə kimi İA-ın yenidən təqdim edilməsi yolu qalır. **21**

2.7. Qüsurlu məlumat verilmənin hüquqi nəticələri: İA-ın təqdim edilməsi üçün dəqiq müəyyən edilmiş formanın seçilməməyi və ya təqdim edilmənin icraat prinsiplərinin və ya qaydalarının pozulması ilə həyata keçirilməsi bir qayda olaraq maraqlı şəxslərə münasibətdə qüsurlu təqdim etmə kimi qiymətləndirilir və bu səbəbdən də hüquqi cəhətdən heç bir əhəmiyyətə malik olmur (qanunazidd təqdim etmə). Əgər qanunla müəyyən edilmiş qaydada təqdim etmə (məlumat verilmə) həyata keçirilməyirsə, onda maraqlı şəxslər üçün İA hələ də inzibati idarəçiliyin daxili tədbir olmaqda davam edir. Məs: qanunazidd təqdim edilmə hallarına şəxsin iştirakı olmadan onun barəsində qəbul edilmiş şifahi İA-ın birbaşa elan edilməsi, yazılı formada təqdim edilməsi müəyyən edilmiş İA-ın telefon (və ya hər hansı bir qiyabi formada) elan edilməsi, hüquq qabiliyyəti olmayan və ya məhdud hüquq qabiliyyətli şəxsin nümayəndəsi əvəzinə onun özünə təqdim etmə və s. göstərmək olar. **22**

Qüsurlu təqdim etmə icraat normalarının, hüququn ümumi prinsiplərinin, AR-nın tərəfdar çıxdığı beynəlxalq **23**

müqavilələrdə müəyyən olunmuş qaydaların pozulması ilə həyata keçirilən təqdim etmə sayılır.

- 24 Təqdim etmənin qüsurlu olması İA-ın özünün qanunazidd olması məsələsinə hər hansı bir şəkildə təsir etmir. Amma qüsurlu təqdim etmə müddətin axımının başlanmasına səbəb olur. Qüsurlu təqdim etmə, bu səbəbdən maraqlı şəxsin müddəti ötürməsi halı baş verirsə, onun müddətin bərpa olunması haqqında müraciəti zamanı əsaslandırma kimi xidmət edə bilər.

3. KİV vasitəsi ilə məlumat verilmənin yol verildiyi hallar (m.62.4)

- 25 **3.1. Ümumi:** Abz.4 ümumi olaraq tənzimləyir ki, hansı hallarda İA KİV vasitəsilə dərc oluna (təqdim oluna) bilər. KİV-də dərc edilməsi fərdi təqdim etmədən fərqli olaraq, maraqlı şəxsin dəqiqliklə İA barəsində məlumat almasını təmin etmir. Ona görə də KİV vasitəsilə məlumat verilmə ancaq «Azərbaycan Respublikası qanunvericiliyi ilə nəzərdə tutulmuş hallarda» (m.64.2.c.1) mümkündür. *Məs: «Banklar haqqında» AR qanununun 18-ci maddəsinə görə bank lisenziyasının ləğv edilməsi haqqında qərarını KİV-də rəsmi məlumat dərc etdirməlidir.* Bu cür məlumat verilmənin, daha doğrusu İA-ın dərc edilməsinin səbəbi bir qayda olaraq İA-ın ünvanlandığı şəxslərin dairəsinin geniş olmasıdır.
- 26 **3.2. Qanunvericiliklə nəzərdə tutulduğu zaman yolverilən hallar:** KİV-lərdə dərc etdirilməyə m.64.2-yə əsasən ancaq qanunvericiliklə nəzərdə tutulmuş hallarda yol verilir. Bu müddəə ilə qanunverici ondan çıxış edir ki, bir qayda olaraq KİV-də dərc etdirilmə maraqlı şəxsə münasibətdə, yəni onun İA-ın barəsində məlumat alması problemlər yarada bilər. Qanunverici özü ancaq o zaman, qanunvericilikdə KİV-də dərc olunma qaydasını (yayımlama) o halda nəzərdə tuta bilər ki, həmin halın xüsusiyyətləri

məhz KİV-də dərc etdirilməni tələb etsin. Bu cür hallar bir adətən kütləvi tədbirlər ilə bağlı olur və bu cür tədbirlər zamanı İA-ın ayrı-ayrılıqda maraqlı şəxslərə təqdim edilməsi nə zaman, nə də İO-ın xərcləməli olduğu vasitələr (İA-ın surətlərinin sayı) baxımından qeyri-mütənasib olur. Məs: Ətraf mühitə dair informasiya almaq haqqında AR qanununun (12 mart 2002) m.10.5-ə görə ətraf mühitə dair informasiyalar KİV-də müntəzəm yayımlamalar yolu ilə əhaliyə çatdırılır.

3.3. Ünvanı qeyri-müəyyən şəxslər olduğu hallarda 27
yolverilən hallar: Ünvanı şəxslər olan İA ilə bağlı qanunverici bir sıra xüsusiyyətləri nəzərdə tutur. Ünvanı qeyri-müəyyən şəxslər olan İA-ın əsaslandırılması üçün vacib forma nəzərdə tutulmadığı kimi, (m.61.5.3) onların KİV vasitəsilə elan olunması da müəyyən edilir. Bunun səbəbi həmin şəxslərin dairəsinin geniş olduğu üçün hər birinə fərqi məlumat verilməsinin mümkünsüzlüyündən irəli gəlir. Bununla belə KİV vasitəsi ilə dərc edilməsi paralel olaraq fərdi məlumat verməsini də istisna etmir (İO bu barədə diskresion səlahiyyətinə əsasən müəyyən edir).

3.4. Yol hərəkəti nişanları: 28 Yol hərəkəti nişanlarına münasibətdə xüsusi qaydalar mövcuddur. (Bax İA). Yol hərəkəti nişanları və göstəricilər onların quraşdırılması ilə elan edilir. Bu zaman həlledici meyar kimi onların adi şəraitdə (normal hava şəraiti, maraqlı şəxsin görmə qabiliyyətinin normal olması və s.) aydın görünməsi (görünüş prinsipi) çıxış edir. Yol hərəkəti nişanları və göstəriciləri quraşdırılması ilə elan edilmiş hesab edilir və hüquqi qüvvəyə minir. Bu zaman artıq maraqlı şəxsin iştirakının olmaması heç nəyə təsir etmir. Bu zaman yol hərəkəti nişanı NHA-lardan heç nə ilə fərqlənmir.

4. KİV vasitəsilə məlumat verilmənin forması: M.62.4 29 aydın şəkildə ancaq yazılı İA-ın KİV-də dərc etdirilməsini nəzərdə tutur. Amma yazılı formada nəzərdə tutulmayan

İA-lar İA-ın formasından asılı olaraq KİV vasitəsilə açıqlanırlar. Məs: İA radio və televiziya (səs, signal, rəsm) vasitəsilə yayımlana bilərlər. Amma hər bir halda o forma seçilməlidir ki, hüquqlarına toxunula bilən bütün (və ya ən azından, digər vasitələr ilə müqayisədə daha çox) maraqlı şəxslərin həmin İA haqqında məlumat alması təmin edilsin.

30 5. Göndərilmə (çatdırılma) ilə məlumat verilmə:

Məlumat verilmənin bir forması kimi də İİQ m.62.2-də poçt rabitəsi vasitəsilə və ya elektron rabitə vasitəsilə göndərilməni göstərir. Bu zaman həlledici amil kimi zaman kəsiyi müəyyən edilmişdir. Belə ki, məlumat verilmə anı (və bununla da İA-ın qüvvəyə minməsi) poçt rabitəsi vasitəsilə göndərilmədə 5 gündən sonra, elektron vasitə ilə göndərilmədə isə 3 gündən sonra müəyyən edilmişdir.

31 Qanunverici sübutetmənin ağırlığını hər bir mərhələdə İO-ın üzərinə qoyduğu kimi İA-ın çatdırılması zamanı da məsuliyyəti İO daşdığı səbəbindən çatdırılmanın lazımı qaydada həyata keçirildiyini sübut etməyə borcludur.

Maddə 63. İnzibati aktda olan aşkar səhvlərin düzəldilməsi

63.1. İnzibati orqan öz təşəbbüsü ilə və ya maraqlı şəxslərin ərizəsinə əsasən qəbul etdiyi inzibati aktda olan yazı və hesab səhvlərini düzəldə bilər.

63.2. İnzibati orqan düzəliş edilməsi zəruri olan sənədi tələb edə bilər.

63.3. İnzibati aktda düzəlişlər inzibati orqanın müvafiq vəzifəli şəxsinin və ya kollegial inzibati orqanın üzvlərinin imzası ilə təsdiq olunmalıdır.

63.4. İnzibati orqan inzibati akta edilən düzəlişlər barədə bu Qanunun 62-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada maraqlı şəxslərə məlumat verməyə borcludur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Düzəliş edilməsi üçün irəli sürülən ilkin şərtlər	4
1. İA-da səhvlərin olması	4
2. Səhvlərin aşkar olması	6
3. Düzəliş üzrə icraat	8
3.1. Ümumi	8
3.2. İO-ın xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda öz təşəbbüsü ilə (m.63.10)	10
3.3. Əsaslandırılmış maraqlar	11
3.4. İA-da düzəliş haqqından qeyd/imza (m.63.2. və m62.3.)	12
4. Düzəlişə münasibətdə hüquqi müdafiə vasitələri	13
4.1. Düzəliş edilməsinə qarşı hüquqi müdafiə	13
4.2. Düzəlişi etməkdən imtinaya qarşı hüquqi müdafiə	14

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa İO-a belə **1** bir səlahiyyət verir ki, İO hüquqi cəhətdən aydınlığı və icraata qənaəti təmin etmək məqsədi ilə İA-larda olan aşkar səhvləri düzəltsin. Bu cür qayda hüququn ümumi prinsiplərinə də uyğundur. Eyni xarakterli qaydalar prosesual hüquqda məs: MPM m.228-də nəzərdə tutulmuşdur.

Bir qayda olaraq İA ancaq İŞ, geri çağırılma (ləğv edilmə) və s. şəkildə dəyişikliyə məruz qala bilər. Maraqlı şəxslərə elan edilməmiş, yəni qüvvəyə minməmiş İA (daha doğrusu onun hazırlanan layihəsi) isə prinsip etibarlı ilə qüvvəyə minənə qədər istənilən vaxt dəyişilə bilər. M.64 İPM-də olduğu kimi hüquqi aydınlığın təmin edilməsi üçün artıq qüvvəyə minmiş İA-da yazı və hesab səhvlərinin düzəldilməsini nəzərdə tutur. Bu o deməkdir ki, İA **mahiyyət-** **2**

ti üzrə toxunulmamış qalır, çünki düzəliş ilə elə İA-ın həmin mahiyyətinə aydınlıq gətirməyə ona nail olunur.

- 3 **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** M.63 bilavasitə yazılı və ya elektron formada qəbul edilmiş və İİQ-nun tətbiq edildiyi münasibətlər ilə bağlı İA-lara tətbiq edilir. Düzəlişlər ancaq qərarın əsas hissəsinə deyil, eyni zamanda onun əsaslandırma və ya digər hissələrinə dair də aparıla bilər.

2. Düzəliş edilməsi üçün irəli sürülən ilkin şərtlər

- 4 **2.1. İA-da səhvlərin olması:** İA-da m.63 anlamında səhvlərin olması o deməkdir ki, İO İA-da ifadə etmək istədiyinin əvəzinə başqa şeyi ifadə edir və ya əksinə, ifadə etmək istəmədiyini ifadə edir. Əksinə əgər İO-ın iradəsinin özünün (xüsusilə işin hallarının müəyyən edilməsində, sübutların qiymətləndirilməsində və hüququn tətbiq edilməsində) səhv formalaşmasından söhbət gedirsə, bu artıq m.63 anlamında düzəlişləri ifadə etmir. Deməli m.63 anlamında səhv «**iradə**» ilə «**ifadə**»-nin üst-üstə düşməməyi-dir. İA-ın özündə səhvlərin olması hələ onun qanunazidd olması demək deyil, çünki tam dəqiq olmayan məzmunu ilə həmin İA etibarlı və qanunauyğundur.

- 5 Eyni zamanda İA-da İO tərəfindən istənilməyən qeyri-aydınlıq da m.63 anlamında səhv ola bilər. Düzəlişlər tək qərarın əsas hissəsinə deyil, həmçinin onun əsaslandırma və hüquqi müdafiə vasitələri haqqında məlumatlandırmaya da aid olur və bəzən hüquqi müdafiə haqqında məlumatlandırma kifayət qədər aydın olmur. Bu halda da İO m.63-ü tətbiq edə bilər. Bu halda düzəlişlər dedikdə, İA-a əlavələr və ya pozulmalar (üzərində xətt çəkmə) və ya dəyişikliklər edilməsi başa düşülür.

- 6 **2.2. Səhvlərin aşkar olması:** Səhvlər heç bir çətinlik olmadan İA-ın hazırlanması mərhələsindən, İA-ın digər hissələrindən və ya maraqlı şəxslərə məlum olan digər hal-

lardan aşkar məlum olmalıdırlar. Həlledicidir ki, maraqlı şəxslərə işin digər hallarından aydın olsun ki, İO-ın iradəsi səhv ifadə olunub. İA-da olan səhvlərin düzəldilməsi üçün bu cür sərt şərtlərin müəyyən edilməsi təkcə müddəanın qrammatik təfsirindən, eyni zamanda müddəanın məzmun və mahiyyətindən irəli gəlmir, eyni zamanda bu cür şərtlər **qarşılıqlı etimadın** qorunması prinsipinin (İA qəbul edildiyi məzmununda etibarlı hesab edilməlidir!) qorunması prinsipinin də təsirinin altında formalaşır.

Səhvin aşkar olması İA-ın özünün məzmunundan aydın olmalıdır. Məs: İA-ın əsas hissəsi (tənzimləmə qaydasının nəzərdə tutulduğu hissə) ilə əsaslandırma hissəsinin müqayisəsi nəticəsində. Səhvin aşkar olması yazı və hesab səhvlərinə aiddir. 7

Məs: Şəxsin həmin olduğunda heç bir şübhə olmadığı halda maraqlı və ya üçüncü şəxsin familiyasının və ya adının, adresinin aşkar olaraq səhv yazılması, söhbətin hansı evdən və ya torpaq sahəsindən getdiyi aşkar məlum olduğu halda, evin və ya mənzilin nömrəsinin səhv yazılması, torpağın reyestr göstəricilərinin səhv verilməsi, pensiya ayrılması barəsində qərar qərar qanunla müəyyən edilmiş məbləğin aşkar olaraq səhv göstərilməsi və s.

3. Düzəliş üzrə icraat

3.1. Ümumi: Düzəliş üzrə icraat bilavasitə İO-ın öz təşəbbüsü ilə və ya maraqlı şəxsin ərizəsi ilə başlaya bilər. Maraqlı şəxs ərizəni hər bir vaxt hətta hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etdiyi və ya İA mübahisələndirilə bilməyən olduğu halda da verə bilər. Edilən düzəlişlər uyğun qaydada şəxsə təqdim edilməlidir. Həmçinin bu düzəlişlər İA-ın qüvvəyə mindiyi andan (geriyə şamil edilməklə) qüvvədə olur. 8

Maraqlı şəxsin ərizəsi əsasında və ya İO-ın xidməti vəzifəsində irəli gələn hallarda öz təşəbbüsü ilə edilməsindən asılı olmayaraq özü-özlüyündə **düzəliş İA deyil** və 9

çünkü heç bir qayda müəyyən etmir. Ona görə də heç düzəliş barəsində edilən ərizəyə imtina edilməsi də İA deyil. İA olmadığı üçün düzəliş heç bir əsaslandırmanı da tələb etmir. Amma əgər İO əsaslandırma yazmaq istəyində olsa, buna heç bir qadağa yoxdur.

10 3.2. İO-ın xidməti vəzifəsindən irəli gələn hallarda öz təşəbbüsü ilə: İA-ın İO-ın öz təşəbbüsü ilə düzəldilməsi İO-ın diskresion səlahiyyətidir. Bəzən elə hallar ola bilər ki, İO düzəlişin aparılmasını vacib hesab etməyə bilər. Məs: İA-da yazı səhvləri olsa da belə maraqlı şəxslər onu məzmununa uyğun artıq icra etmişlər və düzəlişə heç bir ehtiyac qalmamışdır.

11 3.3. Əsaslandırılmış maraqlar: Əgər şəxsin İA-da olan səhvlərin düzəldilməsində əsaslandırılmış marağı varsa, onda o, İA-da olan səhvlərin düzəldilməsini tələb edə bilər. Əsaslandırılmış marağ özünü onda ifadə edir ki, maraqlı şəxs öz hüquqi mövqeyini daha yaxşılaşdırır və ya onun hər hansı bir hüququn həyata keçirmək daha da asanlaşır. Məs: şəxs həmin İA-ı hər hansı bir başqa bir İO-da təqdim etməlidir və şübhələr vardır ki, İA bu şəkildə maraqlı şəxsin ziyanına təfsir oluna bilər.

12 3.4. İA-da düzəliş haqqında qeyd/imza (m. 63.2 və m. 63.3.): M.63.2. İO-da səlahiyyət verir ki, o, İA-da düzəlişləri həyata keçirmək üçün həmin sənədi tələb etsin. Bununla imkan yaranır ki, İO düzəlişi etsin və həmin düzəlişi müvafiq vəzifəli şəxs imzası ilə (kollegial orqanlarda üzvlərin imzası ilə) o düzəlişi təsdiqləsin. İA-ın tələb edilməsi riayət olunmadığı hallarda məcburi icra vasitələri ilə də təmin oluna bilər.

4. Düzəlişə münasibətdə hüquqi müdafiə vasitələri

13 4.1. Düzəliş edilməsinə qarşı hüquqi müdafiə: M.63-ün müəyyən etdiyi sərhədlərdən kənara çıxan hər hansı bir düzəliş artıq İA-ın məzmunun dəyişməsi deməkdir və bu

cür düzəliş ümumi qaydalara uyğun qaydada mübahisələndirilə bilər.

4.2. Düzəlişi etməkdən imtinaya qarşı hüquqi müdafiə: Düzəlişi etməkdən imtina barəsində İİ qaldırılması zamanı məburedici və ya mübahisələndirici iddia qaldırıla bilər. Birinci hal İO-ın tam hərəkətsizliyinə qarşı, ikinci hal isə düzəlişi həyata keçirməkdən imtina etmək haqqında qəbul edilmiş qərarla qaldırılır.

Maddə 64. İnzibati aktın hüquqi qüvvəsi və etibarlılığı

64.1. İnzibati akt ünvanlandığı şəxsə və ya maraqlarına toxunduğu şəxsə bu barədə məlumat verildiyi andan və yaxud bu barədə həmin şəxslərə məlum olduğu andan hüquqi qüvvəyə minir. İnzibati akt məlumat verildiyi məzmununda hüquqi qüvvəyə minir və hüquqi cəhətdən etibarlı sayılır.

64.2. İnzibati akt qanunla müəyyən olunmuş qaydada geri çağırılana, ləğv edilənə, dəyişdirilənə, qüvvədə olma müddəti qurtardığına və ya başqa səbəbə görə qüvvədən düşmüş hesab edilənə qədər hüquqi qüvvəsini saxlayır və hüquqi cəhətdən etibarlı sayılır.

64.3. İnzibati orqan inzibati aktın geri çağırılması, ləğv olunması, dəyişdirilməsi və ya qüvvədən düşmüş hesab olunması barədə maraqlı şəxslərə məlumat verməyə borcludur.

64.4. Etibarsız inzibati aktın hüquqi qüvvəsi yoxdur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti və məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. İA-ın etibarlı olması	3
2.1. Etibarlılıq anlayışı	3

2.2. Hüquqi cəhətdən mövcud olma	4
2.3. Xarici etibarlılıq/Hüquqi nəticələr törətmə	5
2.4. Daxili etibarlılıq	6
2.5. Hüquqi qüvvə	9
2.6. Etibarlı olmanın aid olduğu şəxslər dairəsi	10
2.6.1. Ünvanlandığı şəxslər	11
2.6.2. Maraqlı şəxslər	12
2.6.3. İO-lar və onların təmsilçiləri	13
2.7. Hüquqi varislərə münasibətdə etibarlı olma	14
3. Etibarlı olmanın hüquqi nəticələri	17
3.1. Məcburilik qüvvəsi	17
3.2. İşin hallarının müəyyən edilməsinə dair «preyudisiallıq» ..	18
4. Qüvvədə olma	19
4.1. Formal qüvvədə olma	19
4.2. Maddi qüvvədə olma	21
5. Etibarlı olmanın başlanması	22
5.1. Məlumat verilmənin/məlum olmanın əhəmiyyətli olması .	22
5.2. Təqdim edilmə olmadığı halda etibarlı olma	23
5.3. Dəqiq olmayan etibarsızlıq	24
6. Etibarlı olmanın müddəti (m.64.2.)	25

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** Müddəa İA-ın etibarlılığının başlanmasını və davam etməsini müəyyən edir və bununla da İA-ın ünvanlandığı şəxslər və digər maraqlı şəxslər üçün necə maddi təsir etməsini aydınlaşdırır. Eyni zamanda müddəa müəyyən edir ki, etibarsız İA-lar heç bir hüquqi qüvvəyə malik olmur (bax m.65). Etibarlılıq anlayışı bu baxımdan mülki hüquqda olduğu kimi geniş müəyyən edilməyib. Etibarlılıq anlayışı mütləq hüquqi qüvvə və icra edilməli olma anlayışlarından fərqləndirilməlidir. Formal etibarlılığın ilkin şərtlərindən biri kimi məlumat verilmə çıxış edir. Hüquqi qüvvə bilavasitə 62-ci maddə ilə əlaqəlidir.
- 2 1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Bu müddəa bilavasitə İİQ-da nəzərdə tutulmuş mənada İA-lara münasibətdə tətbiq olunur. Eyni zamanda bu müddəa İA olmayan

İO-ların digər hərəkətlərinə də tətbiq oluna bilər. Amma bu müddəa İO-ın mülki hüquqi hərəkətlərə tətbiq olunur.

2. İA-ın etibarlılığı

2.1. Etibarlılığın anlayışı: Əslində müddəa İA-ın etibarlılığına anlayış vermir, sadəcə olaraq etibarlılığın başladığı və qurtardığı anı müəyyən edir. Həmçinin bu barədə müəyyən edilmiş qaydalar həm xarici etibarlılığa, həm də daxili etibarlılığa aid edilir. Baxmayaraq ki, abz.1-də ancaq ünvanlandığı şəxsə və maraqlı şəxsə münasibətdə etibarlılıqdan danışılır, amma İA eyni qaydada İO-ın özü üçün və həmçinin yuxarıda adı çəkilən şəxslərin hüquqi varislərinə də münasibətdə etibarlı olur. 3

2.2. Hüquqi mövcud olma: İA ən azından onun barəsində ünvanlandığı şəxsə məlumat verildiyi **andan hüquqi cəhətdən** mövcud olmağa başlayır. Bundan əvvəl tərtib olunmuş mətn (başqa forma da ola bilər) heç bir hüquqi əhəmiyyətə malik olmadan ancaq İO-ın daxili tədbiri kimi və ya İA-ın sadəcə layihəsi kimi qiymətləndirilməlidir. Ancaq məlumat verildiyi andan (əlan edilmə, dərc edilmə, çatdırılma və s.) İA hüquqi qüvvəyə malik olur və ancaq bu andan etibarən İA hüquqi müdafiə vasitələri ilə mübahisələndirilə bilər. Məlumat verilmədən əvvəlki zaman kəsiyi üçün İA heç **bir hüquqi məna** kəsb etmir. Ona görə də bu vaxta qədər İO həmin aktı dəyişdirə və ya ümumiyyətlə onu verməkdən imtina edə bilər. Bəzən ancaq İA-ın xarici etibarlılığından danışılır. Amma bu bir qədər yanlış fikirdir. 4

2.3. Xarici etibarlılıq: Xarici etibarlılıq İA-ın ünvanlandığı şəxsi və ya şəxsləri, həmçinin maraqlı şəxslər üçün qüvvəyə malik olması deməkdir. Məzmunundan asılı olaraq İA maraqlı və ünvanlandığı şəxslər üçün onlara qanunla **müəyyən edilmiş qaydada məlumat verildiyi andan bu cür qabiliyyəti əldə** edir. Sual yarana bilər ki, 5

əgər İA müxtəlif maraqlı şəxslərə müxtəlif vaxtlarda çatdırılmış və bununla da onlarda münasibətdə müxtəlif vaxtlarda xarici etibarlılığı əldə etmişdirsə, bu məsələ necə həll edilməlidir. Yenə də vurğulamaq lazımdır ki, fərdi hüquq və vəzifələrin yaranması əsas götürülərək, burada da fərdi hüquqi qüvvəyə minmə anları mövcud olur. Hər bir maraqlı şəxsə çatdırılma anı məhz onun üçün hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etmək müddətinin axınının başlanmasına səbəb olur.

Misal: B-yə İA 5 gün əvvəl çatdırılır. Bu o deməkdir ki, B üçün hüquqi müdafiə üçün müəyyən edilmiş müddət axını A ilə müqayisədə 5 gün gec başlayıb, 5 gün də gec bitəcək.

- 6 2.4. Daxili etibarlılıq:** Daxili etibarlılıq daha doğrusu İA-ın əsas iştirakçılar üçün müəyyən nizaməsalma qaydasını müəyyən etmək, nəyəsə məcbur etmək qabiliyyətinin olması, xarici etibarlılıqdan fərqlənir. Qeyd etmək lazımdır ki, daxili etibarlılıq və xarici etibarlılıq çox vaxt praktikada üst-üstə düşür. Haqlı olaraq tənqid oluna bilər ki, bu cür fərqləndirmə artıq vaxt itkisinə səbəb olur, bunsuz da keçinmək olar. Amma bəzən elə hallar olur ki, məs: müvəqqəti İA-larda, təxirəsalıcı şərt ilə qəbul edilmiş İA hallarında xarici etibarlılıq və daxili etibarlılıq müxtəlif zaman başlayır. *Məs: İO tikintini sökmək haqqında qərar verir, amma bildirir ki, bu İA ancaq ərazidə yaşıllaşdırmaya başlamağa hazırlıq gədən zaman həyata keçirsin.*
- 7** *Məs: İO 09.12.2006-cı ildə B-nin 02.03.2007-ci ildən başlayaraq sosial müavinət alması haqqında İA qəbul edir. Bu zaman xarici etibarlılıq 09.12.2006-cı il tarixdə, daxili etibarlılıq isə 02.03.2007-ci il tarixdə başlayır.*
- 8** İA-a qarşı hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə, həmçinin İA-ın geri çağırılması, ləğv edilməsi üçün ancaq xarici etibarlılıq əhəmiyyət kəsb edir.
- 9 2.5. Hüquqi qüvvə:** Hüquqi qüvvə anlayışını İİQ bu maddədə etibarlılıq anlayışı ilə yanaşı işlədir. Bununla da

onların bir-biri ilə bağlı olduğu açıq aydın qanunla təsdiqlənir. Hüquqi qüvvənin mövcud olması şərti kimi qanunda «məlumat verilmə» göstərilmişdir. Bununla belə hüquqi qüvvə bir neçə aspektdə əhəmiyyət kəsb edir. Buna görə də formal və maddi mənada hüquqi qüvvə fərqləndirilməlidir. **Formal hüquqi qüvvə** İA-a qarşı inzibati şikayətin və inzibati iddianın qaldırılması üçün müddətin hesablanmasında həlledici əhəmiyyətə malikdir. **Maddi** mənada hüquqi qüvvə isə iştirakçılar üçün maddi mənada bağlılığın yaranması deməkdir.

2.6. Etibarlı olmanın aid olduğu şəxslər: İA-ın hansı şəxslərə münasibətdə etibarlı olması maddə ilə dəqiq müəyyən edilmişdir. Abz.1-də qeyd edilir ki, bu etibarlılıq İA-ın barəsində qəbul edildiyi şəxslər (**yəni ünvanlandığı şəxs**) və bu İA-dan hüquqlarına toxunulan və ya toxunula bilən şəxslər (**maraqlı şəxslər**) dairəsinə aid olur. Bununla belə bu maddədə həmin İA-ın İO-lara münasibətdə hüquqi qüvvəyə malik olması haqqında və həmçinin hüquqi varislərə münasibətdə hüquqi qüvvəsi barədə heç nə deyilmir.

2.6.1. Ünvanlandığı şəxs: İA bilavasitə müəyyən şəxsə (şəxslərə) onun hüquq və vəzifələrini müəyyən etmək üçün istiqamətlənir, yəni ona ünvanlanır. Bu şəxs sanki bu İA-ı sifariş verən və ya onu qəbul edən şəxsdir. Təbii ki, bu zaman söhbət m.36.1.2-də müəyyən edilmiş iştirakçılardan gedir. Hər hansı bir İA ən azından bir şəxsə ünvanlanmalıdır. İA şəxslərə ünvanlandığı zaman onlar maraqlı şəxslər kimi deyil, ünvanlandığı şəxslər kimi başa düşülməlidirlər.

2.6.2. Maraqlı şəxslər: Hər hansı bir şəxsin maraqlı şəxs olub-olmamağı məsələsinin həll edilməsi üçün, onun İA nəticəsində hüquqlarına toxunulması və ya toxunulma ehtimalının olması məsələsini aydınlaşdırılması ilə lazımdır. M.36-nın şərtlərindən görüldüyü kimi heç də vacib deyil ki, bütün maraqlı şəxslər iştirakçıya çevrilsin. Bu cür rol

maraqlı şəxs sonradan cəlb olunma ilə əldə edir. Bu o deməkdir ki, iştirakçıya çevrilməyən maraqlı şəxsə məlumat verilmədiyində onun barəsində İA etibarlı olmur. Bu məsələ çox vaxt, üçüncü şəxslərə təsir edən İA-ların mövcud olduğu hallarda özünü büruzə verir. Əgər məs: qonşu icraata cəlb edilməmiş kiməsə fərdi ev tikintisinə icazə verilmişdirsə, onda yenə də qonşu İA ona elan edildiyi andan qüvvəyə malik olur. Təbii ki, bu icraatda səhvə yol verilmiş və qonşu iştirakı məcburi olduğu halda icraata cəlb olunmamışdır. Bu isə öz növbəsində İA-ın mübahisələndirilməsi üçün əsasdır. Amma bu halda belə İA qüvvəyə malik ola bilər.

13 2.6.3. İO-lar və onların təmsilçiləri: M.64 İA-ın İO-ın özü barəsində hüquqi qüvvəyə malik olması, yəni onun özü üçün bağlılıq yaratması barədə heç nə nəzərdə tutmur. Qanunverici bu barədə susmaqla elə qəbul edilmiş İA-ın eyni qaydada İO üçün məcburi qayda yaratmasını təsdiqləyir. Belə ki, İO m.35-də iştirakçı kimi təsdiqlənir. İİQ-nun ümumi prinsipləri isə bu qərarın fərdi olması ilə yanaşı tərəflər üçün onun məcburiliyini müəyyən edir. Beləliklə, İO özünün verdiyi İA-la özü üçün də əgər həmin akt ləğv edilməmişdirsə, geri çağırılmamışdırsa və ya müddəti qurtarmamışdırsa, məcburi qayda müəyyən edir.

14 2.7. Hüquqi varislərə münasibətdə etibarlılıq: İA-ın onun ünvanlandığı şəxsin və ya maraqlarına toxunduğu şəxsin hüquqi varislərinə münasibətdə hüquqi qüvvəyə malik olması haqqında bu maddədə heç bir qayda nəzərdə tutulmur. Bu zaman iki aspekt nəzərə alınmalıdır. Belə ki, birincisi hüquq və vəzifələrin özləri təbiət üzrə vərəsəlik üzrə keçməsi bilirlərmi (**hüquq varisliyi qaydasında keçmə qabiliyyəti**). Əgər bu şərt ödənilmişdirsə, qanun onların hüquq vərəsəliyi qaydasında keçməsi üçün hansı qaydaları müəyyən etmişdir (**hüquqi varisliyin şərtləri**). Birinci şərtin üzərində dayansa q onu demək lazımdır ki, şəxsiyyət-lə qırılmaz bağlı olan hüquq və vəzifələr hüquq varisliyi

qaydasında keçə bilməzlər. Onların fiziki şəxsin ölümü ilə sona yetirlər. Onların özlərinin mahiyyətinə görə şəxsiyyətlə o qədər bağlıdırlar ki, onların hüquq varisliyi qaydasında keçməsi istisna edilir. Bu məs: əcnəbinin dövlətdə qalması üçün icazə alması (viza), siyasi sığınacaq hüququnun verilməsi, sürücülük vəsiqəsinin verilməsi və s.

Bundan başqa, ayrı-ayrı qanunlarda və ilk növbədə MM-də öz əksini tapmış hüquqi varisliyin şərtləri mövcuddur. Bu zaman mütləq sinqulyar (yəni, məs: hər hansı bir əşyanın özgəninkiləşdirməsi ilə əlaqədar olan) və universal (bütün hüquq və vəzifələrin keçməsi ilə əlaqədar olan) hüquq varisliyi arasında fərqləndirmə aparılmalıdır. Bununla bağlı İİQ heç də xüsusi normalar nəzərdə tutmur və mülki hüquqda müəyyən edilmiş normaları əsas götürür. **15**

MM-nin 1133-cü maddəsinə görə şəxsin ölümü ilə onun əmlakı başqalarına keçir. Eyni qayda hüquqi şəxslərin, dəyişdirilmə, yenidən təşkil edilmə və ya ləğvi ilə bağlı müddələrdə öz əksini tapmışdır ki, bunlar hamısı universal hüquq varisliyinə əyani misallardır. Vərəsəyə bir qayda olaraq hüquq varisliyi qaydasında keçə bilən hüquq və vəzifələri tam həcmdə keçir. Bununla da həmin vərəsələr uyğun olaraq İA-ın ünvanlandığı şəxslərin və həmin İA-la hüquqlarına toxunulan şəxslərin yerinə keçirlər. **16**

3. Etibarlı olmanın hüquqi nəticələri

3.1. Məcburilik qüvvəsi: İA-ın etibarlı olması onunla nəticələnir ki, nəinki İA aid olduğu maraqlı şəxslər üçün, həmçinin onu qəbul edən İO-lar üçün məcburi olur. Bu qayda təkcə yeni qayda müəyyən edən İA-lara deyil, sadəcə müəyyən münasibətin mövcud olduğunun təsdiq edən müəyyənədicisi İA-lara da aiddir. Məcburilik qüvvəsi həmçinin müəyyən münasibətləri ləğv edən, İA-ların ləğv edilməsini nəzərdə tutan əlverişli İA-lara da aiddir. **17**

18 3.2. İşin hallarının müəyyən edilməsinə dair «preyudisiallıq»: Məhkəmə qərarları kimi İA-lar da aid olduğu iş ilə bağlı, yəni işin hallarının müəyyən edilməsinə dair pre-yudisial qüvvəyə malikdir. Bu o deməkdir ki, İA-ı qəbul edən İO, İA-ın aid olduğu maraqlı şəxslərdən başqa, bir qayda olaraq digər məhkəmələr və digər İO-lar tərəfindən də həmin iş üzrə müəyyən edilmiş faktların həqiqətən də mövcud olduğu qəbul edilməlidir.

4. Hüquqi qüvvə

19 4.1. Formal hüquqi qüvvə: İA-ın mübahisələndirilməsi qeyri mümkün olması ilə formal hüquqi qüvvə başlayır. Mübahisələndirmənin qeyri-mümkün olması o deməkdir ki, İA-a qarşı bütün hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə mümkünəz olur. Bu cür mümkünəzlik həm bütün mümkün hüquqi müdafiə vasitələrinin tükəndirilməsi, həm də müddətin ötürülməsi ilə baş verə bilər. Mübahisələndirilmənin mümkünəz olması ilə eyni zamanda İA formal hüquqi qüvvəyə əldə edir. Mübahisələndirmənin mümkünəz olması İA-ın qanuni və ya qanunsuz olmasından asılı olmayaraq (təbii ki, etibarsız/yararsız İA-ları çıxmaq şərti ilə) baş verir. Bu cür qayda hüquqi sabitliyin və hüquqi əmin-amanlığın qorunmasına xidmət edir.

20 İA-ın mübahisələndirilməsinin qeyri-mümkün olması haqqında normaların bəziləri İİQ-da nəzərdə tutulduğuna baxmayaraq, onların böyük hissəsi İPM-dədir. Mübahisələndirmənin qeyri-mümkün olması müxtəlif maraqlı şəxslərə İA-ın elan edilməsinin (məlumat verilməsinin) müxtəlif vaxtlarda edilməsindən asılı olaraq müxtəlif vaxtlarda baş verə bilər.

21 4.2. Maddi hüquqi qüvvə: Maddi hüquqi qüvvə o deməkdir ki, İO və bütün digər iştirakçılar (m.39) bir qayda olaraq İA-da nəzərdə tutulmuş qaydaya bağlıdırlar, yəni onlar üçün məcburi qayda müəyyən edir. Hər hansı bir ye-

ni qayda həmin İA-ın geri çağırılma, ləğv edilməsi və ya dəyişdirilmə yolu ilə baş verə bilər. Bax. İA-ın ləğv edilməsi zamanı m.67 və 68-in tələbləri nəzərə alınmalıdır. Maddi hüquqi qüvvə İA-ın əsaslandırıcı hissəsinə deyil, ancaq qərar hissəsinə aiddir.

5. Etibarlı olmanın başlanması

5.1. Məlumat verilmənin/məlum olmanın həll edilməsi: Abz.1 ilə müəyyən edilir ki, İA öz adresatları və aid olduğu maraqlı şəxslər qarşısında ancaq **onlara məlumat verildiyi və ya onlara məlum olduğu andan** hüquqi qüvvəyə minir. Hüquqi qüvvəyə minmə ona xidmət edir ki, İA hüquqi cəhətdən mövcudluq hüququnu əldə edir və hüquqi cəhətdən etibarlı olur. Yəni bununla İA artıq İO-ın daxil işi olmaq çərçivəsindən kənara çıxır və hüquqi mübahisələndirmənin obyektinə ola bilər. Bu zaman hüquqi qüvvə bir maraqlı şəxslər müqayisədə digəri üçün daha tez və ya daha gec başlaya bilər. Bu qaydadan yeganə istisna kimi şəxslərə yönəlmiş İA-lara münasibətdə mövcuddur (məs: yol hərəkəti nişanı, imtahanlara sənədləri vermək üçün bütün abituriyentlər üçün müddətin müəyyən edilməsi). Ancaq fərdi qaydada məlumat verilmə yolu ilə adresatlar və maraqlı şəxslər üçün hüquqi müdafiə vasitələri üçün müddətin və digər müddətlərin axımı başlayır (bax İPM 58).

5.2. Təqdim edilmə/məlumat verilmə olmadığı halda etibarlı olma: Belə bir problemlə sual ortaya çıxsa bilər ki, İA-ın qüvvəyə minməsi onun ünvanlandığı şəxsə vaxtında çatdırılmadığı və ya ümumiyyətlə çatdırılması mümkün olmadığı hallarda qüvvəyə minə bilərmi Bu cür hallar *məs: normal yol hərəkəti üçün təhlükə yaradan yerdə avtomobilin parklandığı halda, həmin avtomobilin sahibinə xəbər verilmədən oradan götürülməsi haqqında qərarın verilməsi və ya təhlükəli maddələrin bədbəxt hadisə nəticəsində dağılması zamanı təcili tədbirlərin görülməsi və ya sa-*

hıbsiz əşyanın (heyvanın) statusunun Bu cür hallar bəzən elə izah edilə bilər ki, onlar mövcud olduğu hallarda ünvanlandığı şəxsə bu barədə məlumat verilmir. Amma nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, bu cür hallar polis, inzibati xətlər və fəvqəladə hallar üçün nəzərdə tutulmuş qanunvericiliklə tənzimlənir.

24 5.3. Dəqiq olmayan etibarlılıq: Mülki hüquqdan fərqli olaraq inzibati hüquqa əsasən dəqiq olmayan etibarlılıq, yəni sonradan bəyənmə (MM m.360) ilə iradə ifadəsinə həqiqi hüquqi qüvvə verilməsi mümkün deyil. İA-lar ya etibarlı və bununla da hüquqi qüvvəyə malik olan, ya da qanunazidd və etibarsızdırlar. Təbii ki, bu zaman İA-ın hələ qüvvəyə minməməsi və ya hələ çətdirilməməsi halları fərqləndirilməlidir. Sonuncu halda İA nəinki dəqiq olmayan etibarlılığa, ümumiyyətlərə heç bir etibarlılığa malik deyil. Bu hallarda İA dərc edilmə, məlumat verilmə və ya məlumat verilməmə halının sonradan bərpa olunması ilə etibarlılıq əldə edilir.

25 6. Etibarlılığın müddəti (m.64.2.): Etibarsız olmayan İA-ları çıxmaq şərtilə İA-ın etibarlılığının müddəti m.64.2-də sadalanan hallar baş verənə qədər davam edir. Bu hallara geri çağırılana (m.67), ləğv edilənə (m.68), dəyişdirilənə, qüvvədə olma müddəti qurtardığına (m.60.2.1.) və ya başqa səbəbdən qüvvədən düşmüş hesab edilməsi (maddə qanuna görə fərdi tikintiyə icazə verildiyi hallarda 1 il ərzində onun istifadə edilmədiyi hallarda icazənin qüvvədən düşməsi və ya şəxsiyyətlə bağlı olan İA-ın aid olduğu şəxsin ölməsi və s.) halları aiddir.

Maddə 65. İnzibati aktın etibarsız sayılması

65.1. Aşağıdakı inzibati aktlar etibarsız sayılır:

65.1.1. hansı inzibati orqan tərəfindən qəbul edildiyi məlum olmayan yazılı inzibati akt;

65.1.2. müvafiq səlahiyyəti olmayan inzibati orqan tərəfindən qəbul edilmiş inzibati akt;

65.1.3. qanunvericiliyə əsasən yalnız müəyyən rəsmi sənəd (rəsmi sənədin təqdim edilməsi) formasında qəbul edilə bilən, lakin həmin tələbə cavab verməyən inzibati akt;

65.1.4. maraqlı şəxsdən inzibati və ya cinayət məsuliyyətinə səbəb ola bilən hərəkətlər etməyi tələb edən inzibati akt;

65.1.5. faktiki səbəblər üzündən icrası mümkün olmayan inzibati akt;

65.1.6. kimə ünvanlandığı aydın olmayan inzibati akt.

65.2. Etibarsız inzibati akt qəbul edildiyi andan yararsız (əhəmiyyətsiz) sayılır və heç bir hüquqi nəticə yaratmır.

65.3. İnzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqan bu Qanunun 65.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda öz təşəbbüsü və ya maraqlı şəxsin müraciəti əsasında həmin aktın etibarsız olduğunu təsdiq etməyə borcludur. Bu barədə maraqlı şəxslərə həmin Qanunun 62-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada məlumat verilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Naməlum İO tərəfindən qəbul edilmə (m.65.1.1.)	2
3. Açıq-aşkar səlahiyyəti olmayan İO tərəfindən qəbul edilmə m.65.1.2)	6
3.1. Ümumi	6
3.2. Səlahiyyət barədə səhv	7
3.2.1. Mütləq mənada səlahiyyəti olmayan	7
3.2.2. Mübahisə aidiyyəti ilə bağlı səlahiyyəti olmayan	9
3.2.3. Ərazi aidiyyəti ilə bağlı olaraq səlahiyyəti olmayan	10
4. Qanunvericiliyə əsasən yalnız müəyyən rəsmi sənəd formasında qəbul edilə bilən (m.65.1.3.)	11

5. Maraqlı şəxsdən inzibati və ya cinayət məsuliyyətinə səbəb ola bilən hərəkətlər tələb edən (m.65.1.4.)	13
6. Faktiki səbəblər üzündən icrası mümkün olmayan (m.65.1.5.)	14
7. Kimə ünvanlandığı aydın olmayan (m.65.1.6.)	15
8. Etibarsızlığın müəyyən edilməsi	16
8.1. Etibarsızlığın öz təşəbbüsü ilə İO tərəfindən müəyyən edilməsi	16
8.2. Maraqlı şəxsin ərizəsinə əsasən	17

1 1. Maddə haqqında ümumi: Normada numerus clausus (dəqiq siyahı) qaydasında İA-ın etibarsız olması əsasları sadalanmışdır. Bu əsaslar mövcud olması inzibati aktın heç bir hüquqi əhəmiyyətə malik olmadığını bildirir. Qanunvericinin bu əsasları dəqiq müəyyən etməsi ona xidmət edir ki, ilk növbədə aydın şəkildə İA-ı etibarsız edən hallar konkretləşdirilsin. Eyni zamanda hüquqi dövltədə mövcud olan prinsiplərdən irəli gələrək vətəndaşın etimadı qorunur ki, o, müvafiq aktı kimdən gözləməlidir, hansı formada gözləməlidir və qəbul olunmuş İA-ı icra edəcəyi halda bu nə ilə nəticələncək.

2 2. Naməlum orqan tərəfindən qəbul edilmə (m.65.1.1.): İA-ı qəbul edən İO-ın məlum olması tələbi m.59.1.1. də İA üçün müəyyən edilmiş minimal forma şərtlərindən biridir. Bu norma ilk növbədə o halı nəzərə alır ki, İA-ı qəbul edən İO məlum olmayanda, həmin aktdan şikayət vermək çətindir və ya ümumiyyətlə mümkün deyil və çox hallarda heç ümumiyyətlə aktı İO-in verib-vermədiyini, verilən aktın İA olub-olmadığını və həmçinin İA tamamilə səlahiyyəti olmayan İO-ın verdiyini dəqiq müəyyən etmək mümkün deyil. Heç də məcbur deyil ki, İO-ın adı sənədin baş tərəfində göstərsin, onun adının qərarda (İA) hər hansı bir yerdə çəkilməsi kifayət edir.

3 İA-ın yazılı olması özünü onun bütün mühüm elementlərinin yazılı sənəddə verilməsində göstərir. Bunlar əsasən

sənədin baş tərəfində, standart formulyarlarda və ya sənədə olan müəyyən əlavədə aydın görünməlidir. Müddəanın ümumi redaksiyasına və inzibati aktın yazılı olmasının əhəmiyyətinə baxmayaraq 65.1.1-ə görə bəzəndə İA verilən şəxs ümumiyyətlə sənədin məzmunundan başa düşürsə ki, söhbət hansı İO-dan gedir, deməli, bu göstəricilərin adətən verilən yerlərdə (baş tərəfdə və s.) verilməməsi hələ İA-ı əhəmiyyətsiz etmir. Bundan başqa, əgər İA-ın mətnindən, lazım olan halda onun təfsirindən və ya zərfdən, özlərinin xüsusi möhürü olduğu halda poçt möhüründən, təqdim etmə sənədindən və s. İO şəxsiz müəyyən oluna bilərsə, 65.1.1-in tətbiq olunması istisna olunur. Bunun əksinə olaraq kifayət etmir ki, bəzəndə İA çıxarılan şəxs ilə əvvəlcə edilmiş söhbətə əsasən İA-ı çıxaran İO-ı müəyyən etməyin mümkün olduğu iddia edilərək, eyni zamanda İA-ında etibarlılığı iddia olunsun. Həmçinin İO-ın adının verildiyi, amma mövcud vəziyyətə görə açıq-aşkar bu İA-ı verən orqan ola bilməzsə və ya mövcud olmayan İO-ın adı verilmişsə, onda bu da məlum olmamağa bərabər tutulur. Eyni qayda İA-ı bir neçə müxtəlif orqanın verməsi gümanı olduqda qüvvədə olur. İO-ın adının ümumi olaraq çəkilməsi, məs: sosial təminat idarəsi, məşğulluq idarəsi və s. Əgər eyni növ idarələr mövcuddursa və İA-dan müəyyən edilə bilməzsə ki, aktı dəqiq olaraq hansı orqan verib, onda bu İA-ın əhəmiyyətsiz hesab edilməsi üçün əsasdır. Əgər aktı ümumiyyətlə İO-ın verib-vermədiyini müəyyən etmək mümkün deyilsə, onda bu artıq İA-ın əlamətinin olmaması deməkdir.

65.1.1-də müəyyən olunmuş qayda **analogiya qaydasında** qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda şifahi və ya digər formada verilmiş İA-lara da şamil edilir. Maraqlı şəxs bu hallarda da əminliklə bilməlidir ki, İA həqiqətən də İO tərəfindən verilibmi və hansı İO tərəfindən verilib. **4**

İA üçün rəsmi sənəd forması məcburi olduğu halda İA-da onu qəbul edən İO-ın imzasının olmaması (bax **5**

m.59.1.4.) bu aktın etibarlı olub olmamasını müəyyən edə bilən meyar ola bilər. Belə ki, mövcud vəziyyətə görə vətəndaş tərəfindən imzalanmamış İA hələ tam hazır olmayan, yəni İA-ın layihəsi kimi qiymətləndirildiyi halda (ki, bu cür qiymətləndirmə də haqlı qiymətləndirmədir) bu İA etibarlı olmur.

3. Açıq-aşkar səlahiyyəti olmayan İO tərəfindən qəbul edilmə (m.65.1.2.)

- 6 3.1. Ümumi:** 65.1.2-də müəyyən olunmuş tərkibdə İO-ın səlahiyyəti olmayan müəyyən edilməsi ilə yanaşı bunun «açıq-aşkar» qaydada olması da şərt kimi irəli sürülmüşdür. Bu cür yanaşma ilk növbədə hüquqi sabitliyin təminatı üçün və müəyyən mənada bu sualın sonradan şikayət instansiyasında araşdırılmasının qarşısını almaq üçün (vətəndaşın mahiyyət üzrə olmaya tələbi çox zaman sadəcə icraatın uzadılması məqsədilə edilir) edilmişdir. **Açıq-aşkar** bu norma çərçivəsində o deməkdir ki, («**pretext**») qabaqcadan müəyyən fikrə malik olmayan, mövcud şəraitə etimad göstərən istənilən bir kəsə (adi vətəndaşa) İA-ın səlahiyyəti olmayan İO tərəfindən qəbul olunduğu aydın olsun. Müəyyən mənada İA-ın «alınına yazılmış olmalıdır» ki, o, səlahiyyəti olmayan İO tərəfindən qəbul edilib, yəni elə bir şübhə qalmamalıdır ki, İO elə mövcud şəraitdə həmin İA-ı qəbul etmək səlahiyyətinə malik ola bilər.

3.2. Səlahiyyət barədə səhv

- 7 3.2.1. Mütləq mənada səlahiyyəti olmayan:** Heç bir səlahiyyəti olmayan İO-ın, yəni ağıla gələn bütün nöqtəy-nəzərlərdən səlahiyyətə malik ola bilməyən İO-ın qəbul etdiyi İA-lar əhəmiyyətsizdir. Açıq-aşkar suverenlik daşıyıcısı olmayan «İO»-nın qəbul etdiyi İA. Azərbaycan Respublikasının dövlət ərazisində İA qəbul edən, amma onun dövlət idarəetmə orqanı olmayan istənilən İO-ın qəbul et-

diyi İA əhəmiyyətsizdir. **Açıq-aşkar inzibati idarəetməni həyata** keçirmək səlahiyyəti olmayan orqan tərəfindən qəbul edilmiş akt İA kimi əhəmiyyətsizdir. A mağazasının müdiri müəyyən edir ki, onun mağazası yerləşən küçədə 20 km/s sürətdən artıq sürətlə hərəkət etmək olmaz, halbuki bunu ancaq yerli icra hakimiyyəti orqanı yol hərəkət təhlükəsizliyi orqanı (NK tərkibində) ilə razılaşdırılmış qaydada həll edə bilər. **Açıq-aşkar məhkəmə orqanlarının səlahiyyətinə aid olan məsələlərlə** bağlı, məs: B partiyasının ləğv olunmasına dair ƏN qərar qəbul edir (bu məsələ ancaq məhkəmə qərarı ilə həll oluna bildiyi halda). Yaxud hər hansı bir İO mülki-hüquqi mübahisəni qəbul ediyi İA-la həll edir. Açıq-aşkar **qanunvericinin səlahiyyətinə aid olan məsələlər** barəsində, yerli icra hakimiyyəti başçısı müəyyən edir ki, A mağazasının sahibi sahibkar kimi ƏDV-ni 33%-lə ödəməlidir. Bundan başqa, səlahiyyətlərindən düzgün istifadə etməyən, adətən səlahiyyətlərini aşan bələdiyyələrin də qəbul etdikləri İA əhəmiyyətsizdir. A bələdiyyəsi B-nin öz evini boşaltması haqqında İA qəbul edir.

Hər bir halda nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, yuxarı İO-ın 8 aşağı İO-ın əvəzinə məsələni həll etməsi halı səlahiyyəti olmayan İO tərəfindən həll edilməsi kimi qiymətləndirilməsi yolverilməzdir. Çünki bu heç də səlahiyyətin olması deyil və ümumi qaydadan yuxarı İO-ın fərqli olaraq aşağı İO-dan işi qəbul edib, həll etməsi daxili inzibati tədbir kimi qiymətləndirilməlidir. Bu zaman isə kənardan (vətəndaş tərəfindən iş qaydasının müəyyən edilməsi) müdaxilə etmək mümkünsüzdür.

3.2.2. Mübahisə aidiyyəti ilə bağlı səlahiyyəti olmayan: Mübahisənin həll etmək açıq-aşkar İO-ın vəzifə səlahiyyətinə aid edilməmişdirsə və onun bu mübahisəni həll etmək səlahiyyəti heç bir nöqtəyi-nəzərdən həmin İO-da aid ola bilməzsə, onun qəbul etdiyi İA əhəmiyyətsizdir. 9

Eyni zamanda inzibati **idarəçilik orqanlarının öz daxilində səlahiyyət bölgüsündən asılı olaraq açıq-aşkar qərar qəbul etmək səlahiyyəti olmayan** orqanın İA qəbul etməsi də bu aktın əhəmiyyətsiz olmasını bildirir. TN ali məktəblərə tələbə qəbulu üzrə kompaniya elan edir (bunu etmək səlahiyyətinin ancaq TQDK-a aid olduğu müəyyən edildiyi halda). Meşə təsərrüfatı müəssisəsi sosial təminat idarəsinin əvəzinə mübahisəni həll edir.

10 3.2.3. Ərazi aidiyyəti ilə bağlı olaraq səlahiyyəti olmayan: İO-ın mübahisənin predmeti üzrə səlahiyyətli olması, hələ onun ərazi üzrə səlahiyyətli orqan olması demək deyildir. Buna görə də, əgər İO-lar öz daxillərində başqa qayda müəyyən etməmişdirlərsə, onda başqa əraziyə səlahiyyətli olan orqanın İA-ı qəbul etməsi İA-ın bir qayda olaraq etibarsızlığına səbəb olur.

11 4. Qanunvericiliyə əsasən yalnız müəyyən rəsmi sənəd formasında qəbul edilə bilən (m. 65.1.3.): Bəzən elə hallar olur ki, qanunvericilikdə mütləq şərt kimi nəzərdə tutulur ki, bu hallara tipik hal kimi məs: ixtisas dərəcəsinin dəyişməsi haqqında sənədin şəxsə təqdim edilməlidir.

12 Sənədlərin təqdim edilməsi (şəxsiyyət vəsiqəsi, sürücülük vəsiqəsi və s.) bu bəndin təsiri altında düşür.

13 5. Maraqlı şəxsdən inzibati və ya cinayət məsuliyyətinə səbəb ola bilən hərəkətlər tələb edən (m.65.1.4.): M.65.1.4. hüquq sisteminin vahidliyi baxımından çıxış edərək, müəyyən sahədə tələbin ödənilməsi, digər sahədə (cinayət hüququ və ya inzibati xətlər hüququ sahəsində) yeni konfliktlərin yaranması ehtimalının qarşısını alır. Baxmayaraq ki, maddənin mətnində «tələb etdiyi» sözü işlənmişdir, amma eyni qayda İA-ın həm tələb etdiyi, həm də icazə verdiyi hallara aiddir. Hərəkətin cinayət və ya inzibati xəta olması müvafiq olaraq CM-ə və İXM-nə əsasən müəyyən edilir.

6. Faktiki səbəblər üzündən icrası mümkün olmayan (m.65.1.5.): M.65.1.5. hüququn ümumi prinsiplərindən irəli gələrək müəyyən edir ki, heç kəs mümkün olmayan hərəkətləri həyata keçirməyə borclu deyildir və borclu hesab edilə bilməz. Maddənin qrammatik şərhindən göründüyü kimi söhbət faktiki səbəblər üzündən, yəni obyektiv olaraq həyata keçirilməsi mümkün olmayan İA-lardan gedir. Elmin, texnikanın və s. mövcud inkişaf səviyyəsinə görə bu cür İA-ların icrası mümkünsüzdür. **14**

7. Kimə ünvanlandığı aydın olmayan (m.65.1.6.): İA-ın rekvizitləri qanunla müəyyən edilmişdir. Bu rekvizitlərdən biri də 59.1.2. İA-ın ünvanlandığı şəxsin dəqiq olaraq İA-da göstərilməsidir. Şifahi İA-lara gəlicə isə, onların etibarlı olması üçün birbaşa aid olduğu şəxs qarşısında elan edilməsi vacib şərt kimi çıxış edir. Ona görə də şifahi İA-larda ünvanlandığı şəxsin aydın olmaması sual meydana çıxmır. Yazılı İA-larda isə İA-ın kimə ünvanlandığının aydın olmaması birbaşa olaraq onun əhəmiyyətsizliyinə gətirib çıxarır. Qanunvericinin bu cür yanaşması haqlıdır, çünki hüquqi sabitliyin təmin olunması üçün bu şərtin gözlənilməsi vacibdir. **15**

8. Etibarsızlığın təsdiq edilməsi

8.1. Etibarsızlığın öz təşəbbüsü ilə İO tərəfindən təsdiq edilməsi: M.65.3. İO qarşısında vəzifə müəyyən etməklə, ona səlahiyyət verir ki, öz təşəbbüsü ilə İA-ın etibarsızlığını təsdiqləməyə borcludur. Baxmayaraq ki, m.65-də sadalanan hallarda İA ex ipso əhəmiyyətsizdir və heç bir hüquqi təsiri yoxdur, amma müəyyən hallarda onların etibarsızlığının bilavasitə təsdiq edilməsinə ehtiyac yaranır. Bu halları İO özü müəyyən etməli və aktın heç bir hüquqi qüvvəyə malik olmadığını təsdiq etməlidir. **16**

- 17 **8.2. Maraqlı şəxsin ərizəsinə əsasən:** Elə ola bilər ki, İO öz təşəbbüsü ilə İA-ın etibarsızlığını təsdiq etməsin. Maraqlı şəxsin isə onun etibarsızlığının yazılı təsdiqində qanuni marağı olsun. Bu hallarda maraqlı şəxsin İO-a ərizə ilə müraciət edə bilər və m.65.1-də sadalanan əsaslar olduğu halda, İO onun ərizəsini təmin etməyə borcludur. İO-ın ərizəni təmin etmədiyi hallarda, maraqlı şəxsin məcburedici iddianın qəbul edilməsi haqqında iddia qaldıra bilər. Amma nəzərə alsaq ki, bu cür yol daha dolayı yol alınır. BU cür hallarda maraqlı şəxsin birbaşa məhkəmədən İA-ın etibarsızlığını müəyyən etməsi barədə müraciət etməsi daha məqsədə müvafiq olar.

Maddə 66. İnzibati icraat müddətində inzibati aktın qəbul edilməməsinin nəticələri

Maraqlı şəxsin ərizəsi üzrə bu Qanunun 52-ci maddəsində müəyyən edilmiş müddət ərzində inzibati orqan tərəfindən inzibati aktın qəbul olunmadığı hallarda, maraqlı şəxs məhkəməyə müraciət edə bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat 1
2. 52-ci maddə ilə müəyyən edilmiş müddət 2
3. Maraqlı şəxsin məhkəməyə müraciət etməsi 3

- 1 **1. Maddə haqqında ümumi məlumat:** Qanunverici orqan İİQ ilə belə bir mövqedə dayanmışdır ki, dövlət idarəçiliyi ilə bağlı yaranan münasibətlərdə əsas məsuliyyəti daşıyan subyekt kimi İO çıxış edir. Buna görə İO tərəfindən İİ-da buraxılmış pozuntular üçün vətəndaşa rahat müdafiə vasitələri təmin etmişdir.
- 2 **2. 52-ci maddə ilə müəyyən edilmiş müddət:** M.52-də müəyyən olunmuş müddət ərzində dedikdə, bir qayda olaraq 30 günlük müddət nəzərdə tutulur. Bununla belə

m.52-yə əsasən bu müddət 2 dəfə amma 90 gündən artıq olmamaq şərtilə uzadıla bilər. M.52 şərtləri çərçivəsində 30 günlük müddətin uzadılması hələ icraat pozuntusu demək deyildir və bu hallarda vətəndaşın məhkəməyə müraciət etməsi qadağa olmasa da, vətəndaşın iddiasının formal cəhətdən uğurlu olacağına əminlik ola bilməz.

3. Maraqlı şəxsin məhkəməyə müraciət etməsi: M.52-nin şərtlərinin pozulması m.66 ilə nəzərdə tutulmuş konstruksiyanın işə düşməsi üçün ilkin şərt kimi çıxış edir. Bir qayda olaraq bu hallarda söhbət məcbureddici iddialardan gedir. **3**

Maddə 67. Qanunsuz inzibati aktın ləğv olunması

67.1. İnzibati orqan tərəfindən inzibati icraat haqqında hüquq normalarının və ya maddi hüquq normalarının pozulması və ya düzgün tətbiq edilməməsi nəticəsində qəbul edilmiş inzibati akt qanunsuz sayılır.

67.2. Qanunsuz inzibati akt həmin aktı qəbul etmiş inzibati orqan və ya subordinasiya baxımından yuxarı inzibati orqan tərəfindən və yaxud məhkəmə qaydasında ləğv oluna bilər.

67.3. Qanunsuz əlverişsiz inzibati akt hər bir halda ləğv olunmalıdır. Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunları ilə başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, qanunsuz əlverişsiz inzibati aktın ləğv olunması həmin aktın qüvvəyə mindiyi andan yaranmış hüquqi nəticələri aradan qaldırır.

67.4. Qanunsuz əlverişli inzibati akt yalnız bu maddədə nəzərdə tutulmuş məhdudiyətlər daxilində ləğv oluna bilər.

67.5. Maraqlı şəxsin məzmununa etimad göstərdiyi və həmin etimadın qanunla qorunduğu, habelə başqa şəxs-

lərin hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraqlarına, dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan vurmadiğı hallarda, maraqlı şəxsə münasibətdə birdəfəlik və ya cari pul və ya əşya öhdəliklərinin nəzərdə tutulduğu və ya belə öhdəliklərin əmələ gəlməsinə səbəb olmuş qanunsuz əlverişli inzibati aktın ləğv olunmasına yol verilmir. Maraqlı şəxsin ona verilmiş pul vəsaitlərini xərclədiyi və ya əmlakdan istifadə etdiyi və buna görə də onları qaytarmaq iqtidarında olmadığı və ya onları qaytardığı təqdirdə əhəmiyyətli ziyana məruz qalacağı hallarda, həmin şəxs etimadın qanunla qorunması hüququna malikdir.

67.6. Maraqlı şəxs aşağıdakı hallarda etimadın qorunması hüququna istinad edə bilməz:

67.6.1. rüşvət, hədə-qorxu və ya aldatma yolu ilə inzibati aktın qəbul edilməsinə nail olduqda;

67.6.2. səhv və ya təhrif olunmuş məlumatları əks etdirən sənədlər təqdim etməklə, inzibati aktın qəbul edilməsinə nail olduqda;

67.6.3. inzibati aktın qanunsuz olduğunu bildiyi və ya kobud ehtiyatsızlıq nəticəsində bilmədiyi hallarda.

67.7. Bu Qanunun 67.6-cı maddəsində göstərilən hallarda qanunsuz əlverişli inzibati akt ləğv olunmalıdır. Həmin aktın ləğv olunması onun qüvvəyə mindiyi andan yaranmış hüquqi nəticələri aradan qaldırır. Bu zaman maraqlı şəxs xərclənmiş pul vəsaitlərinin və ya istifadə olunmuş əşyanın əvəzini ödəməyə borcludur. Ödəmənin həcmi Azərbaycan Respublikası Mülki Məcəlləsinin əsassız varlanma ilə bağlı müddəalarına uyğun olaraq müəyyən edilir.

67.8. Başqa şəxslərin hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraqlarına, dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan vuran qanunsuz əlverişli inzibati akt

ləğv olunmalıdır. Həmin aktın ləğv olunması onun qüvvəyə mindiyi andan yaranmış hüquqi nəticələri aradan qaldırmır.

67.9. Maraqlı şəxsin etimadı qanunla qorunduğu hallarda, bu Qanunun 67.8-ci maddəsinə əsasən ləğv olunmuş inzibati aktın məzmununa etimad göstərməsi səbəbindən həmin şəxsə vurulmuş maddi ziyanə görə ona kompensasiya ödənilməlidir. Kompensasiya maraqlı şəxsin müraciətinə əsasən ödənilir.

67.10. Maraqlı şəxsə ödəniləcək kompensasiyanın həcmi qanunsuz inzibati aktı ləğv etmiş orqan tərəfindən müəyyən olunur və həmin şəxsə vurulmuş real ziyanın həcminə mütənasib olmalıdır.

67.11. Maraqlı şəxs 1 il ərzində kompensasiyanın ödənilməsinə tələb edə bilər. Müddətin axımı qanunsuz inzibati aktın ləğv olunması haqqında maraqlı şəxsə bu Qanunla müəyyən olunmuş qaydada məlumat verildiyi gündən başlayır.

67.12. Qanunsuz inzibati akt, həmin aktın ləğv olunmasını şərtləndirən hallar məlum olduğu gündən 1 il ərzində ləğv edilə bilər. Həmin qayda bu Qanunun 67.6.1.-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallara şamil olunmur.

67.13. Qanunsuz inzibati aktın ləğv edilməsi haqqında maraqlı şəxsə bu Qanunun 62-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada məlumat verilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	2
2. Qanunsuz İA	3
2.1. İA, M.2.0.2	3
2.2. İA-ın qanunsuzluğu	5
3. Qanunsuz əlverişli və qanunsuz əlverişli İA	8
3.1. Prinsip	8
3.2. Əlverişli və əlverişsiz İA	9

4. Qanunsuz əlverişsiz İA-ın ləğv edilməsi (67.3)	12
5. Qanunsuz əlverişli İA-ın ləğv edilməsi	13
5.1. Prinsip	14
5.2. M. 67.5 üçün irəli sürülən ilkin şərtlər	15
5.3. M.67.9-11 üçün irəli sürülən ilkin şərtlər	16
5.4. Birillik müddət (m.67.12)	20
6. Ləğv olunmanın nəticələri	21
6.1. Ləğv olunmuş İA üçün	21
6.2. Əmlak məsələləri	22

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** M.67 qanunsuz İA-ın ləğv edilməsi haqqında xüsusi qanunlarda heç bir qayda nəzərdə tutulmadığı hallar üçün müəyyən edilmişdir. Bu müddəə İA-ın bir qayda olaraq bütünlüklə ləğv edilməsini tənzimləyir. Bununla yanaşı müddədə müəyyən edilmiş qaydalar ilə İA-ın qismən (m.69) ləğv edilməsi halları üçün də ümumi qayda müəyyən edilmişdir. M.67 anlamında İA-ın ləğv edilməsi dedikdə, **hüquqi müdafiə vəsi-tələrindən istifadə edilmədən** nail olunan ləğv edilmə başa düşülür. Maddi mənada bu o deməkdir ki, eyni iş bə-rəsində sonradan yeni İA qəbul edilir.
- 2 1.2. Maddənin əhəmiyyəti haqqında:** Hər gün İO-lar tərəfindən minlərlə İA qəbul edilir. Onların qanunauyğun-luğu heç kimdə şübhə doğurmur. Amma elə hallar da olur ki, maraqlı şəxs və ya İO özü İA-ın qanuna uyğun olmasına şübhə ilə yanaşır. Bu zaman qanunsuz İA-ın ləğv edilməsi ilə bağlı İO-lar tez-tez problemlərlə qarşılaşırlar. Ona görə də m.67-nin tərkibinin düzgün tətbiq edilməsi İİ-n özünün düzgün aparılmasının təmin edilməsində əvəzsiz rola ma-likdir.

2. Qanunsuz İA

- 3 2.1. İA, M.2.0.2:** M.67 ancaq o zaman tətbiq edilə bilər ki, söhbət m.2.0.2 anlamında İA-dan getsin. Yəni bu müd-

dəa FXH-lərin sonradan aradan qaldırılması hallarına aid deyil.

M.67 həmçinin etibarsız İA-lara münasibətdə tətbiq edilə bilməz. Ona görə ki, İA etibarsız olduğu halda İO m.65.3-ə əsasən hər zaman İA-ın etibarsız olduğunu təsdiq edə bilər. Bu cür yanaşma çox asan izah olunandır. Belə ki, əgər m.67-nin ləğv etmə haqqında normaları etibarsız İA-a tətbiq edilsə idi, onda onların əhəmiyyətsiz olduqları inkar edilmiş olardı. Bu isə İİ-ın prinsiplərinə zidd olardı. Həm də m.65.3-ün etibarsız İA-lara münasibətdə daha asan qayda nəzərdə tutduğu halda, nisbətən çətinləşdirilmiş ilkin şərtlərə malik olan m.67-nin tətbiqinə ehtiyac yoxdur. Etibarsız İA-lar kobud səhvlə qəbul edildiklərinə görə heç bir təsirə, həmçinin etimad yaratmaq qüvvəsinə malik deyildirlər.

2.2. İA-ın qanunsuzluğu: İA qanunsuz o vaxt olur ki, onun qəbul edilməsi zamanı hüquq normaları səhv tətbiq edilsin və ya qərarın qəbul edilməsi zamanı işin halları səhv müəyyən edilmiş olsun. Qeyd etmək lazımdır ki, hüquq normaları dedikdə, burada ancaq formal qanun deyil, həmçinin geniş mənada bütün normativ hüquqi aktlar nəzərdə tutulur. İA o zaman qanunauyğun olur ki, o:

- İO həmin İA-ı qəbul etmək səlahiyyətinə malik olsun (İA-ın yol verilən olması);
- İA-ın qəbul edilməsi zamanı icraat, səlahiyyət və forma-ya dair şərtlərə riayət edilmiş olsun (İA-ın formal baxımdan qanunauyğun olması);
- İA məzmununa görə qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olması (maddi qanunauyğunluq).

İA-ın qanunsuzluğunun müəyyən edilməsi **zamanı həll-edici an** kimi, İA-ın qəbul edildiyi an götürülür. Eyni qayda İŞ zamanı da qüvvədədir. Əgər İA barəsində İŞ verilirsə, yuxarı İO-ın qəbul etdiyi İŞ üzrə qərarı qəbul etdiyi an, onun qanunsuz olub-olmamasını müəyyən edən andır.

İA qəbul edildikdən sonra İA-ın əsasında qoyulmuş faktiki və ya hüquqi vəziyyətin dəyişməsi birbaşa İA-ın qanunsuzluğuna səbəb olmur. Amma bu zaman bəzi halları fərqləndirmək lazımdır. Elə ola bilər ki, İO hüquqi vəziyyətin dəyişdiyi əvvəlcədən bilməli olduğu halda, bu barədə məlumatı sonradan alsın. Bu hal artıq İA-ın qanunsuz olmasına gətirib çıxarır.

- 7 İA-ın qanunsuzluğunun müəyyən edilməsi anı davam edən İA-larda (məs: sahibkarlıq lisenziyası və ya mütəmadi pul ödəmələri ilə bağlı -təqaüdlərin verilməsi və s.) bir qədər problem yaradır. Bu zaman İA-ın «**sonradan qanunsuz olması**» sualı yaranır. Amma qanunda sonradan qanunsuz olma institutu yoxdur. İİQ-nun ruhu bu zaman geri çağırılma haqqında qaydaların (m.68) tətbiq edilməsini tələb edir.

3. Qanunsuz əlverişli və qanunsuz əlverişli İA

- 8 **3.1. Prinsip:** İA-ın əlverişli və ya əlverişsiz olmasının fərqləndirilməsi m.67-nin tətbiq edilməsi üçün vacib əhəmiyyətə malikdir. Əgər söhbət ancaq əlverişsiz İA-dan gədirsə, onda ləğv etmə heç bir başqa şərtlərlə məhdudlaşdırılmır. Amma əgər əlverişli İA-ın ləğv edilməsi sualı yaranırsa, onda ləğv etmə ancaq m.67.5-11-in tələbləri nəzərə alınmaqla həyata keçirilə bilər.

- 9 **3.2. Əlverişli və əlverişsiz İA:** Əlverişsiz İA-ın ən qısa şəkildə izahı «**status quo**»-nun «**status quo minus**»-a dəyişməsi deməkdir. Əlverişsiz İA ilə göstəriş və ya qadağalar müəyyən edilir və ya hüquqlar ləğv edilir və ya geri götürülür və ya maraqlı şəxsin ziyanına dəyişdirilir, vəzifələr konkretləşdirilir və ya digər əhəmiyyətli yükləmələr müəyyən edilir və ya təsdiq olunur.

- 10 Əlverişli İA isə əksinə, «**status quo**»-dan «**status quo plus**»-a olan dəyişiklikdir. Əlverişli İA ilə maraqlı şəxsin

xeyrinə hüquq və ya imtiyaz müəyyən edilir və ya təsdiq edilir.

Hər hansı bir İA-ın əlverişli və ya əlverişsiz olmasının müəyyən edilməsi konkret halda çətin ola bilər. *Məs: fərdi tikintiyə icazə tikintini aparacaq şəxs üçün əlverişli, onun qonşusu üçün isə əlverişsiz ola bilər.* Əgər İA bütünlüklə və ya əlverişli hissə də daxil olmaqla ləğv edilirsə, onda əlverişli İA-ın ləğv edilməsi üçün müəyyən edilmiş tələblər qüvvədə olur. Amma əgər İA hissəvi olaraq, yəni əlverişsiz hissəsində ləğv edilirsə, onda əlverişsiz İA-ın ləğv edilməsi haqqında qaydalar tətbiq olunur. **11**

4. Qanunsuz əlverişsiz İA-ın ləğv edilməsi: Qanunsuz İA-lar İO tərəfindən ləğv olunmalıdır. Bu halda İO heç də öz mülahizəsinə əsasən hərəkət etmir, əksinə, qanunvericinin onun üçün müəyyən etdiyi vəzifənin icrasını həyata keçirir. Buna görə də maraqlı şəxsin İO-dan qanunsuz əlverişsiz İA-ın ləğv etməsini tələb etmək hüququna malikdir. **12**

5. Qanunsuz əlverişli İA-ın ləğv edilməsi

5.1. Prinsip: Qanunsuz əlverişli İA-ın ləğv edilməsi ancaq m.67.5-11-nin şərtləri nəzərə alınmaqla edilə bilər. Bu müddəalarda müəyyən edilmiş qaydalar qanunçuluq və hüquqi sabitlik- etimad hüququnun qorunması prinsipləri arasında ortaqlıq mövqeyi, yəni bu iki prinsipin izlədiyi maraqların tarazlaşdırılması istiqamətində təsbit edilmişdirlər. Həmçinin nəzərə almaq lazımdır ki, etimad hüququnun qorunması həm hüquqi nəticələr, həm də işin faktiki hallarına münasibətdə ola bilər. **13**

5.2. M. 67.5 üçün irəli sürülən ilkin şərtlər: Əgər İA (birdəfəlik və ya mütəmadi) pul ödəmələrinin həyata keçirilməsi (məs: pul yardımı) və ya əşyanın verilməsi (məs: mənzilin verilməsi) ilə bağlıdırsa, şəxsin etimadı qanunla qorunursa, onda İA-ın ləğv edilməsinə yol verilmir. **14**

- 15** M.67.5 ilə dövlət və ya ictimai maraqların və maraqlı şəxsin etimad hüququnun qorunmasının tərəziyə qoyulması tələb edilir. Maraqların xüsusi çəkisinin düzgün müəyyən edilməsi məhkəmə tərəfindən tam həcmdə yoxlanıla bilər. Götür-qoy edilmə zamanı istiqamət müəyyənləşdirici meyarlar kimi:
- İcraatın növü (daha çox formallıq tələb edən icraatlar da məs: şəhərsalma planının müəyyən edilməsi, daha çox etimad hüququ qorunmalıdır)
 - İA-ın qəbul edilməsindən sonra müddətin keçməsi (bu müddət nə qədər uzundursa, etimad hüququ bir o qədər daha güclü qorunmalıdır)
 - İA-ın qüvvədə qalacağı halda ictimai və dövlət maraqlarına təsiri (nə qədər az təsir edərsə, bir o qədər etimad hüququnu üstün tutulması üçün əsaslar var)
 - Cari və ya birdəfəlik əşya və ya pul ödəmələri (öhdəlikləri) (m.67.5)

- 16** M.67.5-in tələblərinə görə maraqlı şəxslərin əlverişli mövqeyinə olan etimadı qorunmalıdır. Buna görə də qanunverici məhkəmələrə tam səlahiyyət verir ki, 67.5-ci maddənin ilkin şərtlərinin ödənilib-ödənilmədiyini yoxlasın. Bununla yanaşı m.67.5 etimad hüququna istinad edilə bilməyən halları müəyyən edən şərtləri də nəzərdə tutur. Bu halların (başqa şəxslərin hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraqlarına, dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan vurduğu hallarda) mövcud olduğu zaman maraqlı şəxs öz etimad hüququna istinad edə bilməz. Eyni ilə m.67.6.1-3-də sadalanmış halların mövcud olduğu təqdirdə maraqlı şəxs öz etimad hüququna istinad edə bilməz. M.67.6-da nəzərdə tutulmuş bu üç halın qanunda nəzərdə tutulması onunla əsaslandırılır ki, İA-ın qanuna zidd qaydada qəbul edilməsinə hər hansı bir şəkildə, hər hansı bir vasitə (m.67.6.1. və 67.6.2) ilə təsir edən şəxs və ya İA-ın qanunsuz olmadığını kobud ehtiyatsızlığı (67.2.3.) ucbatın-

dan bilməyən şəxs öz qorunan etimad hüququna malik ola bilməz.

5.3. M.67.9-11 üçün irəli sürülən ilkin şərtlər: M.67.5-
nin tələblərinə görə ləğv edilməsi yol verilməyən İA-lar
çıxmaq şərti ilə digər bütün İA-lar bir qayda olaraq ləğv
edilə bilər. Bu zaman irəli sürülən şərtlər həmin İA-ların
başqa şəxslərin hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraq-
larına, dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan
vurması və İA-ın qanunsuz olmasıdır. **17**

M. 67.5-dən fərqli olaraq m.67.8 etimad hüququnu nor-
manın dispozisiyasına (işin halları) deyil, normanın sank-
siyasına (hüquqi nəticə) aid edir. Bununla da işin hallar
araşdırılarkən etimad hüququ nəzərə alınmır, amma iş üzrə
qərarın qəbul edilməsi zamanı etimad hüququ artıq nəzərə
alınmalıdır (kompensasiyanın ödənilməsi ilə bağlı). **18**

Nəzərə almaq lazımdır ki, etimad hüququ İA-ın ləğv **19**
edilməsi sualının həll edilməsi zamanı nəzərə alınmalıdır.
Ona görə də İO qanunsuz İA-ı ləğv edərkən hər bir halda,
etimad hüququnu nəzərə almalı və bu zaman 67.5-in ilkin
şərtlərini yoxlamalıdır. İşin hallarının m.67.5-in şərtlərini
ödəmədiyi halda, qanunsuz İA-ı ləğv etməli bu zaman isə
digər şərtləri yoxlamalıdır. Ləğv etdikdən sonra isə, etimad
hüququnu kompensasiya məsələsinin həll edilməsi zamanı
da nəzərə almalıdır.

5.4. Birillik müddət (m.67.12): M.67.12-də hüquqi sa- **20**
bitliyin və hüquqi təhlükəsizliyin təmin edilməsi, həmçinin
maraqlı şəxslərin etimad hüququnun qorunması məqsədilə
qanunsuz İA-ların ləğv edilməsi üçün 1 illik müddət nəzər-
də tutulmuşdur. Müddətin axımı qanunsuz İA-ın ləğv
olunmasını şərtləndirən halların İO-a məlum olduğu gün-
dən başlayır. Bu birillik müddət yenidən bərpa edilmək və
ya başqa cür uzadılmaq qabiliyyətinə malik olmamaqla,
qanunverici tərəfindən müəyyənləşdirilmiş mütləq müddət-
dir. Əgər qanunsuz İA-ın ləğv edilməsini şərtləndirən bir

neçə fərqli hallar mövcuddursa, onda hər bir fərqli hal üçün müstəqil olaraq müddətin axımı davam edir.

6. Ləğv olunmanın nəticələri

- 21 6.1. Ləğv olunmuş İA üçün:** M.67 ilə nəzərdə tutulmuş hallarda İA həm gələcək də yaranacaq (ex nunc), həm də qüvvəyə mindiyi andan yaranmış hüquqi nəticələri keçmişdə yaratdığı nəticələrə (ex tunc) təsir etməklə ləğv edilə bilər. M. 67.6-nın nəzərdə tutduğu hallarda bir qayda olaraq İA keçmişdə yaratdığı nəticələri də aradan qaldırmaqla (ex tunc) ləğv edilir. Amma İO borcludur ki, ləğv etmə haqqında aktda İA-ın keçmişə təsir etməklə və ya ancaq gələcək üçün nəticələr yaratdığını müəyyən etsin.
- 22 6.2. Əmlak məsələləri (67.9):** Qanunsuz İA m.67.8-ə uyğun olaraq ləğv edildiyi halda, m.67.9-a uyğun olaraq maraqlı şəxsin müraciətinə əsasən ona kompensasiya ödənilməlidir. Maraqlı şəxsin hüququ vardır ki, ona İA-ın ləğv edilməsi haqqında məlumat verildiyi andan bir il müddətində bu cür tələblə İA-ı ləğv etmiş orqana müraciət etsin. Bu zaman maraqlı şəxsin həmin qanunsuz İA-a göstərdiyi etimadın qorunması və bu İA-ın ictimai və ya dövlət maraqlarına və ya digər şəxslərin hüquqlarına və ya qanunla qorunan maraqlarına nə dərəcədə toxunduğu götür-qoy edilməklə kompensasiyanın məbləği müəyyən edilməlidir.

Maddə 68. Qanuni inzibati aktın ləğv olunması

68.1. Qanuni əlverişsiz inzibati akt, həmi aktın ləğv olunmasının qanunla birbaşa qadağan edildiyi hallar istisna olmaqla, onu qəbul etmiş orqan tərəfindən tam və ya qismən ləğv oluna bilər.

68.2. Qanuni əlverişli inzibati akt yalnız aşağıdakı hallarda ləğv edilə bilər:

68.2.1. inzibati aktın ləğvi qanunla birbaşa nəzərdə tutulduğu halda və ya inzibati aktın özündə bu barədə müvafiq qeyd olduğu halda;

68.2.2. maraqlı şəxsin inzibati aktla müəyyən edilmiş imtiyazlardan (hüquqlardan) istifadə etmədiyi və ya lazımı qaydada və müddətdə istifadə etmədiyi halda;

68.2.3. inzibati aktın qəbulundan sonra yaranmış hüquqi və ya faktiki hallarda görə həmin aktın qüvvədə qalması dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan vura bildiyi halda;

68.2.4. inzibati aktın qəbulu üçün əsas olmuş hüquq normasının dəyişməsi nəticəsində orqanın həmin aktı qəbul etməməyə görə haqlı olduğu və maraqlı şəxsin inzibati aktla müəyyən edilmiş imtiyazlardan (hüquqlardan) istifadə etmədiyi və ya ona münasibətdə inzibati aktla təminat verilmiş öhdəliklər yerinə yetirilmədiyi və ya həmin aktın qüvvədə qalmasının dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan vura bildiyi hallarda.

68.3. Qanuni inzibati aktın ləğv olunması onun qüvvəyə mindiyi andan yaranmış hüquqi nəticələri aradan qaldırmır.

68.4. Qanuni inzibati akt, həmin aktın ləğv olunmasını şərtləndirən hallar məlum olduğu gündən 1 il ərzində ləğv edilə bilər.

68.5. Maraqlı şəxsin etimadı qanunla qorunduğu hallarda, bu Qanunun 68.2.3-cü və 68.2.4-cü maddələrinə əsasən ləğv olunmuş inzibati aktın məzmununa etimad göstərməsi səbəbindən həmin şəxsə vurulmuş maddi ziyana görə ona kompensasiya ödənilməlidir. Kompensasiya maraqlı şəxsin müraciətinə əsasən ödənilir.

68.6. Maraqlı şəxsə ödəniləcək kompensasiyanın həcmi qanuni inzibati aktı ləğv etmiş inzibati orqan tərəfindən müəyyən olunur və həmin şəxsə vurulmuş real ziyanın həcminə mütənasib olmalıdır.

68.7. Qanuni inzibati aktın ləğv olunması haqqında maraqlı şəxsə bu Qanunun 62-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş qaydada məlumat verilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Qanuni İA	2
3. Qanuni əlverişli və qanuni əlverişsiz İA	3
4. Qanuni əlverişsiz İA-ın ləğv olunması (68.1)	5
5. Qanuni əlverişli İA-ın ləğv olunması (68.2)	7
5.1. Qanunla və ya İA-ın özündə ləğv etmə barədə qeyd olduğu halda (m.68.2.1)	8
5.2. İA-la müəyyən edilmiş imtiyazlardan maraqlı şəxsin lazımı qaydada və müddətdə və ya ümumiyyətlə istifadə etmədiyi halda (m.68.2.2)	9
5.3. İA-ın qüvvədə qalması dövlət və ya ictimai maraqlara ziyan vura bildiyi halda (m.68.2.3)	10
5.4. Hüquq normasının dəyişdiyi halda	11
6. Birillik müddət (m.68.4.)	14
7. Qanuni İA-ın ləğv edilməsinin nəticələri	15
7.1. İA-ın özünə münasibətdə nəticələr	15
7.2. Əmlak hüquqi nəticələr (m.68.5)	16

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: 67-ci maddədən fərqli olaraq m.68 qanuni İA-ın ləğv edilməsi halını tən-zimləyir. Bu müddədə etimad hüququnun qorunması, hüquqi sabitlik və qanunçuluq prinsipləri bir-birinə qarşı mövqedə deyil, yanaşı mövqedə dayanırlar. M.67 ilə müqayisədə m.68 İA-ın ləğv edilməsinə dair daha sərt tələblər müəyyən edir.

2 2. Qanuni İA: M.68-in adında mötərizədə göstərilmiş «qüvvədən düşmüş elan edilmə» anlayışı bütün İİQ-da ancaq qanuni İA-lara münasibətdə işlədilir. Bundan başqa, İİQ-nun m.64.2-də nəzərdə tutulmuş «geri çağırılma» anlayışı da eyni mənanı kəsb edir. İA o zaman qanuni olur ki, qəbul edildiyi an qüvvədə olan qanunvericiliyə uyğun olaraq qəbul edilmiş olsun. Əgər sonradan qanunsuz İA dəyiş-

miş şəraitdə qanuni olmuşdursa, onda həmin İA da m.68-in tələblərinə görə qüvvədən düşmüş elan edilməlidir.

3. Qanuni əlverişli və qanuni əlverişsiz İA: M.68 daxilində əlverişli və əlverişsiz qanuni İA-ların fərqləndirilməsi vacib əhəmiyyətə malikdir. **3**

Qanunla qadağan edilmiş hallar istisna olmaqla, bir qayda olaraq qanuni əlverişsiz İA-ın ləğv edilməsində İO üçün qanunverici tərəfindən heç bir məhdudiyət müəyyən edilməmişdir. Qanuni əlverişli akt isə bunun əksinə olaraq m.68.2-nin tələblərinə görə ancaq göstərişlərə əməl olunmaqla qüvvədən düşmüş elan edilə bilər. **4**

4. Qanuni əlverişsiz İA-ın ləğv olunması (m.68.1): Qanuni əlverişli İA onu qəbul etmiş İO tərəfindən öz mülahizəsinə əsasən (diskresion səlahiyyətinə əsasən) tam və ya qismən ləğv edilə bilər. İO-ın azad olaraq bu diskresion səlahiyyətini həyata keçirməsi ancaq qanunla nəzərdə tutulmuş hallarda istisna edilir. Qanunla nəzərdə tutulmuş bu hallar İA-ın özünün təbiətindən irəli gələn hallarda (məs: eyni məzmunlu İA-ın yenidən qəbul edilməsinə ehtiyacı yaracağı halda) və həmçinin qanunla bu İA-ın qəbul edilməsi zamanı izlənilmiş məqsədlərə zidd olarsa qanuni əlverişsiz İA-ın ləğv edilməsi istisna edilir. **5**

Bu cür qaydanın qanunverici tərəfindən müəyyən edilməsi ona xidmət edir ki, İO-ın fəaliyyəti zamanı hər bir halda qanunçuluq prinsipinə riayət olunsun. Təbii ki, mənasız olardı ki, əgər İO vətəndaşın vəziyyətini yüngülləşdirmək üçün əlverişsiz İA-ı ləğv edən kimi, eyni qaydanı nəzərdə tutan İA qəbul etmək məcburiyyəti qarşısında qalsın. Ona görə qanuni əlverişsiz İA-ın ləğv edilməsi hallar o zaman mümkün olur ki, həmin hallarda İO tam diskresion səlahiyyətə malik olsun və qanunun bu barədə məcburi qayda müəyyən etdiyi hallar olmasın. **6**

- 7 **5. Qanuni əlverişli İA-ın ləğv olunması:** Qanuni əlverişli İA-ın ləğv olunması zamanı qanunsuz İA-ın ləğv edilməsi zamanı yaranan suallara bənzər məsələlər nəzərə alınmalı olur. Eyni ilə burada da maraqlı şəxsin etimad hüququnun qorunması və İO-ların qanunçuluq prinsipi əsasında fəaliyyət göstərməsi prinsipləri götür-qoy edilməlidir. Amma m.67.5-dən fərqli olaraq qanunverici m.68.2-də maraqların xüsusi çəkisi arasındakı nisbəti özü müəyyən etmişdir və bunu m.68.2.1-4-də dəqiq sadalamışdır. Bu o deməkdir ki, ancaq bu hallar mövcud olduqda qanuni əlverişli İA qüvvədən düşmüş elan edilə bilər, digər hallar olduqda isə, qanuni əlverişli İA-ın ləğv edilməsi istisna edilir.
- 8 **5.1. Qanunla və ya İA-ın özündə ləğv etmə barədə qeyd olduğu halda (m.68.2.1):** M.68.2.1 özündə qanuni əlverişli İA-ı ləğv etmək üçün iki tərkibi ifadə edir:
– İA-ın ləğvi qanuni birbaşa nəzərdə tutulduğu halda – bu o deməkdir ki, hər hansı bir qanunda mücərrəd olaraq İA-ı ləğv etmək üçün şərtlər nəzərdə tutulmuşdursa, onda, deməli, İO üçün qanunla birbaşa müəyyən olunmuşdur ki, həmin qanuni İA-ı ləğv etsin. Məs: Bitki karantini haqqında 23.05.1996-ci il AR Qanununun 13-cü maddəsi (bitki karantinin qoyulması haqqında qərarın ləğv edilməsi).
– Digər hal isə İA-ın özündə nəzərdə tutulduğu hallardır ki, bu hallar barəsində m.60.2.3-ün anlamında başa düşülməlidir. İA-ın ləğv edilməsi hüququnun İO-da saxlanması halları o zaman ola bilər ki, buna qanunla yol verilsin.
- 9 **5.2. İA-la müəyyən edilmiş imtiyazlardan maraqlı şəxsin lazımi qaydada və müddətdə və ya ümumiyyətlə istifadə etmədiyi halda (68.2.2):** M. 60.2.4 ilə nəzərdə tutulmuş hallarda İO-ın səlahiyyəti vardır ki, maraqlı şəxsin ona verilmiş əlverişli İA-dan istifadə etmədiyi səbəbindən onu ləğv etsin. Amma bu zaman İO bir sıra şərtləri gözləməlidir. Belə ki, bu zaman maraqlı şəxsin onun barəsində müəyyən edilmiş şərtlərə riayət etməməsi qanuni

İA-ın ləğv edilməsi üçün əsas kimi çıxış edir. Bununla belə m.68.2.1. ilə m.68.2.2 arasından fərqləndirmə aparılmıdır. Çünki ola bilər ki, İO İA-ın qeydlərində İA-ın icra edilməsi müddətini və ya hansı qaydada istifadə edilməsi barədə qaydalar nəzərdə tutulsun. Bu zaman artıq qeydlərə riayət edilməməsi halından söhbət gedir və İA-ın ləğv edilməsi əsas kimi m.68.2.2. deyil, 68.2.1. çıxış edir. M.68.2.2. tətbiq olunduğu hallarda İA-da əlavə edilmiş qeydlərə əsasən deyil, İA-ın özü mahiyyətinə görə imtiyazın müddətli olduğunu və ya müəyyən qaydada həyata keçirilməsi tələb edilir.

5.3. İA-ın qüvvədə qalması dövlət və ya ictimai maraqlara ziyan vura bildiyi halda (m.68.2.3.): Qanunverici m.68.2.3. ilə bəzi dəyərlərin bəzən ayrı-ayrı vətəndaşların hüquqlarından və qanunla qorunan maraqlarından daha üstün olduğunu bir daha təsdiq edir. Dövlət və ictimai maraqlarına ziyan vura bilmə təhlükəsi birbaşa olmalıdır. Yəni ziyan konkret olmalıdır və İO əsaslandırılmalıdır ki, həqiqətən də qanuni İA-ın ləğv edilməsi bu ziyanların baş verməsi ehtimalını aradan qaldırır. **10**

5.4. Hüquq normasının dəyişdiyi halda: M.68.2.4. müəyyən edir ki, İO İA-ın qəbulu üçün əsas olmuş hüquq normasının dəyişməsi nəticəsində orqanın həmin aktı qəbul etməməyə görə haqlı olduğu halda qanuni İA-ın ləğv edilməsini həyata keçirə bilər. Bu zaman hüquq normasının dəyişdiyi hal dedikdə, qanunların və həmçinin qanun qüvvəli aktların dəyişməsi başa düşülür. Yazılmamış qaydalar və həmçinin adət hüququnun dəyişməsi də hüquq normalarının dəyişməsinə bərabər tutulmalıdır. Amma bununla belə məhkəmə praktikasının dəyişməsi və ya inzibati praktikanın dəyişdirilməsi hüquq normasının dəyişməsi kimi başa düşülməməlidir. Eyni zamanda KM tərəfindən qüvvədən düşmüş və ya Konstitusiyaya zidd elan edilməsi də hüquq normasının dəyişməsi kimi başa düşülməlidir. **11**

- 12 Hüquq normasının dəyişməsi qanuni İA-ın ləğv edilməsi üçün əsas kimi çıxış etsə də, İO bu zaman bir sıra şərtləri gözləməlidir. Bu şərtlərdən biri də maraqlı şəxsin inzibati aktla müəyyən edilmiş imtiyazlardan (hüquqlardan) istifadə etməmiş və ya ona münasibətdə İA-la verilmiş öhdəliklər yerinə yetirilməmiş olmalıdır. Bu məsələ, o deməkdir ki, maraqlı şəxs ona verilmiş icazədən hələ istifadə etməmiş olmalıdır. Əgər o, ona verilmiş icazə əsasında icraya başlamışdırsa, İA-ın ləğv edilməsi istisna edilir.
- 13 Digər gözlənilməli olan şərt kimi qanuni İA-ın qüvvədə qalmasının dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan vura bilməsidir. **Dövlət və ictimai maraqlar dedikdə, həqiqətən də cəmiyyət üçün əhəmiyyətli olan dəyərlər nəzərdə tutulur.** Buraya məs: xalqın sağlamlığı, gənclərin və ya uşaqların müdafiəsi və s. aiddir. Ancaq maliyyə məqsədlərindən çıxış etməklə, məs: dövlət büdcəsinə qənaət əsası ilə İA-ın ləğv edilməsi yol verilməzdir.
- 14 **6. Birillik müddət:** Qanuni İA-ın ləğv edilməsi üçün son hədd kimi 1 illik müddət müəyyən edilmişdir. Birillik müddətin axımının başlanması anı kimi, ləğv etmə üçün əsasların İO-a pozitiv olaraq məlum olması anı qəbul edilir. Əgər İA-ın ləğv edilməsi əsası kimi İA-da nəzərdə tutulmuş qeydlərin yerinə yetirilməməsi çıxış edirsə, onda müddətin axımı həmin qeydin icra edilməsi anının çatması ilə başlayır.

7. Qanuni İA-ın ləğv edilməsinin nəticələri

- 15 **7.1. İA-ın özünə münasibətdə nəticələr:** Qanuni İA ləğv edildikdə, yaratdığı nəticələri ləğv etmir. Bununla da maraqlı şəxsin qanuni İA-ın yaratdığı qaydalara etimadı qorunmuş olur. Həmçinin maraqlı şəxsin əldə etdiyi imtiyazlar dolaylı yolla bir daha mühafizə edilmiş olur.
- 16 **7.2. Əmlak hüquqi nəticələr:** Qanunsuz İA-ın ləğv edilməsi zamanı maraqlı şəxsin etimad hüququnun qorunduğu

hallarda olduğu kimi (m.67.9.-67.11) qanuni İA-ın ləğv edilməsi hallarında da maraqlı şəxsin hüququ vardır ki, vurulmuş maddi hüquqi ziyanın əvəzinə kompensasiya tələb etsin.

Maddə 69. İnzibati aktın bir hissəsinin etibarsız sayılması və ya ləğv edilməsi

69.1. İnzibati aktın bir hissəsinin etibarsız sayılması və ya ləğv edilməsi bu Qanunun 65-ci, 67-ci və 68-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş qaydada həyata keçirilir.

69.2. İnzibati aktın bir hissəsinin etibarsız sayılması və ya ləğv edilməsi həmin aktın digər hissələrinin etibarsız sayılması və ya ləğv edilməsinə (həmin hissələr bir-biri ilə əlaqədar deyildirsə) səbəb olmur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat 1
2. Qismən etibarsızlıq 2
 - 2.1. Qismən etibarsızlıq prinsipi 3
 - 2.2. İO-ın iradəsinin həlledici olması 3
3. İA-ın bir hissəsinin ləğv edilməsinə analogi qaydanın tətbiqi 4

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Qanunverici ayrı **1** bir tərkib ilə İA-ın hissəvi ləğv edilməsi və ya etibarsız sayılmasını nəzərdə tutmaqla, bir daha vurğulamaq istəmişdir ki, bu qaydada ləğv etmə mümkündür və İO bu konstruksiyadan istifadə edə bilər. Bununla belə İA-ın bütünlüklə ləğv edilməsi ilə, hissəsi ləğv edilməsi zamanı prinsip etibarı ilə qaydalarda fərqlərin mövcud olmaması səbəbindən m.69 m.65, 67 və 68-ə göndərir.

2. Qismən etibarsızlıq

2.1. Qismən etibarsızlıq prinsipi: M.69 dəqiq olaraq **2** müəyyən edir ki, İA-ın müəyyən bir hissədə etibarsız

olması hələ heç də onun bütünlüklə etibarsız olması demək deyildir. Etibarsızlıq səbəblərinin aid olmadığı hissə bir qayda olaraq etibarlı qalmaqda davam edir. Hüquqi sabitliyin və ictimai maraqların təmin olunması baxımından suvereninin aktı olan İA-ın da mümkün olan qədər qalan hissələrdə sabit qüvvədə saxlanması daha məqsədemüvafiqdir.

3 2.3. İO-ın iradəsinin həlledici olması: İA-ın bir hissəsinin qüvvədən düşmüş hesab edilməsi, həmçinin onun hissələrinin etibarsız sayılması İO-ın iradəsində asılıdır. Bu zaman həlledici sual kimi, «əgər bu hissə olmasaydı belə, İA-ın qalan hissəsi olduğu kimi qalardı» sualı çıxış edir. Əgər bu hissəni etibarsız saydıqdan sonra, İA-ın qalan hissəsi öz mənasını və ya məqsədini itirirsə, onda onu qismən qüvvədə saxlamağın heç bir mənası yoxdur.

4 3. İA-ın bir hissəsinin ləğv edilməsinə analoji qaydanın tətbiqi: İA-ın ləğv edilməsi və ya etibarsızlığının təsdiq edilməsi üçün müəyyən edilmiş qaydalar İA-ın bir hissəsinin ləğv edilməsinə münasibətdə də tətbiq olunur. Ləğv edilmə analoji olaraq İO-ın öz təşəbbüsü ilə və ya maraqlı şəxsin ərizəsinə əsasən həyata keçirilə bilər.

Maddə 70. Sənədlərin qaytarılması

Hər hansı hüququ təsdiq etmək və ya həyata keçirmək üçün inzibati akt əsasında verilmiş sənədlər və ya əşyalar, həmin inzibati akt etibarsız sayıldıqdan və ya ləğv edildikdən sonra müvafiq inzibati orqan tərəfindən tələb oluna bilər. Həmin sənədlərə və ya əşyalara faktiki sahib olan şəxs onları qaytarmağa borcludur.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Sənədlərin və ya əşyaların geri tələb edilməsi	3

2.1. Qüvvədən düşmüş elan olunmuş İA	3
2.2. Geri tələb edilən predmet	4
2.3. Geri verməli olan şəxs	5

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin məzmunu haqqında: Müddəa İA-ın ləğv edilməsi müddəalarına münasibətdə tamamlayıcı norma olmaqla, İA-ın qüvvəsini itirməsi ilə əhəmiyyətini itirmiş, daha doğrusu İA-ın qüvvəsi olmadan predmetsiz olmuş sənədlərin və s.-in geri tələb olunması haqqında qaydalar nəzərdə tutur. M.70 ilə İO-a bu cür sənədləri və s. geri tələb etmək səlahiyyətinin verilməsi hüquqi sabitliyin təmin olunmasına və cəmiyyətdə həmin sənədlərdən və s.-dən sui-istifadənin həyata keçirilməsi hallarının qarşısını almağa xidmət edir.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Maddə İA-ın qüvvəsini itirməsi ilə bağlı olan bütün hallara birbaşa şamil edilir. Buraya İA-ın etibarsızlığının təsdiq edilməsi, qanunsuz İA-ın ləğv edilməsi, qanuni İA-ın ləğv edilməsi, İA-ın müəyyən hissəsinin ləğv edilməsi, (müddətli İA-larda) İA-ın müddətin keçməsi ilə qüvvəsini itirməsi halları aiddir.

2. Sənədlərin və ya əşyaların geri tələb edilməsi

2.1. Qüvvədən düşmüş elan olunmuş İA: M.70 İA-ın qüvvəsini sonradan itirməsi (m.67, 68) və ya əvvəlcədən hüquqi qüvvəyə malik olmaması (etibarsızlıq əsaslar m.65) halları arasında heç bir fərq qoymur. Bununla belə əsas şərt kimi o çıxış edir ki, İA-ın qüvvəsini itirməsi mübahisəli məsələ olmamalıdır. Yəni İA-ın ləğv edilməsinə qarşı İŞ və ya inzibati iddia qaldırılmış olmamalıdır. İA-ın qüvvəsini itirməsi sualı qəti müəyyən edilməli olmalıdır.

2.2. Geri tələb edilən predmet: Geri tələb olunan predmet kimi birinci növbədə İA ilə verilmiş hüququ və ya im-

tiyazı təsdiq edən sənəd və ya sənədlər başa düşülür. Buraya şəhadətnamələr, vəsiqələr, icazə vərəqələri və s. istənilən konstitutiv təsirə malik olan sənədlər aid edilir. Eyni zamanda geri tələb olunan predmetlərə əşyalar da aiddir.

- 5 2.3. Geri verməli olan şəxs:** Geri verməli olan şəxs kimi qanunla sənədin və ya əşyanın faktiki sahibi müəyyən edilmişdir. Faktiki sahib heç də İA-a əsasən verilmiş olan şəxs olmaya da bilər. Faktiki sahib maraqlı şəxsin hüquqi vərə-səsi və ya təsadüf nəticəsində həmin sənədi və ya əşyanı tapan kənar şəxs də ola bilər. Bu zaman mülki hüquqda olan qanuni sahiblik institutuna analoji anlamda qəbul etmək düzgün olmazdı.

VII FƏSİL

İNZİBATI ŞİKAYƏTLƏR ÜZRƏ İCRAAT

İnzibati şikayətlər üzrə icraat imkan verir ki, məhkəmə-də iddia qaldırılmamışdan əvvəl İA-lar İO-ın özü tərəfindən yenidən yoxlansın. İŞ üzrə icraat bu baxımdan haqlı olaraq inzibati prosesin çərçivəsində deyil, inzibati icraat çərçivəsində müzakirə olunur. Çünki İŞ imkan verir, inzibati idarəçilik orqanlarının özləri tərəfindən inzibati mübahisə həll edilsin və buna görə də İŞ mahiyyət etibarilə İİ-in tərkib hissəsidir.

İŞ formasında inzibati idarəçilik orqanları tərəfindən öz qərarlarını (nəzərə almaq lazımdır ki, şikayət instansiyası İO olaraq, vətəndaşa münasibətdə ilkin qərarı çıxarmış İO ilə eyni statusa malikdir) yenidən yoxlamaq imkanının verilməsi əsas iki məqsəd daşıyır. Birinci, bu imkan verir ki, inzibati idarəçilik **sistemi özünə nəzarət mexanizmini** reallaşdırsın. Bu nəzarət nəinki İO-ın hərəkətlərini hüququayğunluğu, eyni zamanda İO-ın hərəkətlərinin **məqsədə uyğunluğunu yoxlamaq** vasitəsilə həyata keçirilir. İkinci bir tərəfdən İİ-in bu cür aparılması buna xidmət edir ki, vətəndaş elə inzibati idarəçilik sistemi çərçivəsində öz tələblərini təmin etsin, bu isə öz növbəsində məhkəmələrin həddən artıq yüklənməsinin qarşısını alır.

Maddə 71. İnzibati aktdan şikayət vermək hüququ

71.1. Maraqlı şəxslər hüquqlarını və ya qanunla qorunan maraqlarını müdafiə etmək məqsədilə inzibati aktdan və ya inzibati aktın qəbul edilməsindən imtinadan şikayət vermək hüququna malikdirlər.

71.2. Şəxsin müraciətinin məqsədi inzibati aktın qəbulu ilə bağlı olmadığı hallarda inzibati orqanın hərəkət və ya hərəkətsizliyindən də bu fəslin qaydalarına uyğun olaraq şikayət verilə bilər.

71.3. Yalnız aşağıdakı hallarla bağlı aralıq inzibati aktlardan müstəqil şəkildə subordinasiya baxımından yuxarı inzibati orqana və ya şikayətə baxmaq səlahiyyətinə malik olan digər orqana (bundan sonra – şikayət instansiyası) şikayət verilə bilər:

71.3.1. səlahiyyətlə bağlı;

71.3.2. etirazla bağlı;

71.3.3. icraatla üzrə materialların tanış olmaq üçün maraqlı şəxsə təqdim edilməsindən və ya iş üzrə maraqlı şəxsə məlumat verilməsindən imtina olunması ilə bağlı;

71.3.4. qanunla birbaşa nəzərdə tutulmuş digər hallarda.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. İş vermək hüququnun mövcud olması şərtləri	3
2.1. Hüquqların pozulması	3
2.2. Hüquqların müdafiə edilməsi ehtiyacının olması	4
3. İş-in predmeti	5
3.1. Bir qayda olaraq İA, onun qəbulundan imtina və ya İA-ın qəbul edilməsi ilə bağlı olmayan hərəkət və ya hərəkətsizlikdən (m.71.1. və 71.2.)	5
3.2. İA-ın qəbulu və ya qəbulundan imtinası ilə bağlı olmayan məsələlər ilə bağlı (m.71.3)	6
3.2.1. Səlahiyyətlə bağlı (m.71.3.1.)	7
3.2.2. Etirazla bağlı (m.71.3.2.)	8
3.2.3. Materiallarla tanış olma hüququnun təmin edilməməsi ilə bağlı (71.3.3)	9
3.2.4. Digər hallarda (m.71.3.4.)	10

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: İŞ vermək hüququ icraat hüquqlarına aid olmaqla, publik sahədə subyektiv hüquq kimi başa düşülməlidir. Qanun heç də bu müddədə konstitusion hüququ deklarativ şəkildə bir daha elan etmir, əksinə, konkret hüquqdan nə zaman istifadə etmək imkanının olduğunu müəyyənləşdirir. Buna görə də m.71 İŞ üzrə bütün icraat üçün çıxış norması kimi qəbul edilməlidir. **1**

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Maddə İİQ-nun qüvvədə olduğu bütün münasibətlərə tətbiq olunur. İŞ-in verilməsi ilə bağlı xüsusi qanunlarda məhdudlaşdırıcı normalar nəzərdə tutula bilməz. **2**

2. İŞ vermək hüququnun mövcud olması şərtləri

2.1. Hüquqların pozulması: İŞ vermək hüququ o şəxsə məxsusdur ki, onun hüquqları və ya qanunla qorunan maraqları pozulmuş olsun. Azərbaycan hüququ «actio popularis»-i (ictimai iddianı) qəbul etmir. Hüquqların pozulması ilkin qərar qəbul edilərkən təkcə qanuni göstərişlərə riayət olunmaması ilə deyil, həmçinin qərar qəbul edilərkən onun məqsədemüvafiq olmaması ilə də bağlı ola bilər. **3**

2.2. Hüquqların müdafiə edilməsi ehtiyacının olması: Hüquqların pozulmuş olmasından əlavə İŞ-in qaldırılması zamanı yerinə yetirilməli olan daha bir vacib şərt maraqlı şəxsin hüquqi müdafiəyə ehtiyacının olmasıdır. Yəni onun qəbul edilmiş İA-ın ləğv edilməsində və ya qəbul edilməmiş İA-ın qəbul edilməsində marağı olmalıdır. **4**

3. İŞ-in predmeti

3.1. Bir qayda olaraq İA, onun qəbulundan imtina və ya İA-ın qəbul edilməsi ilə bağlı olmayan hərəkət və ya hərəkətsizlikdən: İŞ ancaq əlverişli və ya əlverişsiz İA-a **5**

münasibətdə verilə bilər (m.71.1.). Eyni zamanda FXH-lər (konkret hərəkət və ya hərəkətsizlik) də İŞ-in predmeti ola bilər (m.71.2). Həllədiçi meyar ondan ibarətdir ki, qərar ilə icraata son qoyulsun, yəni hərəkət və ya hərəkətsizlik və ya qəbul edilmiş qərar «aralıq» xarakteri daşımaz.

6 3.2. İA-ın qəbulu və ya qəbulundan imtinası ilə bağlı olmayan məsələlər ilə bağlı (m.71.3.): Qeyd olunduğu kimi, İŞ bir qayda olaraq iş üzrə qəbul edilmiş son qərardan (yəni, İA və ya onun qəbulundan imtina, FXH) verilə bilər. Amma heç də son qərar xarakteri daşımayan bəzi qərarlardan da şikayət vermək imkanı qanunla nəzərdə tutulmuşdur. Bu cür qaydanın müəyyən edilməsi zamanı o xüsusiyyət nəzərə alınmışdır ki, həmin məsələlər üzrə əslində «aralıq» xarakter daşıyan qərardan sonradan işin bütün «taleyini» asılı ola bilər. Ona görə bu məsələlər üzrə qərarın qəbul edilməsi ilə razılaşmayan maraqlı şəxsin son qərarı gözləməsi vaxt itkisindən başqa bir şey olmazdı.

7 3.2.1. Səlahiyyətlə bağlı (m.71.3.1.): Müstəqil olaraq şikayət verilməsi mümkün olan qərarlardan biri də səlahiyyətlə bağlı qəbul edilmiş qərardan verilən şikayətdir. Bununla da vətəndaş İO-ın konkret iş üzrə səlahiyyətli olmadığı barədə şübhələndikdə və birinci instansiya İO bu barədə öz təşəbbüsü ilə heç bir qərar qəbul etmədikdə, İŞ institutundan istifadə edə bilər. *Məs: A açdığı əczaxanada dərmanların keyfiyyəti barədə Nizami rayon icra hakimiyyəti başçısının qərarı ilə yoxlama aparılmasından narazıdır. Yerli icra hakimiyyəti orqanı isə bu işi onun etməli olduğundan əmindir. Bu halda vətəndaşın Bakı şəhər icra hakimiyyətinə icraatı dayandırmaq haqqında İŞ ilə müraciət etmək hüququ vardır.*

8 3.2.2. Etirazla bağlı (m.71.3.2.): İcraatda vətəndaşlar üçün verilən təminatlardan biri də, işə qərəzsiz baxılmasının təmin olunmasıdır. Vətəndaş hər bir an əmin olmalıdır ki, onun icraatı qərəzsiz və bərabər yanaşılma əsasları üzə-

rində baş verməlidir. Amma bəzən elə olur ki, İO-da yalnız bir vəzifəli şəxs olur və o, «öz icraatı üzərində ağa» olur. Bu halda vətəndaşın mövqeyini gücləndirmək üçün subordinasiya baxımından daha yuxarı olan orqana müraciət etməklə, öz pozulmuş hüquqlarını qorumağa səlahiyyət verilmişdir. *Məs: A öz rayonunda tütün satışı ilə məşğul olmaq istəyindədir. Həmin rayonda bu işlə B çoxdan məşğuldur. A şəhər icra hakimiyyətinə tütün dükanının açılmasına icazə verilməsi ilə bağlı müraciət edir, amma onun müraciətinə C-nin baxmasına qarşıdır. Çünki C B-nin qohumudur. Bununla belə şəhər icra hakimiyyətində onun bu narazılığına əhəmiyyət qoyulmur. A yuxarı inzibati orqana müraciət edə bilər.*

3.2.3. Materiallarla tanış olma hüququnun təmin edilməməsi ilə bağlı (73.3.3.): İşin materialları ilə tanış olmaq hüququnun təmin edilməsi maraqlı şəxsin icraatda öz maraqlarını və hüquqları nə dərəcədə effektiv müdafiə etməsinə birbaşa təsir göstərir. Ona görə bu hüququn təmin edilməməsi, baxmayaraq ki, «aralıq» xarakterli aktın nəticəsi ola bilər, müstəqil qaydada İŞ qaydasında mübahisələndirilə bilər. 9

3.2.4. Digər hallarda (m.73.3.4.): Xüsusi qanunlar elə hallar müəyyən edə bilərlər ki, bu hallarda İA-ın qəbul edilib edilməməsindən və ya FXH-in həyata keçirilib keçirilməməyindən asılı olmayaraq İŞ üzrə icraat yolu açıq olsun. 10

Maddə 72. İnzibati şikayətin verilməsi qaydası

72.1. İnzibati aktdan şikayət inzibati qaydada və ya məhkəmə qaydasında verilə bilər.

72.2. İnzibati aktdan eyni zamanda həm inzibati, həm də məhkəmə qaydasında şikayət (inzibati iddia) verildi-

yi hallarda, şikayətə məhkəmə qaydasında baxılır və şikayət instansiyasında həmin şikayət üzrə başlanılmış icraata xitam verilir.

72.3. İnzibati qaydada şikayət birbaşa və ya inzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqan vasitəsilə şikayət instansiyasına təqdim edilir. İnzibati orqan 3 gün müddətində həmin şikayəti şikayət instansiyasına göndərməyə borcudur.

72.4. Bu fəslin müddəaları inzibati qaydada verilən şikayətlərə şamil olunur.

72.5. İnzibati aktlardan məhkəmə qaydasında şikayət (inzibati iddia) Azərbaycan Respublikasının müvafiq qanunu ilə müəyyən olunmuş qaydada verilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. İş barəsində alternativ imkanın mövcudluğu	2
2.1. İnzibati qaydada şikayət	3
2.1.1. İş	3
2.1.2. İş-in verilməsi qaydası	4
2.2. Məhkəmə qaydasında şikayət	5
3. İkili icraatın yolverilməzliyi	6
4. İcraata xitam verilməsinə dair İO-in vəzifələri və məhkəmənin rolu	7
5. Şİ-na şikayətin təqdim olunması qaydasının mümkün variantları	8
5.1. İş-in şikayət instansiyasına birbaşa verilməsi	8
5.2. İş-in İA qəbul etmiş orqan vasitəsilə göndərilməsi	9
6. Müvafiq qanunvericiliyin tətbiq olunması	10

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İş-in verilməsi qaydası İO-lar üçün vəzifələrin müəyyənləşdirilməsinə, maraqlı şəxslər üçün isə İş-dən istifadə edəcəkləri halda hansı imkanlara malik olduqlarının aydınlaşdırılmasına xidmət edir.

2 2. İş barəsində alternativ imkanın mövcudluğu: Bir çox hüquq sistemlərindən fərqli olaraq Azərbaycan hüquq

sistemi vətəndaşın müraciət imkanlarını genişləndirir. Bu cür imkanın nəzərdə tutulması Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin II hissəsinin təsirindən qaynaqlanır. Bu cür imkanın nəzərdə tutulması bir tərəfdən maraqlı şəxs üçün rahatlıq yaradırsa, ikinci bir tərəfdən məhkəmələrin daha çox yüklənməsinə səbəb olur. Amma hər bir halda alternativ imkan birinci növbədə vətəndaşa inzibati idarəçilik sisteminin süründürməçiliyindən azad olmağa kömək edir. Məs: Əgər qanunda alternativ imkan nəzərdə tutulmasa idi, maraqlı şəxs subordinasiya baxımdan daha yuxarı orqanın qərarı aşağı orqanın qərarından fərqlənməyəcəyindən əmin olduğu halda belə birinci İŞ qaydasında müraciətdən istifadə etməli idi. Bu isə boş-boşuna vaxt və maddi ehtiyatların itkisinə səbəb olardı.

2.1. İnzibati qaydada şikayət

2.1.1. İŞ: İnzibati qaydada şikayət məhkəmə qaydasında şikayətə alternativ olmaqla, inzibati idarəçilik sistemi daxilində həll edilən, daha doğrusu subordinasiya baxımdan yuxarı İO tərəfindən baxılan şikayət növüdür (bax m.2.0.5.). İŞ qeyd olunduğu kimi, məhkəmə qaydasında şikayətə alternativ qaydada nəzərdə tutulmuşdur. Konstitusiyanın 60-cı maddəsinin II hissəsi hər bir halda məhkəmə qaydasında vətəndaş üçün effektiv müdafiəni təmin etməyi müəyyənləşdirir. Eyni zamanda İO-lar daxilində İA-ın yoxlanılması haqqında heç bir qayda nəzərdə tutmur. Amma bu qaydanın nəzərdə tutulması ilk növbədə o hallarda vacib olur ki, həmin hallarda məhkəmə İO-ın öz qiymətləndirməsinə əsasən hərəkət etməsini qəbul edir və həmin yerdə öz qərarını İO-ın qərarının yerinə qoyması mümkün olmur. *Məs: imtahanda tələbənin qiymətləndirilməsi zamanı müəllimin qərarının yerinə hakimin qərarı qoyula bilməz. Amma bu halda İŞ imkan yaradır ki, imtahana keçirən və ya keçirməli olan müəllim tərəfindən onun «özünün» qərarı və mövcud olduğu halda «özünün səhvi» yoxlanılsın.* Beləliklə, II-in

özünün xüsusiyyətləri belə bir zərurət yaradır ki, vətəndaşın müdafiəsini effektivliyi təmin olunmaq üçün İŞ institutunun, başqa sözlə deyilsə «İO-ın verdiyi qərarın onun özü tərəfindən yoxlanılması imkanı nəzərdə tutulmalıdır.

- 4 **2.1.2. İŞ-in verilməsi qaydası:** İŞ-in verilməsi qaydası maraqlı şəxsə münasibətdə nisbətən asanlaşdırılmışdır. Maraqlı şəxs İŞ bilavasitə özü və ya ilkin qərarın müəllifi olan İO vasitəsi ilə verə bilər. Bu zaman müddətin hesablanması (30 gün) İO-a çatdırılma anı ilə müəyyən edilir.
- 5 **2.2. Məhkəmə qaydasında şikayət:** Məhkəmə qaydasında şikayət inzibati iddiaları nəzərdə tutmaqlar İPM ilə tənzimlənir. Bu şikayət növü artıq prosessual hüquq münasibətlərinin yaranması deməkdir. Vətəndaş məhkəməyə müraciət etməklə, İO həll edən orqan olmaq imkanından məhrum edir. Əvəzində İO artıq qəbul etdiyi qərar üçün məsuliyyət daşıyan tərəf kimi çıxış edir.
- 6 **3. İkili icraatın yolverilməzliyi:** Qanun eyni zamanda İŞ və məhkəmə qaydasında şikayət institutlarından istifadə etmək imkanını istisna edir. Bunun ilkin səbəbi iki fərqli qərarın qəbul edilməsi ehtimalını ləğv etməkdirsə, ikinci bir səbəb isə həm məhkəmə, həm də İO tərəfindən eyni iş barəsində araşdırma aparmaqla, əlavə itkinin olmasının qarşısını almaqdır.
- 7 **4. İcraata xitam verilməsinə dair İO-ın vəzifələri və məhkəmənin rolu:** Əgər maraqlı şəxs İŞ və məhkəmə qaydasında şikayət institutlarının hər ikisindən istifadə edərsə və onların heç birindən özü imtina etmərsə, onda bu ikili icraatda son qoymaq barəsindən İO özü tədbir görməlidir. Hər iki institutdan istifadə olunduğu hallarda, İŞ-ə xitam verilməli və işə məhkəmə qaydasında baxılmalıdır. Bununla da İO xitam verilmə sualını araşdırıb, işin məhkəmə icraatında olması əsası ilə işə xitam verilməlidir.

5. Şİ-na şikayətin təqdim olunması qaydasının mümkün variantları

5.1. İŞ-in şikayət instansiyasına birbaşa verilməsi: İŞ 8
vətəndaş tərəfindən birbaşa İŞ instansiyasına təqdim oluna bilər. Bu hallarda vətəndaşın ərizəsi İİ-in ilkin mərhələsində olduğu kimi, yəni ilkin İO-da araşdırıldığı kimi araşdırılacaq. Şikayət instansiyasının düzgün olub-olmamağı müddətin gözlənilməsinə təsir etmir. Belə ki, şikayət icraatına İİ-in ümumi müddəaları eyni qaydada şamil olduğu üçün ərizə təqdim olunan səlahiyyətsiz orqan ərizəni aidiyyəti üzrə orqana göndərməyə borcludur (m.33).

5.2. İŞ-in İA qəbul etmiş orqan vasitəsilə göndərilməsi: 9
Həmçinin vətəndaşın hüququ vardır ki, öz ərizəsini şikayət instansiyasına İA-1 qəbul etmiş orqan vasitəsilə də göndərsin. Bu hallarda İA-1 qəbul etmiş orqan işin materiaları ilə birlikdə şikayət ərizəsini 3 gün müddətində Şİ-na təqdim etməyə borcludur.

6. Müvafiq qanunvericiliyin tətbiq olunması: İnzibati 10
iddia üzrə icraat İŞ üzrə icraatdan fərqlənməlidir. Sözügedən icraatda İO artıq qərar qəbul edən orqan kimi deyil, adi tərəf kimi çıxış edir. Bu münasibətdə İnzibati Prosesual Məcəllə tətbiq olunur.

Maddə 73. İnzibati şikayətin verilməsi müddəti

73.1. Qanunla başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, şikayət inzibati aktın qüvvəyə mindiyi gündən 30 gün müddətində müvafiq şikayət instansiyasına verilir.

73.2. İnzibati aktda ona qarşı mümkün hüquqi müdafiə vasitələri, bu hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə (şikayət vermə) qaydası və müddəti nəzərdə tutulmadıqda və ya inzibati akt onun ünvanlanmadığı digər ma-

raqlı şəxslərin qanuni maraqlarına (ilk dəfə) toxunduqda, həmin inzibati aktdan onun qüvvəyə mindiyi gündən 6 ay müddətində şikayət verilə bilər.

73.3. İnzibati aktdan şikayət verilməsi ilə bağlı müddət üzrlü səbəbdən buraxıldıqda, maraqlı şəxsin ərizəsinə əsasən şikayət instansiyası tərəfindən həmin müddət bərpa edilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	3
2. Müddət	4
2.1. Müddətin başlanması, axımı və təminatı	5
2.1.1. Hüquqi müdafiə vasitələrinin nəzərdə tutulmadığı halda	10
2.1.2. Ünvanlanmadığı şəxslərin hüquqlarına ilk dəfə toxunduqda	12
2.2. Müddətin ötürülməsi	13
2.3. Müddətin yenidən bərpa edilməsi	14

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında:** Müddətin ayrı bir norma ilə tənzimlənməsi zərurəti onun sonrakı (şikayət qaydasında) icraat üçün ilkin şərt rolunu oynaması ilə bağlıdır. Yəni bir qayda olaraq müddətin ötürülməsi ona gətirib çıxarır ki, şikayət vermək üçün irəli sürülən şərtlərdən biri ödənilməmiş olur, bu da öz növbəsində şikayəti istisna edir. Müddətin ötürülmə-ötürülməməyi şikayət instansiyası orqanı tərəfindən onun öz təşəbbüsü ilə yoxlanılmalıdır.
- 2** Bu normanın icraat və prosesual baxımdan əhəmiyyəti daha çoxdur. Bu norma növbəti mərhələlərdə işin davam edib etməyəcəyini müəyyən edən əsas norma kimi mühüm əhəmiyyət daşıyır.
- 3** **1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında:** Bu müddət İİ-da, əgər digər xüsusi qanunlarla daha qısa müddət müəy-

yən olunmamışdırsa, bu qaydada tətbiq olunur. Xüsusi qanunların (lex specialis) müəyyən etdikləri daha qısa müddət tənzimlənən münasibətlərin xüsusiyyətlərindən irəli gəlir. Ancaq əgər xüsusi qanunlar müddət ilə bağlı münasibəti tənzimləmirsə və ya müddət ilə bağlı hər hansı bir boşluq varsa, onda İİQ-da müəyyən olunmuş ümumi müddət tətbiq olunur.

2. Müddət: Bir qayda olaraq inzibati şikayət vermək üçün müddət bir aydır. Xüsusi qanunlarla müxtəlif münasibətlər üçün daha qısaldılmış vaxt müəyyən edilə bilər (bax).

2.1. Müddətin başlanması, axımı və təminatı: Müddətin axımı İA-ın hüquqi qüvvəyə mindiyi andan başlayır. İA-ın hüquqi qüvvəyə mindiyi an İA-ın elan edilməsi (yəni «ünvanlandığı şəxsə və ya maraqlarına toxunduğu şəxsə bu barədə məlumat verildiyi andan və yaxud bu barədə həmin şəxslərə məlum olduğu andan» m. 64.2.) ilə başlayır. Bu elan edilmə müxtəlif formada məs: açıqlanma, KİV-də yayımlanma, poçtla çatdırılma və s. həyata keçirilə bilər. Elan edilmənin müxtəlif forma və vasitələrlə həyata keçirilməsi İA-ın barəsində qəbul edildiyi münasibətlərin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq seçilir.

Misal: TQDK ali məktəblərə tələbə qəbulu kampaniyasını elan edir. Sənəd qəbulu komissiyalarına hansı sənədlərin təqdim olunmasının siyahısını müəyyən edir. Bu İA-ın tətbiq olunduğu münasibətin xüsusiyyətindən göründüyü kimi, TQDK İA-ın elan edilməsi üçün bütün respublika ərazisində olan abituriyentlərin nəzərinə çatdırmalıdır. Yəni elan edilmə ən azından rəsmi dövlət nəşrlərində (həmçinin rəsmi televiziya kanallarında) həyata keçirilməlidir.

Bələdiyyə A-nın ona torpaq sahəsi verilməsi haqqında verdiyi ərizəni təmin etməkdən imtina edir. Bu zaman kifayət edir ki, bələdiyyə qəbul etdiyi inzibati aktı A-ya təqdim etsin (şəxsən və ya poçtla və s.).

DYP A küçəsində yaşayış zonası hərəkət yolları sistemini müəyyən edən yol nişanı quraşdırır. Bu zaman İA-ın qüvvəyə minməsi

və yeni müddətin axımını həmin nişanın bilavasitə quraşdırılmasından sonra başlayır.

- 6 Qanunverici müddətin axımının başlanmasını İA-ın qüvvəyə minməsi anı ilə bağlayır. İA-ın qüvvəyə minməsi üçün isə onun ünvanlandığı şəxsə (şəxslərə) elan edilməsi vacibdir. Beləliklə İŞ üçün müəyyən edilmiş müddətin axımının başlanması İO-ın elan etmə ilə bağlı **vəzifəsini yerinə yetirib-yetirməməsindən** asılıdır. İA-ın ünvanlandığı şəxsin qeyri-rəsmi qaydada hər hansı bir məlumatı alması, məs: A təsadüfən qonşusundan eşidir ki, A-nın ərizəsi təmin olunmayacaq, heç bir hüquqi əhəmiyyət kəsb etmir və müddətin başlanması anı kimi qiymətləndirilə bilməz.
- 7 Məlumat vermə (elənetmə) İO tərəfindən müəyyən edilmiş qaydada həyata keçirilmədikdə, barəsində İA qəbul edilmiş şəxs heç bir müddət məhdudiyəti olmadan hər zaman (ona məlum olma hətta bir neçə illərdən sonra olsa da belə) həmin aktdan inzibati şikayət verə bilər.
- 8 Müddətlə bağlı norma İŞ üçün müəyyən edilmiş forma ilə bağlı normalarla əlaqədə qəbul edilməlidir. Müddətlə bağlı normalara ancaq o zaman əməl olunmuş hesab olunur ki, İŞ qanunla müəyyən olunmuş formada, yəni yazılı formada verilsin.
- 9 İŞ müəyyən olunmuş formada müddətin sonuncu günü gecə saat 24.00-a kimi təqdim edilməlidir.
- 10 **2.1.1. Hüquqi müdafiə vasitələrinin nəzərdə tutulmadığı halda:** Əgər İA-da həmin aktdan şikayət vermək imkanının olduğu nəzərdə tutulmamışdırsa, yəni yazılı şəkildə (!) şəxsə onun İA-dan şikayət vermək hüququnun olduğu İO tərəfindən izah edilməmişdirsə, onda şikayət vermək üçün müəyyən olunmuş müddətin axımı başlamır. Bu zaman şəxsin ixtiyarı vardır ki, 6 ay ərzində həmin İA-dan şikayət vermək hüququndan istifadə etsin. Bir qayda olaraq hüquqi müdafiə vasitələri barəsində məlumat, izah İA-ın tərkibində olmalıdır.

Üçüncü şəxslərin işə cəlb olunması sonradan bu qədər **11**
problemlərin yaranmasına səbəb olmazdı. Adətən bu
problemlərin yaranmasına səbəb olması ondan asılıdır ki,
inzibati orqan İA-ın verilməsində maraqlı şəxsləri necə
cəlb edib.

2.1.2. Ünvanlanmadığı şəxslərin hüquqlarına ilk dəfə **12**
toxunduqda: Bəzən elə olur ki, İA işə cəlb olunmayan (və
bununla da maraqlı şəxs statusunu qazanmayan) şəxslərin
hüquqlarına toxunur.

Misal: A fərdi ev tikintisi üçün icazə alır. Onunla yanaşı sahədə
yaşayan B isə bundan xəbərdar tutmur və İO isə düzgün olmayaraq
onu işə cəlb etmir. Ev tikilməyə başlayanda B işgüzar səfərdə olur.
Geri qayıdanda isə A-ya icazənin verildiyi gündən 2 ay ötmüş olur.
Bu halda B-nin inzibati qaydada şikayət vermək hüququ saxlanılır.

2.2. Müddətin ötürülməsi: Müddətin ötürülməsi onunla **13**
nəticələnir ki, İA-dan şikayət vermək yolverilməz olur.
Gecikmiş İŞ heç nəyi dəyişmir və heç bir təsirə malik
olmur. Müddət ötürüldükdə şikayət instansiyası bir qayda
olaraq işi mahiyyəti üzrə araşdırmır və verilmiş şikayət ba-
xılmamış saxlanılır (m.75.1.3.). Bu haldan amma bir istisna
var. Bu isə ötürülmüş müddətin bərpa edilməsidir.

2.3. Müddətin yenidən bərpa edilməsi: M. 73.3-ün tə- **14**
ləblərinə görə ötürülmüş müddət bərpa oluna bilər. Amma
bu zaman həlledici meyar kimi üzrlü səbəblərin olub-olma-
mağı çıxış edir. Müddətin ötürülməsi səbəblərinin üzrlü və
ya üzrsüz olması İO, yəni şikayət instansiyası tərəfindən
müəyyən olunur.

Əgər müddət düzgün olmayaraq da bərpa olunmuşdursa, **15**
hər bir halda vətəndaş üçün şikayət yolu açılır. Amma əgər
söhbət üçüncü şəxs üçün əlverişli İA-dan gedirsə, onda əl-
verişli İA-ın ləğv edilməsi ilə bağlı şərtlər nəzərə alınmalıdır.

Maddə 74. İnzibati şikayətin forması və məzmunu

74.1. İnzibati şikayət yazılı formada tərtib edilir.

74.2. İnzibati şikayətdə aşağıdakı məlumatlar göstərilməlidir:

74.2.1. şikayətin verildiyi inzibati orqanın adı və ünvanı;

74.2.2. şikayəti verən şəxsin soyadı, adı, atasının adı, yaşayış yeri və ya olduğu yer (hüquqi şəxsin adı və hüquqi ünvanı), inzibati icraatda prosesual vəziyyəti;

74.2.3. barəsində şikayət verilən inzibati akt və ya hərəkət (hərəkətsizlik);

74.2.4. şikayəti verən şəxsin tələbi və tələbin əsasları;

74.2.5. şikayətin tərtib edildiyi tarix;

74.2.6. şikayəti verən şəxsin imzası.

74.3. İnzibati şikayət bu maddədə nəzərdə tutulmuş formal tələblərə cavab vermədikdə, inzibati orqan şikayətin həmin tələblərə uyğun olaraq düzəldilməsi üçün qısa müddət təyin edir və formal tələblərə əməl olunmamasının hüquqi nəticələrini şikayətçiyə izah edir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Forma	3
2.1. İŞ-in yazılı olması	3
2.2. Yazılı formadan istisnalar	4
3. Məzmunu haqqında	5
4. İO-ın formal tələblərə riayət olunmaqda vəzifələri	6

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Bu norma ilə qanunverici dəqiq müəyyənləşdirir ki, şikayət etmək istəyən vətəndaş hansı formada və hansı məzmununda öz şikayətini tərtib etməlidir. İO isə öz növbəsində bu mərhələdə müəyyən vəzifə daşıyıcısı kimi çıxış edir. Yəni o, vətəndaşa kömək etməlidir ki, vətəndaş formal tələblərə uyğun olan şikayət ilə müraciət etsin.

Bu normanın əhəmiyyəti onun icraat üçün ilkin şərt müəyyən etməsindədir. Yazılı formaya riayət olunması ona görə həmişə İO (prosessual hüquqda da eyni ilə məhkəmə tərəfindən) xidməti vəzifəsinə əsasən onun öz təşəbbüsü ilə yoxlanılmalıdır. Bu formaya riayət olunmaması şikayətin hüquqi qüvvəyə malik olmamasına gətirib çıxarır. 2

2. Forma

2.1. İA-ın yazılı olması: Yazılı formanın məcburi forma kimi müəyyən olunmasında məqsəd sonrakı mərhələdə işi mahiyyəti üzrə həll etmək üçün **mötəbər bir əsasın** olmasını təmin etməkdir. Birinci növbədə belə bir forma ilə tələb olunur ki, şikayəti verənin tələbi və ona dair izahlar yazılı şəkildə ifadə olunsun. Bu yazıdan aydın olmalıdır ki, müəyyən olunmuş hansı qayda (İA və ya onun qəbul edilməsindən imtina edilməsi, İO-ın faktiki xarakterli hərəkəti və ya hərəkətsizliyi) mübahisələndirilir. Bundan başqa, yazılı forma ilə tələb olunur ki, şəxs şikayəti şəxsən imzalsın. Bu isə onu təsdiqləyir ki, yazıda verilənlər şikayət verənin iradəsini əks etdirir. Şəxsi imzanı əvəz edən hallar olduqda, məs: hüquqi şəxsin rəsmi blankında yazılmış şikayət, telefaks və ya telemektubla göndərilmiş şikayət formaları da şəxsi imzanı əvəz edir. Bundan əlavə, əgər vətəndaş şəxsən İO-a gələrək şikayət vermək hüququndan istifadə etmək istədiyini bildirirsə və bu şikayət instansiyasında şikayət verənin iştirakı ilə rəsmiləşdirilirsə, şəxsin həmin yazını imzalaması ilə də şikayət verilmiş hesab olunur. 3

2.2. Yazılı formadan istisnalar: Şifahi və ya telefonla edilmiş şikayət bu qanunun anlamında inzibati şikayət kimi qiymətləndirilə bilməz. Həmçinin hər hansı bir başqa, yeni səlahiyyəti olmayan İO-ın, şikayət instansiyasını qiyaibi olaraq xəbərdar etməsi ki, o, şikayət instansiyasına ünvanlanmış inzibati şikayət alıb, hələ şikayətin şikayət instansiyasına verilmiş olması kimi qəbul edilə bilməz. 4

5 3. Məzmunu haqqında: İnzibati şikayət yazılı müraciət olaraq «inzibati şikayət» və yaxud ən azından «şikayət» sözü ilə başlamalıdır. Yəni, yazıya baxarkən əminliklə başlıqdan görünməlidir ki, yazı inzibati şikayətdir. Şikayətdən məlum olmalıdır ki, şikayətçi hansı inzibati hüquqi tədbirə qarşı şikayət verir (İA və ya onun qəbul edilməsindən imtina edilməsi, həmçinin İO-ın konkret hərəkət və ya hərəkətsizliyi), yəni nəyi dəyişmək, ləğv etmək və ya əldə etmək istəyir. Şikayət verənin əsaslandırmasının olub-olmaması ilkin mərhələdə şikayətin qəbul edilib edilməməsi üçün əhəmiyyət kəsb etmir. Ola bilər ki, şikayət verənin əsaslandırması sonradan vəkilinin yenidən göndərdiyi müraciətlərdə öz əksini tapsın. Əgər şəxs eyni İA barəsində iki müxtəlif şikayət ərizəsi ilə müraciət edirsə, onda bu iki ərizə bir şikayət kimi qiymətləndirilməli və birgə araşdırılmalıdır. Xarici dildə tərtib olunmuş ərizələrə bax (İİQ).

4. İO-ın formal tələblərə riayət olunmaqda vəzifələri:

6 Maraqlı şəxsin İİQ bilməyi heç də vacib deyil. Ola bilər ki, maraqlı şəxs ümumiyyətlə İŞ necə tərtib olunması haqqında məlumatlı olmaya bilər. Bu kimi hallarda maraqlı şəxsin İO münasibətdə daha zəif olmasını nəzərə alaraq qanun İO üçün daha bir vəzifə müəyyən etmişdir. Bu İO-ın qanunla irəli sürülmüş formal tələbləri maraqlı şəxsə izah etmək və onun İŞ-i tərtib edərkən yol verdiyi səhvləri düzəltmək üçün vaxt müəyyən etməsidir. Formal tələblərə riayət olunmasını təmin etmək İO-ın üzərinə vəzifə kimi qoyulmuşdur.

Maddə 75. İnzibati şikayətin baxılmamış saxlanılmasının əsasları

75.1. Şikayət instansiyası aşağıdakı hallarda inzibati şikayəti baxılmamış saxlayır:

75.1.1. bu Qanunun 74-cü maddəsində nəzərdə tutulmuş tələblərə əməl olunmadıqda;

75.1.2. şikayətin predmeti üzrə digər səlahiyyətli inzibati orqanın və ya məhkəmənin qərarı olduqda;

75.1.3. inzibati şikayətin verilməsi üçün qanunla müəyyən olunmuş müddət buraxıldıqda və buraxılmış müddət bərpa edilmədikdə.

75.2. Şikayət instansiyası şikayətin baxılmamış saxlanılması barədə qərar qəbul edir. Həmin qərardan bu Qanunla müəyyən olunmuş qaydada şikayət verilə bilər.

75.3. Şikayət instansiyası şikayət üzrə qərar qəbul ediləndə şikayəti verilmiş şəxsə öz rəyini bildirmək imkanı verməlidir.

75.4. Bu Qanunun 75.1.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əsaslar aradan qaldırıldıqdan sonra ümumi qaydada yenidən inzibati şikayət verilə bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Baxılmamış saxlanılma üçün əsaslar	2
2.1. Formal tələblərə riayət etməmə	3
2.2. Şikayətin predmeti üzrə qüvvədə olan qərarın olması	4
2.3. Müddətin buraxılması	5
3. Baxılmamış saxlanılma haqqında qərar	6
4. Şəxsin dinlənmək hüququ	7

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: II-da baxılmamış saxlanılma institutu inzibati və mülki prosesdə ərizənin baxılmamış saxlanılması institutları ilə eyniləşdirilməməlidir. Baxılmamış saxlanılma bir qayda olaraq bu məsələnin üzərinə bir daha qayıtmaq imkanının olmamasına işarədir. Bununla belə II-da baxılmamış saxlanılmanın xüsusiyyətlərini nəzərə almaq lazımdır.

2. Baxılmamış saxlanılma üçün əsaslar: Baxılmamış saxlanılma üçün əsaslar qanunda dəqiq siyahı (numerus

clausus) üzrə müəyyən edilmişdir. Bu o deməkdir ki, İO hər hansı başqa bir qanunda göstərilməmiş əsasla şikayətin baxılmamış saxlanması haqqında qərar qəbul edə bilməz.

- 3 2.1. Formal tələblərə riayət etməmə:** Formal tələblər m.74-də dəqiqliklə sadalanmışdır. Bundan əlavə, m. 74 bu tələblərə riayət etməyən maraqlı şəxsə daha bir imkan (m.74.5.) nəzərdə tutulmuşdur ki, həmin qüsurları aradan qaldırsın. Amma bu müddət ərzində də qüsurları aradan qaldırmayan və ya ən azından bu qüsurları aradan qaldırmağa cəhd göstərmirsə, onda bu İO- a əsas verir ki, şikayəti baxılmamış saxlasın. Amma 75.1.1 şikayətin baxılmamış saxlanması üçün digər əsaslardan fərqli olaraq işin bir daha təzələnməsi ehtimalını istisna etmir. Sonradan m.74-ün tələbləri yerinə yetirildikdə İŞ təzələnə, daha doğrusu yenidən İŞ verilə bilər.
- 4 2.2. Şikayətin predmeti üzrə qüvvədə olan qərarın olması:** Prosesdə olduğu kimi, İİ-da da eyni münasibət barəsində qüvvədə olan qərarın olması həmin münasibəti yenidən araşdırmaq zərurətindən azad edir. Başqa sözlə deyilsə, eyni predmet barəsində artıq qəbul edilmiş qərar (inzibati qərar və ya məhkəmə qərarı) artıq yeni qərarın qəbul edilməsi yolverilməz olur.
- 5 2.3. Müddətin buraxılması:** Müddətin buraxılması bir qayda olaraq verilən İŞ-in heç bir hüquqi təsirə malik olmamasına gətirib çıxarır. Müddətin bərpa olunması əsasları qanunla dəqiq müəyyən edilmədiyindən, həmin müddətin bərpa edilməsi məsələsi İO-ın öz mülahizəsinə əsasən həll edilən məsələ kimi qiymətləndirilməlidir.
- 6 3. Baxılmamış saxlanılma haqqında qərar:** Baxılmamış saxlanılma haqqında qərar mütləq maraqlı şəxsə təqdim olunmalıdır. Bununla da maraqlı şəxs rəsmi qaydada məlumat alır ki, onun şikayətinə baxılmamasının səbəbi nədədir.

4. Şəxsin dinlənmək hüququ: İi-da iştirak edən şəxsin dinlənməsi hüquqi dövlətdə mövcud olan icraatın ən əsas institutlarından biridir. Buna görə də icraatın ümumi prinsiplərin də nəzərdə tutulmasında baxmayaraq qanunverici orqan bir daha bu qaydanı m.75.3-də təsbit etmişdir. Şİ borcludur ki, ilkin mərhələdə olduğu kimi, öz tələbləri, şikayəti haqqında İŞ verən şəxsi dinləsin.

Maddə 76. İnzibati şikayətin verilməsinin hüquqi nəticələri

76.1. İnzibati şikayətin verilməsi şikayət olunan inzibati aktın icrasını dayandırmır.

76.2. İnzibati şikayətin verildiyi hallarda, şikayət olunan inzibati aktın icrasının dayandırılması ilə bağlı məsələyə maraqlı şəxsin ərizəsinə əsasən və ya xidməti vəzifəsinə görə şikayət instansiyasının öz təşəbbüsü ilə şikayət instansiyası tərəfindən dərhal baxılır və bu barədə müvafiq qərar qəbul edilir.

76.3. İnzibati aktın icrasının dayandırılması ilə bağlı qərar şikayət instansiyası tərəfindən əsaslandırılmalıdır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. İŞ-in verilməsinin hüquqi nəticəsi	2
2.1. Suspensiv (dayandırıcı) effektin olmaması	2
2.2. Şikayətin verilməsinin hüquqi əhəmiyyəti haqqında	3
3. İA-ın icrasının dayandırılması ilə bağlı müraciət və ona baxılma qaydası	4
3.1. Dayandırmaya baxılmasının qaydası	4
3.2. Dayandırma haqqında şikayətə baxılması müddəti	5

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İŞ-in verilməsi İA-a münasibətdə hələ hüquqi cəhətdən heç bir nəticə təvəritmir. Buna görə də bu barədə qaydaların ayrı bir müddədə müəyyənləşdirilməsi vacibdir. İA-ın icrasının dayan-

dırılması istəyində olan şəxs bu barədə ayrılıqda ərizə ilə müraciət etməyə borcludur. İO-ın özü İA-ın icrasının dayandırılmasını zəruri saydığı hallarda öz təşəbbüsü ilə bu barədə qərarı ayrılıqda qəbul edə bilər.

2. İş-in verilməsinin hüquqi nəticəsi

- 2** **2.1. Suspensiv (dayandırıcı) effektin olmaması:** Prosesdən məlum olduğu kimi işi yenidən bütün hallarına münasibətdə yoxlamaq səlahiyyətinə malik olan məhkəmə araşdırmaya başlayırsa, onda aşağı məhkəmənin qərarının icrası dayanır. Amma İİ-da bundan fərqli olaraq İA-ın icrası İş verilməsi ilə dayanmır. Daha doğrusu İA-ın hüquqi qüvvəsinə İş hər hansı bir formada təsir etmir.
- 3** **2.2. Şikayətin verilməsinin hüquqi əhəmiyyəti haqqında:** Şikayət verməklə vətəndaş İO-a imkan verir ki, o, qəbul edilmiş qərar haqqında bir daha düşünsün. Bununla da dövlət idarəçilik sistemi özü-özünü tənzim etmiş olur.

3. İA-ın icrasının dayandırılması ilə bağlı müraciət və ona baxılma qaydası

- 4** **3.1. Dayandırmaya baxılmasının qaydası:** M.76.2. müəyyən edir ki, İO (şikayət instansiyası olmasına baxmayaraq bu orqan da vətəndaş üçün tərəf olan inzibati idarəçilik sisteminin təmsilçisi kimi çıxış edir) özü şikayət ilə yanaşı qəbul edilmiş İA-ın icrasının dayandırılması haqqında ərizəyə baxsın və ərizənin haqlı hesab etdiyi halda dayandırma haqqında qərar qəbul etsin.
- 5** **3.2. Dayandırma haqqında şikayətə baxılması müddəti:** İA-ın icrasının dayandırılması haqqında ərizə bir qayda olaraq o hallarda verilir ki, sonradan İA-ın icrası nəticəsində yaranmış nəticələri bərpa etmək mümkün olmasın və ya bərpa edilmə böyük xərclər hesabına başa gəlsin (məs: qanunsuz tikilmiş evin sökülməsi haqqında qərar). Dayan-

dırma haqqında ərizəyə baxmaq üçün dəqiq vaxt müəyyən edilməmişdir. «Dərhal» anlayışını müəyyən etməklə qanunverici İO-in nəzərinə çatdırmaq istəmişdir ki, İA-in icrasının dayandırılması haqqında ərizə İO-in araşdırmalı olduğu **ən birinci** (prioritet) məsələ olmalıdır. Əgər İO dayandırma haqqında ərizəyə baxmağı səbəbsiz uzadarsa və bu İA-in icrası ilə nəticələnersə, onda şikayətçinin məhkəmə qaydasında müvəqqəti müdafiədən istifadə etmək imkanı qalır.

Maddə 77. Məhkəmə qaydasında müvəqqəti xarakterli müdafiə

77.1. İnzibati şikayətin verilməsindən asılı olmayaraq, maraqlı şəxs müvəqqəti xarakterli müdafiə ilə bağlı məhkəməyə müraciət edə bilər.

77.2. Maraqlı şəxsin müvəqqəti xarakterli müdafiə ilə bağlı ərizəsinə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada və müddətdə müvafiq məhkəmələr tərəfindən baxılır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Məhkəmə qaydasında müvəqqəti müdafiə suspensiv effektin təmin olunması kimi	2
2.1. Müvəqqəti xarakterli müdafiənin növləri	2
2.1.1. Təminat vasitəsi kimi	3
2.1.2. Tənzimləmə vasitəsi kimi	4
2.2. İlk şərtlər	5
2.2.1. Yol verilən olması	5
2.2.2. Əsaslı olması	6
3. Məhkəmə qaydasında müvəqqəti müdafiənin İİ-la yanaşı mövcud olması	7

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: M.77 məhkəmə qaydasında müvəqqəti məhkəmə müdafiəsini ən ümumi və mücərrəd şəkildə tənzimləyir. Amma bununla yanaşı bu

müddəa məhkəməyə imkan verir ki, adi icraatda iş tam həll edilənə qədər cəld şəkildə «aralıq akt» ilə vəziyyəti «yumşaltsın». Amma ilk növbədə bu müddəa ona xidmət edir ki, əsas icraatda olan tələbin həyata keçirilməsini təmin etsin. Yəni qazanılan həmin zaman kəsiyində maraqlı şəxs əsas istədiyi tələbini təmin etməyə müvəffəq olur. Başqa bir məqsəd ilə müvəqqəti məhkəmə müdafiəsindən istifadə mənasız olardı.

2. Məhkəmə qaydasında müvəqqəti müdafiə suspensiv effektin təmin olunması kimi

2 **2.1. Müvəqqəti xarakterli müdafiənin növləri:** Müvəqqəti xarakterli müdafiə təbiət etibarilə 2 növə bölünür. Ola bilər ki, müvəqqəti müdafiəni tələb edən şəxs İA-ın icra edilməməsini tələb etsin və məhkəmə bu tələbə pozitiv cavab verməklə şəxsin təhlükəsiz vəziyyətini təmin etsin. Bu halda müvəqqəti müdafiənin təminat növündən söhbət gedir. Amma elə hal da ola bilər ki, şəxs mövcud vəziyyəti müvəqqəti olaraq hər hansı bir qaydaya tabe etdirmək tələbi ilə müraciət etsin. Yəni məhkəmə konkret vəziyyət üçün müvəqqəti qayda müəyyən etsin. Sonuncu halda müvəqqəti müdafiənin tənzimləmə növü istifadə olunmuş olur.

3 **2.1.1. Təminat vasitəsi kimi:** Təminat vasitəsi kimi müvəqqəti xarakterli müdafiədən o zaman istifadə olunur ki, mövcud vəziyyətin dəyişməsi ilə maraqlı şəxsin hüququnu həyata keçirməyin qarşısını alır və ya hüququnu həyata keçirməkdə böyük çətinliklər yaranacağı təhlükəsi mövcud olur. Beləliklə təminat vasitəsi kimi müvəqqəti xarakterli müdafiə «**status quo**»-nun saxlanması istiqamətlənmiş bir akt olur və mühafizə xarakterinə malik olur. Bir çox hallarda məhkəmənin qəbul etdiyi qərar ona görə də İO-ın hərəkətdən çəkinməyə (hələ!) məcbur edən qərar olur. Məs: şəxsə aid göstəricilərin başqasına hələ verilməməsi,

artıq boş olan yerin hələ başqasına verilməməsi (dövlət qulluqçularının iş yerinə münasibətdə, əşyanın hələ məhv edilməməsi və s.

2.1.2. Tənzimləmə vasitəsi kimi: Müvəqqəti xarakterli müdafiə tənzimləmə vasitəsi kimi çıxış edir. Bu o hallarda olur ki, maraqlı şəxs mövcud mübahisəli vəziyyəti (və ya mübahisəli hüquq münasibətinin) müvəqqəti olaraq tənzimləməyi tələb edir. Adətən davam edən münasibətlərdə bu cür problemlərlə qarşılaşma mövcud olur. Beləliklə tənzimləmə vasitəsi kimi müvəqqəti xarakterli müdafiə digər növdən fərqli olaraq «**status quo**»-nun dəyişdirilməsinə yönələn qərar olur. Məs: müvəqqəti olaraq sosial yardımın saxlanılması barəsində qərar, tələbənin müvəqqəti olaraq dərslərə buraxılması haqqında qərar və s.

2.2. İlk şərtlər

2.2.1. Yol verilən olması: Məhkəmə qaydasında müvəqqəti xarakterli müdafiənin verilməsi üçün ərizə yol verilən olmalıdır. Ayrı-ayrılıqda yol verilənlik şərtləri prosesual hüquqda olduğu kimidir (məsələnin inzibati hüquqi qaydada həll edilməli olması, ərizənin yol verilən olması, aidiyyəti üzrə məhkəmə, tərəf olmaq qabiliyyəti, eyni predmet barəsində başqa prosesin olmaması, hüquqi müdafiəyə ehtiyac və s.). Əsas yoxlanılmalı olan şərt ərizənin yol verilən olmasıdır.

2.2.2. Əsaslı olması: Maraqlı şəxs məhkəməni inandırmalıdır ki, onun ərizəsi əsaslıdır. Bunun üçün o, öz tələbinin əsasında dayanan faktları və halları sübut etməlidir. Amma hər bir halda məhkəmə üçün aydın olmalıdır ki, müvəqqəti xarakterli müdafiə haqqında ərizənin əsaslı olması əsas işin predmeti ilə birbaşa əlaqəli deyildir və məhkəmə əsas işin barəsində qiymətləndirmə aparmaqla müvəqqəti xarakterli müdafiə haqqında qərar verə bilməz.

- 7 **3. Məhkəmə qaydasında müvəqqəti müdafiənin İİ-la yanaşı mövcud olması:** Məhkəmə qaydasında müvəqqəti müdafiə əsas İİ-da (eyni zamanda əsas inzibati prosesin özünə) münasibətdə müstəqil prosesdir. Buna görə əsas icraat getməkdə davam edir və onun mahiyyət üzrə həll edilməsinə müvəqqəti müdafiə hər hansı bir formada təsir etmir.

Maddə 78. İnzibati şikayətə baxılması müddəti

78.1. Qanunda başqa müddət nəzərdə tutulmamışdırsa, şikayət instansiyası daxil olduğu gündən 1 ay müddətində inzibati şikayətə baxmağa və mahiyyəti üzrə qərar qəbul etməyə borcludur.

78.2. Şikayət instansiyası tərəfindən bu Qanunun 78.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş müddət ərzində qərar qəbul edilmədikdə və ya şikayət instansiyası tərəfindən qəbul edilmiş qərarla razılaşmadıqda, şikayətçi məhkəməyə şikayət verə bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin məzmunu haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Bir qayda olaraq müəyyən olunmuş müddətlər	3
3. Digər qanunvericilik aktları ilə nəzərdə tutulmuş müddətlər	4
4. Şikayətçinin 1 ay müddətinə riayət olunmadığı halda imkanları	5

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

- 1 **1.1. Maddənin məzmunu haqqında:** Müddətin müəyyən edilməsi ona xidmət edir ki, Şİ tərəfindən İŞ-ə baxılması müddəti həddən artıq uzadılmasın. İŞ-yə baxılma zamanı işin eyni həcmdə araşdırılması tələb olunduğu üçün burada da müddət İİ-ın ümumi müddətinə bərabər müəyyən edilmişdir.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Xüsusi qanunlarda başqa müddət nəzərə tutulduğu hallarda lex specialis prinsipi qüvvədə olur. Bu maddə xüsusi qanunlarda nəzərdə tutulmuş hallar istisna olmaqla, İİQ-nun tətbiq olunduğu münasibətlər ilə bağlı İŞ-ə baxılması ilə əlaqədar icraata tətbiq olunur. 2

2. Bir qayda olaraq müəyyən olunmuş müddətlər: İnzibati münasibətlərə ümumi olaraq İŞ-in baxılması ilə bağlı 1 aylıq müddət müəyyən edilmişdir. Bununla da İİQ maddi qanunlar üçün ümumi olan müddəti nizama salmış olur. 3

3. Digər qanunvericilik aktları ilə nəzərdə tutulmuş müddətlər: Bir neçə qrup inzibati münasibətləri vardır ki, onlar öz xüsusiyyətlərinə görə başqa cür tənzimləməlidirlər. Belə məs: vergi qanunvericiliyində şikayət ilə bağlı daha operativ araşdırma tələb olunur və buna görə də İŞ-ə baxılması müddəti daha qısa müəyyən edilmir. 4

4. Şikayətçinin 1 ay müddətinə riayət olunmadığı halda imkanları: Şikayətçinin hüququ vardır ki, 1 ay müddətində Şİ-nin qərarı qəbul etmədiyi halda iddia ərizəsi ilə məhkəməyə müraciət etsin. Bu zaman şəxs öz seçimindən asılı olaraq Şİ-ni işi araşdırmağa məcbur edən məcburedici iddia və ya ilkin qərarı ləğv etməyə yönəlmiş mübahisələndirici iddia qaldıra bilər. 5

Maddə 79. İnzibati şikayətə baxılması qaydası

79.1. İnzibati şikayətlər üzrə icraat bu fəslin xüsusiyyətləri nəzərə alınmaqla bu Qanunun IV fəslində müəyyən olunmuş qaydada həyata keçirilir.

79.2. Şikayət inzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqana təqdim olunduqda, həmin orqan şikayəti və icraatla bağlı materialları şikayət instansiyasına göndərməyə

borcludur. Şikayət maraqlı şəxs tərəfindən birbaşa şikayət instansiyasına təqdim olunduqda, həmin orqan şikayət olunan inzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqandan icraatla bağlı materialları tələb edə bilər.

79.3. Şikayət üzrə icraat zamanı şikayət instansiyası tərəfindən işə mahiyyəti üzrə və tam həcmdə baxılır, şikayət olunan aktın qanunauyğunluğu və məqsədəuyğunluğu araşdırılır.

79.4. Şikayət instansiyasının şikayət üzrə qərarı işdə olan, həm də əlavə təqdim olunmuş sübutlara əsaslanmalıdır.

79.5. Şikayət instansiyası şikayətə baxılmasını heç bir halda şikayət olunan inzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqana və ya onun vəzifəli şəxslərinə həvalə edə bilməz.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında	1
1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında	2
2. Şikayətin təqdim olunması qaydasının	
mümkün variantlarında	3
2.1. İŞ-in İA qəbul etmiş orqan vasitəsilə göndərilməsi zamanı ...	3
2.2. İŞ-in şikayət instansiyasına birbaşa verilməsi zamanı	4
2.2.1. İŞ şikayət instansiyasına çatdıqdan sonra	
görülən tədbirlər	5
2.2.2. Şİ-a münasibətdə İA-ı ilkin qəbul etmiş	
İO-ın hərəkətləri	6
3. İŞ üzrə icraat zamanı işin hallarının	
yoxlanılmasının həcmi (m.79.3)	7
3.1. Reformatio in peius	9
3.2. İşin hallarının yoxlanılması zamanı işin ilkin qərarı	
qəbul etmiş İO-na qaytarılmasının qadağan olunması	10

1. Maddə haqqında ümumi məlumat

1.1. Maddənin əhəmiyyəti haqqında: İŞ-ə baxılmasına dair qaydaların ayrı bir maddədə nəzərdə tutulması şikayət üzrə icraatın xüsusiyyətləri ilə bağlıdır. Bununla belə İŞ

üzrə icraat ilkin İİ-dan heç nə ilə fərqlənmir. Fərqləndirici məqamlar icraatın başlanması qaydası və işin materiallarının Şİ-ə verilməsi ilə bağlıdır.

1.2. Maddənin tətbiq dairəsi haqqında: Müddəa İŞ ilə bağlı olan icraatın bütün mərhələsində nəzərə alınmalıdır. Bu tələblər həm işin yoxlanılması həcmi, həm də İO-ların öz aralarında münasibətlərin hansı formada qurulmasına aiddir. 2

2. Şikayətin təqdim olunması qaydasının mümkün variantlarında

2.1. İŞ-in İA qəbul etmiş orqan vasitəsilə göndərilməsi zamanı: M.72.3-də müəyyən olunduğu kimi İŞ İA-ı qəbul etmiş İO vasitəsilə də Şİ-a təqdim edilə bilər. Bu zaman İA-ı qəbul etmiş ilkin İO borcludur ki, həmin İA-la bağlı icraatın materiallarını da Şİ-na göndərsin. 3

2.2. İŞ-in şikayət instansiyasına birbaşa verilməsi zamanı: İŞ eyni zaman şikayət instansiyasına birbaşa təqdim oluna bilər. Bu zaman artıq Şİ ilə İA-ı qəbul etmiş İO arasında münasibətlər daxili subordinasiya qaydasında həll edilir. Yəni Şİ icraatın materiallarını lazım olduğu halda İA-ı qəbul etmiş İO-dan həmin materialları tələb etmək vəzifəsi daşıyır. Bu vəzifə özündə həmçinin tələb etmək səlahiyyətini də ehtiva edir. 4

2.2.1. İŞ şikayət instansiyasına çatdıqdan sonra görülən tədbirlər: Şİ İŞ-i qəbul etdikdən sonra mütləq hazırlıq hərəkətlərini həyata keçirməlidir. İŞ-in birbaşa təqdim olunduğu hallarda Şİ ilkin qərarı qəbul etmiş orqandan işin bütün materiallarını tələb etməlidir. İşin materiallarının Şİ-na verilməsi amma Şİ-nin ancaq bu materialları araşdırmaqlar İŞ üzrə qərar qəbul etməsi demək deyildir. Şİ səlahiyyətlidir ki, işin materiallarını nəzərə almadan işi tamamilə yenidən yoxlasın. 5

2.2.2. Şİ-a münasibətdə İA-ı ilkin qəbul etmiş İO-ın

6 **hərəkətləri:** İA-ı qəbul etmiş İO əgər şikayət onun vasitəsilə verilirsə, inzibati şikayət ərizəsini 3 gün müddətində Şİ-na çatdırmalıdır. Bununla yanaşı İA-ı ilkin qəbul etmiş İO iş üzrə bütün materialları da İŞ ərizəsi ilə birlikdə Şİ-a təhvil verməlidir.

7 **3. İş üzrə icraat zamanı işin hallarının yoxlanılması-nın həcmi (m.79.3):** İş üzrə icraat zamanı prinsip bundan ibarətdir ki, Şİ işə tam həcmdə, yəni həm hüquqi və faktiki cəhətdən qanunauyğun və məqsəduyğun olmasını yoxlayır. Əvvəl qəbul edilmiş İA Şİ instansiyası üçün hər hansı bir prejudisial əhəmiyyətə malik olmur və onun üçün heç bir istiqamət müəyyən etmir. Əksinə Şİ bir qayda olaraq əvvəlki icraatın materialları ilə kifayətlənməməli və yeni sübutları, faktları və halları araşdırmalı və nəzərə almalıdır. Şİ eyni zamanda şübhəli olan hüquqi məsələni də həll edərkən, başqa hüquq normasına əsaslanmaq səlahiyyətinə malikdir.

8 Eyni zamanda əgər hüquqi vəziyyət dəyişmişdirsə, Şİ instansiyası İŞ üzrə icraatın həyata keçirildiyi vaxt qüvvədə olan qanunvericiliyi rəhbər tutmalıdır. Bu zaman İA-ın digər şəxslərin hüquqlarına təsir etdiyi hallarda (m.67, 68) İA-ın ləğv edilməsi zamanı qanunla müəyyən edilmiş məhdudiyətlərə nəzərə alınmalıdır.

9 **3.1. Reformatio in peius:** Qanunda Şİ-nin qərarı maraqlı şəxsə münasibətdə ağırlaşdırmaq səlahiyyətinə malik olması haqqında heç bir müddəa yoxdur. Amma ümumi olaraq prosesdə olan «ne ultra petita» (tələb olunandan artıq heç nə) prinsipi icraatda da qüvvədədir. Bu o deməkdir ki, şikayətçinin tələb etmədiyi halda Şİ daha artıq tədbirlərə əl atmamalıdır. Eyni ilə İA-ın ona münasibətdə ağırlaşdırmasını tələb etməyən maraqlı şəxsin vəziyyəti ağırlaşdırılmamalıdır.

3.2. İşin hallarının yoxlanılması zamanı işin ilkin qəra-

rı qəbul etmiş İO-na qaytarılmasının qadağan olunması: 10
Şİ-nin İŞ-ı araşdırması zamanı «prosesdə mövcud olan iş xitam verilir və yenidən araşdırma üçün birinci instansiya məhkəməsinə göndərilir» qaydası keçərli deyil. Bu o deməkdir ki, Şİ-sı hər hansı bir səviyyədə ilkin qərar ilə razılaşmırsa, onda yeni qərarın qəbul edilməsi üçün bütün halları özü araşdırmalıdır.

Maddə 80. İnzibati şikayət üzrə qərar qəbul edilməsi

80.1. İnzibati şikayətə baxdıqdan sonra şikayət instansiyası:

80.1.1. inzibati aktı dəyişdirmədən, inzibati şikayəti isə təmin etmədən saxlaya bilər;

80.1.2. inzibati aktı tamamilə və ya qismən ləğv edə bilər və işdə olan və ya əlavə təqdim olunmuş sübutlar əsasında yeni inzibati akt qəbul edə bilər;

80.1.3. inzibati aktı dəyişdirə bilər.

80.2. Şikayət instansiyası tərəfindən inzibati şikayət üzrə qəbul edilmiş qərar inzibati akt sayılır və inzibati aktlara dair bu Qanunla müəyyən edilmiş tələblərə uyğun olmalıdır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. İŞ üzrə qəbul edilmiş qərar İA kimi	2
3. İŞ üzrə qəbul edilmiş qərarın məzmunu	3
3.1. Əsaslandırma	5
3.2. Hüquqi müdafiə vasitələri barədə məlumatlandırma	6
3.3. Qərarın yazılı olması	7
3.4. Qərarın çatdırılması	8

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İŞ üzrə qərar İA kimi əhəmiyyətli olduğu üçün onun ayrı bir müddə ilə müəyyənləşdirilməsi məqsədemüvafiqdir. Bununla da 1

qərarın hansı istiqamətə yönələ biləcəyi qanunla müəyyən-
ləşdirilir. Eyni zamanda İA-ı qəbul etmiş İO-ın öz qərarını
dəyişdirməsi (m.67, 68) İŞ üzrə icraat zamanı İA-ın dəyiş-
dirilməsindən və ya ləğv edilməsindən fərqləndirilməsi
üçün bu müddəə çox əhəmiyyətlidir.

- 2. İŞ üzrə qəbul edilmiş qərar İA kimi:** M.79.1 artıq
2 İŞ-lərə baxılması üçün ilkin mərhələdə qəbul edilən qərar
(İA) üçün müəyyən edilmiş icraat qaydalarının qüvvədə
olduğu müəyyən edir. Məntiqi olaraq bu icraat nəticəsində
qəbul edilmiş qərar da İA kimi qiymətləndirilməlidir.
Qanun m.82.2-də aydın olaraq bu qaydanı bir daha təsdiq-
ləyir. Buna görə Şİ-nin qəbul etdiyi qərar İA üçün irəli sü-
rülmüş bütün tələblərə cavab verməlidir.

- 3. İŞ üzrə qəbul edilmiş qərarın məzmunu:** Əgər Şİ
3 İŞ-i təmin etməsə, onda o ilkin İO-ın qərarını dəyişmədən
saxlayır. Bu o deməkdir ki, Şİ-ni qərarı heç bir şəkildə
mövcud vəziyyəti dəyişməmişdir. Bu halda ancaq təmin etmə-
məyin səbəblərini göstərməklə Şİ kifayətlənə bilər. İlkin
İO tərəfindən qəbul edilmiş qərar isə Şİ-nin həmin qəra-
rına qoşma kimi əlavə oluna bilər. Ancaq bu halda da
qəbul edilən qərar məhkəmə predmetinin araşdırılması
olur. Çünki ümumilikdə götürdükdə, Şİ-nin qəbul etdiyi
qərar son həlledici qərar kimi çıxış edir. Çünki Şİ-si ilkin
İO-ın qərarı ilə tam razılaşdığını etiraf etmiş olur.

- Əgər Şİ-si İA-ı tamamilə ləğv edir və ya onu dəyişdirir-
sə, bu halda Şİ-nin qərarını tam əsaslandırması vacibdir.
4 Çünki bu halda Şİ-si yeni qaydanı müəyyən etməsi halı baş
verir. Məs: Şİ müəyyən edir ki, ilkin İO diskresion səlahiyyə-
tini həyata keçirərkən səhvə yol vermişdir. Bu halda o,
qərarı həmin hissədə dəyişirsə, onda o, öz mülahizəsini il-
kin İO-ın mülahizəsinin yerinə qoyur.

3.1. Əsaslandırma: İŞ üzrə qəbul edilmiş qərar hər bir halda əsaslandırılmalıdır. Bu tələb ilk növbədə m.61-ə uyğundur. Çünki Şİ-nin qəbul etdiyi qərar özü İA-dır və İA-ın tələblərinə cavab verməlidir. Şİ ilkin İO-ın müəyyən etdiyi işin hallarına istinad etməkdə haqlıdır. Bununla belə o, həmin hallarla kifayətlənməyə və öz qərarının əsaslandırılması üçün kifayət edən həcmdə işin hallarını davam etdirməkdə səlahiyyətli. İA-ı olduğu kimi saxladıqda belə Şİ nə üçün belə etdiyini əsaslandırılmalı və ancaq «təmin olunmasın» ifadəsi ilə kifayətlənməməlidir. Əgər İŞ üzrə qəbul edilmiş qərar əsaslandırılmamışdırsa, onda bu İİ qaydalarının pozulması, bu isə öz növbəsində İA-ın etibarsız olmasına deməkdir. Amma bu o demək deyildir ki, iddia qaldırılacağı halda iddiaçı elə ancaq bu səbəbdən bütün tələblərinin təmin olunmasına nail olacaq. Amma bu cür İA-ın qüsurlu olması icraatla bağlı bütün xərclərin İO-ın üzərinə düşməsi deməkdir.

3.2. Hüquqi müdafiə vasitələri barədə məlumatlandırma: İA olduğu üçün Şİ-nin qəbul etdiyi qərar da maraqlı şəxsi onun hansı hüquqi müdafiə vasitələrinə malik olduğu barədə məlumatlandırılmalıdır. Bununla maraqlı şəxs effektiv müdafiə üçün imkanın olduğundan ən azından məlumatla malik olur.

3.3. Qərarın yazılı olması: Şİ-nin qəbul etdiyi qərar yazılı olmalıdır. Ancaq belə olduğu halda qərar maraqlı şəxsə çatdırıla bilər. İA üçün nəzərdə tutulmuş yazılı qaydadan istisnalar İŞ ilə bağlı qəbul edilən qərar üçün keçərli deyil. Qərarın başlığının «**İnzibati şikayət üzrə qərar**» adlandırılması məcburi bir forma olmasa da, onun belə adlandırılması daha məqsədemüvafiq olardı.

3.4. Qərarın çatdırılması: İŞ üzrə qəbul edilmiş qərarın çatdırılması İA üçün müəyyən edilmiş qaydaya əsasən, yəni m.62-yə əsasən həyata keçirilməlidir. Qərar İŞ verən şəxsə və həmçinin iddia qaldırmaq hüququ olan və ya İŞ-

in təmin edilib edilməməsində maraqlı olan şəxslər mövcud olduğu halda onlara da çatdırılmalıdır. Əgər icraatda nümayəndə iştirak edirsə, onda İŞ üzrə qəbul edilmiş qərarın ona çatdırılması şikayət verən şəxsə çatdırılmasına bərabər tutulur. Ancaq rəsmi qaydada çatdırılma (maraqlı şəxsə məlumat verilməsi) iddia müddətinin axımının başlanmasına səbəb olur.

VIII FƏSİL

İNZİBATİ AKTİN İCRA EDİLMƏSİ

İA-ın icra funksiyasını izah edərkən (bax m.2.0.2.) onun icra sənədi kimi çıxış etdiyi də qeyd olunmuşdu. İA-ın icra edilməsi üçün bir sıra şərtlər gözlənilməlidir:

- hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə ehtimalı olmamalıdır;
- müvəqqəti məhkəmə müdafiəsi qaydasında icranın dayandırılması haqqında qərar olmamalıdır;
- dərhal icraya yönəltmə zamanı xüsusi şərtlər nəzərə alınmalıdır.

Maddə 81. İnzibati aktların icra edilməsi qaydası

81.1. İnzibati akt ünvanlandığı şəxs (şəxslər) üçün məcburi xarakter daşıyır və həmin şəxs (şəxslər) ona əməl etməyə borcludur.

81.2. Qanunda başqa qayda nəzərdə tutulmamışdırsa, inzibati akt, o cümlədən inzibati şikayət üzrə qəbul olunmuş qərar onu qəbul etmiş inzibati orqan tərəfindən icra edilir.

81.3. İnzibati orqan inzibati aktın icrası ilə bağlı şəxsin hansı hərəkətləri etməli olduğunu dəqiq müəyyənləşdirməyə borcludur.

81.4. Maraqlı şəxs inzibati aktı onun üçün daha əlverişli olan qanuni üsul və vasitələrlə icra etməyə haqlıdır.

81.5. İnzibati orqanın inzibati aktın icrası ilə bağlı qanuni tələbləri bütün dövlət və yerli özünüidaretmə orqanları, hüquqi və fiziki şəxslər üçün məcburidir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. İA-ların icra edilməsi qaydası	2
2.1. İcra orqanı	3
2.2. İA-ın icra edilməsi ilə bağlı dəqiq hərəkətlərin müəyyən edilməsi	4
3. Maraqlı şəxsin daha əlverişli üsul və vasitələrə olan hüququ ..	5
4. İcranın həyata keçirilməsi üçün əlavə təminatlar	6

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: M.81 bütün VII fəsil üçün çıxış normasıdır, buna görə də ayrı-ayrı icra hərəkətləri zamanı bu maddədə təsbit edilmiş qaydalar nəzərə alınmalıdır. Bu cür müddəanın nəzərdə tutulması icra zamanı icra orqanları üçün ümumi prinsiplərin müəyyənləşdirilməsinə xidmət etmək məqsədilə edilmişdir.

2 2. İA-ların icra edilməsi qaydası: Qanun bu mövqedən çıxış edir ki, İA qəbul edilmiş və qüvvəyə minmişdirsə, onda o, barəsində qəbul edildiyi şəxslər üçün məcburi xarakter daşdığı üçün onların özləri tərəfindən də riayət edilməlidir. Amma təbii ki, maraqlı şəxslərin İA-la razılaşmadığı hallarda onların öz təşəbbüsləri ilə həmin İA-a tabe olmaları nadir hallarda baş verir. Belə hallar üçün artıq İA-ın məcburi qaydada icrasına zərurət yaranır.

3 2.1. İcra orqanı: Bir qayda olaraq İA-ı icra edən orqan kimi onu qəbul edən İO-ın özü çıxış edir. Amma elə hallar ola bilər ki, bu halda İA-ı qəbul edən orqan ilə, onu icra edən orqanları fərqli orqanlar olur. Bu cür hallar özləri iki qrupa bölünürlər; xüsusi qanunla nəzərdə tutulduğu hallarda və İA-ın icrası onu qəbul edən İO tərəfindən icra edilə bilməyəndə (bu cür İA-ların icrası xüsusi orqanların müdaxiləsini mütləq tələb edir). Məs: **pul tələblərinin icrası xüsusi orqanlar**, yəni məhkəmə icraçıları tərəfindən həyata keçirilir.

4 2.2. İA-ın icra edilməsi ilə bağlı dəqiq hərəkətlərin müəyyən edilməsi: Qanun İO üçün belə bir vəzifə müəyyən edir ki, o, İA-ın icra edilməsi ilə bağlı borclu üçün də-

qıq hərəkətlərin dairəsinin müəyyən etməlidir. Bu tələb əslində İA-ın özünün aydın və anlaşıqlı olması prinsipi ilə sıx bağlıdır və onun tərkib hissəsi kimi başa düşülməlidir.

3. Maraqlı şəxsin daha əlverişli üsul və vasitələrə olan hüququ: Maraqlı şəxsin hüququ vardır ki, o, İA-ın icra edilməsi üçün mövcud olan şəraitdən öz istədiyi kimi istifadə etsin. Məs: *A barəsində müəyyən edilir ki, o, öz küçəsinin qabağını qardan təmiz saxlasın. Bu zaman artıq o, özü müəyyən edə bilər ki, onu təmizlədiyi küçə nə vaxt təmizlənir. Onun üçün küçəni beşinci günlər və xüsusi maşınının köməyi ilə təmizləmək daha rahatdır.* **5**

4. İcranın həyata keçirilməsi üçün əlavə təminatlar: Artıq məhkəmə qərarlarının icrası ilə məlum olan praktikaya uyğun olaraq qərarların icrasının təmin edilməsi kimi daha bir təminat aidiyyəti olan fiziki və hüquqi şəxslərin eyni zamanda dövlət orqanlarının İA-ı icra orqanların tələblərinə tabe olmaq müddəası ilə edilmişdir. **6**

Maddə 82. Pul tələblərinin icra edilməsi

82.1. Pul tələblərinin ödənilməsi ilə bağlı inzibati aktların məcburi qaydada icrası «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən məhkəmə icraçıları tərəfindən icra edilir.

82.2. İnzibati aktı qəbul etmiş inzibati orqan tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərar qəbul edir. Bu halda tələbin icraya yönəldilməsi üçün məhkəmə qərarının qəbul edilməsi tələb olunmur.

82.3. Tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsinin şərtləri aşağıdakılardır:

82.3.1. borclu tərəfindən ən azı 5 gün ərzində pul tələblərinin ödənilməsini nəzərdə tutan inzibati aktın qəbul edilmiş olması;

82.3.2. pul tələblərinin ödənilməsi üçün müəyyən olmuş icra müddətinin bitməsi;

82.3.3. inzibati orqan tərəfindən borcluya edilmiş xəbərdarlıqdan sonra, xəbərdarlığın elan olunduğu gündən sonrakı 5 gün müddətində borclunun ödəməni həyata keçirməməsi.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Pul tələblərinin anlayışı	2
3. Tələbin icraya yönəldilməsi qaydası	3
3.1. Borclunun müəyyənləşdirilməsi	3
3.2. Tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsi	4
4. Tələbin icraya yönəldilməsinin şərtləri	5
4.1. 5 günlük müddət	6
4.2. Ödənilmə üçün müəyyən olunmuş müddətin bitməsi	7
4.3. Xəbərdarlığa riayət olunmamağı	8

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Pul tələblərinin icra edilməsi digər növ İA-ların icra edilməsindən fərqlənir. Çünki icra zamanı mütləq şəxsin mülkiyyət hüququna müdaxilə edilir. Bu işə bir qayda olaraq dövlətin xüsusi mühafizəsi altında olan münasibətlərə müdaxilə deməkdir. İO-ların bu sahədə tam müstəqil icra orqanı kimi çıxış etməsi bu səbəbdən istisna edilir.

2 2. Pul tələblərinin anlayışı: Pul tələbləri adətən mülki-hüquqi münasibətlərdə iştirak edən anlayışdır. Amma bəzən elə olur ki, pul tələblərinə dövlət idarəçiliyini həyata keçirən orqanlar da malik olur. Bu zaman m.82 anlamında pul tələbləri nəzərdə tutulur. Pul tələblərini şərti olaraq bir neçə yerə bölmək olar: Dövlətə olan ödəmələr ilə bağlı tələblər ilə bağlı (vergilər, rüsumlar və s.) – vergilər dövlət tərəfindən tutulan əvəzsiz məcburi ödəmələrdir. Rüsumlar dedikdə qarşılıqlı xidmət əsasında ödənilən məcburi ödəmələr başa düşülür. **Əvəzin ödənilməsi ilə bağlı olan tə-**

ləblər: vurulmuş ziyanın əvəzinin ödənilməsi, geriyyə qaytarma ilə bağlı tələbləri ehtiva edir. Sonuncu növ pul tələbləri isə cərimələr ilə bağlıdır. İİ-da tətbiq edilən cərimə ümumiyyətlə dövlətin maliyyə maraqlarına xidmət etmir. Cərimənin tətbiq edilməsində yeganə məqsəd xəbərdarlığa məhəl qoymayan maraqlı (borclu) şəxsin iradəsinə hər hansı bir formada təsir etməkdir.

3. Tələbin icraya yönəldilməsi qaydası

3.1. Borclunun müəyyənləşdirilməsi: Pul tələblərinin 3
yönəldiyi borclu İA ilə üzərinə konkret hərəkəti həyata keçirmək vəzifəsi qoyulmuş şəxsdir. Hüquqi şəxslərdə borclu kimi hüquqi şəxs bütünlükdə qəbul edilir.

3.2. Tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsi: Pul tələblərinin icra edilməsi zamanı tələbin 4
icraya yönəldilməsi haqqında qərar icra sənədi kimi çıxış edir. Məhkəmə qaydasında icra sənədinin əldə edilməsinə heç bir ehtiyac yoxdur. Tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərar **bir mənalı şəkildə** hansı tələbin (məbləğ, forma, müddət) irəli sürüldüyünü əks etdirməlidir. Bu qərar özü müstəqil olaraq İA hesab edilir və ona qarşı müstəqil qaydada İŞ və İİ (mübahisələndirici) qaldırıla bilər. Bu qərarın qüvvəyə minməsi üçün İA üçün irəli sürülən tələb, yəni borcluya məlumat verilməsi (İA-ın rəsmi qaydada çatdırılması) vacibdir. Məlumatın verilməsi ilə bağlı sübut etmə yükü qərarı qəbul edən İO üzərinə düşür.

4. Tələbin icraya yönəldilməsinin şərtləri: Pul tələbinin 5
icraya yönəldilməsi heç də asan tərkib deyil. Vətəndaşın mövqeyinin daha sərt qaydalar ilə müdafiə edilməsi üçün qanun İO-a qarşı müəyyən şərtlər müəyyənləşdirir. Yalnız bu şərtlər hamısı mövcud olduqda, məcburi icradan söhbət gedə bilər. Bu şərtlər bir-birilərini tamamlayır, bəzən isə bu şərtlərin biri mövcud olduqda, digərinə ehtiyac

qalmış (ödəmə müddəti çatdıqdan sonra 5 günlük müddətin təyin edilməsi, zamanı ödəmə müddətinin keçməsi

- 6 4.1. 5 günlük müddət:** Tələbin icraya yönəldilməsi haqqında qərarın qəbul edilməsi və İA-ın qəbul edilməsi haqqında şəxsə məlumatın verilməsi arasında mütləq 5 günlük fasilə olmalıdır. Bu o deməkdir ki, borclu şəxsin imkanı olur ki, bu 5 gün ərzində pul tələblərini könüllü icra etsin. Qanunverici qısa şəkildə «qəbul edilməsindən» sözündən istifadə etməsinə baxmayaraq məlumdur ki, İA-ın maraqlı şəxsə münasibətdə hüquqi qüvvəyə malik olması üçün bu barədə maraqlı şəxsə məlumatın verilməsi əsas şərtidir.
- 7 4.2. Ödənilmə üçün müəyyən olunmuş müddətin bitməsi:** Pul tələblərinin irəli sürülməsi üçün həmin tələblərin yerinə yetirilməsi müddəti çatmış olmalıdır. Məs: vergilərin ödənilmə vaxtının çatması. Ödənilmə müddətinin hər hansı bir formada uzadılması pul tələbinin irəli sürülməsini istisna edir. Amma ola bilər ki, pul tələbinin izah edildiyi İA ödəmə üçün müəyyən edilmiş müddətdən də əvvəl verilmiş olsun. Amma bu halda da beşgünlük müddətin hesablanması ödəmə üçün müddətin çatdığı andan hesablanmağa başlayır.
- 8 4.3. Xəbərdarlığa riayət olunmamağı:** Xəbərdarlıq m.2.0.2. anlamında İA kimi qəbul edilməməlidir. Xəbərdarlıq heç bir tənzimləmə qaydası nəzərdə tutmadığından İA kimi qiymətləndirilə bilməz. O, tələbin icra edilməsi haqqında qərarın icra edilməsinə bir daha istinad etməkdən başqa bir funksiyə daşımır.

Maddə 83. Borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur edən inzibati aktların icra edilməsi

83.1. Borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etmək-

dən çəkinməyə məcbur edən inzibati aktın könüllü qaydada icrası üçün maraqlı şəxsə kifayət qədər müddət (ən azı 5 gün) təyin edilməlidir.

83.2. Bu Qanunun 83.1-ci maddəsinə uyğun olaraq təyin olunmuş müddət ərzində könüllü qaydada icra olunmayan inzibati akt məcburi qaydada icra edilir.

83.3. Borclunu müəyyən hərəkətləri etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur edən inzibati aktın məcburi qaydada icrası aşağıdakı məcburi icra tədbirləri vasitəsi ilə təmin oluna bilər:

83.3.1. inzibati aktla nəzərdə tutulmuş hərəkətin borclunun (maraqlı şəxsin) hesabına başqa şəxs və ya inzibati orqan tərəfindən icra edilməsi;

83.3.2. cərimə;

83.3.3. bilavasitə məcburetmə.

83.4. Maraqlı şəxs məcburi icra tədbirlərinin tətbiq olunacağı barədə inzibati orqan tərəfindən əvvəlcədən xəbərdar edilməlidir. Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə birbaşa nəzərdə tutulmuş hallarda, habelə dövlət maraqlarına və ya ictimai maraqlara ziyan bura biləcək təhlükənin qarşısının alınması və ya aradan qaldırılması ilə əlaqədar təxirəsalınmaz hallarda maraqlı şəxs məcburi icra tədbirlərinin tətbiq olunacağı barədə əvvəlcədən xəbərdar edilməyə bilər.

83.5. Xəbərdarlıq yazılı formada olur və bu Qanunla müəyyən olunmuş qaydada maraqlı şəxsə rəsmi təqdim olunur.

83.6. Xəbərdarlıqda inzibati aktın könüllü qaydada icrası üçün təyin olunmuş qaydada müddət və həmin müddət başa çatdıqdan sonra tətbiq olunması nəzərdə tutulan məcburi icra tədbirinin müvafiq növü göstərilir. Xəbərdarlıqda yalnız bir məcburi icra tədbiri nəzərdə

tutula bilər. Əvvəl seçilmiş məcburi icra tədbiri heç bir nəticə vermədiyi halda, daha ciddi və ya başqa məcburi icra tədbirinin tətbiqinə yol verilir. Məcburi icra tədbirləri inzibati akt icra olunana qədər təkrarlana, sərtləşdirilə və ya dəyişdirilə bilərlər.

83.7. Xəbərdarlıqda icra edilməli inzibati akta istinad olunmalı və məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi əsasları göstərilməlidir.

83.8. İnzibati orqan məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi zamanı mütənasiblik prinsipinə əməl etməyə borcludur.

83.9. Şəxs inzibati aktı icra etdiyi halda məcburi icra tədbirlərinin tətbiqi dərhal dayandırılmalıdır.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Məcburi qaydada icra edilmə	2
2.1. Məcburi qaydada icra edilmə üçün ilkin şərtləri	3
2.1.1. Könüllü qaydada icra üçün müddət təyin edilməsi	3
2.1.2. Müddətin sona çatması və şəxsin könüllü icraya başlamaması	4
2.2. Məcburi icra tədbirlərinin icrası zamanı nəzərə alınmalı olan prinsiplər	5
3. Məcburi qaydada icranı həyata keçirən İO	6
4. Məcburi icra vasitələri	7
4.1. Məcburi icra vasitələrinin sıralaması	7
4.2. Məcburi icra vasitələrinin dəqiq siyahısı («numerus clausus»)	9
4.3. Məcburi icra vasitəsinin seçilməsi	10
5. Xəbərdarlıq	11
5.1. Forma (m.83.5.)	12
5.2. Rəsmi təqdim edilmə	14
6. Məcburi icra vasitələrinin təkrar tətbiq olunması (m.83.6. cümlə 4)	15
7. Məcburi icra tədbirlərinə qarşı hüquqi müdafiə vasitələri	17

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur et-

mə qanunvericilik üçün yeni bir anlayışdır. Bununla yanaşı hər bir icra hərəkəti məhz bu kimi formada reallaşır. Müəyyən hərəkətlərə dözmək bu müddədə borclunun konkret icra hərəkətini həyata keçirməyə maneçilik törətməməsi kimi başa düşülməlidir. Məs: onun evi sökülür o, buna mane olmamalıdır. Müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinmək iki formada mövcud olur; birinci formada bu passiv olaraq sadəcə olaraq hərəkət etməmək, yəni baş verən prosesə müdaxilə etməmək kimi baş verir, ikinci formada isə bu aktiv hərəkətlərlə müşayiət olunmaqla baş verən prosesi dəstəkləmək və əvvəlki kimi hərəkətlər davam etdirmək kimi başa düşülür. Məs: hava təmizləyici qurğuların işləməsini dayandırmamaq.

2. Məcburi qaydada icra edilmə: «Məcburi qayda» 2
həm İO tərəfindən borclunun iradəsini «sındıraraq» öz vəzifəsini həyata keçirmək, həm də borclunun iradəsini nəzərə almadan öz qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olma kimi başa düşülür. İO bu qaydadan ona görə istifadə etməli olur ki, borclu özü könüllü İA riayət etməli olduğu halda, bunu etmir.

2.1. Məcburi qaydada icra edilmə üçün ilkin şərtləri

2.1.1. Könüllü qaydada icra üçün müddət təyin edilməsi: 3
İO hər bir halda maraqlı şəxs üçün İA-ın könüllü qaydada icra edilməsi üçün vaxt təyin etməlidir. Qanun bu müddətin ən minimum səviyyəsini 5 gün kimi müəyyənləşdirir. Bununla belə İO diskresion səlahiyyətlərindən istifadə edərək, daha uzun müddət də təyin edə bilər. Bu o deməkdir ki, İO hesab etsə ki, həmin hərəkətin edilməsi üçün daha uzun müddətə təyin etmək lazımdır, onda bu cür qayda yolveriləndir.

2.1.2. Müddətin sona çatması və şəxsin könüllü icraya başlamaması: 4
Könüllü qaydada icra üçün müddəti nəzərə

almayan şəxs məcburi icra qaydası ilə hesablamağa məcburdur. Şəxsin həmi müddət ərzində icraya başlamaq ehtimalının olmaması İO tərəfindən müəyyən edilir. Məs: ola bilər ki, borclu hərəkəti yerinə yetirməyə bilavasitə başlamasa da, bu hərəkət üçün bütün hazırlıq işlərini həyata keçirir və bu aydındır ki, şəxs könüllü icraya başlayacaq.

5 2.2. Məcburi icra tədbirlərinin icrası zamanı nəzərə alınmalı olan prinsiplər: Mütənasiblik prinsipi və eyni zamanda birdən artıq məcburi icra vasitəsinin tətbiq edilməsinin yolverilməzliyi məcburi icra vasitələri tətbiq edilərkən nəzərə alınmalı olan əsas prinsiplərdir. Bununla yanaşı digər icraat prinsipləri də İA-ların icra edilməsi zamanı eynilə hüquqi qüvvəyə və əhəmiyyətə malik olurlar.

6 3. Məcburi qaydada icramı həyata keçirən İO: Pul tələblərinin icrasından fərqli olaraq borclunu müəyyən hərəkətlər etməyə, müəyyən hərəkətlərə dözməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur edən inzibati aktların icra edilməsinə başqa icra orqanın cəlb edilməsinə ehtiyac yoxdur. Ona görə də istənilən İO verdiyi İA-ın icra orqanı kimi çıxış etməlidirlər. Bu İO hətta başqa orqanda İŞ-in baxıldığı hallarda belə icra orqanı kimi qəbul edilməlidirlər (əgər müvəqqəti məhkəmə müdafiəsindən və ya icranın təxirə salınma hüququndan istifadə edilmirsə). Əgər şikayət instansiyası tərəfindən yeni qərar qəbul edilmişdirsə, onda icra orqanı kimi yenə ilkin İO çıxış edir.

4. Məcburi icra vasitələri

7 4.1. Məcburi icra vasitələrinin sıralaması: M.83.3. baxmayaraq ki, məcburi icra vasitələrinin dəqiq siyahısını göstərir, amma onların sərtliyinə görə birbaşa sıralama müəyyən etmir. Ona görə də maraqlı şəxslərin özlərinin necə qəbul etməsində asılı olaraq cərimənin və ya İA-la

nəzərdə tutulmuş hərəkətin borclunun (maraqlı şəxsin) hesabına başqa şəxs və ya inzibati orqan tərəfindən icra edilməsi kimi məcburi icra tədbirinin hansının daha sərt olması barəsində mübahisələr yarana bilər. Amma İA-ın icra edilməsi haqqında fəslə sistemli şəkildə qəbul etdikdə, müddəaların mahiyyətində aydın olur ki, hər halda bu cür siyahı təsadüfi sıralama üzərində qurulmamışdır. Çünki bütün hallarda nəzərdə tutulur ki, bilavasitə məcburetmə ancaq (m.86) digər məcburi icra vasitələri nəticə vermədikdə və ya onların tətbiqi obyektiv şəraitdə mümkün olmadıqda tətbiq oluna bilər.

Bir çox hallarda xüsusi qanunlar konkret məcburi icra vasitəsinin tətbiq olunması barəsində konkret müddəalar nəzərdə tuta bilər. Fövqəladə hallar ilə bağlı Bax. Bu hallarda artıq məcburi icra vasitələri barəsində seçim etmək imkanı olmur. **8**

4.2. Məcburi icra vasitələrinin dəqiq siyahısı («numerus clausus»): İİQ digər məcburi icra vasitələrindən istifadə etməyə icazə vermir. **Bəzən konkret münasibət ilə bağlı xüsusi qanunda** xüsusi məcburi icra vasitəsi nəzərdə tutula bilər. Bu halda xüsusi qanun tətbiq olunur. Ona görə *məs: yolverilməzdir ki, universitetdə təhsil haqqını ödəməyin tələbəni təhsil haqqını ödəməyə diplomu verməkdən imtina etməklə məcbur etsinlər.* Qeyd olunması vacibdir ki, müqavilə (mülki hüquq) münasibətlərində olan şəxslər arasında müqavilə cəriməsi (penya) tətbiq edilməsi (məs: elektrik haqqını ödəməyən istifadəçinin elektrik enerjisinin ötürülməsinin dayandırılması vasitəsi) ilə məcburi icra vasitələri ilə qarışdırılmamalıdır. **9**

4.3. Məcburi icra vasitəsinin seçilməsi: Məcburi icra vasitəsinin seçilməsi həmişə müəyyən bir qaydanı nəzərdə tutur. Yəni İO konkret vasitəni seçməklə icranın qaydasını müəyyən edir. **Hüquqi dövlətdə mövcud olan əsas prinsiplərdən biri olan mütənasiblik prinsipi** həmçinin icra **10**

vasitələrinin seçilməsi zamanı da qüvvədədir (m.83.8). Bu prinsip üç elementi özündə birləşdirir; **yararlılıq, zərurilik və uyğunluq (dar mənada mütənasiblik)**. Prinsipin reallaşdırılması zaman nəzərə alınmalıdır ki, qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq üçün yararlılıq, zərurilik və uyğunluq şərtlərinə riayət edilməlidir. Yararlılıq məqsədə çatmaq üçün həmin məcburi icra vasitəsində müvafiq təminatın (vasitə nəticəni təmin etməyə qadirdir) olduğunu bildirir. Məs: polis sərxoş əcnəbiyə cərimə tətbiq edir ki, o, ölkədən çıxsın, amma əgər bu tədbirin heç bir təsir etməyəcəyi açıq-aşkar görünürsə və bu şəxs ölkə daxilində qalması təhlükəlidir, onda ona mütənasibətdə cərimənin tətbiq edilməsi yararlı deyil. Zərurilik o deməkdir ki, daha az sərt vasitənin yararlı olmasına baxmayaraq məhz həmin vasitənin tətbiq olunması məqsədə çatmağa imkan yaradır. Məs: əksinə, əgər əcnəbi heç bir təhlükə törətmirsə və onun ölkəni tərk edəcəyi aşkar olaraq görünürsə, onda ona qarşı bilavasitə məcburetənin tətbiq edilməsi yararlı olsa da, zəruri deyil. Mütənasiblik prinsipi tələb edir ki, maraqlı şəxsə mütənasibətdə bir neçə icra tədbiri vasitəsi tətbiq oluna bilərsə və onlardan hər biri yararlı və uyğundursa, onda onlardan maraqlı **şəxsi ən az yükləyəni** tətbiq edilməlidir. Uyğunluq elementi bu baxımdan tələb edir ki, vasitənin tətbiq olunacağı halda onun mənfi tərəfləri ilə müsbət tərəfləri götür-qoy edilsin və müsbət tərəflər üstünlük təşkil edəcəyi halda tətbiq edilsin.

- 11 5. Xəbərdarlıq:** Bütün məcburi icra vasitələri bir qayda olaraq o zaman tətbiq oluna bilər ki, onların tətbiq ediləcəyi barədə əvvəlcədən xəbərdarlıq edilmiş olsun (m.83.4). İstisna hal kimi m.83.4. cümlə 2-nin nəzərdə tutduğu ilkin şərtlər mövcud olduğu halda, xəbərdarlıq olmadan məcburi icra vasitələri tətbiq oluna bilər. Xəbərdarlıq özü heç bir tənzimləmə məzmununa malik olmadığı üçün ancaq aid olduğu İA-1 təkrarlayır. Daha doğrusu həmin İA-da tabe

olmağı və ya həmin aktla müəyyən edilmiş qaydaya riayət etməyi bir daha xatırladır. Amma xəbərdarlıq da əlavə olaraq göstərilə bilər ki, xəbərdarlığa məhəl qoyulmayacağı halda hansı əsaslarla, hansı məcburi icra vasitələrindən istifadə olunacaqdır.

5.1. Forma (m.83.5): Xəbərdarlıq **yazılı formada** təqdim olunmalıdır. Xəbərdarlıq özü m.2.0.2. anlamında İA-dır. Buna görə İA-ın yazılı rekzivitlərinə aid olan şərtlər xəbərdarlığa da aiddir. Yəni xəbərdarlıqdan məlum olmalıdır ki, o, hansı İO tərəfindən verilib, harada və nə vaxt verilib. Xəbərdarlıq yazılı İA kimi imza edilmiş formada yazılı obyektiv formada maraqlı şəxsə çatdırılmalıdır. **12**

Xəbərdarlıq **ya** İA-a birləşdirilə və ya müstəqil akt kimi tərtib oluna bilər. Əgər dərhal icra müəyyən edilmişdirsə və ya İA-ın icra edilməsi barəsində məhkəmə qaydasında müvəqqəti müdafiə vasitəsindən istifadə edilmirsə, onda bir qayda olaraq xəbərdarlıq İA-a birləşdirilir. Bu cür birləşdirmə ona xidmət edir ki, İA-ın icra edilməsi asanlaşır və tezləşdirilir. Bundan başqa, maraqlı şəxs İA barəsindən məlumat almaqla, dərhal icra haqqında da məlumatlanmış (rəsmi çatdırılma) olur. Əgər xəbərdarlıq İA-a birləşdirilsə, onda İA-ın yazılı forma və çatdırılması haqqında qaydalar xəbərdarlığa da tətbiq olunur. **13**

5.2. Rəsmi təqdim edilmə: Xəbərdarlıq maraqlı şəxsə **rəsmi təqdim edilməlidir**. Rəsmi təqdim edilmə İA-ın təqdim edilməsindən (məlumat verilməsindən) fərqlənir. Bununla belə qanunverici rəsmi təqdim edilmə ifadəsini işlətməklə, o halları istisna etmək istəmişdir ki, həmin hallarda İA-ın qüvvəyə minməsinə onun haqqında məlumat verilməmə maneçilik törətmir. Xəbərdarlığın hüquqi qüvvəyə malik olması üçün onun ünvanlandığı şəxsə çatdırılması vacibdir. Xəbərdarlıqda İA-da olduğundan fərqli olaraq məs: ictimai qaydada elan edilmə mümkün deyil. **14**

- 15 6. Məcburi icra vasitələrinin təkrar tətbiq olunması (m. 83.6. cümlə 4):** MİV-ləri onların tətbiq edilməsi zamanı qarşıya qoyulmuş məqsədə çatmaq müvəffəq olmayanda, yəni borclunu onun «öhdəliyini yerinə yetirməsinə) nail olmayanda təkrar tətbiq oluna bilərlər. Onların təkrar tətbiqi zamanı MİV həmçinin sərtləşdirilə və ya başqa cür dəyişdirilə bilər. Bu cür təkrarlanma (dəyişdirilmə) İO-ın diskresion səlahiyyətlərinə aiddir. Bu daman məhz İO müəyyən edir ki, hansı qaydada, hansı sərtlikdə MİV-in tətbiq edilməsi İA-ın icra edilməsinə gətirib çıxaracaq. Heç də vacib deyil, vətəndaşın İA-ı az məbləğdə cərimə ilə tabe etdirməyə nail olmayacağına əmin olan İO böyük məbləğdə cəriməni tətbiq etməmişdən əvvəl onu daha az məbləğdə tətbiq etsin. Elə ilkin MİV kimi daha münasib (daha sərt olsa da belə, amma zəruri) MİV-ni tətbiq etməlidir. Cərimə ilə bağlı qeyd etmək olar ki, qanunun müəyyən etdiyi ən yüksək məbləğ ancaq bir dəfə tətbiq edilən cəriməyə münasibətdə müəyyən edilmişdir. Əgər cərimə bir neçə tətbiq olunarsa, ola bilər ki, onların üst-üstə toplaqda ümumi məbləği həmin yüksək həddi keçsin.
- 16 Yeni bir MİV-nin tətbiqi o zaman yolveriləndir ki, əvvəlki MİV heç bir nəticə verməsin.** Birinci dəfə tətbiq olunan MİV-nin nəticəsini gözləmədən, yeni bir icra vasitənin tətbiq edilməsi qanunaziddir. *Məs: qanunsuz tikilinin sökülməsi haqqında İA qəbul etmiş İO borcluya onun sökülməsini həyata keçirməsini bildirir. Evin sökməsini başlamağını görəndə İO az sonra cərimə tətbiq edir. Amma cərimənin təsir edib-etməyəcəyini gözləmədən dərhal bilavasitə məcburetmə vasitəsindən istifadə edir.* Göstərilən bu halda İO cəriməni icra vasitəsi kimi istifadə etməməli (yararlı olmadığı halda), istifadə etdiyi halda isə onun nə nəticə verdiyini gözləməlidir.
- 17 7. Məcburi icra tədbirlərinə qarşı hüquqi müdafiə vasitələri:** Məcburi icra vasitələrinə qarşı bütün məhkəmə

qaydasında və inzibati qaydada hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə edilməsi mümkündür.

Maddə 84. İnzibati aktın borclunun (maraqlı şəxsin) hesabına icra edilməsi

84.1. İnzibati aktla nəzərdə tutulmuş hərəkətin (hərəkətlərin) borclu tərəfindən yerinə yetirilmədiyi və həmin hərəkətin icrasının başqa şəxs və ya orqan tərəfindən mümkün olduğu halda, inzibati orqan hərəkətin borclunun hesabına icra olunmasını həmin şəxsə və ya orqana həvalə edə bilər.

84.2. Bu Qanunun 84.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş hallarda inzibati aktın icrası ilə bağlı xərclər maraqlı şəxsin (borclunun) hesabına ödənilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat (məqsəd və mahiyyət) 1
2. Həyata keçirilən hərəkətin xüsusiyyətləri 2
3. Xərclərin ödənilməsi 3

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İA-la nəzərdə tutulan hərəkətin icrasının başqa şəxs tərəfindən və ya başqa İO-ın özü tərəfindən icrası o zaman həyata keçirilir ki, şəxs özü bu hərəkəti həyata keçirmir və bu hərəkətin başqa şəxs və ya orqan tərəfindən icra edilməsi mümkündür. Qeyd etmək lazımdır ki, bu hallarda bilavasitə fiziki təsirin göstərilməsi heç də vacib deyil. Heç də hər bir başqa şəxs tərəfindən həyata keçirilən hərəkət m.84 anlamında başa düşülməməlidir. Bir qayda olaraq başqa şəxs tərəfindən hərəkətin həyata keçirilməsi əsası kimi podrat müqaviləsi çıxış edir. Müqavilənin xərclərini isə bu halda borclu (icranı könüllü yerinə yetirməli olan maraqlı şəxs) daşıyır. Bu halda hərəkətin necə icra edilməsi ilə bağlı məsuliyyət podrat müqaviləsinin digər tərəfinin üzərinə

düşür. Əksinə əgər bu məsuliyyət İO-ın üzərinə düşürsə və İO ancaq digər şəxslərdən yardımçı xarakterdə istifadə edirsə, onda İO özü icra edən orqan kimi qəbul edilir.

- 2. Həyata keçirilən hərəkətin xüsusiyyətləri:** Borclunun hesabına həyata keçirilən hərəkət Bəzi hallarda icranın özünün mahiyyətindən irəli gəlir ki, başqa şəxs tərəfindən məcburi icra tədbirinin həyata keçirilməsi mümkünsüz olur.
- 3. Xərclərin ödənilməsi:** İA-ın icra edilməsi vəzifəsi maraqlı şəxsin cavabdehliyindədir. Ona görə də əgər maraqlı şəxsin hərəkətsizliyi nəticəsində İA icra edilmirsə, onda İO məcbur olur ki, İA-ın icrasını öz təşəbbüsü ilə həyata keçirsin. Buna görə də qanunverici orqan tərəfindən müəyyən edilmişdir ki, İO tərəfindən həyata keçirilən icra maraqlı şəxsin xərcləri hesabına həyata keçirilsin.

Maddə 85. İnzibati aktın icrasının cərimə vasitəsi ilə təmin edilməsi

85.1. Şəxsi müəyyən hərəkətləri etməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə məcbur edən inzibati aktın icrasını təmin etmək üçün inzibati orqan tərəfindən qanunvericiliyə uyğun olaraq cərimə təyin oluna bilər.

85.2. Fiziki şəxslər şərti maliyyə vahidinin 40 misindən, hüquqi şəxslər isə şərti maliyyə vahidinin 300 misindən yuxarı miqdarda cərimə oluna bilməzlər.

85.3. Cərimənin miqdarı şərti maliyyə vahidinin 3 misindən az ola bilməz.

85.4. Cərimə dövlət büdcəsinə köçürülür.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Cərimənin tətbiq edilməsinin ilkin şərtləri	2
3. Cərimənin yolverildiyi hallar	3
3.1. Əvəz edilən və ya əvəz edilə bilməyən hərəkətlər	3
3.2. Hərəkətin əvəz edilə bilməyən olması tətbiq edilmə üçün ilkin şərt kimi	5
4. Cərimənin məbləği	5
5. Cərimənin dövlət büdcəsinə köçürülməsi	6
6. Məhkəmə tərəfindən yoxlama hədləri	9

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Bu cür icranın təmin edilməsi təcrübəsi AR qanunvericiliyi üçün yenidir. Bu cür icranın təmin edilməsi vasitəsinə bənzər təminatlar vergi hüququnda maliyyə sanksiyaları məlumdur. Amma İİ-da tətbiq edilən «cərimə» ilə cinayət və ya inzibati xətalarda hüququnda məlum olan «cərimə» fərqləndirilməlidir. İlk növbədə ona görə ki, m.85 anlamında cərimə cəza xarakteri daşımır və ona görə də təqsir bu cərimənin tətbiq edilməsi üçün ilkin şərt kimi mövcud olmaya da bilər. Yəni təqsirin olması heç də vacib deyildir. Cəza xarakteri olmadığına görə cərimə təkrarlana və bir neçə dəfə tətbiq oluna bilər. Eyni zamanda cərimənin tətbiq edilməsi sonradan cəzanın tətbiq edilməsi üçün heç bir maneə törətmir.

2. Cərimənin tətbiq edilməsinin ilkin şərtləri: Cərimə ancaq o hərəkətlərin həyata keçirilməsi ilə bağlı tətbiq edilə bilər ki, həmin hərəkətlərin həyata keçirilməsi maraqlı şəxsin iradəsindən asılıdır. Çünki əks halda cərimə ilə təsir etmək cəhdi mənasız olardı. İcra etmə maraqlı şəxsin **imkanları daxilində olmalıdır və üçüncü şəxsin dəstəyindən** asılı olmamalıdır. Çünki üçüncü şəxsin dəstəyi ilə icra faktiki və ya hüquqi cəhətdən mümkün olarsa, onda cərimənin tətbiq edilməsi üçün ilkin şərtin mövcud olmadığı aydın olur. **Faktiki cəhətdən mümkün etmə dedikdə** o nəzərdə tutulur ki, icra ilə bağlı hərəkətin həyata keçirilməsi üçün xüsusi biliklər və ya bacarıqlar tələb olunduğu

üçün üçüncü şəxsin işə müdaxilə edir. Hüquqi cəhətdən mümkün etmə isə o deməkdir ki, onun konkret hərəkəti həyata keçirməsi üçün səlahiyyəti çatmır və ya bu cür hərəkəti həyata keçirməsi üçün digər şəxsin razılığı tələb olunur.

3. Cərimənin yolverildiyi hallar

- 3 3.1. Əvəz edilən və ya əvəz edilə bilməyən hərəkətlər:** Bütün hərəkətlər əvəz edilə bilən (həmin hərəkət başqa şəxs tərəfindən həyata keçirilsə, hüquqi cəhətdən heç bir fərq kəsb etmir) və **əvəz edilə bilməyən** (müstəsna olaraq borclunun özü tərəfindən həyata keçirilməlidir).
- 4 Əvəz edilə bilməyən hərəkətlərə bütün «manəçilik törətməməklə bağlı olan»** hərəkətlər aiddir. Çünki başqa şəxsin manəçilik törətməməsi borclunun da manəçilik törətməməsi demək deyil, ona görə borclu şəxsin manəçilik törətməməlidir. Bundan başqa, əvəz edilə bilməyən hərəkətlərə, *məs: ancaq borcluya məlum olan faktlar barəsindən məlumat vermək, şəxsən olaraq icraatda iştirak etmək, müəyinədən keçmək və s.* aiddir. Eyni zamanda hər hansı bir əsərin yaradılması və ya xidmətin həyata keçirilməsi o zaman əvəz edilə bilməyən hərəkət kimi qiymətləndirilir ki, bu işlərin həyata keçirilməsi borclunun şəxsi keyfiyyətlərindən asılı olur. Buna görə daha çox mexaniki işlər və xidmətlər əvəz edilə bilən, incəsənət və elmi əsərlərin yaradılması ilə əvəz edilə bilməyən hərəkətlərə aid edilir.
- 5 3.2. Hərəkətin əvəz edilə bilməyən olması tətbiq edilmə üçün ilkin şərt kimi:** Cərimənin tətbiq edilməsi üçün **hərəkətin əvəz edilə bilməyən** olması vacibdir. İstisna hallarda əvəz edilə bilən hərəkətlərə məcbur etmək üçün m. 83.3.1, yəni İA-la nəzərdə tutulmuş hərəkətin borclunun (maraqlı şəxsin) hesabına başqa şəxs və ya inzibati orqan tərəfindən icra edilməsi mümkün olmayan hallarda cərimə tətbiq edilməsinə yol verilir. Bu o deməkdir ki,

83.3.1-in tətbiq edilməsi daha çox maraqlı şəxsin hüquqlarına müdaxiləyə səbəb olur və bu halda cərimə daha mütənasib məcburetmə vasitəsi kimi qiymətləndirilməlidir.

4. Cərimənin məbləği: Cərimənin məbləği ilə bağlı qanun ən aşağı – ŞMV-nin 3 misli və ən yuxarı – fiziki şəxslər üçün ŞMV-nin 40 misli, hüquqi şəxslər üçün 300 misli məbləğində – həddi müəyyən edir. ŞMV – yeni Azərbaycan manatı ilə (AZN) 1 man.10 qəpik kimi qəbul edilir (Şərti maliyyə vahidi haqqında 26 dekabr 2000-ci il qanunu, m.2). **6**

Məbləğin seçilməsi həmişə İO tərəfindən güdülən məqsədin mühümlüyü və qarşısı alınmalı olan «təhlükənin» intensivliyi ilə müəyyən edilməlidir. Eyni zamanda borclu şəxsin əmlak vəziyyəti və onun qanunazidd vəziyyətdə iqtisadi cəhətdən nə dərəcədə maraqlı olması da nəzərə alınmalıdır. Hər bir halda bu vəziyyətdə İO diskresion səlahiyyətini reallaşdırır və bu zaman o, diskresion səlahiyyətin həyata keçirilməsi zamanı irəli sürülmüş tələblər tam həcmdə bu zaman da nəzərə alınmalıdır. Yaxşı olar ki, cərimənin məbləğinin seçilməsi zamanı İO xəbərdarlıqda əsaslandırсын ki, borclunun bu vaxta qədər etdiyi hərəkətlər qanunla qoyulmuş tələblərə zidd getmək deməkdir. Bununla yanaşı İO bərabər yanaşma prinsipini də yaddan çıxarmamalıdır. **7**

Qanunla müəyyən edilmiş məbləği aşan cərimə hətta qanunauyğun xəbərdarlıq olduqda belə, icra edilə bilməz və borclu qarşısında hüquqi qüvvəyə malik deyil. **8**

5. Məhkəmə tərəfindən yoxlama hədləri: Məhkəmə İPM icazə verdiyi hədlərdə tətbiq edilmiş cərimənin mütənasibliyinin yoxlaya bilər. Amma məhkəmə cərimənin məbləğini artırma bilməz (ne ultra petita). Məhkəmənin vəzifəsi ancaq cərimənin mütənasib olmadığı hallarda onun ləğv edilməsi ilə məhdudlaşır. **9**

Maddə 86. Bilavasitə məcburetmə

86.1. Bu Qanunun 84-cü və 85-ci maddələrində nəzərdə tutulmuş məcburi icra tədbirləri vasitəsi ilə inzibati aktın icrası mümkün olmadıqda və ya həmin tədbirlərin tətbiqi obyektiv şərait baxımından mümkün olmadıqda, inzibati orqan maraqlı şəxsi müəyyən hərəkətləri etməyə və ya müəyyən hərəkətləri etməkdən çəkinməyə bilavasitə məcbur edə və ya özü dərhal həmin hərəkəti həyata keçirə bilər.

86.2. Bilavasitə məcburetmə zamanı «Polis haqqında» Azərbaycan Respublikasının qanunu ilə nəzərdə tutulmuş tədbirlərdən istifadə oluna bilər.

86.3. Bilavasitə məcburetmə tədbiri yalnız müvafiq səlahiyyəti olan inzibati orqan tərəfindən və ya qanunla müəyyən edilmiş qaydada tətbiq oluna bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Bilavasitə məcburetmənin anlayışı	2
3. Subsidiar qayda	3
4. İcra və vasitə	5
4.1. Ancaq müvafiq səlahiyyəti olan İO tərəfindən	5
4.2. Ancaq digər məcburi icra tədbirləri vasitəsi ilə icra mümkün olmadıqda	6
4.3. «Polis haqqında» qanunda nəzərdə tutulmuş tədbirlər	7
5. Məhkəmənin yoxlaması	8

1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat: Bilavasitə məcburetmə nisbi olaraq hüquqi və faktiki cəhətdən ən sərt məcburetmə vasitəsi kimi qəbul edilir. Çünki hər bir halda məcburetmə vasitələrindən hansının daha sərt olması maraqlı şəxsin qiymətləndirməsindən asılıdır. Amma bilavasitə məcburetmə vasitəsi daha təsirli və bəzi hallarda isə qaçılmazdır. Buna görə də qanunverici onun ayrıca tənzimlənməsini məqsədmüvafiq hesab etmişdir.

2. Bilavasitə məcburetmənin anlayışı: Bilavasitə məcburetmə xüsusi vasitələrdən istifadə etməklə və ya etməklə fiziki qüvvə vasitəsilə şəxslərə və ya əşyalara birbaşa təsir etməkdir. Fiziki qüvvə dedikdə, istənilən növ təsir məs: maşının küçədən götürülməsi və s. başa düşülür. Polis haqqında qanuna görə fiziki qüvvə dedikdə «İnsan əzələlərinin gərilməsi nəticəsində yaranan güc vasitəsilə mexaniki təsir göstərmək qabiliyyəti» başa qəbul edilir. 2

Məcburetmənin xüsusi forması «götürmə»-dir. Əşyanın götürülməsi adətən digər məcburi icra vasitələrinin, cərimənin fayda vermədiyi halda tətbiq olunmalıdır. Cəriməni tətbiq edərkən inzibati orqan maraqlı şəxsdən əşyanı verməsini tələb etməli və ya əşyanın harada olduğunu göstərməli olduğunu qeyd etməlidir. Daşınmaz əşyalarda «götürmə» kənarlaşdırmağa uyğun gəlir. 3

3. Subsidiar qayda: Bilavasitə məcburetmə məcburi icra vasitələrindən tətbiq edilməli olan ən axırıncı vasitə olmalıdır. İO həmişə əmin olmalıdır ki, İA-la nəzərdə tutulmuş hərəkətin başqa şəxs tərəfindən borclunun hesabına həyata keçirilməsi və ya cərimə heç bir nəticə verməyəcək. 4

4. İcra və vasitə

4.1. Ancaq müvafiq səlahiyyəti olan İO tərəfindən: Bilavasitə məcburetmə tədbiri daha sərt tədbir olduğundan onu həyata keçirən subyekt barəsində qanun məhdudiyət nəzərdə tutur. Belə ki, xüsusi qanunla bilavasitə məcburetmənin qaydası nəzərdə tutulmuşdursa, bu zaman həmin qanunla müəyyən edilmiş İO-da bilavasitə məcburetməni həyata keçirməyə səlahiyyətli orqan hesab edilir. İkinci bir hal isə ümumi səlahiyyətdən gedir ki, bu səlahiyyət isə qanunla həmin İO-da verilir. Məs: Polis haqqında qanun ilə kütləvi tədbirlər zamanı ictimai asayışı təmin etmək polisə həvalə edilməklə, eyni zamanda kütləvi tədbir zamanı onun 5

bilavasitə məcburetmə tədbirini həyata keçirməsi barəsində də səlahiyyətləndirir.

6 4.2. Ancaq digər məcburi icra tədbirləri vasitəsi ilə icra mümkün olmadıqda: Bilavasitə məcburetmə icra vasitələrinin ən sərti hesab olunduğu üçün İO tərəfindən bu vasitənin tətbiqi ancaq ən son (yəni bundan mülayim vasitənin tətbiq olunduğu və nəticə vermədiyi və ya tətbiq olunmasa belə dəqiq olaraq nəticə verməyəcəyi ehtimalı olduğu halda) vasitə kimi tətbiq oluna bilər.

7 4.3. «Polis haqqında» qanunda nəzərdə tutulmuş tədbirlər: Polis haqqında qanun icra qaydalarını nəzərdə tutmaqla yanaşı, tədbirlər zamanı vasitələri nəzərdə tutur (dəyənəklər, nəqliyyatın məcburi dayandırma vasitələri və s.). Amma bu vasitələr dəqiq siyahı üzrə müəyyən edilməmişdirlər. Konkret şəraitdən asılı olaraq İO daha uyğun və zəruri vasitədən istifadə edə bilər.

8 5. Məhkəmənin yoxlaması: Əgər bilavasitə məcburetmə tətbiq edilmiş və sona çatdırılmışdırsa, onda maraqlı şəxs məhkəmə qaydasında müəyyənəddici iddia qaldırmaqla, tələb edə bilər ki, bilavasitə məcburetmənin qanunazidd olduğu müəyyən edilsin.

Maddə 87. Bələdiyyələr tərəfindən qəbul edilmiş inzibati aktların icra olunması qaydası

Bələdiyyələr tərəfindən qəbul edilmiş inzibati aktların məcburi qaydada icrası «Məhkəmə qərarlarının icrası haqqında» Azərbaycan Respublikası qanununa uyğun olaraq məhkəmə icraçıları tərəfindən həyata keçirilir.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat 1
2. Bələdiyyələr qeyri-icra orqanı kimi 2
3. Məhkəmə icraçılarının köməkçi orqan kimi çıxış etməsi 3

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İA-ların böyük 1
bir qrupu bələdiyyələr tərəfindən qəbul edilirlər. Bələdiyyələr isə AR qanunvericiliyinə görə ümumi icra orqanlar sistemimə daxil deyildirlər. Buna görə də qanunverici orqan hesab etmişdir ki, bələdiyyələrin İA-ın icra edilməsi qaydaları da ayrılıqda qeyd olunmalıdır. Bununla belə bələdiyyələrin qəbul etdikləri İA-ların icra qaydaları ümumi qaydalardan fərqlənir.

2. Bələdiyyələr qeyri-icra orqanı kimi: Bələdiyyələrin 2
qərarlarının məhkəmə icraçıları tərəfində icra edilməsi müddəası bir daha təsdiqləyir ki, bələdiyyələr bilavasitə fiziki qüvvəni tətbiq edən orqan kimi çıxış etmirlər.

3. Məhkəmə icraçılarının köməkçi orqan kimi çıxış etməsi: Məhkəmə icraçıları bələdiyyələrin qəbul etdikləri İA-ların icra edilməsi zamanı yardımçı orqan kimi çıxış edirlər. İcra zamanı onları bilavasitə fiziki qüvvə tətbiq edən orqan kimi çıxış etmələrinə baxmayaraq onlar icranı öz adlarından deyil, bələdiyyələrin adından (bələdiyyələrin iradəsini) həyata keçirirlər. 3

Maddə 88. Məcburi icra tədbirlərinin tətbiq edilməsi haqqında qərardan şikayət verilməsi

Maraqlı şəxs məcburi icra tədbirlərinin tətbiq edilməsi haqqında inzibati aktdan bu Qanunun VII fəslində nəzərdə tutulmuş qaydada yuxarı inzibati orqana və ya Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada məhkəməyə şikayət verə bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat 1
2. Məcburi icra tədbirlərinə qarşı şikayətin xüsusiyyətləri 2
3. Yuxarı orqana və ya məhkəməyə 3

- 1 1. Maddə haqqında ümumi məlumat:** İcra tədbirlərinin tətbiq edilməsi İA əsasında baş verir. Bu İA ola bilər ki, əsas İA-a birləşdirilmiş şəkildə və ya müstəqil olaraq ayrı bir İA qaydasında tərtib edilsin. Amma bunun MİT-lərin tətbiq edilməsindən şikayət verilməsi üçün heç bir əhəmiyyəti yoxdur. Çünki bu hallarda da İA-dan şikayət verilməsi haqqında ümumi qaydalar tətbiq olunur.

- 2 2. Məcburi icra tədbirlərinə qarşı şikayətin xüsusiyyətləri:** MİT-lərinə qarşı şikayət bir qayda olaraq təcili müdaxiləni tələb etməyə yönəlir. Buna görə də ən effektiv şikayət vasitəsi kimi məhkəmə qaydasında müvəqqəti xarakterli müdafiə tədbiri çıxış edir. İŞ verilməsi ilə suspensiv effektin olmaması qaydası tələb edir ki, maraqlı şəxs MİT-lərin həyata keçirilməsinin dayandırılmasını ayrılıqda olaraq Şİ-ndən tələb etsin.

- 3 3. Yuxarı orqana və ya məhkəməyə:** Maraqlı şəxs öz seçimindən asılı olaraq məhkəməyə və ya subordinasiya qaydasında yuxarı İO-a müraciət edə bilər. Bu hallarda məhkəmənin və ya yuxarı orqanın icra tədbirləri ilə bağlı qəbul edilmiş İA-ı yoxlama səlahiyyətlərinin sərhədləri adi İA-lara münasibətdə olduğu kimidir.

IX FƏSİL

MƏSULİYYƏT

Maddə 89. İnzibati orqanların məsuliyyəti

89.1. İnzibati orqanların qanunsuz qərarları (inzibati aktları) və ya hərəkətləri (hərəkətsizliyi) nəticəsində maraqlı şəxsə vurulmuş ziyanə görə müvafiq inzibati orqan Azərbaycan Respublikasının Mülki Məcəlləsi ilə müəyyən olunmuş qaydada məsuliyyət daşıyır.

89.2. Maraqlı şəxs kompensasiyanın ödənilməsindən imtina olunması haqqında inzibati orqanın qərarından müvafiq məhkəməyə şikayət verə bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. AR Konstitusiyasının 68-ci maddəsi və MM-nin 1100-cü və 22-ci maddəsi	3
3. İO-ın məsuliyyəti	4
3.1. Publik hüquqi fəaliyyət	5
3.2. İA və ya FXH	6
3.3. Vurulmuş ziyan	7
4. İO-ların məsuliyyəti və vəzifəli şəxsin məsuliyyəti	9
5. MM ilə müəyyən olunmuş qaydada	10
5.1. Təqsirsiz məsuliyyət	11
5.2. Sübut etmə yükü	12
6. Hüquqi müdafiə vasitəsi	13

1. Maddə haqqında ümumi məlumat: İO-ların məsuliyyətinin əsasları şübhəsiz ki, AR Konstitusiyasında öz əksini tapmışdır. AR Konstitusiyasının 68-ci maddəsində göstərilir: «Hər kəsin dövlət orqanlarının və ya onların vəzifəli şəxslərinin qanunazidd hərəkətləri və ya hərəkətsizliyi nəticəsində vurulmuş zərərin dövlət tərəfindən ödənilməsi hüququ vardır.»

- 2 Dövlətin vurulmuş ziyanın ödənilməsi zamanı təminatçı kimi çıxış etməsi həm vətəndaşın/maraqlı şəxslərin, həm də vəzifəli şəxsin maraqlarına xidmət edir.
- 3 **2. AR Konstitusiyasının 68-ci maddəsi və MM-nin 1100-cü maddəsi:** Şübhəsiz ki, İQ-nun əsasında Konstitusiyada elan edilmiş dəyərlər dayanır. Buna görə də İO-ların məsuliyyəti ilə bağlı normalarda da konstitusion yanaşma əsas kimi götürülmüşdür. Normanın konkretləşmiş formaları öz əksini müxtəlif qanunlarda tapır. MM-nin 1100-cü maddəsi bu baxımdan maraqlı şəxslərin dövlət orqanları tərəfindən vurulmuş ziyanın ödənilməsi zamanı hansı tələblərə malik olması üçün tərkib nəzərdə tutur.
- 4 **3. İO-ın məsuliyyəti:** İO maddi məsuliyyəti daşıyan subyekt kimi vahid dövlət idarəçiliyinin tərkib hissəsi kimi çıxış edir. Buna görə də vətəndaş qarşısında İO-ın məsuliyyəti dövlətin məsuliyyətinə bərabər tutulur.
- 5 **3.1. Publik hüquqi fəaliyyət:** İO dövlət idarəçiliyini həyata keçirməli, yəni ümumi (publik) hüquq sahəsində fəaliyyət göstərməlidir. Ümumi hüquq sahəsində fəaliyyət məs: xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən, hətta yolda maşın sürərkən də həyata keçirilə bilər. Amma qeyd etmək lazımdır ki, əgər bu xidməti vəzifələrin yerinə yetirilməsi ilə bağlı deyildirsə, onda İO-ın məsuliyyəti istisna edilir.
- 6 **3.2. İA və FXH:** M.1.2-nin izahından görüldüyü kimi hüquqi müdafiə vasitələrinin tətbiq edilməsi zamanı FXH ilə İA arasında heç bir fərq qoyulmur. Eyni ilə məsuliyyət ilə bağlı normalarda FXH ilə İA arasında dəyişiklik yoxdur. Amma qanunverici «və ya hərəkətləri» (hərəkətsizliyi)» sözlərini ayrıca göstərməklə bir daha təsdiqləmişdir ki, bu yanaşmada hüquqi cəhətdən heç bir fərqləndirmə aparılmamalıdır və İO həm qəbul etdiyi İA-ları üçün, həm də həyata keçirdiyi faktiki hərəkətlərə üçün məsuliyyət daşmalıdır.

3.3. Vurulmuş ziyan: Vurulmuş ziyanın ödənilməsi zamanı ziyanın təyin edilməsi üçün həlledici meyar kimi İO-ın İA-1 qəbul etmədiyi və ya həmin hərəkət və ya hərəkətsizliyi həyata keçirməyəcəyi halda **maraqlı şəxsin əmlak vəziyyətinin hansı vəziyyətdə inkişaf edəcəyi** meyardır. Yəni heç bir müdaxilə olmasaydı, maraqlı şəxsin malik olacağı gəlirlər də daxil olmaqla (heç də ənənəvi ədəbiyyatda qeyd olunduğu kimi əvvəlki vəziyyətin bərqərar olunması deyil) əmlak vəziyyətidir. 7

Mülki hüquqda mövcud olan natural restitusiyadan tam fərqli olaraq, İİ-da vurulmuş ziyanın əvəzinin ödənilməsi ancaq pulla mümkündür. Əks halda vurulmuş ziyanın ödənilməsi ilə bağlı tərkib ilə İA-ın ləğv edilməsi ilə bağlı tərkib bir-biri ilə qarışırdı. Vurulmuş ziyanın ödənilməsi ilə bağlı tələblər (eyni ilə iddialar) müstəqil olaraq İİ çərçivəsində qaldırılır. Onlar İA-ın ləğv edilməsi ilə bağlı qərarlardan ayrıca, müstəqil olaraq həll edilirlər. Bu mənada natural restitusiya elə İA-ın ləğv edilməsi ilə «baş verir». 8

4. İO-ların məsuliyyəti və vəzifəli şəxsin məsuliyyəti: Qanunverici lazım bilmişdir ki, İO-ların və onların vəzifəli şəxslərinin məsuliyyəti arasından fərqləndirmə aparılsın. Bunun birinci səbəbi ondadır ki, hər bir halda maraqlı şəxs üçün qarşı tərəf kimi dövlət (İİ-da isə konkret olaraq onu təmsil edən İO) çıxış edir. Dövləti təmsil edən İO isə konkret halda maraqlı şəxsin öz tələbini yönəltdiyi subyektdir. İO-ın daxilində isə İA-ın və ya konkret hərəkət və ya hərəkətsizliyin hansı vəzifəli şəxs tərəfindən həyata keçirildiyi maraqlı şəxs üçün əhəmiyyətli deyil. Amma hər bir halda dövlətin maddi maraqlarını nəzərə alaraq vəzifəli şəxsin təqsirli hərəkətləri üçün onlara münasibətdə xüsusi tərkib m.90-da nəzərdə tutulur. 9

5. MM ilə müəyyən olunmuş qaydada: MM-nin 1100-cü maddəsi 1096-cı maddə ilə müqayisədə xüsusi norma- 10

dır. Əgər bu norma olmasa idi, İO ümumi əsaslar üzrə, yəni 1096-cı maddə üzrə məsuliyyət daşıyacaqdı. Amma MM-də xüsusi normanın nəzərdə tutulması ilə təmin edilən ilkin məqsəd İO-ın (MM-nin 1100-ci maddəsinə görə «Dövlət orqanlarının, yerli özünüidarə orqanlarının və ya bu orqanların vəzifəli şəxslərinin qanunsuz hərəkətləri (hərəkətzişliyi) nəticəsində, o cümlədən dövlət orqanının və ya yerli özünüidarə orqanının qanuna və ya digər hüquqi akta uyğun gəlməyən aktının qəbul edilməsi nəticəsində fiziki və ya hüquqi şəxsə vurulmuş zərərin əvəzini Azərbaycan Respublikası və ya müvafiq bələdiyyə ödəməlidir.») təqsirsiz məsuliyyət daşması qaydasını müəyyənləşdirməkdir.

- 11 5.1. Təqsirsiz məsuliyyət:** Bir çox hüquq sistemlərindən fərqli olaraq AR hüquq sistemi inzibati hüquqda «obyektiv hüquqa zidd» anlayışını qəbul edir. Buna görə də İİQ MM-də təsbit olunduğu kimi İO-ın təqsirli olub-olmasından asılı olmayaraq, törətdiyi əməl ilə vurulmuş ziyan arasında səbəbli əlaqə olması kifayət edir. Təbii ki, bu cür yanaşma İO-ın və bununla da ümumilikdə götürdükdə, dövlətin məsuliyyətinin artmasında səbəb olur. Amma bu cür yanaşma vətəndaşın mövqeyinin daha güclənməsinə səbəb olur, çünki bu zaman maraqlı şəxs İO-ın təqsirli olduğu sübut etməyə borclu olmur.
- 12 5.2. Sübut etmə yükü:** M.24-də qeyd olunduğu kimi İİ-da İP-dən fərqli olaraq sübut etmək yükü yoxdur. Yəni İİ-da araşdırma yükü İO-ın üzərinə düşdüyünə görə vurulmuş ziyanın həcmnin müəyyən edilməsi də onun vəzifələri sırasına daxil olur. Amma təbii ki, belə bir sual ortaya çıxa bilər ki, İO-ın öz məsuliyyətini düzgün müəyyən etməsi nə dərəcədə ağılabatandır. Nəzərdən qaçırmaq olmaz ki, İO-ın araşdırma vəzifəsini düzgün həyata keçirmədiyi ilə razılaşmayan maraqlı şəxs üçün hər zaman hüquqi müdafiə vasitələrindən istifadə etmək yol açıqdır.

6. Hüquqi müdafiə vasitəsi: İPM 3 növ iddia ilə yanaşı 13 əmlak-hüquqi iddiaları da daxil edir. Bu o deməkdir ki, vurulmuş ziyanın ödənilməsinə tələb edən İŞ ilə yanaşı İİ də qaldıra bilər. Bununla da maraqlı şəxs öz təkcə İA-ın ləğv edilməsinə deyil, həmçinin bu arada İA-ın qəbul edilməsi ilə ona dəymiş ziyanın da ödənilməsinə tələb edə bilər. Məs: qanunazidd İA-a görə şəxs öz mənzilindən çıxarılır. İA-ın ləğv edilməsinə tələb edən maraqlı şəxs eyni zamanda bu dövr üçün, kirayə haqqının da ödənilməsinə tələb edə bilər.

Maddə 90. İnzibati orqanların vəzifəli şəxslərinin məsuliyyəti

90.1. İnzibati orqanların vəzifəli şəxsləri bu Qanunun müddələrinin pozulmasına görə Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyi ilə müəyyən olunmuş qaydada intizam, inzibati və ya cinayət məsuliyyəti daşıyırlar.

90.2. Vəzifəli şəxsin təqsiri, yəni kobud ehtiyatsızlığı və ya qəsdli nəticəsində vurulmuş ziyana görə maraqlı şəxsə kompensasiya ödənilməsi hallarda, həmin vəzifəli şəxs müvafiq inzibati orqan tərəfindən reqres iddia qaydasında maddi məsuliyyətə cəlb oluna bilər.

1. Maddə haqqında ümumi məlumat	1
2. Vəzifəli şəxsin məsuliyyəti	2
2.1. İntizam	3
2.2. İnzibati	4
2.3. Cinayət	5
3. Vəzifəli şəxsin təqsiri	6
3.1. Qəsd	8
3.2. Kobud ehtiyatsızlıq	9
4. Vurulmuş ziyan	10
5. İO-ın qərarları və ya hərəkətləri ilə vurulmuş ziyan arasında səbəbli əlaqə	11
6. Kompensasiya ödənilməsi hallarda reqress iddia qaydasında məsuliyyət	12

- 1 **1. Maddə haqqında ümumi məlumat:** M.89 dövlətin vurulmuş ziyanın ödənilməsi ilə bağlı məsuliyyəti tam həddə nəzərdə tutur. Bu isə dövlətin məsuliyyətinin çox yüksək olması deməkdir. Buna görə qanunverici dövlətin məsuliyyətini hər hansı bir formada yumşaltmaq üçün İO-ın vəzifəli şəxsinə qarşı reqress iddia qaydasında ödəmənin mümkünlüyünü nəzərdə tutur.
- 2 **2. Vəzifəli şəxsin məsuliyyəti:** Vəzifəli şəxsin əməlləri intizam, inzibati və ya cinayət məsuliyyətinə səbəb ola bilər. Bununla yanaşı həmin əməllər mülki hüquqi məsuliyyət üçün əsas kimi çıxış edirlər. Bu zaman reqress iddianın qaldıran tərəf kimi vəzifəli şəxsin daxil olduğu orqan (İO) və ya həmin orqan üzərində nəzarəti həyata keçirən orqan çıxış edir.
- 3 **2.1 İntizam:** İntizam məsuliyyəti bir qayda olaraq əmək qanunvericiliyi ilə tənzimlənir. Əmək qanunvericiliyinin tətbiq edilmədiyi İO-larda isə həmin orqanların əmək fəaliyyəti üçün tətbiq edilən təlimatlar və ya daxili nizamnamələr rəhbər tutulur. İntizam məsuliyyətinin tətbiq edilməsi üçün vəzifəli şəxsin təqsirli hərəkət etməsi heç də vacib deyil. Amma intizam məsuliyyətinin tətbiq edilməsi mülki hüquqi məsuliyyət üçün əsas kimi çıxış edə bilər. Bu zaman amma hər bir halda vəzifəli şəxsin həmin əməli törədən təqsirli hərəkət edib etmədiyi nəzərə alınmalı və onun mülki məsuliyyətə cəlb edilməsi üçün ilkin şərtlərdən biri kimi mövcud olmalıdır.
- 4 **2.2. İnzibati:** İnzibati məsuliyyətə vəzifəli şəxsin nə zaman cəlb edilməsi İXM-ə əsasən müəyyən edilir inzibati məsuliyyətə cəlb edilmə vəzifəli şəxslər (İO-lar) *məs: nəqliyyatda sanitariya normalarının və qaydalarının gigiyena normativlərinin pozulması (İXM m.66) və ya ümumi məhkəmələr məs: yığıncaqların, mitinqlərin, nümayişlərin, küçə yürüşlərinin və piketlərin keçirilməsinə mane olma (İXM m.49) tərəfindən həyata keçirilir.*

2.3. Cinayət: Cinayət məsuliyyətinə vəzifəli şəxslərin 5
CM-də nəzərdə tutulmuş ictimai təhlükəli əməlləri səbəb
ola bilər. Cinayət məsuliyyətinin müəyyən edilməsi əsas
kimi ancaq məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı ola
bilir. Cinayət prosesi bitdikdən sonra vəzifəli şəxsin mülki
məsuliyyətə cəlb edilməsi ilə İO-ın hüququ vardır ki, şəx-
sin mülki məsuliyyətə cəlb edilməsinə dair inzibati-proses-
sual qaydada iddia qaldırsın.

3. Vəzifəli şəxsin təqsiri: Vəzifəli şəxsin məsuliyyətinin 6
yaranması üçün mövcud olması vacib olan ilkin şərtlərdən
biri də onun təqsirli hərəkət etmiş olmasıdır. Təqsir hüquq
nəzəriyyəsində subyektin öz hərəkətinə psixi münasibəti
kimi qəbul edilir. Qeyd etmək lazımdır ki, təqsirin miqya-
sını müəyyən etmək üçün İİ-da obyektiv yanaşmalar möv-
cuddur. Belə ki, faktiki olaraq vəzifəli şəxsin hansı vərdiş-
lərə və biliklərə malik olduğu deyil, həmin vəzifəni tutan
şəxsin **hansı xidməti keyfiyyətlərə malik olmalı olduğu**
meyarlara əsasən ölçülür. Yəni hesab olunur ki, əgər şəxs
həmin vəzifəni tutursa, onda onun vəzifələrinin normal
halda necə icra edilməli olduğunu da bilməlidir.

İİ-da heç də vəzifəli şəxsin hər hərəkəti onun məsuliyyətinə 7
səbəb olmur. Vacibdir ki, onun təqsiri özünü qəsd
və ya kobud ehtiyatsızlıq kimi bürüzə versin.

3.1. Qəsd: Vəzifəli şəxsin qəsdən hərəkət etməsi o de- 8
məkdir ki, o, nə etdiyini bilir və bu hərəkəti iradəvi şəkil-
də həyata keçirir.

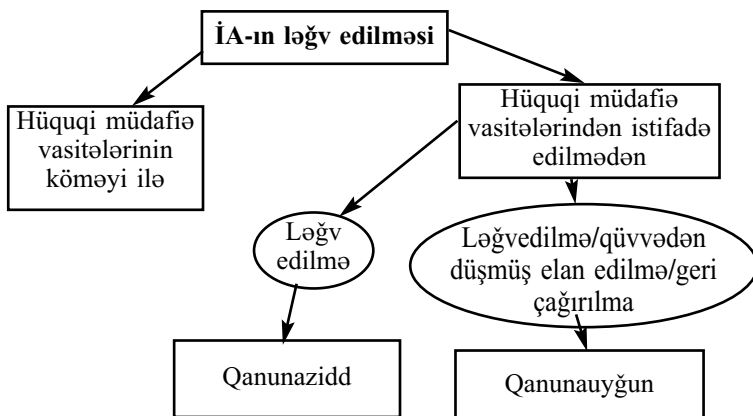
3.2. Kobud ehtiyatsızlıq (culpa lata): Kobud ehtiyatsız- 9
lıq ehtiyatsızlığın daha ağır forması olmaqla onu ifadə edir
ki, vəzifəli şəxs normal halda hərəkəti etməməli olduğunu
bilməli olduğu halda, həmin halda həmin hərəkətə yol ve-
rir (kifayət qədər diqqət göstərmək artıq yüngül ehtiyatsız-
lıq deməkdir).

- 10 4. Vurulmuş ziyan:** Vurulmuş ziyanın həcmi dövlət tərəfindən maraqlı şəxsə ödənilən kompensasiya məbləği ilə müəyyən edilir. Bu o deməkdir ki, vəzifəli şəxsin ödəməli olduğu məbləğ İİ-də və ya İP-də maraqlı şəxsin ödənilmiş olan tələblərinin ümumi məbləği ilə məhdudlaşmalıdır.
- 11 5. İO-ın qərarları və ya hərəkətləri ilə vurulmuş ziyan arasında səbəbli əlaqə:** Birinci növbədə vəzifəli şəxsin mülki hüquqi məsuliyyətə cəlb edilməsini halının mövcud olub olmadığını müəyyən etmək üçün onun əməlinin (qəbul etdiyi İA və ya həyata keçirdiyi FXH ilə) maraqlı şəxsə kompensasiya ödənilməsi üçün əsas kimi çıxış etdiyi dəqiqləşdirmək lazımdır.
- 12 6. Kompensasiya ödənilməsi hallarda reqress iddia qaydasında məsuliyyət:** Maraqlı şəxsin maddi məsuliyyət ilə bağlı tələbləri hər bir halda İO tərəfindən ödənilir. Bununla belə İO-ın xeyrinə də qanunla reqress qaydasında tələbləri vəzifəli şəxsə qarşı yönəltmə imkanı nəzərdə tutulmuşdur. Vəzifəli şəxsin təqsiri tam sübuta yetirildiyi halda İO vəzifəli şəxsə qarşı ödənilmiş məbləğin İO-a ödənilməsini tələb etmək hüququ vardır.

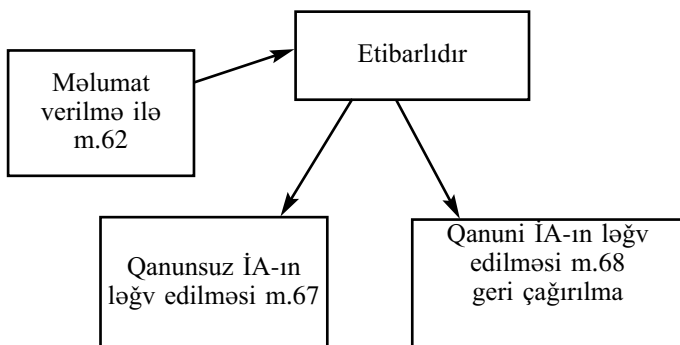
Maddə 91. Qanunun qüvvəyə minməsi

Bu Qanun 2007-ci ilin yanvarın 1-dən qüvvəyə minir.

İNZİBATİ AKTİN LƏĞV EDİLMƏSİNƏ DAİR CƏDVƏL

İNZİBATİ AKTİN ETİBARLILIĞINA DAİR CƏDVƏL

“Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatının kompüter mərkəzində yığılaraq səhifələnmiş və 16.10.2006-cı il tarixdə çap edilmişdir. Formatı 60 x 90 ¹/₁₆. Şərti çap və rəqi 29. Sifariş 57. Tirajı 2000.

“Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı,
Bakı, A.Məhərrəmov küç., 4.

Tel. 431–62–54.